

8134

మల్లికార్జున తప్తక రణము

CLICANE P

M. A. Text for 1912 & B. A. Text for 1920

ఇది

ఉద్దండ నుహాకవిచే రచింపఁబడిన సంస్కృత తప్తక రణమునుండి,
రాజమహేంద్రవరమునందలి రాజకీయకళాశాలయందు

నాం ప్రపంచతులగు

వడ్డాది సుబ్బారాయకవిచేత

దెలిగింపఁబడినది

రాజమహేంద్రవరము

రెండవ కూర్పు 1000

శ్రీ రస్తు

శ్రీపరమాత్మ నేనమః

మల్లికార్జునాతపకరణము

ప్రథమాంకము

శ్రీ లాండించుత సంగతాటనియుగ నేయాదితేయాహిరా
ద్భాలాకల్పకనూనహరగమణీవ్యత్యాసకృత్యాధ్యమల్
నాళికాన్వితసింధుజాకరచలన్నాళికమాధ్వరసా
ర్ద్రాశ్రీకాంబరముల్ పురాంతకధనుర్జాకర్నణంబుల్ మిముక్.

1

(సాంద్యంతమున నూత్రధారుడు)

శ్రీ—

చ. తల నెలపూవుసాంద్రపు సుధామధుగంధముఁ దాల్చి కేలికా
వలయఫణిస్ఫటాళి మెసవం దలు వొందుచు, నంకగౌరివ
ర్తలకుచ పాళిముత్యపునకుల్ గదలించులూటదృక్కప
ర్దలహరికోర్మివాయువులు తాపము మీది శమింపఁ జేయుతత్.

2

మ. గళభూషానునఘంటికాఘణఘటాత్కారంబు రోదోంతరిం
బలమక్, శంభృధిహాణార్ద్రపుఘభృష్టిగపృష్ఠంబు భా
సిలఁ, దారాచలకూటసన్నిభకకుచ్చి నొప్పకూటసగో
తిలకుం డాకృతి గాంమధర్మఁడు తమస్తృణ్యం ద్వదీయం దినుక్.

3

మ. ఘనగౌరీకరతాళకంకణఘటాత్కారంబులక్ శ్లాఘ్యముక్,
దను వెల్లం బులకించి కాంచువారుచేఁ దత్త్వానసంభావ్యముక్,
గనదుత్ఫుల్లకలాపకేక మెది, విఘ్న స్వామ్యకాండప్రబృం
హను రంజలుకుమారబద్ధి దలవృత్త్యం బౌ భవత్తుషిక్.

4

(అనందముతోఁ బెరవంకఁ జూచి) కొమ్మా! యిటు రమ్మా.

—(ప్రవేశించి సప్రణామంబుగాఁ బుష్పాంజలి చల్లి) ఇదిగో! వచ్చితి నాశ్య!

శ్రీ—రంగవల్లి! సకుతూహలు అగు నీ సభాసమల సావధానత శ్లాఘనీయము
గదా! చూడు—

మల్లికార్జున ప్రకరణము

మ. తొగరుంగేల్చిగురుంబుటంబునను బూదోయింటి వక్షోజగు
 చ్చగురుత్వంబున నుంతు వంగు మెయిలో జల్లంగ నీ వట్లు, శీ
 ఘ్రుగతి మంగుగ నందు మాఁగినది సోత్కంఠంబు సామాజికా
 క్షిగణంబో మఱి చంచరించయమో చెప్పంగ రా దుగ్గల్గి.

5

అర్యవర్యులారా! యజ్ఞసము నమస్కరించెడురాజన్యమార్థస్యలకిరీటంబులం
 దాపిన యుద్ధరీతిమణిశకలంబులడంబు లేవ్యాని యడుగుడమృత శైవలమ్మువిధ
 మ్మన గ్రమ్ముచుండునో, యెన్న నలవిగాకుండ నేడుదీప్తతం బాఁతినగెలుపుతాతి
 కంబంబు లేనానియకుంఠపరాక్రమంబు కంఠోక్తంబు గావించుచుండునో, దిన
 దినప్రవ ర్తితంబు లగుదానధారాప్రవాహంబులం బెరిగెడు నెవ్యానియోవల్లీ
 మతల్లి కెల్లలోకంబులం బ్రాతః లగు చుండునో, స్వచ్ఛతరవారిధారామజ్జనం
 బునం బవిత్రీకృతులగు శాత్రవసుధటులస్వయంవర మహోత్సనంబున కుత్సహిం
 చునప్పర స్త్రీసంచయం బనారత మేనాని దీవించు చుండునో, విశ్వవిశ్వంభ
 రాకారిక యెవ్యానివిశంకలభుజావిటపవిటంకంబున విహరించుచుండునో, త్రి
 భువనపుండరీకప్రబోధన పండిత ప్రతాపమార్తాండుండు, నృగనమూషనాభాగపు
 రువురుకుత్స మరుత్త దుందుభిగిరింద్రచ్యవ్ముధర్మజసధర్మచరితుండు, సహజప్ర
 తిభాప్రకర్ష ప్రవృత్తచతుర్విధకవిత్యసమావర్జితహృదయ సహృదయశిరఃకంఠపప
 హితసంక్లాఘననిరతిశయనై దుషీ విశేషండు, శైలాద్ధిసామ్రాజ్య ధురింధరుండు,
 వీతిహోత్రకులధ్వజం డట్టి విక్రమభూపాలుడు గారవింపం, బ్రఖ్యాతగుణగ
 ణాలంకారులు, విమలయశోవితానితవిష్టపత్రితయులు, సకల శాస్త్రార్థవోత్తి
 రణకరధారులు, నిఖిలభూపాలసభా సభాజితులు నయి భాసిల్లునోసభాసు
 లారా! మదీయవిజాపనం బిది యాలకింపుడు.

నేను దిగంతపర్యంత మెల్లదేశంబులం దిరిగి, యచ్చటచ్చటం బెనువీడులం
 గూడినమహాసభల నారాధించి యారాధించి, సారతగ్రయోగ పాటవంబు
 నలవరించుకొని, విష్ణుప్రతియవిఖ్యాతం బగుకుక్కుటక్రోడనగరంబుం దటిసి,
 కుతూహలంబున నేతెంచిన రంగ చంద్రుం డను శైలావళుమారుండను.

మహాజనులారా! ప్రాయీకంబుగా నుమనోఽణవివేకరాకాచంద్రమండలం
 బునకు రాచుగ్రహప్రాచుం బయిన యాకలికాలంబునం బౌరోభాగ్యపరుషం
 బులగుపరిషదంతరంబుల మదీయాభినయసారంబు, లవణాపణంబులం బచ్చక
 ప్పరంబునం బోలె నిష్ప్రయోజనం బని యెఱింగి, యఖిలభవంభుస్మరకరా
 శకాలకుట బళన ప్రకటితకారుణ్యవన్దంభుండు, బురత్రయనిరంబిళిపాల

పత్రాంకురకర్తన లవిక్రందుఁ, గంకణవ్యణితనీరీకృతశబ్దబ్రహ్మవ్యవస్థానకుండు నగు శ్రీసరీశ్వరుని సన్నిధానంబున నిర్దోషతాదృశకల్మషనిర్మలధిషణంబయి, యశేషకలాకమలీవికాసనబాలార్కప్రభ యయిన యీసభయందుఁ బ్రయోగించి సఫలపఱుచుకొన నభిలషించుచున్నాను. సర్వంబున కార్యవహ్యలే యిటఁ బ్రమాణము.

(అకసమునఁ జెవి యొగ్గి) ఏ మనియెదను? అటు లయినచో నుద్దామశబ్దార సన్నివేశశిల్పకల్పంబును, శృంగారసగర్భంబును, నాతిసంతోషప్రవిస్తృతచిత్రతీవ్రత్తకప్రసిర్వాహణంబును నగు నేదేని రూపకంబున మాకు వినోదంబు గావింపుమనుచున్నారా? పరివదాదేశము నాలకించితివా భానురాంగీ?

నటి—అర్యా! తాదృశప్రబంధ మే దయిన వినంబడునా?

నూత్ర—(స్మరణ మభినయించి) అయ్యో! హస్తగత మయినమాణిక్యము నంగడిలో నరయుచున్నాను. ముద్దుగుమ్మా! నిర్గుప్తగుణవిశిష్టం బయి యుద్దండకవినబద్ధం బయిన మల్లికార్జునారతం బను ప్రకరణరత్నం బస్మద్వశంబ కదా!

నటి—(అనుతాపముతో) అర్యా! యధునాతనప్రబంధములయందు లోకుల కనాదరము కాదా!

నూత్ర—ముద్దరాలా! యాలకింపుము.

చ. పారయరు ప్రాంతక్రొత్తఁడనపుండలపుం గవివాక్కునన్ బుధుల్;
నెరసులు దోచినన్ విడిచి నెమ్మి గ్రహింఁగు గుణంబు లుండినన్;
బరుఁడు పరప్రమాణుఁ డవమానము సేయుఁ బరంబు; దాన నే
నెర గిది బాహుశాయి యచి చీకులు ద్రోచిన దోషి రత్న మే?

6

మఱియు—

క. కవులరస మొలుకుపలుకులు | చెవులం బడ, నాదరంబు సేయనివారల్
గవు లనుచు మానికొందురు | నవమాలతి పరిమళింప నాసావులుమల్.

7

అ కవీంద్రుఁడు చెప్పనది వినుము.

లే. గీ. ఇంచు గుణబిందువులు గలవేని యలరి పండితుఁడు గొను, దోషంబుప్రకట మైన;
తెరసియున్న నుసిరిలో, వేఱుపటిచిపాలచుక్కలు గ్రోలదే బ్రహ్మహయును? 8

నటి—(క్లాషించుచు) అ ట్లయిన నార్యా! పుణ్యక్షీర్తి యగు నా కవిచంద్రుని దేశ గోత్రము లేల నిర్ణయము?

నూత్ర—దక్షిణాపథంబున దయమానకామాక్షికటాక్షకాలాంబుదతాండవిరళవి

మయూగమండలంబు లగు తుండీరంబుల క్షీరనదీతరంగక్షాలితోపకల్పం బగు
లాటపురం బను మహాగ్రహరంబు గలను.

చ. చరితమహాతపుల్, సకలకాన్త్రపటిష్ఠ లహస్తితాధికా

ధ్వం లభిజాతు లాస్యధృతభారతు లచ్చప్రశోత్రియుల్, శ్రయీ

పరతులు, సంతతాతిధిసపర్యలచేతను నాసరంబులం

జరుపుమఁ గాఁపురంబు లట సల్పచు నుండురు పుణ్యధూనురుల్. 9

అందు నామహ్యయణుండు, నాపస్తంబకాఖ్యాధ్యయి, నామాలకులతరు
పల్లవుండు, గవితానల్లభుండు, మహితయశస్కుండు, నుపాధ్యాయగోకుల
నాథపాత్రుండు, గృష్ణనూనండు నగు భట్టరంగనాథున కి! గుపనాథాపరః
ర్యాయుం డుద్దండకవి యను నైదవ సత్పుత్రుండు గలఁడు.

నటి—అహో! యీకవింశశుద్ధి పాగడఁ దగినది గదా; సరే గాని రామకృష్ణ!
మహాపురుషచారిత్రిము లండఁగా నుత్పాదనీయమస్తుగ్రహణవిషమసంఘటనఁ
బగు ప్రకరణంబు నేల యాయని రచించినవాఁడు!

నూత్ర—ఓ కుతూహలినీ! యిందుకుం బ్రసక్తానుప్రసక్త మయిన ప్రస్తావము కావల!
నంత యున్నది. కాని నే నిప్పుడు దానిని సంక్షేపించి నీకుఁ జెప్పెదను. అ!
యథావిధిగ గురువులకు శుక్రూష గావించి, వారల యనుగ్రహంబున సమధిగఁ
సకలవిద్యం డయి దిగంతరసందర్శనాభిలాషంబున గాంధ్రకలింగ కర్ణాట
నాటికచోళకేరళదేశంబుల గడిచి మహానదుల మునుంగుచు, దేవసానంబుల
నూచుచు, నంతర్వాణుల నభినందించుచు నిప్పుడీతామ్రచూడక్రోడనగరంబునకి
విచ్చేసినవాఁడు. ఇట్లు విజయంజేసి—

ఉ. మొక్కుదిగంతవీరులను ధూచలనంబునఁ బాఱఁ దోల ను

కృక్కినపాగడుల్, కరగృహీతము లానీతచామరంబులక

బ్రక్కను నిల్చి ప్రోడ లగువారెవఱులు వీవఁగా, నుమ్మ

ద్భృక్కుమలాయుడై కొలువు దిద్దినవిక్రముఁ గాంచె గదియక. 10

అట్లు కాంచి యివ్వధంబున సంస్తుతించెను.

క. వక్రారిధానీశప | రాక్రమఘోష్ట్రపుష్కలావర్త! ధరా

చక్రకుటుంబీ! జేత! విక్రమ! విశ్వైకవీర! విద్యాధారా. అని. 1

నటి—అర్యా! సకల కవిమండల శిఖింహరిత్నం బగువిక్రమమహారా జప్తుడే మా;
రిచ్చెను?

నూత్ర—జన్మని! యన్వడి నవ్విశ్వంధరాజంభారియుం, బరిసరపరిశోధిదవదా

కృష్ణం బయి విఘటమానకమలదళశీతలం బయినకటాక్షంబున సంభావించుచు
నివడున్మిషితమందన్మితమందరవిదనేందుం డయి సాదరంబుగా నతని కిట్లనియె.

ను. కవి యుద్ధండ్! మఱియ మోచిన మాకర్ణిపునూ ; కామధే
నవు నాణీయని నీదువాణి ; కవితం దొల్కొక విలాసంబు ; ల
ట్లవుటక గోరెద, వే రచింపు బుధవర్యా ! మల్లికార్జునతా
ఖ్యవిధానాధ్యరసార్ధిసత్ప్రకరణం బస్మన్మనఃప్రీతికై.

12

నటి—ఓహో! నామకరణము గూడ మహారాజే కావించినవాడు! ఇది మిగుల
నచ్చెయవు. రాజత్వబుధత్వములు చెండు నొక్కనియందే యున్నవి!

నూత్ర—సుందరీ! నిశ్చయముగ నాశ్చర్యకరమే.

క. అననూయ కవిజనంబుల । మనసునఁ గన్పూరియం దమలినత్వంబుక
వననిధి నత్కారత్వము । నినితా ! భూపాలునందు వై దువ్యంబుక.

13

నటి—అర్యా! తరువాయి చెప్ప నక్కఱ లేదు. తెలిసినది. ప్రకరణవిరచనమునకుఁ
బ్రభునానతి కారణము. ఇంకఁ గవినిర్ణయము గావింపుడు.

నూత్ర—భామా! మీమాంసకచక్రవర్తి, మహర్షి పుత్రుం డాపరమేశ్వరుఁడే యది
యెనరించి యున్నాడు. విను—

..ఉ. దండివి వేదతండ్లమునఁ ; దర్శ-మునం దతి కర్మ-కుండవుక ;
జండుడె నెల్లకా వ్రుముల ; శ్లాఘ్యుడవుం గవితాచమత్కృతిక ;
గండడ వాఱుభావలను ; గావ్యములం గళలం బటుండవు
ద్దండఃపీ! తలంప నెడదెక నిను నగుభుత ముద్భవింపదే?'' అని.

14.

నటి—అట్లయిన జన్మాంతరసంచిత మయిన మనపుణ్యసంచయము ఫలాన్ముఖ
మయినది.

నూత్ర—సుందరీ! యందుకు సందేహ మేమి ?

చ. చదువులసాన యోగము ; చాల విచిత్రము గాధయుక ; జతు
ర్విధ మగుమంజులాభినయవిద్యను భేర్మన మొందినార ; ము
త్పదముఖదండకవ్యమలవాణి మధుర్యురి ; య న్నటుండెని ;
సదసున నాయకుం డిదిగో! సాంధ్యనటుండు సదాశివుం డిటక.

15.

(సభను గూర్చి)

అ. వె. ఉల్ల ముల్లసిల్లుమల్లికార్జునతం బనెడుప్రకరణంబు నభినవంబు

మీసమక్షమందు మేము ప్రయోగింతు, మగుడు సుప్రసన్ను లాహ్యులార. 16.

మఱియు నొక్కవిజ్ఞాపనము.

ఉ. అదిని వేల్పుబాస నటు లాచతురాస్యునిచే బ్రభూత మై
స్వాదురప్రపూర్ణతను భావించానిఁ దెలుంగు పేసె న
ద్వాదిశలోద్భవుండు ప్రకటస్వకవిత్వండు సుబ్బరాయఁ ; డీ
రాదృతిఁ జిత్తగింపుఁ డిపు డాంధరసజ్జాలు తత్ప్రయోగమున్. 17.

(నడచి చూచి) అహో! యవ్యక్తమధురకోకిలాలాపములతో నసంతరిత్యై
పాక్షాత్కరించినది. ఇదిగో!

ఉ. జమ్మనుచుం జెవుల్ సాగసి సోలఁగ గానము నేయుఁ దుమ్మెదల్ ;
కమ్మని తావితో మరునిగర్వ మెల్పరఁగ వీచుఁ దెమ్మెదల్ ;
కొమ్మ లకోకదోహదము గూర్చఁ జెలంగెడు నూపురాళి ; పూ
దుమ్మన వాసరమ్మ లగు ధూసరముల్ పొగడల్ హసించుటన్. 18.

(నిరూపించి) చూడు మస్ఫుదనుగుణవ్యాపారమునే యీటుతువును నవలం
బించినది.

ఉ. పంచమహృద్యకంఠపిక పాలికలస్వనతానకృత్యముల్
మించఁగఁ, బల్లవాంగుళుల మెల్లనఁ జాతలతావిపంచి లా
లించి, నసంత వైణికుఁ డభివ్రజసుశ్రుతితంత్ర మిటుచుం,
బంచశరాసద్యగ్యశముఁ బాడు జగ త్రయమోహనంబున్. 19.

కావున యాననపీ! నీ వీసమయము నాశ్రయించి సంగీతము పాడుము.

నటి—చిత్తము. (పాడుచున్నది.)

ద్విపద—మలయాలయమునుండిమారుతార్థకుఁడుకలకంఠగఖుఁడనంగమహేంద్రునకును
నల్లభం డగుమంత్రి వాసంతుఁడనుఁగు మల్లిక నాదరింపఁగ వచ్చు నిదిగో! 20.

నూత్ర—హాయి హాయి

క. కోయిలలలనలకూజిత! మా ? యల నాజెంపువీణీయలకలకలమా?
హాయి యనిపించె రాగం! బీయది నమధురగీత మెఱిగితిఁ దరుణీ.

నుందరీ! చూడు—

క. అనవద్యం బీవిద్యను! జనహృద్యం బీవిలాస సంపద గని, ని
న్ననుకొందు, నెంచు కతననొవిను మాని, ధరం జరించువిద్యాధరిగన్.

పెద్ద కాలంబున కిప్పుడు సమచితాభీష్ట సకలవస్తు సంవిధానలాభంబునం జేసి
చేశచేశంబులు దిరిగిన యీ ప్రయాసంబును మహాసంతోషమునకుఁ గారణ ము
యినది. నిజమే—

క. చిరకాంక్షితవస్తు వెటో! దొరకొనినకా వైషణుటనఁ దొయ్యలి! యట ముం
దరఁ బడినబహుళతరదు! స్తరదుఃఖము లన్ని పరమసౌఖ్యంబు లగుట. 23
(తెరలో) భద్ర! భరతపుత్ర! చిరకాంక్షితవస్తు నని ఓ వ్రుపన్యసించిన
విషయము గడు లెస్స యయినది.

మూత—(చూచి) క్షుదుమపురంబు పఱిగడయాశ్రమంబున నివసించు మహాయోగీ
శ్వరి మందాకిని తనశిష్యురాలగు సారసికతోఁ గూడ నీలాగుననే వచ్చు
చున్నది కాబట్టి మనము సమచిత్తసౌవిధానంబునకయి పోవుదము.

(నిష్క్రమించుచు న్నాగు)

—ప్రస్తావన.—

(తరువాత ముందు చెప్పినట్లు మందాకిని ప్రవేశించుచున్నది)

మందా—బిడ్డా! సారసికా! యిది సత్యమే సుమీ

క. చిరకాంక్షితవస్తు వెటో! దొరకొనినకా వైషణుటనఁ దొయ్యలి! యట ముం
దరఁ బడినబహుళతరదు! స్తరదుఃఖము లన్ని పరమసౌఖ్యంబు లగుట.”

సార—భగవతి! దుఃఖములు గూడ సుఖములగునంతటి చిరకాంక్షిత వస్తుసంఘ
టనము మీయనుభవమున కిప్పు డేది వచ్చినది!

మందా—(తనలో) ఓహో! యింతకు ముందరి దేవతార్చనమునకుఁ బువ్వులు
దేరఁ బోయినది గదా! అందుచేత నిప్పుడు నడచినవృత్తాంతము దీనికిఁ జెలి
యదు. (ప్రకాశముగా) విశ్వావసుని కూతురు రగు మల్లిక యెడల నాకుఁ గల
వాత్సల్యాతిశయ మెట్టిదో ఓ వెఱింగినదాననే గదా! చెప్పి వలసిన దేమి?
ఇప్పు డీకునుమపురోప శత్రువానంబును, జిరపరిచితదేశ విరహంబును గూడ
నా కందువలననే. మునుపు నేను—

ఉ. భూధరరాజపుత్ర మృగపోతములం దయఁ బెంచుచోట్ల, వి
న్నాధిపు చెక్కురావుల ననోకమామల్ మహిఁ బ్రెక్కుచోట్ల, వి
ద్యాధరబాలికల్ మారునియద్భుతలీలలు వాడుచోట్ల, బల్
సాధులసంగతిం దుహినశైలవనంబుల నుండుదానఁ జూ.

24

యోగవిద్యను నాకు సత్కీర్త్యం దయిన విద్యాధరామాత్యచక్రవర్తిని విశ్వా
వసు నెడఁబాసిన బెంగసయితము దానిచేత నే తిరోహితం బయినది.

సార—ఏమిది! భగవతి యంతరంగభృంగము కేవలము మల్లికయందే తగిలి యానం
దించుచున్న దన్నసంగతి నే నెన్నఁడు నెఱుంగ నయ్యెను.

మందా—ఇది మాత్రము ముసలిద కు. విను. కుంతలేశ్వరునిమంత్రి యగు బ్రహ్మ దత్తునికే గుహారుండు పదునాలుగువిద్యల పాండిత్యంబునన కాక యాయుధా భ్యాసంబునందును నాతిలేతినచాడు మారుతుండు, తను పరమాసబంధుని మగధేశ్వరుని జంద్రవర్మను సందర్శించుటకు, దండ్రుచేతఁ బ్రేషితుం డయి బహుసైన్యమేతంబుగా వచ్చి యీ కుసుమపురోద్ధానంబుల నాతోఁ గూడ నున్నవాఁడు గదా !

సార—అగున భగవతీ! మేనియొఱపునఁ జెఱకువిలుకొని మఱింపఁ జాలినయా మంత్రిపమారుండు రాజమార్గమున వచ్చుచుండఁగా, నాతనిఁ జూడ వలయు నని పరుగుపరుగున మేడ లెక్కిన చిక్కెరబొమ్మల విస్మయవికసితపక్షులన్నీగ వికాలలోచనంబులచేత నాతాయనంబుల కౌనాడప్రయత్నంబుగాఁ గుఱియ దామరామణీయకంబు సంఘటిల్లినది.

మందా—అతనియందును నాహృదయమునకు మల్లికొనిర్విశేష మయిన పక్షపాతమే నుమి.

సార—భగవతీ! యందుచేతనా మీరు తఱుమిగా నప్పుడప్పుడు మారుతుండు మారుతుండు డని ప్రశంసించుచుండురు.

మందా—పరస్పరసదృశగుణిలరూపాభిజాత్యు లగునా రిరువురకును జైవికముగా నిప్పు డిక్కడనే యన్యోన్యదర్శనలాభము సంఘటిల్లినది. అందుచేత నా యానం దిము వర్ధిల్లుచున్నది.

సార—భగవతీ! దర్శనమాత్రమున నేమి ప్రయోజనము?

మందా—బిడ్డా! దర్శనమాత్రమే కాదు. అయ్యదన నది సంగు చేసికొని యద రంట నేసెడు కుంటవిలుకొని క్రొవ్వాడిపువ్వువారసంబుల కొక్కసారిగ నా రిరుగురు గుఱి యయినవారు. అప్పుడు వ్రీడావిస్మయవిలాససంస్కరంబులయి, విదగ్ధజనైక గ్రాహ్యంబులయిన తన యాకారంబులచేత గాఢకరోరస్మర వికారము మల్లిక వెలడింపనే వెల్లడించినది. ఎట్లంటివా?

సీ. విను రతిభావానువిదముల్ సవ్యాజభావగర్భస్వభావంబు లగుచు

బ్రహ్మరత్నితృతారకభాసురంబులు ధారాప్రవాహసంచారు లగుచు

స్నిగ్ధమృగంబులు స్మేరలోలము నైనమధురలోచనవిభ్రమములు గలిగి

గండస్థలన్యస్తక మ్మారికాపత్రలతీకులు చెమటబొట్లను గరంగఁ

దనువునం జెల్లఁ బ్రాఢకదంబుకుట్టు. లాఙ్ఘికృతీ యొకానొక డంకురించి

యపు డనిర్వాన్యపంచబాణాసమాన. చాపనైపుణి నోపించె నాపె రూపు.

సార—భగవతీ! మారుతునియవస్థ యప్పు డెప్పుడిది జూపట్టెను?

మందా—తే.గీ. మారుతుండును సామోదమంధరదర హాసమల్లికనటుపింగళ కేసిచాలఁ
డయ్యెనుషమామరందమ గ్నాన్యవిముఖ, మంజులకటాక్షిన్యం గాళిమరలఁజేయ

సార—భగవతీ! తగినదానికే దగినదానిని గూర్చు దలఁచిన తమ్మిచూలి యారంభ
మిది యతిరమణీయము గదా!

మందా—బిడ్డా! వేయేటికి?

క. నాచే జిరవాంఛిత మగు నిశిఱుతల పెండ్లిఫలము నిదురాగతుజం

బేమటకై వివిధముగా నాచతురాననుఁడు బీజ మాగోపించెన్.

27.

సార—(అనుతాపముతో) భగవతీ! యారజ్ఞేశ్వరుం డగునింహవర్మకు నమాత్యుం
డయిన శంబరకుండు మల్లికను రాజముఖంబున నడుగుచున్నాఁడు గదా!

మందా—(సావజ్ఞముగా) వానిని దిరస్కరించుట యెంత పాటిపని?

సార—భగవతీ! యది సత్యమే. మీనయప్రభావమున కిది యెంతలోనిది?

మందా—బిడ్డా! చూడు—

తే. గీ. మారుతు నలోకనామాన్య మరగినట్టి, మల్లికను శంబరకునకుఁ జెల్ల దీయఁ

బారిజాతంబుమీఁదను బ్రాణబాల వల్లికనుగూర్చు నెవఁడు కింపాకమానను?

(సానందముగా)

ఉ. రామము సుమ్మి వీరల పరస్పర మాననురాగ బంధనం బు;

(సనిర్వేదముగా)

ఈ మెకులీనకన్య, చరియించును దాఁ, బిత్తకాపనంబునం ది

(సవిరక్తముగా)

ఏమగునోగదా జతనము?

(నిట్టూర్పుతో) ఎంచఁగ నిదృశ మైవవానిలోఁ

గాముఁడు సర్వతాంత్రికశిఖామణి కేలముం బ్రమాణ మా

29.

సార—భగవతీ! బాల్యసులభం బయినచాపతం బీనాలుక మార కుండ నియమిం

జేసి నే నొక్కటి యడుగఁ గోరుచున్నాను.

మందా—బిడ్డా! నిస్సంశయంబుగా నడుగుము.

సార—అట్లు విషయభోగతృప్తను విషప్రాయముగా నెంచుకొని విశ్వావసుప్రముఖ

దివ్యపురుషులతోడ బద్ధుఁడై యున్నందున నయినభగవతీమానసంబు మానుసులయెడలఁ
పక్షపాతపరవశం జేల యగుచున్న దని శిష్యురాలి సందేహశల్యము.

మందా—కుమారీ! తెలుప రానిరహస్యము నడిగినదాన వయితివి గదా! కానిమ్ము.

(చెవిలో) ఈలా గీలాగు.

సార—(చేతితో నోరు మాటుకొని సవినయముగా నాలించి) అహో! మల్లిక
మహాప్రభావసంపన్నురాలే? నే నెఱుకును మానవసామాన్య యనకొన్నదానను.
మీరు చెప్పినట్లే కానిపక్షమునకు సకలలోకలోచనాసేచనకం బయిన తాదృశ
లావణ్యరేఖ యేకారణమున నా మెకుఁ జేకూఱఁ గలదు? ఊరక యిట్టివారియందు
నట్టివాఁడయందు భగవతి యేతీరున స్నేహసారము గానఁబఱచెదను?

మందా—బిడ్డా! నీకుఁ జెప్పిన యీ సమాచారము వేటొక చెవిని బడఁగూడదునుమా.

సార—చిత్తము భగవతి! నేనంత యోటిసోటిదానను గానుగదా!

మందా—సరేకాని యిదిగో నాకు స్నానవేళ యయినది. అవ్వపుష్పిత్రవ్రతంబునకుఁ
గానలసిన యుపకరణంబుల నీవు సిద్ధపఱుపుము. ఇక్కడనుండి యింటికి వెళ్ళుమల్లి
కతోఁ గూడ నంపఁబడిన మన కాలింకి యింకను నిలిగిచచ్చినదికాదు.

సార—అట్లే సిద్ధపఱచెదను భగవతి!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు. విష్కంభము)

తరువాతఁ గామయమానానకుఁ డయి పటకుటీరస్థుఁడు మారుతుఁడు ప్రవేశించు
చున్నాఁడు.)

మారు—అమె—

క. తా విద్యాధరకన్యయో? నమిలకుం దత్పుణ్యసంప్రాప్త యా

లావణ్యామృతసాగరోజితనవశృంగేంద్రిరాజేవియో?

హో! విజ్ఞాతము, చంద్రచందనసుభావోత్పన్నమృదాళాంబు

బూవుంచూపులజోదుమాయ గడఁగెన్ మోహింపఁ జేయన్ ననున్.

(గగుర్పాటుతో)

చ. జగములఁ జెక్కుచున్ సుధను సంతసపెట్టుహిమాంశుపాదమల్,

మృగదృశ మోముఁజందుగుని మెచ్చి యటం జొరఁ బోలుఁ; గానినో

నిగిడి కటాక్షవారముల, నెమ్మొయి జీవము దేర్చి, పాపుచుం

దగ, నమృతంపునోన లేటు నన్ దడుపం గల వాక్షణంబునన్.

81

లహో! యాదిరజాక్షి నెమ్మొను సర్వానవద్యము గదా!

ఉ. క్రొమ్మడి కిందనీలములకు మృడి; బందువు లిందు వామెమో

ముమ్మడి కల్మిలేముల కహో నడుమన్; దమక్రిందివానికి

ముమ్మర మైనభారములు ముద్దియచిన్నగయుం బిలుందుఁ; జెం

దమ్మరె పో పద్మములు; యభారము నెన్నడ లొజ్జ లంచుకన్.

82

(అలోచించి)

చ. నీరికి నివాస మైనవరసీరుహ మెవ్వఁడు నేనెనో, మహా

త్తరజగ దీక్షణోత్సవము తిచ్చికిబింబ మెవం దొనర్చెనో.

గరగరికల్ ఘటించుమతికాశలి మీనునిడెంబువానికొ

పుర మగునమ్మృగాక్షి మొగమున్ సృజియించినవాఁడు వాఁడెయ్యో. 88

(మరల నాలోచించి) అయినను నాయాయెన్నిక క్రిమ మయినది కానేరదు.

ఉ. ఓపునె పోల విశ్వనయనోత్సవదం ఒతులంబు పట్టులా

క్షీపణితాననంబు పరికింపఁగఁ బఁకరువాంబు? పాప మా

దీపితపూర్ణమావిధుమదిం 1ల దే నలవాంఛ, వానికిం

దోష దదేమి పూన స్మరిదోర్గతచాపముఁ గల్వరోపమున్? 89

అహ! వివిధము లయిన యా మెవిలాసములచేత సంఘటించెడు నాన్దైర్యముఁ

గుఁగుపఱుచుకొనఁ జాల మన్నానే!

తే. గీ సురుచిర భూవులను నొప్పుకుదత్తిత్య్రస

తరిళమంథమిగ్ధమందల్పధిఁగి

మధురదృక్పాతముఖచారిమముఁ దలంచు

చిత్తమున నూరు నేమేమి పుత్తు లెన్నొ. 90

సర్వథా దుర్గధవస్తువు నశేక్షించుచు దీనుడ నయి నన్ను దుఃఖపెట్టుకొ
నుచున్నాను.

ఉ. భూరితరంబు లై నతపముల్ సవరించినఁ బొందరాని దా

నిరజపత్రనేత్ర; యిది నిక్క మెఱింగియుఁ గోరుచుంటి; న

హరిధరాధరేంద్రమకుటాంచితచారునిలాసమాల భా

గీరథి నక్కటా మలయగిర్యధివాసి పరించుకై నడికొ. 91

నలపు లేనివాఁగంటికయు మేలుపడిన నావంటివానిని విదగ్ధజనంబులు గోష్ఠీ

మధ్యంబులం బరిహసించుటయుఁ బాటిల్లను గదా!

చ. తినయొడ రక్తి లేనిపిలిం గని మేల్పడినటివాఁ డనం

గునిగుటి కూర కగ్గ మయి గోష్ఠాలయం దపహాస మొందు; నె

ప్పనిదెనమక్కువెన్ శరవిహిండుకపోలము లేణకాబలో

చనలు ధరింతు రప్పురుషాజన్మమ జన్మము పో తలంపఁ గన్. 92

(అశంసముతో)

ఉ. అంచలపంకితంబు లగు టడ్డముగాఁ బ్రసరించు ట్రశులౌ

ల్యాంచిత మాట, సోగ లగునక్షుంజనైజప్రవిక్రమంబు లో;

యించుక నన్నుఁ గావ మది నెంచినమాగువిలాసచేష్టలో ;
 గాంచక సిగ్గిసీ! యెడఁదఁ గ్రమ్మతి నాస రెవో ఘటింపుదున్. 38
 అటు కాదు. అమహేంద్రద్వరదగమన నాయుద్రయముల భ్రమపెట్టినది.
 అందుచేతనే యట్టివికౌని పయినను నయ్యయివికారంబులు సాత్వికంబు లని
 నేను దలంచుచున్నాను.

క. మరుపేరియంద్రజాలికుఁ కరమున విలసిల్లుపింఛికయ పోరె నహో!
 తరణాక్షీ నాదచిత్తము। పరిపరివిధములను భ్రాంతిపఱుపం దోడఁగెన్.
 అనయమందు—

ఉ. చెమ్మట లూరఁ జెక్కులను; జేతులు జాతె; స్ఫురించెఁ జూచుకొ
 గ్రమ్మఘోషమున్ ; మొగిడె రాగక పాయితద్యుగంబు; కన్
 బొమ్మ నటించె, గంపముచు బొంచె నొడల్; పులకించె దేహ మా
 కొమ్మకు, నూర్పు గామ్మల దుకూలమునంచలముం జరించెన్. 40
 జైరా! యనన్యాపేక్షం బయి యాచిత్తి మాచంచలాక్షియొద్దకే పరుగు
 వాటుచున్నది. కాని దీని నిట్లు చాపాలంఛించెదను.

చ. అదలుచునొజ్జ యైనవివయంబు గణింపక, సిగ్గుబోటికే
 ల్వీడులుచుకొంచు బో, గని వివేకసుహృత్తు, నినుం ద్యజించె; బా
 ల్యదక మొదల్ సదా పరిచయంబు గలానిని నన్ను నమ్మ వో
 వృద్ధయను! యమ్మగొక్షి యపరీక్షిత; యే మిది వీక్రమం బహో? 41
 జైరా! మన్మథుని ప్రసాదకోపంబు లెంతినిలకడ లేనివి!

ఉ. కప్పురపుంబరాగముల, గంధరసంబుల, నన్, హిమాంబులన్,
 జిప్పిలుప్రేమ వెన్నెలలచే, నమృతంబులఁ దొప్పఁదోచె న
 ట్లప్పు; డిఁ కిప్పడో, కింకరా! పెడఁబాఱుగ బాలఁ, గాలపు
 న్నిప్పును గాల కూటమును నిర్మలమై యడరించు నాపయిన్. 42

(అకసమంశఁ జూచి)

తే గీ కనికరం చేది, నామిఁదఁ గరకుటంప
 చిచ్చుఁ జిమ్మద వొనునొప్పి మచ్చెఱుంగ;
 నకట! విషమాస్త్ర! చండీశునకెదృష్టి
 పా లయిననాటి నిపదబాధఁ దలఁపు.

43

(నిట్టూర్పు పుచ్చి) నే నీబాధ యెవ్వరితోఁ జెప్పకొందును? నగరదర్శన
 కుతూహలంబునం బోయినకలకంకుఁ డింకను రాఁ దయ్యెను.

(సంతాప ముకుళితలోచనం డయి యున్నవాడు. తరువాతఁ గలకంఠుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

కల—(అనందముతో) కుసుమపురమును జూడఁ జోయి, యమాత్యవిష్ణురాతుని యంటికిఁగిరి నోరఁగానే యద్వప్తనశమునఁ గన్నులు కలిగినందుకుఁ దగిన ఫలము లభించినది.

ఉ. క్రొమ్మెఱుఁగట్లు మేఘమునఁ, గోమలియొత్తు మహేంద్రనిలవా
ర్త్యమ్మన బోటులం గలసి యాటల నుండఁగఁ, గంటిఁ దొంటిభా
గ్యమ్మనఁ; గొమ్మయుం దపనజాంబుచలత్కువలాభముల్ కటా
క్షమ్మలు చిమ్మె నాపయిని, గన్నులు బొమ్మలు నెమ్మె గుల్మఁగఁ. 44
(నడచి) పట్టణములోనికిఁ జోయి యున్నందున నిందనుకను నేను, జగదా
నందమాకిందకందశనమలయమారుతుం డెగుమారుతునిఁ బ్రేక్షుసఖుని సంద
ర్శింపఁ జాల నయితని. కాఁబట్టి నాకన్నులు నిజముగాఁ జిరికాలోపవాసము
చేసిన ట్లుండి తద్దర్శనామృతి పొరణకునకు వేగిరపచుచున్నవి. ఇప్పుడే యా
శ్రమమునుండి విచ్చేసి, పరిజనుల నిందలు నవలి కనిచి, యొక్కఁడు నేమో
యాలోచించుకొనమ ననుఁగఁజెలికాఁడు పటమండపమున నున్నాఁడని
ప్రతిహరి చందనలతి చెప్పినదిగాదా! నే నిప్పుడు లోనికిఁ బోయెదను. ఇదే
గుఱారపుద్వారము. (ప్రవేశమభీనయించి చూచి విచారముతోఁ దనలో) ఏమి
ది! ప్రియయశ్యుఁడు చింతాతిభారమున మ్రానుపడినట్లు. చిత్రించినట్లు, వ్రా
సినట్లు, తాపినట్లు, తిగిలించినట్లు, నిశ్చించిల్యభావంబునఁ గనుపట్టుచు, నిట్టూ
ర్పుగాద్దుల హారవల్లరు లల్లలాడి, ననిచినకడిమిమ్రానిం గ్రేణి సేయుకంట
కితకమనియకాయంబుతో, మానసంబునం బాటిల్లినయేదేని గాటంపుటారాటం
బున నస్వస్థత గలిగి యున్నట్లు గానఁబడుచున్నాఁడు. (లేటి చూచి) అశ్వర్య
మాశ్చర్యము!

క. మాననకను వెఱ కీతఁడు! గాసిలుచును గడిఁదిమేనికాఁగల నోహో
యాసోలుపు నయనంబుల! వేసఁగినెగసోకుగంధవిలపియుఁ బోరెక్త.

(అలోచించి) మొట్ట మొదటిపాటున నోర్వఁ దరంబు గానిమన్మథావేశము
కొట్టకొన నీతఁ డిప్పు డధరోహించి యున్నవాడు. ఇది యథార్థము. కాని
యొడల నివిధ మైనవృద్ధయజ్వరంబున శోషిల్లుచుఁడియు, నిద్రాఘృతాపంబు
నం జిక్కి పోయెడుభాగీరథీప్రవాహంబునంబోరె నీతఁ డభిజాతశోభాతీక
యుం డెట్లు లయ్యెడును? ఆయిన నాశ్రమగతున కనఁగవికార మనుట మా

శ్రమ సరిపడి యుండ లేదు. కాని. తెలిసికొనియెదను. (దగ్గఱఁ బోవుచున్నాడు.)

మారు—(కనలు చూచి) చెలికాండ! కలకంఠుడ! (ఈయర్థానికి) ఇక్కడఁ గలకంఠుఁ డెక్కడ?

కల—(తనలా) ఏమీ యీస్నేహపారవశ్యము! ఈదృశ్యావస్థయందును నన్నే యాతఁడు తలంచుకొనుచున్నాడు! (ప్రకాశముగా) వెయ్యస్య! నీ కసమయమున నేల యాకాంతరత్వము? గుట్టలను రాకొట్టఁ జాలినదిట్టతనం బెప్పుడునకుఁ బోయె?

ఉ. వ్రాలిచి తేల కలను బృభౌతిసుధాకరపాండురాననం?

తేల దృగ్శ్రువాఃకణము లీగతి తైప్పల నప్పఁచు? ను

సానిపుగా రదాంతుకము క్వాసము మేరను మీఱ నేల? ని

మేలగుమే నిదేవు సఖ! మిక్కిలి గానిలు? చెల్వ నిక్కముక.

46

మారు—నితోఁ గాక పాటి యెవ్వరితోఁ చెల్పుదును? అలకింపుము. ప్రాణసఖా! నేటియుదయము మార్తాండమండల మింకను దనపాడుపుఁ గుసుమంపుఁ గంపుసాంపు మాయమిం జేసి, వాసరలక్ష్మీచరణలాతారసపిండంబునం బోలె నంతరిక్షశోక వృక్షపుష్పగుచ్ఛంబునం బోలెఁ జూపట్టు మండఁ, బరిమితపరివాంఁబుతో బయలుదేలి, యద్భుతయోగప్రభావ యని మనువు నేను వినుచు వచ్చినమందాకినిని సందర్శింప వలయు ననుకుతూహలంబున, జింకలు గొంతుజంతు లేటుంగిరి మంగిలఁ దిగుచున్నయా మేయాశ్రమ మీచేరువ నుండఁగా నందఁ బ్రవేశించి, మంచుగొండనుండి వెడలి వచ్చిన మందాకిని చందంబునఁ బాననగంభీరప్రసన్నమధురాకృతి యగు నా మేదర్శనమును జేసి కొంటిని.

కల—తమివాతి!

మారు—అనంతరి మాక్షణంబునఁ, దుంటవిలకొని వింటినార్థిక్రంకారంబు ననుకరించుచు, గంటలయొడ్డాగము లోనుగాఁ గలనగలకలరణనంబుతోఁ గలసి, యింద్రియాభేదందనం బయిన మణిమౌళిపురంబులఘ్రిఘ్రిఘ్రితార్కారంబు నావీను దోయికి వినివచ్చిన గయ్యెను. అంతిలో నే యచ్చటఁ జేరువ నున్న కౌత్యాత్మనిదేవి యాలయము చెంగటియా రామవాటియందు, ముందు నడిచెడి మోగ్గడుల కరతిలంబులఁ దలతిలమనియెడు పయిడిబెత్తంబులం గనుంగొని మేటుంగుఁ దీరఁ అని యాశ్రమశిఖండిమండలం బానందతాండవంబు గావింప, మానికంపుఁగాముల నేవు నూపువీచోపులం బూని కోపుల నల్లనల్లన దీచుచున్నట్లా

అగుబోగంపుఁబువ్వుబోల మణికంకాంబుల ఘోరముల, చేరువతమ్మి
అకులయలలమొత్తమ్మల నూరూల లూగురాయంచల జేరఁ దీయఁ, బయి
కెత్తిపగడంపుఁగామల నులసిల్లెడు నెలగొడుగులు వెన్నెలపులఁగులకుఁ జలి
వెలుఁగులవిధమును గలుగఁ జేయ, నాకసంబున నకొలకృతధనుస్సంపాద
కంబు అగునాభరణప్రభలతో, నడక లలనడివసాగముబూదీగఁబం బోలె
నత్యుచారవేషంబునం దేజగిల్లుచుండ యానలసందోహా బాకస్మికంబుగా నాకం
దోయికి లిందు సలిపెను.

కల—ఓహో! తరువాత ?

మారు—అటుపిమ్మట మిత్రమా! యేమని చెప్పును?

చ. ఆమృతవిలిప్తవైశ్యతచయప్రతిమం బయి యర్క తేజమం

గమచుమహోజ్వలత్సవమ గాఢనిమగ్నతః జెంది, నూత్నరి

త్వముకురమధ్యలింబనమధామశరీరమతోడఁ గాన వి

చ్చేమదనదేవతం దలఁపఁ జెయునొకానొకలేమ యమొగ్గఁ.

47

అట్లు గాన వచ్చి, తన కనుంగుదంట నెచ్చిలి యొసంగెడుకయిదండ నంగీక
రించి, ఎలుఁదపిఱుఁడుల బరువునంజీసి యలసాలసంబు అగు నెన్నడలహొ
యలునం జలియించు నడుగుఁజెందమ్మలకెంజిగులం జగతి యెల్లం జిగిరించి
నట్లు గోచరింపఁ, దామరవోయిని హాయిగా విశ్రమించినరాయంచ పెంటిజంట
కుం జతి వచ్చెడుచుంగుంజితమణిమంజీరయుగళంబు మంజాలంబుగాఁ బంచళర
చాటుప్రబంధపారాయణంబు సేయుచుండ, జవజవలాడునన్ను వికృతదీవితు
కపాయంబు వచ్చి నో యనుభయంబునంబోలె మొరియుచుం బొరలుమణి
మేఖలాకలాపంబు నునుఁబట్టువలిపసరిగదన్విలువను నెఱులు గొలుప, నలుపం
బుగా నెదురునుడుటుబట్టువుగుబ్బలబయిఁ బయ్యంట కాసుతి యొసరిల్ల,
నెమ్మొముఁదమ్మికమ్మవ్రాసన కాసించి పయిపయి బొలయునలివలంబులయావ
లికిం గడు నులికినకలికినదోయితకుబెకుమలు సంగికి ఏలాలు దాప, సంగ
రంపుమంగురులకొసలు సోకెడునొసలి కుంకుమలలామంబు మత్తాళి గాభులూగు
మంకెనపూవుపొంకంబు నూపఁ, హాపఱకనుంగవలకు వెఱుగు వేడుకలం బరి
ధవించు నన్యాజవివిధవిలాసంబులతో నాభాసురాంగి యస్మదభిముఖంబుగా
నేగుడెంచెను.

కల—తరువాతఁ దరువాత?

మారు—అటుపిదపఁ దదాగమనసందర్శనకుతూహలంబునఁ దొందరగా లేచి మం
దాకిని ప్రధనుప్రధావితమానసుని నన్ను వెంటఁజెట్టుకొని, కొన్నియడుగులు నడి

చి, యాకడ నాకుటింటిముంగిట. నేలకిశీగలు గాగిలిండుకొన్న గున్నచీర
కటిమాఁకుక్కిందను గూగుచుండెను

తరువాత—

ఉ. ఆకయిదండ యిడ్డజవరా ల్బొమ్మపైఁగను దొలఁ జూప, న
న్నాకె విలాసవిస్మయమయామృతదృగ్గరి ముందుమృ, పితా
కైకనుపట్టియున్ నడుగు, నట్టిది కానటు లెట్లు లెట్లో మం
దాకిని యున్నపట్టునకుఁ దా నరుడెంచెను మెల్లమెల్లగ్గ. 48

కల—చెలికాఁడా! యిది చూడఁగా నామె హృదయమును గొండొక యనంగ
వికారంబునఁ జరిగితఁ బయినట్లే పాడకట్టుచున్నది

మారు—ఎయ్యసా! తిత్సమయమున—

గీ. అమృతక్షణ చేరువ యైనకొలది । నిలిడతమ మైనతత్కాంతి నేత్రగోళ
ముల సుధాసపూరంబు వోలె నింప । నవల మ్రుటియైనఁ గాన లేనైతి నేను.

కల—అహో! యిట్టిమహస్వంభారము మనుజుహితాదుర్లభము గదా! తరువాత ?

మారు—ఉ. అపయి నెంతయేని యుఁ బ్రయత్నమునన్ సకలాంగకంబులన్
నైపుణిఁ జాపు నేర బలిపి, నన్యవిలాససురద్రుమంజరిం
దాపున నాపెఁ గన్గొని, వితాకున నుండ, ననూయనో యనన్,
జాపము నంచి మోహనపృష్ఠము కాముఁడు గ్రుచ్చె నాయెదన్. 50

కల—సఖుఁడా! యింను కాశ్చర్య మేమి ?

గీ. ఎదననత్సస్ఫులివామభాగములను । బ్రహ్మపిష్టితు లెవ్వనిప్రభుతఁ బెనుతు
రాజగి త్ప్రియవిజయదీన్యధ్ధనుండు! హరుఁడొరుల నేయుటరయవిస్మయము గాదు

మారు—తిరువాత—

ఉ. నందనదేవతాచిహ్నునవృత్తులపువ్వులదండ, బాలచ
న్నుంచుగి వ్రేలునన్యముఁ గి నుంగొనివాడ నొకండు; దాన, గా
నుందరిమోముఁదమ్మిని నె ను ముగ్ధరియాడు నకుల్, తిదాశ్రమం
బందలిమాఁకుడిఁగలతాంతిము లన్ని తృణీకరించుచున్. 52.

కల—మిగ్గుఁడా! యిదియు ననితర సాధారణ మయిన మామె యాభిజాత్యమును
మోచించుచున్నది.

మారు—తిరువాత—

ఉ. కోమలి యాత్మణం బచట గుబ్బులపె నరజాటుపయ్యెదన్
వేసులు ముద్దుఁగలిమన్మిత్రులతో నెరించుకొంచు, దా

సోమరిమారుతంబునను సుంత చలించెడునల్లగల్వచె

ల్యాపడ నుంచుచంచలకటాక్షములం బొలయించె నాపయిన్.

53.

మిత్రుడా! నే నాసమయమున నెంతో నేపు—

కా. పారాతీతవిలాసముల్ వికసితవ్యాజిహ్వాముల్ మంధర

స్మేరాకేకరతారముల్ శరశముల్ స్నిగ్ధబుల్బున్ ద్ర్యుప్రస

ధ్వారింఖంబులు సాశయాశ్రులసముల్ ముగ్ధంబు లౌనామెశ్యం

గారోదారవికాలనేత్రములకుం గాఙాలితం బాత్రమన్.

54.

కల—(తనలో) ఈనేత్రములవికార మకారణము గాదుగదా!

మారు—న. ఆకులితవిప్రమంబు లగునంబురుహాక్షి చలత్కటాక్షముల్

ప్రతిఫలితంబు లై, యనియనింబుల నన్నిటిఁ గప్ప, నాయొడల్

హితుడ! సవాప్రసంఖ్యగలదృక్కులు గిక్కిరియింప నున్నత

చ్ఛత్రమఖిమూర్తితోడ నెలసామ్యముఁ గాంచెను దత్త గంబునన్.

55.

కల—ఇది యంతయుఁ దత్తరంగితదృష్టివిలసితము.

మారు—నఖుడా! నా కప్పటినుండియు శాశ్వతసంజేహము గలిగియున్నది. నీ నది తీర్చవలయును విను.

చ. కరంగుహిమాంశుని స్రుతులకైవిడి చల్లని తత్కటాక్షముల్

గురియుట నాపయిన్ మయి గగుర్పడిచెన్; సరి గాని, చూడ న

బ్బురమిడి; మల్లెమొగ్గలన బోలెడు చెమ్మటబొట్లు గూడ నే

పరచిని నాకు నయ్యదన, సంభవితం జెలికొండ! తెల్పుమా.

56.

కల—(చిలునవ్వుతో)

క. వినితకడకనుల కాహ్లా! దనతాపనముల నిసర్గధర్మము లంగుల్

మునపటియది కడ నుండిన! వెనకటి కెడ నన్నె, బడయు విపులబలంబున్.

మారు—తనంతరి మిగులుకుం గాన రాకుండఁ, బ్రోడవెచ్చెలి శ్రేణితోడ సైఁగ
సేయ, నించుక యులికిన ట్లయినచుయిడిఁగతో, నాకెదునుసేసిన మొగంబును
మందాకిని కభిమఖంబుగాఁ ద్రప్పి

గీ. అప్పు డారక్తకోకిలాన్వితమధుర! బాషణమున, నమోధగవతి యటంచు.

నన్నుఁ గ్రోగంటఁ గనుచునే ననలయల్లఁజలితమధుకర్మపానయాదలనుపంచె.

కల—చతురత గల చెలిమికత్తయ కట్లు సముదాచారమునఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుట
సముచితంబై కదా!

కమ్యతంపుంజడి యాయెఁగా యపు డనుఁగా ! దూరమై యున్నా కా
యమలం గోయక కోయుచున్న దది గాయం జేమి గాకుండఁగన్.
కల—(తనలో) అతిగాఢ మయినయాయభినివేశము మరలింప రానిదిగాఁ దోఁ
చుచున్నదే.

నూరు—క. ఏడిఁగి గయఁజరితఁడ | ల్లావణ్యామృతరసంబులం గ్రోలితి నో
యావేశ నె వావై శమ | యా వెలఁదిమనీయహృదయమావేశిం చెన్
(అశ్చర్యమతో)
గీ. ఉగ్రతర మైనమోహరాహుగ్రవాంబు | మ్రింగుచున్నది మామకహృదయచంద్రు
నైనఁ దన్మన్మథాయుధి యగులలామ | మృగియుఁబోనిమృగేక్షణ మిగులనహహా !
మఱి యిప్పుడు—

మ. నిలిచెదనో గమించెదనో సే నిరుంతునో మేలుకొందునో
తెలిపెదనో ప్రమింతునో మదిం దురపిల్లు దునో సుఖంతునో
కలనోకో లేనోకో యనుప్రకారము లిన్నిటఁ జేర నెంచునన్.
జలిమరి ! యేదో గ్రూరపుటనిర్విచారివికార మొందుటన్. 85

కల—సఖుఁడా ! యా మెమలనామములు వినంబడెనా ?
నూరు—చెలికొఁడా ! యామె యట్లు కర్ణరసార్థాఢ్య యయి వెడలుచుండఁగాఁ,
గుతూహల మున్నను నియమాతిపాతభీతిచేత నవ్విషయము మందాకిని నడుగ
నెతిని. పిమ్మట నేనును నాయోగినికి నమస్కరించి వీధికోని శివినమ్మన కేతెం
చితిని. అయినను వేఱుగ విసుట యెందుకు ?

క. అక్కన్యక మానుషియే ! నెమ్మడుకులమందె జన్మ మొందఁగి వెలయున్;
లక్ష్మిమి పాలకాడలిం గా ! కక్కట పల్వలమునం దుడఱు మొందెడు నే !

కల—సఖుఁడా ! విన్నదానిం బట్టి యూహించుచున్నాను. ఆమె హృదయము
నందునుగందర్బుడు ప్రవేశించినవాఁడు చూడు.

క. పులకలు మొలచుట, పయ్యటఁబడఁగట, బోమలీలమై గుడులుట కటాక్షం
బులుచిలుకుట, పయనపుండఱి ! మలఁగికనుట, మగువనుసుమరగిన గుఱుకుర్

నూరు—మిత్రుఁడా ! విభ్రమనిధు లగుమత్తకాశియలకు నట్టిచెప్పితంబులు వైస్సకిం
బులె గదా ! అయిన నది యచిరముగనే వెల్లడి కాఁగలదు.

కల—(చూచి యాశ్చర్యమతో)
పంచచామరము. తొఱంగి, నూతనామృతశ్రుతుల్ వితానసూనముల్
బితాన నేల జమ్మటంచు భృంగసంఘ మేగడున్ !

దెలం గి జేమి తావి? నానవిండు, ప్రాణబంధు వా

తెలంగునక హజారమందు తెల్ల గుప్పుగుప్పునక.

68

మారు—ఈమేదురామెద మాదరకంధరకుచమండలంబున సొగసు గులికెడు పువ్వు
మాలిక సౌరభమును బ్రకటించుచున్నది.

ప్రతిహరి—(ప్రవేశించి నమస్కరించి) జేజే కుమారి! యిదిగో! దనచేతిలోని మరక
తెలుబుచేసింది బయలు వెడలెడుదివ్యపరిమళమున జంజుమ్మనిరేగి, నిజాగమన
మార్గమున దుమ్మెదలదిమ్మ గ్రమ్మకొనగా, శండవకాళిందియో యన నొక
నొక వెలంది కుమారుని సందర్శింప వచ్చి ద్వారముగడ నిలిచి యున్నది.

మారు—లోనికి దీసికొని రమ్మ.

ప్రతి—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నది).

మారు—సఖుడా! ఏ కిది యేమి గాఢ దోచుచున్నది?

కల—ఈసౌరభ మద్వితీయము. ఆమె యామాలిక యే ఏకు గాను కంపె నని నే
నూహించుచున్నాను.

మారు—ఓయి విశ్వంఖలమనోరథ! నివు గగనలతాకుసుమమును శిశోధూషణము
జేయగోరుచున్నావు. కాని, తెలియ వచ్చెను.

(తరువాత ప్రతిహరి వారిమాపగా ముందు చెప్పినట్లు కాళింది ప్రవేశించు
చున్నది).

కాళి—(విస్మయమున దనలో) బౌరా! మారకునిదొరతనపుణివి యేవిధముగా
నెసంగుచున్నది! దరిసిందుల కరుగుచెంచి కానిలివారిచేతి నివారితు లయి
క్రేవల నొడిగి యొడిగి మూతకమాతలుగా నున్న రాకొమారులచేతను, బుస్సు
బుస్సున దొండపుగొనల బయికి జిమ్మెడుతుంపురుల గుంపులవలన బగటి
పూటన విసుపిస నక్షత్రచిత్రితంబు గావించెడు కానిలియేనికలచేతను, దెలపి
లేక రాకపోకలు పచరించెడు గడనమించుబోడులకొకుల గల్లుగల్లు మని
సందడించెడి రతి నాలయందియలమ్రాతలచేతను, ఏతనిహజారము మహారాజ
పృథ్విహరమును బోలియున్నది. (నడుచుచున్నది).

ప్రతి—ఈలాగీలాగు.

కాళి—(స్వర్ణసుఖము నభినయించి) ఆహా! పట్టపగలే నామేనికి బండువెన్నెల
సోకునల్లున్నది; ఇది మారుకుని హరపల్లరిప్రకాశము గానలయును (అపేక్ష
తో) ఈమహాభాగుడు ప్రియసఖి యగుమల్లికయెడల నెయ్యమును మఱవ
కుండునా? (ప్రకాశముగా) ఇదిగో గుడారపు ద్వారము. (ఇద్దఱును బ్రవేశం
చున్నారు.)

కాళి—జేజే! మహాభాగ!

మారు—కల్యాణీ! యిటు విచ్చేయుము.

కాళి—(కలకంఠునిఁ జూచి తనలో) కుండనంబుచందంబున, తేలపూవుకైవడిని బచ్చనిమేనిచాయ గలయీరెండపడుచునాఁ డెఁడు చెవుమా? (విమర్శించి) కలకంఠుం డని పేరు పెడిసినమారుతప్రియవియస్యండు గానోపు (ప్ర)కాశముగా) నేను మందాకపిఠిగపతిశిష్యురాల నగుకాళిందిని.

మారు—ఎఱుంగుదును. ఆసమావేశమున నిన్నుఁ జూచియుంటిని గదా!

కాళి—మహాభాగా! ఏ వింతకు మన్ను గినుఁగొన్న యాకన్యకామణి, భగవతీఁ బ్రాణసమాన, మాకఁ బ్రియశఖ. ఆయిండునదన కందర్పసుందరుని నిన్ను సందర్శించినతోడనే చందమామరుదయమునఁ గలువతీగలాగున నుల్లసిల్లి, విఘ్నయానందపరవశురాలయి, యిట్లునే వంటనే తనకంతదేశమున ప్రేమసిఫూలమాలిక నిత్యాభినవము, మహాభాగునకుఁ దగి యుండు నని పుత్రైంచి నది. కుమారా! యామె నిట్లు ప్రణయచపలురాలిని గావించినది, ప్రభుమదర్శన మాత్రదత్తిప్రసంఘంబు, నక్షిజ్ఞాతాపాంకారపేశలగంఘరంబు, హృదయాపహరియు నగు ఏయాకారమేగాని, కులకన్యకావిరుద్ధ మగుప్రాగల్భ్యము గాదు గుమీ. (బరణిమూఁత దీయుచున్నది).

మారు—(జవాంతికముగా) శఙ్ఖండా! ఏయూహ సరిగా నున్నది.

కాళి—(మాలికును జేతతోఁ బట్టుకొని) ఇదిగో నది.

మారు—కాళిందీ! మీప్రియశఖి యత్యుదారురాల నుమీ. ఒక్కమాటుసందర్శించిన యీజనునియం దామె యీమాడ్కిని బ్రసాదముగ నంబఱిచినది. మఱి తెలుపుము. ఆమె యెరివంగ సము నలంకరించినది? అట్టిది యేభంగిని లభించినది?

కాళి—(అంతటఁ జూచుచున్నది).

మారు—చందనలతా! ఏవు నినియోగమున నుండు.

ప్రతి—(నమస్కరించి) చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నది).

మారు—ఇతఁడు నాప్రాణమే.

కాళి—మహాభాగ! యలకింపుమా. దిగంతవిశ్రాంతిధవళి రీసమృద్ధులవలనఁ దృప్తిచపలచకారవారంబునకు నేపుణ్యుఁడు నిరంతరాన్న సత్రంబు లుత్పాదించె నట్టివిశ్వావసుండు దివస్పతికి బృహస్పతియునుంబోలెఁ జంద్రవర్మమహారాజున కమాత్యుం డయి యున్నవాఁడుగదా!

మారు—ప్రజ్ఞాగాంధీర్యపత్యసత్వనిధిని మహానుభావుని విశ్వావసు నెవ్వ రెఱుంగరు?

కాలిం—అయిన సంతానము లేనిదోషమున రేయుం బగలు మలమల మఱిగేడు మానసంబుతోఁ, గోమలచరణాంగులిపల్లవపర్యస్త మహిషాసురమర్షకయు నేతత్కుసుమపురోపకంఠవాసినియు, నగుగౌరీభగవతి నతిభక్తి వారాధింప నారాధింప, నొక్కనాఁ డాయనస్వప్నమంగు జేచి, “వత్స! విశ్వావసుండ! యనాధారణం బగుపిభక్తిఁ బెద్ద మెచ్చితి. దివ్యమాలికాచిహ్నమగుకన్యకారత్నము నొకదానిని నీ కొసంగితిని. తెల్లవాఱఁగానే నీవు నాయుద్యానవన ములోనికిఁ బోయితివా యచ్చో నది గానవచ్చును; చెచ్చుకొ”మృని యాన తిచ్చెను.

మారు—(విస్మయానందములతో జనాంతికముగా) నఖండ! నిజముగా నామె యే తత్కన్యారత్నము.

కాలిం—తరువాత నామంత్రిశేఖరుండు హర పరనితం డయి వలువాతి లేచి యా చోటి కతివేగ మేగిన, నల్పుడోఁటలోని కొండోమ్మలలోఁ బొడవలం బెత్తు రుపేక్షపయి, సంజకెంజాయను జాబిల్లికళనలె నొకకన్యకామణి సౌందర్యుని వికగప్రమానదామలాంభిత గానపిచ్చినిది. వెంటనే విశ్వావసుండు మెత్తని తత్తెనువుతాఁడను నొడలెల్లను బులకరింప, నామద్దబిడ్డ నెత్తుకొని తీసికొని పోయి, మల్లకొమూలమున లభించుటందేసి మల్లిక యని నామకరణంబుఁ జేసి తనకుటంబిని యగుకమలాదేవిచేత సమర్పించినవాఁడు

మారు—(జనాంతికముగా) మహానుభావుండు విశ్వావసుండు మంచిచేరు పెట్టివాఁ డు. ఆది యుక్తమే.

తే గీ. మల్లికొమూలమందు సంక్రమము నొందె ;
మందహాసంబు మల్లికొనుందరంబు ;
గమనవైఖరి మల్లికొత్తుంటె గానఁ
జాన మల్లిక ; తీన సంశయము గాన.

కాలిం—అమెయే మాప్రియసఖి. ఇదియే యామాలిక, (మారుతునిచేతికి మాలిక నిచ్చుచున్నది)

మారు—(గరుహదుపుతోఁ దనలో)

చ. బిలఁ గమృతింపుఁచుంపురులు చిందుమఁ జందుగమంసమంపుఁబూఁ
తలయొరపిల్లచే నెలుపు దాలుచురచెలిపూలమాల, హా!
మలమల గామవహ్ని నెక మాఁడెడునాయెడ అర్కతప్తమం
గలువను బొద్దుఁగెంపు గలకాముదివోలెను దొప్పఁదోఁ చెడుకా.

(ప్రకాశముగా) జనకమహారాజు నీతాదేవిని, ద్రుపదరాజు యాజ్ఞ సేనినిం బోలె నబ్బలను బుత్రికను గాఁ బడసినమహానుభావుఁడు విశ్వావసుఁడు విశ్వ శ్లాఘ్యుఁడు గదా! అహో! యాత్రాజ్యరాలి దాక్షిణ్యతీతము! అసాంగల విమానకయిన ననర్కుఁ డగునీజనునియందు, సహజమాలికాప్రదానముననే మహా ప్రసాదము గానఁబడిచినది

కాళిం—(తనలో) ఈయన యెంతమధురముగాఁ బలుకుచున్నాఁడు! అయినను గమలాక్షరము మకరందముఁ జిలుకు నన నేమి యాశ్చర్యము? (ప్రకాశముగా) మహాభాగ! మాప్రియసఖివీరితమునకును నీవు దగినవాఁడవు; మాలిక కన నెంత?

మారు—(జనాంతికముగా) చెలికొఁడా! యిందు కనుమాపముగా నామె కే నేమి యంపుదును? హృదయ మీనలుకే యిచ్చివేసినది గదా!

కల—(చిలునవ్వుతో) మిత్రుఁడా! సహజమాఖ్యమునకు సహజహారమే యను రూప మయినది.

మారు—హృదయజ్ఞ! నామనోగతిమే నీవు సుపన్యసించితివి. ఇది నిశ్చయముగా నామె స్తనమండలమున నుండఁ దగినదే.

తే. గీ. అతివసుచకలకాగ్రంభానందుహర, మిడినఁ దరుణిమతి కలచుత్తేధికుంభ

యుగభిన్నత్రమాలికయాజఁదనకు, నేర్పడినయారు మద కేళయేవునూప.

కల—కాళిందీ! మేమును నిన్నియక ప్రార్థించుచున్నాము.

కాళిం—అనతిమ్ము మహాభాగ!

కల—(హరమును వ్రేలితోఁ బాపి)

ఉ. ముద్రియ! నాయనుంగుసఖుమోమునభారతిలేఁనవ్వుకా

లుద్దిగ, మందరాగదళితోడుపఖండసమానతారముల్

పెద్దవి గల్గునీసరము, వేలుపురామణి నాయకంబుడా

లద్దఁగ నొప్పు, యామునామహర్మ్యపసంగతిగంగవైఖరికా.

72

—చెలికొఁడా! నీవు ఎల్లనప్రవీణుండవు.

—అయ్యా! యిది నే నెఱిగినదే. భగవతి దీనిని సహజ మని ఎఱ్ఱించితివి.

“బట్టి దీని నాత్రాజ్యరాలికంతమునం దర్పించి కృతార్థముఁ గావించు నలయును.

కాళిం—(తనలో) మారుతునిఁ జూచినప్పటినుండియు మల్లిక యెంతోతహతహప దుమన్నట్లు గానఁబడుచున్నది. కాఁబట్టి యామె సంతోషము శాంతిపఱుచు

టకు నిది మేమే కోరుకోవలసినది గదా! (ప్రకాశముగా) మీవినిమయ మత్యం
తరమణీయము గదా! నేను దమ రాన తిచ్చివట్లే కావించెదన.

మారు—(హారమును మెడకుండి తీసి) కాళిందీ!

క. కేవల మీహారమే కా! దావరవర్ణినికి, నన్ను నర్పణ సేయం

గావరే; నే నవలకే! యావలఁదిగుణాళి కమ్ము డయితిం; గయికో. 73

కాళిం—(హారము పుచ్చుకొని చిటువప్పుతోఁ దనలో) మహాభాగ! సత్యవచ
నుడవు గమ్ము (ప్రకాశముగా) కయికోన్నదానను. అజ్ఞాతరణార్థము నెలపు
తీసికొనియెదను.

మారు—మంచిది.

కాళిం—(నిష్క్రమించుచున్నది)

మారు—సఖుఁడా!

ఉ. అంబవరంబునకొ నుకులమందుఁ దదుద్భవ మగ చెటింగినా

డం, బటాపుంజనుంగవ బెడం గగునామెసృజంబు నందితికొ;

గంబుకొలోధిభావము ప్రకాశము గామిలి, నట్లు లయ్యుఁ, జి

త్తంబునఁ దాప మెప్పటివిధంబుననే యగు నాకు నివ్వడుకొ. 74

కల—మిత్రుఁడా! మాత్యదానానులచేతఁ దదకురాగమును బరిష్కృతమే యయి
నది గదా!

మారు—

లే. గీ. మాత్యదానంబుచేత నెమ్మాడ్కిఁ జేయ! నాను మన కిట రాగసత్తానియాధి?

నది తిజాదార్యమైన, సాహార్యమైన, నగును; సాకూతచేష్టిత మైన నగును. 75

(సంతాపము నటించుచు)

చ. నెలపలియక్షజాలముల వెంట గ్రహింపఁ ను తిత్తదర్శముల్;

దలఁపగు నాననావిరహితసీతఁ బ్రాగనుభూతవస్తువుకొ;

దెలియనియేవొతాపమున నెమ్మది గ్రుడ్డిది మూఁగఁ జై పగల్

బలితిపుటెండ మూర్ఖులొనం బడి యుండుద్దిశేషమట్లగుకొ. 76

(తెరలో నిద్దలు వైతాళికులు) జేజే! జగన్నయనచిహ్నం చంద్ర! యేతన్నస్థంబిని
సంధ్య యుష్మదానందమన కాను గాక!

ఒకఁడు—

ఉ. చెమ్మలు, గల్లు శేనుఁగుల చెమ్మల నత్తమిలం, దొంగడుం

చుమొద, గోగువెచ్చనిమధుద్రవముల్ గలతమ్మిమిదై; మ

చ్చమ్ముల సొమ్మనిలిపడ, శైవలగర్భకుడుంగముల్ తదా
గమ్ముల జొచ్చు జెచ్చెర వికర్తనుఁ జొదలమీది కేగుదేక్ష.

77

వేటొకడు—

చ. పలుకును నీరున రెనునుఁ బంజరక్షరము డప్పి; యంత్రపు
న్నిలయమనఁగ బున్ను మనునీరకణమ్ముల నాను నెమ్మి; దోఁ
టలఁ జెలుసిటికొలువలదాపునఁ బెంపుడులేళ్లు పండు; శో
సిలి మిడియొడవేడిమిని, జెట్ల మొదళ్ళకుఁ బ్రాకు నీడలున్.

78

(ఇద్దఱు వినుచున్నార.)

కల—(తనలా) కానీ, ఈమానేశమునకుఁ దలఁగించి, మజ్జనగృహంబునకుఁ గొని
పోయెదను. (ప్రకాశముగా) చెలికాడా! యెల్లవోటుల సంఘటితము లయి
నఘటియంత్రములనుండి బున్నుబున్నున నెగయునీరధారల తుమరములచేత
శీతలము లయిన యారామవాతరోతములు వీలేర సహ్యాతాపోదయమగు నీమన
యమాను విలోకింపుము.

మారు—(విలోకించి) సఖుడా!

ఉ. ఏదియో చూచునాన నెచటెచ్చటఁ జూ పాలయించుచున్న, న
య్యాచెస నెల్ల నాకుఁ గన నయ్యెడుఁ గేవల మింతమాత్రమే,
జా చెనలానునోష్ఠమణి స్వాంతము నాగెడుముద్దనెమ్మొగం
బాచెలివాఁగన్ను లలసాలస మైనతడిక్షీతంబునున్.

79

(సాధిలాషముగా)

చ. చెమటఁ గరంగ బొట్టిపుడు, సీవరులన్ గఖు లల్ల వీనగా;
కుమలతికాగృహంబుననె నుందరి యుండునో; కాక, చేతులం
దమర వృణాశభంగవలయంబులు, యంత్రజాలార్ద్రవస్త్రయై,
కొమ, ఘనసారపాండుకు చగుచ్చత నుండునో దారగీమునన్.

80

(నిట్లూర్పవిడిచి)

తే గీ. రాగనూచకముగఁ జాచులూగు, నవ్వుమోము గలలూగు, వెఱుగునఁ బోవులాగు
చిన్నై లెనఁగంగ సంకల్పశిల్పి, చిత్తఃఫలకమున లిఖించినబాలఁ గందు. 81

ప్రతిహరి—(ప్రవేశించి) కుమార ! మహారాజునన్నిధానమునకుఁ బంపఁబడిన మన
భ్రమరకుండు వెండియుఁ బట్టణంబునుండి వ్రనువైచి, విశేషభక్తిగలము
ద్రితచిత్రఫలకహస్తం డయి, మాజారమున నున్నవాడు. సితశాలక్ష్మీశింగకు
లయిననావికు లాచిత్రఫలకమును మనమహారాజునకుఁ గృష్ణచెట్టనాటె.

కల—మహారాజు వాత్సల్యనిధి గావున విశిష్టవస్తువని దానిని మనకుఁ బంచివినాఁడు.

మారు—(జనాంతికముగా) సఖుఁడా! మనకుఁ జిత్రాంజలిరదర్శన మెందుకు?

..తే. గీ. రాగనూచకముగ” ఇత్యాదిపద్యముఁ జదువుచున్నాఁడు.

కల—(తనలో) అహో! యీ యత్యాసంగము మరలింప రా కున్నది గదా?

(ప్రకౌశముగా) చందనలతా! చెలికొఁడు! స్నానము నిమిత్తము లేచినాఁడు.

భ్రమరకుని మజ్జనకాలకు రమ్మను.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు).

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధసరస్వతాధురంధర వడ్డాది సాధువంశ
శ్రీరసిరాకరరాకాసుధాకరాచ్చి నామాత్యపాత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణ
కదంబలక్ష్మింబాగర్భ శుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజ ప్రధానతమాధవ విబుధ
విధేయ సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీకృతమల్లికామారుతప్రకరణంబునందుఁ

బ్ర థ మాంక ము

సంపూర్ణము

శ్రీ రస్తు

మల్లికార్జున తప్తకరణము

ద్వితీయాంకము

(తరువాతఁ చేటి ప్రశ్నలించుచున్నది.)

చేటి—అయ్యో! దిరిసెనపులువ్వుఁ బోనిమవ్వంపుమేను గల జవ్వని భర్తృదారిక, యగ్గలం బగువేడివెలుగుతీండ్రచేత—కాదు, ఎలకాఁగచేతనే యెంతయతనపడుచున్నది! ధారాగృహమున మధ్యాహ్నమనఁగాఁ బ్రవేశించినది. ఎండవేడిమి చల్లాటినప్పటికిని, వెలపలి కామె యిప్పటికిని రానే లేదు. అమహాభాగుని గుణవర్ధనములమూలమున నింతప్రాద్దు యోయిన దన్న సంగతి యామెకుఁ చెలియలే దని నేను దలంచెదను. (అసలో) అయ్యగుడ నిట్లే యుండునా? పరస్పరసదృశానురాగ సంఘటనశాఘసీయుఁ డయిన మహానుభావుఁడు పూవువిలుతుఁడు గెలువనివా రెవ్వరున్నార? (ముందు చూచి) ఇది గోఁ గంకేళి. ఇది మహాభాగుని పరిచారకునకు మనోహారిణి, కంకేళిపల్లవ మువంటిపాటలదుకూలమును దాలిచి చాల సంతోషమున వివశురాలయి యీలాగే వచ్చుచున్నది.

(తరువాతఁ గంకేళి ప్రవేశించుచున్నది.)

కంకే—(తనలో) ప్రియవయస్య యగు నవమాలికవలన భర్తృదారిక పృత్రాంతమును చెలిసికొనియెదను.

ప్రథమ—(సమీపించి) సఖీ! నీలో నీవేమేమో యనుకొనుచు, దారనిల్లినను, నాతో మాటలాడక పరు గెత్తుచున్నావు.

కంకే—చెలియా! ప్రవాళిక! కోపపడకే. నేను వేటేపనిమీఁదఁ బోవుచు నాపరాకున నిన్నుఁ జూడ నయితిని.

ప్రవా—సఖీ! నీముఖరాగము నుబట్టి యూహించుచున్నాను. నీయుపభర్త భ్రమరకుఁడు వెచ్చినట్లు లున్నాఁడు.

కంక్ష—(స్నిగ్ధతోడిచిలువవృత్తో) చెలియా! ఎచ్చినమాట నిజమే. అందుచేత నే గదా నా కింతసే పాలస్య మయినది. ఎన్నాళ్లకో కనబడుటచేత నేవేవో స్లూపము లాడుచు నన్ను విడిచి పెట్టినాడు కాదు.

ప్రవా—సఖీ! కంకేలికను భ్రమరకుఁ డేలాగున విడిచి పెట్టఁ గలఁడు? దాని కేమిగాని, మఱి యతఁడు కుమారమారుతుఁడుగాని వ్యాపార మేమయిన నితోఁ జెప్పినాఁ డా? అయిన కేమి తెలిసినదో? ఏ మనుచున్నాఁడో? ఏమి చేయుచున్నాఁడో?

కంక్ష—చెలియా! నాతో నిది యొక్కటిమాత్రము చెప్పినాడు. ఏదో యొక ద్వీపమునుండి చిత్తరువుపలక యొకటి వచ్చిన దట. అందులో మితి మీతిన సొందఁగల్గెను గలయొక కన్యక వ్రాసియున్న దట. ఆమెయాకృతినద దేశదృష్టి తోఁజూచుచు మారుతుఁడు గారును వే తొకచిత్రరూపము లాగునఁ జూపట్టుచున్నారట.

ప్రవా—(తనలో) ఆయ్యో! పుటుక్కున నాకాతింతువు చెగిపోయెను గదా! పాప మీదీనురాలు తత్ప్రసాదవర్జనమాత్రముననే, శవంగివేడిమిని మాఁడెడు నాడు నెమ్మిలాగున వేగిపోవుచున్నది. (ప్రకాశముగా) సఖీ! నీవు, మన నీక్కడ లేనిదానివలెఁ గనఁబడిన దానవు. నీవు బయలుదేలినపని యేమి?

కంక్ష—చెలియా! ఈ మాట చెప్పి యతఁడు, సేను గట్టుకొన్న యీతోఁపుఁజీర నాకు బహుమానము చేసి, తాను దనయేలికయానతని భర్తృదారికను జూడ వలసినవాఁడయి తనరాశిఁడఁ బెలుపుడు సేయుటకు ముందుగ నన్నుఁ బంపినాడు.

ప్రవా—(తనలో) ఈ మాటచేత నాహృదయము కొంచె మూఱడిల్లుచున్నది. (ప్రకాశముగా)సఖీ! చీరమాట వచ్చినది గనుకఁ జెప్పచున్నాను. ఇప్పుడు రిశ్వపతి యనుపేరు గలసాహుకారులగ్ధర్త. సమర్థులైనాడు వచ్చిన కన్యకపడుచు నున్న మొగడకు దీ టయినదంతిపుఁగరాటమున నుంచి, యేదీవినుండియో తాను బదిలముగాఁ దీసికొని వచ్చినపట్టుఁజీరను బ్రభువు లగునమాత్యులవారికి నూడిదగా నిచ్చినాడు.

కంక్ష—సఖీ! నీ నది మాదిరి వలె?

ప్రవా—లేదులేదు. ఆమాత్యులవారు దానిని జీతి నందుకొని మూఁతి వెలుగక యే .. దీనిని మీమల్లికకు నిం' డని తత్కాలమున దేవిగారిని జూడ వచ్చిన, మందాకినిభగవతి చేతిలోఁ బెట్టినారు.

కంకే—అట్లయిన దానిని జామిలు మనకు సులభమే గదా! అది ను టుండ నీ.

శంబరకుని నిమిత్తము రాజుగారు నిర్బంధించుచున్నారే. అమాట యే మయినది.
ప్రవా—అయ్యో! దాని కమాత్యులవారు ప్రత్యుత్తరముచెప్పినారే. మల్లికకు వరుని
నిర్ణయించుటకుఁ గాత్యాయినీధగనితియే కాని యాయన ప్రమాణముగారట.
కంకే—వానియాప కూల. మాబాగుని నిరాకృతుఁడయినాఁడే, మంచిది. కాని, నీ
వెక్కడనుండి వచ్చుచున్నావో చెప్పు.

ప్రవా—ఇప్పుడు దుర్గాలయమునుండి వెడలి వచ్చినభర్తృదారికకు, మధ్యాహ్న
సూర్యునియొండ వేడిమిని నడ దాకిన దని విని సామృద్ధిలి దేవిగారు నన్నుఁ
బంపఁగా నాకన్నియన్యతాంతమును చెలిసికొని తిరిగి వచ్చుచున్నాను.

కంకే—చేయా! యటు లయిన భర్తృదారిక యిపు డెక్క డ నున్నదో చెప్పు.

ప్రవా—చెప్పుచున్నాను విను. తాడుడునుబట్టి యనుమానింపఁ దగినపటికపు
గోడలందుఁ జుక్కలుగఁ దొలిచిన చందమామ నీరుగ్రోవులదారిని బయలుదేలు
యంత్రవారితుమరపు జడులనఁనను, మెత్తనివట్టి వేళ్లచప్పురముల వ్రేలాడఁ
గట్టిన సన్నజాజిపూవులదండలవలనను, జీలమండబంటి ముత్తియపురజపుటి
సుకతిన్నియలం గావించిననన్న కాంబలం గెలంకులు గరంగిపోవం జలజల
బాలుకొనుమంచిగందంపునీటి పాటుదులవలనను, సాబగు మీటుధారాగృహం
బునఁ, జల్లని నెలతొలజగతిపయిఁ బఱచిన విరులపఱపున లేదాఁడుఁ దొడవు
లతోడియొడలు నేర్చి, క్రేవను మెవుటనఁటాకుపీననం బూని ప్రాణంపు నెచ్చెలి
నవమాలిక యల్లఁలన వీచుచుండఁ, గాళిందీముఖంబున మాలికాదానన్యతాంత
ము సాదరంబుగా నాలకించుచున్నది.

(తెరలో) సఖీ! కాళింది!

(ఇద్దఱు వినుచున్నారు)

ప్రవా—సఖీ! కేళాకూళికి డాకలఁకునఁ గోకిలపంచమస్వరకోమల మయిన
భర్తృదారికయాలాపము విని వచ్చుచున్నది. ఆమె ధారాగృహమును విడిచి
ముత్యాలచవికకు వచ్చిన దని తిలంచుచున్నాను. కాబట్టి పరిజన మీట
నిలువ వల దని యాన తిచ్చిన యామె దండనుమన ముండుట యుక్తము గాదు.
(నిష్క్రమించుచున్నారు) (ప్రవేశకము)

(తరువాత గాళిందీనవమాలికలు నుత్కంఠి యగుమల్లికయుఁ బ్రవేశించు
చున్నారు.)

మలి—తిరువారీ! దరువారీ!

కాళి—తరువాత న న్నామభాగుడు సానునయముగాను సప్రణయముగాను నిటు లాన తీయఁగా, స్వానోపకరణములఁగి యి త్వరపడియెడు గడనకత్తెల చేతులయందలి కుందనపుబిందెలవలనఁ బింజరితి మగునాతపమునఁ బ్రకాశించు ద్వారమున నిటు చక్క—వచ్చితిని.

మల్లి—(సాభిలాషముగాఁ దనలో) సఖీ! తోడఁబుట్టినదానా! మాలికా! నీవు ధన్యురాలవు. శ్లాఘనీయసాభాగ్యురాలవు. మనమిరువురము నేకముహూర్తము ననే జన్మించినవార మయినను మనకర్మఫలములు వేరు వేతే గదా! ఇంచుక వికసించిన తాపిఁగములాగునఁ జామనచాయ గలయాకోమలాంగునికంతము నిశ్శంకముగా నీవు నిమిషములొక గవుఁగలింపుకొని సుఖ మున్నదానవు. (ప్రకాశముగా) సఖీ! యదృష్టవశమన మహాభాగుడు ప్రథమప్రణయమునకు భంగము గలిగింప లేదు.

కాళి—గఖీ! యందుచేతనే శతత్రాసాభిషాండ్లర మయినసహజహారమును దన మెడనుండి స్వహస్తముతో, దీసి నీనిమిత్త మిచ్చినాఁడు.

ఇదిగోఁజూడు. (మల్లిక మెడలో హారము వేయుచున్నది)

మల్లి—(సంతోషమున గగుర్పాటుతోఁ దనలో)

ఉ. అయనదర్శనంబు మొద లాకులు చేయుహిమోపచారముల్

కాయము నేర్వ నార్వ శిఖిగా నతిమోహమునం దలంచునే

నీయెడ నెంతుఁ జనని శయింపఁ దడంగగభవ్యహార మా

హా! యుదురాజమండలచియం బొడ లెల్లను గప్పినట్లుగఁ.

1.

నవ—సఖీ! కాళింది! విరిగలునరేకులతోరణము వోనినిద్దంపుసోగమాపులపాలపము తోడ నమృతాభాగుఁ డెప్పుడు ప్రత్యక్ష మయ్యెనో యదియ మొదలుగా ననుక్షణమును బగిబగి హనుపచ్చవిలతునిచ్చిచ్చిన నిచ్చిలు భర్తృపారిక తోరపు టారాటముఁ బొందుచున్నది ఏమి చేప్పుదు! మంజులముగాఁ బలుకుపంజరపుఁ జిలుకలతోడ మాటలాడును. కమృతెమ్మెరలు పాలయు కేళీప్రాసాదముల నధిరో హింపదు. నర్మగర్భము లయినసహచరీసల్లాపములకు నవ్వదు. కేవలము మృణాళ హారములను బూని ఘరాగృహములఁ దిరుగులాడును. ఆరివిరిజాజిక్రొవ్విరులు గలయ నెఱపిన చిగురునెజ్జలన త్రమిల్లును. లేతతామరపాకు విసకఱ్ఱను విసరి ప్రకరింపఁజేయు పిల్లవాయువునకు సామృత్తిలును మాటలయందు మాటిమాటికిఁ దడఁబాటుఁ జెందును. క్షణక్షణము నతిప్రయాసమున నూపిరి పుచ్చును. మఱియు

నిప్పుడు—

ఉ. వీనుల సారఁ దత్కథలు వేయఁ బ్రసక్తిని చెచ్చుఁ; దాఁ బర

ధ్యాన మెదో ఘటిల్లినటు లయ్యెడు నిశ్చల మధ్యమధ్యమం;

దానినమాత్ర హరము లతాంగి మరుచ్చలసిపయ్యెచ్చిచం

దానఁ గనంబడుం బులకతండము మై మొలకెత్తి నొత్తుగఁ.

2.

కావున సిగ్గరికత్తియ మనోధన మయినమన్మథావేశముఁ దానుగ మనకుఁ జెప్పదు. మనము చెప్పింతము. ప్రాణసఖులతోఁ జెప్పుకొన్నప్పుడే గదా సంతాపము నైఁచఁ జాలిన దగును! (మల్లికనగూర్చి) సఖీ! రంజనము రాజలక్షణము; సేన పరిజనలక్షణము ప్రేమ నిధావరలక్షణము; నమ్మిక మిత్రలక్షణము. కాబట్టి దుమ్ములోఁ బొరలును వాడుకొనునీడునుండియు మేలు గీడులఁ బాలు పంచుకొను జనమునందు మనసు దాచుట మంచిపని కాదు. అని కాళింది పలుకచున్నది. చెలియా! నితలఁపులోనిది మాకుఁ జెలియఁబడిచి నందిభాగము వలన సంతాపము తగ్గించుకో.

మల్లి—(తనలో) అయ్యో! నే నెన్ని సారులు చెప్పఁ దలఁచుకొన్నను సిగ్గు బొత్తిగ నన్ను నో రెత్త నీయ కున్నది. అయిన నెప్పగిది నేని చెప్పెదను. (ప్రకాశముగా) సఖీ! యామహాభాగుని—(అర్జునియందే బాష్పరుద్ధకంఠి యయి విరమించు చున్నది.)

నవ—(బాలితో నెయ్యమునఁ గౌ.లించుకొని) సఖీ! నీవు వేఱుగ మాటలతోఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. వేడివెలుగు నెండను వాడఁ బాటిన దిరిసెపుఁ బూవుతేకు పోలిక దయనీయము లగునీయవయనగాలే తెలియఁ జేయుచున్నవి. మఱియుఁ బురుషోత్తమనియందు మహాలక్ష్మీయు, భాస్కరునియందుఁ బద్మినియుఁ బోలె నేవానియందు నీ ఎనురాగము గూర్చితివో, లేఁబ్రాయము గల యామహాభాగుని జన్మము సఫల మయినది గదా!

మల్లి—(నిట్టూర్పుతో) సఖీ! పరస్పరము లేనియనురాగము కోచనియమే సుమీ.

కాళింది—సఖీ! మల్లికా! నీ వాలాగున ననఁ గూడదు. సద్వృత్తానురాగఘటనమునకుఁ బూనుకొన్న భగవానుడు నూనబాణుడు, తనయమోఘవిశిఖముల కారనిని గూడ గుఱి చేసినాడు చూడు.—

ఉ. నానలనక భవద్గణగణంబులు దా నినునప్పు డట్టి బా

హ్నువృత్తి, మేన వెల్లఁదన, మాననమందును వాడుఁ, జెంగటక

గేవల మివ్వమిత్రమును, గ్రక్కిఁజీయంగను వర్ణవర్ణమం

దావగకానికిం దళుకటందపుఁజెక్కుఁగవక గగుర్చునుక.

3.

మల్లి—కాళింది! సభిజనంబు లూరటకయి పలుకుకల్లమాట లిట్టివే యని నే నెఱుంగుదును.

నవ—సభీ! సరే. అది కల్లమాట. మఱి దీని నే మనియెదవు? ప్రథమదర్శన విస్మయానందములచేత విస్తాఠితోత్తానతరత్తారకాళాకోదరములయి, యీషత్త్రిగ్విజ్జితాపాంగ రింఖణములచే దరంగితవిభ్రమము లయినలోచనములు, చంద్రికాల్లింగితరుగ్ధ సాగరతరళధవళముగ్ధమధుర మయినకిరణసంతానమున నీకు సర్వాంగభిషేచనము గావించినవి కావా? (చిటువచ్చుతో) ఒకవేళ, మరకత గిర్రభస్మిగ్ధశరీరుఁ డపనాతనిఁ జూచుచు లాహరిని నప్పడు జరగిన యీసంగతి నీకుఁ చెలియనే లే దేమో? అయ్యెన మందాకిసిద్ధగతికి వందనగుఁ జేయుట గూడ మఱచిపోయి, సమదాచారమునకుఁ దొలగిన సంగతి నాకేలివ్రేలికదలిక వలన నెఱుంగ నయిన నులికిపడి యెట్టెట్టో తెలివిచెచ్చుకొన్న దానవు గదా!

మల్లి—(సిగ్గు పడి నవ్వి) సభీ! నన్నుఁ జక్కగా నుపాలంభించితివి

కాళి—సభీ! సర్వభా నీ కనాశ్వాసనము గా కుండునుగాక! ఆయన ముందుగా నీకాత్మాత్మజంబు గావించుకొని, తరువాత హారము సమర్పించినవాఁడు.

నవ—కాళింది! దానశ్రమంబుననే ప్రియసఖయుఁ బ్రతిగ్రహించినది సుమీ. మహా భాగు నే ముంచుగా డెందమునం దాలోపించుకొని తరువాత హారమును ధరించు కొన్నది.

మల్లి—(సంతోషముతో కృదయమును జూచి) మహాభాగ! సకలజనచిత్తవత్తములను బలాత్కారముగా నెత్తుకొనిపోవుమహాకృపణునకు నీకు నౌదార్యము కూడ నుండుట యత్సాగృహ్యము గదా! త్రిభువనైకమండమండయినని న్నే నాకు దయ చేసితివి. కాఁబట్టి తనాతహాపడుచున్న నాకన్నులకు హారము నెట్లట్లు నిన్నుఁగూడఁ గనఁబఱుపక పోయితివా, నీమాట ముమ్మాటికి బూటకమే.

నవ—(జనాంతికముగా) కాళింది! పాప మీపడుచు నాపలుకు నిజమనియే తెలంచి నది, కాని ఈమె నించుక యాడించెదను. (ప్రకాశముగా) సభీ! మల్లిక! .. తీరఁ గనఁబడిన నీమె నన్ను మన్నించునో మన్నింపదో? యను ననుమానమున మహాభాగుఁడు పయికి రాక మనసులోనే దాఁగియున్నాఁడు.

మల్లి—సభీ! యట్లయినయెడల నుదయించుచుఁ గదా చందమామ చెందొగతీఁగ ను బరిక్షింపవలయును! అమహాభాగుఁడు కానరానికారణమృతఁ గుమ్ములొఁ గ్రుక్కినట్లు నే వెంత కుములుచున్నానో నాయనస్థ నీ వెఱుంగ వాయేమి?

ఉ. అతనిఁ జూచు టాదిగ మహాధి యొకానొకఁ డేర్పు దారుణం

తై; తిరమోహ మింద్రియచయంబు గలంచుచు మూర్ఛపచ్చు; సా

ద్వైతతడకగాహి యయి, ధారగఁ గాండొక తెల్వి హెచ్చు; నే
లా తెలుపక నుడిక? గను ని దంక హృదంతరపత్తి యాతఁడే. 4.

నవ—(జనాంతికముగా) కాళిందీ! చూడు. భర్తృదారిక యనురాగప్రకారము
మహారమణీయముగా నున్నది.

గీ. రాచిలుక లేజరౌతు నారాట మెల్ల ముద్దుమద్దుగ వర్ణించి ముద్దరాలు
లోనెల్లియుండున్న హృదయంబుపైని భావమంధరసభావృద్ధి వేమాటు నెఱపు.
(విషాదముతో) అయ్యో! యిందు కేమిగతి? ఈమె ధైర్యనాశముతోఁ
గూడ మదనావేశ మావిర్భవించినది.

(ప్రకౌశముగా) సఖీ! యిప్పుడు నిహృదయమున నున్నతఁడు భావనామా
రుతుఁడు.

మల్లి—(స్థిగుతో) అయ్యో! భావనామారుతుఁడే? నేను మూఢురాల నయి యథార్థ
మారుతుఁడే యనుకొనుచున్నాను. అకలంకహరిజాంకనుండర మయిన యాతని
ముఖబింబమును మరలఁ జూచుట యెన్నఁడయిన సంభవించునా?

నవ—సఖీ! ని వింతబెంగ పెట్టుకొను. లోకమున నుత్కంఠ గలిజనులు ప్రతికృతి
దర్శనాదులవలన సులభముగా మనస్సును వినోదపెట్టుకొందురుగాదా.

కాళి—సఖీ! నవమాలిక యథార్థము చెప్పినది ప్రియజనోత్కంఠాతత్పరమానసుల
కెల్లఁ దద్గుణవర్ణనమును, దదృఢావలాభమును, దద్రవీచ్ఛందదర్శనంబునుగదా
మహావలంబములు.

మల్లి—సఖీ! పరమేష్ఠి తీర్థికతో మనసున స్పృశించిన చక్కఁదనము గలయా
మహాభాగుని ప్రతిచ్ఛందమును నేను జేతితో నే తీరున వ్రాయఁగలను. అయినను
జేత నయిన రీతిని బ్రయత్నించెదను. చిత్రకాలమునుండి రంగులతోఁ గూడఁ
జిత్రఫలకమును దీసికొనిరా.

నవ—మంచిది. (లేనఁ బోవుచున్నది.)

ప్రతి—ఇదిగో! దంతపుబరణియొకటి చేతఁ బట్టుకొని మందాకినిభగవతికిఁ బ్రయ
శిష్యురాలగు సారసిక వచ్చినది.

మల్లి—శీఘ్రముగ నెందుకుఁ బ్రవేశపెట్టవు?

ప్రతి—(నిష్క్రమించుచున్నది.)

మల్లి—సఖీ! తెత్తువు గాని క్షణముండు.

(తరువాత సారసిక ప్రవేశించుచున్నది)

సార—మల్లికావృత్తాంతము వర్ణించినప్పుడే తద్దివ్యాంబరాగమనముమాట భగవతి
నాకుఁ జెప్పినది. అక్కటా! యక్కన్యక రక్కసునిచేతఁ జిక్కి-న దని వక్కా

జించినప్పుడు నాయుడలు గడగడ వడకి పోయేనే! అసీమంతమణి యేల కనఁ బడ దయ్యోనో? అది సోఁకినంతమాత్రమున మూర్ఖులైన వారికిఁ దెలివి వచ్చునని భగవతి తత్ప్రభావ మానతిచ్చినది. (ముందుచూచి యానందముతో) ఇదిగోఁ దహ తహపడుచు మల్లిక ముందర నేయున్నది. (తేజిచూచి) ఊహూ! మాలికా సానమున హార మభిషిక్త మయినది! మల్లికయారకారములు స్మరవికారము చెప్పనే చెప్పినవి! యని భగవతి యథార్థమే యానతిచ్చినది.

చ. వడలియు నింపురై, పసిమిఁ బాండిను నొప్పుచు, తేకు లిప్పు డి

ప్పుడె వికసించుకేతకిని బోలెడునీమెయొడలో స్మరాధిఁ దె

ల్పెడు; విధిసృష్టికవ్వము ఫలించుత మప్రతిమంబుగా; ముదం

పడుదురు గాక డెందముల బంధులు యోగ్యవరోపలభిక్తి.

6.

మల్లి—(తనలో) అయ్యో! దుష్టభజనాభినివేళిని గదా నాయాశ.

సార—భగవతియాశీర్వాదములం బరివూర్త.

మల్లి—(అనందముతో) ఏది.

సార—నివేగదా!

మల్లి—రమ్మ సారసికా! కూర్చుండవేమి?

సార—త్యరితము గాఁ బోవలయు నని. భగవతి యొక్క రే యున్నది. దుష్టులవ యున్నయిదంతపుబరణి యామె నికుఁ బరిసినది. (మల్లికచేతి కిచ్చుచున్నది.)

మల్లి—(సబహురూపముగాఁ బుష్పకొనుచున్నది.)

నవ.—సఖీ! ధారాగృహమందు నుండఁగా నక్కడకు వచ్చినప్రవాళిక యిది వచ్చిన విధము నాకుఁ జెప్పినది. దీనిని సింహాశ ద్వీపమునండి తీసికొనివచ్చి యమాత్యుల వారికి రత్నపతి గానుక వెట్టినాడట.

సార—నిజమే. అదే యిది.

మల్లి—అప్పుడు భగవతి యెక్కడ నున్నది?

సార—అమాత్యులవారివలన శంబరకసంబంధమును గుటించి యేమేమో యాలకిం చుచు నంతిపురమున జీవిగారియొద్దఁ గూరుచున్నది.

నవ.—(వెనుకకుఁ దిరిగి) శంబరకుడు రాజముఖమున భర్తృదారిక నడుగుచున్నాఁ డనులోకప్రవాదమునుగూర్చి యని నేను దలంచెదను.

మల్లి—(రోఁతపడుచుఁ దనలో) ఎట్టే! నన్ను మఱియొక్కఁ డెట్లులడుగును?

సార—ఇక న న్ననుమతింప వలయును బ్రియసఖీ!

మల్లి—సఖీ! భగవతిసన్నిధికిఁ బోవుచున్నదానవు గనుక నిన్ను నేనుండు మనలేను.

సార—(నిష్క్రమించుచున్నది.)

మల్లి—సఖీ! యింక నిప్పుడు చిత్తరువులక తీసికొని రా.

నవ—సఖీ! భగవతి యంపినదుకూలము నొక్కసారి చూచి, చిటికెలో బోయి తీసికొని వచ్చెదను. (బరణిని దీసికొని వచ్చి మూత పెట్టి వ్రేలికొనతో దుకూలమును బయికి దీయుచు విస్మయముతో) ఓహోహో! నాచేతి కిది లేత యరటిపిలుకవలన వెలికి వచ్చినవిడివిడని మొలక మొవ్వుటానును దానికి నట్లున్నది. (హర్షముతో) కాళింది! భర్తదాకగుబ్బలమీది వూలదండ కట్టితావి యో దీని కట్టితావి గలిగి యున్నదే (గడి విప్పచున్నది.)

కాళి—(విలకించి కాతుకముతో) సఖీ! కొంగున జిత్తరువు గూడఁ గానఁబడుచున్నదే.

నవ—(తేజీచూచి) చిత్తరువు మాత్రమే గాదు చూడుచూడు. వీనుల దాకెడు సోగకన్నతతో మహాభాగుడే యిటు లిఖింపఁ బడినాడే.

మల్లి—(విస్మయానందాభిలాషములతోఁ జూచి) సఖీ! నవమాలికా! నిక్కముగా నతఁడే.

కా. ఆకర్ణాంతదృశం బదే మొగ; మదే యందంపుఁగంతం; జవే

మోకాల్దాఁడుమఁ బచ్చకంబములసొంపుం గేరుహమల; వికా

లాకారం బదె ఎత్తుము; (చిటునవ్వుతో)

అందఁడె యహో! స్వచ్ఛంబు హారంబు; శృం

దాకొండప్రతమంబు లూరు లనె; శోణం బంఘ్రియుగ్మం బదే. 7

సఖీ! యింతేభేదము. కన్నులను తెప్పపాటులేదు గనుక నితఁడు దివ్యపురుషుడు; అతఁడు మానుషుడు.

నవ—(నవ్వి) మద్దరాలా! చిత్తరువున తెప్పపాటెట్లు లమ్మా?

మల్లి—నిజ మయినవాఁడు కాఁడా? ఆయ్యో! చిత్రకరునియందుఁబోలెఁ జిత్రకరునియందును భ్రాంతి నొందుచున్నాను. (సిగ్గుపడుచున్నది)

కాళి—సఖీ! నవమాలిక! యిది చిత్రవిన్యాసకాళము సుమా. నిజ మనియే నమ్మకము గలుగుచున్నది.

నవ—(చిత్తరువును దేజీ చూచి) సఖీ! యీరహస్య మయిననిర్మాణవైఖరి భర్త దారికొహస్తవిజ్ఞానవైధి ననుకరించుచున్నది.

మల్లి—(సోత్కంఠాస్మరణముగాఁ దనలో) దీనిని జూడఁగా నా కేదో తలఁపు వచ్చుచున్నది. (మరలఁ దేజీ చూచి) సఖులారా! చూడుడి చూడుడి. మహా దృష్టవంతురా లయినదేనిమీఁదనో యీయనకుఁ జక్కగా వారూఢ మయిన గాఢోత్కంఠ గలిగి యున్నట్లు లాకారమువలన గోచరించుచున్నది.

గీ. మొలకవెదురునుబోని ముద్దులకు మేన! నొలసె బిసకాండసోదర మొండుచాయ
 కమలిన టగు నిట్టూర్పు గాలి గెంపు! తునుకతులకింపు గలమోవిదొండపండు.
 (నిర్వేదముతో) ఆయ్యో! సభీషచనసలిలసంస్కృత మయిన యాకాలతాంకురము మొ
 ట్ట మొదటికే లానమయినది. అక్కరములతోఁగాక, బాలచంద్రకలాపాండరము
 అయినయవయవములతోడనేయామహాభాగునిచేతఁదనసాభాగ్యాతిశయమునుచెలి
 పించుకొనుచున్న యాపుణ్యభాగిని యెంతధన్యురాలొగదా! అయిన నామె నిష్క
 రుణురాలు. కాకున్న ఏద్యకావస్థయందున్నయాయనయెడల నుదాసీనురాలేలయ
 గును? (మదనవీడ నభినయించుచు భేదముతోఁ నిట్టూర్పువిడిచి) ఆయ్యో! బేల
 హృదయమా! వేటొక తెయందుఁ దగులుకొనినమనసు గలజనునిమీఁద మాటి
 మాటికి నేల వాలెదవు? నిన్ను నే నిప్పటికిని మానధనమునుగా నెంచుచున్నాను.
 టోరికలన్ని సున్నయయ్యెనే! ఏబిడియమంతి యెక్కడకుఁబోయినది? నిన్ననవల
 సినదేమి? మన్మథునే దూషింపవలయును. నిన్నుడిరాకుండఁ గ్రోవ్యాడివారస
 ములతోడ నావన్నెకొనియందు గట్టిగా బిగఁగొట్టినవాడు వాఁడె కాఁడా?
 (అకాశమున లక్ష్యముండి) ఛగవానఁడా! అడుకూఁతులమీఁదఁ జేతిబలుపు నగ
 పటిచెడుపోటుకాఁడా! మన్మథుఁడా! నగిరార్గళిదీగ భుజదండమండనుఁ డగు
 నమృహాభాగునకు ఏవు నిశ్చయముగా భయపడుచున్నావు సుమీ. పృథ్వీయానల
 భీషణము లయి నాహృదయమును భిస్మసాత్కృతియు సేయునసాయకము లక్క
 డనే యున్నభవదీయ రూపలక్ష్మీపాటచ్చరుఁ డగు నమ్మెచ్చులానిమీఁదఁ బడ
 కున్నవిగదా! కాదు. పడుచునే యున్నవి. అందుచేతి నే యేమెనిముత్తమా,
 చక్కని గడ్డపెరుగుముక్కవలె వెలవెల్ల నగుచెక్కిళ్లతో ఏయన గానవచ్చు
 చున్నాడు. (కన్నీళ్లతోఁ దేటి చూచుచున్నది)

కాళిం—(నకరుణముగా, జవాంతికముగా) అహో! యేమియీ మెప్రేమాతిశయము!

గీ. తెలిసి యయ్యయియాకారములను జిత్రి! కాంతునందును నన్యసంగతిని వగచు
 చామకనుదోయి, రోషవిపాదములను! సిగ్గదమకంబులను జలింఁచెడును మిగుల.
 (ప్రకాశముగా) సభీ! ఏవు చెప్పఁదలఁచిన మాట యయినపక్షమున నేను గూడఁ
 గొంచెము చెప్పఁగలదానను.

మల్లి—(తనలో) స్నేహమాత్రదర్శిని యగునీమె వెండియు న న్నోదార్చునని తలం
 చెడను. (ప్రకాశముగా) కాళిండి! యేమని?

కాళిం—నే నిట్టూహించెదను. ఎన్నఁదో చేతివిన్నాణమును గనఁబఱచుకొనుటకు
 మనసునందే కల్పించుకొన్న యొకానొకని నిందువ్రాయఁగా ఘుణాక్షరన్యాయ
 మున మహాభాగనియాకృతికేఁ బ్రతి వచ్చి యుండును.

మల్లి—సఖీ! నీవు తిన్న గాఁ జూడలేదు. ఎవ్వరెయ్యో మహాభాగునిఁ జూచుటవలనఁ బరవశురాలయి తనతహతహ నివారించుకొనుటకు సాధనముగాఁ దత్ప్రమానురాగు నిప్రతిరూపమును బయ్యెదఁజేఁగన వ్రాసికొనియె నని చెప్పవలయును. చూడు. కన్నీళ్లతోఁ గలసి కనులనుండి రాలినకాటుకబొట్టు లిక్కడనంటుకొని యిప్పటి కిని గానవచ్చుచున్నవి.

కాళి—సఖీ! యిది పాపనిగయుండలేదు. ద్వీపాంతరమున మహాభాగుని దర్శన మెవ్వరె కే నేలాగునఁజేయును? మఱియు నిదిప్రత్యక్షవిరుద్ధము. నీవు ప్రభాతము ననే గదా యాతనిఁ జూచినదానవు. అప్పు డీవిధమైనయవస్థ గలవాఁడు గాఁడు. (చిలునవ్వుతో) ఇప్పు డయినాఁడు;

మల్లి—(తనలో) ఈమెమాటలు యుక్తియుక్తములుగానున్నవి. హృదయమా! యిం చుక యూఁజిట్లము. (ప్రకాశముగా) కాళిందీ! యాకృతీసంపాదము సంభవిల్లు నుగాక. ద్వీపాంతరమందున్న చిత్రశిల్పి యీహారమధ్యమందలి మహేంద్ర మణినిగూడ నెట్లు వ్రాయఁ గలిగినాఁడు.

కాళి—(నవ్వి) సఖీ! సగమగును. సగము కా దనునర్థజరతీన్యాయము పనికిరాదు. చూడు—

క. సుకవిమఱిఁ బోలి సఖి! చి. శ్రకరునికరవర్ణతూలి, తత్తద్వస్తు

ప్రకర మలక్ష్మీతతత్వము। సకలము నుల్లేఖనంబు సలుపు యద్యచ్ఛక్.

మల్లి—(సవిత్రరముగా) అయ్యో! సందియపుటుయ్యాలయందుండి నాడెంద మూఁ క యాందోళనమొందుచున్నది. (తనలో నంతర్ధ్వజముతో) కాసున్నదికానిమ్మా. తియనం జూచుటకు వాఁచి యున్న నాకన్నులకుఁ బుణ్యవశమనఁ దత్ప్రతిచ్ఛంద ము లభించినది.

నవి—సఖీ! యెందులకును నీవు సందేహింపఁ బనిలేదు. నీమాట ముమ్మాటికిబూట కమేలును నీవీయన ను సాలంభించితివిగదా! తనమాట నిలుపుకొనుటకే చిత్రమి వ్వమన నీకుఁ బ్రత్యక్ష మయినాఁడు. నీవు వేఱుగా నాలోచించుటచేతఁ జింతిల్లు చున్నాఁడు కాఁబట్టి మృతౌలధవళ మయినహరమూర్తీయ నీతఁడునుభవదీయహృ దయసంగ సౌభాగ్యమునకుఁ దగినవాఁడు. (పయ్యెదయందుఁ గదియించుచున్నది)

మల్లి—(ఔత్సుక్యస్మరణహర్ష వితర్కములతో) ఏమిది!

ఉ. పయ్యెద యె మదీయకుచభాగము నెయ్యది సోఁకినంత నే

యెయ్యదొ నా కబీజముగ నిప్పు డనుస్మృతి యంకురించెడుక;

దియ్యమునం దదీయ మగుదేహ మె లిగఁ గవుంగలించిన

ల్లయ్యెడు మేను, చిత్రగతుఁ డొప్రియసంగమమే లభించినక.

ప్రతిహరి—(ప్రవేశించి) భర్తృదారికా! బంగారుదారమునఁబ్రచ్చినదయి, చంద్రుని పూగున దగదగ వెలుంగును, నుడుంగుఁబుట్టుమున మాటుపఱచినను, వెలివిరిసి నలుగడలఁ గడలుకొనియెడుకడిదిమితుల గుమికతనఁ దనయున్నతావు తేటకెల్లముగాఁ గానవచ్చెడు విడిమానిక మొకటి చేత నుంచుకొని భ్రమరకుఁ డనునొక పురుషుఁడు, తన్నుఁ గంకేళిక తీసికొని రాఁగా గుమ్మముక వనిలిచియున్నవాఁడు. నేటియుదయమున మందాకిసింహగవతియాశ్రమమందు మనము మరలివచ్చునప్పుడు చూచినమహాభాగునియానతిని భర్తృదారికను జూచుటకయి స్కంధావారము నుండి వాఁడు విచ్చినవాఁడని కంకేళిక చెప్పినది

మల్లి—(సఖులముఖముఁ జూచుచున్నది)

దేవ—(జనాంతికముగా) ఇది పాసఁగియేయున్నది. వాఁడు కంకేళిక వేడుకకాఁడు మహాభాగునియాభ్యంతరానుచరుఁడు.

మల్లి—కనకలతా! వానిని దీసికొని రా.

ప్రతి—చిత్తము. (నిష్క్రమించి పూర్వోక్తభ్రమరకునితోఁ బ్రవేశించుచున్నది)

భ్రమ—(తనలో) నేనెప్పుడుఁ ద్రొక్కియెఱుంగనియాయమాత్యులవారిలోఁగిటియందుఁ గంకేళికమూలమున వాకు నేడు ప్రవేశము కలిగినది. (నడచి సఖాముగా) మాదొర మారుతుఁడు గారు మహాదారులుగదా! ద్వీపాంతరమునుండి వచ్చినదని తమకు మహారాజుగా రంపినబాలార్కపాటలము నీరత్నము నేయిచ్చినారు. అయిన నిట్లన నేల? తాదృశమాలికాదానమునకు జీవితమైన నుచితమైనదే. హర నున నెంత? మణి యన నెంత? (నిట్టూర్పు విడిచి) అయ్యో! కీడునకు మూలమైనయొచిత్తరుపలకనుమహారాజుగారి కాసాచుకొరిచచ్చినాఁడేలయులుపాయిచ్చినాఁడు? మహారాజుగారు దాని నీయన కేల పంపినారు? అది తేఱగానే కులగోత్రములు చెలియనియాసింహాద్యద్వీపాగతచిత్రకన్యకను జూచి దగ్ధనివలె నేలివారఁడు వాకస్థితదృష్టి నున్నవాఁడు. అయినను వాకస్థితలకుఁ గులగోత్రములుండునా?

ప్రతి—ఈమెయే భర్తృదారిక.

భ్రమ—(సానందముగాఁదనలో) బంగారుపేరులాగునను, సంపెంగ పూలదండలాగునను బాగు మీఱునరామయే యామహాభాగురాలా? నిష్పందమంధరస్థిగిలోచనములతో సామిమారుతుఁడు గారు చిత్తరువునఁ జూచుచున్న దీమె నేగదా! ఇందు చేత నాచిత్రకన్యకు సనమండలమున మాలికవ్రాయుట తగియేయున్నది. (సాకంసముగా) తమనమీడ నెట్లో యీమెమీదఁగూడవట్లునగఁపాలువాలరమ్ములు చిమ్మినప్పుడుగదా మన్మథుడు మన్మథుఁడు! (కడుదాఁపునకఁ బోక) అయ్యో! దండము.

మల్లి—(తనలో) ఆయనపరిజనుఁ డని వీనిమీఁద నా కంతగౌరవము! వీం డెంతపు
న్నెము చేసికొనిరా! అతనీడశక్త్యామలుఁ డయిన యమ్మహాభాగుని సఖునిర్మా
ణము అనఁదగినలోచనములతో నదాకొంతులేక చూచుచుందురుగాదా! (జనాం
తికముగా) కాళింది! తగురీతిని మాటలాడుము.

కాళిం—భ్రమరక! కొంచెము చేరువకు రా.

భ్రమ—(తనలో) వీరికిఁ బేరు కూడ నెట్లు తెలిసినది. (సమీపము నకుఁ బోవుము
న్నాడు)

ప్రతి—ద్వారముకడ నడుగులచప్పుడువలె నున్నది. నేను బోయెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నది)

సఖులు—ఉచితజ్ఞురాలు గదా కనకలత!

ప్రభు—(మల్లికను దేటిచూచి తనలో) తామరతూండ్లవంటి పలుకఁబాటినచెక్కిళ్ళ
చేత నీమెమయిదీఁగ మడనవేదనను దేటపఱుచుచున్నది. (మరలఁ దేటిచూచి) మే
రుపర్యతశృంగమును గంగాతరంగిణివోలె నేలినవానిముత్యాలపేరీ మెకుచమండల
ము నలంకరించినది. ఔరా! పేగు మాత్రమేకాదు. దొరవారు కూడనీమె పయ్యె
దచెఱుగు నాశ్రయించి క్షీడించుచున్నారే!

కాళిం—భ్రమరక! మహాభాగు లేమి చేయుచున్నార? ఆయన నోటిమాటలుగా నడ
రాహ్మనున నీతో నే మయిన వెలవిచ్చినారా?

ప్రభు—చిత్తము. వినుండి రత్న పతి యనునోడవేరి మామహారాజు గారికిఁ గానుకగా
రెండు మేలిపస్తువులు సమర్పించుకొన్నాడు. అం దొకటి—నుండ రాంగుల నెటికురు
ల ధరింపఁదగిన వెలలేని సీమంతరత్నము. రెండవది—లావణ్యమ శుభము యెల్లవాఱి
చూపులఁ దనవై పునకు లాగుకొనునొకానొకచిత్రగతకన్యకారత్నము.

మల్లి—(తనలో) అయ్యో! పయ్యెదమీఁదవ్రాసి యున్న మహాభాగుని ప్రతిచ్ఛందమును
బరాకునఁ గప్ప నయితిని.

సఖులు—(జనాంతికముగా) ఈరత్న పతియేయగునా?

కాళిం—తరువాతఁ దరువాతి?

ప్రభు—తరువాత నమ్మణియుఁ, జిత్రపలుకయు, దంతపుబరణిలోనున్న యొకానొ
కదివ్యాంబరము నీమూఁడును, సింగళ పుడీచిచేరువలలక క్షీణాన్యదిక్కున మానిసియ
డుగుజాడ లేక పాడువడినకొఱడవినడుమను గొనకొమ్మల నాకసము దాఁకు
కొండొకమట్టిమ్రాఁకుక్రిందఁ బెద్దజాతిబండమీఁద నున్నవయి, దారిద్ర్యి యటకే
గినమాకంటఁ బడిన పని యతఁడు మనవి చేసినాఁడు.

(అందఱు విస్మయపడుచున్నారు)

కాళిం—(జనాంతికముగా) ఈదివ్యాంబర మదే యని తలంచెదను. (ప్రకాశముగా)
తరువాతఁ దరువాత!

భ్రమ—తరువాత నాదివ్యాంబరముఁ గనఁబఱుపకయే పసదనమును బరిగ్రహించి రత్న
పతి తనయిచ్చను బోయెను.

అందఱు—(తనలో) సంశయము తీతినది.

కాళిం—తరువాత!

భ్రమ—తరువాతఁ బ్రీతిచేత మహారాజుగా రమ్మేలివస్తువులు తొడు నాచేతఁ బంపఁ
గా, మాదొరగారు వానినిస్వక స్తమన నందుకొని యాచిత్రరుకన్నియను వెలివీరి
దమ్మిరేకుసురులచేతఁ బోలే విస్మయానందనిర్భరము లయినయనములచేత నర్పిం
చును, పెద్దయుంబ్రాద్దు తమ కెద్దియో తలఁపునకు వచ్చిన ట్లుండెరి.

మల్లి—(నిర్వేదముతోనిట్లూర్పు పుచ్చి తనలో) హా! నాకీవితమున కాధారమైనను
నోరథమా! ఏ క్షణ నిశ్చయకల్పంబు విడువవలసినదే. (జనాంతికముగా) కాళింది!

నివు చెప్పిన యుపపత్తు లన్ని విరదము లయి పోయినవి గదా!

కాళిం—(జనాంతికముగా) సఖీ! వచనశేషమును వినక ముందే యెఱిదుకు వండు
రదవు? (ప్రకాశముగా) తరువాత!

భ్రమ—తరువాత నాచిత్రకన్యకను సత్యమైనదిగానే తలంచుకొని యాయనసారెసా
రకు నారతనమును దనచేతితో నామెసాపట నుంచుచు వచ్చెను.

మల్లి—(జనాంతికముగా) సఖీ! వచనశేషమును గూడ వింటిమి గదా!

నవ—(తనలో) ఓమన్మథభగవవానుఁడా! ముద్దరా లయిన యీ కులకన్యక హృదయ
మను దృఢముగా నమృతభాగునియందుఁ దగులుకొలిపి, యాతనిచిత్తము వేటా
బిత్తరియందు హస్తించితివి. ఇది కేవల మయుక్తము నుమీ.

కాళిం—(తనలో) ఏమి! అయిన నిమాట ముగియ లే దేమో. (ప్రకాశముగా)
అహా! మహాభాగున కామెయం చెంతయనురాగము! మఱి చెప్పము. ఆయా
కృతి యెవరిపోలిక నుండును?

మల్లి—(ఆశంసముతో వినుచున్నది)

భ్రమ—ఇంతపర్యంతము నామెకు నెవ్వరు సాటి లే రనియే తలంచుచుంటిని.

మల్లి—(నిట్లూర్పుతోఁ దనలో) అందుచేత నే గదా మహాభాగుని కన్నులకు నే నన
ర్హురాల నయినదానను.

కాళిం—ఇంకను, నేవో చెప్పకయెవ్వకొన్నట్లు. నివితపర్యంతమునని వచించితేమి?

భ్రమ—ఇంక నిప్పుడో (అర్థక్రియందు) ఉచితానుచితము తెలియదు. చూచినట్లు
చెప్పచున్నాను. (మల్లికను బాపి) ఈపోలిక నుండును.

మల్లి—(ఉచ్చాసముతో) అదృష్టవశమున సదృశపదమునఁ గూడ నాలోపిత నైన దానను.

ఇందలు—(జనాంతికముగా) సఖీ! మహాదృష్టవంతురాలవు. అందు నీవే వ్రాయఁబడితివి,

మల్లి—సఖులారా! సాదృశ్యమాత్రమున నేనే యని యెట్లు నిశ్చయించెదరు?

కాళిం—నిన్నఁ జూచి వేటొకదాని ప్రతిరూపమును మహాభాగుఁడు చూడఁ డని.

మల్లి—అహ! న్నే హము!

కాళిం—భ్రమరకా! యిం దనుచిత మేమి? ని ప్పన్న నాలుక గాలదు, అక్కతుఱకుఁ బోలిక లుండ వచ్చును గదా!

భ్రమ—కేవలముఁ బోలికమాత్రమే కాదు. నిజముగా నీయమ్మగారే యాచిత్రరువు నందు, మాదొరవారికిఁగాను కంపినపూలమాలతోఁగూడవ్రాయఁబడియున్నారు.

అందలు—(విస్మయపడుచున్నారు)

కాళిం—(జనాంతికముగా) సఖీ! యింకను సాదృశ్యమాత్రమేమి?

మల్లి—(సానందముగా) సఖీ! ద్వీపాంతరమున నాప్రతిచ్ఛంద మెట్లు!

కాళిం—మహాభాగుని చెట్లో యట్లే. (ప్రకాశముగా) ఇది యాశ్చర్యము! తరువాత?

భ్రమ—తరువాత నీది నిక్కము కా దని ప్రయిమితుఁడు కఠకంఠుఁడుగారు వారిం పఁగా, నాసీమంతరత్న మటనుంచుప్రయాసమువలన మరలుకొన్నవారయి యిది తత్రభవతికే తగిన దిచ్చి రమ్మని నా కొనతిచ్చినవారు. (బట్టలోనుండి మణిని దీసి కాళిండి చేతిలోఁ బెట్టుచున్నాడు)

కాళిం—భ్రమరక! మహాభాగునిమూలమున మాప్రియసఖి పరాధీనురాలయినది. కాఁ బట్టి యాయన యానతి నెఱవేర్చెదము. (మణిని బుచ్చుకొని మల్లికకుఁ జూపుచు జనాంతికముగా)

తే.గీ. కొమ్మ! బంగారుదారానగుచ్చిప్రియుఁడు! పాటలం బైనరతనంబుఁబంపినాఁడు మారశరవిద్రుపై మూర్తిమంతి యైన! సానురాగంబు నిజమానసంబు వోలె. 18

మల్లి—(ఉత్కంఠతోఁ జూచుచున్నది)

(తెరలో)

చ. పడమటిభూధరంబుతటిపాపటరత్నము విన్నుకెంపు. ని

య్యెడ నెచె బావ్నసస్ఫులితదృక్కుల జక్కవనెంటి చూచుచున్,

గడనె వసింతువల్లభునిఁ గానదు వేటొకపుట్టునం బరితా

దొడర విమోహ మాత్మ, నెటు ద్రోవఁగె నెచ్చును శాప మక్కటా

14

అందలు—(వినుచున్నారు)

మల్లి—అయ్యో! నావలెనే శక్రవాకియుఁ దపించుచున్నది.

(మరలఁ బెరలూ)

క. విడు చక్రవాకి! శోకము; | నెడఁదను దిట మూను; సైంధు మీసమయంబున్;
జడియకుమీ దినమణియే | జడియున్ భవదీయ మైనకాపపుమూర్ఖున్, 16
నవ—భర్తృదారికా! వీర వై తాళికులు. అమాత్యులవారికి సాయంసంధ్య నుద్దోషిం
చుచున్నారు.

భ్రమ—మహాభాగలారా! న న్ననుమతింపుడు. ఈవృత్తాంతమంతయు మాదొరవారి
తో మనవి చేసెదను.

కాళిం—నీ వీనాలుగిండ్లభవంతిదారిని వెడలి పొమ్ము. ప్రియసఖిని జూచుటకు దేవిగా
రును వచ్చుచున్నారు. ఇదిగో నందెలచప్పుడు వినవచ్చుచున్నది.

భ్రమ—(నిష్క్రమించుచున్నాడు)

నవ—మనమును దేవిగారి కెదురు వోవుదము.

మల్లి—(తనలో) ఇప్పుడును హృదయ మనాసముగానే యున్నది. (విస్మయముతో)
ద్వీపాంతరమందు నాప్రతిచ్ఛంద మెట్లని. (సంతోషముతో) కాళింది మాబాగు
గఁ జెప్పినది. మహాభాగుని చెట్లో యల్లయట.

భ్రమ—(హర్షముతోఁ దనలో) దొరయానతి నెఱపితిని. వికారములచేతనుబ్రతిరూప
ధారణముచేతను దొరయందలియా మెయనురాగమును దృష్ట మయినది. దొరభావ
మును బ్రకాశిత మయినది.

మల్లి—సఖులారా! పోదము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇదిశ్రీపరమేశ్వరప్రసాదసమాసాదితనరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధువంశక్షీరసిరా
కరకానుధాకరాచ్చనామాత్యపాత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్యాంబాగ
ర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతదూభవ విబుధవిధేయగుబ్బరాయనామధే
యాంధ్రీకృతమల్లికార్జునప్రకరణంబునందు ద్వితీయాంకము.

శ్రీరస్తు మల్లికార్జునతప్తకరణము

తృతీయాంకము

(తరువాత మందాకిని ప్రవేశించుచున్నది)

మందా—అహో! విభాత్యనభిమత మస్మదానుకూల్యముననే యున్నది!

తే. గీ. కలిగ నవ్యాజరమ్య మాగాధతరస | మానరాగము మల్లికార్జునకుంతు;
దొరక సీమంతరత్నంబు దువ్వలువయు | జాటుచును వారియతిక్రిస్తుసంగమంబు
(కన్పిల్వతో)

తే. గీ. అకట! దివ్యాంబరంపుఁబయ్యంట గలిగి | చూలికామణి పాపటచోట వెలుంగు
బిడ్డ నెమ్మేను గాంచుచు, వెనుకటి దగు | నీమెజన్మంబు నేస్మరియింతు మదిని
(హర్ష వితర్కములతో)

చ. విగతముఁ జెందె నెంతయును వెన్నటిపుట్టువునందె; యిప్పుడో,

దగదగమంచు వెలునది దర్శనలాభము వెండి గల్గుటకా;

విగళితభావముం గననిబిడ్డలయీయనురాగ మెంతు, బా

గుగను బదార్థ ముండువఱకున్ మనుమంజటిఁగా మనంబునన్.

అనురాగతత్వజేత లితైజగునఁ జెప్పచున్నారు.

క. పరఁగును సిరప్రకాశ | సిరాప్రకాశానిరతలచే, మేల్ నడి లోఁ

దరములు రాగములు యువో | త్కరమున మాంజివ్వింశానుంభవమై.

(నడయుచుగా) మల్లికార్జునద నాతంకమును గాళింది యిటు ప్రశంసించినది.

“తే. తూటి తామడుంగమునఁ దోయజన్మేత్ర, చళోరివోరికిన్

జాటుదళాంతరేందుకిరణంపుఁగఁగంబును గాంచి మూర్ఖిలున్;

మీఱుపిళ్లస్వరంబులను మెచ్చగుకేళివనాళికేమి? నే

మా జులుకుం గుహూమధురిమం ధరియించిన దానితో క్షిప్తమ్.”

వినయగాంభీర్యనిధి యగుమారుకుండును వాయెడల నిరుపధిస్తే హంబును వహించినవాడు.

క. నుడుగు రహస్యముఁ, కార్యము | అడుగు, నజ్ఞులంబు దర్శనాపేక్ష గనున్;

దడవుంబరిచితిఁ బడయం | బడునమ్మకముఁ బడసి కలిపయదినములలోన్.

పాపమొండొరులప్రతికృతులను మాత్రమే చూచుకొని తమతపాతపా నడచుకొ

న్న బిడ్డల కిద్దఱకును బునర్దర్శనముకొఱకుఁ గాళిందీసారసికలమూలమున నిపుణముగా
వసంతోద్ధానమున సదుపాయము చేయఁబడియెనుగదా! (సవితర్కముగా)
ఇప్పుడు శంబరకుని మాయకుఁ బ్రత్యక్రియ చేయవలయును. (అకాశమున) సర్వ
మంగళాచరణశేఖర! విశ్వవనూ!

బాగుబాగు! ..కాశ్యానిసిగ్గవతియేకాని మల్లికావరనిర్ణయమునకు నేనుబ్రమాణము
కానిని తియ్యన చెడకుండనే రాజనిర్బంధనమును జక్కగా వదలించుకొంటిని.
అయ్యో! శంబరకునినితొకటియ్యమునుదలంచినాహృదయ మనాశ్వాసమగుచున్నది.
సార—(తొందరగాఁ బ్రవేశించి) భగవతీ! తమయానతి జరపితిని. భ్రమరకుఁడు
మూతమే యొద్ద నుండునట్లు మారుతుని వసంతోద్ధానమందలి పువ్వులగురివెంద
పందిరికింద నిలిపివచ్చినదానను. నెవమాలికాద్వితీయయగు మల్లికను బుష్పపచయ
మిషంబునఁ గాళిందియు నక్కడకే తీసికొనివచ్చినది.

మందా—(అనందముతో) భూయోదర్శనమున బిడ్డలకు వనిర్వచనీయమగు వాశ్వాస
నము గలుగునుగాక.

తే. గీ. ఒకరొకరిఁ గాఁగలించెడునుక మొసలగుపూలచేరునువారంబుఁదాఁచుటను,
బ్రకృతినుకుమారగాత్రు లీవత్స లిద్దఱు. తోరిచెదరెట్టులెట్లొ యాయారబంబు.
బిడ్డా! విభ్రాంతిగొన్నకన్నులతోడను, వడపడపడకు చున్నయొడలితోడను జడిసిన
దానివలెఁ గానఁబడియెద వెందుచేత?

సార—భగవతీ! మహారాజు నేఁ డమాత్యవిశ్వాసమవు గారితో ..ఏవు గౌరీగృహంబు
నకుఁ బోయి మల్లిక యొప్పని కీయఁ దగినదో యడుగవలసినది. అభగవతిశంబరకు
నికి ననినపక్షమునకు నిశ్శంకముగా నాదేవియాదేశముచొప్పునఁ జేయవలసినదిగా
యనియానతిచ్చినాఁడట.

మందా—(సాశంకముగా) తరువాత?

సార—పిమ్మటఁ ..జిత్ర మట్లే! యని రాజశాసనము వడసి రాజపురుషపరివృత్తుం
డయి యిప్పుడే గౌరియాలయ మామర్చితవర్త్యుఁడు చొచ్చుచుండఁగా, సీలగున
ఎచ్చుచుఁ జూచినదాన నయి భగవతి కీవృత్తాంతము నివేదింపవలయు నని క్షిప్రు
ముగా నేతెంచితిని.

మందా—(తనలో) అయ్యో! వెఱవలసినదే సంప్రాప్త మయినదే! (ప్రకాశముగా)
వత్సా! గౌరీదర్శనార్థ మిదిగో నేనును బయలుదేలితిని. దారి తీయుము.

సార—ఇటు. ఇటు. భగవతి! (ఇద్దఱు నడుచుచున్నారు.)

మందా—సారసికా! యత్నిపకట మయినమల్లికామారుతులయనురాగముఁజూచి శంబ
రకుఁ డిదేవోయారంభించినాఁడు.

సార—మహారాజా కూడ వాని కనుకూలం దని నేనడలుచున్నాను.

మందా—ఓసి బేలా! త్రిభువనదుర్గంఘ్రాసమరాలయిన కాత్యాయినీభగవతి రాజశాసనానువర్తిని గాడుగదా! (నవ్వి) సుజనులయొడల నిర్గమకుమారంబునుఖిలులయొడల నతిఘోరంబును గదా దేవచరితము! చూడు—

తే. గీ. ప్రథమమున విశ్వజనని యపర్ణ, కరుణ! నద్రిపతికులమందుఁ దా నవతరించి,
యంగజవిరోధియర్థదేహంబు గొనియె! నకృతకవీలాసలోభియాంగకముల. 8

సార—మరలలాటదహనభస్మీతుం డగు శందర్శనండు విభ్రమకోమలంబు లయినదేవి యపాంగములచేత వెండియు సంతేవితుం డయ్యెనుగదా!

మందా—మరల నామెయే—

మ. అరిఘంటాదరకార కూలశరబాహుదండసందోహ యై

కరివిద్విట్పట్టులాచ్చకేసరలసత్కంతం బధిష్ఠించి, సం
గరరంగంబునఁ జండరాక్షసశిరఃకాండం బసిం జెండి చె

చ్చైరఁ జెండాటకు నిచ్చుచుక బ్రమథయోషిచ్చేణి కేపారదే? 9

సార—భగవతీ! మహిషాసురశిరోనిరాతచరణకమల యగుచండికాదేవి పరాక్రమము వాగగోచరము గదా!

మందా—అందుచేత నే యమృతమామయయొడల ననురేంద్రులమాయయు నిరర్థకము.
ఇంక శంబరకునిమాయ కేమి లెక్క?

సార—ఇది సత్యమే. (ముందు చూచి) పన్నినకాల్మోగుభృగుం బోలెనొత్తయినచీఁకటిమాక్రికులగుబురువలన దట్టముగానిరులుకొనిన కాత్యాయినీదేవికోవెలయిదియే.

మందా—నత్సా! మన మిక్కడనుండియే విందము. ఈవంచ నావిశేషము దూరమున నున్నవారికే తిన్నగాఁ గానఁబడును.

(తెరలో)

తే. గీ. అమృతో! సిక్కుమొక్కడఁ, గమ్మసుప్రసన్నరాలపు కల్యాణి! శర్వరాణి!

సిప్రసాదంబుచేతను నేను గన్న! బిడ్డ కానతి యీనవృ ద్బాధవరుని. 10

మందా—(అక్కరించి)ధీరప్రకాంతగంభీరస్వరుండగువిశ్వవసుని ప్రార్థనమునుమీయది.
(మరలఁ చెరలో) నత్సా! విశ్వవసుండ! మల్లికతు శంబరకుండు దొడ్డవరుండని తెలిసికొనుము.

మందా—(మరల విని) ఏమీ! యీయాకాశవాణి చీకటిమాక్రికులగుమురుపయనుండి బయలువెడలి కరభస్వరంబులాగున ఘర్షర మయి వివచచ్చుచున్నది. (స్వరానుసారిగాఁ జూపునిగిడించి) సారసికా! చూడు మదిగోఁ దమాఅవృత్తము చివరను గనఁబడి కనఁబడనట్లు లేవఁడో మనుష్యునివలె నున్నాడు.

సార—(చూచి) భగవతీ! నిజముగా మనుష్యుడే. నీలిగుడ్డ ముసుగువేసికొని చీర
టిచెట్లచిగురుగుత్తులలోఁ గలిసిపోయి కనబడుచున్నాఁడు.

మందా—అహా! శంబరకనియవినయము! నిస్సర్గశుద్ధహృదయుని విశ్వవసుని
వంచింపఁ జూచుచున్నాఁడు.

సార—భగవతీ! మనము గర్భాలయము చొచ్చి యిది యంతయు వెల్లడింతము.

మందా—బిడ్డా! కూడదు కూడదు. కాలిందికిఁ దక్కు నీసంగతి మఱియొక్కడ వెల్ల
డింప రాదునుమీ.

సార—అట్లయిన, నిందుకుఁ బ్రతిక్రియ యేమి భగవతీ?

మందా—బిడ్డా! సంచనమునకు వంచనమే ప్రతిక్రియ.

ఉ. కూటవిధానమంచు వగుశుత్పితకార్యవిచారతత్పరుఁ

గుటచయంబుచేత నె నిగూఢవిధంబున మోసపు చెప్పదక్క;

గాటముగాఁ బదంబులను గాఁడినకంటకసంచయంబులఁ

బైటికిఁ దీయు టెంతో ములభంబు గదా పటుకంటకంబులఁ.

11

సార—సత్యము. ఒప్పు నిది భగవతీ!

మందా—(అనుస్మరణముతో) మారుతునిప్రియసఖుఁడు కలకంఠుఁడు విష్ణురాతుని
కూతున రమయంతికను గామించినాఁడు.

సార—ఔను. వా రిద్దఱకు ననురాగ మున్నదట. కలకంఠుని వీధిలో నుండఁగాఁ
జూచి, ప్రియసఖి రమయంతిక నిరంతరకంఠుసంతాపమున వేగుచున్నదనిమధురిక
నాకుఁ జెప్పినది.

మందా—రమయంతిక యిప్పుడు స్నానమునిమిత్తము సోమసరస్సునకు వెళ్ళియున్నది.

నీ విప్పుటి యాయాకాశవాణీవృత్తాంతమును గాలిందిచెవిలోవేసి కలకంఠునిసోమ
సరస్సునకుఁ బంపుము నేనును గాత్యాయినీభగవతినీ సందర్శించి విశ్వవసున
కీ భ్రాంతిని దొలఁగించెదను.

సార—అలాగే.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు. విష్కంభము.)

(తరువాత సుద్యాసవనమున మారుతుఁడును భ్రమరకుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు)

మారు—తొచ్చింత్యమనఁ దాద్రూప్య మగు ననుమాట యబద్ధము కాదు.

మ. అచె ముద్దొల్కెడుమో మదే చిగురుసా రౌమోవిమాణీశ్వ మ

య్యదె వాల్లనప, యాయదే కుచగుళుచ్చానమ్ర మాకాయ మ

య్యదె యొయ్యారపు నడ్పు, లోచనమధాస్యందిప్రియారూప మ

య్యదియే యాయదె యద్దియే యదె యటం చౌఁ దస్మయం బాత్మ హ. 12

(అంతటఁ జూచి) ఆహా! విరించునునిప్రపంచనిర్మాణప్రకార మియ్యోడ నత్యాశ్చర్య
జనకము గదా!

ఉ. బింబఫలాంకితఁబు విధుబింబకదంబము కంబునందు; న

భ్రంబునఁ గుంభికుంభములు; రంభలపైఁ బులివంబులుం; బయో

జంబులు పత్రపత్రధృతచంద్రము; లిన్ని మెఱుంగులందు; లో

కం బఖిలంబు తన్మయము; గాంచఁగ నబ్బుర మేది గా దిటకా. 18

భ్రమ—(తనలో) ఇదియే యున్మాదమునకుఁ బ్రారంభము (ప్రకాశముగా) ప్రభు
వా! పూజ్యురాలిదర్శన మిప్పు డిట నులభి మని సారసికవలనఁ దెలిసికొంటిని.

మారు—(స్మరించి హర్షముతో)

క. విని ప్రియురాలిసమాగతి! మనమున నే నూఱడిలుదు మదనాతులుండక

గని చంద్రికోదయంబును! మునిమా పార్తపుఁజకోరమునుబోలె నిటకా. 14

(నిట్టూర్పువిడిచి) సంశయవిషయమయిన తత్తరశేఖణయనురాగసత్వము తత్వపరీక్షచే
నిశ్చయింప నభిలషించుచున్నాను. (సాశంసముగా)

చ. కువలయనేత్రధేందమునఁ గూడ మరుం డిటు చొచ్చెనేని ని

క్కువముగఁ గూడ కుండినను గోరిక లన్నియుఁ దీటు నంతనే;

రవి దివియందుఁ బద్మిని సరస్సున; నైనఁ బరస్పరానురా

గవిలసదంతరంగతను ఖ్యాతమె కా మిధునాఖ్య వారికే. 15

భ్రమ—ప్రభువా! యుపపత్తులచేత నిశించితమైన పూజ్యురాలియనురాగమందు సం
దేహ మెందుకు?

మారు—రాగాంధచేతక్కుల కుపపత్తులు నమ్మరానివిరా. చూడు

ఉ. ఊహలు సేయుచుకా నయనయుగ్మమునందు నసత్యభావమూల్,

మోహముచే ననున్మృఖిత ముగ్ధత యంచును రాగచంచలుం

డై హృదయాభిలాష జవరాండ్రకడం బ్రకటించి, మూర్ఖుడ

వ్యాహత మాపరాధము నంది వితా యనుతాప మొందెడుకా. 16

భ్రమ—స్వామి! సీమంతమణిని సమర్పించునప్పు డాపేషయ్యోడచెఱఁగున వ్రాసి
యున్న దేవరప్రతిచ్ఛందమును జూచితి నని మనవి చేసితిని గదా!

మారు—అంతలేని యదృష్టమలకుఁ బాత్రమును గాఁ దలంచుకొను నాహృదయము
సర్వథా యనాశ్వాసమే. చూడు. ఏమాటను గూడ నూఱటనుగా నూహించు
చున్నాను.

భ్రమ—(చిలునవ్వుతో) స్వామి! దేవర యిట స్వయముగాఁ జూచినను దమకన్నుల
యందుఁ గూడఁ దమకు నాశ్వాసనసంశయమే యగు నని నే నెంచుచున్నాను.

మారు—(ఔత్సుక్యముతో) ప్రియురాలిరాకను బ్రతీక్షించుచున్న నాకన్నుల నిప్పు
దేలాగున విసోదపెట్టుకొందును?

భ్రమ—ఏలికా! యాదకొనుచున్న యాయామనిసిరియడుగుదయ్యులలత్తుకరసమున
జొత్తినలేజగుళ్ళచే గట్టెట్ల నగు చెట్లగుమరులవలనను, నల్లనల్లన వీతెంచు
కమ్మచెమ్మెరలం దొలకులే నెసోనలఁ దానమాడుపూవుఁదీవెలతావులకుం జం
జు మృని క్రమ్మకొని బయలప్పలించు తుమ్మెదల దిమ్మవలనను, దియ్యకొమ్మవి
ప్రమాణలలిరాకుఁదునుకల మెసఁగి మెసఁగి యొసఁగినగరువంబునం జెవుల
పండువుగాఁ బంచమస్వరకొలాహలంబు గావించెడు కోవెలవలనను సాబగ
మీటు నివ్వసంతోద్యానంబుఁ జూచిన దేవరకుఁ గనువేడుక గాక పోవునా?

మారు—(నవ్వి) నీవు చెప్పినది చూడఁగాఁ బామునకు భయంపడువానిని బుట్టలోఁ
దూటు మన్నట్లున్నది. మన్మథునకు వెఱచుచున్న వానికిఁ దచ్చిబిరావాసము నుప
దేశించుచున్నావు. చూడు.

చ. చివురలమేలక కైసఁగుచెట్టులు కావిగుడార్లు, తేఱికు

టుకరవాళికల్ గలభట్టుల్ చిటుగాలులు, తారకావారా

రవములు గండుఁగోయిలసారంబులు, గావున సామి యా మనో

భవపావాలుడామరపుఁబాఠెము కేలివసంబు రూఢిగఁ.

17

కాఁబట్టి మనశిబిరమునకుఁ బోదము పడ. ద్వీపాంతరధూషణ మగు ప్రియతమారాలి
ప్రతిచ్ఛందమును దీసికొని రమ్మ.

భ్రమ—చిత్తము సామీ! ఉద్యానదేవతలారా మాకేని కిప్పుడు మీరే సాయము
(నిష్క్రమించుచున్నాడు)

మారు—(కోరికతో) ఏమక్కతశాలి యామె యభినవరూపామృతము నాస్వాదింప
నున్నాడో గదా!

తే. గీ. ఏది పరిపాకమును బొంది యెవనిచేతఁజంచలేక్షణపాణిఁ బట్టించు జగతి;
నాతపస్యయొక్కృష్టహృతపస్య; యాతరుణుఁడెలోకోత్తరుఁడౌ తరుణుఁడు.
(నిట్లార్చుపుచ్చి) దుర్నివారప్రహోనా మయిన నాయామనోరథద్రుమంబునకు మందా
కినివచనంబు లుపక్కుంబులు. మఱియు.

ఉ. అందనిప్రానిపం డనుచు నమ్మధురాధర నెంచి యయ్యో! నా
బొందిని బ్రాణముల్ వెడలి పోవుచు. సారకు నాఁగుఁ గంతమం;
దందుకు ముఖ్యహేతువు, గృహంబున కేగుచు మోము ద్రిప్పి, నా
యం దటు సాధిలాషపుఁగటాక్షము లాలలితాంగి చిమ్మోలే.

19

(తెరలో) భరదాశికా! యిటు. ఇటు.

మారు—(చూచి యానందముతో) ఓహో! మదీయనయనచళోరచంద్రిక యగు మల్లిక నిశ్చయముగాఁ గాళిందినవమాలికలతో నిటకు వచ్చినది. (పరిశీలించి సదయముగా)

చ. నలినలి యైనకోమలమృణాళముపోలిక నోపలేనిమై
నలఁగఁగ, మోవ రానిజఘనంబుభరంబున డయ్యుచున్, గటా!
వలఁడ చనుంగవన్ నడుము భంగుర మై కెరలన్, వెలంది కెం
దలియలచంద హానిజపదంబులు గందఁగ నిండు వచ్చెడున్.

20

(అనందాశ్రియము నటించుచు)

మ. స్మరువాగ్నేయశరంబులం బ్రహతమై, సంతాపశోకార్తులం
గర మిందాఁకను దీనభావము మెయిం గన్నట్లునాచిత్త ము
ద్దిర! యీముద్దియసన్నిధానమున, నెందో నిరతం బాసుధా
ర్థురీ నోలాడెడుకైవడిన్ బరమహర్షం బొందుఁ దా నిత్యతీన్.

21

నే నీలీగపాదరుమాటున నుండి యీమెను విస్మయముగా వీక్షించెదను.

(అట్లు చేయుచున్నాఁడు. తరువాత మల్లికానవమాలికాకాళిందులు ప్రవేశించుచున్నారు.)

మల్లి—(తనలో) ఇప్పటికిని నామనస్సునకు నమ్మకము లేదు. (విస్మయముతో)
ద్వీపాంతరమున నాపృతిచ్ఛంద మెట్లు? మహాభాగుని దెట్లో యట్లే యని కాళింది
చక్కగాఁ జెప్పినది.

సఖులు—ఇటు ఇటు.

మారు—అతిశయాశుసౌందర్య మయిన యీమెశరీరము మేర మీతినమారవికార
మును వెల్లడించుచున్నది.

ఉ. భావము లేనిచూ, పగరపల్లవముం గమలించునూర్పు, గ్రో
మృదివిని గిల్లలేఁ దలిరుమాదిరి వాడిన మేరు, చారుపా
కావసోల్లపల్లవలియందముఁ గ్రిందికిఁ ద్రోయుపాండిను
శ్రీ వానరారుచన్మోదలు, చెక్కిలి, మిక్కిలియున్ స్ఫురించెడున్.

22

మల్లి—కాళింది! సుందరేశ, యంశట నిండి యున్న పువ్వుగుత్తులచేదలలు బొత్తిగ
వంగిపోయినతీఁగలు గల యీప్రదేశమునే గదా నీవు సారెసారకు వర్ణించుచు
వచ్చెదవు?

మారు—క. క్రూరకుహూమాఖకూజిత | నారాచోద్విగ్నులార! నాచెవులారా!

యారంగఁ గ్రోలుఁ డీరు, ను | ధారసధారానుకారితరుణీఫణితుల్. 23

కాలిం—(తనలో) ఇక్కడ నేదో యొక అతాని కంజమున మారుతుండు దాని యుండు నని తలంచెదను (ప్రకాశముగా) సఖీ! నిజముగా నిదే. మధుసమయకలమధు రములయిన మధుకరసల్లాపములు సలుపుచు, జీటుకరువలని జలియించుతలిరుఁ గేలితో నిన్నిది యేలాగునఁ బలుచుచున్నదో చూడు.

మల్లి—అందుచేత మన మిక్కడనే పువ్వులు గోసికొందము.

(అందఱును బువ్వులు గోయుచున్నారు)

మారు—(తనలో మల్లికను దేఱి చూచి)

ఉ. ప్రన్ననిమోము పై కునిచి, రాలెడుపుప్పొడి కుక్కి సుంత వా
ల్లన్నలు ముగ్ధ నెన్నడుము గాసిలఁగాఁ గుచగౌరవంబునఁ,
గ్రన్న నొకింత నాభిగనరా, జఘనక్లశితోరు పై, లవిం
చు న్నిలుచుండి వ్రేళ్లపయి సుందరి, నామనసో ప్రమానమో ?

24

మల్లి—అన్నా! యేమిది? చిదిమినను బువ్వులు చేతిలో నుండ కన్నవి?

నవ—సఖీ! నీహృదయము మఱియొకచోట నున్నది. ఇది మనము కోసి విడిచిన నీమ్మసుమవల్లి గాదా!

మారు—ఔరా! నిజావయవశోభావిశ్రమములచేతనే మల్లిక భ్రాంతిపడుచున్నది!

చ. వికసితపల్లనంబు లొదవించుచు బాణిసరోజశోణిమృత్,
జికిలినఖాలికోచుల రచించుచు నచ్చపులుపులక్ష,
చ్చకితకటాక్షలౌల్యమునఁ జంచలభృంగకులంబు సల్పచున్,
మకురకపోల మాగ్ధ్యమున మృత్ వికసీవిము వెండి గైకొనున్.

25

మల్లి—(నిగ్గుపడి నడిచి తేటొకటిఁ గలుగొని సంభ్రమమతో) అమ్మయ్యా! దుశ్శ రితము లయిన యీ మొక్కకు మ్రోదను జా మ్రుని యొక్కమ్రోడిని రేగి నామొగ్గ మ్రున మూఁగుచున్నది.

మారు—చలహరలలితఘనకుచ కలశయు, పదనారవిందగంధలహరికా

వలదలిగింకృతిసంభ్రమ! విలాల, యీబాల లోభపెట్టెడు మగమున్ శశి

నవ—సఖీ! పారిజాతపుష్పములపరిమళమును బహుసించుగరువము గల నీ నిశ్వాసె వాసనలచేత నాకృష్టంబు లయి తీయమావిపూగుత్తుల సంపంగులఁ బొన్నలఁ బొగ డలను విడిచి ఏయెడట నభోంగణము నరిగట్టినవి. కాఁబట్టి చేతితో మోముఁ దమ్మిని మాటుకొనుము.

మల్లి—(అట్లు చేయుచున్నది)

మారు—అవురా!

తే. గీ. చకితబాలకురంగలోచన నిజాన | వాంబుజాతము హస్తతలంబుచేతఁ

గవ్వకొనినను దుమ్మెదకదుపు లట్లె | ముసరు జామ్మని బిసరుహబుద్ధిఁ జేసి.
మల్లి—సఖులారా! వారింపుఁడు వారింపుఁడు. ఈదిక్కు—మానినకుమ్మెదలు నన్ను
మరల విడిచి పెట్ట కున్నవి.

శ్లో—సఖీ! వెలవకు వెలవకు దీనిని నేను వారిం చెదను (మల్లికను గౌఁగలించుకొని
వేటొకచోటికిఁ గొనిపోవుచున్నది.)

మల్లి—(కన్నులు చెఱచి) అదృష్టవశమున నెట్టెట్టో యీతుమ్మెదలయలజడికిఁ
దలంగితిని.

శ్లో—సఖీ! కోమలాంగి! మల్లికా! నీ పీఠావులు గోయనాయాసమున మిక్కిలి
వాడిపోయితివి. కాఁబట్టి చల్లనిదిగ గలిగి చదు నయినయేదేని యొకతీఁగ మొద
లను గొంచెము నేపు విశ్రమింతము.

మారు—ఈమె యలసినమాట సత్యమే.

ఉ. ఊరుపు దోర మాట వెలియుం జనుగట్లు చలించు చుంట, రం
భారుచిరోరువేపధువు న్యక్తమ యుచ్చలదంబరింబునకా,
వారిముఖాంబుజంబున శ్రమాంబుకణంబు పరిస్కుటంబె, లా
క్షారహితంబు రక్తిమము గానఁబడుం గరపల్లవంబులకా.

28

మల్లి—నియిష్టము.

శ్లో—సఖీ! దక్షిణమున నిదిగోఁ బటికపుఁబాదన నున్న నీతల్లి యగు మల్లికా
ఎల్లమతల్లిని విలోకింపుము. గౌరవచనమునఁ దండ్రీగారి కమాత్యులవారికి నీతీఁగ
మొదలనే గదా నీవు దొరకితివి.

మల్లి—(సన్నేహముగా) ఆమ్మా! మొక్కుచున్నాను.

మారు—(సబహుమానముగా)

తే. గీ. అఖిలజననేత్రభృంగసేవ్యతను, గాంతి! పూరమకరందమయతను బొలుచుచున్న
యీకలికి నీకుఁ గలిక యై యెసఁగుకతన | లలిక! మీఁకెదు మండారలలిక నీవు.

నవ—భర్తృదారికా! యరవిచ్చినపువ్వుగుత్తులనుండి పూఁదేనియ జాలువాటునీవల్లిక,
యంకోపవిష్టను నిన్నుఁ జూచుటవలనఁ జన్నులు చేపినదానివలెఁ గాన వచ్చు
చున్నది. కాఁబట్టి యీతీఁగ మొదలనుగూరుచుందము. (అంకణుఁగూరుచున్నారు)

మారు—(జౌత్సుక్యముతో)

క. పరిసాంధుమనోహరనిజ | శరీరకథితాంగభవరుజాభర యగుసుం

దరి రాగ హేతు వెలుగం | ద్వరపథు, నామది విలంబనమునకాజేయుకా. 30

కాళిం—సఖీ! పూవులు కోసినబడలికవలన నమితోన్న మితము లగు బిగువుటిటిగు బృజబరువునం జేసి యసదుఁగొఁదీఁగ యల్లలాడ వాడుదేలి చెమరించెడుమోముఁ జండమామతోఁ గానవచ్చెడు నిన్నుఁ గవుంగలింపఁగోరి కొన్నవలతేనియం జల్ల నయినస్వస్థము గల యీదక్షిణమారుతుఁ డుపసర్పించుచున్నవాఁడు.

మల్లి—ఏమీ! మహాభాగఁడు మారుతుఁడా? (తొట్రుపాటుతో లేవబోవుచున్నది) మారు—(సంతోషముతో) అహో! భగవానుఁ డయిన మనమృదుని ప్రసాదాతి శయము! విశ్వంఖలప్రసరణంబు లయిన మనోరథంబులకుం గూడ నగోచరం బయిన యానందము ననుభవింపఁ జేయుచున్నాఁడు.

(ఉచ్చాస్వసముతో)

ఉ. మందమరుక్మిసంగమున మారుతుఁ డన్నమదాగమభ్రమన్
దొందర, ప్రేమ, సిగ్గు, పరితోషసముత్సుకతల్ జనింప, స
స్పందకువోయభారముగఁ జయ్యన లేచుమృగాక్షికారదృ
క్కుండరవక్త్రచంద్రుఁ గనుఁగొంటి నహో! ముఖగుండ నే మహిఁ.

(సస్పృహముగా) ..నిన్నుఁ గొంగలింపఁ గోరి మారుతుఁ డుపసర్పించుచున్నాఁడని కాళింది యథార్థము చెప్పినది.

చ. ప్రణయిని ఏమె నల్ల నొకభంగి నొడిగి గదియించి కాతుకం
బును ద్రవఁ బారవశ్యమును బొంది ప్రథమస్పృగుదృఢి
స్తనజఘనసలిపులక సంద్రత నొప్పెడుబాల, హాయిగాఁ
గనికర మూని మానియును గొంగిల నే నిటియింపఁ గోరెదన్.

82

(విమర్శించి నిర్వేదముతో) అయ్యో! నా హృదయ మకాండతాండవము చేయు చున్నది. పరిశ్రమాలసురాలయిన యీముద్గరాలికి సమీరణాగమనము మాత్రము సముత్తానకారణము గాకపోవునా?

కాళిం—(మల్లికపర్యేదకొంగుపట్టుకొని) సఖీ! లేవకు లేవకు. నేను మందానిల్లమును గదా వర్ణించితిని!

మారు—(ప్రత్యాశతో) ఇందు కీమె యేమనునో?

మల్లి—(అజ్ఞతోడను విషాదముతోడను) సఖీ! మోసపోయితిని.

మారు—ఓహో! నాసంకయతంతు విప్పటి కుచ్చిన్న మయినది. హృదయమా! ఏమ నోరథములు సత్యములే చూడు.

క. కాదందిని! కాదందిని! కాదందిని! య నెడుచాతకంబునకుం, దూ
ర్వీచువలె దర్పకుం డి! వైదలిఁ గామించునీకుఁ బక్షం బయ్యెన్.

83

మల్లి—(కొలింది పట్టుకొన్న తనపైటకొంగునందలి ప్రతిచ్ఛందమును జూచి) సఖీ!
విరహకాతరుఁ డీమాఁడుఁడే కాని, యామాఁడుఁడు నాకు నులభదర్యుఁడు
కాదు గదా!

మారు—(అనందముతో) పయటకొంగునఁ బ్రతిచ్ఛందమును జూచితిని భ్రమరకుఁ
డు చెప్పినమాట సత్యమే.

క. ప్రియురాలిగబ్బిగబ్బుల! పయివ్రాలి సుఖించునాడప్రతిమానమ! ని

శృయ మీవే ధన్యమ; వేనయినం దద్విరహభరదహనదగుండకా.

84

నవ—(నిట్లార్చుపుచ్చి) భర్తృదారికా! ఏ వీలా గెంతికాలము గడపెదవు! చూడు.
నానాటికి విరహపతాపమునజేసి కృశించి కృష్ణపక్షపాకరమూర్తివలె
లావణ్యమాత్రశేష మయినతనువల్లితోఁ గాన వచ్చుచున్నదానవు. విరహిజనుల
ప్రాణములను బలాత్కారముగానపహరించెడు నిర్భయ్యాపారుడయినమన్మథుఁ
డు కాలక్షేప మిటుమీఁదట సహించువాఁడు గాఁడు. కాళిందీ! యిది ఏవెఱిం
గినదేగదా! ఏనాఁ డాశ్రమమున, సవిలాసపూర్ణనశీలము లగు న నిర్దంపుఁగని
నికలు చుంబించునంచలంబులనిగన్నిగలు కపోలరసుగళమునఁ గలువడంబు
లు నినుప, నుద్దామకుతూహలజ్ఞాపనీతము లయినగహనాగమనములు గల వి
లసితమందమధురముగమంధరాధ స్తిమితతరంగితకూడితోత్కంఠదృష్టిపాతముల ఏ
భర్తృదారిక, సాకారమైనదిసదినపరివసిత గౌరీప్రసాదమునుబోనివానిని, దత్కాల
సన్నద్ధుఁ డగుమృరధ్వజుఁడు బాహువులించి యించువింట సంధించినిగ
డింప నొడలఁ దూతిననారసములపింజలో యన దట్టంపుఁబులకలు మొలక
లెత్తుటం జిటిలినమయికలపము చెమట కెల్లననుగరఁగి లావణ్యాతిశయము బయ
లుపడ నవలోకించెనో నాఁడు మొదలు, తచ్చింతాలంబన మయినహృదయ
మును, దత్ప్రతిచ్ఛందదర్శనాలంబన మయిననయనమును, దహ్మభృగభారణాలం
బన మయినశరీరమును, దల్లాభప్రత్యాశాలంబన మయినజీవితమును గలిగి ప్రదీప్త
పావకతాప్యహన యగుచామికరశలాకయుంబోలెఁ బరిక్షిణ యయ్యునుసవిశేష
రమణీయతను గానవచ్చుచున్నది.

మఱియు లోఁగిటియంకణమున నేనిజరియింపనోపనియడుగుఁజిగురులతో మా
నికపుసోపానములపరంపర నాలోపించుటంజేసి, కంపించకుచజఘనమండలముల
భారమున కోరవఁ జాలక కోమలోరుయుగళము కళవళింప, బయలువెడలు ని
శ్వాసమారుతములు పర్యంతలతాపల్లవముల నల్లలార్చ గ్రీడాపర్యతశీఖరమునధిరో
హించి, మజ్జనాపిముక్తము లయిన వాహోత్తరసములఖురపుటముల రేఁగుధరాప
రాగిమున్న సన్నివేశము గానవచ్చెడు తదీయస్కంధావారము నవలోకించుచు,

నిష్కర్షయమాగంభీరమృదంగఘోషమునకు సాభిలాషముగా వీనులొగి క్షీను
ద్రుమస్యగర్జజలధరము నుఱుమునకు మయూరియునుబోలె హర్షించి, నిష్పందవికసి
తలోచనోత్పలకిరణతాపింభితగగనాంగణముగా దినదినము నటించెదదండ్రబ్రాదు
నిలుచుండును. తూఁగుటుయ్యల ప్రొక్కుటయుఁ దూలుబంతి లెక్కించుటయు
లోనుగాఁగల క్రీడాసాధనములకుఁ గడఁగుట బొత్తిగ దూరమయ్యెనుగదా! పరి
జనము పాదములమీఁదఁ బడి బతిమాలుకొను ప్రతిబంధముచేతను గదా పూట
పూట స్నానపానానులఁ బ్రవర్తించుట! గట్టివాలు గేలఁబూని కానఁబఱచెడు
మంగళముపరమునఁ బ్రతిఫలిత మగు తనమొగమునే కనుఁగొని రేపెలుఁ గను
భయమున వడసడ వడంకి నిడుదయూర్పుగాడుపులచేత దానిని మలినముగాఁ
జేయు ననఁగా, సుధారసబిందుసందోహమును జిందించుచుఁ గరాళజ్యోతాన్ని
వర సంతీవితజీవలోక మగు చంద్రమండలమును గన్నెత్తి చూడదని వేఱ
చెప్పవలసిన దేమి? కేళిగృహమాక్తిక భిత్తికిరణసంపర్కమునందును జంద్రాతప
భీతి యుదయించి మగ్ధకిసలయకొమల మయిన కరతలము నాతపత్రము గావించు
కొనుచుండును. పన్నీటఁ గలిపిన పచ్చకప్పురపుఁబూఁజల కీతల మగు రతనాల
నెలకట్టిన సమకట్టిన పూలపానుపుమీఁద నిసినిసి నెమ్మేను పేర్చి యుపథానో
త్తానిత మగు కేలుఁదమ్మి నత్తమిల్లినపాండరగండములమున నపాంగదేశబాష్ప
ధారానిచ్చనానమునఁ జిరురాంచలము లలమికినఁగఁ, గెమ్మొవిని గమలించుచు
దుస్సహముగా వెలువడియెడు నిశ్వాసపవనముల వెల్లన మంగళదీపశిఖాపల్లనము
లల్లాడ, గృహదేవతలు సమానదుఃఖముతోఁ దాదృశవేదనావికేషమును గన్ను
లారం గాంచుచుండ, నడికి రే యతిశ్రమలచినను గన్నువొరయక వేగివేగి,
యెట్టకేల కట్టెట్లో కుసుకువట్టిన స్వప్నసంభావితప్రియసంగమ యయి యున్మిష
దర్శనలిలనేకమున నొడలఁ బులకతండములు మొలక లెత్త నిస్తలస్తనప్రదేశ
మునఁ గనుపట్టు కొమలహస్తయుగళస్యస్తికముతో నిష్క్వలంబితనిస్సరచ్ఛీతల
నిశ్వాసనివేదితానందవికేష యగుచు, తూణమాత్రము నిశ్చలత్వమునఁ గానవచ్చి,
యనంతరము మందమందముక్తసీత్యాంబుపూర్వకముగా దంతకుండజ్యోతాన్ని
కుసుమితబింబాధరము మాటుకొన నొక కేలున, నొండొంటిని గెంటెముగాఁ జెన
వేసికొనిచెమరించెడుతోరంపుఁదొడగవను నలిగులియగునితంబదుకూలముననించుక
విడిమడినపోఁకముడిని బట్టుకొన వేఱొక కేలును బ్రసరింపఁజేసి, యవరిమగ్గుటాత్మర
ముగా నేమేమో గొణగొనుచును ..నాథా! మారుత! నన్నేల విడనాడి
పోయెదగి! ననుచును మేలుకొంచును. ఇది యంతయు నికుఁ బ్రత్యక్షమే కదా!

నిన్నటియపరాహ్ణమున ని వాశ్రమమునకు వెల్లినప్పుడు సాయంత్రనవజ్జనోత్తర

లగు కుసుమపురసుందరులకురులకొనలసిటికుంపురులబరువున మంధర మయి,
యప్పుడే విచ్చుచున్న విచిత్రముకుళములు గుమ్మరించు కమ్మతావుల మోసికొని
తెమ్మెరకూనలు మలయుచుండ, నేమికతమో యాకస్మికముగా దిగ్గనలేచి బిగ్గ
నామెడఁ గొంగిరించుకొని „సఖీ! నవమాలికా! యిదియే నాకడసారి కాలి
లింతగా నెంచుకొమ్ము. తెల్లవిరిదమ్మిరేకులను దెగడువెడఁదకన్నలు గలయా
పరవ్వసనానభిష్టజనునితో జన్మాంతరమందేని తనకే కూర్చుదానఁగా నెంచు
కొమ్మని విన్నవింపుము. అనుచు బాష్పగద్గదకంఠముతో సందేశము చెప్పి మరణ
మానందఁ గృతనిశ్చయ మయి, భవనాంగణమునఁ బెరిగి తరుణిమగర్వితకేరళ
విలాసినిరదనాంశుకసౌభాగ్యలాభశ్లాఘనీయ మయి రోలఁబర్చుంకారసంకులమగు
బాలకంకేలిపలవకుడుంగమును గెంగేలను స్పృశియింప సాగెను.

కాలిం—(కన్నీటితోఁ, గర్జములను మూసికొని) సఖీ! తెగుదారి యగు నామగువ
వృత్తాంతమును నే నింకేట వినంజాలను.

నవ—సఖీ! విను. అటుమీఁదట „భర్తృదారికా! యిట్లయిన పక్షమున మే
మండలము గూడ నన్నిహోత్రమునఁ బ్రవేశింతు; మని యొట్టుఁ బెట్టుకొని చర
ణాంబుజపర్యస్తవిక్రరబంధముగా నమస్కరింపఁగాఁ, జేలిమిఁ త్తియల మగు మా
నిర్బంధమునఁ గొండొక దాక్షిణ్యము వహించి యెట్టకేలకుఁ దా నచ్చటనుండి
మరలి వచ్చినది.

మారు—(గుంతోషముతోడను జాలితోడను)

ఉ. సుంతయు నైజితీవితమునోట నపేక్షను బూననట్టి నై
యెంతయు మక్కువం చెలుపు సెలలితంపువిచ్చేష్ట లక్కటా!

కంఠుదురంతతాపమున గాఢతరంబుగఁ గ్రాగునట్టి నా

స్వాంతము సంతసంబును విచారము నుం బొరయించు నియ్యోడక. 85

(మరల సకరుణముగా) ఓహో! యిది మహాప్రమాదము.

ఉ. బాలమృగాయతాక్షినవపల్లవముగళరీర మాయసం

జాలదు గాలిచేఁ గదలి జాతెఁ ప జాజినుమంబుపాటునుక;

తైలకతోరకూటసమసారము గల్గినవారిప్రాణముక

డిలు వడంగఁ జేపెడికడిందివి తద్విషమేషుబాణముల్.

86

నవ—పెక్కులేల? కంఠగతప్రాణ యయి మరలమరలఁ బోన నుంకించు నీమెను,

మహాభాగునిపేరుటురముసంస్కరమునంజేసి సుభగమయినయాహారమే కంఠలగ్న

మయి యెడ్డగించుచున్నది. (మల్లికాకంఠహారము జూపుచున్నది.)

మారు—(అశతో)

కా. ముక్తాహరమ ! నాకునుం చెలువుమా మున్నాచుచుకొనిళ్ల, నా
సక్తిం జల్పినస్వత్తపశ్చరణనిష్ఠాప్రక్రియకొ మిత్రమా?
వ్యక్తం బావిరహంపురబాండిమను బాసా నేణదృక్పథంధరా
సక్తిం గాంచి స్పృశించుచుంటి పురముకొ, జన్మతు లొత్త న్నినుకొ. 87

నవ—(దోసిలిపట్టి మల్లికతో) సఖీ! ప్రసన్నురాలవు గమ్ము. చూడు. కులకవ్యలకుఁ
గూడ గాంధర్వవివాహము లాగూయియితిహాసముల వినంబడుచున్నవి. కాఁ
బట్టి నన్నయినఁ గాళింది నయిన నంపుము. గూఢముగా నీహృదయవల్లభునిఁ
గొనివచ్చెదము.

మల్లి—(నిట్టూర్పుతో) కఖులారా! యనురాగము చెలియరాని యాజనునియొద్దకు
మి మ్మేమని యనువుదును? ఒకవేళ నాతఁడవ్యాపక్తచిత్తుఁడయ్యెనేని కేవలము
నాచాపలమే బయలుపడునుగదా!

మారు—(సదయముగా)

క. నీవే గుమి నాటివిత, మావంతయు నన్యసక్తుఁడనకుము నను, నే
క్తేనడిఁ దామరతీవియ, నే వలచెడుతేటి గోరు హేరండలతళా? 88

కాళి—(తనలో) తనకన్నలతోఁ దాను జూచినను నీమెకు నమ్మకము గలుగదు.
(ప్రకాశముగా) సఖీ! శిఖామణిదానమున ననురాగసర్వస్వము పృకట మయినది
కాదా? (శిఖామణిని జేతితోనిమరుచు)

శే.గీ. కొమ్మ! బంగారుదారానగ్రుచ్చిప్రియుఁడు! పాటలంబగురతనంబుఁబంపినాఁడు
మారకరవిదమై మూర్తిమంతమయిన! సానురాగంబు నిజమానసంబు వోలె. 89

(ఈపూర్వోక్తపద్యమును జనువుచున్నది)

మారు—(విస్మయముతో) అహో! ప్రేమమనసుటనఘటనాపటిష్ఠత్వము! సింహళ
దీప్తపసమయిన యీమానిక మెక్కడ? మగధపురహండనమయిన యీమల్లిక
యెక్కడ? (మణినిగూర్చి)

శే.గీ. ఏను నీవును, నాదలమానికంబు! యాదు మతిరాగవంతులమైన నీదు
నియతి వే; టీమె కుఁభివిసిలమైన! యలక లంటవె నీవు కరాంచలమున!

(తెరలో) కాళిందీ! భగవతినెల వయినది.

అందఱు—(విని) సారసికమాటలా గున్నది.

కాళిం—ఓహో! భగవతి పిలుచుచున్నట్లున్నది శీఘ్రముగాఁ బోవలయును.

మారు—(విని విహదముతో) హా! దైవప్రాతిహాస్యము!

*తే.గీ. దప్పిగొన్న చోరపోతంబునోరఁ బడిదు వెన్నెల వబ్బుచే బలెఁ జిరాభి
లపితిసంపాప్తదర్శనలాభయైన భావదొలఁగింపఁబడియొ దృక్పథమునుండి.

(అందఱును నిష్క్రమించి లతాగుల్మంతరిత లయి ప్రవేశించుచున్నారు.)

మల్లి—కాళిందీ! మారుతుఁ డిక్కడ నున్నాఁ డన్నమాట నిజమా?

కాళి—సఖీ! సారసిక నుతియొకలా గేల చెప్పును!

నవ—సఖీ! యిప్పుడు సోమసరస్సునకు స్నానము చేయఁబోవుచు నీచెవిలో నది
చెప్పినదేమి?

కాళి—(తనలో) శంబరకునియవినయమును దీనికిఁజెప్పును. మంత్రబీజము భిన్న
మయినయెడల ఫలము గలుగ నేరదుగదా! (ప్రకాశముగా) ఏమా? యీశువుల
గురివెదతీఁగమండపమునందే నిగూఢముగా నున్నాఁడని.

మారు—అయ్యో! శఙ్ఖలతోఁ గూడ మల్లిక వెల్లిపోయినది. (వెలువడుచున్నాఁడు)

మల్లి—(చూచి సంతోషముతో) అహా! మబ్బునుఱుగునుండిచందమామలాగునఁదీఁగ
మండపము మాటుననుండి మారుతుఁడు వెలువడినాఁడు. (శంకతో) అయ్యో!
యొంటరిగా నున్నాఁడే.

కాళి—సఖీ! శంక నొందకు. హృదయమండపసంచారిణియగు ప్రియసఖి మహా
భాగునకు సాయ మున్నది.

మల్లి—అహా! యేమి! మనోరథవిషయమున నీ కుత్రిప్రసంగము!

కాళి—సఖీ! యిం దత్రిప్రసంగ మేమి యున్నది. నిన్నే చూడవలయునని వాంఛ
గలవాఁ డయి పరిజనము నెల్ల వచించి యొక్కఁడు నీ లతామండపమున నిగూఢ
మగా నున్నాఁడు.

మల్లి—(అనందముతో) ఊహనా! ఆ ట్లయినయెడలఁ జపలాతిచపలము అయిన
మనమాట లన్నియు నాధీరకృపయుఁడు విన్నాఁడు గదా!

నవ—సఖీ! తాదృశములే యయిన యీమదనజ్వర గాఢతప్తునిమాటలు మనమును
విందము.

మల్లి—(ప్రత్యాశతో) అలాగే (పోల్చిచూచి) ఇప్పు డీయన ప్రతిచ్ఛందముననుక
రించుచున్నాఁడునుమి.

..తే.గీ. మొలక వెయ్యరున బోనిముద్దొలకు మేననొలనెబినకొండసోదర మొండుచాయ;

* మైసూరులో నచ్చుపడిన తెలుగుప్రతిలో నిలపద్యము లేదు. గద్యమున్నది.
కలకత్తానాగరపుఁ బ్రతిలోఁ బద్యమున్నది. భావము పద్యమునకుఁ దగియు
న్నందున దీనినే గ్రహించితిమి.

కమలిన ట్లగునిట్టూర్చు గాలిఁ, గంధఁ | దునుకరులకింపు గలమోవి దొండపండు "

(ఈ శ్లోక్తపద్యము చదువుచున్నది.)

మారు—(సోత్కంఠముగా)

అ. వె. వేఁగుచుండ నెమ్మి వేసంగిచేత, అ | భించె బ్రథమమేఘవృష్టి యెట్లో;

యైన దాని నకట! యాకస్మికంబ యే | తెంచి గాలి యెటకొకొంచుఁబోయె.
నవ—సఖీ! మహాభాగునివచనము వినఁబడినదా ?

మల్లి—నవమాలికా! నీని యభిప్రాయ మస్ఫుటము గదా !

మారు—(మన్మథభాష నటించుచు) ఆమె యడుగుదమ్ములు మోపినచోడే యాక్ర
యించెదను.

మల్లి—(ఆశంసమతో) ఇందలి „యామె” యనమాట యెవ్వతెను చెలుపునో!

మారు—(నడిచి) మల్లిక యిక్కడఁగదా పూలు గోసినది

మల్లి—(గగనర్పణతో) ఆహో! నాపే రుచ్చరించినమాత్రముననే నాయొడరెల్లఁ
బులకరించుచున్నది

మారు—

మ. కొనగోరం గునుమంబులం జిదిమి కైకో, నామె చే నంటుకొం

టను ధన్యం బగుపీలతలో, దొడినుగంటల్ల మాఁగి యాడాడ ని

ప్పును జంజా మృనుతేట్లపెళ్లొదను నేడ్చుకొ దత్తయోజాతవా

సన కెంగేటికి దూర మావగ పునకొ, జాఱకొ సానన్వావృముల్.

మల్లి—ఆహో! మహాభాగుఁ డెంతమధురముగా వర్ణింప నేర్చును !

మారు—(క్రిందుచూచి)

ఉ. అంద లతాగ్రనూనము, పదాగ్రమునకొ నిలఁ బోలు నీడ, నిం

దండు నలక్తలాంఛితము లంగులికొగ్రులుజాడ లేర్పడెకొ;

(వేటొకచోటఁ జూచి)

గ్రంధుగ గంధుఁడు మ్రొదలు గ్రమ్మఁగ నమ్మగ నేత్ర, భీతిఁ గే

త్రొందలిరుక్క విదుర్బుటను జిందిన వీపువు లిచ్చటం గటా.

మల్లి—(స్థిగుపడి నవ్వి) ఆహో! మహాభాగుఁడు సర్వము జరిగినది జరిగినట్లే చెప్ప
చున్నాఁడు.

నవ—సఖీ! యిప్పటికి నభిప్రాయ మస్ఫుటముగానే యున్నదా ?

మల్లి—సర్వాకారమధురం డగు నీయన యాలాపములు నిస్సర్గశోకములగుటండే!
ప్రస్ఫుటమయినను నిర్భయించుటకు వల్లగాకున్నది.

మారు—(తలఁచుకొని) ప్రియతమురాలా! మల్లికా! సర్వధా నీ సవాశ్వాసకీలపు
నుమి. నీకటాక్షలనమును బ్రతీక్షించువానిహృదయము నవ్యసంక్రాంత మని
శంకించుచున్నావు.

సఖుల—ప్రియసఖీ! తస్మఖముననే యాలకింపుము.

మల్లి—(హర్షముతో) మహాభాగా! నన్నుఁ బ్రియతమురాలా! యని సంబోధించు
టచేత నిజముగా నే నిష్ప డాశ్వాసీతి నయినదానను.

మారు—నీయవయవములయందే తిరుగుచున్నది నీకేల తెలియని దగును?

చూడు—

చ. అడుగుల వ్రాలి, గోల్పోరిసి. యంటి తొడలో, కటి విశ్రమించి, నె
న్నడుమును కూవ్య మం చరసి, నాభిగ భీరజలాశయంబునం
బడి, బెడఁగారు నారులతఁ బట్టి చనుంగనఁ బ్రాణి, మాపులక
మిడిసి లయించె నామనము మేచకపున్నెటికై శిశంబునక.

46

మల్లి—(ఆకాశమున) ఆకారణకారుణికుడఁడ పయన భగవానుఁడా! పంచబాణ!
యాడవారిమీఁద నతినీపురతిఁ జూపువాఁడని నీయెడల రూఢమయిన పరీవాద
మును నేఁడు గదా నీవు శుభ్రముగాఁ గడిగివేసికొన్నాడవు! అహహ! యెటు
వంటి మాటలను వినిపించుచున్నావు!

మారు—(నడిచి) ఇదిగోఁ బ్రియతమురాలు వనియిండుటచేత, ధన్యమయిన లతామూ
లము రమణీయమై ధైర్యముపాఁగు గడదించెడు నామె మాన్యధక్షోభము లిక్క
డనే గదా నవమా లిక నిర్ణించినది! నే నిచ్చటఁ గూరుచుండెదను? (కూర్చుండి
నిట్టూర్పుతో) సఖీ! నవమాలికా!

నవ—భర్తృదారికా! మహాభాగుఁడు నన్నుఁ బేరుకొనినను, నే నాన తిమ్మనిసమీ
పింపఁజాల కుంటిని.

మల్లి—కనఁబడకు కనఁబడకు. ఈయన విప్రసంభాలాపమును త్విణ మాలకింతము.

మారు—చూడు. నీప్రియసఖియు పాలంభము. నేను బరవ్యసనము నెఱుంగనివాడఁ
నట. అవురా! యశాబ్ధుననగోచర మయిన శామన్యధజ్వరోత్థదాహము నీముద్దరా
లు తలంపదయ్యెను.

చ. విననె పికస్వరంబులను వీనులనూదులు గాఁగ? నే సహిం
పనె సహకారకోరకపుమంజరు లూఁచెడు గాలులక? గటా!
యనుకునుభారసం బాలుకునట్టికరంబులఁ జందమామ, రేతో
గనగనఁ గాయువెన్నెలలఁ గ్రందగుమూర్ఛల నిస్తరింప నే!

మల్లి—అయ్యో! త్రైలోక్యమంగళదీప మయినయినకు నానిమిత్త మింతటిసం
తాపమని యెఱుంగ నయితిని. (గట్టార్పు పడిచి) ఎఱింగితిని బో— అప్పుడు
మాత్రము నే నేమి చేయఁగలను?

నవ—(జనాంతికముగా) కాళిందీ! యాభర్తృదారిక తనకు మారుతుని యనురాగ
ము ప్రత్యక్ష మయినను దలిదండులచాటుది గనుక దన్నుఁ దాను సమర్పించు
కో లేక యున్నది.

కాళిం—(తనలో) ఇది విశుద్ధకులకన్యకౌశ్యభావమునకుఁ దగినదే గాని మన్మథుఁడు
కాలయాపనమును సహించువాఁడు గాఁడు. కావున నీలాగునఁ బలికదను.
(ప్రకౌశముగా) సఖీ! మల్లికా! సకలజననయానందుఁడు మహాకులప్రసూతుఁ
డీమారుతుఁడు నీయం దింత యనురాగముగలవాఁడు గదా! పాపము! ప్రళయ
నలకల్పము లయి కుప్పనిఁగూర లగుమారనారాచములచే నీ సుకుమారశరీరుఁడు
వేఁగుచు మిగుల నొగిలి యున్నాఁడు. కాఁబట్టి నీవిప్పుడు క్షిణవయిన నుపే
క్షించితివేని వెను వెంట నే మార్చుగాని మఱి యేదయినఁ గాని కాఁగలదునుమీ!

మల్లి—(భేదముతో) అయ్యు య్యో! యమంగళములను దలంపకువే.

భ్రమ—సామీ! దివ్యగంధముచేత లోకుల చెలిసికొందు రేమో యని మాలికను దే
లేదు. ఇదిగో! జిత్తిరువుఁబలకమాత్రము చెచ్చితిని.

మారు—భ్రమరక! నీవు వెరవరివిగదా! (చిత్రఫలకము పుచ్చుకొని) క్షణలబ్ధ
ప్రియతమాదర్శనమయిన నాకన్నుదోయిఁ, దత్ప్రతిచ్ఛదదర్శనముచేతనయిన
నానందపెట్టుకొనియెదను. (నిర్వర్ణించుచున్నాఁడు)

అందఱు—(విస్మయముతోఁ జూచుచున్నారు)

నవ—అశ్చర్యము! చూడు చూడు, ఉత్తంగశృంగమండితమైన కొండొకకొండ వ్రా
యఁబడియున్నది. (మరలఁ బరిశీలించి) దానినడిచెక్కి నొక్కసెలయేఱుగూడఁ
దేఱిననీరితో దిగఁ జాటుచున్నదే. (సంతోషముతో) అదిగో! దానితీరపుఁబూ
వుటీరమున నీవిఱకు మనముచూచి యెఱుఁగని దివ్యరూపము గలచెలిమికత్తెలచేఁ
బరివేష్టించి యయి మనప్రియసఖియును లిఖింపుఁబడియున్నది.

మారు—భ్రమరక! యిది చూచినది మొదలు నాన్మదయము విస్మయమునమునిఁగి
పయికిఁ దేలలేకున్నది. దీప్తిపాంతరస్థుఁ డగుచిత్రకారుఁడు మల్లిక నేలాగునఁ జూ
చివాఁడు? దివ్యజనసేవ్య మగునప్పర్వతమున నామె యేల వ్రాయఁబడినది?

చూచి—

మ ఇది విద్యాగరిసేవిత్ప్రతిభతోపేతంబు శీతాద్రి; యి

య్యది భేలద్విగభేంద్రదానకలుషం బైపాఠుమి స్నేఱు; వం

తదరిం బూఁబొదరింట నెచ్చెలులమధ్యంబందుఁ జెండాడుచు

న్నది నాజీవిత మైనమల్లిక నితాంతక్లాంతకాంతాకృతిఁ.

46

మల్లి—(సోత్కంఠాస్మరణంబుగా) ఏమిది! ఈ ప్రదేశము చిరపరిచితిమనలెదోచుచున్నది. ఈసఖురాండ్రుగూడ నట్లే.

నవ—(సానుయముగా) ఈసఖిమండలములో మ మ్మొందుకు వ్రాయలేదో!

భ్రమ—.. నితాంతక్లాంతకాంతాకృతిని జెండాడుచున్నది” యని దేవర యథార్థము సచించితిరి. కంది కందలిరాకునందమును గ్రిందుపలుచు నామె యలచేతియంచు ముత్యాలబంతి చెందామరపూవునందలిరాయంచ ననుకరించుచున్నదిగదా!

మారు—(పరిశీలించి యాసతో)

చ. ముడివిడి జాఱుకొ ప్పొటిగి మూఁపున వేసెలెడు; మోముఁదమ్మి నె

క్కు డలమెఁ జెమ్మటల్; పిగిలి గుబ్బలగుత్తపుటైక సశ్శే; వీ

డ్వడె గినయం బొకింత; కటిపై మణిమేఖల జాఱెఁ; జూడ నీ

లిడమెయి బంతియాటకుద వింతియొయార మొకండు దోఁచెడుకా. 47

నవ—భర్తృదారికా! దీనిని జూడఁగా మనక్రీడాపర్యతభేదములు తలంపు వచ్చుచున్నవి.

మారు—(మదనోన్మాదముతో)

క. ఖిన్నాలవ నయనాంతము। స్వీన్నాలికలగ్నకుటిలచికురనికర ము

తృన్నతిలక మీసఖిముఖ। మన్నన్నా! ధృతిని దోలఁచు నతిసునిఁ చెలచుకా.

మల్లి—(ఈసుతో వెనుక దిరిగి) సఖులారా! నిజముగా నేనే యిందు వ్రాయఁబడితినా?

నవ—(చిలునవ్వుతో జనాంతికముగా) కాళిందీ! యీప్రతిచ్ఛందము దర్శనయమే యయినను దీని నన్యముగా భావించి, భర్తృదారిక యీసునఁ బయింకెత్తిన కను బొమ్మలచే దనసుందరవదనకమలమును గలంకితము చేసికొనుచున్నది.

(ప్రకాశముగా) అతిమానిసి! యలుగ కలుగకు. నియోజమపాలింపింపయి వ్రేలుచున్న సాజంపుబూలమాలిక గానవచ్చుట లేదా?

మల్లి—(చూచి సిగ్గుతో) అయ్యో! యీసునఁ గలంకఁబాటిన నాభావము మీరు చెలిసికొన్నారే.

మారు—(కనికరముతో) అయ్యో! పాపము! ఈమెయాయాస మింకను దీటుచున్నది.

భ్రమరక! మన కనతిదూరముననున్న సోమధరస్సునుండి లేతతామర పాకులను దీసికొనిరా. మెలమెలగా నే నీ మెకు విసరెదను.

సఖులు—భర్తృదారికా! మే మద్వప్తవతులము. మహాభాగుడే నీకు సురటి నేయుటకుఁ బరిజనపదమునఁ గుదురుచున్నాఁడు.

మల్లి—ఈయనయు నావలెనే ప్రతిచ్ఛందమును సత్యముగాఁ దలంచుచున్నాఁడు.

భ్రమ—(విషాదముతో) సామీ! యిది చిత్రముగదా!

మారు—భ్రమరకా! నీవు సత్యము పలికితివి.

క. ఒకచోఁ జద లొకచో మొగు! లొకచోఁ గొలఁ కొక్కచోటనుత్పలయుగ్మం
బొకచోటఁ జాపలత వే! తొకచోటను మార్పి; యిదియనలో! చిత్రమెయో.

మల్లి—(తనలో) అవురా! యిప్పటికిని భ్రమ నీవారణము గాకున్నది. ఇంతటి యనురాగముగల యాయనను సమీపించి కవుఁగిలించుకొందునా!

సఖులు—సఖీ! నీవే యిప్పుడు పరవ్యసన మెఱుంగుచుదానవు.

భ్రమ—సామీ! యిది ప్రతిచ్ఛందమనిగదా మనవి నేయుచున్నాను!

మారు—(భేదముతో) అయ్యో! యిది ప్రతిచ్ఛందమా? నీరిలోఁ బ్రతిఘటించిన జాబిలికిఁ జేయి సాచెడు పసి పాపనిచాపలము ననుకరించితిని. (ఉత్కంఠామోహ సంతాపములతో)

మ. ప్రళయోగ్నిచ్ఛటమంట లంటుకొనునో, పాటీరకైలానిలం
బులు పైవీచునో, కాయునో మిటమిటఁ భూయిష్ఠచంద్రాతపం
బు లెఱుంగఁ? దలమాపుఁ దాపభరమో, మోహతిరేకంబో, య
గ్గలిక మెఁ జాటుపుచ్చుచుఁ గరణవర్గంబుఁ నిరోధించుచుకా.

52

(ఉన్మాదమున) భ్రమరకా! యిది యేప్రదేశము?

అందఱు—(ఆశ్చర్యముతో) అయ్యయ్యో! యెంతప్రమాదము!

మల్లి—సఖులారా! నాకేమిచేయుటకును దోపకున్నది.

భ్రమ—(భయముతో) సామీ! యిది వసంతోద్వాసము కాదా?

మారు—(అంతింబఁ జూచి) సరిగానే యున్నది. ఇదిగో! గున్న లేదీయమావిమోక మొదట—

గీ. ఝామృతంగ తూర్వి, పంచమా స్త్రమిఘటించి | మన్మథుఁడు కేలి స్రవమండలైక
కనినతాదైవిత సాక్షియా కరమాచేతఁ | గర్వణముచేయుచున్నాఁడు కౌశ్యుకంబు.

మామకీనప్రాణాపహరణోద్యోగంబు గావించు నీయించువిలుకొనిని త్నణవిలంబనార్థము ప్రార్థించెదను.

చ. విను విషమాస్త్ర! నాచివరవిన్నప మియ్యది, నీకు మ్రొక్కదకా;

కసికర మూఁది నీవు కరుణకా త్నణకాలము తాళవయ్య; మ

నృనమున నొక్కమాటు స్తిమితంబుగ ధ్యానముఁ జేసికొందుఁ, గం
పెనసినమోవిసా రలసపీక్షణముల్ గలమల్లికాశ్యముకా.

5

(కన్నులు మూసికొని మూర్ఛ నొందుచున్నాడు)

మల్లి—(కరుణానురాగసంభ్రమావేశములతో) అయ్యయ్యా! మూర్ఛిల్లినట్లున్నాడు.
సఖులు—సఖీ! యుత్సంగమునఁ జేర్చుకొని పట్టుకొమ్మ.

మల్లి—(ఒడలు పులకరింప నంకమునఁ జేర్చుకొనుచున్నది.)

భ్రమ—(చూచి యానందముతో నమస్కరించి తనలో) వీరుగూడ నిక్కడనే యు
న్నారే. (ప్రకాశముగా) అమ్మలారా! భాగ్యవశమున విచ్చేసితిరి.

కాలి—నవమాలికా! కర్పూరపుండ్రవల్లన గరతలములతో నలిపి రసమదీపి యీ
యన నొసలికెఁ బూసి చూతము. (ఇద్దఱు నట్లు చేయుచున్నారు)

భ్రమ—సామీ! తెలివి నొందుడు. మాతల్లి మల్లికాంబయే మి మ్మిప్పుడు శోడ
మీఁదఁ జేర్చుకొని పట్టుకొన్నారు. మనుపుగూడ మీ రప్పుడప్పుడు సామృద్ధి
చు పిమె నామము నుచ్చరించునంతమాత్రము నే తెలియుచు వచ్చితిరిగాదా!

మల్లి—(వడఁకుచుఁ జేయి తొమ్ముమీఁద నుంచి) నానా! భ్రమరకుఁ డనినమాట
వినఁబడలేదా?

మారు—(తెలియుచు శోమాంచముతో)

శ. హాయిగఁ జంద్రచంద్రమణిహరపటీరహిమాంశుమాతీ

ప్రసాదతుహారమై సురుచిరంబగు పుర్ర మొకానొకందు నా

కాయమునందుఁ దోచుట, నఖిండసుధామయవృష్టి బోలె, నా

ప్రాయము నొందుచున్నది మదాత్మ, విధూతదురాపతాప మై.

55

(కన్నులు దెఱచి చూచుచున్నాడు)

సఖులు—సకియా! మన మద్యవృత్తురాండ్రము. వెన్నెల కౌఁగిరించుకొన్న కలువ
కొలఁకులాగున మహాభాగుడు తెలివి నొందినవాడు.

(అందఱు హర్షము నొందుచున్నారు)

భ్రమ—(అనందముతో) సామీ! మూర్ఛాగమమున మీకనులు మూఁతవడఁగా నే
కనికరమునఁ దత్తటిలుచు, మల్లికానికుంజమునుండి కీఘ్రముగాఁ జనుదెంచి యీ
మె మిమ్ము నిట్లు పట్టుకొన్నారు.

మల్లి—(సిగ్గుపడుచున్నది)

మారు—(హర్షముతో) అహో! వీరు వెళ్ళలేదే!

గీ. విడిఱుమును గురుజనభీతి గడచి డాసి, గగురుపాడిచినగుబ్బలఁ గౌఁగిరించి

పట్టెననుఁ గాతరాక్షి, నిపట్టుకతన; నహహా! నాకంతయుపకారివయితిమార్చు!
(తెరలో) ఓహో! జనులారా! పాటి పొండి పాటిపొండి.

చ. అరర! యతర్థిలోదితమదాంధము లై యిరునిఁధురంబులు

దురతను మానటీలఁ బడఁ ద్రోసి విశ్వంఖలవృత్తి నట్టిటుం

బరు విడు చర్చగాళిఁ బరిమార్చుమఁ జొచ్చె నొకండు సోమపు

వ్యూరిణిని, వేటొకం డిట వసంతవనికా బృథుఁదంతఘోరమల్.

57

(అందఱు విని తత్తఱపడి లేచుచున్నారు)

మారు—అయ్యయ్యా! యెంతదారుణము జగుగుచున్నది!

సగ్ధర. దౌదాలం బాటుచున్న దఱిసి లఘుశిక్ష దాను వెన్నంటి యుచ్చై

ర్నాదం బేపార ఫీట్కూరములు నలుపఁ, దద్రాన మాలించి కూలక,

బాదాగ్రాకాంతి నెమ్మోల్ పటపట మనఁ గాఁ బ్రాముచుం బ్రాణికోట్లక

వేదండం బుశ్రుండాప్యధురగహతులక బిష్టపేషంబు సేయుక.

58

భ్రమ—(సదయముగా) సామీ! యదిగోఁ జూడుఁ దాబెట్టిదపు మదపుఁటేనుఁగు,
నిబ్బొపు రోసంబున మానుసులపొట్టలు నించి చెండాడునపుడు గట్టెనిప్పేగుఁ
నుట్టెలు చుట్టుకొన్న కొమ్ముకోకండ్లచే బాలవెల్లిని ద్రచ్చువేళఁ బడంపుఁడిగె
చుట్టలు దగులుకొన్న యున్నతశృంగంబులతోడి కన్యంపుఁగొండను నవ్వఁజా
లుచు, గండమూలంబులం జాలువాటుదానధారలకు మూఁగి మొరయుచుండెడు
గండుఁడు మొదల జయడిండిమమ్మలయి నిజాగమనంబుఁ జాటుచుండ, నట్ట
నడిమికఁ దెగిపోయి కాలి యీడ్చుల ఖలఖలాయమాన మృగుసుదృఢలోహ
శృంఖలంబుతో నిష్పద్యక్తితిపింగ శేక్షణ భీషణముఖాభోగం బయి తా నిలాగున నే
నచ్చుచున్నది.

అందఱు—(నిడఁకుతో) మహాభాగా! రక్షింపు రక్షింపు.

మారు—వెఱవకు వెఱవకుడు. ఈచుష్టవారణమును నేను వారిం చెదను.

(సత్వరముగా బద్ధపరికరుఁ డయి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మల్లి—అయ్యయ్యా! మహాభాగుఁడు తదభిమాఖముగాఁ బరుగె త్తినాఁడు.

భ్రమ—అహహా! రోషప్రసారితమయిన యద్దాశ్రుండాదండమునే సోపానము
గావించుకొని నాథుఁడు సమ తేనెధన నాథమగు మూర్ధసాధు మధురోహించి, నిష్ఠురాం
గుష్ఠమున ఘట్టించి గట్టిగాఁ గరములముఁ బీడించుటం జేసి చెనలు నాపొవ గీఁ
పెట్టుచు, మదావళిము మరలినది. కాబట్టి నేనును దానివెనుకత్తులనఁ గూరు
చుండెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

అందఱు—అయ్యో! నా రిద్దఱును జాపుమేర నతిక్రమించినారు.

(మరలఁ జెరల)

ఉ. హరిని దేలుమండ రమయంతిక సోమసరస్సునందు న

బృలికపాలికిం బడగునాఱు నయో! మదహస్తి చెచ్చెరకా;

అందఱు—అయ్యయ్యో! హా! సఖ! హా! రమయంతిక! కాలవశమున నివిప్పుడా
ముఠేనుఁగుచేతికిఁ దామరతీఁగ వగుచున్నావు.

(మరలఁ జెరల)

శైలితటంబునం బడెడుశంబ మనం బఱునుండి మత్తకుం

దాలమునెత్తి దూఁకఁ బొగడం గలకంతమ్మగేంద్రుఁ డార్భటికా.

అందఱు—(అరికించి హస్త విస్మయములతో) బాగు! కలకంఠుఁడా! బాగు!

(మరలఁ జెరల) సఖీ! రమయంతికా! భయపడకు భయపడకు, కలకంఠకంఠీర
వుఁడు వారణమును దూరముగాఁ దఱిమివేసినాఁడు.

అందఱు—(విని) ఇది సారవీరయూటపలుకు.

కాళిం—సఖీ! మల్లికా! జీవితసంశయమునకుఁ దప్పిన రమయంతికను మన మూట
డింతము

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

గద్య—ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదసమాసాదితసరస్వతితాధురంధరవద్దాది సాధువంశ
క్షీరసిరాళరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపాత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ
లక్ష్మణ్మంబాగర్భశక్తిమూక్తాఫలమూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరా
యనానుధేయాంధ్రీకృత మగుమల్లికామారుతప్రకరణంబునండఁ దృతీయాంకము.

శ్రీరస్తు

మల్లికార్జునతప్తకరణము

చతుర్థాంకము

(తరువాత నిద్రలు మావటివాండు ప్రవేశించుచున్నాడు)

ప్రథముడు—ఓరీ! బర్బరక! విశ్వావసుమంత్రిగారి కూతుమీడివలపుచేత, దోస మనక మనదొర శంబరకుఁ డెంతలోతపని చేసినాఁడురా! చందమామవంటి చల్లనిస్వభావము గలిగి, శత్రువులయం దయినను జాల నశరాగమునే కనఁబఱచుచుఁ జక్కఁదనమునఁ జక్కఁరవిలుతుని తెక్క సేయనివాఁ డయిన మారుతుని యందు మల్లికమనసు దగిలియున్న దనుహేతువుచేతఁ బాప మాతని రహస్యము గాఁ గడతేర్చఁ జూచుచున్నాఁడు చూడు. డేరాలోనుండి బయలు వెడలి మారు తుఁ డొక్కఁడు పసంతవనోద్యానము చొచ్చియుండఁగాఁ జూచి వచ్చితివని వేగులవాఁడు చెప్పినమాట విని, మందుపెట్టి చెటియొక్కయేనుఁగును మత్తెక్కింప వలసినదని నీకు నాకు నాన తీచ్చినాఁడు గదా! (విస్మయముతో) నే నట్లు మత్తెక్కింపఁగానే, రోహమర్ష పరవశమై వచ్చునాయేనుఁగును జూచి మహాపురుషుఁ డయినమారుతుఁడు హతాత్తుగా నుద్యానవనమునుండి బయలు వెడలి యవలీలగా మీఁద నెక్కి గరుటామంతుఁడు మనకపుత్రాదుఁడబామునట్లు దానిని దూరముగాఁ గొనిపోయినాఁడు.

బర్బరకుడు—సింహముఖ! .. దొర శంబరకుఁ డెంతలోతపని చేసినాఁడు రా! యని నీ వన్నమాట మా బాగుగ నున్నదిరా! వేటొకసాగనుకొనిపయిని మేలు పడి యున్నకన్నియమీఁద నెవఁడు గన్నువేయునో, చీచీ! యాయెబ్బెరాసి పిసాసి గాని మానిసి కాఁడు నుమీ.

సింహ—అవు నది యట్లే, మఱి నీహత్తి సోమపరమైన నున్నకలకంతునియొద్దకుఁ బరుగెత్తినది గదా! దానిపని యేమయినదిరా?

బర్బ—ఏ మయినదా? అది యట్లు పరుగెత్తి, విష్ణురాతుఁడుగారికూతురు రమయంతిక సంతోషముతో నట జలక మాడుచుండఁగా, నామెను బట్టుకొి వలె నని నీళ్లలో దిగినది.

సింహ—(ఆనందపముతో) అయ్యయ్యా! సాపము! రమయంతిక కూడ నాడనే యున్నదా?

బర్బ—(నవ్వి) సింహముఖ! నియేయఁ గుచ్ఛానవనము చొచ్చినప్పుడు మల్లికగూడ నక్కడ లేదా?

సింహ—(భయముతో) అయ్యో, మల్లికగూడ నక్కడనే యున్నదా? చెఱకుఁ గోలను బోలె నాబాలనది పట్టుకొన్నయెడలఁ బడినపాటంతయుఁ బడటఁగలిసి పోవును. అవురా! శంబరకుఁడుదొరగారి తెలివిలేటలు!

బర్బ—(నవ్వి) పడ్డపాటంతయు నెట్లును బడడేరా.

సింహ—సరే. తరువాత?

బర్బ—అప్పుడు దూరమునుండియే రమయంతికొసరము రోసముతోఁ దొండమెత్తు కొని వచ్చు నామత్తుఁజేసుఁగు విల్లువేటుదవ్వున నుండఁగాఁ జేరువ చెట్టుకొమ్మ మీఁద నెక్కి, కలకంఠుఁడు జననమూ నామల హాహాకారము లెగయుచుండఁగా నక్కడనుండి యతిసాహసమున దానినెత్తిమీఁద గుబాలున నుఱికి తల్లెఱుబ మరలించి మణికుటనమిపకౌననమునకు దానిని బరుగెత్తించినాఁడు.

సింహ—బేరా! యేయఁగులు గూడ నూడనింపాడినవి! (నవ్వి) ఇహహీ! వెఱపింపఁ బోయి వెఱచిన ల్లేనది. మఱి చెప్ప. మల్లిక యొక్కడ నున్నదిరా?

బర్బ—పోమసరస్సు మార్గపోయిన రమయంతిక నూఱడించుచున్నది.

(తెరలో) స్వామి! గజమల్లగర్వనిర్వాపణ! యిటు, ఇటు.

సింహ—ఇదిగో! భ్రమరకుఁడు దారి చూపఁగా, నయనాభిరాముఁ డయిన మారు తుఁడుగారు పసంతవనసమీపమున కిటు వచ్చినారు. కాఁబట్టి యీదావున నున్న యార్యకలవింగళన కీవృత్తాంతము నెఱింగితిము. అకాశవాణీప్రయోగ పండితుఁ డతిఁడు ప్రభువుగారికిఁ బ్రియశిష్యుఁడు గదా! (నిష్క్రమించుచున్నారు. ప్రవేశము) (తరువాత మారుతుఁడు భ్రమరకుఁడు ప్రవేశించుచున్నారు)

మారు—భ్రమరక! కుంజరకొలహలమున కడలిపోయిన మల్లిక యెటఁ బోయి యుండును? పసంతోద్యానమున నెక్కడను గానఁబడ లేదే!

భ్రమ—సామీ! రమయంతికను జానుట కామె పోమసరస్సునకుఁ బోయియుండు నని తలంచెదను.

మారు—అట్లే కావచ్చును. పోమసరస్సునకు మార్గము చూపుము.

భ్రమ—సామీ! యిటు. ఇటు.

ఇద్దఱు—(నడుచుచున్నారు)

మారు—(కనిశరముతో)

ఉ. ఘాతుకవారణం బభిముఖంబుగ రా నతిఘోరఘోరశ్రీకా,
 గాతరశ్రేత్ర యాచుఁ బులిగాంధ్రు మనంగఁ గురంగియుం బరెకా,
 భీతి దద్దటిలె దయనియముగాఁ గమనియగాత్రి; నా
 చేతమునం దొనర్చెదను జింతనముం దదవస్థ నివృడుకా. 1

అశ్వర్యము!

ఉ. వేయిమడుంగు లైనతనవేడిమితోడను గామవహ్ని, నా
 కాయము బగ్గబగ్గమని కౌల్పమ నున్నది; యెవఁ గాని, యా
 రా యువతీఘన స్తనభరార్యకారణలోభియ మా
 నియది నాదుమాఁపు, వహించెడు గగ్గరుపాటు మాటికికా. 2

భ్రమ—సామీ! యామత్తుఁజేసుఁగును మద మడఁచి దూరముగాఁ దఱిమి వేసితిరి
 గదా!

మారు—భ్రమరకా! రమయఁతికమిఁదికిఁ బోవుచున్న యేసుఁగును గలకంతుఁడు
 మరలిం చె నన్నమాట బూటకము గాదుగదా!

భ్రమ—సామీ! బూటక మెట్లగును? సోమసరస్తీరమునుండి మణికూటపర్వత
 మూలకొననునవఁ బ్రవేశించి సాటోపముగాఁ బరుగు వాటుచున్న మదపుఁజేసుఁగు
 మెడమిఁద నెక్కియున్న కలకంతుఁడుగారిని, దేవర వెనుకఁ బరుగెత్తుకొని
 వచ్చుచు నేను గన్నులారఁ జూచితినిని మనవిచేయుచున్నాను.

మారు—(సవితర్కముగా) భ్రమరకా!

తే. గీ. పొంగు మది, విష్ణురాతునిపుత్రిమృత్యువక్త్రగుహ సొచ్చి కాపాడఁబడినదిని;
 క్రుంగు నదికలకంతు నొక్కరునిఁ గానఁ గూళయేసుఁగుగొనిపోవుటాఁకించి.

భ్రమ—సామీ! ప్రియమిత్రుని భుజపరాక్రమ మెఱిఁగి యుండియు నడలుచున్నా
 రేమి?

మారు—భ్రమరకా! నివన్నది నిజమే.

ఉత్సాహ. ఒక్కదంతి యెంత? కోటియుగ్రమ త్రకుంభులకా
 మొక్క వోనివికృమమున మొనసెడుకలకంతునికా
 గక్కనముగఁ దాఁకి, వానిగాఢ మైనచండిమకా
 నిక్కముగ సహింపఁ జాలునే క్షణంబు నాటికికా! 4

అయినను—

తే. గీ. ప్రాణమిత్రుఁడు గ్రమ్మల వచ్చినాడు | కంటఁబడుదాక శోకమగ్గలమునాకు;
 స్నేహకాతరమైనట్టిచిత్త మకట! | హేతువులు లేనియాపత్తులెంచు గాడె ?

(తరువాత వేగిరపాటుతో బాటసారివేషమున శంఖరకళ్యాణుడు కలవింకకుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

కలవిం—(మారుతునిఁ జూచి)

తే. గీ. మల్లికాయల్లకంబున నుల్ల ముడికి । యక్కజపుబుద్ధికాలి మాయయ్యవార
లెఱుకపడకుండ నితరుల కెవనికేనిద్రోహ మొనరింతు రట్టిమారుతుఁడువీఁడె.

ఎసంతవనోద్యానముననుండి యే తెంచుచు మాకుఁ గనఁబడినాఁ డని నీంహముఖులర్ప
రులు నిజమే చెప్పినారు.

మారు—(చూచి)

తే. గీ. ముండ్లుగీతినయొడలితోఁ, గండెగట్టిదుమ్మ పాటినయిరుచిలుదొడలతోడఁ,
బయనపుంబడలికదొట్రుపకుచు నెవఁడో! వచ్చుచున్నాఁడుకొల్దారిబాటసారి.

కలవిం—(వివేదముతో) అయ్యోపాపము! మాయుపాధ్యాయులవారికుంజరోన్నా
దనప్రయాస మంతయు ఎమ్మయ్యెను గదా! కాని మఱియొక యుపాయము
ప్రయోగించెదను. (తొట్టొపడుచు సమీపించుచున్నాఁడు)

భ్రమ—సామీ! పెడలో జందెమున్నది. ఇతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు గానోవును.

మారు—బ్రాహ్మణా! మార్గాయాసముగల నీవు బ్రహ్మసిహాయినట్లుగూడ నగపడు
చున్నా వెందుచేత?

కలవిం—(అశేగము నటించుచు) అయ్యో! నాప్రాణముఁ గొంచెము కుదురు పఱుచు
కొని సర్వము మీతో మనవి చేసెదను. నా కిప్పటికిని గుండెనడ వదలినదికాదు.
దిక్కు అన్నియు నాకు ద్వీరదమయములయి కనఁబడుచున్నవి.

మారు—(తనలో) అయ్యో! పాప మీదీనుఁడు గూడ వేదండమునకే వెలుచు
చున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా) భీరుడా! భీయపడక చెప్పు. ఇప్పు డాయేనుఁ
గక్కడ నున్నది?

కలవిం—(నిట్టార్పుతో)

ఉ. ఏ విను మాండ్రధూమి వనియింతును గొండోకగ్రామమందు; గో

దావరిరీరవాసి; వారధత్తుఁ డటందురు నన్న విమ్రోఁడకా;

భావమునందు సంసరణపంకజగుప్ప జనించినందునకా,

బోవును మున్ గాంగధురి, ముమ్మొనకొల్దారతూలితూరికా.

8

మారు—అదో! తీర్థయాత్రాపరుఁడవా? వింతయదృష్టము!

కలవిం—

తే. గీ. తెరువుబడివచ్చుచును సోమసరసునందుఁ గ్రుంకఁబోవంగ నే, మణిహాటపరిస

రాబిని, గుండె జలన నాముకవిసి! కొమ్మలైనుఁ గొళండు నకాగూడముట్టె.
మారు—(జనాంతికముగా) భ్రమరక! కలకంఠుఁ డెక్కినదేసుమీ యాకొమ్మలై
నుఁగు. (ప్రకాశముగా) ఆహో! మహాపద్రవము సంభవించెనుగదా! చెప్పు
చెప్పు దాని కెట్లు దప్పితివి.

కలవిం—ఉ. మావఁగుఁ డొక్కరుం డుదిరిమాదిరిఁ బచ్చనిమేనివాఁడు, త
ద్గ్రీవ నిరంకుశుండుగ నధిష్ఠితుఁడై యతిసాహసంబునక
నోవఁ బదాగ్రఘట్టనవిసోదము సల్పుచుఁ గర్ణమూలమం
దావలసద్దయాధి, మదహన్తి నదల్పఁగఁ జొచ్చెఁ జెచ్చెరకా. 10

మారు—(జనాంతికముగా) సందేహము తీతినది. అడ్డులేనియేక నంకుశము లేకయే
యదలింపఁ గలవాఁడు కలకంఠుఁడే గాక మఱి యెవఁడు? (ప్రకాశముగా)
తరువాత?

కలవిం—(కన్నీరుపెట్టికొనుచు) అయ్యో! పయిమాటకు నాకు నోరాడ కున్నది.

మారు—(అడలుతో) చెప్పు పిమ్మట నేమి జరగినది?

కలవిం—

కా. కట్టా! కట్టలుకక బలాధ్యమదవాగం బపు మూర్ధంబు ని
ట్ట ట్టాడించుచు వాని కైలదృఢు నుయ్యాలూచి కూర్చెక మహికా;

మారు—హా! ప్రాణసఖ! కలకంఠ! ఏవేల పడిపోయితివి?

కలవిం—పుట్టం బూడఁగ వెండిలవాఁడు నెగనెక;

మారు—(అసతో) తరువాతఁ దరువాత?

కలవిం—నుండక గజం బుద్ధతిక బట్టెక;

మారు—(అడలుతో) తరువాత?

కలవిం—హా! సఖ! మారుతా! యని తుదిక వాఁ డీలై దంతామతిక.

మారు—(కన్నీళ్లు గాఱి రోదనము చేయుచు)

క. హాహ! బంధుజనేందూ! హాహ! పరిపంథిసింధురాహార్యపవీ!

హాహ! మారుతజీవిత! హాహ! కలకంఠ యెంతయూపదమాఁడెక.

(మూళ్లులు చుక్కాడు)

భ్రమ—(కన్నీళ్లతో, రోదనముచేయుచు, మారుతునిఁ బట్టికొని) హా! స్వామీ!

కలకంఠ! తాదృశపరాక్రమాపహానితమృగేంద్రుండ నయిన ఏకా కరిక్తిమనువలన
నినిపాతము?

కలవిం—(నంతోషముతోఁ దనలో) నానీతివృక్షము ఫలించినట్లే; (ప్రకాశముగా) అయ్యో! యెంతకష్టము! శేనపీయమును తెప్పవాడ నయితినే! అయ్యో! పాపము! ఇటువంటిదొఱును రాఁగూడని యామహాభాగుఁ డెవరు? ఈయనకుఁ బ్రేమాస్పదుఁ డయి మదద్విరదము కరమందుఁ బువ్వుబంతియగుచున్న యామహా పురుషుఁ డెవ్వఁడు?

భీమ—అయ్యో! యాయన మత్రిపభావవీక్యతసకలవహీమండలుండగు నమాత్య బ్రహ్మదత్తుఁడుగారికుమారుఁడు మాగుతుఁడు గారు. ఆయన యానొరకుఁ బ్రియ మిత్రుఁడు కలకంఠుఁడు.

కలవిం—(మిత్రాభిషాదమును గనఁబఱచుచున్నాఁడు.)

మారు—(కన్నులు దెఱచి) కలుఁడా కలకంఠ! యేమిది? నన్నాకస్మీకముగా వదలి వేసితివి. (నిట్టూర్పు విడిచి)—

ఉ. జానువు లంటుబాహువులు జాబిలివఁటి మొగంబు గలి, యే
మ్యానత గాని లేని దయ యొప్పెడు నీ కడానిఁ బోనినె
మేల్ నకటాకటా! యనుఁగు మిత్రమ! వజ్రకఠోరధార మా
నేనుఁగుఁగొమ్ముతోఁకగుల కేకరణిఁ విధి పాలు చేసెనో.

కలవిం—నువ్వుద్విపత్తి వ్యసనములు దుస్సహములు గదా!

మారు—

మ. గురులం దన్వఁగ లేదు సేవలను; నైకో లేదు గేస్తుండనం
బు బుణ్యత్రయ్యుపశాంతి; కీప్సితములం బూరింప లే దధికిం;
హరిదంతంబులఁ బూయ లేదు యశ; మీ వాలింప లే దంగనా
చరితం; బెత్తుక పోయెనే విధి, ఎయిస్యా! నిన్నకాండంబునకా? 1

భీమ—అయ్యో! నాటుకొన్నతోడనే యీపారిజాతపోతము తెలియకుండఁ బడిన కడిఁదిపిడుగుచేతఁ గాలిపోయినది.

మారు—(గద్గడికతో)

ఉ. ధీరతపట్టు వీడెను, గలిం చెను సజ్జనభావముకా, నిరా
ధారత జొండె నీతి, విరతం బయి పోయె నయో! ప్రియోక్తియుకా;
ధారుణిఁ బాని నమ్మకమా, దారెను బంధులిపంబు సర్వముకా;
వేరనె యున్మీ గాంచుటను నీ వకటా! కలకంఠుఁడా! సఖా! 15

అయ్యో! యూరక యిట్లు విలపించుచు నాలనింప నేల? మణిటాటమున కేగి భృగు స్పృహతమునఁ బ్రియమిత్రునిమార్గము ననుసరించెదను. భీమరకా వెళ్ళు. స్కంధా సారము నిక్కడనుండి మానగరమునకుఁ దీసికొనిపోమ్ము.

భ్రమ—(విషాదముతో) స్వామి! యేమిది? విరుద్ధకార్య మారంభించితిరి. (కాళి) మీఁదఁబడి నాథా! సరాజకము, సబంధువర్గము, సరాజపుత్రమండలము, సగజ తురగపదాతస్యందనము నగు నీసకలకుంతలవిషయమును గాపాడుఁడు. ఇంతకు మీరే జీవితము గదా!

మారు—(కూన్యవదనుఁ డయి నవ్వి)

అ. వె. దుఃఖితుండ నయిన దుఃఖియు, సుఖితుండనయిన సుఖియు నెవ్వఁడట్టిసఖుఁడు ధరిణిఁ గీర్తికేషతనుఁ డైన, జీవంబు, బుజ్జగింపకుండి లజ్జపడను.

కలవి—(అనందముతోఁ దనలో) నిశ్చయముగా నితఁడుచచ్చును అహ! యాకాశవాణీప్రయోగకోవిదుడ నయిననామత్రిశర్మము సర్వంకషము గదా!

అ. వె. నైజగ్రూక్షేపవిభ్రమాయోజితోగ్ర | సైన్యవానీరవీరజర్జరితవైరి యైనవిక్రమనిధి నిట్లు హతమునెయ | సోపునాబుద్ధి యత్యంతమార్జితంబు.

కాఁబట్టి యీవృత్తాంతమున మారురువుగారిని సంతోషపెట్టెదను. (విమర్శించి) అట్లు కాదు. ఈబాటసారివేషముతోడనే పోయి, సోమసరస్తీరముననున్న మల్లికకు మారుతుని పరణము నీవేదించెదను. ఇట్లు చేసితినా యామె వీనియొడల నిష్పత్తానురాగయయి తనంత గురువుగారిని బెండ్లియాడ ననుచుతించును. కార్యాయ నీవచనైకప్రమాణుఁ డయిన విశ్వవసుఁ డీవఱకే యొప్పుకొన్నాఁడు.

భ్రమ—(కలవిగకునితో) ఆయ్యా! మహాదాహణమయిన మాదొరయుద్యమమును మీరు నివారింపుఁడు.

కలవి—ఓయీ! యింతయనురాగము గల యీమహాపురుషనిప్రయత్నము దుర్నివారము సుమీ నే నిట్టి ఘోరములు మాడలేను. గంగాదర్శనము గావించునంతకు క్షణమాత్రమయిన మార్గాలస్వహసయిఁపఁజాలను. పోయివచ్చెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

భ్రమ—(తనలో) వీఁ డెవఁడో మహాన్యశంకునివలె నగపడుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా) స్వామి! యంతయునురక్తురాలయిన మల్లికను గూడ నుపేక్షింతురా?

మారు—ఓరి వెట్టివాఁడా!

క. దేహము విడుచుచు గూడను | స్నేహార్ధిత నెవఁడు నన్నుఁ జీర, నతనితో రాహిత్య మాపహిల్లతా | హాహ! మల్లిక యదేల నాబ్రతుకేలా?

19

(తరువాతఁ గలకంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

కల—(అనురాగముతో)

ఉ. కాటుక జాలుబెక్కుఁ దెలిగన్నులనిగ్గులచేఁ గొలంకుపె న్నిటను రెట్టి గాఁ గఘదనీరజముల్, జలకంబులాడువ

బోటిపయఃకణాన్వితపుష్పగర్భలోలము లొప్పునందపుర

దేటమొగంటు, నావృద్ధయదేశము దా నెడఁ బాయసంఘెడుక. 20

ఏనుఁగును దూరముగాఁ దఱిమి వేసిన ప్రియమిత్రుని వసంతవనసమీపమున వెదకెదను.
(నడచి చూచి విహదముతోడను భయముతోడను) ఏమిని! యితఁడు కన్నుల
బాష్పజలములు జాలు వాఱ దుఃఖించుచుండఁగాఁ, గాల్గమీఁదఁబడి భ్రమ
రకుఁడు బతిమాలుకొని యెట్టెట్లో యూఱడించుచున్నాఁడు. (సమీపించు
చున్నాఁడు)

భ్రమ—సామీ! తమ రక్తే కావించుపక్షమున సకల మయినస్కంధావారమును
ముందే భృగుపాత మొనరింపఁ గలదు.

కల—(భయవిహదముతో) సకల మయినస్కంధావారమును ముందే భృగుపాత
మొనరింపఁగల దనుచున్నాఁ డిది యేమి?

మారు—(వినకయే నైకిఁ జూచి)

క. నన్ను విడిచి దివి కిచ్చను । ము ద్వి వరుగుటకు సిగ్గు పొడనుచె నఖుఁడా?

కల—అయ్యో! నేను జీవించి యుండఁగాఁ బ్రియవయస్కుఁ డన్యథా తలంచుచు
న్నాఁడు.

మారు—నిన్నుం గలనెద వేగము యన్నా! గజరాజగమన! యడుగాఁగఁ గదే. 21

కల—సాపము కాంటించును గాక. అమంగళ మడంగును గాక. (త్వరితముగా సమీ
పించి) చెలికాఁడా! సకలమహీమండలమండనమ వయిననిన్ను నిస్కారణ మమం
గళము లాడుకొనియెద వేమి?

మారు—అహో! యిది కలకంఠుని స్వరమే!

భ్రమ—(చూచి) సామీ! మన మదృష్టపశమున బ్రదికినారము. కలకంఠుఁడుగా రిది
గోఁ దిరిగి వచ్చినారు.

మారు—(హర్షగర్భితముతో) కలకంఠుఁడా! రమ్మ రమ్మ. నాకంతమ్మను గోఁగి
లించుకొమ్మ. బాష్పపూర్ణము అయి నాకన్నులు నిన్నుఁ జూడఁ జాలకున్నవి.

కల—(నెయ్యమునఁ గోగిలించుకొని) చెలికాఁడా! యిది యేమి?

భ్రమ—సామీ! గోదావరీతీరవాసి నని యొకబాలసారి వచ్చి కుంజరవృత్తాంతము న
ట్లు చెప్పినందునఁ జటి నుఱుకుట కిటు దొరవా రుద్యోగించుచున్నారు.

కల—(విమర్శించి) శంబరకళివృద్ధుడయిన మాయలమారికలవింగకుఁడుప్రియవయస్కు
ని వంచించె నని తలంచెదను. మల్లికార్థి యగు శంబరకపశువు మనకు ద్రోహము
చేయఁ జూచుచున్నాఁడు గదా!

(తెరలో) హా! సకలలోకలోచనఫలమహాభాగ! ని కంఠటియనురక్తురాల నయిన నన్ను విడనాడి స్వర్గవిలాసినిలోలుపుండ వయితి వేల? అపహాసితకుసుమాయాధ గర్వని నిన్నాయచ్చరలు వలలో వేసికొన కుండ నిదిగో నేను వచ్చి వారిండు చున్నాను.

అందఱు—(అలకించుచున్నారు)

మారు—(సాకూతముగా)

తే. గీ. ఏణకాబవిలోచన దీయెలుంగు | నాస్యతి గలంచి డెందంబు నాచికోనెడు
న్యాసశరవిదన్విజవల్లభాతితోక | దగ్ధకురరీరణనమ్మగ్ధతార మగుచు. 22

కల—కోకండ్లతోగ్రుమ్మి చంపఁదగిన యాకలవింగకుండు మల్లికను గూడ మూర్ఛ పుచ్చెనని నాపఁదోచుచున్నది. శీఘ్రముగా మన మామెను జేరఁబోవుదము.
(వేగమున సమీపించుచున్నారు)

భ్రమ—సామీ! యాత్రాజ్యారాతి పాపటనుండి జాతీ పడినది కాఁబోలు. ఇదిగో నిక్కడ శిఖామణి ప్రకాశించుచున్నది.

మారు—ఏనుఁగుభయమునఁ గలఁతవిడి తొట్టువాటుతో నడచు తొందరలో నిరతన ము పతనము నొందియుండును (తీసికొని సన్నేపముగా)

క. నిరదమున సాదామని | తీరున సఖిచికురమునఁ బ్రదీపించితి న

యో! రతనమ! యటఁబాయుట! నిరాలి కడుఁగంటఁ జూడ నేటియనస్థకా.

(మరలఁ జెరలో) కాలిందీ! పట్టుకోవమ్మా. పట్టుకోవమ్మా. ప్రియసఖి మల్లిక మూర్ఛిల్లి పడి పోవుచున్నది.

అందఱు—(విని త్వరితముగా సమీపించుచున్నారు)

(తరువాత కవచాలికాకాళింగులచేతఁ బట్టుకోఁబడి మూర్ఛానిమిలితాక్షి యగుమల్లికయుఁ, దత్తఱపాటుతో రమయంతికామధురికాసారసికలును బ్రవేశించుచున్నారు)

రమ—(సమీపదముగా) అయ్యో! మల్లికకు నవయవములేమియుఁగదలుజూడ గానరారు.

నవ—(కన్నీటితో) మన మెవరి కేడ్తము. మహాభాగునకా? మల్లికకా?

అందఱు—హా! సఖీ! మల్లికా! నిన్ను గూడ మహాభాగు ననుగమించి పోయితివా?

సార—కాలిందీ! మూర్ఛను బోగొట్టు సామర్థ్యము గలశిఖామణి యొక్కడరాలిపోయిన దమ్మా?

నవ—హా! మల్లికామ్మ! దయవల్లభ! మహాభాగ! మారుత! నినిమిత్తమున మూర్ఛిల్లిన యీమెను బట్టుకొమ్మా.

మారు—(తత్తలమునఁబ్రవేశించి) నవమాలికా! యిదిగో! నేను వచ్చితిని. పట్టుకొని యెదను.

అందఱు—(చూచి యానందముతో) సంతోషము, సంతోషము. అక్షతశరీరుఁడయి మహాభాగుఁడు మరల వచ్చినాఁడు.

నవ—(సహర్ష గదగదముగా) మహాభాగ! హర్ష పారవశ్యమునఁ బర్యాకుల నయి నేనే మియు ననలేక న్నాను. బ్రదుకే సంశయముగా నున్న ప్రియసఖిని మల్లికను బట్టుకొమ్మ.

మారు—(విషాదానురాగములతోఁ బట్టుకొన్నాఁడు)

రమ—(వెనకఁదిరిగి) మధురికా! యిదిగోఁ బ్రత్యక్షమనృధుఁడు మహాభాగుఁడు మారుతుఁడు. ఈయనయేగదా నాజీవితప్రదానమహోపకారికిఁ బ్రాణసఖుఁడు. ఈయనయంగు మల్లికకు స్నేహసంబంధము తగియే యున్నది. అదృష్టవశమున నాబాటసారిపీనుఁగుమాట అబద్ధమయినవి గదా!

మధు—సఖి! రమయంతికా! యాదురాత్ముఁడే గదా సారెసారెకు వికారముగా నీ వంకఁ జూచుచు వచ్చినాఁడు.

రమ—చాలులే. ఆచచ్చినవానిప్రసంగ మింకఁ గట్టిపెట్టు.

కాళి—సఖి! తెలివి నొందుము. తెలివి నొందుము. కల్పాంత దీర్ఘాయుషుని మహాభాగుని విలాకింపుము.

మల్లి—(తెలివి నొందుచున్నది)

మారు—(అనందముతో) నవమాలికా! యేడువ కేడువకు, మీప్రియసతి లేఱుకొనుచున్నది. చూడు.

ఉ. నిద్రము లైన నల్లనికపినికలక వికపించె వాల్మనులీ,
సద్దండగం గ్రమంబుగఁ గుచంబు అదర్చిడు గంఠెద్దిల్లునుకా,
మదియమెము రాహుపరిమక్తనుధాకరమండలంబుతో
నుద్దిగఁ దోచె, మోహతమ మెలిని దూలి ప్రిసన్న మాటచేకా. 24

మల్లి—(స్వర్ణసుఖము నభినయించి) సఖులారా! నే నమృతసరస్సున నుండినా? కాక మరణించి పోయి స్వర్గములో నామహాభాగునిఁ గలసి కొంటినా?

నవ—సఖి! మల్లికా! స్వర్గమునంగుఁ గాదు, ఈసోమసర సీరమండే లక్ష్మీనిలాస సాసాదమయిన మహాభాగునివత్సలమం దున్నదానవు. తెలుగు విప్లవ

మల్లి—హర్షముతోఁ జూచి మహాభాగ! భాగ్యవశమున మిమ్ము మరలఁగలమునా? తిని. నిజముగా బ్రతికితిరా?

నమోము సంఖ్య...! 81

మారు—(ఔనుకఁ దిరిగి)

క. నివిపుడు మూర్ఖుఁ డేటితి | కావున నే నిజము బ్రతుకఁ గంటిని, గాదేకా...

జీవకథ గలచె యంగజ | దావానలక్షిలజాతదగ్గున కబలా? 25

కల—(సమీపించుచున్నాఁడు)

రమ—(సంతోషముతో) మధురికా! యద్భుతవశమునఁ గలకంఠుఁడు కూడ వచ్చినాఁడు.

మధు—సఖీ! భాగ్యవశమున నాపాపిష్ఠుఁ డీయన కమంగళమును జెప్పినాఁడు కాఁడు. చెప్పియున్నచో మల్లికకుఁ గలిగినట్లే నికును మూర్ఖావ్యసనము సంభవించి యుండును.

కల—ఏమి! బాటసారివేషముతో వచ్చిన శంబరకళ్యాణునిచేత మీరును మోసపోయితిరా?

సార—(జనాంతికముగా) కాళిండి! వీనిస్వరముగూడఁ గరభిఘ్న రమయి యల్లయాకాశవాణి ననుకరించుచున్నదని చెప్పితినిగదా?

మారు—కలవింగకుండు నాకు నపకారి యయినను మహాపకారమే చేసినాఁడు.

తే. గీ. తరుణి యాలించి నాడుమిథ్యావిపత్తి | దలఁచె నిశ్శృంగముగ జీవితమునబాయ;
నఖిలవిస్రంభపాత్ర మవ్యాజమైన | ప్రేమసర్వస్వ మిందుచే విశదపడియె.

(తెరలో) భుజస్తంభస్తంభితప్రతిభటకరటిఘటలు అగు సేనాభటులారా! మణికుటకలు కంబులయందును వసంతవనోపకంతంబులయందును, సోమసరఃకూలోపశల్యంబులయందును బరిపంథిసిగ్ధురకంఠీరవుం డగుకుమారమారుతుని, సమరార్ణవమందరవోర్దండుం డగు కలకంఠుని మీర అన్వేషింపుఁడు. వార లిరువురు భ్రమరకమాత్రపరిజను లయి మాకుఁ జెలియకుండఁ దద్కాలప్రభిన్నమదరోహమర్షదుర్బుసర్పంబు లయిన కుంజరంబుల డీకొన్నవారు (అందఱు వినుచున్నారు)

కాళి—(చూచి) అహో! ప్రచలత్కులాచలసహస్రసాగ్యశృంబు లయిన భీషణగజఘటలచే విరుద్ధపురోభాగం బయి ఎలత్తురగఖురకుద్దాలోద్దళితధరిత్రీతలచలితధూళిపాలికలచే ధూసరితడికాముఖం బయి యిదిగోఁ జమూనమూహ మీలాగుననే వచ్చుచున్నది.

మారు—భ్రమరకా! వెళ్లువెళ్లు. గంభ్రమము నలదు ఎలదని వారింపును.

భ్రమ—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

నవ—అహో! భ్రమరకముఖనిర్గత మయినముదల చెలియలకట్టగా సేనాసాగర మక్కడనే నిలిచిపోయెను.

మల్లి—(జనాంతికముగా) ఆయ్యో! యింతటి సైన్యచక్రమనకు నధినాథుఁ డయిన సకలలోకమండనభూతుఁడు మహాభాగుఁడు నానిమిత్తమున నేకాకియయి భయంకర ద్వీరదమున కభిముఖముగాఁ బరుగువారెవ గదా!

నవ—సఖ! యిప్పు డయిన నీవు తిన్నగాఁ జేయవు. నిన్నయనకు సమర్పించుకోవు గదా!

మల్లి—సఖీ! పితృవశవ దినిని, నే నేమి చేయఁగలను? మల్లికావరనిర్ణయమున భగవతి కాత్యాయినీదేవియే కాని నేను బ్రమాణము కానని తేనిసన్నిధానమున నాయనగారు ప్రతిపదేసిరి గదా?

(ప్రతిహరి కనకలత ప్రవేశించుచున్నది)

కన—నవమాలికా! మనయమ్మగారు దుస్సహదుఃఖసంతప్తహృదయురాలై ధర్మదారికను శీఘ్రముగా నింటికి దోడ్కొని రమ్మని యాజ్ఞాపించినారు. ఆమె సకల పరిజనపరివృత యయి ససంతపనపరిసరమున వేచియున్నారు.

నవ—(భయముతో) కనకలతా! యమ్మగారు దుస్సహదుఃఖసంతప్తహృదయురాలెందుచేత?

కన—(విషాదముతో) భర్తృదారికకు శంబరకుఁడు నరుఁ డని కాత్యాయినీభగవతి యమాత్యులవారి కానతిచ్చినది కాదా?

(మల్లికామారుతుల విషాదము నొందుచున్నారు)

సార—(జనాంతికముగా) సఖ! కలింది! యది యామాయబాటసారి యగు శంబరక శిష్యుని వంచనప్రభావము గాని నిజము గాదు.

కాలి—(భేదముతో) కటకటా! ఎసివాడినమోముఁదామరలచే గుండెతల్లడము వెల్లడియగుచున్న యామల్లికామారుతుల యేతద్దరవస్థ నేను జూచి భరింపఁ జాలకున్నాను,

రమ—(జనాంతికముగా) మధురికా! మన్మథుఁ డెంతవెగటుపని చేసినాఁడే; పరస్పరపక్షానురాగులగు వీరి కకాండవియోగ మాపాదించెను.

మారు—(దుఃఖముతో)

చ. సాగయుచు నీమె నేఁ దొలుతఁ జూచిననాఁ డటు లంకురించి, యే

పుగఁ గ్రమవృద్ధమై ననిచి పూచి ఫలాశ్శుభ మైనయస్పదీ

యగురువనోరభక్షితిరుచం బకటక్కట! కూలిపోయెనే

మిగులఁ గృతాంత వైకసపమిదమహాకనిపాతదగ్గమై.

మల్లి—అయ్యో! మల్లికా! యింతటిదే బ్రతుకుఫలము? హా! తల్లి! కార్యాయని!
నన్ను రాక్షసుని హస్తమునఁ బెట్టితి వేమి?

మారు—(మల్లికముఖముచూచి తనలో)

చ. దరికొనకుండఁ గాక పరితాపమునన్ భవదీయచిత్త మె

గిరిమత! తల్లి! దుఃఖభరణిన్నముఖున్ ననుఁ జూచి; నక్కటా!

తొరఁగుకృపాశ్రుబిందువులతోఁ గనుపట్ట వడేల నిక్కమల్,

కరము వివ్లవక్త్రయగు కన్నీయ నిమెను జూచి యేనియున్.

28

కన—నవమాలికా! భర్తృదారికను జూడమి నమ్మగారు వగచుచున్నారు. కాంచెట్టి
త్వరితముగా నిమెను గొనిపోవుదము.

నవ—(విషాదముతో) భర్తృదారికా! యిటు. ఇటు.

మల్లి—(సభావృగద్గదముగా వెనుదిరిగి) నయినాభిరామమహాభాగ! మరణైకరణు
రా లగుమందభాగిని మల్లిక వీడుకొనుచున్నది.

నవ—భగవతీ! కార్యాయని! పుత్ర దయార్ద్రహృదయపు గావా? నిషాదమలే యా
ధారముగా నున్న యీమల్లికకు జీవితసంశయావస్థ చెచ్చిపెట్టితి వేమమ్మా? ఒక
వేళ నియాదేశ మిట్లు కాలేదేమో. ఇది కూడ నాశంబరకళియ్యని వంచనమే కా
వచ్చునని తలంచుచున్నాను.

సార—(జనాంతికముగా) కాలింది! నవమాలిక యథార్థము పరికినది.

మల్లి—(తనలో) అయ్యో! మల్లికా! యింతటిదే బ్రతుకుఫలము? హా! తల్లి
కార్యాయని! నన్ను రాక్షసుని హస్తమునఁ బెట్టితివేమి? (నవమాలికతో నిష్క్ర-
మించుచున్నది)

రమ—సారసికా! నే నెటు లయిన నిమల్లిక ననుగమించెదను. జీవితదానమహోప
కారి యయినమహాభాగుని నేను నెల వడుగ లేను.

సార—మహాభాగ! నివిచ్చిన శరీరమును దీసికొని రమయంతిక యింటికిఁబోవ ననుజ్ఞ
వేడుచున్నది.

కల—గృహము నలంకరించును గాక.

కాలి—సారసికా! తమహృదయంబులను భరియింప వలసినభావికాలదుస్సహవిరహ
వేదనను దలపోసికొనుటవలన సవిశేషవర్ధమాన మగు మదనానలంబుధూనుంబు
నుం బోని దీర్ఘతరనిశ్వాసంబుతోడను, సుద్దామవిభ్రమాలసితభ్రూలతాకలంకితము
లయినక్రేగంటిచూపుశుభ్రులు ప్రకటించెడు ప్రణయానురాగస్వరస్వంబుతోడను
నొడలెల్లను గ్రమ్ముకొన్న క్రొండెమటలం చోచిన యొండొరుల ప్రతిబింబముల

మూలమునఁ బ్రాప్తిండు గాఢోపగూహనముఖంబునం జేసి నారు మొలచినతీరునఁ దలచుచుపులులకనికరంబుతోడను రమయంతికాకలకంతు లెట్లు లున్నాఁగో చూడు చూడు.

కల—(అనురాగముతోఁ దనలో)

సీ. అనయంబుఁ బ్రణయంబునను జంచలము లౌచు ప్రేమంబునను జాలఁబెన్దవగుచు
మన్మథస్వామికి జన్మదేశము లౌచు ధైర్యంబునకు విభేదకము లగుచు
స్వాంతాపహరణసమర్థంబు లౌచు సారథుఁ జలచలకనికము లగుచు
నతిరి, తరంగితములు ఘ్రాన్తింబులు స్తిమితంబులు మధురములు స్నిగ్ధ
ములును మగ్ధంబులైనవ మోహ నాంగిఁచారునయ నాంబురుహవిలాసంబులహహ
నాపయిం బ్రవరించుచందము దలంపఁ జల్లుమని మేను సారవశ్యమువహించు
మధు—ఇటు. ఇటు.

రమ—(వెనుకకుఁ దిరిగి) మధురికా! పూర్ణచంద్రసుందరుఁ డగుమహాభాగుని మరల
నెప్పుడయినఁ గాంతునా?

మధు—సఖీ! ముందుగ రుద్రరాకుఁ డొకఁడు శింబరిక పక్షిపాతి యని సంశయము.
కానిచో దర్శనమే కాదు, వేటొకటియు సులభమే సుమీ.

రమ—(నిట్లూర్పుచుచు నెట్లెట్లో నిష్క్రమించుచున్నది)

మల్లి—నవమాలికా కర్ణాంతదీర్ఘ వికాలలోచనపుండరీక మయిన మహాభాగునిముఖ
చంద్రమండల మితఃపరము దుర్లభదర్శనము గదా! అందుచేతఁ గఱపుదీక్ష నిప్పుడే
యింకొకమాటు చూచుకొనెదను. (మోముదిప్పి కన్నీళ్లతోఁ జూచుచున్నది)

సార—కాళిందీ! చూడు. సకలజానురాగనిర్మితముఖచంద్రమండల యగుమల్లిక
నేత్రములు, బాష్పపూరితమైన లయి తుమరకణకరంభితకమలపత్రములకు మి
త్రము లగుచున్నవి కాఁబట్టి మనము పోయి యామెనాశ్వాసింతము పద.

కాళి—సఖీ! మహాభాగుఁ డిట్లుండఁగా మనకుఁ బోవఁ గాల్సిొడునమ్మా?

మారు—మీరు మల్లిక ననుసరింపుడు.

కాళి—మహాభాగ! యిదియు వారాణసీపథికవచనముకంటె వేఱు కా దని తలంచు
కొమ్ము. వానిస్వర మాకాశవాణీస్వరమును బోలి యున్న దని సారవిక చెప్పు
చున్నది.

కల—ఇది పోలియున్నది. వానిదుర్నయవిలసితము లిట్టివే.

మారు—(తనలో) ఇవి యూటలు గదా! (ప్రకాశముగా) కాళిందీ! మల్లికా
సీమంతలాలిత మయినరత్నమిదిగో. (మణి నిచ్చుచున్నాడు)

కాలిం—(పుచ్చుకొని) అయ్యో! వెదకినను మాకిది కనబడ దాయెనే. (నిష్క్రమించుచున్నారు)

మారు—(నిట్టూర్పుపుచ్చి) హా! దరి యంచు లేనిదుఃఖసాగరమునఁ బడితిని గదా!
చ. తపతపా మీటుతత్, బొడనుతత్ బలుమూగ్ధులు, చాల్చి. దూలుతత్
బహుళత నాధి గాంచుత, మపారసుభేచ్ఛ నశించుతత్, మరుం
డహితత మేనుగోసి తని ఎందుత, బెంగ యెసంగుతత్, గనుత్
ద్రుహిణుడు తుల్యరాగజనదుర్లభమా ఘటనత్ గృతార్థతత్. 29

కల—మిత్రుడా! మల్లికార్జునులకు మీ కనురూపమగు పాణిగ్రహణమంగళము
సర్వమంగళ కసమృతమనుట సంగత మగునా? చూడు.

తే గీ. సేవచేత బ్రహ్మ యాదేవిమృత । సాదమూర్తులు గద మీ రసంశయముగ;
భావమున నేను దద్వాగుపజ్జ మైన । విఘ్న మిది యింపుకేనియు విశ్వసింప.

మారు—కలకంతా! కగ్ధవిపాకములు కరము విచిత్రములు గదా! ఇది యవిశ్వసనీయ
మెట్లగును? చూడు.

క. కలిగించు శుభాశుభములు । తొలుతటికర్మములు సుఖము దుఃఖము; దైవం
బలరెంటిని గుడుపుమఁ దా । నలరుఁ దటసుండుగా నుదాసీనుండై. 31

కల—ఏల యిట్లు పలికెదవు? కలవింగళవృత్తాంతము వయస్యవకుఁ బ్రత్యక్షమే
గదా!

మారు—(అలోచించి) అహా! సంశయసాపికుండ నయితినిగదా! (తనలో) ఇం
చుల కేమి చేయుదును? (గర్వముతో) ప్రణతజనపారిజాతవల్లిని భవానిని బ్రహ్మ
స్మరాలిం జేసికొనియెదను.

తే.గీ. గౌరియాఅయసునకునొక్కండ నేగివిఫలమగునాద్రుప్రాణమూర్తి విడుతునొండె;
ప్రాణవల్లభ మల్లికబడయువాఁడ! నొండె దద్దేవిపాదాబ్జయుగముగొలిచి.

(ప్రకాశముగా) మిత్రుడా! కలకంత! నీహృదయమును రమయంతికాక్రొంతము
గదా!

కల—(స్నిగ్ధనఁ జిలువగవుతో) ఎయస్యా! సత్యము గనుఁగొంటివి.

చ. కలితనిగూఢభావములు గాఢతరోత్కలికంబులున్ సభా
వృత్తసముద్గమంబు లగుభవ్యకటాక్షము లాపె నాపయిం
బలుమలు చిమ్ముచుం బిలుఁగుబర్వన మంధరమందయాన యై
నిలయుమఁ జేరుదురడియును నెచ్చెలి నాయెడఁదం జరించెడుక.

మారు—కలకంఠ! మదవులేనుఁ గామెను బట్టుకొనఁ బోవుచుండఁగాఁ బయినుండి
నీ నేలాగున నుఱికితివి?

కల—మిత్రుఁడా! నీవు భ్రమరకమాత్రపరిజనుండ వయి పెసంతవనమున నుంటివని
నేను విని త్వరితముగా నీయొద్దకు వచ్చుచుండఁగాఁ దారిలోపల సారసికదారసిల్లి
నన్ను సోమసుర స్త్రీరమునకుఁ గొంపోయినది.

మారు—(తనలో) అవురా! యితనిని గూడ సారసికయే నీసికొనివెళ్లెనా? (ప్రకా
శముగా) తరువాత?

కల—తరువాత జుక్రీడానంతరమునఁ, గడలినడుమనుండి కలుములజవరాలునుబోరి
సరోమధ్యమునుండి బయలువెడలు రమయంతికను నేను జూచితిని.

మారు—తరువాత?

నల—తరువాత—

ఉ. స్నానముచేసి వెల్వడులసజ్జలబిందుతరంగితాంగఁ, బ
ద్మానన, సక్తనూత్నవినులాంబరలోభ్యనితంబభారఁ, దీ
రానను నిల్చునాపయిని వ్రాలెడుచూపులదాని, మన్మథం
దాననఁబోడి నామనమునందు లిఖించె స్వయీకాశలికా. 84

మారు—మిత్రుఁడా! జవ్వనపుశిల్పిచేత సముల్లిఖితంబు లయిననితంబినులయంగకం
బులు హృదయంగమంబులు; స్నానమాడి వెడలునప్పుడు వారియొప్పదముచెప్ప
వలసిన దేమి? తరువాత?

కల—తరువాత నయ్యదన మదద్విరద మాకస్మికముగ సమాపింపఁగా నెట్లన నేదివృ
పాదపంబు నధిరోహించి గుబేలున దానిమీఁద నుఱికితిని.

మారు—(హర్షముతో) అదృష్టవశమున రమయంతిక మృత్యువుచేతనుండి తెరలింపఁ
బడినది.

కల—చ. జనులు హళాహళికా నుతులు సల్పఁగ నే గజకంఠకీరిఁ జ
ట్టనఁ బయినుండి హుమ్మని హఠాదతి చూచుడు, నేమి చెప్పఁ, దాఁ
దెనఁగొనుహర రాగభయవేగవశమున నహ్మగీవిలో
కన, హృదయంబు దిగురన గాటపుమార్చ మునింగె నక్కటా. 85

మారు—సఖా! నీకోరిక నెఱవేటినదే యని తలంచుకొమ్ము. చూడు—

ఉ. తావకరూపవిభ్రమకథాపరివర్తరాగవృత్తి దాఁ
గావున మున్నె యాలిడ సఖా; భవదీయకరస్థ యయ్యో! సం

రావభయంకరంబుఁ జికుర్గ హయాశుకరంబు నైనదం

తానశరాజుబారి కటు దప్పె,నిఁ కిప్పుడు చెప్ప నేటికిఁ?

36

కల—వయస్యా! యీ మెయన్నయగు రుద్రరాతుఁడు శంబరకపక్ష పాతి యని సం
దేహము.

మారు—అంతమాత్రమున నేమి?

క. తరుణులు సమహృదు లయిరే! నిరువురుఁ, బ్రతికూలు రైనవేమీ బంధులే?

విరసు లయిరేని వారి! రుద్రు వీరనుకూలురైరి పో;ఫల మేమీ?

37

కాఁబట్టి మనము శిబిరమునకుఁ బోదము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సంసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీరసిరాశర

రాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపాత్రహరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలత్నాంబా

గర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయసుబ్బరా

యనామధేయాంధ్రీకృత మల్లికార్జున ప్రకరణంబునంపుఁ

జ తు ర్థాంక ము.

శీరస్తు

మల్లికార్జున ప్రకరణము

పంచమాంకము

(శిరువాత విప్రవేషధరుడు రాక్షసుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

రాక్ష—అహ! యకుతోభయంబు నతిమనోహరంబును గదా యస్మదీయకుల చరిత్రము!

మ. నరమాంసంబున భోజనంబు జరగుట; రక్తంబు పానీయ మా;

సురతక్రీడయు స్వేచ్ఛమై నడచు నస్తోకాన్యదారాహృతిక;

బరగుట భాగ్యసమృద్ధి యజ్ఞ మధనప్రారంభదీక్షక; ఎసుం

ధర స్వచ్ఛందమనోజ్ఞ రాక్షసజనిక సంతృప్తిగా దేమిటక?

1

అస్మదీయజాతివిరుద్ధ మగుటచే నతిశోచ్య మయినను, సింహళదీప్తవనియగు నాసఖుఁ డు వికటగ్రీవునిపనినిమిత్త మీవేషము ధరించితిని. అతఁడు నాతో సఖా! ఖడ్గజిహ్వ! సకలమార్భావర మయినరత్నముఁ జిత్రమయ మయినకన్యారత్న ము, వివల మయినదివ్యాంబరము నను నీప్రళస్తవస్తువులు మూఁడును నాకుఁ గలిగి యున్నవి. నీవును జూచి యున్నావు గదా! నే నీమూఁడింటిని లంకాపురగమన సంభ్రమాకులుండ నయి నానివాస మగుమట్టిచెట్టు మొదటఁ బ్రమాదమునఁబడవేసి తిని. తద్వస్తుత్రయనాశనానంతరము నాయాయు పత్యల్పమని లంకాపురవాస్తవ్యులగుజ్యోతిష్కులు చెప్పియున్నారు. కాఁబట్టి తద్వస్తుత్రయావేషణమునకయి నీవు ప్రయత్నింప వలయు' నని యానతిచ్చినాఁడు. (హస్తముతో) విప్రవేష మతో వెడకుచున్న నాకు నమ్మాఁడును నీకుసుమపురమందే కంటఁ బడినవి. (విస్మయముతో) అహ! యనిర్వచనీయసౌందర్యనియంత్రితసకలలోకలోచన యగు నచ్చిత్రకన్యయు, దుకులాంచలలిఖితుఁడును, మరకత స్తంభస్నిగ్ధరుచియు నగున త్తరుణవయస్కుఁడును నిట నిజముగానే యున్నారు. (నవ్వి) వారేవొంగలును. (వికటముగానడిచి ముందు చూచి) సాయంసంధ్యాసమయమ్మనఁ గ్రమ్మకొనెడు నిమ్మనిచీఁగింటిని జిక్కఁబఱుచుచు నాకసము దాఁచుచున్నయీచీఁగప్రమాకుల పెరుదోఁ పేమిగా నుండునో? (బాగుగఁ జూచి) కుసుమపురోపకంఠవాసిని యగు కాత్యాయనీదేవి విహోద్యానము గానోపును. ఇది రాత్రులయందుఁ ద

తాళసన్నివిష్టసకలపరివారమండలం బయి మనుజుడొప్పువేళముగా నుండు నని
వినుచుండెదను. అందుచేతనే యిప్పుడు—

చ. అట నిటఁ జెట్టక్రిందఁ బ్రమథార్చకు లాడెద రాటలకా; మహా
ర్భటి నచె విన్నరాడగోరవం బులుముట్లు వినంబడుం; బురీ
ఘటలు భయోత్థఃకృతుల గండటి దౌలఁ దలంగ వీచు, నా
పటముగ గంధవాహములు చాచాననిహసటావిభుట్టులై.

(భయముతో) కాఁబట్టియే యీ ప్రదేశము మాకుఁ జేరరానిది. ఈదేవి యగురరాక్ష
సులపక్షమున నిసర్గద్యేషిణిగాదా! మా మావిరుండగు పసుదేవనందసునకుఁ దోడఁ
బుట్టువు. ఆ స్త్రీసామాన్యపరాక్రమరాము.

తే. గీ. కొమ్మకొననింద్రునావవాన్యముఁజిమ్మి నట్టిమహిషాసురునియు త్రమాంగమిమె
లేత దగుచిగురాకుపోలికఁ దనర్చు. తనను పదతలమున విమర్దన మొనర్చు.

అయినను నీమెపరాక్రమము భీనుజనప్రళంసాగోచరమే.

మ. తొలి మద్వంశవతంస మల్లదశమూర్ధం డాత్మదోషేషమూం
దలియం గోరి పెళ్ళి వెండిమల యెత్తెం గాచె యువ్యేత్తుగాఁ ;
జలియింపం గిరి, యేమి చెప్పఁ దదవస్థా? గొంగిరించెం దనం
త లసచ్చాటువచోనపేక్ష విభు నంతర్వాసుఁ దా భీరువై.

(మార్గాంతరమున నడుచుచు ముందు చూచి కాతుకముతో) గంధగజకుమారమంధర
సంచారంబుతో నిశ్యంకంబుగా నంబికాయతినారామమునఁ బ్రవేశించు నీయభిన
వారూఢయావనారంభుఁ డెవ్వఁ డగునో?

చ. మరకతరత్నకాంతి యయి మంజులపాండరగండభాగుఁ డై
యురుభుజదండమండనమహోగ్రశృపాణలతాసమేతుఁ డై
కరము మనోహరాశృతిని గాంచియు, వీడు భయానకుం డగుకా,
బరుషవిషాహియు క్తవిటపం బగుచందనకాఘికైవడికా.

(బాగఁగ జూచి) అహో! వీడు మాడుకూలపుఁ జెంగున వ్రాయఁబడిన పడుచువాఁ
డు. అచిత్రకన్య వీనియధీన. (భయముతో)

క. తనలేజనఁ జీకటిలో! నను సైతము దవ్వులనె కనంబడు నేత

త్రను నకట! దురాసగుఁ డీ యన యావనజృంభమాణహర్యక్షగతికా.

కాఁబట్టి యీతనిచేతఁ జిక్కిన యాచిత్రకన్య దుర్గిహ యని తలంచెదను. అయినను
సత్యకన్యయుండఁగాఁ జిత్రకన్యతో నేమిప్రయోజనము? ఈవృత్తాంతము సర్వము

మణిపూటభిర్రాగతుం డగు చెలికానికి వికటగ్రీవునికి నిశేదించి నాయుచ్చం జోయెదను. (అకాశముఁ జూచి) ఈపమయ మస్మత్సంచరణోచితముగదా!

ఉ. మాయనిక్రొత్త నెత్తురుల మాంసపుసంచయమట్లు సంజకెం
జాయ వివోయసాంతమున సాంద్రముగాఁ గొమరారు చుండఁగా,
వాయసవృత్తిమై నిరులు వావిరిగా నరుచెందు, దృష్టర
క్షోయుతమట్లు లయ్యది సహస్రము గ్రస్తయినర్చెదోడుతోక.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు. విష్కంభము)

మారు—(అపేక్షతో)

చ. అరమర లేనిప్రేమ విరివై నునుపిగునఁ బొల్చి, తేల్చుచున్
గరణములన్ బ్రమోదరసకంధి, హృదంతరగూఢభావముల్
సరసపుదృక్ప్రచారములజాడ వెలార్చెడుసుభ్రువిధ్రమ
త్కరమున కేను దొల్లిటివిధంబున విండియుఁ బాత్ర మౌదునా?

కట్ట! యీవిషయమును బొనఁపున్యముగాఁ దలంచుకొనితలంచుకొని నాహృదయ మనుతాపమొందుచున్నది.

తే. గీ. తన్నునన్యండు పెండ్లిగాఁ దలంచుటెరిగి | వెడలుచింటికినంతర్విభిన్న హృదయ
యింకనుండర మైనమోమిటుమాల్చి | సారెననుజూచెఁజూపుబాష్పముగలంప.

(మరల నపేక్షతో)

ఉ. పొంటిగియంటిమొప్పు నడిపాట్లవలెం గడు గౌరవర మై
పుంజితపున్ని సర్గరుచి మున్గితోరను మాయుధవృధా
సంజనితంపుఁబొండిమ నెసంగుచనుంగవహంగుతోడి యా
కంజదళాక్షియంగ మీరక గొంగిటఁ జేర్చను జాడఁ గల్గునా!

అయిన నట్లునకోనేల? అది యనుభూతమగుచునే యున్నదిగదా!

ఉ. నే నిదె కూరుచుండి శయనించి నిలంబడి యేగుచుండి కు
న్మానియు మేలుకొంచి శ్రునుచుండి వచించుచు నుండి మౌనినై
నానను మంద, మానడపునన్ నగుమోమునఁ బ్రేమమాపునన్
దేనియపల్కులన్ దగుసతిన్ గనుదున్ నను హత్తరేపగల్.

(ముందు చూచి సంతోషముతో)

క. కురవకచంపకకేసర! కురంటకతమాలముఖ్యకుటసాంద్రంబున్
బరిహసితనందనం బిది! యరయం గాత్రాయన గృహారామ మగున్.

(అనుతాపముతో) ఎల్లరాత్రుల సర్వనుపర్వగణంబులు సాక్షాత్కరించుచుండుటంజేసి మానుసుల కిది దివ్యపైకగమ్య మని వినబడుచున్నది (తెరలోఁ గలకలము) మారు—(చూచి విస్మయనందములతో) అహో! యహంపూర్వకౌప్రణమనావర్జితము అయినమానికపుబోమిడికముల పరస్పరసంఘటనమున విస్మయస్వప్తరుకుసుమాపీడులయి నచ్చిపడుచున్న యమృతాంధసులచేత మృదాసిభవనసమీపమున నంబరము గిక్కిరిసి యున్నది. (కాతుకముతో)

తే. గీ. పుణ్యతమదర్శనండు సంపుల్లనేత్రులఁ | డవతరించెడు నచె పైబిడోజనుండు
కమలవనపుత్రమై పెనుగాలిచేత | ధూత మాదేనగొనదీప్రోతిమట్లు. 13

కా. త్రైలోక్యంబును భూవిధేయము. బలిప్రధ్వంసి తమ్ముండు, దిక్పాలు ర్భంబులు, స్వస్తివాది గురుఁడు, బ్రాఁబల్కు స్తోత్రంబు, జన్మాలే యామెత కిల్ల హేమగిరి, మందారాలి పూఁదోట, మిఁజాలే బావి, యెడల శచీనయనపీఠ్యం; బింద్రుభాగ్యం బహో. 14

(మఱియొకనంకఁ జూచి) మెఱపునెలుతుగువరెఁ గన్నులు మిటుమిట్లుకొల్పుచున్న యీపెద్దవెలుఁ గేమిగా నుండును? (ఆలోచించి)

ఉ. అందఱుకొ సమాన మగునాస్యము వేల్పులకుఁ, బురత్రయీ
సుందరరాండ్రమంశపు సూత్రముఁ ద్రెంచినశూలికన్న, రూ
పొందినస్వాహనోముఖల ముత్కటలేజమునం దమంబు మా
యం దిగుచున్నవారె డితి డవార్పతితేజుఁ డుష్యర్బభం డగున్. 15

(చిటునవుతో) ఈతనిం జూచి యీషదున్మిషితమందాక్షముగా వారమహిషి స్మరదాహము సంస్మరించు నని నే నూహించెదను. (వేలువైపు చూచి) ఓహో! భీష్మోజ్జ్వలాకారుఁ డిదిగో భగవానుఁడు శ్రాద్ధదేవుఁడు.

ఉ. హాపహతాత్మిజేవులకుఁ బ్రాచితపుంబర హేపకారముం
జాపఁగ యుక్తదండనము శుద్ధమనంబునఁ జేయువారె, డిరుల
చోపుడు వెట్టునాజగముచుట్టముగాదిలిపట్టి యైనవారె
దీపాదకటాకారుల పితృపృథుఁ డేల నానందం డా? 16

అయ్యో! యీయనవాహనమున కీయాకస్మికసంభ్రమ మేమి చెప్పుమా? అ! తెలిసినది.

ఉ. మాత! జోహో ర్జోహో ర్భూషమర్దని! న కని మొక్కు దేవసం
ఘాతమువాక్పయంబు భయకంపిత మాచును నాలకించి, తక్
దూతిలు ముట్టుకొన్న జనధూతవిషాదభయనకంబుగాఁ
బోతు కృధావనంబు సలుపున్ నలవంకకు ఘంట హోరగఁగన్. 17

(అన్యత్ర చాపుఁ బఱపి భయముతో)

చ. వికటపుమోముఁ గ్రొమ్మెఱుఁగువెండుకలుఁ, నరుండుమాల, తా
శకుటపహాభుజంబులు, జ్వలన్నయనంబు, లగ్నోన్నతంబు మే
చక్రఘనకాయముం గలిగి సర్వభయంకరుఁడౌచు విన్నీనిఁ,
వికృతముగా నభోంగము నిండి కనంబడు నీతఁ డెవ్వఁడో.

18

(విమర్శించి) ఇతఁడు దిక్పాలపంక్తినిఃస్థుఁడని వినంబడురక్షపతి నికృతియని తలం
చెదను. (నవ్వి) ఓహో! యీ తనియం దంబికౌపరివారవర్గమున కంతసౌ
హృదయము!

తే. గీ. వేగఁ బ్రత్యుద్గమింతురు, కాంగిలింతు । స్వాగతంబుల నడుగులు రవసరంబు
నుచికోము వచ్చింతు, నిరృతిరా, నిచటనున్న! ప్రమథులెల్లనునిండారుప్రపదమునను.

(స్వర్ణసుఖనుభవించి) ఏమిది? నాయంగము పల్లనిమడుఁగులో మునిగినట్లు లా
హ్లాద మొందుచున్నది! (చూచి)

తే. గీ. హరకుండలధరుఁడు రమ్యాననుండు । నగుచుఁ గనుగవదనియించు నంబుభర్త,
విమలతారకపూర్ణేందుబింబయుక్త । మైనగగనావకాశంబునందమునను.

20

ఓహో; యీతని తేజ మితర తేజఃపరిభావకము

క. పరుణునితేజం బన్యము । హరియించు నటన్న నేమి యబ్బుర? మీతం
డిరపుకొనుకడను జేరిన! తరుణమున నె పానుఁగుపడుఁ గదా పెనుజోతుల.

21

(మఱియొకయెడఁ జూచి తావి ననిసి) సకలేంద్రియసంతర్పణంబయిన పరిమళంబునఁ
బ్రపంచము ముంచివేయుచున్నాఁడీతఁ డెవఁడో? (బాగుగఁ జూచి)

చ. అనలుఁడు మిత్రవంతుఁడగు, నన్నము పాముల కబ్బు, నూర్పుపు
చ్చును, భువనం బమాన మగు శూలిశరీర మెవండు గల్గి, మూ
ర్ధనమనసంచలత్కునుమదామగళనృకరందలుబద్ధం
గనిచయగానబంధురుండుగా నలగంధవహుండు డిగ్గెడుక.

22

(తలఁపు వచ్చినట్లుగా) ఏతద్దర్శనంబున నాహృదయ మేమెకాని యనిర్వాచ్యమయిన
యాత్మకృమ నొందుచున్నది.

తే. మానసము హర్ష పడు, స్వాత్మమతి జనించు
నితనియెడ నేమొకొ యిదియే నెఱుంగ; (చిఱునవ్వుతో)
నైన సంగంబునను గేవలైక్యబుద్ధి
గలుగు సమనామతకుఁ బయస్కులకుఁ బోలే.

23

(అతికష్టముగా నన్యత్ర చూపు మరలించి) ఏకపింగళమయిన కనుంగవతో సన్నిహితం జయిన సమగ్రభూషణమణిప్రభాశకలితకార్యరాంధకారోన్మేషుఁ డీపురుషోద్భుఁ డెవ్వఁ డగునో? (తెలియుట నభినయించి)

చ కలుములకాంపురంపుటలకొ పురమాలికి సార్వభౌముడున్

విలసితనైజభూధరినివేళితశీతలసాదమాడుడున్

లలితపుయక్షరాజ్యకమలాచపలాశలి కంబునామఁ డొ

నలఘుదిశాధినాథమణి యైలబిలుండగునీతఁ డారయన్.

24

(సానునయహరంబుగా) అహ! నాసౌభాగ్య మవాజ్ఞనసగోచరము గదా!

మ. సజవోచ్చైర్లలదొసవావ్యాప్యపభిస్పందానువృత్తిస్తుల

న్నిజమాడోచ్చలితాదితేయ తటిసినిర్మాడుఁ డాహ్లాదకృ

ద్విజరాజచ్చవి, తాను దృశ్యమనం దీపించుచున్నాడు పూ

ర్విజయుం డివ్వల దవ్వలం దొలగి దారిం దారునం దేవతల్.

25

ఉ. దేవర యిప్పు డొద్ద కరుడేరంగ హర్ష పరీతచిత్తయై

దేవియుఁ దత్తఱంబునను దిగ్గనఁ బయ్యెద జాణ లేచి, కై

లావిడఁగా జయాసఖి, కలంకున మిక్కిలి సర్వద్రుమంబునన్,

దా విభవ దాయఁ గాఁ గొనిపదంబు లిదే మెలమెల్ల నేగెడున్.

26

(మరలబిలోకించి) అహ! యిది యతీమనోహరముగా నున్నది.

క. గురవిధ సాధ్యవిద్యా! ధరకిన్నరసుందరులయుదారనయనభా

సురముఖముల నిండి దివం! బరు దగు బహుచంద్రమండలావృతమై.

27

నే నీబృందారకుల కందఱకు వందన మాచరించెదను.

తే.గీ. అగ్గనొడగూర్చ నెగుఁదొలంగఁ బెట్టఁ గలుగునింద్రాదిదిక్పాలకులకుఁ బ్రణతి;

యేతదఖిలామరత్రేణి యెపుడుఁ గొలుచుఁదేవీశైలరాజపుత్రికి జ్ఞాహర.

28

(నమస్కరించి లేచి పైకిఁ జూచి) అయ్యో! యాకొశము శూన్యమైనది.

తే.గీ. నేలపులు లేరు; లేరు దిక్పాలు రప్ప! రసలు లేరు; విమానవర్గంబు లేదు;

కేవలంబును దొంటిభయావహంపుఁ. జిమ్మచీకటిశేషించెఁ గ్రమ్మఱంగ.

నిర్వృతికళ్యాణీదర్శను లయి గీర్వాణులు గమించి రని తలంచెను. (హర్షముతో)

తే.గీ. వెనుకటిభవంబులంగు సల్పినమదీయ! బహుశిరోత్కృష్టతప మెల్లఁబండేనేడు;

దేవతాసార్థమును దాను గేవలంబు! సాంబుమార్తియె నాకు సాక్షాత్కరించె.

(విమర్శించి) సర్వమంగళాచరణమాలోపసర్వణమున కిదియే నా కనుకూలసమయము

నమిపించెదను. (పరిక్రమించుచు నశేషముతో) అంభిక యనుగ్రహించునా?

క. ఉపవిత్రమునరాగుండ నే! నపాంవిహ్నుంధకౌగ మడచి కరమునన్

జపలాఙ్గి కేల్లపొందునొ! తపసుండు సరాగిననీతామరవోలెన్. 81

(మందుచూచి) ఇన్ యుపనద్యాగము. నేనిందు బ్రవేశించెదను. (ప్రవేశించి తొట్రుపాటు నభినయించి నిశ్చేదముతో) ఇది సమప్రదేశ మయినను నాయదుగు తొట్రు వడు చున్నదేమి కారణము? కాని. ఇక్కడనే కూరుచుండి దేవిని బ్రసన్నునింజెం జేసికొనియెదను (దోసిలిపట్టి)

ఉ. పంచలపాలుగా భిగురనాణి, కుజేరుడు పాలు భీరుడై,
కొంచుగ బళ్ళ తేల డొడలఁ గొంపము శూలయు మాలఁ దూలు నే
యంచలనాలుజోగు పొరయం బలుశాములు, నైఁది కెన్నరా
త్రించును స మేడెఱ మధించినదేవిపదంబు గొల్చెదన్. 82

(సత్యాముగా నాకాశమున)

ఉ. తోడివయస్య యౌవిజ నాతో సాగోస్తుల నింక మానకీ,
నోడుగ వొద్ద నున్న కళియాదునిమోయనమాఫలఁ దిప్పకీ,
పోడిగ నెత్తునర్పించి ధీమాషయు గలుగ మ్రోగమండఁ జెం
డాడితి న్నిదిజా! సుమీషు; నంబ! యి దేమి విలాసమో గదా. 83

(నిమిత్తమును నూచించి)

తే. గీ. ప్రియతమాలింగనము నీవు బెరయ దింక! నకట! దక్షిణబాహవా! యదఁ జేల?
యెఱుంగ వే మ్మోకాకుటనైక సేతు | వైసగ నోత్కృతినవాక్య బు నవు? 84

(నిశ్చయించి నాకాశమున)

తే. గీ. అయనిర్వాణ్యకన్యకానర్థ రత్న | మల్లముకృతుడ వగునాకు నబ్బమి తగుఁ ;
గాని తృద్వాక్యమే కదా దాన మూల | మంబ! ఏకరుజార్ద్రాశ కద్ది తగునె ?
అయినను స్వకర్మాధీన సుఖదుఃఖుండ నయిన సేను భావతి ఏకాత్యాయని నుపాలంభిం
చెద నేల? ప్రీయతిమరాలు లభింపమింకేనీ నాశీవితిము నిష్ఫలము గావున క్షయ
ము; హృతింబులయిన ఈమగుమంబులచేయరావహదేవి నర్పించి సంతోష
పఱి చెదను. (మరల నాకాశమున) ఓకాశ్యాదుర!

తే. గీ. ప్రతాకామీమందాగుల్లి! తల్లి! | యనుచుండెలి నాకు మల్లిక యబ్బదేని
నాదుహస్తాసిలానకంతంపు మోము | గామిపుడు నిపదములఁగోకనదమగును.

(కత్తిమాసి సుప్రార్థనముగా)

తే. గీ. పద్మపాలల మెననిపదములందు | దేవిరో! నాకు భక్తి వర్ణిలుఁ గాక;
యనఁగుమల్లికతోడ జన్మాంతరంబు | నందు నైనను సంగమ మబ్బుఁ గాక.

(ఖడ్గము కంఠమునం దుంచుకొనుచున్నాడు)

(అకాశమున) హా! నాథ! మాయా! రక్షింపుము రక్షింపుము. రాక్షసహస్తమునం
ట్లు చిక్కియున్న నన్నేల చూడవు? మొట్టమొదట మత్తుపేనుగుహస్తమునందే
నన్ను విడిపించి బ్రతికించినవాడవు నీవేకావా? హా! యంబ! గౌరి! నేను
సత్యముగానే రాక్షసహస్తమున యుబయితిని. హా! తల్లడి! హా! తల్లి! యిదిగో!
గౌరిప్రసాదలబ్ధమైన మీయేకపుత్ర మల్లిక చెల్లి హాపు బన్నది. హా! మాతృ
సమానురాం! భగవతి! మంచాకిరి! యిదిగో! నేను నిరాశ్రమపుసమీపమునకే
తేబడినదానను ఆమ్మా! నామీడిప్రేమచేతు నదా నివు హిమగిరిని విడిచి
పెట్టి యిచ్చోటికి విచ్చేసితివి! హా! సఖి! ననమాలిక! హా! కాంధి! మీదర్శన
మిఁక నాకు దుర్లభము గదా! (ఖడ్గము కంఠమునండి తీసి సుప్రమాభిప్రాయము
లతో) ఏమిది! మల్లికార్జునము కరుణకరుణముగా గగననగచావగుచున్నది!
[వివాదవిర్క్రమములతో]

ఉ అక ననీప మేడిపయ న్నను మించుని కొ ముబోయెనో?

నాక మలంకరింప నుని నాథుడు నేలపులుక నారించెనో?

ప్రాకటభూష చంద్రకళ నాలె నటించు గిరీశుడె డెత్తెనో?

యాకసమం నిటూల్ నుర్రె యై విలపిం చెడు భీరు వే మొకో?

88

(పైకిజూచి) అన్నన్నా! యెంతప్రమాదము

నీ గుండె జలనాపలకొరమీసంబులు నేలుజంజులురాగ వెండుక్రతును
ముడిపెడ్డబొమలమోమును, బెద్దల కొను కలుగు దేరినవంక మెఱుగుగోత
లులుగ్రుడ్డులుగల్గి వ్యోమంబు నదమచ్చయమల్లతోచునీయరుడెవఁడో?
తెలిసె నిశ్చయము; రాత్రిచిగురు వీడెడు ప్రభావించుచున్నాడు; ప్రావమెంత
యాపదఘటిగెచె! నదె గానియంకశిలమునుండి ప్రస్ఫన్న యామర బయోధరంబు
వలనగ్రాక్కొను మెఱుగఁ దీవయునుబోలెఁబడెన మల్లికగడగడవిడకుచుహా!

(కన్నీళ్లతో) హా! విధాతిశిష్యురణత!

చ. మునుమును నేని నేని యని బోలుట చేతుల నూఁతి యీను, సో

పనములదారి నైన గటిభారమునకా మెలమెల్ల డిగునం

గన గగనంబునుండి నడిగాఁ బడు, గాంగర్పులం బెక్కించి

మృతచివుదంతిచేతిబలిమిం బడుబంగరుడమృతీరనాకా-

40

ఈమెను నేని బడవండఁ బట్టుకొనియెదను. (ఖడ్గము క్రిందఁ బెట్టి చేతులు వెలికిలఁ
బయికత్తుచున్నాడు)

(తరువాత మాగుతహస్తగతయ్యి నడచుచున్న పేనితో పల్లక ప్రవేశించుచున్నది)

మల్లి—హా! పడిపోయితినిగాదా!

మారు—(కన్నీళ్ళతో) అదృష్టవంతురాల! ధయపడకు ధయపడకు.

చ. మనఁ బదిలించుకొ, మ్మిటుల మాటికి మేను నడంక నేల! ని

కొదన దుపద్రవం బసురియై దృశ్యమని మఱింట నేని యిం

కిని యధయప్రదేశం నుమీ! ధనదీమవిధేయు యి యె

వ్వు! తిలమంబునంగ ననియించినదానవు మాడు సుందరీ.

41

మల్లి—(పొలుక్కు నడచాచి) అహో! మహాభాగుండే. హా! మహాభాగు! (కంతము గొంగిలించుకొనుచున్నది)

మారు—సుందరీ! యిది యేమి?

మల్లి—(తడవుగ నశ్రియింపి సిగ్గుతో) నేనాకాశనాశీప్రమాణమువలన మహాభాగుని పాదసేవ గుర్తధమం తలచి యీ జుగ్ధరాత్రిమున బ్రాహ్మణియైన నవమాలిక ను గూడఁ గన్న మెఱఁగి మఱియునఁ గృతచిత్తముగ నయి ధనచోద్యానమున నుం జూచుచి పోయినతోడనే యెవఁడో రాక్షసుఁ డొకఁడు నన్నాకస్మికముగా నెత్తుకొని మాకపమునఁ బునెత్తుదుండఁగా నైవికముగా నానిబారికిఁ దప్పి యిప్పుడు దేవరచితిలో జాతి పడితిని.

మారు—(ఉచ్చాస్యపముతో)

ఉ. పాతువు శ్వాస్యశ్రీవిమును బంధుజనప్రియ! నామనై. శుభం

బీయస్య తి. పు మే న వొలి యుపఁడు సువగుఁడిండే, పూర్వ, మా

హేయునిచే కిం దొలఁగి తీగతి, భాగ్యమ; నేలఁ గూ చుక

నామెద హేమమాలిక యనం గయినెసి తప్పవ్వుమే ప్రియా.

42

మల్లి—మహాభాగు! మీరేల యిక్కడ వేవతాద్వితీయులరుగా విజయం చేసియుంటిరి?

మారు—ఉ. పనును నాశిగోంబుజము నిగిరిరాజతిన్మా; కి. పు గాఁ

గాతుక యిచ్చి, నిక బడయఁగా మదిఁ గోరి, పరంగ నేత్ర! కం

తానఁ గదిండుకొంటి (చేతిఁ జూపుచు) నికటస్థిత మాయని కేలఁబూని

మల్లి—(తొట్టుపాటుతో) మహాభాగు! నాహసము చేయకు.

మారు—(చిఱునవ్వుతో) యా! లోననె నిగుళోక పుటెఱంగు చెవిఁ బడఁ దెంపు మానితిక.

43

మల్లి—(తనలో) అయ్యో! కడచినవృత్తాంతమా చెప్పబడుచున్నది? (నగరుణాసురాగముగా) అహా! నామిత్తము మహాభాగుఁడు ప్రాణత్యాగము గూడఁజేయఁ బ్రయత్నించెనే!

(తెరలో) ఎవడో యాయువు చెల్లినవాడు నాయుత్సంగమందలి మానవశస్యము దొంగిలించినాడు. నాయెడిలో సప్తడళి యిప్పుడు కనబడ కున్నది. నే నొక్కయులుకున దానిని సింహళ ద్వీపము జేర్చ నాలోచించితిని.

(ఇద్దఱు వినుచున్నారు)

మారు—(నవ్వి) అహా! దేవీప్రసాదమున నిమే నాచేతిలో బడినసంగతి యిమూర రాక్షసుఁ డెటుంగఁడుగదా!

మల్లి—(భయముతో) అయ్యో! రాక్షసుఁడు మరిల ఎచ్చుచున్నాడు. (ఎడఁగుచున్నది)

మారు—(నవ్వి) సుందరీ! భయపడకు, తుణమాత్ర మాచెట్టుచాటున నుండు. ఈ చెనఁటిరక్కసుని నేను జెండాడెదను.

మల్లి—అయ్యో! మహాకాయుఁ డయినరాక్షసునితో నాథుఁ డెట్లు కలయఁబడునో!

మారు—(నవ్వి) భయరా! మహాకాయుఁ డయిన నేమి?

తే.గీ. చండదస్యశూచిర్యతేజస్వ తేంద్రసురకు నేయరు పరనపుష్కన్తిల్య మబల!

యంబుజపుఁగెంపుఁగొన కట్టియదరుఁగి బూట నేయక కొండంతి పుడుకవామి

మల్లి—(భయముతోఁజెట్టుచాటున నున్నది)

మారు—(కత్తిదూసి గర్వముతో నిలఁబడుచున్నాడు)

(తరువాత వెదకుకొనుచు సంధ్యముతో యథోద్దిష్టముగా రాక్షసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

రాక్ష—

కా. నే నాసింహళదేశకాననపక్షి; దీగ్రడించునామ్రాలఁ గా

లూనక భ్రామితకూటకాల్మలి భయం బొందు నృత్యమృగ్యువుకా;

స్త్రీ సంకసను గోలుపోయి వికటగ్రీవాసురుం డోర్పునే!

నానాతీం గయికోన్నయన్నరుఁ డెటు న్నాడే గతాయుం డిఁకకా.

మల్లి—(భయముతో) అయ్యో! భయంకరశరీరుఁ డగువీనితోడఁ గునలయదళకోలాంగుఁ డయినమహాభాగునకు సంగరంబెత్తెఱంగున జరిగునో గదా!

మారు—(చూచి విస్మయముతో)

మ. శిర మధ్రంకషకుంగతైలనిభ మిక్షింతుర్ సముద్గీప్తుల్;

యురముం బ్రసవీకాలభీషణము తాలోత్తాలమల్ బాహువుల్,

చరణన్యాసము ధూతధూతలము; చాలక వీనిమెప్పుక్షికి

బరమాణుత్వముఁ బ్రసృతంబులనె పొందంజేసెనోధాత ముక.

45

(బిగ్గటగా) ఓరీయవంగళస్వర్య!

తే. గీ. పసుమను! మార, స్థితిగారరసపయోధి! సుగ మదనశీవవాడి నావిధువదనను,

బరమకల్యాణి నంటుపిశిరము నూలు! వ్రెయ్య లెటుగాను రోరిక్రవ్యాదపాశ!

రాక్ష—(మారుతునిజూచి) నిజము గాపించేవోరుడు. (సోపనాసముగా) ఓరోరిచో
రుండా! మేల మేల!

తే. గీ. గాధవిషవిన్నాభీషణకాలగర్వ! విస్ఫుటస్ఫుటఫలకశోభితమణిశిల

నస్మదీయాంకమగ్ధ్యపర్యంకవిధృతి! జన్వనిని గివ్వినాడ పి వెవ్వడెవర?

మారు—(స్వక్రోధముగా) హా! లోకవిద్విష్టాచారి! వెండియు నెవ్వరివారము కన్య
కాగోచరిమే యగుచున్నది. (తిరిస్కారముతో)

మ. ఆరితం బాపమతీ! పలాశ! చుపలాత్మా! శ్వాస మాజ్ఞాహుతిం

బారయం బోలునె! బాల నంటు చెటు! చీ! హా జీని మాశించితే;

మరి కాదేని, కశోరఖండదితయుష్మత్కంధరాంతస్మిరాం

తిరిస్కారముతోవర్తమృతమేదస్మిన్ ధరం జేయుదుక.

46

రాక్ష—(బాపముడితో) అ! వికటగ్రీవుడ నగు నాయెగుట నిలుచుచు నిశ్శంకము

గాఁ బొగడుకొనుచున్నావు! (బాగుగా జూచి ప్రత్యభిజ్ఞతోఁ దనలో) వీడే

మదుకూలాంచలిభితుఁ డయిన పదుమవాఁడు చిత్రకన్యావోరుఁ డని ఖడ్గజ

మ్నాఁడు నాతోఁ జెప్పినవాఁడని వీడే. (ప్రకాశముగా)

ఉ. ఏలర మర్త్యడిభి! నిరక్షేత్రుడైవై నిజశీవమందు. నా

మోలకు చచ్చినాడె విలు! నూఁగుడ! పుణ్యము; కన్య కేమి పో,

నిశులఁ జింతిపండు బలె నిమ్మగులాంగము మేళింపతి చృ

ద్వాల శమింపఁగా గుటగుట దిను నెత్తుటిచారు ద్రాగుదుక.

50

(మారుతుని మూఁపునఁ బెట్టుకొని పగుగెత్తుచున్నాడు)

మల్లి—(సత్త్వరముగాఁ జెటుచాటుననుండివచ్చి రోదనముతో) భద్ర! రాక్షస! యి

దిగో నంజలిపట్టి వేడుకొనుచున్నాను. మహాభాగుని విడిచిపెట్టుము. వెండియు

నన్నే భక్షింపుము.

రాక్ష—(చెవిని బెట్టక నిష్క్రమించుచున్నాడు)

మల్లి—(శిష్టభృతో) అయ్య మౌ! మహాభాగుని రాక్షసుఁ డెత్తుకొనిపోయినాడు.

(సకరుణముగా) హా! సకలలోకలోచనచక్షోరవారపూర్ణచంద్ర! హా! శందర్శను

నోహరాం! హా! సుజనమాదాహా! హా! పుండరీకలోచన! హా! లక్ష్మీవిహారభవ! హా! మల్లికార్జునవల్లభ! హా! మాగుతి! సర్వలక్షణలక్షితమైనదికమనీయవిగ్రహము రాక్షసహా! మనుచున్నదా నాథా! అయ్యో! నేనెంతపాపాత్మురాలను! ఎంతయదృష్టహీనరాలను! కటా! దైవోపహతురాలగుదా! సర్వానర్థమలకు మరల మరల నేనేకారణ మనుచున్నదానను. (సీతార్పణ ప్రార్థన). వాబ్రతు కింక సర్వము. అయ్యో! మరణము కూడ నాకు దగ్గర మయినది భగవతీ! భూతిభాత్ర! నామవివరమిచ్చి నిలొనికె దీసికొమ్ము కలుకటా! సకలభవనమును గాలాంజనవల మయినకటికిచీకటి క్రమ్మకొని యున్నది నేనెక్కడకు బోదును? ఎవ్వరికి మొట్ట పెట్టుకును! హా! దక్కుమాలినదాన నయితని గదా! (గోదనము చేయుచున్నది)

(తొట్ర పాటుతో మందాకిని ప్రవేశించుచున్నది)

మందా—బిడ్డా! భయపడకు. భయపడకు.

మల్లి—(చూచి కన్నీళ్లతో) అయ్యో! భగవతీ! రక్షింపు మి రక్షింపుము.

(గోదనల మీదకు బడుచున్నది)

మందా—(సకగుణము గాఢ గౌరవించుకొని)

చ. తెలిసితి జ్ఞానరూప మగుదృష్టికలంబున, భీమరాల! మీ

యలవ్యసనాకు బంధము ననుస్తము; కస్తిని బొంద కింకెట్లు;

విలయము గొంద్రురక్కసులు; వేమ చీకటి విచ్చుమొగ్గగుణ;

దొలగెను రేయి; వైమును దోడగుఁ గ్రహృతి ధీద్ర మయ్యెడున్ 51

మఱియు మారుగుండు రాక్షసనాస్తగతుఁడయ్యె నని చంతాప పడకుము.

తే. గీ. భవ్యశౌర్యవిడంబితసవ్యసాచి! మాగుతుఁ బూరాభవింపంగ లేరసుగులు;

ప్రాకృతధృత్యంభమాణాంశుబాలభాను! దట్టమగుచీమవా లరికట్టగలవె?

(తెరలోఁ జలుచెబునది)

మందా—(చూచి యానందముతో) మాగుంపరాక్రమ మెఱుంగనిదానా! మల్లికా!

మహాభాగునిచిండినము చూకుము.

క. మూలపుననుండి భయంపడఁ కుంపితిశమనిశిరము నతిఁ డైనె యనిమెన్

గైపునఁ గరికుంభము నెఁజ్రోపమనభరంశమున యువసారి వోలెన్. 52

మల్లి—(హస్తముతోను భయముతోను జూచుచున్నది)

మందా—(ఆనందముతో)

చ. ఆసివాతిమస్తకుం డులచు నన్నిది! కిచ్చుకును ధరాభలము

బసురుండు వజ్రఘోరదలితాద్రితటంబును బోలె గూలెడున్;

(అశ్వరథములో)

విస్మయపుడెత్తు—బంధమున కెల్వడి యుజ్జ్వలభూషణుండు మి

తెనె బురుగుం డొకం డహహ! నిర్లక్ష్యరీతము దాల్చి యేగెడు.

54

మల్లి—(విస్మయమునందును) భూత! యిది మహాశృంగారము! అతీభీషణుం డగు రాక్షసునివలన దౌత్యపురుషుండు బయలు వెడలినాడు. మాడు మాడు. ప్రదక్షిణము చేసి మాప్రేక్షకును భుజిపానములను పుణ్యమండలము వహభాగునకు నమస్కరించుచున్నాడు.

మందా—(అనోదనతో) ఎందులో నెవ్వరు పురుషుండు శాపవశమున రాక్షసుం డయ్యెనని తెలుచెదను.

(తెరలో గలకలము ఇద్దఱురు వినుచున్నారు)

మల్లి—(భయముతో) భగవతీ! రాక్షసుని కుంబునం కేసి మరల రాక్షసుండే ఎచ్చుచున్నాడని తెలుచుచున్నాను.

మందా—(మాట) బిడ్డా! యిదిగో గిన్నె గు విడుచుచున్న నితండ్రి నమాత్యవిశ్వవిసుని బురిస్కరమునొని నిన్ను వెదకుచు బెడిద పుల గైగువులు గైకొని వీరిపురుషు లిటు నటు స్వస్థత దిగుచున్నారు.

(మందల తెరలో) హా! పుత్రీ! మల్లికా! యింద్రసిల్పకళామండల జూపి కూడ జీకటి యని జడిసెడుదానవుగదా తల్లీ!

మల్లి—(కన్నీళ్ళతో) అయ్యో! నామనగా రేవుగున్నా రేమిచే యుచును?

మందా—బిడ్డా! నిన్ను గానక దుష్టపడుచున్న మీ కిట్టి గారి నూ! డింబి, నీకులభావదానముహోపకారము చేసి విజయమున కరిలుచున్న హయకుని గూడ సంభావించితిము రమ్మ. (నెత్తుమించుచున్నాను)

—* గ ద్య . *

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదసమాసాదితసగళశాధుంధర విడ్డాది సాధువంశక్షీగరరాకరరాకాసుభాకరాచ్చనామాత్యపాత్రహరితనగోత్ర పవిత్రగుణకరంబ లక్ష్మీంబాగర్భశక్తిముక్తాశల సూరపరాజుప్రభావతనూకవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయ నానుభేమాంధీకృత మల్లికామానత సకరణమునందు గల పంచమాంకము.

శ్రీరస్తు

మల్లికార్జునానుతప్తకరణము

షష్ఠాంకము

—o—o—o—

(తరువాతఁ గామయాంబరయుగళహస్తుఁడొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

పురు—(హర్షముతో) ఓహో! బృహస్పతిని బరిహసింపెడు తివనముప్రభావముచేత మల్లికార్జునహరిహరియుగళమును సులభపఱచుకొనుచున్న మాశంఖరక్తిప్రభువుగారి యెడలనమాత్యవిష్ణురాజుఁడుగారి పుష్కరజలగుద్రరాతునికిన్నీహానుబంధమత్యధికముగదా! అందుచేతనే నన్నిహిత మైనయీవివాహమహోత్సవమునగు సంభావిత లగుమహాజను లిటుకొటను పొరయక నుఖముగా వెలిమిటకయి నిజమహాభవనమునందుఁ గొంతభాగము వారికివిడిదకుఁగూడ నొసంగినాఁడు. ఇంతియకొక తండ్రి యయినవిష్ణురాజుఁడుగారికి నమృతము కొకపోయినను దా నాయనను సరకుగొనక తనసోదరిని గనుచుంటి. నార్యకలవిగతుని కియ్యజూచుచున్నాఁడు.

(నవ్వి) సోమసరికూలమునఁ జూచినదే మొదలుగా నార్యకలవింగతునికి రమయంతికయందు ననురాగము పెరిగిచున్నది. దానిని జేసియేకదా యతిఁడు సవికారము లయిననీయనాంచలములతో నమ్మిఁచుఁబోజిలే మఱల మరలఁ జూచుచున్నాఁడు. తానుగ నెట్లయెనుటికిఁ బోయి యే మెహా ప్లాపించుచున్నాఁడు. తా నేవో ఘనకార్యములు చేసినట్లు తననోటితోనే యా మెయొద్దఁ జెప్పకొనచున్నాఁడు (పక్కన నవ్వి) ఇతఁ డిన్ని పాట్లు పడుచున్నను నామెకమాత్రమి తనిహేము విష్ణుప్రాయము చూడ గిట్టదు. (విమర్శించి) కొనున్నది కొఁగలదు అర్యకలవింగతుఁడును రమయంతికను సర్వదా పొందఁగలఁడు. అమటితఘటనైకసిద్ధవిశ్వరా లయినమందాకిసిఁగవలెని నానావిధసత్కారములుచేసి శంఖరక్తిప్రభువుగారు తమపక్షమునకుఁ ద్రిప్పకొనచున్నాగు గదా! అట్టి నిశ్చయముగాఁ దలఁచుకొన్న పక్షమునకుఁ దామరకుఁజంద మామగుసుబరస్పరానరాగము గలిగింపఁగలను. చెంగలవ నయినను వేవెలుంగుతో సంఘటింపఁగలను. ఇదిగో! గ్రాత్రీగా వికసించుచున్న మోముఁ ద బువ్వునెగలిగిన యీమెత్తనినన్న కావిదువ్వలది లామె కిచ్చుటకేగదా ప్రభువుగారు నాచేతఁ బంపినారు. వివాహమంగళోపకరణవ్యాప్తత యయిన భగవతిని జూచుటకయి, విద్యుద్వితానము

వంటి కొంచెనగ్నజవండనుండలమునై తినబహిగ్గోపురముచేదీపించెడునమాత్యవిశ్వ
వసుండుగాగి యామహాభవనమున బ్రవేశించెదను. (ప్రవేశమభినయించి ముం
దుమాచి) ఇదిగో! రమయంతిగతుఁ బ్రియసఖి యయిన మధురిక లోగటిలో
నుండి యాలాగుచు వచ్చుచున్నది.

మధు—(ప్రవేశించి యానందముతోఁ దనలో) అహా! యనితరసాధారణమతిప్రభావ
యగుచుదాకీసిగ్గుపతి శంబరకవలఁచినోపాయము ననవద్యముగాఁ గనిపెట్టినది
గదా! (నిశ్చయించి నిశ్చేదముతో) అయ్యో! రమయంతిగతు యద్రరాతుఁడు
సహజశత్రువు గాని యన్న గాఁడు. మర్కటమునకు మల్లెపువ్వులదండవలెఁ గల
వింగుళనకు నీమె నీయఁ జూచుచున్నాఁడు ఇందుకుఁ గూడఁ చెలియఁదగిన
యుపాయముఁ బ్రియసఖికఁబోలె భగవతి నాచెవిలోఁ జెప్పియేయున్నది. (పురు
షునిఁ జూచి) ఇప్పు డేగిగ్నహనినాసపరిణయమువలన వీఁడు శంబరకపరిజనుఁ
డయిన చపలకుఁ డని నేను చెలిసికొనుచున్నాను.

పురు—మధురికా! భగవతి నుందాకిని యెక్కడ నున్నదో నీకుఁ చెలియునా?

మధు—(తనలో) వీఁడు భగవతిని వెదకుచున్నాఁడేమి? కానీ అడిగెదను. (పు
కొకసారి) చపలకా! భగవతి యెందుకు?

చప—(హెచ్చి) మద్రరాతా! యనల్లంఘనీయ మయినయాకాశభాషితమును బ్రతిపా
లించుటకుయ శంబరకప్రభువు గారి కొమె సర్వవిద్రంభపాత్ర మయి ప్రసవితొంచు
చున్నది కాదా?

మధు—(తనలో) తల్లీ! భగవతీ! నీవంచనప్రభావమున నమస్కారము.

చప—(తనలో) రమయంతి వ్యాతాంతముఁ జెప్పెదను. (ప్రకాశముగా) ఇప్పు
డానిశ్యకముగా భగవతిని సందర్శింప నలయును అన్న గా రగు రుద్రరాతుఁడు
తన్నుఁ గలవింగుళనకు నిచ్చినను మంకుడనమున నాతనిఁ బెండ్లియాడ రమయంతి
క సమ్మతించక యున్నది. కొబ్బటి భగవతి యామెపెంకితనమును మానింప
వలయును.

మధు—(సోపహాసముగాఁ దనలో) నానియాసకొల! ఇకలవింగుళుని పరిశ్రమచున
కు భ్రమరకచరితాదినమే శుదకు ఫల మగును లే. (ప్రకాశముగా) చపలకా!
రమయంతిగ నొడఁబలుకుట యనఁగా భగవతి కది యెంతపాటిపని? (తెరలో)
నవమాచికా! యాలపించెద వేమి? కమ్మనిపరిమళముతోఁ చెమ్మెరలు వీ కెంచె
డుకరమున సతిమనోహర మయినలీలోద్యానమునఁ బ్రవేశించి యెంతసేపటినుండి
యో మల్లిక నీరాకను బ్రతీక్షించుచున్నది నీవు త్వరితముగాఁ బోయి యేకాం

తమన వివాహోచితము అయినమంగళభూషణములను సవిశేషముగా నామె కిప్పుడలంకరింపు మని భగవతి నీ కొజాపించుచున్నది. పెండ్లివారు రాక మునుపే నీ వీపని నెఱవేర్చినలయున జూచి

మధు—(తనలో) ఇది మంచిదే మారుతుండు గూడఁ గలకంతభ్రమరకనహయఁడయి యిక్కడనేయున్నాఁడు. అతనిని నిగూఢముగా నక్కడకు సారసిక తోడుకొనిపోయినదిగదా! ఇంక నేనును దగినసంవిధానమునఁ బ్రవత్తికొనెదను. (ప్రకాశముగా) చిపలకా! యిదిగోఁ గంచుకుఁ బ్రకాశమును జరుపుచున్నారు. ఆమె చేరువనేయున్నది. సులభముగా సందర్శింపవచ్చును. బొమ్మ. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు. ప్రవేశము)

(తరువాత మారుతుండు కలకంతుండు భ్రమరకుండు ప్రవేశించుచున్నారు)

మారు—భ్రమరక! మల్లిక యీచేరువ లతామంటపము నడుమ నున్నదన్నమాట సత్యమగునా?

భ్రమ—ప్రభువా! కాళిందీనవమాలికలు మంగళాలంకరణమును జేయుచుండఁగా నామెను జూచినాఁడనని మనవిచేసితినిగదా!

మారు—(నిట్టూర్పుతో)

కా. దేని బొంద నసహ్యమున్నభయజాతీకొ గూరి ముక్ గోరితిక.

దేని గాంచుట దుర్లభం బనెడుభీతిం బ్రాణనైరాశ్య మే

యే న ట్లొందితి, నటిజీవితఫలం చిహ్నం గరప్రాప్త మ

టై; నంబా! భవితవ్యతా! మరల నె ట్లవిర్భవంతో గదా!

కల—మిత్రుఁడా! సంశయింపకుము. గొంతు గోసికొనుట కయిన జంకు లేక నిపు సాహసింపఁగానే మల్లిక నిచేతిలోఁ బడినదిగాన జీవితఫలము భవానిప్రసాదము వలన నీకుఁ గరప్రాప్తమే.

భ్రమ—ప్రభువా! లతామండపమునకు మార్గ మీవల్లికాదళముల నడుమనుండి.

మారు—భ్రమరక! యీప్రదేశము దట్టంపుటాకుజొంపముల గుబురయినతీవలగుంపుక తమన జీబుకొని యున్నను బరిజను లెవ్వరయిన పత్తిరేమో యనుజంకున నెప్పుడి లేక కాలు గడలింపఁ జాల కున్నాను

భ్రమ—ప్రభువా! భగవతి యాజ్ఞ చేతఁ బరిజనమును వేళి హస్త లుద్యానవనమునకు దవ్వలనే యాటంకపఱిచి యున్నారు.

మాయ—(నూర్నముతో) ఓహో! భగవతిసీతి సర్వత్ర యప్రమాదిని గదా! దారి చూపుము.

భ్రమ—ప్రభువా! యిటు. ఇటు.

(ఆందలు నడుచుచున్నారు)

కల—(చూచి) ఓహో! యమాత్యవిశ్వాససుండు గారిభవనము ప్రత్యాసన్నవైవాహిక మంగళమును సూచించెడు సుదాంతిమండనవిధానముచేత సెంతచక్కగా శోభిల్లుచున్నది!

ఉ తేనియలుట్ట ద్వారముల సిద్దిరి నందనమాల; లుంచి రిం
పైనవి క్రొత్తచిత్తరువు లచ్చపుమేడల గోడలందు; సం
ధాన మొనర్చి తైమపువితానములందు సుపాణిజల్లులక్ష,
మానుగ పీఠివాకిల నమర్చిరి బంగారు గాయనానమల్.

2

మఱియు—

ఉ. లీల నలిందకేతుపటలీపటపల్లవమల్ నదల్పుచుకొ,
దాలిచి తోరణప్రసవరామసుగంధమరిందబిందువుల్.
గాలులు వీచు ఎలువించలత్కు చికుంకుమధుర వేగ సాం
దోలనచేటికొమ్మలదోర్వలయగ్గసు లాహరించుచుకొ.

3

భ్రమ—(చెవి యొగ్గి) ప్రభువా! కేవల మిది ఎల కుద్వనియే యనియెడ రేమి? ఆ టునిటుఁ బ్రధావించెడు వారసుందగులనితంబబింబముల వ్రేలుచున్న మణిమేఖలా సహస్రములర్పుణర్పుణత్కారంబులందోరంబయి ఘూర్ణమానసకలాంతఃపురజనంబుల భూషణారాంబులఁ బూరితింబయి, గుంజన్మంగళశృంగళంబులకొనకొనకొన నిసాదంబుల నిర్భరంబయి, సన్నిహితమహితభూదేవనిర్గంపత్యమానపుణ్యపుణ్యా హాఘోషంబున మాంసలంబయి, పృథ్వీలాంగ నాజనసమారబ్ధంబు లైనపవిత్ర పార్వతీలక్ష్మీ కల్యాణగానంబుల ననూనంబయి యూయుత్సవకోలాహలము మహీ యముగానున్నది గదా!

మాయ—(నిశ్చలించి) కళా! కలకంఠ!

క. రమణీమణికిం బరిణామ! సమయము ప్రాపించుచుండ సాన్నిధ్యము, చి
త్తము సంశయజ్ఞోలారూ! ధ మగుచు నూఁగాఁడఁగాఁ దొడంగెడు నాకుకొ.

భ్రమ—ప్రభువా! లతాభవనసమీపమునకు వెచ్చినారము

మాయ—(సంతోషముతో) మల్లికానాసనుభగమయిన లతాభవనమా యిది?

కల—ప్రసాదనసమయసంభాష్యమయి ట్టణోత్పన్నవిరతి మయ్యెడుభూషణర్పుంకారము విసంబడుచున్నది గదా!

భ్రమ—ప్రభువా! మంగళ స్నానపశుద్ధముగ్ధ మయిన పరితృమపాండురాంగంబుచే సవిశేష లోభనీయదర్శనయుఁ బ్రసాదననిపుణనవమాలికా నిర్వర్తివివాహనైప ధ్యవధురోదారవేషయు నయి సాక్షాత్కరించిన యుర్యాసలక్ష్మివలెఁ దీరగలసం దులనుండి యదిగోఁ బూజ్యరాఘవ గవంబడుచున్నది.

కల—(పత్రజాలకాంతరమునండి విలోకించి) మిత్రుఁడా! చూశుచూడు.

మ. ఇదె సుతృమమనోహరాంకము లెలలేఁ గాంతిపూగంబులక

వెదనల్లక నయనాంబుజంబులప నుద్వేలప్రమోదంబుగాఁ.

గొద లేనట్టివిభూషణంబున హంసంకుం బెంపఁ గల్కాణి యీ

పాదరుండీలయొద్దఁ గాను నొకపూవుండీని యై భాసిల్లుక.

56

మారు—(అనంగముతోఁ జూచి) ఇదిగో నీమె కొంచెముగా మోము పెడమరల్చినది.

కాళిండినమాటికలతో నేమో బ్రాపించుచున్నది సుమీ. మన మీతీరగలనడుమ నుండి ప్రవేశించి రహస్యముగాఁ జూతము. (అల్లు చేయుచున్నారు)

(తరువాత ముందు చెప్పినట్లు మల్లికయు, నవమాలికయుఁ గాళిండియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

మల్లి—సఖులారా! మీవిప్రలంభవచనముచేత నే నే నీయలంకారమున కనుమతించితిని,

నవ—సఖీ! నీవు వేఱుగాఁ దలంచుకోకుము (మారుతునిఁ జూచి సంతోషముతో

జనాంతికముగా) కాళిండి! మహాభాగుఁడు వచ్చి వెనుక నున్నాఁడు. వెల్లడింత

మా? ప్రియసఖికి సత్య మని నమ్మిక పుట్టును.

కాళిండి—సఖీ! వెల్లడింపకు. నమము వచ్చినప్పుడే వెల్లడింపవలయును.

నవ—(చిలునవ్వు నవ్వి) సఖీ! మల్లికా! నీవు మమ్మును వరించితివి గదా!

మల్లి—(అనుతాపముతో) ఎప్పుడు?

నవ—సఖీ! రాత్రివేళ మమ్మునుఁ గూడఁ గన్న మొఱుగఁ ప్రాణపరిత్యాగమునకుఁ ప్ర

యత్నించినదానవు కావా?

మల్లి—(నిగ్గుపడుచున్నది)

కాళిండి—అదృష్టవశమున వెంటనే రాత్రిసునిచేతి గృహీతి వలన మహాభాగునిహస్త మునందుఁ బడినదానవు.

కల—సఖా! మల్లిక పడినచోటనే నీవుండుట యెట్లు అటస్థించినది?

మారు—మిత్రమా! నే నుపసాంతరమునఁ బ్రవేశింప నెంచియుఁ గాలు దొట్టిలిసం
దన సంకయించి యక్కడ నే నిలువఁబడితిని.

మల్లి—కాళింది! రాక్షసుఁడుగాఁడు. ఎప్పుడో యొకదివ్యపురుషుఁడు. అతఁడు
మహాభాగునను జన్మాంతరమిక్కడని భగవతీ వాసుఁ జెప్పినది.

(ఇద్దఱు విస్మయపడుచున్నారు)

కల.—సఖా! యేంపురాక్షసజన్మమునుండి యాయనను నిపు విడిపించితివి గదా! అ
మహాపురుషుఁ డెందుఁ బోయినాఁడు?

మారు—అతఁ డత్యంతసౌహృదుఁడు నాతోడ మాటలాడి సఖుఁడా! నిపు నన్నుఁ
దలంచుకొన్నతోడనే నియొద్దకు వచ్చి నియభిమతమును నేను నెఱవేర్చి పోయె
ద నని పలికె వెంటనే తిలోధానిమా నొంచెను.

నవ—కాఁబట్టి నీవే విప్రలంభశీలవు

మల్లి—నియుపాలంభ మచిత మయినదే.

నవ—సఖీ! నీ కీ కులంకరణ ముపకూలముగా నున్నదో లేదో చెప్పు.

మల్లి—(సిగ్గుతో చిఱునవ్వుతో) సఖీ! యిది నాయలంకారము గనుక సిగ్గున నిట్టిది
యని ప్రశంసింపఁ జాలనున్నాను. ఇంతయుకొని నిప్రసాధననైపుణి వాగతీతమే.

కల.—వాగతీత మని మల్లిక చక్కగాఁ జెప్పినది. ఇం దొక్కొక్కటే వర్ణనము నతి
క్రమించుచున్నది. ఇది చూడు—

తే. గీ. వలచునభినవకుంఠమపంకమునను | దిద్దుమదిరాక్షిముద్దులతిలక మొప్పు;

మారు—(అభిలాషతో)

రక్తమై రమ్యవదనాబ్జసక్తమై యచంచలత నిల్చుమామకస్వాంతమట్లు. 6

కల—(చిఱునవ్వుతో) సఖా! నావచనమును నీ రుపహరింపితివి.

భ్రమ—అయ్యా! చూడు చూడుఁడు ప్రభువుగా రొసంగిన హారయష్టి యామెకంత
మూలమును జుట్టుకొని యున్నది.

కల—(చక్కగాఁ జూచి) నిజముగా నిది వయస్యదోరంతరవిహారదుర్లలిత మయిన
హారవల్లియే. (విమర్శించి)

మ. స్మరదాహంబునఁ బాండుమూల మగుచుకా శంఖంబుపాంశంబు దా
హరియిరంపం దగుకంతకొండమున నిహారంబు భాసిల్లెడుకా;

మారు—

హరిణాక్షివదనంబు నిక్కముగ నేజాంకుండుగా నెంచి యం

బరమందుండి యుడుప్రకౌండము భజింపం గోరి యే తెంచెనాకా.

కల—(స్థానముగా) నిప్రతిభోత్కర్షము సహృదయముగదా!

మారు—సఖా! సముదారవిరచితసితభిమ్మిల్లగర్భకగ్రభిమాలతీకుసుమసారభ్య లభ్య
దిందిందిర సుందరీమధురసమారబ్ధమంగళసంగీతకంబును, ననర తాటంకకరణపల్ల
వితకోమలకపోలివిన్యస్తపత్రలతాకులంబును నతిసురభిహిమజలశబలకుంకుమకున
సారసర సాంగరాగ లలితకునతుంగకుచకుభాభోగప్రేంఖోళహాజాలంబును, నిది
రీసని సంబమండలమండిత కౌంచన కౌంచీగుణపద్మరాగ మయూఖపుంజకుంజస్థైరం
జితమంగళక్షేమంబును, నాముక్త మోక్షనూపురకింకకృతమహిమసంసేవితచరణ
పుండరీకంబును నై నయ వాభిరామ మయినయీ మే నై వాహిక నైపథ్యము సకలప్ర
తిభాదూరముసుమీ. (బాగుగ జూచి) అయిన నీయనవద్యాంగికి నలంకారములు
పునరుక్తమలే. చూడు—

మ. నయనప్రాంతవతింసిత శ్రుతిపుటక్ వ్యర్థంబు నిలాబ్జ; మే
క్రియ హారంబున గాన భారము స్థితిశ్రీ దాల్చుచందోయి? న
వ్యయరా గాంఘ్రీయు గాతిబాధకము పిండాలక్తపాతంబు; ని
శ్చయ మీసాజపుర గమ్యతావిమెయికిం జర్చిత వృథాయాసముల్. 8

భ్రమ—పాపలయందుఁ జూడఁమణి కనఁబడ దేమీ!

నవ—సఖీ! నియనయనలక్ష్యచే నలంకృతి మయిన మంగళాలంకరణము నిరత్నముకు
రమునఁ జూచుకొనుము.

(ఎగుట నద్దముఁ గనఁబఱచుచున్నది)

మల్లి—(సిగ్గుతోఁ జూచుచున్నది)

మారు—సఖా! చూడు—

మ. ఎలప్రాయంబున మీఱుసోయగముచే నిమజ్జగంబంబుఁ జి
ల్మలకొల్కుల్ గల రెండ తీసి, యయినం గాన్ యభారంబు గాఁ
జేలవంపుంగని యైనయీకలికిక్కి సిద్ధోపమానం బెటె; ⁴
నిలువుం దర్పణరత్నమం దొదపునీడం జూమి చూచితిక్కి. 9

నవ—సఖీ! స్వభావస్నిగ్ధము లయిననీలనయనోత్పలములభేదము గాన రానికొట్టుక
రేకతోడను. ముగమధూకధవలయిన గండమాలమున గుణోత్కర్షముగాంచు
చున్నకస్తూరికాపత్రలతలకలమున విభావిత మగుశోభాతశయముతోడను, గార్త
చరణలగ్నలాతేరుణశంకరాపీడచంద్రరేఖకుఁ బ్రతివచ్చెడుమనోహరకుంకుమతల
కౌంచితమణీయలలాటమునీటుతోడను, గండభితకందర్పప్రతాపాంకురశంక సు
త్వాదిం చెడును దారసీమంతపథదత్తగుండరిసిందూరముతోడను, సకలలోచనానం

దసంధాయక మయి చందమామకు సాటి నచ్చెడు ఓమెమఁదామదను నీవు గూడఁ జూచుకొనుము.

మల్లి—సఖీ! ననమాలికా! నాను శిఖామణి యేల పెట నయితివి?

నవ—సఖీ! మఱచితివా? రాక్షసహస్తముండి బ్రతిపడినప్పుడది పరిలఁ గిందఁ బడిపోయిన దని నీవే చెప్పితివి గదా?

మారు—అయ్యో! శిఖామణీ! మరలఁ గిందఁ బడిపోయితివా?

తే.గీ ఎట్టెట్లో యామెపొందగు నదృష్టశితి! మరల మరలను గొండొక పొరయునకు మానిక మ! నాకుఁబోలెను నూటికకట! కలుగుచున్న యెఱఁబాటునులభముగను.

(తెరలో) ననమాలికా! త్వరపడు త్వరపడు. ముండవవిధనిర్వృత్తిఁపుము. (అందఱు వినుచున్నారు)

కాళి—సఖీ! భగవతి వేగిరించుచున్నది. పోదము. ఈవినాహమంగ శౌరంధము నీవు పొందఁ దగినది గదా!

మల్లి—(విమోచనముతో నిశ్చయించి తనలో) అయ్యో! నాప్రాణమును గాపాడుటకు మాత్రమ పయోగించెడుమాటలాడు నిప్రేయసఖులచేత మోసపోయితిని కటకటా! నిష్కరుణారంభ మయిన నిఘరగగనవాణీమర్వి పాకముచేత నాజన్మఫల మపహృత మయినది. హా! మందభాగినిని నేనిప్పు డేమి చేయుదును? వెంటనే నన్నా ప్రూరరాక్షసుఁ డేల భక్షింపఁ జయ్యెను? అయ్యోయ్యో! దురదృష్టవంతురాలను నిరాలింపు మయిన యాకాశమునుండి క్రిందఁ బడినప్పుడు మగ్గునూచమేల కా నయితిని? (స్మరించి మరల నిశ్చయించి) అయ్యో! యట్లు కలకదేశమునఁ గతోర భిడము నుంచుకొని జీవితపరిత్యాగమునకుఁ బ్రయత్నించిన యామహాభాగుఁడు నానిమిత్తమింక నేమి గానున్నాడో?

నవ—(జనాంతికముగా) సఖీ! కాళిగది! పాపము! నిజము తెలియక ప్రియసఖి మననవృత్తాలచే నధికన్యధ నొంచుచున్నది (ప్రకాశముగా) భత్యదాకికా! ప్రత్యుత్తర మీయక యూర కుంటి వేమి? నియూర్పుగాలలేల దీర్ఘోష్ణలముల యి యెఱ్ఱనిమోచిగురును గమలించి పయ్యెడఁ జెఱంగు నల్లలార్చుచున్నవి? ఏమిటి కీబాష్పస్తబకములు నీచెక్కుటద్దముల వ్రాసినశత్రులేఖలను తెఱిపి కాటుక గరంగఁ గాలవలు గట్టుచున్నవి?

మల్లి—(నిశ్చయించి) సఖీ! ననమాలికా! మనోరథసహస్రములచేత సంపత్తి మయి ననాప్రియసన్నివును విఘటించునిఘరవిఘ్న మనియెడు మృత్యుదేవత కుత్తుకను జొచ్చి బాధపడుచున్న దానినిగా నన్నెఱింగియుండియు నీవుగూడ నిట్టులాయా సపెట్టెద వేల? (నిర్వేదముతో) జీవితనిర్విశేషురొండగు ప్రియసఖుల కిదియుక్త

మే. ఇంతదనుక నయ్యయి విప్రలంఘనచనములచేతఁ బ్రతాపించి యిప్పుడు వెండియు న న్నా హేయపుణ్యభూమిపాకమునఁ గూలఁబ్రోయఁ బ్రసరించెదరు.

కల—వయస్య! నీసౌభాగ్యమును జూచుకొనుము.

ఉ. ఈమె ప్రియాలివాఙ్మయల నెంతయు నమ్మి భవత్ప్రమాదమా
కామిశ్చదాత్మ, మగ్ధ, తను జక్కగముక్త గయినేయి నోచ్చయి .
చోచుమది బాష్పశ్రీతి యయి స్రుక్మేడు నన్యవివాహసంక్రమిత్వా,
లో మొగులం దలంచి యగులుం గనుబాలమర్యాదాభోలికత్వా.

11

నవ—(సకరుణముగా, జవాంతికముగా) కాళిందీ! మనసులోని దుఃఖముచేత నతివిషమ మయిన భర్తృదారికౌపచనము నాలకింపుము

క. అనుకూలవిప్రలంఘన ! అను మన మొందింప నుమ్మలము సన్నేహం

బును సవిషాదము సోలుం . తనము సధిక్మోరమునుగ నాతి విచించుక.

(ప్రకాశముగా) సఖీ! యీమావిప్రలంఘనచనమునకుఁ గినియసుము. ప్రసన్నపుగమ్ము. (మారుతునిఁ గడకంబుఁ జూచి) నీయందు సవిశేషబద్ధాసురాగుఁ డయిన యాయనకుఁ బరకరకమలము నొసంగుము. బంధువర్గము నానందపఱుపుము.

మల్లి—(కోక భారిముతో) సఖులారా! తరుణమయూరపింఛమువంటి నిద్దంపుఁ జూచునచాయ గలవంకలొంగుమన నెసంగుమహాభాగుని మారుతుని సందర్శించినది మొదల న్యపురుషునిఁ దలంచి యేని యెఱుంగిన ; కౌంబట్టి సత్యప్రమాణముగాఁ జెప్పుచున్నాను. వివాహహాభాగునిపూర్ణలాభాన్య మనెడుభాగీరథీప్రవాహమున న వివాహనము గావించుటతేత బవిత్రము లయిన నానేత్రములతో లాఁతివాని నిరకముందును జూచుదానను గాను.

కల—మిత్రుఁడా! యీవచనమాత్రము ను వీనుజేలతో జాణుకొనుము.

మారు—మదీయమానసవిహారమల్లికాక్షీ! మల్లిక!

చ. హృదయమునక నిరూఢ మగుక్రేమరీచాతిశయంపునూత్న పు
న్నది కడుఁ బొంగి పైఁబోరలు నా, హృదయంగమ మైనపల్క-లక
మదనమహాగ్నిదగ్ధుఁ డయి మ్రుంచెడునా కమృతాభిషేకసం
పద గలిగించినట్లయితే; ప్రాణము వచ్చెను బ్రాణనాయక.

12

(మరలఁ చెరచి) నవమాలికా! త్వరపడుమనుచున్నారు. సిద్ధాంతులు పెట్టిన వివాహముహూర్తము సమాపించుచున్నది.

(అందఱు విడుచున్నారు)

మల్లి—(శిష్టితో) అయ్యో! భగవతి మరల నాజ్ఞాపించుచున్నది సఖీ! నవమాలిక! లే రెమ్మ. భగవతి తానుగానే యిక్కడకు వచ్చెనేమో? ఇంతలోనే తొక లతావలయమున కరిగి మి మొక్కటి పొగ్గించెదను.

నవ—సఖీ! నీ వాజ్ఞానానయోగ్యురాలవు. ప్రార్థించుటయేమి? మమ్ము నియచ్చి వచ్చిన కార్యమునందు యథేష్ఠులుగా నియోగించి ధగవళి యాదేశమును నిర్వర్తింపుము.

మల్లి—సఖీ! విషాదసంక్రమములచే నాదేహము కంపించుచున్నది. కాబట్టి నేను లేనిలేక యున్నాను నాకన్నదోయిని బ్రాహ్మచారిముగింపుచున్నది; నేనిందు చేతఁ జూడన సయితము చాలకున్నాను నీవే నాచేయిపట్టుకొని లేవఁదీసి మెల్లగా లతావలయాతరిమున నన్నుఁ బ్రవేశపెట్టుము (చేయి చాచుచున్నది)

సఖులు—(సంజ్ఞ చేత బాణిగ్రహణమునకై మారుతునిఁ బ్రేరించుచున్నారు)

మారు—(ధ్యాయము నభిసయించుచున్నాఁడు).

కల—మిత్రుఁడా! యిది సాధ్యమైనవత్ సమయము గారు చిరకాంక్షిత మయిన మలికాపాణిగ్రహణమహోత్సవము ననుష్ఠింపుము.

మారు—(లతావలయమునుండి వెడలినచ్చి మల్లికపాణిని గగుర్పాటుతో గ్రహించుచున్నాఁడు)

మల్లి—(హర్ష మతో) సఖీ! వనమాలిక! నీ పృథ్వీపృథ్వులు వేటుగా నున్నది. చేయి పట్టుకొన్నంతమాత్రమున నాయుయవము లగ్నియు నవ్యుత్పన్నమునఁ దడిసినట్లు సుఖసాంధ్యశ్రవణము నొందుచున్నవి (మారును నే యూతకొని లేచుచున్నది)

మారు—(బోలు నలుకకయే మెల్లమెల్లగాఁ దీసికొని పోవుచున్నాఁడు)

సఖులు—(చిలునవ్వుతో వెంటిడించుచున్నారు)

కాళి—సఖీ! మల్లికా! లతాంతరిమునకు నచ్చినారము కాబట్టి చెప్పఁ దలచిన దేమో చెప్పు.

మల్లి—(నిట్టూర్పుతో) సఖీ! వనమాలికా! యేతేఁగ మొదటికి వచ్చినారము?

మారు—బహుశకుసుమరసపరివాహమాదరపరిమళతో లలోలంబపుంజబద్ధతిమిరమీ మందారమాలమునొద్దను.

మల్లి—(సబాష్టగదగ్ధముగా) ఈమందారము నేను బెంచినదే. కాబట్టి నిర్జనమైన యాప్రదేశమునందు మీ మొక్కటి పార్థింపెదను.

కాళి—సఖీ! మే మవిధానము గలిగియున్నాము.

మల్లి—ఓ జీవితనిర్వేశ! మారుత! (అర్ధోక్తిని వై లత్యమభినయించుచున్నది)

సఖులు—(పరస్పరము నవ్వుకొనుచున్నారు)

• ఈవాక్యముమూలమందు సంస్కృతపాకృతసమానము.

మల్లి—ఓజీవితనిష్ఠి కేష! నవమాలిక! సఖీ! కాళింది! పరిపూర్ణచంద్రసుందరాకారం
 డగుమహాభాగుని పాదములకు శుశ్రూష చేయుభాగ్య మభిలషించికదా విఘట
 మాన మయిననాజీవికమును నిలుపుకొంటిని. అకండగ్వసుందరుని ప్రథమదర్శనము
 మొదలిప్పుటిదనుకన్యూహాద్వికృత విందమకరందవాహులయిమందమందముగా
 వీతెంచెడు నుద్యాననమా రుతములకు నోరుచుకొనుచుంటిని. ప్రచండమకరధ్వ
 జభుజబండమండలితధనుర్గండటంకారఘోరములయిననమధుకరహుంకారముల వా
 కరించుచుంటిని. చికిరించినతీయమావిగబురులలో హరించుచు గోకిలములు
 గావించెడు పంచమప్రపంచము హాహాలిచే దురింతము అగువసంతదివసము
 లు వేగించుచుంటిని. ఇంతియ కాక కిలయితల్పకల్పనములచెతన, వృణాళభంగ
 హారరచనములచెతన, గడలీదళధవిప్రవిజనములచెతనగర్భాపరాగచార్మిక్యసం
 పాదనములచెతన నీలకమ దత్తదుచితోపచారములచెతన, మిమ్మును గూడ నా
 యాసపెట్టచుంటిని అట్లు రాక్షసహస్తమునుండి జాతి యాకాశమునుండి క్రింద
 బడుచు నియ్యర్ధరాశ్రమన నెన్ననిచేతి దక్షిణనయితి నోయట్టి మహాభాగునిసంగమ
 మెనరికో ప్ల ణ్యాత్మరంద్రకు సులభముగాని నాకు దుర్లభమే కాబట్టి నాజీ
 వితిథారిణము ఊహమేనియు మహాపాతికములలో నగ్రగణ్య నని తలంచెదను.
 సఖులారా! జననాంతరమునఁ బునర్దర్శనముగోరుచు మిమ్మవీడుకొనుచున్నాను.
 (ప్రప్రశ్రయముగా నంజలిపట్టి సగద్గదముగా) సఖీ! నానిమిత్తము నీవిట్లు నమ
 స్కరించి సుందరభూలక్ష్మీబంధుకుండును ట్లున్నగిల్లోచనపుండరీకుండునునగు
 నమృతాజనుండు పరలోకగత నగునాకొఱకు జలాంజలి నిచ్చునట్లు రహస్యమున
 నాయనతో విన్నవింపవే. (రోదనము చేయుచున్నది)

మారు—(సకరుణముగాఁ దనలో)

చ. హరిహరి మేను వాసెడుప్రయత్నముతోడ శుభౌంగి తానిటుల్

కరుణమనోహరం బగువిలాప మొనర్పఁగ నాలకించుటకే

సరళతచే గరంగెడును, జాలిన రూఁతుల, గంగ, మోహవి

స్తరమున, వ్రీలు నాతిక, హరుసంబునఁ బొంగెడు, డెంద మిత్తటికే. 14

కాళి—సఖీ! యమంగళము దొలఁగును గాక.

నవి—(కన్నీరు పెట్టుకొనుచున్నది)

మారు—(ప్రకాశముగా)

* క. వీణావిరాపకోమల! వాణీబంధుగణపు త్తవనజమరాళీ

రాణ నెసఁగుసహచారికి! ప్రాణమునకుఁ దొను పలుక కట్ట రుజోక్తుల్. 16

నన—(జనాంతికముగా) కాళింది! మహాభాగుండు నీ నేర్పచేత నచ్చుముగా నాన

లె నే మాటలాడుచున్నాఁడా; కాఁబటియీ, ఈసంపృటికిని బ్రయసఖి యెఱుంగ ను.

మల్లి—సఖీ! ముద్దరాల! సాహస మనియెదవేమి? ఎవ్వనికి జీవలోక మంతయు మన్మయమయి కనఁబడుచున్నదోయెవనిచ్చాదయముమదీయలాభభంగమున నతికా తర మయి యడలుచున్నదో. మంతటియర్థరాత్రమున నట్టిదుర్గమప్రదేశమునకేకాకి యయి పోయి సకలభూమండలమంపెనమయిన తనకంబుసుందరకంధరాకాండము నెందు నెవ్వఁడు శ్రీ 'వ్యాఁడికరవాలముఁ జేర్చుకొని నంతటి మహాసాహసమునకు సిగ్గుపడెనో. యటునంటినాప్రేమనిధికోటకు జీవితసహస్రపరిత్యాగ మయినను సాహసము కానేగదు. ఈవిషయమున నవు నాగుఁ బ్రతికూలవు కాకుము. వెండి యు మహాభాగునకు నామాటగా నిట్లు చెప్పుము. (సగద్గదముగా) నాథ! మం దభాగిని నే నీజన్మమున యుష్మదీయపరిరంభసాభాగ్యమును బడయలేక పోయి తిని కాని జన్మాంతరమున నయినను నిహిందే యపేక్షించుననను. నాతోఁబు ట్టు పెగు నవృద్ధిమాలికను మాత్రము మంకతకవాటన్నిగవికాల మయినమీవిత్తు స్థలమునందు నన్నుఁబోలె సర్వదా ధరించుకొనుఁడా. (మారుతునిఁ దడవుగఁ గాఁగిలించుకొని యానందముతోఁ దనలో) ఏమిది! ప్రియసఖీసంస్పర్శము మ యి నంతట మంచిగంద మలంది నట్లయి మహాభాగపరిరంభమునకుఁ బ్రతి వచ్చు చున్నది. హృదయసన్నిహితుఁ డయి సుఖింపఁ జేయుచుండె నని తలంచెదను (ప్రకాశముగా) సఖీ! యిది నాకడసారి కవుఁగిలింతి నుమీ.

సఖిలు—(చిరునవ్వుతోఁ దమలో) ఇది కడసారిగాఁగిలింతికాదు. మొదటిదో రెండవదో.

మారు—(కాఁగిలింపఁ బడియే యానందముతో సహజస్వరముతో)

ఉ. ఎనఁడు దృఢాసుర క్తమతి నిండుముఖీ నిను నిచ్చగించునో

యెవనికి నై శుభాంగి యునుతే త్యజియింపఁగఁ దెంపుఁ జేసెదో

మల్లి—(తనలో) ప్రియసఖికంతము మాటిపోయినదేమి? (ప్రకాశముగా) అయినయె చ్చట నన్నాఁడో?

మారు—

వివిధవిషాదమారశరవిదధుజాంతరగాఢపీడితా

త్యవిరళపీవరస్తత హాయిగఁ ద్వన్ధుజపంజరంబునక.

16

మల్లి—అయ్యో! మహాభాగుండే. (హర్షసాగ్ధసలజ్జలతోఁ దొలఁగుచున్నది)

మారు—

తే. గీ. సాధ్వసంబునఁ దొలఁగకు చంచలాక్షి! తగునె సంభ్రమకాతర వగుట దాస

జనునికడఁ జరకాక్షీతోశ్చనపుఁ గౌఁగిటికిని భంగం బొనర్తు నజేలతాంగి?

మల్లి—(ప్రీడానూయలతో) సఖులారా! నేను బాగుగా వించిత నయితిని.

కల—(త్వరగా సమీపించి) కళ్యాణి! యాలగున బలుకకును.

మ. జగదుత్తంఁగుఁడు నావ చున్నునకు భూషాప్రాయ వెతీ వహో

మగువాఁడౌ! యెటు విప్రలబ్ధ యనవచ్చుక నన్ను? ద్వైతాప్తిలో

భగవీయోమృగత్పక్షిఁ బడి యున్నభ్రాంతి నిర్దమదు

ర్భుఁ డాశంబరకుండె నుమ్మి పరికింపక నిప్రళబుఁ డిటక.

18

ఉ. చందనపాదపంబునకు సౌభసంపద వోన, జ్యోత్స్ని పూ

లేం గనకుఁ బరక, మణికి పృష్టియుఁ బోలెను, శోభనాంగి! న

వందపుసామృగ మ్మితని; కవ్వియు నానికె బోలె నీకు న

సుందరమూర్తి యొప్పెడును జూవె సమభ్యుచితానలంబుమె.

19

భ్రమ—(సమీపించి) నవమాలికా! మన మున్నవ్వము మంచిది. ఒడయుఁడు నొడ

యురాలు వభ్యుదయమున నిర్ధిలుచున్నాడు.

మందా—(ప్రహృష్టవదన యయి ప్రవేశించి)

తే. గీ. నిరియుఁ బార్వతి, భారతి, నీత, భీమజాత పొలోమి, రుక్మిణి, సత్యభామ,

కృష్ణ, శర్మిష్ఠ, సావిత్రి, ధృతి నరుంధాతీపరమసాధ్వ, యాశీర్వదింతు గాక.

(అంతటఁ జూచి సాశంకముగా) మల్లిక యీలతాభవనమునుండి యొక్కడకు వెల్లిన

దో! (లతాంతరముఁ జూచి యానందముతో) అహో! నామనోరథములు ఫలించినజే.

ఇదిగో! మందారమాలమున మారుతుఁడు—

చ. అతిసుకుమారముక గృశము నై రమణీయతఁ గాంచుమేనితోఁ

బ్రతిపడుదుప్రియుండు సరి వచ్చెడుదూపున లోభియుండై

చతురకటాక్షముల్ సృరరుజాశబలాక్షము ప్రీతనప్రమ

నతులితమల్లికామఖమునం దొలయించుచు నున్ననాఁ డిటక.

21

(సమీపించుచు) నవమాలికా! యాలసించెద నేమి?

నవ—అహో! భగవతియే వచ్చినది. (ఎదురువోయి) భగవతి! మే మాలసింతుటలేదు.
మల్లి—(సగద్గదముగా) భగవతి! రక్షింపుము. రక్షింపుము. (అంజలిపట్టవచ్చుచున్నది)
మందా—(మల్లికను గొంగిలించుకొని) బిడ్డా!

మ. సమరాగుండు మహాభిజన్ముండు జగచ్చక్రుఃప్రియుం డౌజనో
త్తమనందుకై దృఢగ్రీవ పీఠ; పాగ డొందం జాలుకళ్యాణి! ౧
దునునోహంభ ఫలించు; బుద్ధామలభకై వో నిన్నుఁ బెండ్లాడి డెం

దముఁ గఁగించుచిరాంగ జజ్వల ముఖాంబు బాయు నిం కీతఁడుకై. 22

నవ—(అనందముతో) భగవతి! సర్వోత్తరమయిన నీతని నిర్మాణవైద్యమచిరకాల
మునకు సఫలమగుటచేత విధాతి కృతార్థతను బొందు గాక శంభరకమాతకుని ప
రిణయప్రసంగముచేతఁ గలుషము లయినబంధుజనవృద్ధయంబులప్రసన్నతనొందుఁ
గాక. మాతాపితృసమానము లగు మీహస్తములతోనే మహాభాగునిచేతికిఁ బ్రിയ
సఖి నర్పింపవలయును.

మల్లి—(తినలో) ఆయ్యా! నాకు సర్వమంగళాపచిత్తమాణులు గదా!

మందా—నవనూలికా! నే నిప్పుడు వేటుగ నర్పింప వలసినదేమి?

తే గీ. చెక్కుచెనురింప కుండంగ రక్కసీని చేతియందుండి తిగిచి రక్షించియీమె
సూరిఖడ్గ బు మెడఁబట్టు కొన్న యితని. కరమునందుంచెసర్వమంగళయొమున్ను.
మతియు—

క. ఒండొరులయిచ్చ నగుట పెండిలితుం డేల యీ మెఁ బెద్ద లొనఁగ! నా
భుండుదయింపఁగ రంజిలు మందుకలవ నెవ్వరిచ్చిగో లొగచెలికికై. 24

అయినను లోకాచారము జరిపించెదను. (మారుతుని గూర్చి) వత్స! మారుత!
యిటురా.

మూ—భగవతి! యజ్ఞాపింపుము.

మందా—

చ. వెలఁది, ప్రసిద్ధవైశ్ణవుండు విశ్వవసుండురుక్మీర్తి పుణ్యసం
కలితత నభిలచ్చి బలెఁ గానక కాంచినపుత్రి; ధర్మమలో
వలుపఁగ రాగ పాపకుండు సాక్షిగ, నే నుహృదుండ వై ననీ
కలమిని దీని శ్రేయసున కిచ్చెదఁ బచ్చనివింటివేల్పుతో. 25

కల—మాపుణ్యసురద్రుమము ఫలించినది.

నవ—మాకులదేవతలు పృసన్నలయిరి,

కల—(హర్షముతో) భగవతి! సర్వభా యనవద్యమయిన యీసంబంధమును జూచి
హృదయము పృసన్నమగుచున్నది చూడు—

అ. వె సహజఘనవిలాససౌందర్యసముదార! తైళరాశి కఖిలదృశ్యకోర
 కేంద్రకాంతి కీమే కిద్దాభిజాన్వంబు! కనకకుసుమదామమునకుఁ దావి. 26
 నవ—(మల్లికను జూచి నిశ్వాసముతోఁ దనలో) ప్రేమిసఖి మహాభాగున కిప్పటివలె
 సర్వదా ప్రేమాస్పదురాలయ్యెడునా!
 మందా—(ఃమర్శించి కన్నీళ్లతో) ఎత్తా! మారుతి!
 మారు—(సాశంకముగా) భగవతీ! యాజ్ఞాపింపుము.

మందా—

ఉ. ఒరు తెలిఁగింపఁ దగ్గ దోకఁ శంఢి వెఱుంగును జ్ఞేకుసారిహణ్
 వెరవరి! యెనఁ గేవలముఁ బ్రేమడి నణ్ బలికించు నియ్యెడణ్
 మారు—(వినయముతో వినుచున్నాడు)
 మందా—(మల్లిక చేయి పట్టుకొని)
 తరుణి యి దేకపుత్రసుమి తిండ్రీకి, బంగుల కల్లఁ బ్రాణ; మీ
 పారసినన్నే హబంధ మెడ పొందక యుండుత ముందు నీ మెచ్చోణ్. 27
 మారు—(లజ్జతో) అయ్యో! నాత్సల్యాత్రికమున మికుఁ బుట్టరానిశంకయును
 పుట్టుచున్నది.
 కల—భగవతీ! యతిప్రసక్తమయిన మీయశ్వర్థనమునకుఁ దగినయుత్తరము మిత్తుని
 పక్షమున నాకుఁదోపకున్నది చూడుడు—

చ. సిరిపడె న్నేచా మీ మి కని, స్నిగుడుకున్ సకృదీక్ష నల్లె; క్రు
 స్మరు నెతుండై యుటన్న. నసమంచిత, మయ్యెను భ్రావశుండెముణ్;
 సరళిత నిట్టిఁ డ్వోడన. సౌహృదవాక్యమ; యీమెకోపమై
 సరకు గొందు ప్రాణ మన, సర్వము నీ మెయి చూచె నానిసిణ్. 28
 మందా—(సవిమర్శముగా మల్లికను గూర్చి) పుత్రీ! నీకుఁ గూడ నించుక యుప
 దేశించెదను.

మల్లి—భగవతీ! యానతిమ్ము.

మందా—

ఉ. నేవల నత్తమామలకుఁ జేయు; మెదుర్చుకు మాఁడుబిడ్డకుణ్;
 నేవలం దయం గనుము, స్నిగ్ధపు, గమ్మ సపత్నీలం; దతి
 భావని సత్కరింపుము; గృహక్రియలందను బద్ధకింప; క
 మృ! వెయి చెప్పనేల! సుఖ మందుము సల్పుచు భిర్తయిష్టముణ్. 29
 మల్లి—(స్నిగ్ధతో మనస్సున నంగీకరించుచున్నది)

నవ—ఇది యుచితమయిన యుపదేశము.

మందా—నత్సా! నూరుత! తలఁగవచ్చుడు వచ్చెదనని నిన్న వీడుకొనినయాదివ్యపురుషుని మాకంద నాహని. శంబరకహతకవంచనార్గము మల్లికావేషమును దాల్చి దయచేయుమని యిప్పుడు సంస్కరింపుమా.

మారు—(ధ్యానము నభినయించుచున్నాడు)

(తరువాత మల్లికావేషముతో హాకంచుడు ప్రవేశించుచున్నాడు)

మాకం—సఖా! మారుత! యిగుగో నేను వచ్చితిని. నీయభీష్టము నెఱవేర్చెదను.

(మందాకినిమారుతులు దక్క—మిగిలినయందఱు విస్మయము నభినయించుచున్నారు)

కాలిం—(జనాంతికముగా) నవమాలికా! యీశిండు మహాభాగునిచే రాక్షసభావము నండి విమోచితుఁ డయిన దివ్యపురుషుడునుమా!

నవ—కాలిందీ! యాశ్చర్యమాశ్చర్యము! ఎప్పుడు ప్రియసఖిని భక్షించుటకు సిద్ధపడెనో యతఁడే యిప్పుడు రక్షించుటకు సిద్ధపడినాడు. (మల్లికతో) సఖీ! మాకు మఱియొక ప్రియసఖి యెట్లుగలిగినదో చూడు చూడు.

మారు—మహాపురుష! భగవతి నిన్ను మున్నుకోరినదాని నాచరింపుము.

మాకం—చక్కగా నాచరించెదను.

(కాసాయాంబరయుగళహస్తయు సారసిక ప్రవేశించుచున్నది)

సార—భగవతి! యిది చపలకుండు తెచ్చిన వస్త్రయుగ్మము.

మందా—వత్స! కలకంఠ! నీ వీసాసాయయుగ్మముచే కోసనియమయినన నా వేషము ధరించుకొమ్ము. ఇది విషయోపభోగవిరుద్ధమే యయినను దీనిచేతరపు రచయంతి కను బొందంగలవు. (అందఱు నవ్వుచున్నారు)

మారు—ఇదియు మనకు మంగళమే యనుకోవచ్చును.

కల—(చిలునవ్వుతో) వస్త్రయుగ్మము తీసికొని నిష్క్రమించి మందాకిని వేషముతోఁ బ్రవేశించి ఇదిగో! భగవతి నయితిని.

మారు—శంబరకండు నీపాదములమీఁదఁ బడుఁ గాక.

మందా—(కాలిందీనవమాలికలను గూర్చి) బిడ్డలారా! మీ రిద్దఱుఁ గలకంఠునితోఁ గూడ నీమహాపురుషు ననుసరింపుడు.

ఇద్దఱు—చిత్తము భగవతి!

మాకం—(చిలునవ్వుతో) భగవతి! శంబరకునిఁ బెండ్లియాడఁ బోవుచున్నాను.

మందా—వత్సా! ముందుకుఁ జెప్పినమార్గమున యాయభిలషితము నెఱవేర్చుము.

మాకం—మిత్రుడా! రమ్మకలకంఠ! మారుతునకు నేను నీనంటివాడన ననుమి.

కల—మహాపురుష! మా కందఱకు నీవు పూజ్యతముండవు. పోదము రమ్మ. (కాలిం

దీనవహుళితతో నిష్క్రమించుచున్నారు)

మల్లి—గఖులారా! నా కిక్కడ సాయ మెవరు?

నవ—(చిలునవ్వుతో నించుక మరలి) ఇదిగో నమహాభాగుండే.

మందా—భ్రమరక! నీవుకూడ గూఢముగా విష్ణురాతునింటికి బోయి మధురిక చెప్పినట్లు కావింపుము.

భ్రమ—చిత్రము భగవతి! (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

మందా—నన్నీ కూతుత! యిదిగో నిరుగడ దృఢముగా వెలుగువేసి కాపాడఁబడెడు నీయుద్ధాననీధి నాయాశ్రమము నంటి యున్నది. ఇక్కడ నందికొదర్ప నార్థమగు మల్లికగోత్రుఁడు బుప్పడియగుకతోఁ జక్కనిదారి యొకటి యేర్పఱుపఁబడియున్నది. కాఁబట్టి మనమును బోవుదము. ఆస్మదాశ్రమోపశల్యభూములు రమణీయములు గుమీ. అక్కడ

కా. స్వైరక్రీడల హాయిఁ దేచ్చి మిగుఁ గూఞ్మైక భుక్తామముల్.

ధారాధ్రుమ పుల్లపింఛకనట ద్వారీంద్రకే కాధన

స్వీరంద్రోరుతమాల సంతమసముల్, దీప్యన్తరీ చాంకురా

దామణ్యాంచిత దృక్పక్షోరములు లీలారామ భూసీమముల్.

మతియు—

చ ఆలసినఁ గ్రీడలక నవలతాంతవితానలతాగృహంబులం

దోలయుచు మెల్ల మెల్ల మిను నోపికతో భజియింపు నూత్నని

ర్గలితబహుప్రసూనమకరందనిమగ్న సమత్థితంబు లౌ

కలకలహంసరాసముఖంబు సోమసరస్వమీరముల్.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

గ ద్య.

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవగ్రసాదలబ్ధసరస్వతాధురంధర వడ్డాదిసాధువంశక్షీర

నీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చ నామాత్యపాత్ర మారితసగోత్ర పవిత్రగుణ

కదంబలక్ష్మ్యాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజుపథాన

తనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీ

శ్లోత మల్లికార్జున ప్రకరణమునందు వ్యప్తంబు.

తర్వాత్ పట్టిక

పుట	పంక్తి	తర్వాత్	ఒప్పు
1	4	బరముల్	బరముల్
3	8	నిర్వా	నిర్వా
4	26	మౌలా	మౌలా
10	5	స్నేహ	స్నేహ
17	28	తనం	తనం
18	21	దీప్తి	దీప్తి
19	26	చెప్పి	చెప్పి
25	22	జాలా	జాలా
25	26	లిఖించి	లిఖించి
27	5	వెలుపలి	వెలుపలి
31	16	అగో	అగో
38	10	దేవ	దేవ
40	11	నిట్టూర్పు	నిట్టూర్పు
42	1	భవం	భవం
42	23	తనూభవ	తనూభవ
43	28	రహస్యము	రహస్యము
45	18	కార్మ	కార్మ
45	24	రాలపు	రాలపు
46	21	విప్లవ	విప్లవ
47	18	నిశ్చిత	నిశ్చిత
48	16	భవమహి	భవమహి
48	24	యుక్త్యవ	యుక్త్యవ
68	15	నాటో	నాటో
76	21	దుర్మ	దుర్మ
76	24	విరుద్ధ	విరుద్ధ
77	10	భర్త	భర్త
78	5	చూచి	చూడ

78	11	నయినా	నయినా
78	17	పంక్తి తరువాత, కన—	ఇటు, ఇటు అనియుండవలెను.
81	11	నల	కల
88	2	మనో	పనో
87	6	నికృతి	నిర్భృతి
88	26	తలంచెను	తలం చెదను
89	14	గల్గిన	గల్గిన
91	23	పనును	పనును
96	17	స్వర్గాదా	స్వర్గా
112	18	చూచి	చూచి
112	18	తృప్తి	తృప్తి
112	16	దృక్పథ	దృక్పథ

అంతటను మధురీక పదము , మధురీకగా యని చదువుకొనవలెను.

7, 21, 22, 28, 43, 66 99, పుటలయందలి విశ్వానను పదము ..విశ్వవిను”
వని చదువుకొనవలెను.

[స్వీటీయాంకమున 11 వ పద్యమునకును, దాని తరువాతి ప్రతీహారి ప్రవేశమున
కును, నడుమ ఏక్రింది యంశములను జేర్చి చదువుకొనవలెను.]

నవ—సఖీ! బాహ్యక్షీరము లయిన నిశ్చలలోచనములతో నేనుది యాలోచించు
చున్నాను?

మల్లి—చెలియా! దీనిని నిష్టద్రవ్యలాభముగాఁ జూచుచు నాహృదయము గుఱుకు
పట్టిన దానివలె ననగాఁ దానేమేమో చిత్రించుచున్నది.

నవ—కాళిందీ! ద్వీపాంతరముం దున్నదివ్యాంబర మిక్కడకు వచ్చుటయు దానిని
జూచుటలన ఏమే హృదయము గుఱుకు పట్టిన దానివలె నుండుటయు
వింతగాఁ దోచుచున్నది.

కాళింది—ఇం దాశ్చర్యమేమి? ఏని యెవరినిస్తువో యది దూరమందుండున దయ
నను వారిచొరకు వచ్చితిఱును. చూడు.

|| దవుల విశేషంబున ను | న్నవి యైవ, నదృష్టరజ్జునకా గట్టిగ ఏ

దువలబడి మరుజనినేనియు | నెవరిని వారలకు వేగమే లభియించుకా||౧౨||

అయినను గుఱుకు పట్టుట మాత్ర మద్భుతమే. ఇంతేకాదు. మల్లెతీగ
మొదల జననము. పుట్టువులోనే పుష్పమాల. ఈమె సౌత్వాంత మంతయు
నాశ్చర్యకరమే.

శ్రీ

మల్లికార్జున తప్తకరణము

PLANE P.O.

7-8-9-10 అంకములు

ఇది

ఉద్దండ నుహాకవిచే రచింపబడిన సంస్కృతప్రకరణమునుండి,

రాజమహేంద్రవరమునందలి రాజకీయకళాశాలనుండి

నాంధ్రపండితులై విశ్రాంతి నొందిన

శ్రీ కవిశేఖర

వడ్డాదిసుబ్బారాయకవిచేత

జెలిగింపఁబడినది

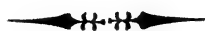
రాజమహేంద్రవరము

మొదటి కూర్పు 1000

బుచ్చరకుండు, గుంతకలితము]

[వెల రు 0-10-0

బిరుద స్వీకారము

తే. గీ. ఆంధ్ర భారతీర్థసమాఖ్య సంస్థ
 నెనగుసారస్వతపరిషత్ ప్రొసంగెను వసు
 రాయనికి విజయనగరరాజధాని
 బిరుదు కవిశేఖరుం డని జరుగుతుక్ల.

మ. జరిగెం బ్రాయము నాకు డెబ్బదిపయిక్ సర్వేశ్వరా! నాల్గువ
 త్సరముల్ ; శ్రీకవిశేఖరాంకపుఁ బ్రసాదంబుక్ బుధేద్దిక్కుధీ
 పరిషత్తుఖ్యులచే నమూచితముగాఁ బంపించి తీ శుక్ల ; నీ
 బిరుదుక్ భక్తమణిక్రమతీద్యమహీమావిఘ్నతమఁ చెంచెక్షక్.

క. సారస్వత పరిషత్తుం
 దారులు కవిశేఖరారకు నమఁ జలిపిన స
 త్కారంబునకుఁ గృతజ్ఞత
 వారలకుం గేలు మోడ్తు.

వ. సు. రాయండక్.

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

మారుతుడు—కథానాయకుడు. మలయపర్వతమున విలాసార్థము తనువొందిన మంతమారుతుని, మంజుల యనవిద్యాధిరాజునకు వలచి గర్భవతియై యప్పుడే ప్రసవించి యట విడిచిపోగా, బోసాముద్రచేతఁ బెంపఁబడి పయోవంతుఁ డయి శాపవశమున భూలోకమునఁ గుంతిలేశ్వరామాత్యుఁ డగుబ్రహ్మాదత్తు నకుఁ గుమారుఁ డయినవాఁడు.

కలకంఠుడు—మారుతునకుఁ బూర్వోత్తరజన్మములరెంటను బ్రయసఖుఁడు.

భ్రమరకుడు—మారుతునిపరిచారకుఁడు. రమయంతికాశేషము చాల్చి కలవింగకు నకుఁ బెండ్లి చేయఁబడినవాఁడు.

శంబరకుడు—అంజేశ్వరుఁ డగుసింహవర్మమంత్రి. మల్లికను పెండ్లియాడుటకుఁ గుక్కిప్రయత్నములు చేసి పరాభవ మొందినవాఁడు.

కలవింగకుడు—శంబరకునికివ్యుఁడు. రమయంతికను పెండ్లి యాడుకొని పరాభవ మొందిన కుత్సితుఁడు.

మాళంద్రుడు—మారుతునకుఁ బూర్వోత్తరజన్మములయందు స్నేహితుఁడు. తూయా మల్లికాయాపము ధరించి శంబరకునకుఁ బెండ్లి చేయఁబడినవాఁడు.

వికటగ్రీవుఁడు—శాపవశమున రాక్షసుఁ డయినమాళంద్రుఁడు. మారుతునిచేఁ జంపఁ బడి నిజరూపము చాల్చినవాఁడు.

ప్రదీప్తుడు—విప్రచేషమునఁ గునుమపురము వచ్చి, వికటగ్రీవుని వగుమణిదివ్యాం బుచ్చిత్రకన్యక లీపురమున నున్న పని తనసఖునకుఁ దెలియఁబఱచిన రాక్షసుఁడు.

బర్బరకుడు, సింహముఖుఁడు—శంబరకునిమావటివాండ్లు. తదాజ్ఞాప్రకార మేనుఁ గలకు మత్తెక్కించి మారుతకలకంఠులను జంప చానిని విడిచినవారు.

చపలమడు—శంబరకునియొద్దనుండి మందాకినికిఁ గామయాంబరములు అంచము
దెచ్చినవాడు.

విశ్వావసుడు—మల్లికతుఁ బూర్వజన్మమునఁ దప్పడి యగువిద్యాధరామాత్యుడు.
మందాకినికి యొగ విద్యయుండు సహాధ్యాయి.

ఒక రిద్దలు వైతాలికులు.

స్త్రీలు.

మల్లిక—కాన్యాశ్రమమున భూలోకమున నవతరించి, గౌరీప్రసాదమున
మగధేశ్వరామాత్యుఁ డగువిశ్వమనునకుఁ బుత్రుఁ గా లభించినది. అయోని
సంభవురాలు.

మందాకిని—ఒకయోగిని. విశ్వావసునకు యొగవిద్యయుండు సహాధ్యాయిని. మల్లికా
మామతులయుండు గాధనాత్మ్యము లిగి వారిని సంపూర్ణించినది

రమయతిక—విష్ణురాతునికూతురు. మల్లికప్రియసఖి. కలకంఠునిప్రియురాలు.

నవనూలిక—మల్లికా అభిషేహితురాలు.

మధుఃరిక—రమయతికకుఁ జెలికత్తె.

పాపనీక } మందాకినికివ్యురాండ్రు. మల్లికామామతులయు, రమయతికా కల
కాళింది } కంఠులయుఁ గలయిలకకు సహాధ్యురాండ్రు.

కంకేలిక—భ్రష్టుకునియుంపుడుగత్తె.

ప్రవాళిక—మల్లికయంతఃపురచేటి.

కనకలత—మల్లికయంతఃపురద్వారపాలకురాలు.

చందనలత—మారుతునిప్రతీహరి.

ఇష్టదేవతాపారనాదికము

క. శ్రీశివసహజాతయగుదున, రాకాసులకందనక, క్రన్నవమహి
న్యాకారముదాలిచి, నాకాకాసులకొసంగినట్టిహరికృతిప్రొమకా.

మ. మునుష్యశతవత్సపూర్వమయసంపూర్ణంబుగామల్లికం
దెరుగుంజల్పి, సరస్వతింబ్రకటితక్షణేయిచిత్రాబ్రతకా;
వెనుకేరేదెలింగింతుశేషమయకొంటిగాని, పూర్వంబు
దయకంబూననునేత్రుల్, గడగితిం దద్వ్యక్తసంపూర్తికా.

క. సుసఖుండుకవిజయర్థాప్రసాదరామనియమున, గ్రమ్మరవన్నే
రసవంతమిదిముగింపంగ, నెవకొలిపినపరమపితకునేవినుతుడనై.

చ. అమనస, మూడుంటలరయెనునిమేషములొను, సర్కబిం
బమువిభవాశ్వివంజునదమంబుస్పృశింపంగ, గౌతమీసుతీ
రముననుదానమాడి, శుచితక్షణవిదియకాబయికొర్తికంబునం
దుమొదలుకొంటిమల్లికదెరుంగొరింపంగ, పరతుంకకమూర్.

క. మల్లికనిజసారథున, నుల్లసిలంజేయునకులనొకకొలమునకా;
మల్లికయిదితనసరసత, నెల్లప్పుడురసికజనులహృదినిలరించుకా.

సీ. వ్రాతకాండునిజేచ్ఛవ్రాయంగలదుగాని, వ్రాసినట్టులువెండివ్రాయంగలదె?
పాబుకొదాతేచ్చనబాడంగలదుగాని, పాడినట్టులువెండిపాడంగలదె?
నడుమనాడిచ్చునడుమంగలదుగాని, నడిచినట్టులువెండినడుమంగలదె?
నవ్వుయునేచ్చమొజులపంగలదుగాని, నలిగినట్టులువెండినలువంగలదె?

తే. సృష్టతియేజరిపినటువెండిజనుపరాన; పరుంపరభాషగానిదాప్రకరణంబు
నేనువాభాషనటించియుంపదరమె! పోల్కియేజూపదెలింగింపబూనుకొంటి.

మ. నన, నేవవ్యమనాంధ్రవాణికిడగాన్మకా, మల్లికొమాకుత్త
బయలుదండవీతప్రకరణంబుదానినామకమూర్
దెరుగుంజేసితి; నేనుదక్షిణవిహ్నిచిత్రారవింపంబొరం
కొనితిం; గా, నదిమూలదర్పణము, నామకాసాయమోమిశ్వరా!

ఈ సందర్భమున నాకు స్ఫురించిన మధ్వావ్యవహిత

పద్యములు మఱి రెండు.

ఉ. ఏ రసబుద్ధునికి రచియించితి నంకము లాటె మల్లికా

మాకుతనాటకానఁ బ్రభుమంబు దొరంకొని; తక్కునాటగుం

గారణ ముండి యొందు, వెలకం దెలిగింప జనింప దిచ్చ; యే

నేనుపరికా విధాత కయజించి తదర్థము దాఁగురించెనో.

౮

మ. “శృతి కాదంబరి బాణపుత్రకునిమాడ్కికా, మల్లికామారుతం

బు తెలింగించెద నుత్తరార్ధ” మని, శబ్దంబాస శేర్వంగఁ బూ

నితిగా వెంపటి శంకటార్థునికడకా; నిర్భాగ్యుఁ డాతండ్రికిం

ప్రతిభావత్తనయుును దమ్మ... నెటురా? ప్రహ్లాద యేకాత్మజా!

౯

(గురస్మృతి 48 పద్యము.)

శ్రీరస్తు

శ్రీపరమాత్మ నేనమః

ఆంధ్రమల్లికార్జునామృతప్రకరణము

సప్తమాంకము

[తరువాత సమమాలిక ప్రవేశించుచున్నది.]

వ—(సంతోషముతో) అదృష్టవశమున మూఢుఁడు శంబరకుఁడు మోసపుచ్చబడి నాఁడు. తాదృశవేషముచేతను డయినయాదివృత్తులమీది మల్లిక యనియే భావించుకొనుచు బెండ్లియాడి, తన్నంగలు నల్లుఁడని వ్యవహారింప, నిట విష్ణు రాతగృహమునం దాగతుఁడయి యున్నవాఁడుగదా! ఇంకెంత కౌశ్వర్యపడవలసినదేమి? నిజమెఱిగినమాఁకుఁ గూడ నతనియందు మాటిమాటికిఁ బ్రయత్నమునతలంపే పొడముచున్నది. శృత్రిమలజ్ఞానబలవ్యాపారఁ డగునతని బహువిధముల ననునయించి, మదనశరపఠనజర్జరితధృక్కుఁ డగుశంబరకుని శయనగృహమున కెక్కి యనిపి, యిప్పుడే యీవలకు వచ్చితిని. (నవ్వి) కలకంఠుఁడు గూడ భగవతీత్యమును గడుఁ జక్కగా నాచరించి నాఁడు. రుద్రరాతుఁడును, శంబరకుఁడు, నతని పాదములమీఁదఁ బడి, భగవంతు! వామశీల యగురమయంతికను మీరనకూలురాలినిగాఁ జేయవలయునని బహువిధములఁ దన్నుఁ బ్రార్థింపఁగాఁ, దొలుత సంకేతముఁ జేసికొన్నవిధమున మధుకరికచేత గూఢముగా రమయంతికావేషము చేయించిన శ్రమరకు నతఁడు కలవింకకునకుఁ బెండ్లి చేయించి నాఁడు. (సానకంపముగా) సాపము! దీనురా లారమయంతిక కీవిషయ మేమియుఁ జెలియదు. కలవింకకునకుఁ దన్నుఁ బెండ్లి చేయునెడలఁ బ్రాణములు విడిచెదనని గట్టిగా నిశ్చయించుకొని, యుద్యానకేళీగృహమునకుఁ బోయి దాఁగి యున్నది. ఒకవేళ జీవితపరిత్యాగము చేసికొన కున్నచో, మధుకరికొంచినవర్గిత మగుకలకంఠలాభప్రత్యాశయే దానికి ముఖ్యకారణము (అంతటను జూచి సంతోషముతో) మనప్రయత్నమునకు ననుకూలముగా నిర్ధరితసిలాంజనపుంజమాంసల మగునడికిరేయిటిచిమ్మచీకటి గ్రమ్ముకొన్నది. సకలపరిజనులు సుత్యవ్యాపార పరిక్రాంతు లయి నిద్రించుచున్నవారు. (నడచి ముందు చూచి) ఇదిగో! నీ నాలు

గిండ్లబవంతియం దిట భగవత్సేవయును ధరించి కలకంఠుఁడు, పెండ్లికూతువేసమును చాల్చినభ్రమరకుని, మధుకణితోఁ గూడ ననవర్తింపుచున్నవాఁడు. (మరలజూచి నవ్వుతోఁ దనలో) ఓహో! ఆల్లుఁడు కలవింగకుఁడుగారు గూడ నిక్కడనే యున్నారు. కాబట్టి నేను గూడఁ బోయి పరిహాసవల్లిని పృథ్వి బొందించెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నది. ప్రవేశము.)

(తరువాత ముందు చెప్పినట్లు కలకంఠభ్రమరకమధుకరికాకలవింగకులును, నవమాలికయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

కలకం—(అపేక్షతో జనాంతికముగా) నవమాలికా!

మ. బరే! మందాకినిగూఢవర్ధితనయస్వరూప మిం తెట్లులో

ఫలియించె గద; శేష మింకను ఫలింపం గల్గునో గల్గదో!

బలవన్మారయరంతతాపవారణస్వాద్యోషధిం బుణ్యం

త్సలభకా నే రమయంతికం బడసి సంతోషింపనుం గల్గునా? ౧

నవ—(జనాంతికముగా) మహాభాగా! స్వరూప మెట్లు ఫలింపకుండును? అతాగృహమధ్యమందు నిగూఢముగా నున్నరమయంతికయంతికమున కీవఱకే కాళిందివెల్లి యుండెనుగదా? కాబట్టి యామెయె సర్వము సమకూర్పఁగలదు. మనమిక్కడ జరుగుపరిహాసోత్సవమును విలోకింతము.

కలవిం—భగవతి! యీనవమాలిక తమతో నే మనుచున్నది? చాటువచనచతురుఁడయినమాళంబరకగురువుగారి ప్రణయసరసము అయినయనునయవచనములవలన విశ్వాసము గలిగి యాకాశవాణీప్రభావలబ్ధ యైనమల్లిక యాయనశయనగృహము చేరినదా?

కలకం—(తనలో) మరల భగవత్స్వరముననే మాటలాడెదను. (ప్రకాశముగా) మనయల్లుఁడుగారు నిజముగాఁ జాటువచనచతురులే. అంతటిసిగ్గుకై యెమ్మును నాదిడ్డక్రొత్తవాఁడగుపెరిమిటియొద్ద నెంతో చశవు గలదానివలెఁ బడుకింటఁ బ్రవేశించినట్లు నవమాలిక చెప్పచున్నది.

నవ—భగవతి! పెక్కురేల? ఆకాశవాణి మన కెంతో యుపకారము చేసినది. తన్ములమునఁ గదా మన కీటి నేర్పరి యయినయల్లుఁడు అభించినాఁడు.

కలవిం—(ఆకాశవాణీప్రసంగమున గర్వమతోఁ దనలో నవ్వుకొనుచున్నాఁడు.)

భూ—మనకు భగవతి కూడ నుపకారము చేసినది. తాను రుద్రరాతపక్షమున నుండి దక్షిణత్వనయశీలసాభాగ్యాదుల గురువును గూడ నతిక్రమించినయ్యాయుల్లఁడు గారికి, మనలను గూడ మందలించి ప్రియసఖి యయినరమయంతికును గూర్చినది గదా? ఈయన యింతటివా రని యిప్పటిదనుక మన మెఱుంగ మయితిమి.

లవిం—(గుంతోషముతోఁ దనలో) మధుకరిక యథార్థము చెప్పినది. పరిచయము లేమిని ముద్దరాలు రమయంతిక నాగుణములు తెలిపిరి న లేకబోయినది. (మన్మథపీడను నటించుచున్నాఁడు).

భూ—(రహస్యముగా నవ్యుకొనుచుఁ దనలో) మిథ్యావిలాసములతో లజ్జ నభినయించెదను. (తల వంచుకొనుచున్నాఁడు).

లవిం—భగవతీ! యీమె మిక్కిలి సిగ్గు పడుచున్నది. తనదీర్ఘవికాలలోచనములతో నన్నుఁ జూడనయినఁ జూడకున్నది ఇందుకుఁ జేయఁ దగినప్రతిక్రియ యేదో తెలుపుము.

లకం—వెరవరీ! నీకుఁ దెలియదా?

క. మన సుసుమించి మనలంగనుట, మిషక మాట మాటఁ గలుపుటయు, హతంబున వైముఖ్యము, ముగ్ధం! జనవు పలుచుకొనఁగఁ దగినసమస్థాయంబుల్. ౨

లవిం—భగవతీ! నాకు లెస్సగ నుపదేశించితివి. తోలుదొల్ల మాటలో మాటఁ గలిపి యీమెసిగ్గును దుత్తునియులు చేపి వేసెదను. [[భిమరకునిఁ గూర్చి సానునయముగా] ఓనువచనా! కలకంఠభిక్తార్థి యగు నీపలుకున నాతో సల్లాపము గాచింపుము.

భూ—(క్రోధముతో జనాంతికముగా) మధుకరికా! నాభగవతాభిక్షేపనిరతుఁడగువీనపండ్లన్నియు గవ్యలవలె నొక్కసారిగా గలగల కాలునట్లు దవుడ మీఁద నగనిసాతనిపుర మగునొక్కచెంపకాయ వేయుచునా?

భూ—(నవ్వి జనాంతికముగా) అతికోపనా! క్షణమాత్రము తాళ లేవా? ఇదిగో! కిన్దుముగానే నీ పెట్టు చేయఁగలవు.

లవిం—మధుకరికా! మీప్రియసఖి యీమె కనుబొమ్మలు చిట్టించుకొని కోపముతో నున్నట్లు కనఁబడుచున్న జెందుచేత?

భూ—నిజముగా నీమెకుఁ గోపమే వచ్చినది.

లవిం—(సావేగముగా) ఏమిది! నిర్నిమిత్తముగాఁ గోపించుచున్నది?

మధుక—ఈమె యత్యంతము మానవంతురాలుగదా? „నువచనా?” యని పిలుచుటంబట్టి యది గోత్రస్థనముగా శంకించినది.

కలకం—(నవ్వుతో) ఇది సరిగ నున్నది.

లే. మానవహి: రగుల్చు పెన్మలను గాదె. సవలిపే రుచ్చరించుట యుపతితతికి?

భవ్యనిర్వాణనిర్భరప్రణయచ్చాదయ. అయినకులకన్యకల కది యధికతరము.

నివమా—భగవతీ! „లోభన మయినవచనము గలది?” యని యీమె నే యల్లుడు గారు „నువచనా?” యని సంబోధించినారు.

కలవిం—నవమాలిక నిజము చెప్పినది. ఈమెయే నువచన. (నిట్లాత్తు విడిచి)

అయ్యో! యింకను నే నేమి ప్రతినిధానముఁ జేయుదును? భగవతీ! మీరె యీమెను బ్రహ్మనురాలిని గావింపవలెను. ముందు మీ చేత నేగదా మా కిరువురకుఁ బరిణయము గావింపఁబడెను?

కలకం—బామాతా! మాకతఃపర మధికారము లేదు సుమీ.

చ. తరుణులకై వివాహ మగుదాఁకఁగె, తద్విధి కంతరాయముల్

జరుగక యుండ, బంధువులు చాలఁ బ్రయత్నము లాచరింతు; త

త్పరము, ప్రస్ఫుర్ధమానసులభప్రియతాగ్రహమప్రసాద ల

ప్సరుషపురంధ్రులే సకలముక సవరింపఁగఁ జాలుమానుసుల్.

౪

కలవిం—(వివాదముతో) అట్లయిన నీ మేకుఁ గోపప్రళమనోపాయ మేదో నాకుఁ జెలుపు భగవతీ!

కలకం—(నవ్వి)

ఉ. కూరిమివేర్చి మానిసులకుం బొలయల్కను బూనుమానవుం

వేటి పెన్మనాంబు విడిపించుట కుండుఁ జటాస్తు లొట్లు లీ

మేరవి యెన్నొ; యన్నిటిని మీతీనయస్త్రము కాంతికి, మెడం

దీరను జాట్లఁజెట్టుకొని చేయుటె కాకులకుం బ్రణామముక.

౫

కలవిం—(సంతోషముతో) అట్లయినఁ గాలక్షేపమును సహింపఁజాలని నే నాయన్నిటిని మీతీనయస్త్రమునే ప్రయోగించెదను. (తొట్టుపాటుతోఁ బాదములకు మ్రొక్కుచున్నాఁడు.)

భను—(నవ్వుతో జనాంతికముగా) మధుకరికా! యీ చాతాశుని నా యెడను కాలితో నిప్పు దొక్క తన్నుఁ దన్నుదానా?

మధు—(జవాంతికముగా) వలదు. వల దిక్కడఁ దన్నకు. ఇదిగో! శీఘ్రముగా శయనగృహము చేరఁగలఁడు. మేము నిత ననంతరకార్యమనఁబ్రవర్తిం చెదము.

నవ—లెమ్మ. లెమ్మ. ఏ ప్రాణేశ్వరి ప్రసన్నురా లయినది.

కలవిం—(సంతోషముతో లేచి) ప్రసన్నురా లయినదా! భగవతీ! లెస్స యయిన యుపాయము నాకు నుపదేశించితిరి.

కలకం—జామాతా! అర్ధరాత్ర మయినది. కావున నవవధువుతో శయనగృహమునఁ బ్రవేశించి బహుప్రకారార్థ మయి పరిపక్వ మయినఫలము నాస్వాదింపుము. మేము గూడ నిమిశ విశ్రమించెదము.

కలవిం—(సంతోషముతో వెంటనే లేచిభ్రమరకునితో నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మధు—(సంతోషముతో) మహాభాగా! యీ హతాశుఁడు బాగుగా వంచితుఁ డయినాఁడు. పక్షమాతులుంగఁగలదీజను నపేక్షించువానరమునకు నగ్నికణము దొంకినది. మన మిత రమాస్యముగా నుద్భావగృహమునకుఁ బోవుదము. పాప మీ వృత్తాంత మేమియుఁ దెలియని దయి దీనురాలు రమయంతిక యొక్క తెయు నక్కడ నున్నది.

నవ—అమె యొక్క తెయే యుండలేదు. కాలింది గూడ నక్కడకు వెళ్లినది. మనము గూడ వేగముగ నట కేగుదము. (లేచి నడచుచున్నారు.)

కలకం—మధుకంకా! తనవేషము వేసికొన్నభ్రమరకునకును, గలవింగకునకును బెండ్లి యయినసంగతి రమయంతికకుఁ దెలిసియుండదా?

మధు—అముద్దరాలి కది యెట్లు తెలియును? నేను గలవింగకునిఁ గూడ ఎంచించి యా మెవేషమును వేసి భ్రమరకునిఁ బ్రియసఖిని గావించితిని.

„మల్లిక శంబరకునకుఁ బెండ్లి చేయఁబడినది. నన్నుఁ గూడ కలవింగకున కిచ్చుటకయి భగవతి యిటు రాఁగలఁడు.“ అను నింతమాత్ర మె యా మెకుఁ తెలియును.

కలకం—(కనికరముతో)

లే. నన్నఁ గామయధారణచ్ఛన్న వేషు. నన్నిధికఁ జన్న, నెఱుంగ దీయన్నమిన్న;

నవ—(పద్యముతో)

అరుణకమలరజంబు పై నలముగఱుల! వజ్రురాయంచను స్మరార్త వరటవోలే.

మధు—మన మీనతుక్కాలద్యారమన నిర్గమించి పోవుదము.

(అందఱు బైటదేటుమన్నారు.)

కలకం—(అంతటను జూచి) ఓహో! నిశిధము మహా తరముగా నున్నదిగా?

చ. స్మరజగ దేవీరవర నైన్యమదాంధగజేంద్రబృంద, మం
బరవనపోతియూధము, దివాంధవమూహద్యగంజనంబు, ని
ట్టగుణివిశ్లేర్లకేశ్యము రథాంగగరుద్రధవృద్ధియోగం
జ్వరశిఖిధూమపుంజమా, చెసల్ క బలించెద మం బుదగ్రమై. 3
(పరిశీలించి)

చ. * సమదనిశిధకుంజరము సం జనుకోకనదాళి మాపి, వో
మ మనుమహాహ్రదంబునడుమన్ మునుగం, బృగునూత్మతారకా
సమాదయబుచ్చదప్రకరసంకుల మై, భువనంబు సావిల
త్వముగ దురంతసంతమసంకము పై కుచికెక్ గరాంతక్. ౪
(నడుచుచున్నాడు.)

కలకం—ఈసమయ మతిమనోహరముగా నున్నదిగా?

క. మృగ నాభి నలఁచుకొని మెయి | మొగమునకన్ నీలిచేలము ముగుంగుగ, మేల్
ఎగలాఁకులు వెలిమగలం | దెగి తగులఁ జరింతు తిమిరదేవత లనఁగన్. 5
(నవ్వి) నవమాలికా! చూడు.

ఉ. మేలిమిచూగుపట్టెలను మేడలఁ దాపినమానికంపుదీ
పాలవెలంగునం బలుచపడ్డయిరుల్ దలు చయ్యె, రథ్యలం
బోలినపట్లకుం బ్రియులపొందున కేగెడుక్రౌలుగంట్లదృ
ష్టీలవినిలచంచలః నీనికలం జనియించుమించులన్. ౧౦

మధు—ఇదిగో! సుద్యానవనమధ్యమునకు వచ్చితిమి.

నవ—(తిమిరాతిశయమును దలంచి)

మ. తరుమూలాగ్రతలావకాశముల సుద్యానంబునన్ గప్పి. యిం
దురుకొలాయన చూర్ణరాశిఘనతన్ ద్యోతించుపెండేకటిం
జరణం బెట్టెటో మోపు చేగుమన మీశ్యామం, గటా! తెప్పలన్
విరియం జేసిన, మూసినన్, గనులకున్ భేదంబు లే దేమయ్యన్. ౧౧

కలకం—(అంతటను జూచి స్మరించి) ఓహో!

తే కారుమబ్బులగమి వోలఁ గ్రమ్మకొన్న | చిమ్మచీకటి వానయనమ్ము లహహ!
నెందుఁ ద్రిప్పిన, నట నిందుసుందరంబు | గాన వచ్చెడు రమయంతికొముఖంబై.

* సమదనిశిధమైరిధము అని మూలార్థము.

మధు—ఈముందటనే రత్న బద్ధకుటిసు మయినతల్లతాగ్నహము.

కలకం—(చూచి యాశ్చర్యమతో) మధుకరికా! మణిప్రభాప్రతిహతప్రసర మయి భవనముట్లు నయోమము ప్రాకారమువలె బరివేష్టించినట్టి యీతిమిరసుండల మును జూడుము

మధు—(కన్నటితో) ఇదిగో! నీకుట్టిమొకదేశమునఁ బ్రరుదితవదన మయి కాలిందితోఁ గూడఁ బ్రయఃఖి ప్రవేశించుచున్నది.

కలకం—(కనికరముతో)

చ. పెదవులు వేడియూరుపుల వీరలు వాఱఁగ, బాల, చన్నుదో
యి దడియ బాష్పవారిని, జెయిం జగిచెక్కునఁ జేర్చి, దీన హా
వదనముతోడ, వేణి విడి వ్రాలఁగ మూఁపునఁ, జిక్కి నెల్లనై
యెచె మధురాలసాంగి గననా నొకహారమె చార్చి నేలనై.

౧౩

నవ—ఈమె దుర్విషహాశతోరళోకమన్యుచింతాపర్యాకులగాఁ గానఁబడుచున్నది. కాఁబట్టి కలవింగునకు వివాహము చేయుటకయి భగవతి యిటుకు వచ్చుచున్న దని కాలింది చెప్పియున్నట్లు భావించెదను.

కలకం—క్షణమాత్ర మిక్కడఁ జీఁకటిలో నే యుండి సర్వముఁ జెలిపికొందను.

(అట్లు చేయుచున్నారు) (తరువాత ముందు చెప్పినట్లు రమయంతికయుఁ గాలిందియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

రమ—(నిట్టూర్పు పుచ్చి తనలో) ఇంక నేమి గతి? అయ్యో! యతిజగుష్పిత మయిన యీకార్యమనకు భగవతి యే ట్లునుమలించినది? అయినను భగవతిని నిందింప నేం? సహింపరాని నామదనసంతాపమునకు నవ్విధమున ఘేదపడుచున్న దయిన ప్రియసఖ మధుకరిక గూడ, న న్నింటరిగా నిట రహస్యమున మంచి, వెంటనే వచ్చెద నని పోయి, తాను గూడ నీ రోఁతపనియందుఁ బ్రవర్తించుచున్నది.

కాలింది—రమయంతికా! నీ విందుఁ బ్రతికూలురాలపు గాకుము. భగవతియారేశ మాచరింపు మని నేను జెప్పచున్నాను.

రమ—(మన్యభావమునఁ బ్రత్యుత్తర మీయక మిన్న కున్నది).

కాలిం—సఖీ! నీ హృదయములో నీవే యాలోచించుకొనఁ దగినది చూడు. ఇట్లు చేసితివా, యింక ముందును మర్చితివో గూడ నీ కేశగృహనివాసము గాఁగలదు. ఈపరిణామవిషయమున నామె యేమియు సంకయించుట లేదు.

రమ—(నిట్టూర్పు పుచ్చి) కాళిందీ! దీనురాలు మల్లిక యెట్లు సంశయించును? ప్రతి కులగగనవాణీ ప్రమాణమును బట్టి గురుజనమచే నా మె యాయుఁబడినదిగదా?

కాళి—ఆ ట్లయిన నీవును నీయన్న గారయినరుద్రరాతునిచేత నీయఁబడితివిగదా?

రమ—అంత మాత్రమున నేమి ప్రయోజనము? నాతండ్రి గాని, తల్లి గాని న న్నీయ లేదుగదా? నా రిద్దఱు నీయనుంగళమును విని యన్న పానములు మానుకొని యున్నారు. ఇంతకు జీవితమునందుఁ గోరిక గలవారికిఁగదా, గురుజన మయినను, భగవతి యయినను గావలెను? కాఁబట్టి భగవతియజ్ఞము నిరాకరించుదుఃఖము గలు గకమాందె నాజీవితముఁ బరిత్యజించెదను. (అని లేవఁ బోవుచున్నది).

కాళి—(చేయి పట్టుకొని) సఖీ! సాహసించకు. నేను భగవతిని వారించెదను. భగవతికిఁ గలవింకకుఁడు నీకంటెఁ బ్రేమాస్పదుఁడు గాఁడు. మఱి యిది యేమో నీవే చెప్పఁ దగినది నీ శరీరము మిక్కిలి చిక్కి వెల్లనయి యధికముందరముగాఁ గానవచ్చుచున్న దెంచుచేత? నీమానసము పున్నెము చేదీకొన్నయేజునియందో యనురక్త మయిన దని నేను దలంచెదను. నాప్రతిజ్ఞ విను. ఈక్షణముననే నే నెవ్వరికిఁ దెలియకుండ ని న్నా సౌభాగ్యద్రుకుఁ గొనిపోయెదను. లేదా నీ యొద్దకు నప్పురుషునిఁ గొనితెచ్చెదను.

నవ—మేలు. కాళిందీ! మేలు.

కలకం—(ఆదరముతో వినుచున్నాఁడు).

రమ—(కొంచెము నిట్టూర్పు విడిచి) సఖీ! కాళిందీ! నీవు వ్యర్థప్రతిజ్ఞారాఁ వయ్యెదవు. నాయభిలాషము దుర్లభజనగోచరము.

కాళి—(నవ్వి) ఓనీ మధా! భగవతికిఁమృతా లయిన యీకాళింది వ్యర్థప్రతిజ్ఞారా లేట్లు లగును? ఆపురుషుఁ డెవఁడో, యొక్కడఁ జూచితివో, నీయభిలాష మెట్టిదో నాకుఁ దెల్పుము

రమ—అట్లయినఁ బ్రియసఖీ! యాఁకింపుము. ఈశిశిరావసానమున మెల్లమెల్ల వీచు మలయమారుతమున సంచలించెడుక్రొమ్మావికొమ్మలఁ గంజగురుగుత్తులు గాత వచ్చెడు సంకదివసంబుల నొకప్పుడు, పురందరపురగోపురశిఖరమునందలిపద్మ రాగకుంభమో యనఁగఁగ తోరతామ్రమాడమాడాపాటలుండయి పాడు పుఁగొండ కొమ్మనఁ గమలినిలల్లఁకుడు కంతమాత్రోచ్చలికుఁ డయి గానవచ్చును, గుంస

మార్గ మలంకరించె నని, యాతనిఁ జూచుటకుఁ బ్రతిగృహమునుండియు విలాస వతులు ప్రధావించుచుండ, సమత్సుకగృహదీర్ఘి కాసారసరసితానుగత మగు వారలచరణమణిమంజీరశింజిత మాలకించి, నేనును గౌతూహలోత్తరశచ్చాదయ నయి, యాగంభించిన నా మలంకరణకృత్యము నడుమ నేపరిత్యజించి, మధుకరికా ప్రముఖ లయిన చెలిమికత్తెలతోఁ గూడ వంశకరీరసిలము లగునింద్రసిలమణులచే ఘటిత మయినక్రీడాపానాద మారోహించితిని.

కలకం—ననిమాలికా! యేనాఁ డాశ్రమమున మొట్టమొదటఁ బ్రియవయస్కుఁడు మల్లికను జూచివాడో, యిదియు నా వాఁడు జరిగినవృత్తాంతమే. (స్మరించి).

చ. ఆలఘునితంబ యీమె సఖిహస్తము కేల గ్రహించి, భూషణా
వళి గలుగల్గనక్ష, వెలగుపాటున నెత్తినకన్నదోయి ను
త్పలమయముం బొనర్చుచు నభంబున, మేడఁ బ్రధావనం బటుల్
నలిపిననాఁటిమచ్చట, తలఁపునఁ బాటెడు హేళు నివృడున్. ౧౪

కాళింది—తరువాత ?

రమ—పిమ్మట రాజమార్గమున నామాపుఁ బఱపి, మయూరకంఠరమవంటిమందర స్నిగ్ధవర్ణమున, శరచ్చంద్రమరీచిజాలమువంటి ధవళ వాలకలాపమున, గభీరహే పితపాలచాలితముఖసలిత మయి ఘణఘణాయమాన మగు కాంచనఖలీనమును గలయశ్వరాజముపృష్ఠదేశమునఁ, గనకచంపకముమదళసదృశశరీరశోభునిఁ, బ్రసీప్తహేమదండవికటధనశాతపత్రలాంఛితుని, మందమందాందోళితనీతచామర పల్లవన ర్జిత కుటీలకోమలస్నిగ్ధలకుంతల మృగముఖ చంద్రమండలుని, నఖిలవారూఢ యాపనావృంధగంభీరదృష్టిపాతవియన్నదీవినితారవింద సందోహుని, మూర్తీభవించినవసంతమాసంబునుం బోలె దళద్వయశలవంగ కర్పూరకణ్ఠాల సురభినిశ్వాస పరిమళలగ్నదృష్టుంగ యుంకారముఖరపురోభాగుని, నహంపూర్వికానిపతత్వకలకమును పురమందరీ సవిశ్రమధూపుంఖతకటాక్షోత్పలమాలికా భృర్భితసర్వాంగునిఁ, బరిమితపరిజనపరివేషితునిఁ, గలకంఠుని నేను గాంచితిని.

కాళింది—తరువాత ?

రమ—రూపాతిశయదర్శన విస్మయోత్తంభిత నివృందపక్షులము లగులోచనములతో నట్లు దడపుగ వీక్షించుచు, సర్వాంగేణపులకోద్భేదకంటకితతనవల్ల నయి యుండు నన్నడుగకయే పగుగువాటి, కాంచనరంభాగర్భపల్లవ గౌరవర్ణఁ డగునమృహ భాగునియందు నావృదయము గాఢలగ్న మయి యిప్పటికిని మరలి రాకున్నది.

కాళింది—సఖీ! నీ హృదయము తగినవోటనే తగులుకొన్నది.

కలకం—నవమాలికా! అప్పుడు దుష్టవ మయినయద్భుతము నాలకింపుము.

చ. ప్రమదమునకా సవిభవతరంగిత తారక భాఁ, దమాలమా
ల్యము లటు లైనయీచెలికటాక్షము, లిట్టటుల బర్హరాజమా
ర్గ మరయఁ, దాండవోద్ధతకిఖావళిపింఛగుళుచ్చరాజి, ఛ
న్న మయినభౌతిఁ, దత్త ణమునకా గనుపట్టె విచిత్రవైఖరికా.

౧౫

మఱియు నప్పుడే

చ. బలహలపాతసంక్షుభితభాను సుతాలహరీ గభీర మా
కలికిమెఱుంగుఁగన్నఁగ నకౌంతిసవంతిర్మురికా మునుంగు, చి
ప్పాలకుకవిల్లువంపుఁ గనుబొమ్మలు, మేల్మకరంపుఁజేష్టితం
బుల నలరారెఁ బెద్దయును బ్రాస్త మనోహరలీల నత్తటికా.

౧౬

కాళింది—తరువాత ?

రమ—తరువాత ధనశ్రీచామరకలాసాంతరిత మయి, సమత్వతన్మరారామండల పక్షి
పాలీ పరిక్షిప్త కనకారవిందసుందర మగు తనవదనమును సవిభవముగ నించుక
నై కెత్తి, విఘటమానసహస్రపత్ర రుచిరముల, సవిలాసోద్వేల్లితభూతోరణ
మండలములు, ప్రేమమయ ముకుళితవర్ణంతములు నయిననయనముతో నన్ను
సంభావించుచునే, కరకమలాకృష్ణలీనానవృంభమందమందకృత తురంగమ
గమనుఁ డయి, యెట్లకేలకు నతఁ డారాచబాట నత్రిమించెను.

కలకం—“ఎట్లకేలకు రాచబాట నత్రిమించె” నని యీ మధురవాణి సత్యమే
చెప్పినది. మధుకరికా! యీవిషయము నీవు నెఱిగినదేగదా ?

ఉ. ఆమదిరాక్షి యచ్చటఁ గటాక్షములకా దృఢదీర్ఘ రజ్జులకా
నామెయి సర్వముం బెనఁచి నన్నుఁ బిఱిందికి లాగినట్లు గాఁ
గా, మదనాశుగామాతులఁ గంది, ప్రయాసముతోడ నెట్లు లె
ట్లో మునుముందు నే నడుగు వెట్టి ప్రతోలి నత్రిమించితికా.

౧౭

కాళింది—తరువాత ?

రమ—పిమ్మట నతఁడు నానయనమార్గము నత్రిమింపఁగా, నెట్టెట్టో నాచూపు
లావయిపునుండి మరలించుకొంటిని. కాని వెంటనే మదీయపార్శ్వభాగమునఁ
బ్రచండ భుజదండకుండలిత శిరాసనుం డగుభగవంతుఁడు మకరలాంఛనుఁడు
గానవచ్చెను.

కలకం—మధుకరికా! మన్మథుని దిద్దలున్నారా? మాకు. అప్పటినుండియు

ఉ. తేనెవిసంపుముల్కులను దేటితెగఁ గుటియించి వింగిణిఁ,
వీనులు సోఁకఁగాఁ దిగిచి వ్రేకులతోడ, శరవ్య మైన యి
మ్మొని నిజాన్త్రుశిక్షపటిమంబును జూపుచు, మాటి కక్కటా!
మానశరాసనుం డరుదుడో దిదె నాయెదురం జరించెడుఁ.

౧౦

మధు—మహాభాగా! యిద్దఱు మాత్రమే కారు. మన్మథుఁడు ప్రతిపురుషునకు
నొక్కొక్కఁడుగదా!

కాశింది—సఖీ! మన్మథుఁడు రంధ్రప్రహరనిపుణుఁడు నుమా! తరువాత?

రమ—తరువాత దీర్ఘ దీర్ఘ నిశ్వాసపవనములచేతఁ బయిలుచెఱుగు తొలఁగిపోవ, స్పష్ట
ముగఁ గానవచ్చెడుకుచస్థల ప్రయాధపులకొంకురములచే గాఢమదనాభిషంగము
నిశ్చయించుకొని, విదగ్ధసహచరీమండలము పరిస్పరముఖాపలోకనంబును వక్ర
సంభాషణంబులను గావించుచుండుటంబట్టి, ప్రసంగమాసలజ్ఞానూయావృత్తికర
సంకులహృదయనయి, యెట్టెట్టో ప్రాసాదశిఖరమునుండి దిగి, యప్పటినుండియుఁ
గాళిందీ! మాటలతో నేను జెప్పఁజాలను. కేవల మాత్మమాత్రసంవేదనయ మగు
ప్రచండ సహగ్రకిరణ సహస్రసంపాతదుర్విషహసంతాపముచేత నాహృదయకును
మము గందిపోవ, నిష్కారణ నిష్ఠురమకరధ్వజ ప్రతిభయశరసంతాపమునఁ జికిత
చకిత మయి నిరమింపఁ జూచెడునాణీవిలము నడ్డగించుట కయి, సర్వదా సన్ని
హితలు నిపుణురాండ్రు నగుచెలిమికత్తియల కృత్రిమల ప్రత్యాశవలన శరీరమును
నిలిపికొన్నదాన నయి, కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచు వేవేగ పరిజనము గావించెడు
వివిధకీలలోపచారములచే నెమ్మేనికాఁకలు రెట్టిగాఁగ నిష్ఫలముగా బ్రదికి
యున్నదానను.

తరువాత సోమసరస్సునందుఁ దత్కాలోద్భిద్యన్తదకోషదుశపసర్పంబును,
గులతరుసంఘసంఘట్టనర్పుడప్పుడాయద్దంతదంభోళిశిఖరంబు నయిన దంతావ
ళంబు శుండాదండవలయంబునుండి నేను రక్షింపఁబడినవిషయము నీవును జూచి
నదియే గదా! సఖీ! నన్ను భగవతి యెవ్వని కీయఁబ్రహత్నించుచున్నదో, యట్టి
నృశంకుఁ డవ్వారణాసీపథికుఁ డాసమయమునఁ గావించినచేష్ట నెవఁజెగని
దానవా? కాళిందీ! మారులైకపరాయణాణీవిలము మల్లికను భగవతి శంబరకున
కేలాగున నిచ్చినది? ఆదువ్వపథికుని ముఖమునుండి యట్టివిపత్తు నామె విని .. హా!
నాథా! మారుతా! యని కరుణకరుణముగాఁ బలికించుచు, గొడ్డటిపెట్టునఁ

బోలె బ్రబలమార్చ నొందియుఁ, దత్తాలసన్నిహితుఁ డయినతత్సర్వచంద్ర
సుందరమహాపురుషునిచేతఁ బరిరబ్ధ యయి తెలివి నొందినదిగాదా! అది యటుండుఁ
గాక. ప్రియసఖీ! మరలఁ బ్రస్తుతి మాలకింపుము. సిమ్మలఁ దద్విత్తియదర్శనం
బున ఘృతాహుతిచేత వీతిహోత్రముకయినది నామస్మగజ్వరము మఱిమఱి ప్రజ్వ
రిల్లినది.

ఒకనాటిరాత్రి మర్దితాంజనమాంసల మయినతిమిరపుంజమునఁ బరిజనమును
వంచిచి పోయి, లతాగృహమున నొంటరిగాఁ దనకొఱకు వేచియున్ననన్ను, నతఁ
డును మాటువేషమునఁ దిరోహితుఁ డయి తనపరిజనమును గన్ను మొఱుగి, హర్షా
నురాగ పూరితము లయి కర్ణమాలములఁ దాఁకడులోచనములతో నారూపలావ
ణ్యము గ్రోలువానివలె సమీపించి ప్రేమాశితయమున డిగుర్తిక నొందు నెలుంగుతో
న న్నేమేమొ బలిమాలకొన సాగెను. అప్పుడు తద్దర్శనమాత్రమునఁ బ్రభవజల
ధరవర్షంబున నంకురించెడు కదంబకుట్టులములవంటి కఠోరగోమాంచమునఁ గంచు
కితస్కలావయవనయి యిచ్చిగింపకున్న ను, నన్ను బలాత్కారంబున నాధూర్తుఁడు
వికాశమాంసలనక్షస్థులనిమజ్జిత స్తనాభోగంబుగాఁ గొంగులింపకొని, లజ్జావనత
మయిననామోము సవిధ్రమకొనులకఁ గ్రహంబున మీఁది కెత్తి, తనసురభివదనార
విందంబుతోఁ గదియించి, నాకెమ్మోవిని సదయదత్తముగదశనక్షత్రంబుగాఁ
జాంచి, యిండుక ముకుళించిన లోచనాపాంగంబులతో విద్రుమధంగతామ్ర
మయి యమృతనివ్వందమధుర మయినదగు తన యధరభింబము. నాకును నొసంగిన
వాఁడయ్యెను. సఖీ! యతిఃపరము చెప్పటకు సిగ్గున నో రాదకున్నది. తరువాత
నక్కితవుఁడు తనంత వీడినదివీబంధమును గట్టిగాఁ బాణియుగళమునఁ బట్టుకొని,
పాణి పోవ నుంకించెడు నన్ను గాఢభుజయంత్రణంబునఁ బరిరంభించి, యేమేమొ
యవగడము లాచరించుటకు నభిలషించుచుండెను.

అంతటఁ దత జానుధూతపరమానందమూర్ఖముషితకరణ నయి మేలుకొని,
వెండియు సఖీజనవిరచిత మయి కుసుమశరశరతిల్పకల్ప మయినతత్కుసుమశ
యనమున నే, పుణ్యశూన్యరాల నయిననన్నే, నాకన్నులతోఁ జూడఁగొంటిని.

కాళింది—సఖీ! రమయంతిక! ఏ స్వప్నమునందుఁ బోలె నిప్పుడు గూడ వేమంతర
తిరోహితుఁ డయి కలకంఠుఁ డాగతుఁ డయ్యెనేని, ఏ వేమి చేసెదవు?

రిమ—ఓసీ! యాశ్వాసనశీలురాలా! న న్నేల ప్రతారిం చెదవు. ఇట్లే గద మల్లిక
గూడ మీచేతఁ దఱుచుగ మోసపుచ్చబడినది.

కాళింది—రమయంతికా! యాలాగున ననఁబోకు. భగవతిపాదములతోడు. నేనే నేటిరాత్రి నిన్నుఁ గలకంఠునితోఁ దప్పఁ సంఘటించెదను. కాఁబట్టి లే. భగవతి రాకమాండే మనము పోవుదమా.

రమ—(తనలో) జరుగున దేమో జరుగును. మాంఁగుగా నిసంకటమునుండి బయలు పడెదను.

(ప్రకాశముగా) సఖీ! కాళిందీ! ఆ ట్లయిన నిదిగో! నేను నీకు వశవర్తిని నగుచున్నాను.

కాళింది—కాఁబట్టి యాయుపవనద్వారమునఁ బోవుదము. (ఇద్దఱు లేచుచున్నారు) మధుక—(తటాలన సమీపించి) సఖీ! యొక్కడకఁ బోయెదవు? భగవతి వచ్చినది గదా!

కలకం—(నవమాలికతో సమీపించు చున్నాడు).

రమ—(చూచి సకంపముగా) భగవతీ! యశంజ్యను నన్ను రక్షింపుము. (పాదముల మీఁదఁ బడి కాగిలిచుకొని రోమాంచముతోఁ దనలో) ఏమిది? ఈవిధముగా సర్వాంగసౌఖ్యదాయి యయి, భగవతిస్పర్శము వేణువిధముగా నున్నదే.

(సందేహముతో) అయ్యో! అొమ్మన స్తనములు గూడఁ గానరావేమి? (వెంటనే భయపడి వెనుకకు జరుగుచున్నది)

కలకం—(పయిని గప్పకొన్నకాషాయవస్త్రమును దీసివేసికొని చేయి పట్టుకొను చున్నాడు).

రమ—(చూచి సంతోషముతోను భయముతోను దనలో) అయ్యో! మహాభాగుఁడు కలకంఠుఁడే. (ప్రకాశముగా ననుయతో బలె) మధుకరికా! యిట భగవతి యొక్కడ?

కలకం—(చిఱునవ్వుతో)

లే. తొలుత నెవని బలాత్కారధూర్జుఁడంటి. ప్రపథ్యధుతధార్మ్యుఁడవ్వఁడెపట్టుజరణ జలజదాసుఁడు, సంకల్పసంగసుముఖి! యబ్బ మిభమట్లు తావకం బరుణపాణి!

మదు—ఇట బలాత్కార మేమున్నది? పూర్వమే కుంజరహస్తమానకుఁ దప్పించి రక్షించి, యామె శరీరము మీనశము చేసికొంటిరిగదా. ఇంక హృదయమో, బ్రథమదర్శనముననే యామెచేత మీ కీయఁబడినది.

రమ—తెల్లపోవుచున్నది.

కలకం—

క. అహహ! యిన్నాళ్ల కను | గ్రహించె మరుఁ; డీభవంబు గాదు పృథ్వా; నా
బహుతపము పండె స్వయమగ; | నహహ! చేకొంటి నీమె నన్నులమిన్నకా.

రమ—(కన్నీళ్లతో) నవమాలికా! ప్రియసఖిని మల్లికను మీరు శంబరకునకు నెట్టు
లిచ్చితిరమ్మా?

నవ—మూర్ఖురాలా! భయపడకు. (చెవిలో) యీలా గీలాగున.

రమ—(సంతోషముతో) సంతోషము, సంతోషము. అహతాశు లిద్దఱును నేవ
మాత్రమున వంచితి లయినారా? (నవమాలికను గాఁగిలించుకొనుచున్నది).

[తెరలో]

అ! దురాత్మా! మిథ్యాగగనభాషితప్రయోగకృతకాత్యాయనీపేశన నృశంస!
శంబరకవళూ! యిదిగో! నీ విప్పుడు బలి యగుచున్నావురా.

అందఱు—(సంతోషముతో నాలకించుచున్నారు.)

[మరలఁ చెరలో]

అయ్యో! మందభాగ్యుడను నేను మరణించుచున్నాను అకటకటా! వ్యర్థ
కాముకుడను నేను మల్లిక యనుకొని మహాభూతమును బెండ్లి యాడితిని.

కలకం—ఓహో! మాకంద నామకుడగుమహాపురుషుఁడు శంబరక మారణకృత్యముఁ
బ్రారంభించినాఁడు.

(మరలఁ చెరలో) హా! భగవతీ! మందాకినీ! నన్ను విడిపింపుము. నాయవ
యవములు వ్రక్కలగుచున్నవి.

కలకం—ఓరీ! హతాశుఁడా! యిక్కడ భగవతి యెక్కడ నున్నది?

(మరలఁ చెరలో) భగవతీ! నన్ను బ్రదికింపుము. వెండియు నీ కమూఱ్యము
లయినకాషాయాంబరములు సమర్పించుకొనెదను.

కలకం—(నవ్వి) ఓరీ! మూర్ఖా! యీపెఱలో నీవు సమర్పించుకొన్నవగు కాషాయాం
బరములకు ఫలమే యిది.

[మరలఁ చెరలో] ఆశ్చర్యము.

చ. బలిమిని లజ్జ నెజ్జగది బాదము వెట్టినముగ్ధ, యిట్ల శృం
ఖల విగఁగట్టి ఖట్వమునఁ గాల్చి, దివిం గొనిపోయి భర్త, ని

వ్యతనఁ దమాతాఖ దృఢబద్ధునిఁ జేసి యదృశ్య యయ్యె; హా!

యలమరుచుం చిశాచమటు లల్లుఁడు వ్రేలు నధోముఖంబుగఁక. ౨౦

అందఱు—(సంతోషముతో) ఈహతాశుఁడు తనపాపవృద్ధికిఁ దగిన దగు ఫలము ననుభవించును గాక.

కలకం—భగవతీప్రభావము చూడుఁడు. వీఁడు మందును దమాలవలపమందే మిథ్యా గగనవాణిని బ్రయోగించినాఁడు. ఇప్పుడు దానిఫలము నక్కడనే యనుభవించుచున్నాఁడు.

[మరలఁ చెరలోఁ గలకలము].

కలకం—అయ్యో! యమాత్యవిష్ణురాతభవన చుంతయు హాహాకారముఖరిత మగుచున్నది.

(మరలఁ చెరలో)

చ. అలమరుఁ బాటు నోర్చెఱచి యట్లు ప్రజ్ఞ విడి; వీఁడు భూతమా?

వెలవకుఁ డేడ్వ కేడ్వకుఁడు వెఱులై పరివారకంచుకుల్;

నెలకలు వీడ, మో మగిల, నిండ మస్కి మెయి, తోలు చల్లుఁడు

బృటి కలవింగకుండు, వికృతాకృతి యై పడుకిల్లు వెల్వడె. ౨౧

అందఱు—మేలు. భ్రమరకా! మేలు.

భ్రమ—(ససంభ్రమముగాఁ బ్రవేశించి సంతోషముతోఁ జూచి) అహా! నాథ కలకంతుఁడు గూడ రమయంతికను బరిగ్రహించెనుగాదా (సమీపించుచున్నాఁడు.)

అందఱు—(చూచి సంతోషముతో) భ్రమరకా! త్వరగా రా. జరిగినది వేగముగాఁ జెప్పు.

కలకం—భ్రమరకా! కృతకృత్యుడఁడె యి వెచ్చితివా?

భ్రమ—నాథా! దేవరవారి పరిజనులలోఁ గృతకృత్యుఁడుగాక మరలినప్పువాఁడెవఁడు?

కలకం—అట్లయిన నేమి చేసితివో చెప్పు.

భ్రమ—పిమ్మట నేను శయనగృహమునఁ బ్రవేశించి, వెండియుఁ గలకానటనవ్యాపారము గావించు చుండుటంబట్టి, మాటిమాటికి నాపాదములమీఁద న్రాలెడు వాని వివిధాపరాధంబులు తత్కాలమున సంస్మరించి, విజృంభించెడు రోషంబున వాని సర్వాంగంబులు నిర్భిన్న మగునట్లు నిష్ఠురింబుగఁ జపేటాతాడనంబులు నలుపుచు, నంతకుఁ బూర్వ మే మంచముకడ మధుకరిక యుంచినమషీభాండమును వాని

నెత్తిమీదఁ గుమ్మరించితిని. పెక్కులేల? అట్లు లాహరితుఁడు శయనగృహము నుండి వెడలి వచ్చును, వానిం జూచి సర్వజనులును బిశాచమని పఱవఁజొచ్చిరి. అందఱు—(నవ్వి) మఱియొకవిధమునఁ గూడ నందఱు వానిని బిశాచ మని పరిహసింతువారె.

భ్రమ—అటుపిమ్మట గాఢనిద్రను మేలుకొంచి, చేటకవర వసులు శోలాహలము గావించు చుండ, నేనును దీపము లార్పివేసి చీకటిలోనుండి తెలికివచ్చి, యచ్చటఁ దమాలవృక్షంబున న్రేలాడుచున్న శంబరకునియూక్రందనధ్వని వీనులకు విందు సేయఁ దొందరగా నయగుచెంచితిని.

కలకం—భ్రమరకా! మేలు, మేలు. శత్రువును నికారప్రకారంబునం జెనని వానికిఁ బెలియకూడ వచ్చితివిగదా?

మధుక—మహాభాగా! యింక మనలను వెదుక్కఁగలరు. కాంచుట యాయుపపన ద్వారమున నిర్గమించి మల్లికార్జునమునకే పోవునము.

కలకం—అట్లయిన మార్గముఁ జూపుము.

మధుక—ఇటు, ఇటు. (అందఱు బైలుదేలుట నటించుచున్నారు.)

కలకం—(స్వర్ణకుఖము ననుభవించి)

సీ. కేళిగృహంతగక్రీడాపరిక్రాంతి కసుమపురీవధూవిసరిఃపదన
పద్మగుగంధంబుబంధువై కమలాకంబుల నిద్రాజడంబులైన
సారసంబులనునోహరికూజితము దీర్ఘంబు గావించు, చారామములను
బ్రచలితచికిల ప్రసవసంచయసారిభంబువెంబడి మూఁగి పఱచుభ్రమర
తే. సముదయము, నన్మృతస్వామి సకలలోక విజయవిరుదావళిని బాడ, వేగుఁబోకఁ
గోమలం బయి యంగానుకూలముగను | మాతరిశ్వుఁడు విహరించు మందగితిని.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ పరమేశ్వరప్రసాదలబ్ధపకలక వితాధురంధర విజయనగరపురీవగస్థాపితాంధ్ర
భారతీగ్రంథసారస్వతపరిషత్విచక్షణసమర్పితక విశేఖర బిరుద పట్టాది
సాధువంశక్షీర నిరాకరరాకా మధాకరాచ్చనామాత్యపాత్ర హరితస
గోత్ర పవిత్రగుణకదంబ లక్ష్మణాంబాగర్భశుక్తి ముక్తాఫల
నూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ కుబ్జరాయ

నామధేయాంధ్రీకృత మల్లికార్జున

ప్రకరణంబునందు పుష్పమాంకము.

శ్రీరస్తు
శ్రీపరమాత్మనేనమః
ఆంధ్రమల్లికార్జునతప్తకరణము

అష్టమాంకము

[తరువాత మందాకినీమాళందలు ప్రవేశించుచున్నారు]

మందా—తరువాత ?

మాళం—తరువాతఁ దమాలవిటపమునఁ దలక్రిందుగ నాని వ్రేలాడఁగట్టి కనఁబడకుండఁ జక్కవచ్చితిని.

మందా—(నవ్వి) వత్సా! వానికిఁ దగినట్లు చెసితివి. (సంతోషముతో)

ఈ ఇప్పుడు మారుతుండు గ్రహియించెను మల్లికార్జునదామరక్; దుష్టవిచేష్టితంబులను దొయ్యలిఁ బెండిలియాడఁ గోరువా కష్టపు హాసగానికిని గాఁదగు పాచిత మయ్యె దాయకుక్; హృవృతఁ జెంచె నాహృదియ మిప్పుడు, రెండుఁ బ్రియంబు లెటచేక్. ౧

మాళం—పిమ్మట నట్లు వచ్చినవెంటనే రమయంతికాసహాయుఁ డయి నవమాలి కాదులతోఁ గూడ నుపసనమునుండి రహస్యముగా బయలుపెడలి వచ్చెడుకల కంఠునిఁ జూచి, భగవతికిఁ బ్రభుమప్రియా శేదకుడ నగుదుఁగాక యని, వేగముగ నిట కేగుదెంచితిని నే నింకను వారికి నన్ను బయలుపఱుముకొన లేదు.

మందా—(హర్షాతిశయము నడించుచు) వత్సా! యీమనోరథసిద్ధివలనఁ గలిగిన మహానంద మనాద్యననగోచరము సుమీ!

మాళం—భగవతీ! యది యుక్తమే గదా!

౨ నాకరాజ్యలక్ష్మి చేహరినను, సుధా! రసము దనివి డీటఁ బ్రాసఁ గనిన, నావహిలని దామహానంద మగు మన! స్వీకి, నభీష్టకార్యసిద్ధి యైన. ౨

(అంతటను జూచి) భగవతీ! మల్లికార్జునరు లెక్కడ?

మందా—మారుతుండు మొదట నుపవనమునుండి బైలువెడలి, తన్ను, దన పరివార
జనము వెదకుకొందు రనుశంకచే స్కంధావారమునకే వెల్లి, సారసికచేత నిప్పుడు
గూఢముగా నాసితుం డయి, సమీపమునందలి దగులతాభవనమున నున్నవాఁడు.
మల్లికయు నాచేత నిట కాసిత యయి, యిప్పుడు సారసికవెంబడి యిటనుండి
యాతనియొద్దకుఁ బోవ బైలువెడలినది.

(అనుకంపతో)

తే. పొదమని యకుంతితోత్కంఠ మందు కీడ్వ, | వెగ్గలపున్గిగు వలదని వెనుకలాగ,
నడుగు సాగక వరుకడ కరిగె నెటులూ | కునుమశరపరిపీడిత కోమలాంగి. 3

(స్త్రీ హమతో) బౌరా! యంగనలకు నధికతర మగుప్రియజనానురాగము భయ
మును బాఱఁగద్రోలునుగదా!

చ. పరిజనచంద్రమౌముఖులు ప్రకృతి మంగళవీపికాసము

త్కరము కరాంబుజంబులను గైకొని రా, గృహమందు నెట్టెటో

తిరిగెడుభీరురా, లిపుడు లేకువ లేశము నెమ్మనంబునం

బొరయక, భర్తసన్నిధికఁ బోయె నొక్కరుఁ జిమ్మచీరటికా. ౪

మాకం—(సంతోషముతో) భగవతీ! మంచుఁగొండనెత్తమునకుఁ బోవ నిలక న
న్ననుమతింపుఁడు. ఏతడుదంతమున విద్యాధరామాత్యుని కానందము గలిగించెదను.

మందా—(విమర్శించి) వత్సా! మంచిది. నీవు పోయి నాకు యోగవిద్యాపరీక్షయఁ
డయినవిశ్వావసుని సంతోషపెట్టుము.

మాకం—(నమస్కరించి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు).

మందా—(తలఁచుకొని సాశంకముగా సంభ్రమించుచు) అయ్యో! తత్తదుపాయ
వ్యాప్యతచిత్త నయి మూర్ఖావార మగుమల్లికాసీమంతముని రాక్షసక్షోభమున
జాతిపోవుట మఱచిపోయితిన్నే! (నిర్వేదముతో) అయ్యో! యెంతకష్టము. ఇది
మహాప్రమాదమే. దాని నెక్కడ వెదకుదును? (అని లేచుచున్నది. చెవియిచ్చి)
ఇదిగో! గాత్రాయనీభగవతీప్రమథుఁ డేమో చెప్పుచున్నాఁడు. (అకాశమందు
లత్య ముంచి) భద్రా! యేమనుచున్నావు? అమణి యానాటిరాత్రి భిక్షజిహ్వాఁ
డనునొకరాక్షసునకు దొరకినది. మేము వానిని దఱుముకొని పోయితిమి. కాని
మాకది చిక్కినదికా దనియా? (విపాదము నటించుచున్నది. మరల నాకాశమున)
భద్రా! మరల నేమనుచున్నావు? తరువాత ద్రవిడదేశంబునఁ గాంచీపురసమీ

పంబునఁ బరుగువాఱు చుండఁగాఁ, దత్తాలోపస్థితుఁడయినకామాక్షీదేవికింకరుఁ
దారాక్షసుని సంహరించి, వానియొద్దనుండి యామణిని లాగుకొన్నాఁడా?
(ఉచ్చాస్యముతో విమర్శించి) నాయోగవిద్యాప్రకటనమున కిది యవసరము.
భావికామన సంభావితమార్ప యగుమల్లినే కాంచీపురమునకుఁ గొంచుఁ
బోయెదను. (నిష్క్రమించుచున్నది).

(తరువాత అతామూల్యుఁడు మారుతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు).

మారు—(సంతోషముతో) సారసిక యిప్పుడు మల్లినను దప్పక తీసికొని రాఁ
గలదు. (బ్రతుకొక్కతెలియము నటించుచు)

చ కడచెను గల్పకల్పములుగాఁ బ్రియపాం దనమాన మాదిసారీ;
పడసితిఁ బూర్వపుణ్యమునఁ బ్రాణపమం దుది మల్లికార్జున; మఱి
యొడఁ జెలిసంగముం దటిసె; నీనడుమఁ క్షణసమృద్ధింబు నీ
లివవిరహంబు, నాకుఁ గనిపించెడు దుస్తర మాచు నక్కటా! ౫

(విమర్శించి) మనస్సే యిట్లు దుస్తర మని తలంచెడును. కాన దీని నాక్కానించెదను.

చ మనస! వహించు ధైర్యమును; మానుము భేదము; చేరు వయ్యె నం
గనశుభవంగ మోక్షవము; గ డ్దగునంతటిపెన్నియోగపుం
దినము అతిక్రమించెఁగద; నీవిపు డక్కటా! యింక నాల్గు గ
దు నిమనముల్ యుగంబులుగ దుస్తరముల్ గఁ, దలంచె దేమోకో. ౬

(నిట్టూర్పు విడిచి) కలకటా! మన్మథప్రతాప ముత్తరోత్తరోత్కర్ష మొందు
చుండఁగాఁ బాప మీ మన సేమిచేయఁగలదు!

తే ఆతివప్రథమావలోకన మైన దాదియొన్ని యస్త్రముల్ నామీద నేసినాఁడో,
యన్ని, మఱియంతకం పైనభృధికమయిన, విప్రుడొకక్షణమాత్రనగుప్పమరుఁడు.

(అంతటను జూచి) అక్కటా! నూచీభేద్యంబు అయినచిమృచీఁకలులు గ్రమ్ముకొన
భువనమంతయు నేకతమాలోద్యానకుల్యముగా నున్నది. (సకరుణముగా) ఇక్కడ
కాశ్రమము సమీపముగా నున్నప్పటికి, నిట్టిసమయమున నాకోమలాంగి యెట్లు
రాఁగలదు?

క. సైరంధ్రీకరతల లా! ఔరస మంటినను, నరుణకమలము అలై;
నేరీతి విషమధూసం । చారము తిమిరమున సయించు సకియపదంబుల్? ౭

అప్పున నిది యంత శోచనీయము గాదు.

క. పనితలకుం జరణమలె న | యనములు, చీకటియె వెలుంగు; నసహాయతయే
యనుగడజెలి, విషమపథమె భ | వనకుట్టిను, మభీసరింప నల్లభు నెనయకా. ౯
ఓహో! విద్రుమభంగ పాటల మయినయ్యాజ్యోత్స్నావల్లి మొలకెత్తి మల్లికానరణిని
దీపికవలెఁ బ్రకాశింపఁ జేయుచున్నది. (అవలొకించి)

తే. శ్యామకు నవీనకుంకునుచగ్గు, యాక | సం బనునశోకమునకుఁ గిసాలపంక్తి,
మానికపుబాగుటీఁటియ మన్మథునకు | నుడుపుపొడుపునదోచుమయూఖలేఖ.

(తూర్పుదిక్కుఁ జూచి సకాతుకమగా)

చ. ఉదధిజలంబుగర్భమననుండి నుధోగుప్యవత్కరాళ మా
సదమలకాంతిపూరమునఁ జంద్రమసుం డుదయించుచున్నవాఁ
డదె, ఫణితల్పవత్ మనుహర్ష్యమునకా విహరించునిందిరా
నుదతి, యదృచ్ఛ మిందెసకు సొంపుగ నెత్తినమోముకైపడికా. ౧౧

తే. కుముదిసిమకృతంబు చంద్రమండూచెసల | నరుణాకరదండములు పగ్వనతికయిల్లు,
న్యూతివిద్రుమకులమ ప మోధివీచి | కాసముత్క్రిప్త మొకరాజకంబువనఁగ. ౧౨
(పరికించి) ఓహో! పొడుపుఁగెంపు తొలఁగి పోయినది. (సాకాతుకమగా)

తే. మదనబాధావిపాండువు మల్లికాస్య | మనుపమానము నతిమనోహరము నయిన.
ఏంచుకే బోలఁగా లభియించు నంచుఁ | దలఁచెనో, వెలరారెను జలివెలుంగు,
(నవ్వి) దుర్గభార్గపార్థనదుర్గలితఁ డయినయీతని నిట్లనియెదను.

ఉ. అందపుఁజందమామ! హరితాయితలోచన నెమ్మొగంబుచె
ల్వాందను నీదుడెందమున మాహ జనించిన, వెండి కంధిలో
నం దిగు; కండుఁ దోమకొను; నాకతరుప్రసవంపుఁబుప్పొడిం
జెందుము తావి; కానియెడఁ, జెప్పము నీవెట! నామెమో మెటకా? ౧౪
ఎందుకు? ఇప్పుడే ఎచ్చెదునీ మెగురభీసుందరపదనమును గనఁబడిచి నే
నన్నమాట నిజ మని ని న్నొప్పించెదను. (చెవియొగ్గి సంతోషముతో) ఓహో!
ప్రియురాలు వచ్చినదే.

చ. ఘనజఘనప్రదేశధృతకాంచికఘంటానాద మీదెసకా
వినఁబడుచున్న, దాయలసవీక్షణ యాక్షణ మించు వచ్చుటకా;

(మరలఁ జెవి యొగ్గి విపాదముతో)

ధ్వని, యది కాదు కాదు; ప్రతిపంకరహాకరమంచు నిందునిం
గని, తమబుందు గీతఁ డని క్రందుగ నంచలు సందడించెడుకా.

(తెరలో) ప్రియసఖీ! వెన్నెలచే బ్రకాశించెడుమార్గమున మెల్లమెల్లగా నీలాగున నరుదెమ్మ.

మారు—(అరికించి సంతోషముతో) నిజముగానే మల్లిక నచ్చినది. వెనుకనండి తీగలమాటున సారసికస్వరము విననచ్చుచున్నది. (చూచుట నభివయించుచున్నాడు).

(మరలఁ దెరలో)

చ. ఉడుపతి రోహిణీపృథుపయోధరలిప్తమృగీమదంబునం
బడసికప్పఁజిన్నామునఁ బాంథవిమోహనఁ డై కనంబడున్,
దడుపుమఁ జండభాసుకరదగ్ధము వెన్నెలచే బ్రపంచ, మి
ప్పుడగులు నల్లగల్వలను మూఁగి రొదక మొరయింప దిక్కులన్. ౧౬

మారు—(చూచి సాభిలాషముగా)

ఉ. జంకుచు జంకుచుం గనుచుఁ జంకురు, భూరినితంబభార మీ
నాంకధృతాంగపాళి నలసాలస చంక్రమణశ్రమంబుచే
నంకురితంబు స్వేదకణ మాననపద్మ మలంకరింప, నా
వంక కిదీ సమీపముగ నచ్చిన దీయసుకొన్నచోటికిన్. ౧౭

(వరికించి) అహ! చంద్రికాప్రసారమున నీతన్వంగియంగకంబులు సవిశేషాంతరమును బొందుచున్నవి.

తే. సనయుగంబునఁ జందనచారుచర్చ, మల్లెపూవుల దండ ధమ్మిల్లమందు,
గురునితంబలింబమున దుకూలచేల, మిందుకిరణంబు లిందీవరేక్షిణకును. ౧౮

(నవ్వి) ఔరా! జంతువులకు విశిష్టనస్తువులయం దభిలాషముగదా?

అ. దప్పి దీర్చుకొనన, ద్రావంగమాని వె. న్నెలపులుంగుగములు నెలనెలుంగు,
సార మాఁగడుం జకోరాక్షియకలంక. మరభిభాననంబుజ్యోత్స్న కలమి.

(మరల విమర్శించి చిఱునవ్వుతో) కేవలము చకోరమలే కావు

ఉ. ప్రాగవశ్యవృకాంతి శశి, పైదలిమోముసిరిం గడించువి
ద్యాగరిమంబుకై, యవిరళోచ్ఛమా లోక్రమనాఃకణంబులన్
దోగినయా మెయదృపునునంజిముద్దుఁగ పోలయాలముం
బాగుగ స్త్రీయలింబము నెపంబునఁ దానును నాశ్రయించెడున్. ౨౦

నేను నెదురు వోయెదను. కారు. ఇక్కడనే యుండి గుఱితిర మయిన యీమెయాగవనమును జక్కగఁ గనిపెట్టెదను.

(తరువాత ముందు చెప్పిన ప్రకారముగా మల్లికయు, సారసికయు బ్రవేశించుచున్నారు).

మల్లిక—(తనలో) ఆయ్యా! యిప్పుడు ప్రథమమున నే నార్యపుత్రుని యొద్దకుఁ బోవుచు, సార్వసలజ్జాపతూహలంబులచేఁ బరవశ నగుచుంటిని.

సార—ఇటు. ఇటు.

ఇద్దఱు—పరిక్రమించుచున్నారు.

మారు—(సాళిలాషముగా)

లే. నడుము జపజలలాడఁ జన్గవబరువున, | జలజలను రాలఁబూవులు జాణునెఱుల,
వదనగంధాగతాళికఁ బెదరబెదరఁ | గన్న, అల్లల నరుచెంచు సన్నతాంగి.

మల్లిక—సఖీ! సారసిక! ఆర్యపుత్రుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు? చంద్రదర్శనమున నుద్వేజిత మగునాచూ సార్యపుత్రుని ముఖారవిందము సందర్శింప నుత్కంఠిత మగుచున్నది.

మారు—(సంతోషముతో)

లే. సఫల మిప్పుడుగద వాణుజవ్వనంబు; | నూనకయఁ డిట్ల గద వాకు ముప్రసన్నుఁ
డనాచా! యిప్పుడుగదయా మెకతిమనోచా! | రార్యపుత్రాళిధేయుఁడనైతేను.

సార—సఖీ! చేరువనే యున్నాఁడు. మఱి యిది చాటగులు వేయుము.

మల్లిక—(తనలో) ఔరా! ఆర్యపుత్రదర్శనోత్కంఠురాల నయిననా కీయింట్లు చాటగులుపేరయు దుర్లంఘమే యగుచున్నది. (అంతటను జూచి విసాదముతో)
సఖీ! సారసిక! నీ వసత్యమాడుచున్నావు. ఇక్కడఁ గూడ నార్యపుత్రుఁ డగ పడ నున్నాఁడు.

సారసి—(వచ్చి) సఖీ! మల్లికా! సత్యమే, నీవలఁదపిఱుఁగులభారమునఁ జేసి, క్రొంజిపురులవలెఁ గోమలము అయినవగునీయడుగుఁడమ్మ! అలసటను బొందినవి. అయినను మరల నిన్ను బలిమాలుకొనుచున్నాను. ఇంక నించుక మందరకు రమ్ము. (వేలితోఁ జూపుచు) ఇదిగో! నిక్కడనే చేరువ నున్నలతామూతమున నతఁడొ సన్నిహితుఁ డయి యున్నవాఁడు.

మల్లిక—(సాకూతముగా) అట్లయిన మనము మెల్ల మెల్లగా వడుకము. తెలియకుండఁ బోయి యార్యపుత్రునిఁ గొంగిలించుకొనెదను. (ఒక్కడుగువేసి పిగ్గన నిలఁ బడుచున్నది.)

మారు—(తటాలన సమాపించి)

క. జాగోర్వను నుందరి! మం! దాగమనం తైస; సుమకరాస్త్రహతుణ్ నణ్
నేగమ బ్రదికింపుము విగి! క్కొరిట గదియించి, కంబుకంఠీ! కరుణణ్. ౨౩

(మల్లికాహస్తమును గ్రహింపఁగోరుచున్నాఁడు.)

మల్లిక—(చూచి సంతోషముతోఁ దనలో) అయ్యో! ఆర్యపుత్రుఁ డిక్కడనే
యున్నాఁడే. (వెలుపుతోడను సిగ్గుతోడను వెనుక కడు గిడుచున్నది.)

సారసి—సఖీ! యీవిజయదాక నాయావిధమున నుత్కంఠితురాల వయి యిప్పు
డతఁడు హస్తగ్రహణము చేయఁబోవుమండఁ దొట్టునడుచు వెనుక కరిగెదవే!

మల్లి—(ప్రత్యుత్తర మీయక సిగ్గున నిలుచున్నది.)

మారు—(కోరికతోఁ దనలో)

చ. బాహులను గుచ్చి, వంచుకొని మద్దులు గాఱుముఖాఁడివిందముణ్.

సమధిశజ్జమందతరసంచలనం బగులోచనోత్పలా

గ్రహమతరుచిం గుచంబులకుఁ గామిని చామనచాయ గూర్చు, నీ

సమయమునందు నిం దునికి, చక్కనిశోభను లోభియి మా. ౨౪

(విమర్శించి తనలో) కానీ. ఇట్లనియెదను. (ప్రకాశముగా) ప్రియురాలా! హస్తాని
అంబన మటుండనిమ్మా. ఇంద్రుల కయినను న న్ననుమతంపుము.

చ. నలుఁదపిఱుందీభారము అవంబు గిణింపక దుర్వహంబు, నా

నలనికిఁ బ్రసీతం బయినపాదతిలంబును బద్మతామ్రముణ్,

దోలఁపకయే తదీయ మగుధూళిని, మోళిని మానికంబుగా

నలుపను, ముద్దుఁ బెట్టుకొన, సామజయాన! జనించుఁ గోరికల్. ౨౫

మల్లిక—(భయమున వడచుచు) అయ్యో! సిగ్గున నేను బ్రతినచన మయిన నీయఁ
బాలకున్నాను.

మారు—(మల్లికను జూచి కనికరముతో) సారసికా! మాతీదశ్శనుకుమారాంగి
యయినమల్లికనుఁ దదాగమనజనితపరిశ్రమ మిప్పటికిని దీఱ కన్నది. చూడు.

ఉ. సారభసంభవద్రుమరయుంకృతు లిళ శమింప పూరుపుల్;

దోర పురోజభారమునఁ దూఁగుఁ దునిగినలాగునణ్ గవుణ్;

జారుపు లూరుపుల్, జఘనజన్యభరంబున భేదముంగనుణ్;

సారకుసారెకణ్ పదనసారసమందును నేదద మూరెడుకణ్. ౨౬

సార—కాబట్టి మహాభాగా! ఘనసారపరాగధవళమును శిశిలజ్యోత్స్నాపాత
కుందరమును గుఱుమధూలిసికతిము నగుసికిలాతలమున విశ్రమింపుము. ప్రియ
సఖియు నిటఁ గూరుచుండును.

మారు—(కూరుచున్నాఁడు.)

సార—సఖీ! నీవు గూడఁ గూరుచుండుము.

మల్లి—(సిగ్గున నిలుచున్నది.)

సార—మహాభాగా! యీమె నామాట వినకున్నది. కావున నీవే చెప్పము.

మారు—

చ. ఉరుజఘనా! మదీయ మిది యుత్సుక మంక మలంకరింపు; నీ
చరణ మనుగ్రహింపు మిట సస్పృహ మిచ్చెయి మెత్త నొత్త; నీ
యురమున నొయ్య మెపు కుచయుగ్మము, పాపము! కల్దలేదో నాఁ
బరఁగెడువాడులాటకును బట్టగుమధ్యము, పాయ భారముకా. ౨౭

మల్లి—(తనలో) అహ! ఆర్యపుత్రునిచాటువచనపరిపాటి యతిమధురముగదా!
(సారసికతోఁ గూడ కిలాతలమున నే గూరుచున్నది.)

మారు—(తనలో) అయ్యో! యీఅజ్ఞానశి రాతిమీఁదనే కూరుచున్నదే. కానీ.
ఇటుపాలంభించెదను. (ప్రకాశముగా)

ఉ. ముద్దియ! క్రొత్తవిచ్చువిరిపుల్పొడిరేణువు మీఁద రాలినకా,
దద్దయుఁ గందుసియొడ, లేదకా దయమాలి కిలక గదింతువే!
యది స్వకీయ మం చనుమహాభ్రమ మాదిని నీకు గల్గు గా;
కీది మొదలో మదీయ మది; (తనశరీరమును జూపుచు) యీమెయి నీమెయి గా
నెఱుంగుమీ. ౨౮

మల్లి—(సంతోషముతోఁ దనలో) ఇది తన దనియే కాఁబోలు, నార్యపుత్రున కీ
శరీరమునను మహాప్రేమ. చెవులారా! యీవచనామృతము నాస్వాదింపుఁడు.
(ఔత్సుక్యముతో) కన్నలారా! మీరు పరోక్షమున నుత్కంఠితము అయి
యుండియు, నార్యపుత్రుఁ డిప్పుడు సన్నిహితుఁడు గాఁగా మిమ్ము మోసపుచ్చు
కొనుచున్నాఁడు. (కొంచెము చూచి సిగ్గున చూపు మరలించుకొనుచున్నది).

మారు—(కోమాంచముతోఁ దనలో) అహ! ప్రియురాలిభావవ్యతికర మతిసూక్ష్మ
రహస్యముగదా!

ఈ మోసముఁ జేసి ప్రేయసిని, ముద్దు మొగంబు ప్రఫుల్లవారిరు
ద్ధాసుర మెత్తి. నేత్రము, కటాక్షము నొక్కక్షణంబు నాదెసం
ద్రోసి గిణుక్కునక బిడపఁ దోన ముల్పేను దాని; నైన నీ
చేసినదృష్టిచేష్టితముఁ జెల్వ యెఱుంగదు లేక మేనియుక.

(విమర్శించి) ఇట్లని తలంచెదను.

క. బిడియము చెలియలికట్టయి | జడధిజలమునట్టు లాఁగు సకులహృదయముకా;
బొడుచుదు ననుకాగం బయ | నునుపతి, యది తరఁగ లెత్తియుప్పొంగుఁగదా.

(చౌత్సుక్యముతో) చౌరా! మనసునకుఁ జిరకాంతికివెనుసాధనమునందుఁ గూడ
నీయాకులత్వము.

తే. సిగ్గుననుబోఁకముడిమీఁదఁజేయియుంచి, | తొడలఁబెనచి నతాస్యముఁ బెడమరల్పు
ముగుడ, బలవంతముగ వెత్తును గదిఁచి | సంపత్తిఁ గోరుదును; జేయఁజాలనట్లు.

(తనలో) కాని. వెండియు బతిమాలుకొనెదను. (ప్రకాశముగ) ఓమల్లికా!

చ. కలికి! త్వదీయముకా, గతికకాఁడలకాంతి హరించుతత్కుఁడె
క్కుల శ్రమబిందు లొక్కకొని గూడినదై, వెతుకంపుఁదావి కం
పులలగిమోవి సాజ మగుముగ్ధముఖాబ్జము, నానఁ గోరుదుకా;
వలతును మూరుకో నైన; వాంఛను దీర్చు మరాళకుంతలా!

తే. ముదిత! నీదర్శనంబున నుదిత మయిన | కంతుసంతాప మార నొక్కపరి యైన,
జారుదోర్మూలకూలంకషపరిణాహ | కుచపరీరంభమును ముద్దునమ్మ యిమ్ము.

చ. ప్రణయిని! త్వక్కుచాద్రిపరిరంభము నీవధికప్రసంగమం
చనిన, నటుండని వృద్ధి; నిరంతరముకా వికవారకూజితం
బును విను చున్మీఁ జేదఱుఁ బొందుమదీయపువీరుదోయి హా
యిని గన మంజువాణి! దనియింపుము తానక మైనవాక్సగళ.

మల్లి—(సిగ్గుపడుచు నూరకున్నది).

మారు—(చూచి యాశతో)

తే. నన్రముఖి, మాట నాప్రాధ్వనంబు, అనుమతింతుట తిరస్కరించుట చెలువజేమిఁ
బ్రణయజ్ఞప్రమోదసంభరితలోచ | నోత్పలములఁ బ్రసాదించు నుత్తరంబు.

సారసి—సఖీ! తెలియకుండఁ బోయి యార్యపుత్రుని గొఁగిలించెద నని నీతే యని
యొంటివిగదా?

మారు—

క. బాల! మనప్రథమదర్శన! తేజః గుచ్ఛఫణయి నిడితితే నుమమాంకా;
మేలే కుచాలింగన మిడ! నాలోచన? యిష్ట డయ్యుదారత గతమే? 31

మఱి యట్లు చేయ నయితివా —

చ. వికసితకైరవేఘమధుబిందువిక్లిరనిశీధమాగుతా
ర్భకములు వీచు; మారళగిపావకక్షీలలు గ్రాలు వెన్నెలలో;
సకలతాలిఁ గర్ణపరుషంబుగ జాహ్నును గండుండుమ్మెదలో;
వకళనుగంధి! నియెడుట వానికిఁ బంచెద నాకరీరమణ్. 32

మల్లిక—(సావేగముగానపవరణముతో) సారసికా! అశ్వత్థత్రుడు సత్యమాగానే
యట్లు చేయునా?

సార—ముద్దరాలా! యతనిసాహసశీలత్వము నీ వెఱుంగనిదానవా? మనువు నివృ
త్తింపజేసే యని శంకములమానఁ గరవాలమును జేర్చుకొన్నాఁడు గదా?
కాఁబట్టి వెంటనే యతనియభిలాషమాఁ దీర్చుము. లేదా, ఏమాటతో నయిన
వారింపుము.

మల్లి—(తనలో) అట్లయిన వారించెదను. (ప్రకాశముగా) అశ్వత్థత్రా! (అగ్గోక్తి
యందు సిగ్గున నపవరణముతో) ఛీ! సిగ్గున నాయంతట నే నట్లు చేయఁజాలను.
నివృత్తివారింపుము

మారు—(సంతోషముతోఁ దనలో) ఈకపటసాహసోపన్యాసము చక్కగా
నున్నది.

తే. నురుచిరావ్యక్తికోమలాక్షరము గాఁగ! నార్యత్వత్రోక్తియుదయించె నర్థవిరతి,
నిమగ్ధురవాణిమోమున, నిందుబింబ! మంచునుండి నివ్యంధిత మమృత మట్లు. 33
(ప్రకాశముగా) సారసికా! నాప్రార్థనమును గూర్చి యీయలుచుద్వయేనునుమన్నది!
సార—నాయంతట నే నట్లు చేయఁజాల నని యనుకూలముగానే చెప్పినది.

మారు—మఱి చాలవా రెవరు?

సార—మహాభాగుండే.

మారు—(సంతోషముతో)

తే. సతి! యనన్యసాధారణచరణదాసు! నన్నుఁ జాలుమానిసిగ నీ వెన్ని తేని
యును, స్వయంగ్రహోష్ణమహోత్సవము ల! కగును గావుతఁబాత్రమియ్యదురము,

మల్లి—(సామూయముగా నవవారణముతో) సారసికా! యెందుకు నీవు స్వయం గ్రహమునఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుచున్నావు? (తొలఁగి పోవఁ జూచుచున్నది.)

సార—(చేయి పట్టుకొని నవ్వి) సఖీ! నీ కుచకుంఢములు నీరంద్రకోమాంచపత్నీ అమలగుచున్న వెందుచేత? స్వయంగ్రహమునకు జంకుచున్న నయి పులక కంచుకమునఁ గప్పఁబడిన వని నే ననుకొన్నదానను.

మారు—(తనలో) బాగు. సారసికా! బాగు. లెస్సగా నాక్షేపించితివి. నీవు మందా కినికి కిష్కరాళవుగదా (ప్రకాశముగా) సారసికా! యీ మెకునములు నాకవుఁ గలికి భయపడియే కంచుకమును ధరించుచున్నావా?

సార—మఱేమి?

మారు—అట్లయిన వానిని నే నిట్లు పాలింభించెదను.

ఉ యావనకుంభికుంభయుగమా! యణుమన్యయురోజయుగ్మమా!

యీవు సహింప వేల తపియించెడు నాయుపగూహనం? బయో!

గ్రావనదృక్కు-తోరమవు; కాసు సదా భవదీక్షభారముఁ,

మోనఁగలేక గ్రుక్క, అవముం గునింపవు; నకా గణింతువే!

౪౦

మల్లి—(సామూయతో) సారసికా! యెందుకబద్ధము చెప్పెదవు?

మారు—సారసికా! అబద్ధమే చెప్పితివి.

సార—(చిఱునవ్వుతో) ఏమిది? నన్నిద్దఱును మిగ్గాహంబిఁ జేయుచున్నాము.

కాఁబట్టి యిటు మహాభాగుని హస్తమే మధ్యవర్తి యగుఁగాక.

మల్లి—వలదు. వలదు. ఇక్కడ మధ్యవర్తిని చెచ్చిపెట్టకు.

సార—మీ యిద్దఱుచేత మిథ్యావాదిని ననిపించుకొనుట శోర్యము. (మారుతుని హస్తమును బట్టుకొని) మహాభాగా! నీహస్తము చూపఁగాలి.

మారు—ప్రియురాలా! నాకును మిథ్య యనియే నిశ్చయము. కాని. సారసిక నిర్బంధించుచున్నది. (చేయి చూచుచు భయకంపములతోఁ దనలో) ఆశ్చర్యము.

చ. మను పేది భావనారతుల ముద్దియయంబరక్కరి గంబునం

దను వెనుఁజాటు లేక, కడు ధూర్తత వర్తిలె, నట్టికేలు, త

త్సనయుగళంబునన్నిధికి సాగను సైతముఁ జాల కిత్తటికా

ఘనముగ జంకు, నంగుళులు కంపము నొంద మడియ; మే మెవరో?

౪౧

(ఎట్టకేలకుఁ బులకలతోఁ గూడినస్తనమును స్పృశించుచున్నాడు.)

(సంతోషముతోఁ దనలో)

క. ఘనపులకాంకితములు చెలి | స్తనశ్శురే కావు, పాణితలమున నవి యం
 తినమాత్ర మనకు జల్లుని | కను వెల్లును మామకమును దాద్యశ మయ్యెన్. ౪౨
 (ప్రకాశముగా) సారసికా! నీ వొకటి చూచి వేరొకటి యనుకొనుచున్నావు.

చ. ఘనతరమై కతోర మగుకామినికుంభనిభ స్తనద్యయిన్,
 ఎనరుహానాశతుల్య మిది, పల్కెడ వేల గగు ర్పటంచు? నూ
 తనపుంగిదంబకట్టువలెనములన్ రచియించి, యా మెకన్
 మనశీజాఁ డిష్టదోష్టబహుమానము హారముగా మురించెడున్. ౪౩
 సార—(చూచి తనలో)

క. ప్రణయికంపల్లవతల | మృగ ముద్రిత మగుచు, జెమటబొట్టలముగుద్య
 క్తన మలరు, మంగళాంబుజ | మనోజమహితాభిషేకమణికుంభ మనన్. ౪౪
 కాఁబట్టి నే నీతఁగలచాటున నుండెదను.

మల్లి—(తనలో) అయ్యో! ఆర్యపుత్రుని హస్తమునుండి స్తనమును దొలగించుకొనఁ
 జాలకున్నాను. (ఎట్టకేలకు దొలగించుకొనుచున్నది.)

చ. కలికి! మనోజగీశిఖఁ గ్రాఁగెడునాకయి, నెట్లు లెట్లు నీ
 వలికువ మొక్కసారి యిడి, వాంఛను దీర్చకఁ దీసికొందువే
 బలితపుటెండవేడిమిఁ బాపను గూరినపాంథుహస్తమం
 దలి యమృతంపుఁగుంభమును ద్రాగుచు నుండగ లాగులాగునన్? ౪౫

మల్లి—(తనలో) ఆర్యపుత్రుని కరకమలమునుండి తొలగిననాకు మరల వెన్నె,
 పయిఁపరానిదిగా నున్నది.

మారు—(తనలో) మరల నా సాహసము నుపన్యసించెదను (ప్రకాశముగా) ఓ
 ప్రియురాలా! నీ విట్లు కనికరము లేనిదాన వయితినే—

ఉ. చండిక! శ్వేతవహ్నిశిఖ చంద్రిక, పైపయిఁ గ్రమ్మ; వాతపో
 తుండు, మఘాళికానిచయధూళిని గప్పెడు రేచి యెల్లెడన్;
 మండుచుఁ జిక్కి యున్నదిదె మామకదేహము చేర్చు, మూఁగు నీ
 చుండఁజీకంపుఁ దేటిపొగ దొట్టినకంజగురిగి నెజ్జవై. ౪౬

ఈ సమీపమందలివల్లమతల్లిపల్లవములతోఁ దల్పమును గల్పించుకొనెదను

[నిష్క్రమించుచున్నాడు]

మల్లి—(భయపడుచున్నది).

సార—(తనలో) మహాభాగుడు మంచిపని యారంభించినాడు. (ప్రకాశముగ) నిష్కరుణురాలా! సభీ! తనకుఁ దానే తలియలతోఁ దలిమయును గల్పించుకొని మహాభాగుడు శయించుచున్నాడు.

మల్లి—(సంభ్రమముతో లేని) అశ్రుత్రా! నలదు. నలదు. సాహసంపకు. (కన్నీళ్లతో) అయ్యో! ప్రవేశించినాడే. కాబట్టి నేను నాపల్లవతిల్లయననే ప్రశంసించెదను

సార—(నవ్వి తనలో) అదియే కోరిక.

మల్లి—(వేగముగా నిష్క్రమించుచున్నది.)

సార—(చూచి యింకానవ్వుతో) అహ! యీయద్దరాలు నల్లగుండెదవంతటఁ దానే కాఁగిలింపుకొన్నది. కావున నేను మఱియొకలతామాలయన నిలిచెదను. (అట్లు చేసి సవిత్తముగా) మఱి కలకంఠాదులవృత్తాంతము చెలియనున్నదే. ఏదో యడుగులచప్పుడువలె నున్నది.

(తరువాత భ్రమరసవితోఁ గలకంఠుఁడును, ముసుంగుతో రమయంతికయు నవమాలికాకాళిందీమధుకరికలును బ్రవేశించుచున్నారు.)

కలకం—భ్రమరకా! అశ్రమమున మల్లికాఘటము వియస్కుఁడు గాన రాఁ డేమి?

భ్రమ—నాథా! భగవతీయు నాశ్రమమున గానవచ్చుట లేదే!

కలకం—కానీ. వెన్నెల ఎచ్చుటచేత సొబగు మీటుచున్నలతామాలయుల వెదకుదము.

అందఱు—ప్రియసఖిని మల్లికను జూచుటకు వేడుక పడుచున్నాము.

నవ—సఖులారా! పాంశుక్రిడ మందల గా నింతదయకఁ బ్రీతిసఖిసార్వము పాయని దాన నగుటచే నిప్పు దామెను గానక దుఃఖించుచున్నాను.

సార—(చూచి సంతోషముతో) ఆశుకొనుచుండఁగానే అందఱు వచ్చినారు.

కలకం—(చూచి సంతోషముతో) ఇదిగో! సారసిక

అందఱు—(సంతోషముతో) ఓహో! సారసిక. సారసిక.

సార—(చూచి సంతోషముతో) ఇదిగో! రమయంతిక గూడ. (సమీపించి) మహాభాగా! అదృష్టవంతుఁడవు. ప్రియతమాలాభమున వర్ధిల్లుచున్నావు. (రమయంతికతో) సభీ! యదృష్టమునఁ గాననయితిది.

రమ—సారసికా! మఱి మల్లిక యొక్కడ నున్నది?

ఇతరులు—తొరతొరగాఁ జెప్పు.

సార—(చేతితోఁ జూపి) ఇక్కడిఁజాతాభవమున నిప్పుడే యాశకునితోఁ గూర్చి యిటు వచ్చితిని.

నవ—(సంతోషముతోఁ జూచునపుడతనితో) కాలిందీ! నర్మగర్భము లయినమాటలతోఁ బ్రయోగించి నిగుపఱుము.

కలకం—(ముందు చూచి తొట్టుపాటుతో) అయ్యో! ఈప్రదేశ మంతటను సంక్షుభితముగా నున్నది. (మరలఁ జూచి) సారసికా! చూడు. చూడు.

ఉ. ఛాదితవిష్వగైందలరుచామహిమంబులు దృష్టిరోధకం
బై, దెసలక గ్రసించెను భయాంక మహ్నతగోచరంబునై,
యేమియై లేజమో తమమొ యాయుభయోరుతమప్రకాశమై,
రోదసి దీప్యమానముఁ దిరోహితముం బొనిరించెడుక గడుక. ౪౩

అందఱు—(సంభ్రమముతోను విస్మయముతోను జూచుచున్నారు).

(తెరలో)—హా! ప్రియురాలా! మల్లిక!

కలకం—(సాక్షంకముగాను సవిషాదముగాను) అయ్యో! యీయూర్తనాదము వయ మ్మునిదిగా నున్నదే.

అందఱు—(పిడుగు మొలినట్లు గుఱుచున్నారు).

కలకం—(సత్వరముగా సమీపించుచున్నాడు.)

[తరువాత సభాష్టవిదనుఁడు మారుతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాడు],

మారు—హా! ప్రియురాలా! ని న్నెవ రెత్తుకొని పోయినారే?

చ. హృదయము నూలువ్రక్క లగు; నింగలమందుఁ బొరల్చినట్లు లా
మది; చిన మేదో నేఁ దినినమాదిరి దేహము విహ్వలించు; ను
త్పదమున నన్ను ము న్నిలిపి భద్రముగా నటు, మాఱుదెనెమా!
యదయత సంధకూపమున హా! యిపుఁ డీగతిఁ గూలఁద్రోయుదే? ౪౪

కలకం—(సమీపించి) సఖుఁడా! మల్లిక కేమి మూఁడినది?

అందఱు—(సమీపించి) మహాభాగా! మల్లిక కేమి?

మారు—(చూచి బాష్పుతిశయముతోఁ దనలో) అయ్యో! పీరు కూడ వచ్చినారా?
(ప్రకాశముగా) అయ్యో! సఖుఁడా! నిపరిశ్రమ మంతయు వ్యర్థ మయినది. హా!
సఖులారా! మీజీవిత మపహృత వయినది.

కలకం—సఖుడా! విషయ మేమో తెలపకయే మమ్ము దుఃఖపెట్టెద నేమి? మల్లిక కేమి సంభవించినదో తెలపుము.

సార—మహాభాగా! యిప్పుడే గదా పల్లవతల్పమున నిన్నుఁ గూడినది?

మారు—ఔను. కర్ణకతోర మిది యాలకింపుము.

తే. ఆధరమధు వానునాన నన్యాజరమ్య! మామె మానన మేను వ్రీళానతంబు
పైకి నెత్తఁ, గురంగళాబళ విలోల! ముగ్ధనయనముల్ ప్రియ వయో మూతపడియె.

(అని నేలఁ గూలుచున్నాఁడు).

కలకం—(పట్టుకొని) సఖుడా! యామె మూర్ఖిల్లినయెడల కిక్కిరోపచారముల నూఱడింతము. రా.

అందఱు—(ఁగ్నిశ్లోతో) త్వరగాఁ బ్రియసఖి నూఱడింతము.

సార—(స్మరించుకొని) మహాభాగా! మల్లిక ప్రథమసంగమమున మూర్ఖిల్లు నని మునుపే భగవతి నాచెవిలోఁ జెప్పినది. కావున మన మామె నాశ్వాసింతుము.

మారు—నుఱియొకదారుణముఁ గూడ వినిపించెదను.

కలకం—(సాశంకముగా) ఆజేమి?

మారు—తరువాత నానిమిషమున—

చ. గడగడ మిక్కిలికా నడఁకఁ గాయము విహ్వలమై, హతాశుగాఁ
బుడమిని వ్రాలె నాలలన పొల్పటి; యత్తటి “హా! హతోస్మి” యం
చడలన నే మదంకమున నంగనఁ జేర్చిత; నంతలో ననుక
బడముగఁ జేసి, భూత మెదో చట్టన హా! గొనిపోయెఁ బ్రేతునికా. ౫౦

(అని మూర్ఖిల్లుచున్నాఁడు).

కలకం—(తనలోఁ గన్నుల నిరు పెట్టుకొనుచు) మునుపు చూచినసంతోభము గూడఁ దక్రయ్యుక్తమే.

నవ—హా! ప్రియసఖి! మల్లికా! నన్నుఁ బలకరింపుము. (మొదలు నటికినట్లు పడి పోవుచున్నది.)

కాలి—హా! మాఁదైవమా! స్వయముగాఁ లెంచినరీతగను ఫలకాలమునఁ ద్రెంచి కనీతి నేమి? (నవమాలికను బట్టుకొనుచున్నది.)

రమ—అయ్యో! అదృష్టహీనురాలను నేను వచ్చుటచేత నే యాయనర్థము సంభవించి నది. హా! కళి! మల్లికా! నన్ను గూడఁ దీసికొని పొమ్ము. (అని పడిపోవుచున్నది.)

మధు—హా! కృతాంత! మల్లికార్జునమున సమస్తబంధువర్గమును మారణ మొందినది. (అని పట్టుకొనుచున్నది.)

భ్రమ—హా! దేవరీ! యశాధ మయినదాసబృందము నుపేక్షించి యెందుఁ జోయితివి కల్లీ?

మారు—(తెలివని బొందుచున్నాఁడు).

సార—(శాత్రుశతముగాఁ దనలో) ఇది భగవతీయోగవిద్యాప్రభావ మని నేను దలంచెదను. (ప్రకాశముగా) మహాభాగా! అతిసంభ్రమము వలదు. భగవతిని జూచి సర్వమును జరిగింతము.

కలకం—సారసిక యుక్తముగాఁ జెప్పినది. మనము భగవతి నరయఁ జోదము.

మారు—(కన్నుటితో) మీ కందఱ కిష్ట మయినట్లే.

[అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు].

గద్య.

ఇది శ్రీ పరమేశ్వరప్రసాదలబ్ధపరమ వితాధురంధర విజయనగరపురీషరస్థాపితాంధ్ర
భారతీశీర్ష సారస్వతపరిషద్విచక్షణసమర్పిత విశేషరచిత వర్ణన
సాధువంశక్షర రికాశరరాకామధాకరాచ్చనామాశ్రయపాత్ర హరితస
గోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మణ్ణాంబాగర్భశ్రుక్తిమక్తాఫల
నూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ కుబ్జరాయ
నామధేయాంధ్రీకృత మల్లికార్జున
ప్రకరణంబునందు అష్టమాంకము.

శ్రీరస్తు

శ్రీపరమాత్మ నేనమః

ఆంధ్రమల్లికార్జునామృతప్రకరణము

సవమాంకము

(తరువాత సారసిక ప్రవేశించుచున్నది.)

సాగ—యోగవిద్యాప్రహసితబోధిశక్తి యగుభగవతి, కాపోపస్థిత మయినమూర్ఖుని
 విలనఁ గరణప్రజ్ఞ దూలినపియఁగఱిని దత్పల్లవతల్పమునుండి శీఘ్రముగఁ గాంచీ
 పురమును బొందించెనుగదా. అక్కడ శ్రీకృష్ణాక్షిప్రసాదలబ్ధ మయిననీమంత
 మణి తాఁకినంతమాత్రమున నిర్ధూతమోహ యయి యామె శీఘ్రకాలముననే
 మరలఁ బ్రత్యానితయు నయ్యెడును. (అనుతాపముతో) మారుతుఁడు మాత్ర
 మెన్నెన్నో యమంగళములను శంకించుకొనుచు బహువిధముల నాచేత నివారించు
 డయ్యెను, మణిపూటతటంబులఁ గలకంతసహాయుఁ డయి శోకపర్యాకులభావం
 బునఁ దిరుగులాడుచున్నాఁడు. సవమాలికాప్రభృతిగభీజనము గూడ నాప్రదేశ
 ములయందే యున్నది. (ఉచ్చాసముతో) ఇటు మీఁదట వారలకు న్యృసనము
 మహూర్తమాత్రమే. ఇప్పుడు భగవతి కౌంచీపురమునుండి వచ్చిన దయి,
 యిట నాశ్రమమున మారుతునియు నితరులయు దుఃఖమును మన్ముఖమున విని,
 యాయోగవిద్యాప్రభావముననే మల్లికను మణిపూటమునకుఁ గొనివచ్చినది. నేను
 నపత్యశోకవిహ్వల మయినయమాత్యవిశ్వవసువుకుటుంబకము నూఱిడించెదను.
 (అకాశమునఁ జూచి) అహా! తమాలజాలస్నిగ్ధజలధరపరిణాహాకబళితాంబరా
 భోగ మయి, దర్శనమాత్రమున విరిహిజనులకు నాయుఃక్షయమును గావించెడు
 స్రావ్యట్కాలము ప్రవర్తిల్లినదే. కాబట్టి యీవిరహము మహూర్తమాత్రమే
 యయినను, మారుతునకు మహాన్యసనకర మని శంకించెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నది. ప్రవేశకము.)

(తరువాత మారుతుఁడు కలకంఠుఁడు ప్రవేశించుచున్నారు.)

కలకం—(గురగణముగా.)

చ. పటుతరవిక్రమంబులు నుపాఘము లూడినోఁ, జలంబుమై
 నిటు విధిప్రాతికూల్యము ప్రచ్ఛద్ధిని గాంచుట, నించుకేని యూ

అట గన, కాటంపుఁబెను అంపమునం దగి ధైర్య మెల్ల, మి
క్కుట మగుకుండుగుండమునఁ గూలితి మే మకటా! దటాఁబనకా. ౧

మారు—(సకరుణముగా నిట్టూర్పుతో) హా! ప్రియురాలా! యెట్టియవస్థను బొం
దినదానవు!

తే. అంగభవసార్వభౌమమన్మంగళశీత! జూల్యమధురత్వదాస్యేందు మగువ చూపు;
కనవె యంధంభిష్ట సకలకరణుని! సంధతమసంబునం బడ్డయాత్మదాను. ౨

కల—అయ్యో! భగవతియు నెట కేగనో తెలియఁబడ కున్నది. (ఇంచుక
యుచ్చాసముతో)

క. పనివడె భగవతి నెమకుట! కనునాశయై మనకు నిప్పు దవలంబ మగుకా,
బెనులోఁతునూతఁ బడిపో! యిన నరులకుఁ దరిని నెఱుఁచుత్పణవల్లివలెకా. 3

మారు—

కా. హా! యేమాయెఁ ద్వదీయదాగుపయి నీ కాప్రేమ మెమల్లికా?

హా! యెట్లి నశరణ్యు వీడి చని తెం దాల్మేచ్చ? నాప్రాణమా!

పోయెక ధైర్యము; పొందె నామతి భ్రమంబుకా; మిక్రం బృచ్చింపు; త
స్య! యాయంజలి చూచి జేర్తు; నుడిలే నెం జిల్క మిం తీచెవికా. ౪

(బాష్పితోయముతో) ఒడిలోనున్న దానవే, యెట్లు పోయితివి?

చ. తలఁతును దద్భవత్పృథునితంబభరాంసయానముం, బ్రియా!

చెలిసరపోక్తి నాబిడెముచే బెడఁ గౌనలపిన్ననవ్వుఁ, దా

రలచలనంబుచేతను దరంగితముకా వలితాంతకంధరం

బల సవిలాససంధరదయాంచితవీక్షితముకా ద్వదీయ మేకా. ౫

కల—(తనలో) అయ్యో! యేయు పాయమున వయస్సుని మఱపింతును?

మారు—(సకరుణముగా నేడ్పుచు)

కా. ఓశృంగార! రసాధిరాజ! కరుణంబో హస్యమో యై తయో;

నాశం బొందె మదం, బనంగ! చూరు సస్యస్తాన్త్రతం గాన; ఊ

దీ! శీర్ణం బయి పోయెనే, త్రిదివమన్ గల్పించుబిభూషయుకా;

మిశ్రస్తోరతపఃఫలంబు సమనెకా విశ్వాక్షులారా! విధికా. ౬

(నిట్టూర్పు విడిచి) మారుతునియందుఁ బ్రేమ గలమల్లికా! యకాలమున న శ్మేల
పరిత్యజించితివి? నాయం దేమితప్పు కనిపెట్టితివి? (విమర్శించి) కాన.
తెలిసినది.

తే. అతివ! యనవద్యవృద్ధ మవ్యాజవిభ్ర! మంబు నమూనచంపకాభంబు నైన
యంగమన, వానిమిత్ర మనంగరుజను! దడ వనుభవింతుటను గిన్న పొడమే నీకు.
(ఉపాలంభముతో) అట్లయిన నీదర్శనము మొద, అనితరసాధారణ మయినవాయవ
స్థను నీ వెఱుంగనిదానవా?

ఉ. కోరిక నీయెలుంగనుచు, గోయితకూజిత మాలకించెదకా;
గైరవపం క్తి నీనయనకొంటిని దీరి కఁ గాంచి పొంగెదకా;
జేరుదు నే, గృహోపవనసీమ సకారకచారుబాలమం
దారతతకా, దరస్మితయుతకా నినుఁ గాఁ దలపోసి; ప్రేయసీ! ౧
ఇంతియకాదు.

చ. నినుఁ గన, తెప్పపాటును గణించును దృష్టి, దృఢార్థశంబుగా;
వనిత! తృదాఖ్యవర్ణములె పల్కు రసజ్ఞ, వచోంతరంబులకా;
మనసున నేను నికా గలయ, మామకపక్షము, హారముల్ ఘన
స్తనపరిరంభణవ్యవధిదానకతోరము లంచు నెంచెదకా. ౨

(అకాశమున) మందాకినీ! నీ వయినను జూడవేమి? కారణము తెలిసినది.

ఉ. ప్రాణముకంటె నెక్కుడుప్రియకా, మృత గాఁగ నెఱింగి మల్లికకా,
దానను బుట్టినోకముకతంబున నిస్సృహ వాచు మేన, యో
గానలమందు ధారణబలాధికతం జనియించుదానఁ, గ
స్థానలనరు చుష్మానఁగఁ గుమ్మరిలం, బసుమంబ వై తయో. ౩

కల—అయ్యో! ఎంతకష్టము!

చ. అడుగుజగానఁ గూలితిమొ; యంత్రులు లైతిమొ నారకంబునకా;
బడితిమొ మిత్తివాత; బడబాళిభిఘామములోన నుంటిమో;
కడిదితమంబునకా మునిగి, కార్యము దోఁపక, పెద్దయేటిలో
నడినుడిగుండమందలితృణంబుల మై ధ్రుమియింతు మయ్యయో. ౪

(మారుతునిఁ గూర్చి) మిత్రుఁడా! మనస్సును గుదురుపఱుచుకో. ఆపదలు ధైర్య
మునఁ జెదరిపోవునని వినుబడునుగదా!

మారు—(నిట్టూర్పు విడిచి)

ఉ. ఏను బ్రవాళశయ్యను శయింపఁగఁ జో, వల దార్యపుత్ర! హా!
మానుము సాహసంబు బనుచు, మండుదు నన్యెఱ, వేగఁ గంగణ

ధ్యానమతోడినాస్తమనఁ బట్టె బటంచల; మట్టిపేనుసం
సానముఁ బాసి యంకగత, ధైర్యము నెట్లు వహింతు? నోసఖా! ౧౨

మఱియు నమ్మందారమూలమండే—

మ. పరపాణ్గి హాణు బెటింగి, యుగులుల్ పాయక మదిం గోరి; నక
బరిరంభం బొనరించి, నెచ్చెలి యటకభావంబునక, బ్రేమమై
దరుణీరత్న మశంకితంబుగ మనస్తాపం బటుల్ గద్గదా
క్షరయై తెల్పుచు నేడ్చె; వింటిగద తత్సర్వంబు నీవుక సఖా! ౧౩

(అనేకమును నటించుచు) అయ్యయో!

మ. కరణద్వారము లంధకార మెదియో గప్పక; భ్రమించుక మనం
బురుమోహంబున; నాదుబీభత్సము నయ్యో! నవ్వుమై పోయెనుక;
బరితాపం బెదొ యంతకాలదహనప్రాయంబు మే నంతటక
విరియంబాటెడు; నేమి చేయుచు? సఖా! విధ్వంసచేతస్కుండక. ౧౪

కల—(తనలో) అయ్యో! వయస్సుని మఱియొకవంకకు మరలింపఁ జాలకున్నాను.
కానీ. ఈతోటకరితతిరామణీయకమును గనఁబఱచుచు నించుక వినోదముఁ
గావించెదను. (ప్రకౌళముగా) సఖుండ! యీసమయము సర్వార్థివారము.
చూడు.

తే. అనిలసంక్రేరితంబులు నైంద్రచాప । మండితములుఁ దటిన్నటితాండవై
రంగమండపము లివె, నీరంద్రనీర । దంబులు, తమాలరుచి నంబరంబు గప్ప. ౧౫
సఖుండ! చూడు. చూడు.

చ. కలితము లౌశిరీంధ్రములకచ్చుల మూఁగెడుతేటిదాటులక,
జలధరసంచయంబునను, జాల మలీమస మైనవ్యోమముక,
జెలఁగుముఁ గాంచుపల్లెకృషీవలనానులయుచ్చలాక్షులక
జెలు వగునాసరంబు లివి, జీవులకుక మద మావహించెడుక. ౧౬

(అంతటను జూచి)

తే. చఱుల గిరులను గార్మిల్లు టఱునునంత । విచ్చెడువిమారధారిణి వింతగొలుపు
కొననము, లిటఁ గుటజనుగంధమయము । అలరఁ జేయుత సఖుండ! నీయక్షియుగము.
ఇంతియకాదు.

మ. మన సాకర్ష మొనర్చు. మాస్థిరసంస్థానంబులం జెమ్మగి
ల్లిన వాడుక, నవనారిముక్కుకలపాళీవేష్టితాద్రినలుల్,

జనితానందమయూర నాదచక్రితోచైర్వర్వల్లికాభీపత
ద్దు సభోగిస్ఫుటనూత్నరత్నరుచిచిత్రద్యోతదిగ్భాగమూర్.

౧౮

ఉ. ఈ మ్రోదదిమ్మ పుష్పాకులదుమ్మనఁ గప్పవడం, గదంబజా
ల మ్మిట నాపదాగ్రముశశమ్మఁ గదల్చుచు, నెమ్మిగుంపు పిం
ఛమ్మలు విప్పి నాట్యములు నల్పఁగఁ జేయుచు, నర్వలోకతా
పమ్మ హరించునిపయర. ప్రాచ్యము నేవ్యము నీకు మిత్రమా!.

౧౯

మారు—(అంతటను జూచి సావేగముగ) మిత్రుఁడా! ప్రియావియుక్తుఁ డయి
దిబ్బాఁగుఁ డయినవానికి నీప్రావృఢారంభ మున్నాదావతారము గదా!

చ. జలదగ భీరగర్జలకు స్వాంతము బెగ్గడిలంగ, ముగ్ధనా
రులు దమయంత గుబ్బలకు గ్రుచ్చి కవుంగిటఁ జేర్చుకొముకుర్
బలుముద మొందువేళఁ, బ్రచలాకులకేకల నార్చుచుకొ మకుం
డలుకను గూరుకొరునఁ, ద్రియారహితుండు మనంగలం డెటుల్!

౨౦

చ. జలదపమిషలోముల సారసపక్షుల నింగి నార్చుచుకొ,
గలఁచుచుఁ జాతకుర్ దనియఁ గా మిగు లొనడగండ్లధారలకొ,
బలియుచు వెల్లచెక్కిటను బాణి గదించువియోగినిజనం
బులనిగుహ్యులకొ, మలియుహ్యులమత్తుల కోర్వ వచ్చునే!
(అకొశమును జూచి సకరుణము గా) హా! ప్రియురాలా!

౨౧

ఉ. కొంచనశ్లగ్గి కారరుచిఁ గా దనఁ జాలెడునదుమైటిగిం,
జంచల నేత్ర! యొక్కపరి చక్కగఁ జూపఁగ రాచె! మల్లికా!
మించినకొంతిగర్వమున మిన్నన నిట్టటు సంచరించునీ
మించులు, మోము నాంచుకొని మేఘములం ద్యజియించి పాటఁగకొ. ౨౨
(మంచుచూచి)

చ. అకులు కదంబకుట్టులములం దవె; (సకరుణముగా) హా! చికురంబులార!
(వేటొకవంకఁజూచి) వె

న్నెలపులుఁగుల్ వనాని హవణిలెడు; (కన్నటితో) హా! కనులార! (వేట
నలనఁజూచి) యెల్లవో

నలరెకుఁ దానిమాతలు; (ఐశ్వర్యముతో) హా! దరహాసమ! (ఒండుచోఁ
గాంచి) కాద్యలంబులం

దతమెడు నింద్రగోపములు; హా! విలసన్మధురోష్ఠింబమా!.

౨౩

(మూర్ఛిల్లుచున్నాడు.)

కలకం—(సకరుణముగా) చీ! కృతాంత! కేవల మింతనిష్ఠుడండ వయితేమి? (కన్నీళ్లతో) హా! యెంతకష్టము!

తే. ఇప్పుడును శతభా వ్రయ్యతేమి? మనస! వజ్రసారము! నేనెవో బహుళునిండ; హామానుశ్శద్ద్యశము మిత్రముఖమతిమండగనియు నెప్పటియట్టులమనుచుంటి.

కటకటా! జలసరారంభమును వర్ణించుచు దుర్మార్గుడను నేనే దీనికి గారణమయితిని.

(అకాశమును జూచి)

క. నిరద! నిరద! మారుత! మారుత! హా! మన్మథుండ! మన్మథుడా! జో

హా రితి మీ కండఱును | గోరుదు నే బ్రాణభిక్ష గూర్చి సఖునకు. ౨౫

మారు—(తెలివిపోవుచున్నాడు.)

కల—(ఉచ్చాసముతో)

అ. అతికించి నానుస్థాన, మే తెంచి | పేరి సామ్యమునో మారుతుండు

న్న హరసము మెల్ల జలికి, చైతన్యంబు | మరల గలుగజేసే మారుతుండు.

మారు—(ఉన్మాదముతో)

కా. కానక రమ్య మి దేవదేశ మెవో! తద్దావోన్నితంబందె కా;

నే నెన్వాడవో బాష్పకీరముఖుండక? నే మారుతుండం గదా!

పూనం గారణ మేమె బాష్ప? మెదో సంభూతంబు దుఃఖం; బడే

మీ! నాప్రేమసిం గోలుపోయితి గదా! యేజీదృశక మల్లిక. ౨౬

కల—(సావేగముగా) ఏమిటి? యున్మాదమువలె నున్నది

మారు—ఇప్పు డీనమందే వెదకెదను (సక్వరము గాలేది పఱచుచున్నాడు)

కల—నిజముగానే మారుతుండు న్మాదకాలస్వరముచేత దప్పుడ డయినాడు. కలి

సుడా! కలకంఠుడా! యింకను ఏవు బ్రదికి యున్నా వేమిరా?

మారు—(అంతటను జూచి) కటకటా! సర్వతోరమణీయము అగుప్రదేశముల

యందు ముందుగా నెందు వెదకుదును? (చేతితో జూపుచు) రక్తకదంబగుచ్చ

లాంఛనము అగునీ కచ్చములయం దా మెయునికి యసంభావ్యమే.

తే. ఇచట ఏకొండజాల్మరియినుకతిన్నె | నంచనడలను బ్రియ సంచరించు నేని,

జఘనభారాలసవలీలచరణచక్ర | మణిభవము వింతు ముజీరరణిత మేను. ౨౭

కల—అయ్యో! ఉన్మాదము పరమావధి నాలోపించినది తథావిధ మయిన యామె

నాశమును మఱచిపోయి నెదుళ్ల పాగుచున్నాడు కాని. నేను ఏతని ననుస

రించెదను.

మారు—(చెవియొగ్గి సంతోషముతో) మిత్రుడా! పరాకు గాక కుడిదిక్కున చెవి యొగుము.

చ. వనగజదానసంగతి నువాసన లీనుకరంగవంతు లే
చినతరుసారి మాటువడి, చెంగటల దోచుమడుంగు పెన్దరికా
వినియెద, గోటితోఁ జెనకువీణియతివియపంచమస్వరం
బనెదగు నన్నుటాక్షరము హాయిగ నా కలకంఠివాక్యముకా.

౨౯

(ఈ సాలంభముతో)

తే. తలఁచ నతిభూరభోగదీపతను మయ్యుఁ, | జెలుల సాశ్రుశృత ప్రలాపతను విడిచి,
తామరసోమలాంఘ్రి నాతరుణి యెట్లు | గిరితటంబున జరియించు హరిణియట్లు?

కల—(ఈసలో) అయ్యో! వయస్కుఁడు కోకిలాస్వరమును విని భ్రమపడుచున్నాఁడు.
(ప్రకాశముగా) ఇది మల్లికాపల్లవము కాదు.

క. పండినజంబునలమును | దుండమునం గొణుకుపికవధువుకుమా విడి, మి

క్రుండ! సఖివాక్కుగా; ది | ట్టుండునె యిది! దానఁ దేనె లుట్టుం గాదే. ౩౦

మారు—(విపదముతో) ఏమి? యిది పికవధువుకూజితమా? (మరలఁ జెవి యొగ్గి)
జౌరా! సాదృశ్యరాహిత్యము స్పష్ట మగుచున్నను, నావీతులు భ్రాంతి నొందు చున్నది.

క. రా లయినను గరఁగింపఁగఁ, | బాలుటల బ్రత్యక్షరమును శ్రవణామృత మా
నాలలనయనిందితమధు | రాలాపం, బేల నాకు నతిపరుష మగుకా?

౩౧

(నిట్టూర్పుతో) ప్రియతమావృత్తాంతము నే నెవరిముఖమునఁ చెలిసికొఁగలను?
(చూచి కాకుళముతో)

౩ మేనితక్కు లెసఁగ మీలు మిట్టల, జలించు | చిలుతరరఁగచాలు చెన్నమీల
వలలు నెతర, నిసిగో వనదేవతావగా | మాప్రతూత మమల మయినద్రాదము.

దీని నిప్పు డడిగెదను. (సమీపించి)

౪. నీజలంబులంపు నిమ్మ నాభిద్రావ | దానమాడ దిగెనో నానెలంత?

యా మెలెక్కుఁగనులు ద్రాదను! నీయలలలో | నీకలార్పుఁ జామ్మిలాఁతిమీల.

(చెవియొగ్గి) ఏమి? బడులు వలుకక యూర కున్నది. స్నానమాడ దిగి, లోఁకునల్లతో
మునిగిపోయి యుండును. అయ్యవీయమును జెప్పఁ జాలక మిన్నకున్నదని తలఁ
చెదను. (చూచి సాక్షేగముగ) మిత్రుడా! అయ్యో! యెంతప్రమాదము! ప్రేయసి
నిజముగానే నీళ్ళలో మునిగిపోయినది. అది మనకుఁ చెలువుదు నున్నది.

చ. మను పువ్రుణ్ణోడి కానుకగఁ బుచ్చినమాఁ గ్రహించి, యా మె కే
 ననిచినమాక్తికంపునెకహారము, తత్కృతినోరునిస్తల
 స్తనయుగలికా స్మరణమయరుజాపరిపాండుర మైనదానఁ, దా
 ననికముఁ దాల్చి సౌఖ్యపడినట్టి దయో! ప్రియ చిమ్మె నింగికికా. 3౫

(మరలఁ జూచి ససంభ్రమముగా) మిత్రుఁడా! మునిఁగిపో లేదు. ఇప్పుడు మునుఁగు
 చున్నది.

తే. ఇందుబొంబవికోధి, మహేంద్రసింహి । రమ్యతాచార్యచణవికరప్రపంచ
 మఱటాయాకంఠమన్నదేహయగుమగుపయ్యాననముచూడుజలకంపమానమదిగో.

(బిగ్గటగా) ప్రియురాలా! భయపడకు. ఇదిగో! నేను బయికిఁ దీసెదను
 కల—(తనలో) అయ్యో! ప్రియనయస్యుఁ డంతటను సదృశవస్తువులయందు
 భ్రాంతి నొందుచున్నాఁడు. (ప్రకాశముగా) సఖుఁడా! ఏ వాక్యరాంతవికాఠ
 నేత్రుఁడవు గదా? ఏమి? యీభ్రాంతి?

మారు—ఇదియు భ్రాంతియే —(పరిశీలించి - విహదముతో)

ఉ. హారము గాదు, మానసవిహారముకై దివిఁ బాఠెడుం బ్రవా
 భారణచంచుపాదముల నంచలబా రిది; చంచరీకమలో
 లో రొదనేయ, వీచికల లోలతఁ గాంచునవాబ్బ మిదియుకా;
 నిరదసిలకుంతలము నెచ్చెలియదుమొగంబు గాననూ. 3౭

కాఁబట్టి నేతోకనోఁ జూచెదను. (నడిచి సంతోషముతో) ప్రథమజలధరధారా
 నేతోచ్చసితసురభిళకటాస్థలాలంకార మయితమాతరుప్రమామందు—

క మదముకుళదసాంగం బయి । యిదిగో! మధుపింగలాక్ష మేనుఁగు, కరముకా
 రదమున నిడి, ఝగిరొడఁ ద్రుటి । గడలనిచెది వినుచు నద్రుగతిఁ గనుపట్టుకా.

దీని నడిగెదను (సమీపించి)

క. గిరిగవులనొ, వనధువులనొ, ఝరిదగులనొ, యస్పదీయజాయ, కటకటా!

కురవలె నడలు చెటనే । గరివర! నికనులఁబడెనొ కరుణం శైవుమా. ౩౯

(సంతోషముతో) ఇది త్వగస్తంభితకర్ణతాళ మయి నావచనమును సాదరముగా
 వినుచున్నది. మఱియు నంతట నట్టువట్టుట తాండవింప, నులుమువలె గభీర
 మయినతనగరితంబున నాకుఁ బ్రతివచనము గూడ నిచ్చుచున్నది (సవినయముగా)
 గజరాజా! యేమనుచున్నావు? అమెలక్షణము లెట్టివనియా?

మ. స్వనముల్ త్వత్ప్రభుకుంభబంధులు; నడల్ త్వన్యానతుల్యంబు, లో
యనుఁగా! తుండసమానముల్ వూడలు, లే దండైనఁ గార్కశ్య; మో
యన! సానక మెఱుఁ గెక్కుమేల్పసిఁడిదాలద్దంపుఁ జెక్కిల్లు, నీ
చిననాటక మొలకెత్తుదంతపుగునిం జెన్నారు నేఁ డింతికిఁ. ౪౦

(విమర్శించి విపాదముతో) ఏమీ! కనులు మూసికొని నాప్రార్థనమున కూరకున్నది.
బేరా! గజనిమాలిత మన నిట్టిదియే! (నిశ్చేదముతో) హా! ఖలజనము
దుర్లలితముగదా!

ఆ. అర్థింపుము క్త హేనయీప్రణయవాక్యంబు వినఁడు; దుగ్ధదాంధుఁడితఁడు;
చివర కట్లు లెట్లు చెవి వేసితిన్నఁ, దా! నొసఁగు నేత్రమాలనో త్రరఁబు
కొబట్టి మఱియొకరిని బ్రార్థించెదను (ఒకడుగు వేసి) ఇదిగో! స్పష్టముగాఁ దన
యపరాధమును జూచి, ప్రణయకోపమునఁ జేరరానిదిగా నున్నప్రేయసిని, ఖన్న
మతియందు మఱియొక గున్న మేనుఁ గనున్గొనించుచున్నది. (చిఱునవ్వుతో) ఇది

ఉ. మానవకాత్మయై, ప్రేముఁడు మక్కువ మాటికి నీయ, నందుకో
దాఁవనల్లకిఁగలయంబులఁ; గుంభము లంటఁ బోవ, హ
స్తానఁ గరంబు నీత్యైతి విదల్చుక; బల్మైన గోఁగవిక క,
స్నాననముక మరల్చుకొన; హస్తీని యొల్లదు లాలనంబులక. ౪౧

కొబట్టి యిక్కడ నాప్రార్థనశ్రమ మనుచితము. (మఱియొకవంకఁ జూచి)
ఇదిగో! దనచంచలనేత్రప్రభుచేత దిబ్బుఖమల నిండివరంబు లుప్పతిల్లంతయు
హఁజీబ్బంద మిక్కడ నిలుచున్నది కొబట్టి దీనియం దొకదాని నడిగెదను.
స్త్రీలస్వత్వాంతము స్త్రీలకే విశేషముగాఁ దెలియఁగలదు. (యాచి) తనగుంపు
చెదరిపోవుచున్నను, నాప్రార్థనమును వినుటకయి తాను మాత్రము కదల కున్నది.
అదికాదు.

ఆ. మెడను బెడమఱించి మిగులఁబ్రేనును దన! వెంకఁ జూచుచుండ జింక, పఱవఁ
జాల కెగిరి కూలుపాలకందును గంచు, నదిగా! దుర్గమాద్రి హరిణి నిలుచు.

(విమర్శించి) కాతరస్థిగ్ధ మయినదీనిచూ పతిలోభియముగా నున్నది. ఇక్కడి
పర్యతఁడందలతామందిరములయం దెందేసి యుండి, నాపక్త్యలాఠీ వీనికి విద్యుఁ
గఱపెడు నని తలంచెదను. (నిశ్చయించుకొని)

ఆ. వివేనహరిణులకును బెడయఁజూపులు నేర్వఁ బోలు నాదుమల్లికాలతాంగి;
లోకమంఘ కివ్యలోకగుణము గాంచి, గురునిగుణము దెలిసికొందు బుధులు

దీని నడిగెదను. (కొంచెము సమాపించి)

క. నాచందలాక్షి, చూచి! యేచాను నలంకరించె నెరిగింపు కెక్క?

మీచికితనయనచాతుర్యము. కాచార్యక మొనరిచినది యామెయొకదా! ౪౫
ఏమీ యుత్తర మీయకయే పిల్లలతో వెడలి పోవుచున్నది? దీని కీయనాదరణమన
కేమి కారణము? నాప్రియురాలితోడినంపునమా? (నవ్వుతెచ్చుచుగా.)

క. లోలాక్షివయనచాతుర్యము. బాలఁ గఱచి చూచిలు లేల స్పర్థ పెహించెక్క?

(విమర్శించి నిశ్చయించుకొని)

బాలామఖిపుఁ, దక్కులమాలి! భజించుగద విధుని; మర్మము వెలిపెక్క. ౪౬
దీనిని నిందించెదను. ఓహరిగించుకొని! మల్లికాలోచనసాభాగ్యపర్యవసారింబుల
మయితి మని మీరు గర్వపడ కుండుడు.

లే. గఱచితిరి కొంతవలనను గాతరత్వము. పక్షులతలును, స్త్రీగృభావము, విపులత
యనువిశేషంబు లొకకొన్ని; యయిన నేని వెరవు లేనివి నుండి తద్విభ్రమములు.

కల—(నవ్వుతెచ్చుచుగా) అయ్యో! మిత్రుఁ డున్నాదమతుడిమెట్లు నధిష్ఠించి యున్న
వాడు. తిర్యగ్జతువులను గూడఁ బ్రార్థించుచున్నాడు. ఆచేతనమంతోఁ
గూడ మాటలాడుచున్నాడు. అయ్యో! నాకు మాతురునియాశ యింత
నెంత. చీ! నాశీవిత్వము. ప్రియసుహృదుఁ డిట్టియెవ్వఁ నుండఁగఁ దాను
నకింపకున్నది. (సోపాలంభముగా)

చ. అవునువో యేని కీపు పరమాప్తము ప్రాణముకంటె, నట్లై న

కొలఁ దగు నీకు నెక్కఁ దగునిష్ఠుఁడు; చా! యతఁ డీవిధంబునకా

మిపుల విలాసముల్ మతి భ్రమించి యొనర్చుచు నుండఁ జూచుచుక్క,

జివుకక యెంతకాలము పసింపెదవే యిటు చూడజీవమా? కల

(మాతురనిఁ జూచి) చా! చూడ నాకు జాలి యగుచున్నది.

చ. అడవిమృగాలవెంటఁ బడి యాచన సేయఁగ, నవ్వె యేమియుక

నుడువమి నుత్తరంబుల, ననూనవిషాదత వెచ్చ నూర్చుచుక్క,

బడు గయి శోకతాపమాలపా లయి, కన్నులఁ గాఱుకునం

దడిసినమోముతో నకట! దైన్యమునం జెలికాడు ద్రిమృగక. ౪౭

(అక్రందముతో నాకాశమున)

లే. మల్లికా! యేల వెలి! దయ మాలి! తకట! మునుపు వికసితమంధరముగ్ధమధుర
మైనవిమాపు, లభు లబ్ధమందుఁ బోలే! బ్రాణమోమిచ్చుకను, బాష్పవారిధిరము.

మారు—అయ్యో! ఏమి చేయుదును? ప్రియతమరానివృత్తాంతము చెబుచు వా
రవ్యరును గానబడలే (స్వగమతో) కాని. మరల వెళువను. అనిశ్చయమే
శ్రేయస్సునకుఁ బరమహేతు వని వివేచించుచున్నదిగా! (ప్రతియొకడును వేసి
కాకుముతో)

చ. జలజలమంచుఁ దొట్టిలుచు, జాంబవతుంజములందఁ బాటువే
రలలగభీషింధుతిలులకా ముదితస్విజగానహృద్యలకా,
గలితవనోజతాపశ్చిఁ గ్రాఁగెడుకన్నదపుంబడంతచె
క్కిరులను బోలుపాండురుచి గేదగితే కద విచ్చు మెచ్చుకా. ౫౦

(సాభిప్రాయముగా)

చ. అమలిన మైవశుభ్రుఁచి నన్నక విచ్చినకేతకీలతాం
తముకొనఁజేసు, భేదనవిధాప్రచలనృధుమత్తస్యంగమై,
తమి నటు నన్ను ము ననినతామరసాక్షివిలాసభావినీ
త్రముఁ దలఁపించు నిత్రతీసి, త్రాంతవిలోలవిలీలతారముకా. ౫౧

కాబట్టి విశిష్టగంధప్రియ మమునయాధ్యంగరాజమును నే నవకిగదను. (ఎదుట
నిలబడి)

క. తిరిగెను వని, నెటనే చదు. కర! నామనిరాక్షి నికుఁ గానంబడెనా?

ధర నున్నఁ, బారిజాతపుఁ బరిమళ మివొందు దామెదనము సోఁకా. ౫౨

ఏమిది? నన్నాదరింపక గర్వముతో గానము చేయుచున్నది. కాని. ప్రియురాలి
కడకంటిమాపును స్మరింపఁజేయుచీనియొడల నే ననుయోపదను. (ఒకడుగు
వేసి) ఇ-గో! నిక్కడ నిరక్షకదంబమునఁ బూలగత్తులు వికసించియున్నను
వేటొకఁ డీకొదమకు మ్రొద, చిగురాకుమీఁద శయనించిన దేమి చెప్పుమా! (పరి
శీలించి సానుకంపముగా)

ఉ. ధారగ జాటుమన్న కవిభంబున, నానరు లేనీ, మంజుషుం

కార మొక్క, దల్లబలఁగంబులతోడను గూడిమాడనుకా,

మారుతనిత మైనకుసుమంబులతావికి మోద మొంద, దా

రా! రమణీవియోగజనితార్థభరంబున నిమిళిదముకా. ౫౩

దీనిని నే నకుగను (పరిశీలించి సంతోషముతో) చేరువ నున్నకదలిమముమము
నుండి విరహపీడితాంగి యయి యీధ్యంగి రాఁగానే—

తే. దయ్యతఁ బ్రత్యాగతను సప్రమాదు మనస్విభ్రమరరాజము గని, యనగళపుఁజేమ
మునను గొఁగిటఁ జేరుచు ముద్దులాడు. గాన మొనరించువార్నించుఁగ ను మఱిమఱి.
ఇది చూచి నిన్నటిరేయిటివృత్తాంతమును నేను స్మరించుచున్నాను అనుమయమున—

ఆ. తలిరుసెజ్జ నత్తయిలిననాకడ కిట్లై. హంసయున వచ్చె; నయిన నేమి?

(మరలఁ దలంచుకొని యాక్రందనముతో)

అయ్యో! తత్తణువ యా మెకిందీరి. ములను బోలుకనులు మూత వడియె.

కల—అయ్యో! యింతదనక నున్నాదతిరోహిత మయినపూర్వసంస్కారము
సదృశసందర్శనమువలన మరల నుద్బుధ మగుచున్నది.

మారు—చీ! నాప్రమాదము. నేనుస్మృతుఁడ నయి, తాదృక్కృతాంతనిష్ఠుర
భావమును మఱచి యడవిలోఁ దిరుగుచుఁ గాలక్షేపము చేయుచున్నాను.
(అకాశముఁ జూచి) హా! ప్రియురాలా! మల్లికా! నన్ను విడిచి నొక్కతె
వెట్లు స్వర్గ మారోహించితివి?

చ. అమరనదీతటంబున విహారము నిద్రఱముం బొనర్త మో
సమదగిజేంద్రయాన! నిమసం బడుగల్ మెలమెల్ల వేయుమా;
విమలము లైనపీఠల వెన్నకు ముందఱ కూగునట్టి నా
కమలజాతేరివార్వములు గాంచుత నిగమనప్రకాంక్షుక.

౫౩

అక్కడ

చ. ప్రవిమలజాన్మావీకనకపంకజగంధిజలావగామాలై,
ప్రవదమరద్రపుష్పహళరందముతావని గుహ్వరక, శచీ
కవలయలోచనాకుటిలకుంతలమూల చలియింప వీరుస్వః
పవనకిశోరమూల, సుముఖ! స్వాగత మిచ్చి నిన్క భజించుతక.

౫౪

(గవితర్కముగా) అహ! విశిష్టగుణము గల్గుగుట గూడ నొక్కొక్కయెడ ననిష్ఠ
వాప్తికే కారణ మగుచుండునుగదా! (అకాశమున) ఓమల్లికా! నందనవనోప
కంఠసంచారము చేకూరునిన్నుఁ గూర్చి నే నించుక వనించెదను.

ఉ. మందరి! కల్పవృక్షమలఁ జూడ జనించెడుకౌతుకంబునక
నందనసదృశాంతరమునం బ్రియ! యెత్తకుమీ ముఖాబ్జ; మిం
దీందిరమల్ భవత్సృగభినిశ్వనితంబుల మూర్ఖానంగ ని
వృంధిమరందమంజరుల నవ్వలఁ ద్రోచి పయిం బడుం జామీ.

౫౫

కల—ఇది మఱియొకమాదిరియున్నాదము.

మారు—ప్రియురాలా! పూర్వము చూచి యుండని ప్రదేశమందు నొంటిరిదాన, నే నెట్లు నీ కొఱుక బ్రతీక్షింపఁగల నని నీమనస్సున భేద మొందఁ దగదు.

చ. మొగము మరల్చి, మాటికిని మాద్దియ! నీవు మదాగ మోచితం
బగుపథమందుఁ గన్న లిడి, యంబుధికస్యవలెక నిలంబడక,
మిగుల వెఱంగుఁ బ్రేమాడియు నెవ్వరులం బొదలక, సురాంగనల్
తెగ లయి నిర్ని మేష మిగుదృష్టు నిన్గఁగొందు గందఱుక. ౬౦

చ. చెలి! యెటుండి వచ్చితివి? చెప్పును యెవ్వనికొంత వీవు? లో
నలుకకు; నీనుఁ గేళినఖు లందఱుమాక; సయిదోడు లైనయీ
నెలవునకల్పనృత్యముల నెయ్యమునక గిన వచ్చినట్టిక్రి
లనవో? యైన, మమ్మును దలంపు సహోదరు లంచు నంద్రు నిక. ౬౧

పెక్కు లేల! ఇవి మొదలుగా మరలమరలఁ గొనుకమాన వారు నిన్నడుగు
చుండఁగా, అజ్ఞచే నీవు గద్గదస్వరమున నించుక పలుకఁ బోవుచున్నంతలో, వేగ
ముగా నేను వచ్చి కలసికొని, వారికిఁ జక్కగఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెదను. (అంత
టను జూచి సంభ్రమముతో) భూపృథ్విమాత్రగోచర మయినయీదేహమును నే
నెట్లు విడిచి ప్రియతమారాలిసమీపమునకుఁ బోవఁగలను.

కల—(సావేగముగా) అయ్యో! హఠవిధి! యేమి యీయారంభము! నీయాలోచన
మేమి? ఈయన్నాదము నెట్లుగాఁ బరిణమింపఁజేసెదవు? (అఁజల్పింభముతో)
భగవానుడా! కనుమధన్యుడి! వెండియుఁ దొటియున్నాదమునకే మరలిం
పుము. అట్లయిన వనివని న న్వేషించుగాని, ప్రియవయస్కుఁ డీమాదిరియన్నతప్ర
లాపముల నారంభింపకుండును. •

మారు—(చెవి యొగ్గి సంతోషముతో) అహో! యింతదనకఁ బ్రియతమారాలిని
బాని బ్రదికి యున్నందుకు నాయందుఁ గోపగించి దేవుడు మకరకేతనుడే నా
కనుకూలుఁ డయి ప్రవర్తించుచున్నాడు. ఇ-గో! నికెడు.—

తే. గొనయ మారోపణ మొనర్చి గనయమందు మాటి కాస్సానలము నల్పమగుఁడువిల్లు;
దెసల మాశ్రోత లెవఁగంగఁదీప్రమగుమఁగర్జములఁ బడుఁదారటంకారమిపుడు.

కల—అయ్యో! మధుకరర్థుంకారమును మోర్చిటంకార మనుకొనుచున్నాడు.

మారు—ఈయనను నేను ద్వరపెట్టెదను. (ప్రార్థనముతో)

ఉ. ఏనిట నే దమోఘ మని యెంతువా, చక్కఁ బరీక్షఁజేసి నా
పై నవడ యేసి, వేగముగఁ బ్రాణము లైదిటి నొక్కసారిగా
స్థానములం ద్యజించునటు సల్పఁగదయ్య దయానుయుండ! యో
నూన శరుండ; కూరుపరు కూరు లలం గిరుమాటు సింగిటికా.

౨౩

(స్మరణ మభినయించి) అయ్యో! లోకాంతరమును బొందుచున్న నేను బ్రతుకు
మిత్రుఁ డయినకలకంతునిఁ గొఁగించుకొని చెప్పిపో వలదా? హా! సఖా!
కలకంఠ! నన్ను విడిచి యెటఁ బోయితివి?

కల—(బాష్పముతో)

ఉ. తాళపాదపార్శ్వమును దాటి యెటుం జన నేను; మిత్రమా!

మారు—(అది వినికయే) నాకడపటిమాట యిది యలకింపుము (అని వెంటనే
మూడ్చిల్లుచున్నాడు.)

కల—(సత్వరముగా డగ్గతి)

ఉ. ప్రేమె యెంటి; వాక్యము ముగింపు; సగం బనియుూర కుంటివే!

(విమర్శించి సావేగముగా)

ఉ. ఈవె గదయ్య చెల్మి గణింపుక లేంపున వేలు చేసి న,

పైనుడుధం ద్యజించి దివి కేగ తకొండమనఁచు మిత్రమా!

౨౪

(అని పట్టుకొని) హా! ప్రియవయస్యా! మారుతా! యశరణ్యుని నన్నుఁ
జూడుము. హా! మకరాంకుడా! నృశంకుడా! నన్నుతఁ డట్లు ప్రార్థించెనుగదా!
యని వినుమ్యుని ప్రాణము హరించితివా? ఓహోరుడా! ఏవలె ఏబాణములను
గాన రాకున్నవే. అవి యలక్షితపతనము లగుచునే శరీరులను మరణము నొందిం
చుచున్నవి. (శీతలోపచారములు గావించుచుఁ బరిశీలించి చూచి) అయ్యో!
మందభాగ్యుడను నేను జచ్చితిని. ఇప్పటికినివృద్ధమను నిర్వికారమే (కన్నీళ్లతో)

తే. అక్కట! యరాకకుంతలం బత్వదార । భాషితంబు నితాంబుజపత్రదీర్ఘ
నేత్రమునుబూర్గి మాచంద్రనిభముమంద! హాసయుత, మామొగంబెయ్యాయానలలు.

(ంతటను జూచి) హా! భూధరనితంబునవానిను అగువనదేవితారా! రక్షిం
పుడు. రక్షింపుడు.

తే. లలితలిలింపితస్మితాడు అగుముగ్ధ । మల్లికార్జునభ్రమంబుల నల్లనిలక
నిడిచె భువిఁ గలకంఠదితినిమంధ! నము, సమ స్థభువనమంగళ మగుజనము.

౨౫

సఖా! మారుతా! స్వర్గముండ వయినదివు నాకొకకుఁ జరకొలము ప్రతిక్షింప నక్కఱలేదు.

తే. అలసింపను నే అన మైన గఱుండ! నిదుర్పథగఁగితిలెంగ నే నెఱుఁగుదు;
స్వర్గమున నున్న, మల్లిక సుస నున్న, నిద్ద లేకున్నఁ గలకఁతుఁ, దోర్వఁగలవె!
అమరలోకంకారభూతు అయినమీయరువురకు నావలనఁ గూడఁ గొంత ప్రయోజన మున్నది.

చ. కురులను చాలపక్ష, సరులు గ్రుత్తురు గల్వఁగలితూల; న
త్తులయివుల్లఁ గేలివృతతల్పము నిం పెనఁగఱఁ రచింపుదుకా;
కురవది ప్రైడితామరలమాత్మ దళమ్ములు ద్రుంచి తెచ్చి, తె
మ్మెర మెలమెల్లనక గొమరు మీనుల సోఁగఁగ వీతు నే; సఖా! ౬౩
(న్నేహమతోఁ గొంగిలింతుకొని) మారుతా! హా!

చ. వికటమణిగవాటసమవిభ్రమముకా, మనసార మామకాం
గకముల సార కేసు దిగికొంగిటఁ జేర్చను నిరువత్తముకా;
బ్రకటము గాఁగ నికు ననురాగము, మల్లిక యిద్దఁమా మెక
త్పక సుమదామపుంబరిమళం బెడఁబాటుదు దీన నిష్పముకా. ౬౪

హా! జగన్నయనచంద్ర! హా! గౌరీప్రసాదఅబ్బ! హా! కులతంతూ! హా! కల
కంతజీవి! హా! మల్లికావిలాసప్రబంధలాలితా! (అవికదవర్ణముగా విలపించుచు
మూర్ఛిల్లుచున్నాడు) (తరువాత సభావృద్ధనలయి నవమాలికయు, రమయంతి
కయుఁ, గాలిందియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

అందఱు—హా! సఖిజనమును బ్రాణసమానముగాఁ జూచుదానా! మల్లికా! మాకుఁ
బ్రతివచన మిమ్మా. విఖటమానచంపకదళపరిమళరమణీయ మయి వనితలక్షణ
గూడ మన్మథవికారమును గలిగించుధవదీయతాశృకతనుయప్పి యెట్టిదెందుర్వి
పాకమునకు లోనయ్యెనే! హా! ఓ హాభాగ! మారుతి! నివు గూడ మల్లికావియోగ
మెట్లు సహించుచున్నవాడవు! ఆమెనిమిత్తము కంత చేద సాహసమునకుఁగూడఁ
గృతసన్నాహుండ వయితివిగదా!

సన—అయ్యో! నవమాలికలోడిక్షణవిరహ మయినను సహింప లేనిదానవుగదా!
న న్నెట్లు లుపేక్షించితివి! నవమాలికేమి! ధవదీయజీవితవిబంధనమునకయి వివిధ
ప్రకారముల నెఱుంగెత్తి కరుణాక్రందుఁ జగుచున్నమారుతున కేనియు దర్శన
విమ్భు.

ఉ. పున్నమచందమామగుచి బొల్చి, దరస్మితకోచి నార్ద్రమై,
కన్నులవిల్లునదనులకైవడిచెక్కులవెల్లఁబాటు, చె
ప్పి న్నిజరాగి సంపద, నపాంగవిలాసములం దనర్చు
ప్రన్ననిమోము, లోఁ దలఁప, బగున మండు మనం బయో సభి! 20

(అకాశమువైపు చూచి) సఖురాలా! నిన్ను బాసి త్నన మయిన భూలోక
మన నవమాలిక వర్తించు నని తలంపకుము. ఈనిమిషముననే నన్ను నిపార్వ్య
మన నున్న దానినిగాఁ జూచుకొమ్మ. అప్పురసలనడుమఁ బరిజనరహిత వయి ని
వేటుండఁ గలవు?

గాలింది—హా! సభి! త్ననమాత్రములోనే శృంగార్య నయి పోయితివిగాదా! హా! భగ
వతీ! నీవు గూడ మల్లికనే యను గమించితి వని తలంచెదను. హా! మహాభాగ!
మారుత! కలకంఠమాత్రసహాయుడఁడ నయి నీవు గూడ నెటఁ బోయితివి?

రమ—అయ్యో! మందభాగిని! రమయంతికా! నిసంగమమే యీసగ్గానర్థములకు
మూల మయ్యెను. దేని కేది ప్రథమభావి దాని కది కారణ మని విందుముగాదా!

కాలి—సఖురాలా! మహాభాగు నయిన నీకొననమున నన్నేషింతము.

అందఱు—హా! మహాభాగా! ని వయిన దర్శన మిమ్ము. (సమీపించుచున్నారు.
మారుతకలకంఠులను జూచి సంక్రమముతో నేడుచు) అయ్యో! దంభభిఖండి
తములయిన కల్పవృక్షములవలె వీ రిరువురు నేలఁ గూలి యున్నారే. (అమ్మ
లు మోఁదొకొనను నేలఁ బడుచున్నారు) తరువాత నవమాలికాకాలిందులు
మారుతకలకంఠులఁ బట్టుకొని) సభి! సభి! రమయంతికా! వీరు మూర్ఖులులే యయి
నారు. కాఁబట్టి జలధరవారికణితారికీతి మయినయీతాతాపల్లవపింఛమున విసరుదు.

రమ—(కన్నటితో విసరుచున్నది)

కల—(తెలివి నొంది విషాదముతో) చీ! వయస్కునిఁ గలసికొనక నేను మరలి వచ్చి
తిని. (చూచి తనలో) అయ్యో! వీరు గూడ వచ్చినారే. (ప్రకాశముగ) హా!
సభి! నవమాలికా! హా! సభి! కాలిందీ! మారుతునియవస్థను జూడఁదీ. ఇతఁడు.

క. అగపడువ్యగముల ఖగముల | నగముల నడుగుచు, వసంబునం దిరుగుచు, నె
వ్వగ మల్లిక నెటఁ గానక | మిగుల నలసి, మిత్రుఁ డత్తమిల్లెకా మెల్లకా. 20
(రమయంతికను జూచి) మద్దరా లీమెయు తజ్జాలోకపరవళ యయి నిశ్శబ్ద
ముగ నేడుచున్నది. (నిర్వదముతో)

క. కావరుఁ డగునాతకుచే! రావడి విశుచున్నవన్ను, రమయంతిక హా!

దావమాన దగ్ధ మగుతరుఁ డివియవలె నెనసి, యాగతిని శోషిల్లున్. 29

(మారుతుఁడ బాచి) అహా! వయస్కునిపదనము నిర్వికారముగానే కనుపట్టుచున్నది. (సత్వరముగ లేచి) వయస్యా! యిదిగో! నేను వచ్చుచున్నాను. (పరిక్రమించి క్రిందుచూచి) ఈగరినితంబ్రపపాత మనయనగ్రాహ్యతలముగా నున్నది.

లే. ఎగుడుదిగు డయి పెద పెద్దయేగుఁగులను । బోలుగండ్డోపలములసమూహ మున్న యిచటి యాకొండచటివెలయేటితోడఁ గూడ నుతికి వేగమ సఖుఁగూడుకొనెద.

(అందఱు సంభ్రమముతో గమిపించి కలకంఠుని వెనుకకుఁ ద్రోసి) ముందుగా మేమే యిందుఁ గూలెదము.

నవ—సఖీ! మల్లికా! మహాభాగ! మారుతా! జన్మాంతరమందుఁ గూడ నేను మీకే పరిచారిక వయ్యెదను. (పడఁబోవుచున్నది.)

కల—(అంతటను బాచి సమృద్ధమాకూతముగా) నవమాలికా! పడకుపడకు. తొల్లిటి యతూర్యసంక్షోభమువలె నున్నది.

ఉ. ఛాదిత మేఘురద్ధరవిస్మయచిశేషము దృష్టిశోధకం

తై దెసలకా గ్రసించెను భయానక మద్భుతగోచరంబు నై;

యొదియొ. లేజమో తమ మొ యాయుభయోరుతమప్రకాశమో,

శోదసి దీప్యమానముఁ దిరోహితముం బొసరించెడుకా గడుకా. 30

(అవ్వమాంకములోని 47 వ పద్యము, మొదలు మార్చి, చదువుచున్నాడు)

(తరువాత నవమాలిక చేయుఁత గొని శిఖామణిభూషిత యిటు మల్లిక ప్రవేశించుచున్నది.)

మల్లి—సఖీ! పడకు. పడకు. (అని నవమాలికను నివారించుచున్నది.)

అందఱు—(హర్షముతోను విస్మయముతోను మల్లికను గాఢాలింగనము చేసికొని గద్గదస్వరముతో) సఖీ! నిజముగా మరల వచ్చితివా!

కల—(హర్షముతో) అదృష్టవశమున దైవముచే ననుగ్రహింపఁ బడితిమి. ఇది మూర్ఖులకు సుజ్ఞానాభిమా; అంధకారపతితున కర్కశదర్శనము; అంగారకబలితున కమృతాసారమునగదా!

మల్లి—(కన్నీళ్లతో) సఖులారా! ఆర్యశ్రుతుఁ డెక్కడ!

తక్కటివారు—సఖీ! యదిజ్ఞాతతత్వంబు నదృశ్యతమంబు నయినతాదృశభవదదర్శనంబునఁ దత్తతాసంజాతమోహోన్మాదపరంశుఁడయి కాననంబుల నందండు నిన్ను వెదకివెదకి యదిగో! నాతామూలమున మూర్ఖిల్లి మరలఁ దెలివినొందక పడి యున్నాఁడు.

మల్లి—(కన్నీళ్లతో) హా! ఆర్యపుత్రా! (అందఱతోఁ గూడ సమీపించుచున్నది.)

తక్కటివారు—(కనఁబఱచుచున్నారు)

మల్లి—(అవిధముగా నున్న మారుతునిఁ జూచి) ఆయ్యో! యదృష్టహీనురాలను. నేను జచ్చితినిగా! హా! నాథా! ప్రత్యాగతురాల నయినన్నుఁ జూడుము. (నలకఁబడినట్లు క్రిందఁ గూలుచున్నది)

తక్కటివారు—(ధూతలము దాఁకకుండఁ జేతులతో నొక్కసారిగాఁ బట్టుకొని) సఖీ! వెఱవకు. వెఱవకు ఈయన కేవలము మూర్ఖితుఁడు. కావున నమృత శీతల మయిననీకరస్పర్శనమున నేగముగాఁ దెలివి నొందింపుము.

మల్లి—(సగడ్గదముగా) సఖులారా! వేదేగ మూర్ఖావార మగుమణిని నాశిఖాబంధమునుండి తీసి యార్యపుత్రునియంగముఁ దాఁకింపుఁడు.

తక్కటివారు—(జనాంతికముగా) మనము మణిని దాఁకింప వలదు. ప్రియసఖీకర స్పర్శముననే మహాభాగుఁడు తెలివికొందుఁ గాక! (ప్రకాశముగా) సఖీ! యేతాదృశములు నేయుమణు లయిన, నీయనమూర్ఖులు దేర్పఁజాలవు కాని రక్తోత్పలకోమల మయిననీకరతలమున మహాభాగునిప్రత్యంగమును నీవు నిమిరితి నేని, తోడనే తెలివి నొందఁ గలఁడు. ఇది యథార్థము.

కల—(సఖురాండ్రవచనము తాను నంగీకరించుచు)

ఆ, పట్టు మంగళములఁ బతికరీరము; సఖి! । యితనిమేనఁ గలిస మిడపు మణిని; నీయదర్శనమునఁ బోయె నాతని తెచ్చి; । మానిపింప మూర్ఖ మందు నీవె.

మల్లి—(కన్నీళ్లతోనుగగుర్పాటుతోను మారుతునిఁ దనయంకముననిడుకొనుచున్నది.)

తక్కటివారు—(సఖీకరము లయినచిగురుటాకులతో వీచుచున్నారు.)

మల్లి—(మారుతునిఁ జూచి) ఆయ్యో! ఆర్యపుత్రుఁ డిప్పటికిని తెలివి నొంద కున్నాఁడు. (కలఁకంతునిఁగూర్చి) మహాభాగా! నీవచనమున మిత్రునిఁ దేర్చుము. నీవు పిలిచిన స్వప్నమం దయిన నీయన మిన్నకుండఁడు గదా!

కల—ఓయి మారుతురా!

క. విను మీ మెలకువ; నీనును । గనెనికలకన్నులగవను గదలింపు; పబా

ప్సవయనలైయెగను; మల్లిక! గనుచోనిమిషమునుదలెడుగడియగనననెనె.

నవ—సఖీ! సఖీ! మహాభాగుడెన్నడుగ మూర్ఖులైనాడు. కాబట్టి త్వణ మాత్రము కవులెరించుకొమ్మ.

మల్లి—(సిగ్గుతోఁ దనలో) అర్యపుత్ర! వీరందఱయెదుట నన్నేల సిగ్గుపటించెను? నీపాదములతోడు. ఏకాంతమున గొఁగిరించుకొనెదను. లేమ్మ

అందఱు—సఖీ! ప్రియతమాడు తెలివి నొందిన, నీవు సిగ్గుపడియెదవు. ఇప్పుడే యొక్క కవులెరింతఁ బ్రసాదింపుము.

మల్లి—(విధిలేక యంగీకరించుచున్నది. తనలో) అర్యపుత్రా! నిన్నటి ప్రాద్దుట సారసికాముఖమున బ్రార్థిత మయినపరిరంభ మిప్పు డిచ్చుచున్నాను. (సిగ్గుతో డను వక్షతుతోడను సపులకముగాఁ గొఁగిరించుచున్నది.)

మారు—(తెలివినంది తనలో)

తే. సకలగాత్రంబునకు ఘనసారచర్మ । చల్లదన మిచ్చినట్టియాస్పర్యమునకు
మనమునదలంతు, నేస్వర్గమునకునరిగి । ప్రియతమాలింగితుడనటనయితి ననుచు.

(కన్నులు దఱచి మల్లికను జూచి కవులెరింతతో నే లేచి హర్ష మతోను గద్గదస్వర మతోను) ఓపేయనీ! మల్లికా! పరలోకగత వయినను నిన్నదృష్టవశమునఁ గలసికొన్నవాడ నయితిని.

ఉ. ఏకత మీవు నాకమున కేగితి, లాలివిలాసి; కల్మి—తే?

నీకు మరాధిరాజరమణీమణులైరె వయస్య అందఱుకా?

క్రికరనందనద్రువులనడల వేడుక గ్రీడ లాడితే?

నైకము నే విలంబనము నల్పినదానికే గింక లూనితే?

౩౩

కల—ఇప్పుడు గూడ నితనిహృదయము సోన్మాదకేషమే.

మల్లి—(తనలో) అయ్యో! న న్నార్మపుత్రుడు స్వర్గసురాలినిగాఁ దలంచుచున్నాడే. (హర్షకోకవివశురా లయి పక్షమునందే హత్తి యున్నది.)

మారు—(చెలికత్తెల జూచి సంతోషముతో) సఖీ! నవమాలికా! సఖి! కాళిందీ! మీరు గూడ వచ్చితిరిగదా. పుట్టినది మొదలు త్వణమాత్రమును మల్లిక. నెడఁబాయనిమీ రీమెను విడిచి యెట్లుండఁగలరు? (మరల హర్ష మతో)

ఓహో! రమయంతికయు సఖుఁడు కలకంఠుఁడుఁ గూడ నిక్కడనే యున్నారే.
సఖీ! రమయంతికా! ఏమి స్వాగతము. (అందఱుమతో)

తే. వాడుబాంధవజనుల నందఱును నేఁడు | గలసికొంటినిగద; పూర్ణకాముఁ డైతి;
నెననిపన్నిధి నుండఁగో యివ్వజనులు, నాక మైనను వానికి నారకంబె. 2౮

కల—సఖుఁడా! యిది మణికుటశిఖరముగాని నాకము గాదు.

మారు—(హర్షాతిశయముతో నంతటను జూచి) సఖుఁడా! నీ వన్నమాట సత్యమే.

చ. ఇది పృథుధారిణీధరముశృంగము; గా దమరేంద్రుపట్టు; మి
య్యది శుభతోయనిర్ఘ్నము; నాకతరంగిణి గాదు; సాంద్రమై
యొదిగినకాననద్రుమము కియ్యవి; గా వలనందనద్రువులో;
మది బరికించితికా, మనము మర్త్యుల హాసము; గాము వేలపులో. 29

(మల్లికను గొంగిరించుకొని) ప్రియురాలా! యిది యేమి?

మల్లి—అశ్రువుత్ర! నే నట్లు లాపలనతిల్లమున నతర్కితముగా మూర్ఖు నొందిన
దాన నయి, మరలఁ దెలివి నొంది, విదేశమున శిఖామణిభూషిత నయి, భగవతి
యుత్సంగమునఁ గాన నయితిని. అప్పు డిది ద్రుమిదదేశమున క్రికామాతీస్థాన
మగుకాంచీపుర మని భగవతి నాకుఁ దెలిపినది.

(అందఱును వింతపడుచున్నారు.)

మారు—భగవతి యిప్పు డెక్కడ నున్నది?

మల్లి—పిమ్మటఁ గాంచీపురమునుండి భగవతిని బట్టుకొని తేగముగా నిక్కడకు
వచ్చినదాన నయి నామాతిక కర్పింపఁ బడితిని. భగవతి మరల నాకగపడలేదు.

(మందాకిని ప్రవేశించి చిఱునవ్వుతో)

మందా—నత్సా! యదృష్టవశమున నవిపన్నమనోరథుఁడ వయితివి.

అందఱు—(హర్ష విస్మయములతో లేచి నమస్కరించుచున్నారు.)

మారు—అవాఙ్మనసుగోచరప్రభావురాలా! భగవతి! యీవృత్తాంతము సవిస్తర
ముగా వినఁ గోరుచున్నాను.

మందా—నత్సా! యీకథ మిగుల విపుల మయినది. కావున నది యిప్పు డనవ
సరము. విశ్వసనుప్రభృతులను కృంధావారజనంబును దుఃఖపడుచుండురుగదా!

కాబట్టి మనము తేగముగా నేగి వారి నూఱింపమ.

కల—ఇది యొక్కముగా నున్నది.

మారు—భగవతీ! నియివ్వము. కలకంఠుడా! దారి చూపుము.

కల—ఇటు, ఇటు.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య.

ఇది శ్రీ పరమేశ్వరప్రసాదలబ్ధసరస్వతాధురంధర విజయనగరపురీషగణపితాండ్ర
భారతీశీర్షసారిస్వతపరివృద్ధిచక్షుణసమర్పిత కవిశేఖరచిరుద పద్మాది
సాధువంశక్షీర సీరాళరరాకానుధాకరాచ్చనామత్యపాత్ర హరితస
గోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మ్యంబాగ్భిశుక్తిమక్తాఫల
మూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ ముబ్బరాయ
నామధేయాండ్రీకృత మల్లికామారుత
ప్రకరణంబునందు నవమాంకము.

శ్రీమంతుఁ

శ్రీపరమాత్మ నేనమః

ఆంధ్రమల్లికామారుతప్రకరణము

దశమాంకము

(తరువాత వైతాళికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

వైతా—(హర్షముతోఁ బరిక్రమించుచు నంతటను జూచి) అదృష్టవశమున భగవతీ ప్రభావప్రకృష్టివితమల్లికాసఖుఁడు కుమారమారుతఁడు మరల ఎచ్చటచేత నున్మృష్టరథ్యులు నుచ్చిత్రతోరణంబు నుత్తంభితకేతుజాలంబు నుచ్చలితగాణి క్యంబు నుద్గంభితమంగళశృంగంబు నుద్దామవందిబృందంబు నయి స్కంధా వారపదం బఖిలంబు నుత్సవమయంబు గా నున్నది.

ఉ. సాధుభుజంగ గాయనులసంగతి శోభిలుచందసాద్రి, వి

ద్యాధరసుందరీస్మితసుధాధవళంబు హిమాచలంబు, నం

భోధు, లినుండు సారె కట మున్నెడుఁ దేరెడు, నవ్వి, మేర లా

సిధర, సర్వదృక్కు-వలయేందుఁడు మారుతమంత్రి భాసిలుకా.

౧

(అంతటను జూచి మరల హర్షముతో) ఇదిగో! 'మారుతభవనద్వారాంకణవిత్తికా పరిసరంబున విచిత్రాంబరమాల్యాంగ రాగభూషణోష్ణిషధారు అయి నానాదిగంధ రాగకు లగువందులు మారుతసంబంధిగుణగణంబులను ఎర్ణించుచున్నారు కావున నేను గూడ వీ రందఱలో నొక్కరుఁడ నయ్యెదను. (పరిక్రమించు చున్నాఁడు.—తెరలో) జయ జయ జగన్మంగళమాణిక్యదీప! మారుత!

చ. ఆలకల నంధ్రసుందరుల కా చెలగదఁగిఁజేతు, పాండ్యభా

మలమెడ రెట్టి సేయు చురుమాక్తికధాషలు, గన్నడంపుఁగాం

రతకును వీనులం దగుచు దంతపుంగవులు, నీయకంబు మి

క్కిలు, ఘనసారపత్రికలు కేరళనారుల కాచుఁ జెక్కులకా.

౨

(తెరలో)

ఉ. కొమ్మల దాఁగి నింగిపలుకులో గ నచించియు, మత్తుగొల్పి ప
ల్లామ్ము మెగమ్ము దీ కొలిపి, కూశతనమ్మన సికు శక్రకు పా

నమ్మునిముచ్చ శంబరకుఁ. డాత్మకృత మ్మిడ దుష్పలమ్మ, దే
శమ్ముఁ ద్యజించి సిగ్గువడి జాల్ముఁడు వాఁతను నవ్వ నల్వరుడ.

3

వెతా—(అతికించి సోపహముగా) పాటిపోయె నని చెప్పెదరే? కలిపయత్తణా
శోపితజామాత్యశబ్దం దతఁడు తమాటవిటపమున వ్రేలాడుచుఁ, గాత్రాయన
పేశనమునకు భీతి నొందెడుస్వపరిజనముచేతఁ గూడ నింతివలకును గట్లు విప్పఁ
బడకయే యున్న వాఁడు. ఇప్పుడు మరల పచ్చినమందాకినియాజ్ఞ చేతఁ ద్రోటిత
బంధనుం డయి, మహారాజాగారితో నయినఁ జెప్పకుండ పలాయితఁడయినాఁడు.
(మరల నవ్వి) విదితసకలదుర్మ యప్రపంచుఁ డయి కలవింగకునికీ గలిగిన యిప్పటి
భ్రమరకచరణతాడనము గూడఁ దలఁచుకొనెను. (చూచి సాశంకముగా) కరత
లాందోలితకనక వేత్రలతుఁ డయి యీకంచుకీ వందివర్మున కేమో తెలుపు
చున్నాఁడు. (చెవి యొగ్గుచున్నాఁడు). (తెరలో) ఓహో! వందలారా!
మందరక్షుభితమహోదధికలకలగంభీర మయినకోలాహలంబునఁ బ్రపంచమును
జెవుడు పలుపకుఁడు. మల్లికౌసలుఁడు కుమారమారుతుఁడు మందాకినిభగవతి
మఖంబున నొకొకొకవిచిత్రపుంగవను వినుచున్నాఁడు. త్తమాత్రము మీగోత
యుడిగింపుఁడు.

వెతా—(విని సకాతుకముగా) అకథ యెట్టిదో విన నాహృదయము వేగిరపడు
చున్నది. కాని, సర్వముఁ దనంతటఁ దానే ప్రకటము కాఁగలదు. అంతః
పురమున జరిగిన దాపణంబునఁ జాటఁబడు నని చెప్పవలయుగా! నేను యథేచ్ఛ
ముగాఁ బోయెదను. (నిష్క్రమించు చున్నాఁడు.)

(తరువాతఁ బటమండపమునఁ గూరుచుండి కలకంఠసఖుఁడు మారుతుఁడును,
సఖీపరివృత యయి రమయంతికతోఁ గూడ మల్లికయు, శిష్యురొండ్రతో
మందాకినియు విభవమునఁ బరివారజనంబును బ్రవేశించుచున్నారు.)

మారు—భగవతి! సావధానుల మయి యున్నాము. కథఁ బ్రారంభింపుఁడు.

మందా—వత్సా! మారుత! యాఁకింపుఁడు. నేకుబంధనీమంతితమహారవవర్ణమాన
రఘునాథవిక్రమం బగుదిక్కునందు—

ఉ. మందమరుచ్చిశుప్రసవమందిరగ వ్యవరచారిభోగి

బృందశిశోవిధూషణసమిధమణీగ కాంతిచిత్రమై

పెందయతో నగ స్త్యమనిప్రేయసి తోయము నోయ, వృద్ధియా

చందనసంతతిక, కులయనంజ మహాచలరాజ మొప్పెడుకా.

౪

కల—ఈకథాప్రాసంభవము సావత్సరముగా నున్నదే!

మారు—భగవతీ! యీపర్వతరాజము గుప్రసిద్ధమే. (సక్లాఘముగా)

చ. కలవు మహేంద్రముఖ్యము లగంబులు గొప్పవియో జగంబునక;

మలయమహేధరంబు, మహిమంబున నన్నిటికన్న మిన్న యా;

గులగిగులం జయించుచుచకుంభములకా గుణపక్ష పాతిసుల్

పాలఁతులు, చందనంపుమిషం బూనరె తద్యశముకా విశుద్ధముకా? ౫

నవ—(జనాంతికముగా) సభీ! మల్లికా! మలయాచలమిషంబున వనితాస్తనంబులు
వర్జితంబు లగుచున్నవి.

మల్లి—(నవ్వుచున్నది.)

మందా—

చ. ఆమలయాచలంబున నొకప్పుడు, కోయని గండుఁగోయిలలో

మామిడిలేఁజివుళ్లు దిని మత్తిలి కూయుచు నుండ, మన్మథ

స్వామికఁ బ్రాణమిత్రుఁ డనఁ జాలినదక్షిణగంధవాహుఁ, డ

య్యామనితక లీలను విహార మొనర్చెను మెల్లమెల్లగకా. ౬

మారు—తరువాత?

మందా—మహాత్ములచరితంబులు స్వచ్ఛందహృద్వంబులు. ఆప్పుడు—

తే. గిరితటంబుల స్వేచ్ఛమై దిరుగు చుటులు|మరకతద్యోతితను వొంచె మాకరిశ్వుఁ;

డద్ది గనినంతి వన దేవతాక్షియుగమా|లయ్యె, సవిలాసములు సహర్షాశ్రువులును.

మారు—(కాతుకముతో) తరువాత?

మందా—

తే. అంత ఫణిపతివాసుకిమంతిరి యగు | మణిధరుతనూజ మంజాల, మదనజయప

తాక ఎడనాబ్జగంధలబ్ధప్రమరక, |యట సఖులుదానవనిఁ గన్య యాడుచుండె.

మారు—తరువాత?

మందా—

తే. జఘనమంధగతి కుచక్రాంతమధ్య | సఖులతోఁ గోపికోనుచు వాసంతు లింతి,

పించతాపించరుచిరు సవిధలతాని | కుంజసంచరు దేవుఁ గన్గొనియొ బవను.

మారు—తరువాత?

మందా—ఈ. ఆకలకన్య మారవికిభావలిచేతను బీద్యమానయై,

స్తోకనిమిలితాక్షులను భామము వానిఁ గృకాంగి, పంగసా

భ్యాకలనంబు భ్యానమున నాటను, చాలించి చూలు. తత్తణం
బాక కుమారకుం గనియె నాకులలోన, భయాకులాత్మయై. ౧౦

మారు—దేవతాగర్భములకు ధారణప్రపంచములు రెండును నేకకాలమునందె గదా!
తరువాత ?

మందా—తరువాత భగవానుఁడు గంధవహుఁడు దానికన్యాత్వ మదూష్యముగా
ననుగ్రహించి, యా మెతోడికన్ని యలకుఁ గూడఁ దనవలన హృదయక్షోభము
కలుగు నేమో యని, యక్కడనే యంతర్హితుఁ డయ్యెను. అంత నామెయుఁ
బుత్రవాస్థిత్వమునఁ జన్మలు చేఱుచున్నను, దండ్రీవలనిభయంబున నాబాలుని
లతాపల్లవతలిమమున నునిచి, తత్పాలనమునకయి వనదేవతలను బతిమాలుకొనుచు
సభావ్యవయన యయి తనయింటికిఁ బోయెను.

మల్లి—(సదయముగా) అయ్యో! తల్లిదండ్రులు విడిచినయాపవీకున కయ్యరణ్య
మున నెవరు దిక్కు?

మందా—అప్పుడు తత్పరిసరంబున నున్నకుంభసంభవభగవానుని యాశ్రమంబునండి
సమిధావారణార్థ మేగుడంచినమనిబాలకు లాబిడ్డ నెత్తికొని పోయి యమ్మహ
ర్షికి సమర్పించిరి.

మారు—(సంతోషముతో) తరువాత?

మందా—

క. పా లీయం దనయానురాగమున లోపానుద్ర చ న్నేపి, యా
బాలుం డంత నగ స్త్యమానివరకృష్ణకౌతసంస్కారుడై,
కాలానుక్రమకం బ్రవృద్ధి గనియెకా గన్వింశుగా; ముద్దనకా
లాలింపకా మునిభామినుల్, గొనుచుఁ గేలం గేల నప్పట్టునకా. ౧౧

మారు—అహ! తద్బాలకుఁ డెంతధన్యుఁడు? చుల్లంఘనాసనస్తంభితవికటవింధ్యా
చలవిప్రసంభావం డగుకుంభసంభవభగవానునిపాదోపకంఠంబును బొందినాఁడు.
(సక్లాఘముగా) భగవానుఁ డగునామనిచక్రవర్తిమహిమ వాగగోచరముగదా!

తే. హస్తపల్లవపుటమున నభితోడ | నాది నాచాంతుఁడై విష్ణు, వమ్మనిహృది
యంతకంఠెనవిస్తృతమునుచు దలంచి | యన్యరుచిమాని తిరముగానట నెనిలిచె.

మల్లి—(కాకుకముతో) భగవతీ! యాపవీవానిబాల్యక్రీడితములను వినుట కభిలషిం
చుచున్నాను.

మందా—అంత నాశిశువు దినదిన ప్రవర్ధమానుఁ డయి—

తే. ముగ్ధకరపల్లవములను ముందు కిడుచు, | నశికమునఁ గుంతయు అకులటు చలింప,
మొలనుబడములఁ గింకిణుల్ మొరయ, బుకుతఁడంకఁగంబునజానువులానిప్రాచు.

తరువాతఁ గాత్మక్రమమున—

అ శతభక్తరములను నులుపుచు, గొదనుసింగము అజాలు వేడుకను బెలుకుచు,
నాడుబుకుతఁ దిగుతు, రవినయ! మృగ బాధ! సేయకనచుమునులు స్నేహగరిమ.

మారు—(ఉత్కంఠతోఁ దనలో) ఏతత్కథాశ్రవణమువలన నాకేమో యాత్సుక్యము
పొడముచున్నది. (ప్రకాశముగా) తరువాత?

మందా—తరువాత నానాటికి—

ఉ. మారమతంగజంబునకు మై మఱపించెడుమత్తుమందు, శృం
గారరసాంబురాశి కధికంబుగఁ బొంగు ఘటించుచంద్రికా
పూరము, రాగపుంజపురుపుంజముఁ బెంచువసంత, మంగనా
చారుకటాక్షసత్కృతము జన్వన మొందెను బాలుఁ డవ్యతిక్త. ౧౫

మన—(జనాంతికముగా) కాలిందీ! యేతత్కథాశ్రవణమున భర్తృదారిక కఠ
యాదరమో. నాడుచూడు.

మారు—తరువాత?

మందా—అశ్చగ్ర్యము. భగవానుఁడు విధాతృఁ డతిదుర్లభులను గూడ సుఖ
టింప సమర్థుఁడుదా! తరువాత నాతఁ డొక్కనాఁ డుటకాంక్షాప్రయాధ
బాజచందనలతాపల్లవములతో సవయస్కులు కల్పించినట్టి ఘోర వితతత్వమున
శయించినవాఁ డయి—

మ. కనె నొక్కర్తు నతండు, స్వర్ణకదలిగర్పాంకచ్ఛాయ, నూ
తననైతోరువిలాసయుక్తి, స్మరభృత్యక్రేటిఁ గల్పించుచున్.
ఖనలజ్జావిలసత్కృదనిక కటాక్షశ్రీని సత్కారభా
జనుఁ దక్ష జల్మెడుకొమసియకనిధిక్ స్వస్నానఁ గన్యామణిక్. ౧౬

మారు—(ఉత్కంఠతో) తరువాత?

మందా—

అ అప్పు డతఁడు మందహాసాననుఁడు దన | చెంత కేగుచెంచునింతిపైఁట
చేలచెఱుగు లీలఁ గలఁ బట్టెడునంతఁ | దరుణి నాల కనివి తలఁగె నిద్ర. ౧౭

మల్లి—(అనుతాపముతోఁ దనలో) నిద్ర కామిజనప్రద్యేషిణిగదా! ప్రియజనసమా
గమము స్వప్నుబద్ధముగాఁగా, నోర్వలేనిదానినలె దత్తణమే తోఁతని పోయి
నది. (ప్రకాశముగా) భగవతీ! యాతఁడు మేలుకొని యేమి చేసెను?

మందా—

ఉ. విశేతధర్మైః యగఁడు, మెడియు హా! ప్రియురాల! నాకు నీ
వగపడు మం చజగ్రమును నార్తవిలాపము లాచరించుమిఁక;
దెగ అయి నేను నే ననుమఁ దీవముగా మెము దాతుచున్నా
శుగముల కల్ల నొక్కరుఁడై నూటిగ నయ్యె శరవ్యుఁ డయ్యెడఁక. ౧౮

అందఱు— (భేదమును బొందుచున్నారు.)

మారు—తిరువాత?

మందా—తరువాతఁ దండ్రి యయినపవమానునిచే సమర్పితు లయి, పాంగుక్రీడ
మొదలుగా నాత్మనురూపశీలవిద్యాకౌర్యధైర్యంబులతోడ హృదయనిర్విశేష
లయి ప్రవర్తించెడుయన్యు లిరువురు, రహస్యమునఁ దన్నడుగఁగా, వారితోడ
నామెలక్షణంబు లతిఁడు వర్ణించి చెప్పెను.

మారు—ఏమని?

మందా—

తే. నవ్యకుంకుమపంకవర్ణంబు మేను; | రమ్యనీలాబ్జపత్రదీర్ఘములు కనుల
చాన మొగ మెన్నఁబున్ప మచందమామ; | యందుజాతీనకంఠునూఁ గారుచెలికి.

క. నీరదమున సౌదామని | తీరున మణి యొకటి మెఱయుఁ దెఱవశిరమునకా;
హారము కుచకుంభాలం | కారము, డిండీర మామెకొంతిలవారికి. ౨౦

కల—(జనాంతికముగా) ఘోషదా! స్వప్నదృష్టకొంతను గామించెడు నయ్యువజనుని
యిరువురు చెలికొండ్రయాచేగ మూహింపఁగా, నిప్పుకు నాకుఁగూడ హృదయము
విషాదము నొందు చున్నది.

మందా—

మ. కొలఁతుల్ రాజసురాశసంకతములుక. గుంజద్విరేఖంబు లె
జలశాతానితముల్, అతల్ వికచపుష్పస్రావముల్, వెన్నెలల్,
కలితానల్పవృణాశతల్పములునుం, గావయ్యె నయ్యింతివైఁ
దలఁపుక జేరుమనానిమాన్మధుజాతాపంబు నే పాఁపఁగక. ౨౧

మల్లి—(విహదముతో) ఆయ్యా! కలిమియే తెలియనికలలోనికన్యను గామించు చున్నయితనికి నిశ్చయించట నేది యాదరవు?

మందా—పిమ్మట బహుళపక్షపాతరునివలె దినదినము క్షీణించుచున్నశరీరము గలవారి డయి, యొకవారిని జూచుప్రార్థనకేరీ గొండ్లనాగునొడ్డునందలిచందన పాదపచ్ఛాను శీతలం బగుప్రదేశమునఁ గిసలయశిలిమంబునం దుపవిష్టుడయి, యరటి మొవ్వుటాకువీసను జేతఁ బూని శోకవ్యాకులు లగుచున్నతనయుభయ వయస్కులచేత నుపాస్యమాచుఁ డగుచు, వెలకఁబాటినదీనపదనంబు కరతలంబున నిడుకొని నిశ్చలించుచు, బాష్పమంధర మగుదృష్టితోయాదృచ్ఛ నట్టె యాకాశము నవలూకించెను. అప్పు డక్కడ—

తే. లజ్జితాత్యంతవలెఁ దెల్ల నైనకనులు, | దూండ్లు గఱచినయెట్టినిత్రోటిపుటులుఁ
గలిగి, హిమదగ్గరక్షుపక్షముల, మింటనరుగురాయంచ బాసు నవ్వెరహిగాంచె.

మారు—(కాకుకముతో) తరువాత?

మందా—

తే. అంగు నొకహంస బిసకాండమనెడుభ్రాంతి | నెట్టెటో ముక్కునను బట్టి
యెగురు చుండ,
జాతిపడె దారి రయమునఁ, జంద్రకిరణధారల, మొకహార మాతనితలిమమునను.

కల—(నవ్వి) దైవిము మేలుచేసెను. మృతాశ్రభ్రాంతిచేత రాయంచచంచూపుటము దానిని గేనలయ ఖేదముకొఱకే పూన నయ్యెను.

మారు—(చిటునవ్వుతో) తరువాత?

మందా—తరువాతఁ గ్రిందఁ బడఁగానే దానిని విస్మయహాస్యాత్ఫుల్లనయనుఁ డయి చేతను గ్రహించి సఖునితో నిట్లనెను.

ఉ. జౌర! స్పృశించుమాత్రన మదంగకమల్ పులకింపఁ జేయు; ని

హారము, స్వప్నదృష్ట యగునమ్మదిరాక్షి ధరించినట్టిజే;

చాదునీలేతరాంశుకముసంగతి, నాలలితాంగితుంగవ

క్షోరుహపాలిఁ గప్పు? నిదిగో! సరమందు మసార మానవాల. ౨౪

కల—(సవిత్కరముగా) ఇందువలన నట్టికన్య యొక్కడనేని కల దని వారు దలంచు కొన నగును.

మల్లి—(తనస్తనాగ్రమండలిహారమును విలూకించి తనలో) తర్యపుత్రుఁ డొసంగిన యాహుమానడుమఁ గూడ నింద్రసింహుడి యున్నదే?

మందా—అనంతర మాహారతను గంతమాన ధరించి, దానిని దనప్రియతమరాలి పరిరంభముగా భావించుకొనుచు, నామె నన్వేషించుటకయి యుత్సాహమును బూని, సంజాతప్రత్యాశు అగుతననెయ్యరతోఁ గూడఁ గలిసి, సిగ్గువలన భగవానుఁ డగుకుంభసంభవమహర్షితోఁ జెప్పకయే యాకాశమార్గమున నుత్తరదిక్కునకుఁ బయన మయ్యెను.

మారు—అది యుక్తమే. నాంస లే దిక్కునుండి వచ్చినవో యాదిక్కునకే పోవలెను.

మందా—అట్లు పోవుచుండఁగా—

తే. తరళహరచ్చవిచ్చటాచ్చురితగగన | తలుని రాకాహిమాంశుకుండరుని, నమర
తరుణు లాశ్చర్యనిశ్చితాంకేక్షి | గముల బిడ్డించి రతని నానందగరిమి ౨౧
మారు—తరువాత ?

మందా—

తే. సంతతినిమజ్జదమరయోషాస్తనోయ | కాతకుంభకుంభసలసలజర
రితమహార్షిమాతను, సప్తబుషినిషేవి | తప్రతీర స్వర్ణదిగ్గిం చితంధుచనియే.
మారు—తరువాత ?

మందా—అక్కడఁ గల్పవృక్షముఁ చేరువను—

చ. చలనమానకా సమస్తముసారథ మెల్లెడ వెల్లిగొల్పున
మృతయమరుత్తుపుత్రకుని మన్మథమోహను జూచి యానకుకా,
దళముగ డెందమం దలరి నందనచేత, నప్రమ మైనత
దళమునఁ దేగి చిందువిరిదామము నవ్యము వెట్టెఁ బ్రేముడికా. ౨౨

మారు—(తనవక్షమునందలిమల్లికొదరతమాలిక నాలొకించుచున్నాఁడు.)

మందా—

తే. దానినెత్తాచి రేగి యంతటకు ముసరు | భసలతతి, యము నాఝరీభ్రాంతిగొలుప,
నతఁడు గంధర్వగీత మోహితకురంగ | సమాదయమాఁజేరి మిన్నండుహిమనగంబు.
మారు—తరువాత ?

మందా—తరువాతఁ దత్పర్యతనితంబుసలితం బగుచుండాకిపిసింధువునుపహుంబున
నున్నదవిద్యాధరవదనాంబుజగంద్రావళిధునేకవికస్యాకేసరంబును. గోమలకంకేరి
తాడననున్నద్ధకిన్నర కామిసిపాటఁచరణాంబుజ జ్వాలానుజితలూకొటిమధుర ని
క్వాణ ఝళిర్ఝళి మనోహరంబును, గర్వితగంధర్వలల నాతుంగకుచకలాలింగన

పులకితురవకంబు, నుద్రాంతస్థంగపటలసంఘటితకపటాంబుదసందర్శనతాండ
విరళిఖండిమండలమండితకనకకదరీమండపంబు, నర్థయోజనవిస్తృతంబు, నగునారా
మంబునఁ బ్రవేశించి—

తే అగ్రనన్నద్ధలిఖితసింహాంశచీన । పటసముత్తుంగకౌంచనధ్వజవిరాజ,
యంబికౌలయసౌధ, ముదా త్రక్షీర్తి । కనియౌఁ గైలాసకూటసంకౌశ మతఁడు ౨౯
మారు—(తనలో) ఈప్రదేశము పూర్వము నేను జూచినట్లున్నది. (ప్రకాశముగా)
తరువాత?

మందా—తరువాత నచ్చోటి కేగి, యంబికౌచరణములకు నమస్కరించి యయ్యెనుట
నన్నమండపైఁ దేశమునందలి పటికంపుఁదిన్నియపయిని గూరిచుండియుండిన
యొకానొకమహానుభావురాలిని—

సీ. ఇడకుఁ బింగళకుఁ నడిమి దానాడిపర్వత్రేణి గూఢమై పరఁగుదాని,
విమల మాహృదయావందంబునంగు మృత్యుమై తెలియంగఁ బడెనుదాని,
నంతరాయోపసర్గానుపహతములై నియమస్థిరత్వముల్ నెగడుబుద్ధి
స్వాత్మ నిశ్చించుచు, నానందవారాళిమగ్నయై పూర్ణసమాధియందు బడి
నున్నవర్ణినిఁ, బులకసంఘన్నదేహి; । కాంతగంభీరవేష, విస్మయయుతాక్షుఁ
డగుచు నొకసిద్ధయోగ, నత్యంతవినయవినమితశిరస్సుఁడై యటఁగనియెనతఁడు.

మారు—తరువాత?

మందా—తరువాత నామె సంతోషమున లేచి, తనకు స్వాగత మిచ్చి చిరపరిచితు
రాలియై సంభాషింప, త్విణ మటఁ గూరుచుండి జెవి యొగ్గి, యచ్చేరువ లత
మండపమునఁ జయచ్చిన్నంబులను ద్రుతమధ్యవిలంబితంబులు నగు కంకణవృణి
తంబుల నతఁ డాలకించెను.

రమ—(జనాంతికముగా) సఖీ! మల్లికా! యీకథ కర్ణరసాయనముగా నున్నదే!

మల్లి—సఖీ! యీకథాశ్రవణమున నాహృదయమున కేమో గాని యోత్సుక్యము కలుగు
చున్నది.

మందా—తరువాత నానిర్లసి “మహాభాగా! యద్వప్తమున నీ ప్రదేశము సాదర
ముగా నంకితించితివి; మత్యుగిరికటకప్రత్యాగత అయినగంధర్వయువతులచేత
ఁగ్గింపఁబడుచుండువు. ఇక్కడ విమలయశోరాళివితానితప్రపంచుఁడును, విద్యా
ధరామాత్యచక్రవర్తియు నగువిశ్వావసునకు, విలాసలావణ్యమయి యొకకన్నయ

గలదు. పెక్క లేల! హంసచే నుపహృతమగు నేయునతిహార మిది, మహాభాగుని ఐత్తంబు సంభావించినదో యామె, నేడు కృత్రిక యని, యీచేరువలతాభవన మన భవాబిదేవిని గండుకక్రీడచే నారాధించుచున్నది. భూషణధ్వని వినంబకు చున్నదిగదా! మనము గూడఁ బోయి చూతముని యాయోగిని వచింపఁగా, హర్ష విస్మయ స్థిమితమానసుఁ డయి, యామె స్వయము గాఁ గనంబటిచెడు మార్గంబున నెచ్చెలులతోఁ గూడ నచ్చటికి విచ్చేసెను.

మారు—(సంతోషముతో) బౌరా! యదృష్టము. గగనలతను గామించువానికి దాని కలిమి సత్యమయ్యెను తరువాత!

మందా—

తే. చామరకలాపవీటీవ్యజనమణిక । లాచిభృంగారశుకదుకూలములు గేలఁ
దాల్చి, యాత్మావలాకోత్కథావిలాక్షి । లైనపరివారనాథుల నరిగి కాంచె. 30
చ. కను మటు నేత్రపర్వ మనఁగాఁ దను పల్లిని, భూషణధ్వనల్
వినఁబడునద్దెసం గనులు వే మరలక, సుషమాసుధారసం
బును గురియించున తరుణిఁ, బూబొడవంట, నవీనబడం
బునను మెఱుంగుఁదీవియును బోలె నతిం డెలమిం గనుంగొనెక. 31

మారు—(సోత్కంఠముగా) తరువాత!

మందా—తరువాతఁ ద్రిభువనవిజయసమయమన మకరకేతనునకు విధించునఁ దొసంగి నది, సర్గాభ్యాసపాటవశంపిని, యగుహస్తోపాయనపుత్రికలాఁగఁ గానవచ్చెడువా మించుఁబోటి, వివిధవిరచితచాతురీవిశేషంబుగ నారబవిభ్రమప్రేమవేగ ప్రకథిలబంధ ధమ్మిల పాతితమాత్యమలంబుగ నాలొలదీర లోచనోత్పలవిషయాకృతపతితోత్ప తితకంఠకుకతాడనామలరకమలపల్లవితపుగ్భాగంబుగ నవనమనోన్నమన వేపితఘన స్తనకుంభత్రుటితకంచుళీకంబుగ ననుక్షణశంకితభంగముగ్ధమధ్యలతంబుగ నంకురిత ఘర్మ కణికాసంఘతరంగితకోమలధవళిదుకూలంబుగ నిబిరీసనితంబవించువాచాల కాంచీకలాపంబుగ నరుణా మ్రేపల్లవనిష్ఠాశ్రయావకలవాంకితమణికుట్టిమంబుగ నఖిలసఖిమండలవిహిత వివిధమార్గంబుగ సంజనితప్రీతంబుగఁ గ్రీడనలెన్పును.

మారు—తరువాత?

మందా—తరువాత నతఁడు సత్వరముగ నట సమాపించి, విస్మృతిని మేషంబు లయిన నయనంబులతో నాపెసొందర్యము నానువాదునం బోలెఁ గనుపట్టుచు, రహస్యమనఁ ద న్నడిగినచెలికాండ్రతో నిట్లు పలికెను.

క. వదన మదే, నయనము లవేయదె ధ్రువా, వదగళము, నదియెయరుణాధర, మ
య్యదియే కుచకుంభయుగం, బదె జఘనం, బవ్వె పదము, లమ్మదిత యదే. 33
అని మఱియుఁ దదవస్థాదర్శనద్విగుణితమన్మథవికారం డయి వెండియు నే
కాంతమన వారలతో నిట్లనెను.

..తే ఝళిఝళిత్కింకణతన, సంఘటితకుచరః|జపవయనోత్పలరః,జలాచలచికురత
స్రస్త్వకర్ణావతంసత, శ్రమజాలాళి | కత, నడుచు నితి నాహృదిః; గాదు బంతి, అనికర
మారు—(జనాంతికముగా) శఖుఁడా! కలకంఠుఁడా! ద్వీపాంతరగతుఁ డగుచిత్ర
కారునిచేత హిమగిరితామ్రవాంబున మల్లిక గూడఁ గండుకక్రీడాభిన్నగ లిఖిత
యయినదిగదా! (ప్రకాశముగా) తరువాత?

మందా—అటు తరువాత నామె—

ఉ. రూపముఁ దాల్చి వచ్చినమగుండో మధుండో యనంగఁ జాలునా
రూపవీఁ, గండుకం బెటులు ద్రుల్లిన నట్లు భ్రమించుబెక్కునం
జాపులతో సవిభ్రమతఁ జూడక చూచుచు వాలుగంటి, దే
వీపరిచర్యగాఁ జలుపువేడుకక్రీడ ముగించెఁ గోవిలక. 34

మారు—తరువాత?

మందా—తరువాత నామె కండుకగర్భం బగునంజలితో నావర్ణినికి నమస్కరించి—

ఉ. కండుకకేళిఁ జెక్కులను గ్రమ్మిన చెమ్మట నంటి వ్రేల్కురుల్,
చెందొవఁతేకువఁటితన చేకొనవ్రేలను బైకిఁ ద్రోయుచుక,
నుందరి, వానిఁ గన్గొనలఁ జూచు చరాశక్తినికంబులక,
మందనమీరసంచలితమంజాలతం దలఁపించె నత్తటిక. 35

తరువాత

ఉ. కూరిచి యింద్రసిలములు గ్రుచ్చినమాత్రైపుఁజేరులం బలెం,
దోరపులొనికండురుచితో దిగువెన్నెలనిగులుం బలెం,
నూరినుతాప్రవాహ మెడఁ జొచ్చినగాంగర్పురంబులుం బలెం,
వారిరుహక్షిణిలనీతభస్మకటాక్షము లల్లె వానిపై. 36

అసమయమందు—

చ. నిడుపులు క్వాసమాల్, చెమ్మట నెమ్మొగమందు, శ్రమంబు మేన, నుం
దొడలను గంపముం, దొగకనుంగవ మో, ద్భ్రనునివికారమాల్

కెడవిలుకొనిపీడను బలెం, బరిభేలనభేదమందు నా;

నొడకుల నెల్లఁ దోఁచుపులతోదను మొక్కఁడు భేదకం బిటక. 30

నన—(జనాంతికముగా) సభీ! మల్లికా! నివృత్తనాయకూన వయి యుత్కంఠితు
రాలివలె నగపడుచున్నా వెందుచేత?

మల్లి—(కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచున్నది.)

మందా—

తే. చెమ్మటకుదొప్పదోఁగినచెలువనుండ! రాంకగములఁబ్రతిఫలించుచాతఁడు శ్రుతి,
తొగ చెలి తనీయాలవణ్యగుగ్ధజతిధి! యలలమధ్యంబునం దీడునట్లు దోఁచె. 31
మారు—తరువాత?

మందా—అప్పు డావర్తిని యామెతో,, కుమారీ!

తే. మాధవమరుత్తుననుఁగుఁగుమారుఁడితఁడు; ప్రితిఁగుంభోద్భవుఁడు పెంపఁబెఁగినాఁడు
నిన్నుఁగనవచ్చె; నితనికిన్నరనుత! గుణము లాలించి యుత్కంఠఁగూరితిగద. ౪౦
కావున నితని స్వాగతంబున సంభావించువు? మని చెప్పెను.

మారుతకలకంఠులు—(సత్సాముగా) భగవతీ! యామెయు మీకంటె గుణముల
చేతఁ దక్కువది కాదని తలంచెదము. చెప్పఁడు. అకన్యక స్వాగత మడిగినదా?

మందా—అప్పు డామె స్వాగత మడుగలేదు. కాని—

తే. మునుపె గ ధానురాగంబువినికినైన! దపుడుసంప్రాప్తఁగని మోహనాంగి, యతని
తనువునను దమ్మిపూవులదండ వోలె! మాన్మధవిలాసవీణ! మరలఁ జిమ్మె ౪౧

మల్లి—అది యుక్తమే. నిస్సంకాలీనస్వభావము గలకులకన్యకాజనము స్వాగత
మెట్టు లడుగును? పిమ్మట నమృతాభాగుఁ డేమి చేసెనో?

మందా—అప్పు డతఁడు—

అ మోముఁదమ్మితావి మూఁగించు చతులను, | గప్పురంపురజము గుప్పినట్లు
దశనకుట్రులౌగధవళదీధిపుంజ! మొలయుఁ, దేనె లాలుకఁ బలిక నిట్లు. ౪౨

మారు—(కాతుకముతో) ఎట్లు? భగవతీ!

మందా—, భగవతీ! స్వాగతసంభావనం బెందులకు? చూడు,

క. హృదయము సౌహార్దంబున! నదమల మయి యునికి, చూడ్కి సంతోషంబుక
వెదచల్లుట, సత్సత్కృతి; యదనము సర్వంబు లొకకొచారమునెక. ౪౩

మారు—(సత్సాముగా) మేలు. ఈవచనము విదగ్ధమధురము. తరువాత?

మందా—తరువాత నతనియిరువురుచెలికొండలో నొకఁ, .. డిడిగో! నీ పూజ్యురాలి యీహారము హంసముఖమునండి జాతీ పడినది. మేము దీనికొంటిమి. దీని నీమె పెండియుఁ బరిగ్రహించునుగాక.” అని పలుకఁగా, నత్తునీ చెలిమికత్తియ, .. మహాభాగా! గగనమునఁ దారావళివలె నీతారావళి మహాభాగునిదోరంతరము ననే విహరించునుగాక. దివ్యపరిమళ మగునమ్మాలిక దయచేయుఁడు. మాధర్మ దారిక దానికొటకు నేడుక పడుచున్నది.” అని చిలునవ్వుతోఁ బలికెను.

మారు—తరువాత?

మందా—

అ. దాన హర్ష మొంది తనకేత నతఁడిచ్చు! స్రజము, భృంగగీతసద్గుణు నంది సకీయ, యామెకగ్రామ్యకౌతుకా! క్రౌపితదృష్టి, కునిచెఁగంతమునను రళ కల—ఏమి? అక్కడఁ గూడ హరమాత్యములకు వ్యత్యయమా?

మందా—

ఆ. నేగ మంతలాన విద్యాధరేంద్రుని! సచివుఁడైనజనకుశాసనమునఁ, బిలుచుగంచుకులను గలిసి, యంగజపీడఁ దిరిగితిరిగి కనుమఁ. కరుణితురిగె రగ మారు—తరువాత?

మందా—

చ. ఎనిత గృహంబు చేరి. ఫణివల్లభోగసమానదీర్ఘ బా ముని, ముకుమార హైనతనయుల్లమునఁ దతనికొ విసింది, నా యనిమదనజ్వరంబునఁ గృశాంగకమూర్త, శ్లథనీవిబంధయై యనయము వెచ్చ నూర్చు చవకాత్మత వాలిచె నొయ్య శయ్యపై. రల

అట్లు వ్రాల్చి—

తే. మొలక వెనుగును బోనిముద్దొలకుమేన! నొలనె బిసకొండసోదర మొందుచాయ; కమలినట్లగు నట్టార్చుగాలిఁ గెంపుఁ! దునుకగులకింపు గలమోవిదొండపండు.

కౌవున నాలినవృద్ధుడు మధికతర మయినపుణ్యంబు చేసికొన్నయేకన్నియ యందో యాసక్త మయిన దని చింతించుకొను చుండెను

నవమాలికాకాళించులు—(జనాంతికముగా) సఖీ! నీవు గూడ నీపైటచేతచెఱుగున మహాభాగునిప్రతిచ్ఛందమును జూచి యీపద్యమే పఠించితివిగాదా!

మందా—ఇట్లు చింతించుచున్నయామెకు, నాలసింది వచ్చినయామెయడపకత్తియ యరినినియన్ముతచేత వర్ణిత మయినస్వప్నవృత్తాంత మంతయు వినిపించెను.

మారు—తరువాత ?

మందా—

చ. సకీయ, చిరోపగూఢమును సాంద్రము నౌతనమీదివానిర
క్తి కనట, రట్టి యైన స్మరతీవ్రత, ప్రాణము వచ్చినట్టులై,
ప్రకటవియోగ సాండుమధురత్వతదాకృతి వ్రాసి పైటపై,
సకలవిధుప్రభాధవశచారుసరంబు లిఖించె బేరదళ.

కూ

మల్లి—(పైటచెఱుగు చూచుకొని) అర్యపుత్రునిప్రతిచ్ఛంద మిక్కడఁ గూడ హార
సహితమే.

మందా—అతఁడు మరల —

తే. అరుగు చింటికి, కూఁగడనకుఁ జోవు కైతనమున మరల్చి త్రికంబు, సఖుల
నడుమ నరగంట నేక స్తనంబు దోఁపఁగదయఁ గనినతస్వీ, దలఁచు నతండు దమిని.

మారు—తరువాత ?

మందా—తరువాత సుత్కంఠావిరోధనమునకయి చిత్రఫలకమున—

తే. లగిరీంద్రము, నచ్చటియాస్రవంతి, యాలతాసద్భమును, బంతియాటవలన
నలనటను గన్న యాచకోరాక్షీ, నామెయబుత నాపుష్పమాలయు, నతఁడ్రువ్రాసె.

నవమాలికాకాళిందులు—(జనాంతికముగా) సఖీ! మల్లికా! తద్వసంతోద్యాన
మునఁ దీఁగలమాటుననుండి మేము చూచితిమి. ఏవు కూడఁ జిత్రఫలకమున నిట్లే
వ్రాయఁబడి యుంటివిగాదా!

మందా—తరువాత సంచారమనోహర మయినయ్యుద్ధానవనమం చెట్టెటో దిని
శేషమును గడపి, విరహీజనులప్రాణవాయువులను గబళించుటకుఁ గాలభుజంగ
మయిననికాసమయము ప్రాప్తింపఁగాఁ, బురందరహరిదంగ నాక్రమణమౌక్తిక
తాటంకుఁ డగుభగవానుఁడు శళాంకుఁ డుదయించుడు, దుస్సహవిరహనలదహృ
మానుఁ డయి, తనసఖులచేఁ గల్పిత మయినమృతాలతల్పమున మేను వాల్చి,
యావిద్యాధరకన్యకనే తలంచుకొనుచుఁ, గన్న మొగడక యెట్టకేలకు సగము
రాత్రిని వెళ్లె బుచ్చెను.

మారు—తరువాత ?

మందా—తరువాత నచ్చేరువఁ జంద్రకౌంతమణిసంఘటిత మగుక్రీడాపర్వతశిఖరము
వైపు చెవి యొగివవారి డయి—

తే. నిద్దురను బులుబులఁగి ము సద్దడంగు! నద్దరేయిటఁ, గన్నుల నశ్రు లలమఁ,
గర్ణములకు నాయువ్యము, కరుణ, మొక విలాప మాఁలిం చె నతఁడుదూఁలంగఁ దాల్చి.

మారు—అవిలాప మేమని ?

మందా—

తే. అకట చూత! హా చంపక! హా లనంగ! యయ్యో మాలతీ! హా మల్లి! హా కురంగి!
హా మరాళి! హా కేకిని! హా చకోరి! యయిత స్త్రస్య; మీసఖ హా! గతించె.

క. జగములను గన్న జనని! భగవతి! భక్తానురక్త! భద్ర! భింసి!

యగుతకో మణుజన్మంబుని మగండు నా కలమనోజ్ఞ మారుతనుకుండే. అని ౫౩

మారు—(తొందరతో) తరువాతఁ దరువాతి ?

మందా—అది విని సాశంకముగా లేని తనవయస్కులతోఁ గూడ సత్వరముగాఁ
గ్రీడాపర్వత మాఁగిపించి యచ్చో నక్కన్నయినే—

ఉ. ఆయువ దివ్యమాల్య మురమంచు ధరించినదాని. బాష్పపుం

దోయమనక ముఖాంబుజము దోఁగినదాని, స్మరాస్త్రవేదనక

హా! యనుదాని, వాడినమృతాశము పోలినదానిఁ, గంతమం

దాయత మైననల్లి యురి యాజనరాలిని గాంచె నొంటరికా.

౫౪

అప్పుడు వెంటనే యామెను సమీపించి—

క. మానుము మానుము, సాహస! మానకుమీ కుందరీ! మత్రికజన్మమునం

దేనిని వరుఁగ వలచి డెం! దానం బ్రార్థించి, తట్టి దాముండు నేనే.

౫౫

అని పలుకుచు నామెతోఁగయురిని ఛేదించి కంతమునుండి తొలఁగించెను.

మారు—(సంతోషముతో) తరువాత ?

మందా—

తే. కన్నయల కభిసారము కాని దంచు, వచ్చె నర్పింప నునులు భవాని కబల;

కానిఁ గని, లజ్జ నణఁతుచు వాంచి మోము, కాలిబొటవ్రేల వ్రాయుచు నేల, నిలిచె.

మారు—తరువాత ?

మందా—(కన్నటితో నిట్లూర్చు విడిచి) అక్కటా! దైవమా నత్రిక్రమింప నేరి
తరము ? అల్లవొందరలో లతా సాశములను గోసి నేయుచున్న యాతని చేతినుండి
చిత్రఫలకము జాతి యటునిటు దొరలుచు, గ్రమగ్రమముగ నచ్చోద దరుముల

మనకు గాక తాళియవ్యాయమునఁ దత్కలాగతుఁ డగును అభిమన్యుఁ డను మహర్షి నెత్తిమీఁద ఘణిల్లు మని పడ్డదాయెను.

అందఱు—(విహదము నటించుచున్నారు)

మారు—(నిట్టూర్పు పుచ్చి) ఉత్సవములు నిరంతరాయముఁ కావుగదా? తరువాత?

మందా—తరువాత నమ్మని యాబద్ధభ్రుకుటిక రాశివన నఁ డయి, యోరీ! దురాత్మా! కన్యాకౌముకా! నీవు రాగాంధుఁడవయి, నిరపరాధుఁడవయిన నా నెత్తిమీఁద ఘణిల్లు మన నీదారుఢలకమును బడవేసితివి కావున, నీవు మరుష్యయోగిని జనియింపుము. ఈశులటయు మానుషభౌవముఁ బొంది జన్మాంతరమందును నీతొలి సంగమముననే మూర్ఖిలుఁ గాక. అని పిడుగుపడితాప మిచ్చెను.

మల్లి—(విణచుచున్నది.)

అందఱు—(కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచున్నారు)

మారు—అయ్యో! మహాప్రమాదమే. తరువాత?

మందా—(సభావృద్ధులముగా) తరువాతఁ దచ్చాపదహనదగ్ధాంగు అయి, వారు తత్తఱమే విలయ మొందిరి.

మారు—తరువాత? (ఆరు నర్థోక్తియందే బాష్పనర్ధకంబుఁ డయి యూరకండెను.)

మందా—అప్పు డాతనివయస్కు లిద్దఱును శాపశ్రవణభయంబున మూసికొనిన కన్నుల నెట్టకేని వెఱచి—

క. ప్రియమిత్రుఁ గాని, యాక ! నియ గానీ, కాన రెమర; నేలను బడుము
ద్రియమాదామణి మఱి యిప్పయిదలి ప్రియు వ్రాసికొన్న పనుఁటఁ, గనిరటక.

మారు—తరువాత?

మందా—తరువాత నయ్యురువురలో నొకఁడు గుహ్యద్విరహమున జనియించినశోకమును నిలిపికొనలేక, భగవతీ! కాత్యాయినీ! జననాంతరమున నీప్రియగుహ్యదునకే యనుచరుఁడఁ కావలయు నని ప్రార్థించుచు, నాకేళీపర్వతము చటియ నుటికి తన మిత్రునిగలిగే తానుఁ బొందెను.

మారు—(నిర్వేదముతో) అయ్యో! సర్వనాశ ముపసిత మయ్యెనుగదా?

కల—(నల్లాగుముగా) మేలు. సౌహార్దమునకు సద్వృత్త మయినపని చేసినాఁడు.

మందా—మఱి యారెండవవియస్కుఁడు తద్దర్శనమునఁ గూడ నధికగంజాతశోకమన్యుఁ డయి తచ్చూడామణిని, దత్సుహృత్ప్రతిచ్ఛందముభగ మయినదుకూలమును, దచ్చిత్ర

ఫలకమును, సత్వరము గాఁగఁయితిని...చీ! మూర్ఖా! నృశంశ! మునిపాశ!యేమిరా!
 నివు మా కందఱు సంఘమృత్యువ వియిలివి" అని బాష్పరుద్ధనయనఁ డయి
 సారెసారె కమ్మనిని దూఱ సాగెను.

మారు—అయ్యో! యీవాక్కు జ్వలదగ్నికి ఘృతవృష్టిగదా? తరువాత?

మందా—తరువాత నమ్మని మరలఁ గుపితుఁ డయి...నివు సుహృత్సేన్నహమున రాక్ష
 సునివలె వ్యవహరించితివి. కావున రాక్షసుఁడవే కమ్మనియు, మిత్రుఁడగునితఁడే
 నికు శత్రు వగుననియు కాప మిచ్చి నిజేచ్ఛం జనియె.

మారు—విధాత్పనిహింసకత్వము దుర్లంఘగహనము గదా!

మందా—తరువాత నాగఖండను దుకూలాదిహస్తఁ డగుచునే మునికాపోచితమయిన
 తనవు దాల్చి యాతుధానుఁ డయి, సకలభూతసంక్రాసముఁ జేయుచుండఁగాఁ,
 గాత్రాయినభవనవర్తిని యగునవ్వర్తిని, ధ్యాననయనమున సందృష్టసకలానర్థ యయి
 హహాకారమున దద్దటిల్లి యన్పటికి విచ్చేసెను. అప్పుడు స్నిగ్ధమధుర మగుగోరి
 దేవివాక్కు గగనమున నిట్లు బయలు వెడలెను.

మారు—ఏమని?

మందా—

“తే. సంతతిని గోరుమధ్యక్షజనుల కిలయ । బిడ్డ అగుచురు గావుత వీర లిరువు;
 రంత నన్యోన్యదత్తంబు అగుత, వారి । సహజహక్తిహారపుష్పసజములు. ౫౦

ఇంతే కాక యిటుమీఁదటఁ గూడ సవిశేషసౌందర్యకాలివిగ్రహు అగువీరియ
 వురకును, బరస్పరవర్ధమాన రాగరమణీయ మగుసమాగమము కౌఁగిలెను. అకస్మియకు
 మునికాపప్రయుక్తప్రథమసంగమమూర్ఛ మూర్ఛాహర మగునారమణి చూడఁమణి
 తాఁకినంతమాత్రమున శమించెనుఁ గావుత”మని.

మారు—(హర్షముతో) ఓహో! భగవతియనుగ్రహమున మునికాపము శుభాంత
 మయ్యెయగదా! పిమ్మట నవ్వయమృతసంగతి యేమి జరిగినది?

మందా—మరల నావా క్కిట్లు బయలు వెడలెను. చటి నుటికినవాఁడు గూడ నేత
 ద్రూపతికిఁబుఁడే యయి యితినికి నిట్లే పరమమిత్రుఁ డయ్యెడునుగాక. తదన్యఁ
 డును రాక్షసుఁ డయి శత్రు వగుమిత్రునిచేతనే నిహతుఁడయి తోడనే నిజరూప
 మును బొంది వెండియు సతని కత్యంతప్రేమాస్పృహఁ డగుమిత్రుఁ డయ్యెడును.

కల—అదృష్టమున వారిరువురు గూడ నమృగహింసఁబడిరిగదా!

మారు—భగవతీ! యాపురుషు లెక్కడ నున్నారు? ప్రేయసితోఁ గూడ నాకురుణుఁ
డే మయ్యెను?

మందా—(చూచి హర్షముతో)

ఉ. కామునిగల్పించి యలకన్యయై (కన్యకతో మల్లికను గాఁగిలించుకొని)
మల్లిక యీమె; (అందఱు విస్మయమును నటించుచున్నారు.)

మందా—యామెకుం. ప్రేమనిధాన మాపవనుబిడ్డఁడు మారుతుఁ డీవె;

నవరమ—కాళిందులు—(హర్షముతో) ఇందు సందేహము లేదు

మందా—నెయ్యరం. దామెయి నేఁడు గూలె భృగవం వోకరుం. డలగ్రామితు
నిం. గా మది నెంచుకొమ్ము. కలకంఠసమాఖ్యను గాంచునీతిన్. ౫౯. క.

మారు—(కలకంఠునిఁ గాఁగిలించుకొని) సఖుఁడా! మహాదృష్టమన నీజన్మమనఁ
గూడ నిన్నుఁ జూచితిని.

మందా—

క. ఏకైదువున హతిం గని । రాకానీకనంబు వోయి ప్రాణసఖుండై
యాకసమున కేగినయా! మాకందునిఁ దెలిసికొనుము మఱియొకసఖుఁగా. ౫౯. గ

(మల్లికామారుతకలకంఠులను, మందాకినియు హర్షాతిశయమున మూర్ఛిల్లుచున్నారు)

తక్కటివారు—(విస్మయముతోను, సంభ్రమముతోను) అయ్యయ్యా! వీరు మూర్ఛిల్లి
నారు. బేరా! శోకమువలెనే హర్షమును మూర్ఛాకారముగదా! కాఁబట్టి
శీతలోపచారముల వీరి నాశ్వాసింతుము.

మల్లి—(సత్వరముగాఁ దెలివి వొందుచున్నది)

నవి—(సంతోషముతో) కాళిందీ! నీమంతమణిప్రభావమున మునుపటివలెఁ బ్రియసఖి
యంతగా మూర్ఛాక్రంతురాలు గాలేదు.

మల్లి—(ఉత్కంఠతోఁ దలంచుకొని తనలో) బేరా! నిద్రవోయి మేలుకొన్నట్టు
లిప్య దాయావృత్తాంతము దెలిసికొనుచున్నాను

నవి—(హర్షముతో) ఓహో! భగవతి గూడ నామెయే. (మూర్ఛిల్లినవారిని చుట్టు
తిరిగి చూచి సావేగముగా) అయ్యయ్యా! వీరు మూర్ఛిల్లినారేమి?

కాళిం—(మందాకినిని బట్టుకొనుచున్నది.)

మల్లి—సఖీ! రమయంతికా! నీవు గూడఁ గలకంఠునిఁ బట్టుకొమ్ము

నవ—(చిలునవ్వుతో) సఖీ! మల్లికా! మఱి, నీవు మారుతుని—

ఇద్దఱు—(సిగ్గుతో నట్లు చేయుచున్నారు.)

మల్లి—(ఉత్సంగమున నిడుకొని మారుతునిఁ జూచి కన్నీళ్లతో) నాఁటి దగుస్వప్నము
మొదలుకొని యంతదనుకను నానిమిత్తమున నాలాగున సహింపరాని మదనానల
సంతాప మార్యపుత్రునిచే ననుభూత మయ్యెనుగదా! అర్యపుత్ర! లేమ్మ. లేమ్మ.
(మగ్గురు మార్చుఁ దేటిరి)

మారు—(మల్లిక నాలింగనము చేసికొని యుచ్చాస్యముతో) ఓమల్లికా!

క. నియెడఁ బొడమి యెదిగి యటు । నాయసురాగంబు ముట్టినం గొట్టకొనక.
ప్రేయసి! యిపుడు నవీకృత! మై యగపడుఁ బ్రాగ్జని తలఁ పయ్యెడునామక.
(మందాకిని గూర్చి) అవిగోత్రభావురాలా! భగవతీ! నీ వామె గానట్లు మాట
లాడుచున్నను, నిన్నుఁ గూడ నామెనుగాఁ చెలిసికొన్నాను. మఱియు నిప్పుడు
మీచేతఁ చెలువఁబడినట్టి జననాంతకోదంత మంతయుఁ గూడఁ చెలిసికొన్నాను.
వికేషించి వీనిని నాహృదయ మెప్పుడును విస్మరింపదు. (మల్లికను చూచి)

ఉ. కండుక భేలనభ్రములఁ గంజిగి నింగి విసల మాటయుక,
దగిడియానతిం జనెడుదారిని నకా వెను ద్రిప్పి గాంచుటక,
మెండుగ సాహసించునని నే నురితీవలఁ ద్రెంప, లజ్జయుక
గొండొకభీతి, హర్షమును. గూరినమోమున నీమె నిల్చుటక. ౬౨

మందా—వత్సా! మారుత! మీయందఱుస్మృతిబీజసంస్కార మేది మఱుఁగు పఱచిననో
యట్టి మనికాన జన్మదోష మింతవఱకే యని కాత్యాయనీదేవి వచించెనుజామీ.

సార—(తనలో) మొట్ట మొదటనే భగవతి యీవృత్తాంతమంతయు నాచెలిలో వేసినది

కల—(పైకిఁ జూచి యాశ్చర్యముతో) భగవతీ! యాశ్చర్యము. చూడుచూడు.

చ. వెలుగుల విజ్జఁ జిమ్ముచు, భువిం దిరుచంద్రమసుండొ, పక్షముల్
మొలచి విహారముల్ సలుపఁ బూనినతారధరాధరంబొ; హా
తెలిసె; నిజధ్వజాగ్రనిహతిప్రచలజ్జలదోచ్చయంబు, ని
ర్మలవియదంబుగాశిచరత్నితనాక విమానరాజ మా. ౬౩

అందఱు—(విస్మయముతోఁ జూచుచున్నారు.)

మందా—(చూచి) వత్సా! కలకంఠా! యిది నిజముగా విమానరాజమే. (మగతఁ బరి
శీలించి చూచి) అందులోఁ బరిమితపరివారుఁ డొకశిష్యపురుషుఁడు—

తే. వెలిగొడుగువాఁడు రత్నకుండలధరుండు । స్వర్ణ భాస్వత్తనుండు, సచామరుండు
వరునిఁ గొనురితఁ జాడ విశ్వానసుండు । నాదుచెలికాఁడు, వచ్చుచున్నాఁడు నేఁడు.

మల్లి—(హర్షముతోను సంతోషముతోను) ఓహో! నాయనగారు వచ్చినారు.

కల—భగవతి! చూడుము. మాకందుడు గూడ నామహామహానిపార్శ్వభాగమున నున్నాడు.

అందఱు—(సంభ్రమముతో నిలబడుచున్నారు.)

(తరువాత నాకాశయానమున విమానముండు విశ్వావసుండు మాండుచెప్పినట్లు మాకందునితోఁ బ్రకటించుచున్నాడు.)

విశ్వా—(క్రిందుచూచి) మాకందా! కుసుమపురస్కంధనివృత్తము, నాయుల్లుఁ డగుమారుతునిస్కంధావార మిదియే యగునా?

మాకం—(చేతితోఁ జూపుచు) నాసఖుని దగునివాసభవనము గూడ నిదియే గుండీ. (పరిశీలించి చూచి సంతోషముతో) పెక్కులేల! ఇదిగో! మల్లికాసఖుండు మారుతుండు సంభ్రమముతోఁ దనయున్నతాసనము డిగ్గి, పూజ్య అయినతమసమాస మహోత్సవమున మందాకినిభగవతితోఁ గలిసి సంభావించుచున్నాడు.

విశ్వా—(అట్లు సుందరుఁ డయినమారుతునిఁ జూచి సంతోషముతోఁ దనలో) చిరకాలమున కిప్పటికి నాహృదయము ప్రసన్న మయినది.

క. జననకం దనయతోడన | జనియించున శోకరూపశంకువు హృదిలోఁ;
దనయంత సదలి చను నది, | నకుకూలవరుండు దొరకనా కన్నీయకుకా. ౬౫
(పరిశీలించి చూచి గుఱుతు పట్టి) ఇతనియురస్థులమందలి దయనయూముక్తాహార మిదియేగదా! దీనిని బూర్వము నేను నాభిషేకు మల్లికకు పెడలో వేసెతిని.
(జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొని)

తే. ఇచ్చె కేళుండు దీని మహేంద్రునకును; | దైవతాధిపుఁ డొసంగ విద్యాధరాధి
నాథునకు సాదరంబుగా; నాకు నమ్మ | హాప్రభుండు ప్రసాదించె నమితకరుణ.

మాకం—(విలోకించి) ఇదిగో! భూమిని సమీపించితిమి. తమరు దిగుండి.

విశ్వా—(మాకంపునిచేయి పట్టుకొని విమానము దిగుట నభినయించుచున్నాడు.)

మందా—(సంతోషముతో సమీపించిసగద్గదముగా)విద్యాధరామాత్యునకుస్వాగతము.

విశ్వా—ఓహో! భగవతి మందాకినియా. అనిశావ్యాతోపకారనిరతకుననుస్కారము.

మారు—(విజయముతో నమస్కరించుచున్నాడు.)

విశ్వా—(నమస్కరించినమారుతునిఁ బురికితబాహువులతోఁ గాఁగిలింపుకొను

చున్నాడు) (పరిజనము బంగారుపీఠమును దగ్గఱ వేయుచున్నారు. విశ్వావసుడు కూరుచున్నాడు.)

మారుతశతకంఠులు—(మాఁకుందునిఁ గొఁగిలింపుకొని) నఖిలదా! మన మందఱు మద్యవ్యవశయనఁ గలిసికొన్నారము.

అందఱు—(ఉచితావసరముఁ గూర్చున్నారు.)

మల్లి—(కన్నీళ్ళతో సమీపించి) హా! తండ్రి!

విశ్వా—(బాష్పగర్భితమునఁ జయి చేరఁదీసి కాఁగిలించి యుత్సంగమునఁ గూరుచుండఁ బెట్టుకొని హర్ష స్థిమితహృదయుఁ జయి త్సేవి మూరకుండును)

మల్లి—(తండ్రి మెడకు గవుఁగిలింపుకొని చున్నది.)

విశ్వా—(మల్లికను బరికిరించి చూచి తనలో) ఆహా! భగవతి కౌత్యాయునిదేవి ప్రసాదమున నీ బిడ్డని యగునవయవముల సంస్థానవిశేషము పూర్వాపదకు నేమియుఁ దీసిపోలేదు. (వాత్సల్యాతిశయముతో)

చ. కొమరితమై, శిరిషనుమకోమలకేసరపేళలంబు; సం

గముజిగి, జాళువాకదలికందళపుండభువక హాసించు; గం

తమునెఱుఁగుక, రసాలవనసవ్యకుహూమధురంబు; (పరికిరించి) సుందర

త్వము నతులంబు; నన్ని యవె; వానికి నెక్కడు నంచు నెంచెదక. ౬౩

అందఱు—(హర్ష స్థిమితత్వము నటించుచున్నారు.)

మల్లి—(పెనమిటికి సిగ్గుపడి యొడినుండి దిగి ప్రక్క నిలుచున్నది)

మారు—(ఆనందముతోడ ననురాగముతోడఁ దనలో)

అ. హర్ష నిశ్చలస్థిమిషీఘత్తవిమిశ్రితాశ్రమంధరంబు, హాసితకోశ

నదసమాన మైవదనంబు, మల్లిక । వంచుకొనియె లజ్జవలన లలన. ౬౪

మల్లి—(విశ్వవసునిఁ దలంచుకొని స్నేహముతో) నాజనకు లిరువురుగూడ ఏమహా భాగండు సమానుఁడే.

విశ్వా—(విమర్శించి) భగవతీ! పూజ్యఁడగుసులభిసుప్త్యమహర్షి యిదేవకాప మనుగ్రహమే యయినదినుమి. అందువలన నేగదా పాపనోర్జ్వలచరితులు బ్రహ్మ దత్తవిశ్వవసులు గూడ మావలె సంతాననంతు లయినారు.

మందా—(స్థాఘముగా) అతిమనోహరముగాఁ బరికిరివి. పరస్పరకుల్య లగుమీ నలువురకు నీ బిడ్డ లిరువురు సమానులే (విమర్శించి)

తే ఇతఁడు పవమానజేవున కట్టివాఁడో । తాదృశుఁడ యయ్యెడును బ్రహ్మదత్తునకును.

నీక విశ్వాసుఁడ వగునకు నెట్టి । యదియొ, విశ్వమున కిప్పు డట్టిద యగు. ౭౯
మల్లికామారుతులు—చూహృదయములు నిజమని తలంచుచున్నవి.

రమయంతికా నవమాలికా కాలిందులు— (పరస్పరము జనాంతికముగా) ఏమీ
మందాకిసింభగవతిప్రభావము! మొదట నామె తత్తత్ప్రకారంబుల శంబరకుని
పించించి, విస్మయానందజనకముగా నొక ప్రకరణము నివ్వహించినది. ఇప్పుడు
కథాకథనమున మరల నట్టిదే వేటొకప్రబంధము గనఁబడినది.

విశ్వా—(మంగిరిరమయంతికాదలను జూచి) మల్లికా! నీసార్వముననున్నవీరవరు?

మల్లి—(తండ్రిమూఁపునఁ జేయి వేసి చెవిలో) వీరందఱు నాప్రియసఖురండ్రు.
ఈమె పాండుక్రీడ మొదలుగా నృపదురివిశేషురా లగునాప్రియసఖినవమాలిక.

విశ్వా—(తానుగూడ మెల్లగానే) తక్కిన యిద్దఱు నెవరు?

మల్లి—ఈమిగిలినయిరువురు మందాకిసింభగవతికిమ్మరండ్రు, సారవీకాకాలిందులు.

విశ్వా—బిడ్డా! ఆమఱియొక తె కూడ నెవరు? చెప్పు.

మల్లి—ఈమె యమాత్యవిష్ణురాతునిపుత్రికామణి రమయంతిక. ప్రియసఖునికిఁ గల
కంఠునికిఁ బ్రియురాలు.

విశ్వా—(సబహుమానముగఁ దనలో) ఇది యంతయును మాకందుఁడు నాకుఁ జెప్పి
నాడు. విశుద్ధోదాసరూపవ్యాకృతపరమాభిజాత్యురాలయినయీ మెకలకంఠుకుఁ
దగినదే (ప్రకాశముగా నవ్వుకొనుచు) బిడ్డా! కలకంఠుఁ డెవరికిఁ బ్రియసఖుఁడు?

మల్లి—(సిగ్గున వెనుకకుఁ బోవుచున్నది.)

విశ్వా—రసందమతో—

క. ఈమె నిజభర్తృవార్త । హ్రీపీతనమితాననాబ్జ నేఁ గాంచితి; నా
కీపుత్రికతోఁ బొడవిన । పూపమనోరథము నేఁడు పూర్ణం బయ్యెకా. ౩౦

మందా—(అజ్ఞాపేతువు నెఱింగి చిటువవుతో) ఈవిడ్డ మొందులను సిగ్గుపడుచున్నది క

విశ్వా—నాకుఁ దెలియును. రమయంతికనుప్రియసఖునిప్రియురాలని యీమె చెప్పినది.

(ఎవరికిఁ బ్రియసఖుల) డని నే నడిగినంత నే సిగ్గుపడుచున్నది.

అందఱు—(తమలో నవ్వుకొనుచున్నారు)

రమ—(మల్లికార్జున గూడ సిగ్గుపడుచున్నది.)

మారు—(అట్టియవస్థ నున్నప్రియురాలిని జూచి సాధిలాషముగాఁ దనలో) అకటా!
గురుజననమున్న మన శంకించుచున్నాను. కాని, కాఁగిరింప బుద్ధి పుట్టుచున్నది!
(పటాక్షేపముగా భ్రమరకుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

భ్రమ—భగవతీ! యమాత్యవిశ్వసముఃస్థురాతులతోడఁ గూడ మహారాజుగా రిదిగోఁ
బుత్రిక సంపినారు.

మందా—(పుచ్చుకొని చదువుచున్నది)

మ నయనానందస్యగాంక్ష! కైకొనితి కన్యకా మల్లికా, గట్టి దు
ర్మ యు వ్రేలం దరుకాఖ శంబుకు; నానందించితో; మారుతా!
చెయి పట్టెక రమయంతికా స్మృజయశ్రీ విష్ణురాతాత్మజా.
నయ మారం గలకంఠుడుక, గదిసి తన్మందాకినివేషితా.

30

అందలు—(హర్షమును నటించుచున్నారు.)

విశ్వా—(స్థానముగా) అహో! భగవతినయప్రభావము మహత్తమముగదా! ఈ
మాకందునిమఖమున సర్వవృత్తాంతము నే నెఱిగితిని.

నవ—సఖీ! రమయంతికా! చూడు. మధుకరిక ప్రతిహరమున నృత్యము చేయుచున్నది.

మందా—వత్సా! మారుతా! ఏ కింకరు నే నేమి ప్రియము చేయును?

మారు—

మ. అలనక నేఁ జిరకొంక్షితాసులభఁ గల్హణిక బ్రయం బొందితికా;
గలబంధుర మద మొంది రందలు ద్విజనప్రసాప్తు; లీమిత్రుఁ డా
కలకంఠుండును మోద మొందె దయ్యం గైపట్టి; మాకందునిం
జెలికొనికా మరలంగఁ గంటిఁ; బ్రియమాకా జెప్పంగ నా కే దిలకా?

31

మారు—భగవతీ! ఆయిన నిట్లగుఁ గాక. (భరతవార్యము)

తే. భద్ర మయ్యెడుఁ గాక ప్రపంచమునకు;
భక్తి హరియందో హరునందో ప్రజల కార;
క్రొతమార్గంబు గాంచుత సతము జయము;
మతియు విద్వాంసు లెల్ల క్రిమంతు లగుత.

32

(అందలు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

స ర్వం బు స మా త్త ము

మ చ్చ పద్యములు:

చండకౌశికము

మ. తరుణి! నిజగిమోవి కాసపడెడుం దాంబూలరాగంబు; నుం
దరి! కందోయిని ముద్దుబెట్టుకొన నుత్సాహంపడుం గజ్జలం;
బురువక్షోరుహ! కాగిలించుకొనఁగా నూహించు హారంబు కం
ధర; ని కేటికి భూషణంబు? అని స్వార్థం బాశ్రయించు న్నినుక.

చ. కడఁగినసాధనం బిటు విహితము నొందుటఁ గ్రోధ మెచ్చి, నా
కుడిచెయి గాంచు కాపమునకుం గడు వేగిర పాటు; నెన్నఁదో
విడిచిన దల్లజాతిఁ దలపెట్టుచుఁ, దానును సాహసాంక మి
యెడనుకరంబు, చాపమున కంతయు నేడ్వెనెయు నిత్యతీక్ష.

ప్రబోధచంద్రోయము

చ. నలినజనోలగంబు నొక నాఁడు గనుంగొన నేను బోవ, నం
దలిమును లున్నతాననకదంబము దీగిరి దిగుదిగు కళ;
నలనయు నొట్టుఁ బెట్టుకొని నక బతిమాలుచు, గోమయంబుతో
నలికి నిజోరుపీతి, నను నచ్చట నుంచుకొనెక రయంబునక. — దంభోక్తి

కా. లేనేలేనిపదార్థ మున్న దని ప్రేల్మిథ్యాప్రజాల్పస్థికుల్,
నానాభంగుల సత్యవాదాలను నన్యాయంబు నిందింతు రే
లా నా స్థిమత? మేను గోసి కనినారా యెవ్వరేఁగాని, య
న్యాయుక జేవునిఁ బంచభూతపరిణామోద్భూత చిద్భిన్నునిక! — మహామోహోక్తి.

మ. బరే! ప్రత్యక్షపు మెలత్తిఁ బొలఁతిక బ్రాజ్ఞుండు నిక్షించి, న
ర్దులకుంగ న్దని యుత్పలాక్షి కలితభూవల్లి పద్మాస్య న
త్సులినశ్రోణి మనోహరాంగి! యనుచుక మోదించుఁ గీర్తించు ను
త్తిలఁ గ్రీడించును; మోహదుశ్చరితమల్ చెల్పక మహాశ్చర్యమల్.

నమవిచారోక్తి.

అభిజ్ఞానశాకుంతలము

ఉ. వ్రాసి పటంబులోన విధి, ప్రాణము వోసెనో? మానసంబునక
కేసెకొ రూపసంచయము చేరను? గాదటు, వేధశిల్పిని
వ్యాసవిభుత్వముం, గలికియంగక సౌష్ఠవ మింత చింతనం
కేసినఁ, గన్య యన్యవిధి స్త్రీమణిస్సప్తి యటంచుఁ దోచెదక.

చ. శ్రమము హరింపఁగాఁ దగినచల్లనితామరపాపఁదాళివృం
తిమునను నార్చివాయుచలనం బొలయున్ మెలమెల్ల వీరునా?
నిమనము, పశ్చాత్తాప్రములు నియమగుల్ గదియించి మామకాం
కముపయి, నీవు నెట్లులు సుఖం బటు పట్టుదునా వరోరువా?

విక్రమోర్వశీయము

- గీ. న్యండఁజ్జోభమునఁజేసి యిందువనన । యంస, మంసముతోడ రాపాడెఁ గానఁ,
దలఁప నీభుజ మొక్కటే ధన్య, మికిర । మైనమే నెల్ల భూమికి నతిభరంబు.
- చ. కొడుకు మొగంబుఁ జూచి, మదిఁ గుండక యూటటఁ జెంది యుండఁగాఁ,
బడఁతుక ! నీవిమోగ మనివార్యత నిప్పుడ సంభవించెఁగా !
మిడిమిశిగ్రీవృతాపమ శమింప నవాంబుదవృష్టిఁ గాంచి యొ
ప్పెనులిటిఁ, జెట్టపైఁ బిడుగు భీకరభంగిని బడ్డకైవడిక. (పం. అం.)

భామినీవిలాసము

- ఉ. కాలభుజంగి నుంచె ముఖగి హ్వరమండును గొండెకొండ్రకున్
నాలుగుమోము లన్నదొర నాలుకఁజేరిటఁ; గా దటన్న, మం
త్రాలలెఱుంగ గెఱుంగనిజనమ్మ లయో! యది తమ్మ మట్టఁగా,
వైశమ ప్రాణవాయువులఁ బాయుట మేగతి సంభవించెడుక? (సా. వి.)
- ఉ. కోరిక లూరి పాల్కడలిహరిమిహారతురు గ్రుచ్చి కాగిటన్
జేయవఁ, బ్రేంకఁగంపులతచేఁ బరివేష్టిత హరిహరిభూ
నిరుహముం బలెం బొలచు మేచకవర్ణుఁడు దోచుఁగాత, మిం
పార. ననుప్రయాణసమయంబున నాహృదయంబులోపలక. కాం. వి.

మేఘసందేశము

- మ. పలుకంబాతినపండ్లగుత్తులపనక బాగైనమామిళ్ళు నల్
వలతుల్ గప్పఁగ, వేణికానమరుచిక వ్రాల్చివు శృంగంబునక
నిలువక, జాట్టును బాండురంబు నడుమక నిలంబు నై, పర్యతం
బలకన్ వేలుపుదంపతుల్ గనఁ, బయోదా! భూమిపా లిల్లనక.
- సీ. పలుచనిమైదీఁగ బాగైనయెలవాగ, యావనమధ్యస్థ యైనచాన
మొనల దేవినదంతముల నొప్పుకలికి, బింబాధరోవృంబున నమరుతరుణి
నడచిన నవీయాడునడు మున్ననవలా, నిలోలబాలమృగీనికాలనయన
గంభీర మైనచక్కనివాళిఁ దగునాతి, కటిభరాలనగతు లలుగుచెలువ

వలెఁడ వట్టువ యిటుకు నిబ్బరపు గుబ్బు. చనులవ్రేఁగున ముంత వంగిన నెలంత,
కంటఁబడునంత నొకవాఁలఁగఁటియచట, మొదట నలువస్పృశించినముదితయనఁగ.

చ. ఆమరఁగ తొలిపల్కఁ, బొలముల్కను జెందిననిన్ను ధాతురా
గములను వ్రాసి, ఏచరణకంజములం బడిన్బు నన్నులక
దమిని లిఖించుకొఁ దలపఁ, దద్దయు నశ్రులు గప్పు దృష్టి; దై
వము మన కింతమాత్రసహవాసము నోరువ దేయ సేయుదుకా!!

ఆపదుద్ధారకశతకము

మ ఆనలస్పర్శయఁ, జందనాచలసమాయాతానిలస్పర్శయక
దను వట్టి మన సెంచు, మన్మథశుభ్రజ్ఞ పిక, దృఢాప్రిస్మృతిక;
గన దుఃఖం బవిచారమాలక ముత్తార్కర్యంబు గాఁ దోచి, లో
ననుసంధింతు శుభిస్వరూపు నినుఁ గృష్ణ! యాపదుద్ధారకా.

క. కాళిందీనది నల్పు; చింతితమహాకౌశంబు నల్పంబులోఁ;
గుంతంబందుఁ దమాలరాజి నలు; పాఘోరాహియుక నల్పు; త
న్మాళిక నర్తిలసివు నల్పు; నలుపులో ధ్యానింపఁగా నిన్నియుక,
మాలానల్పు దొంగుఁ; జిత్ర మిది; కృష్ణ! యాపదుద్ధారకా.

మంగళగిరినృసింహస్తవము

క. శ్రీనాథ! శోభితము మును, | పానక మా వెనుకఁ గ్రోలచా? “సరసతికిం
బూనిననాలుకఁ బొగడెద | వా న?” న్న న కీపు; మంగళాద్రినృసింహ.

క. కానిక ఏనం బెల్లపుఁ | బానకమే యుక నేల | భక్తులు కల దే
దే నొకఁ డర్పింతు; కొను | మా నాకనంబు; మంగళాద్రినృసింహ.

క. గవి నిడి గుడపానక, మేఁ | జెవి నిడి నుడిపానకంబు, శీలింపఁగ, రెం
డవ దిత వనుకైవడిఁ, గ్రా | యవె ఏ వాన్యంబు! మంగళాద్రినృసింహ.

ధృతరాష్ట్రుని విశ్వరూపస్తవము

ఉ. కాశుల వ్రేకులం గలుగుకన్నులు, వా కిపు దాననంబునక
గ్రాలుటఁ జేసి, క్రొత్తలును బ్రాతలుఁ గ్రొత్తలెయి పరార్థమలో,
చాలఁగ వింత గొల్పెడు; బలా! బలునింతల వింత! యీజగ
జ్జాలము ఏకరీరమున సర్వముఁ దోచుట, పూరుపోత్తమా.

చ. ఇముడుచుక కి నది, పరమేశ్వర! యద్భుతగోచరంబు; వి
శ్వము భవదీయజేహమున. స్వల్పపులీజమునక వటావలి
జము బలె సంతరించి; తెది సాగదు ఏ వెద సెంచ? నాదునే
త్రమున నశాండ మెల్లఁ జొరదా? వరదా! మరదావరిదా.

వసురాయ చాటు ప్రబంధము :

ప్రశంసా ప్రకరణము.

మ. కురువంశాంకుర మేమహూర్తమున శంకుస్థాపనం జేసెనో
పురమం గట్టయ రాఘోపేంద్రుఁడు, మ తేమూర్తంబునం గావ్యమూర్త
విరచింపం, గవి నన్నభట్టు పసుపుంబిల్పారీఁ బూజించెనో,
సిరియుఁ నాటి, పసింతు నేఁడుఁ జెలిమిఁ శ్రీరాఘోపేంద్రంబునకా.

ప్రకృతి ప్రకరణము.

అ. విన్న వెరుంగుఁగడన; వెన్నెల త్రుకంబు; వెలుంగుచలి వెలుంగు వెన్నెమద్ద;
చిన్నిచుక్క అన్ని చిందుఁ; రే, యివి గోవుపాఁడిద్రచ్చుగొల్లభామ.

ప్రాస్తావిక ప్రకరణము.

క. మొదలయ వెన్నెల, చీఁకటి । పదపడి, యగురేయివంటిబ్రదుకుకంటెకా,
దుదవఱి, తుదకొ, వెన్నెల । యొక వెమరేవంటిబ్రదు, కను త్రమము నుమి.

ప్రకీర్ణ ప్రకరణము.

అ. చిన్నవోవుఁ గవిత, చెడి ముఖవర్ణంబు । బుధులు మెచ్చుకోక పోయి రేని;
కాన నాత్రపడక, ఘనయత్నమున నల్ప । నగును గృతులు, సరసు లౌ ననంగ.
క చాలాలితనముఁ బిదపను । బాలెంతతనంబుఁ దెచ్చి ప్రసవశ్రమముం
దూలించి, కంటు, తల్లిం । జేలించు నుఖాంబుధిం; గృతియుఁ గవి నట్లే.

స్వవిషయ ప్రకరణము.

అ. గౌతమిఁ గట్టి కాలువలు కాటయ ద్రవ్వినకాలమందు నం
ధూతుఁడ నైననాఁడఁ, బయిమాఁ డగునేఁడుఁబయిదుతల్లికికా;
మాతకు లేమి బా, అచట మంటి మోసెనునుపురమ్మలే,
ప్రీతిని నన్నుఁ జ న్గడిపి పెంచెరఁ, లేమి ఋణానుబంధమా?
అ. అద్దము చేతఁ బట్టుకొని యాకసమందలిచంద్రుఁ డోరె, నీ
ముద్దులమాటగట్టునగుమోమాను సన్నిధి చేసికొందు నీ
వొద్దను లేక యున్న; నీ నీ నల్లము నీయొడఁ ద్రిప్పి; యందుకో
మద్దియ! సాక్షియుగ్మమిదె, మాతయెఱుంగనికన్నుఁజెందొగల్.

అభిజ్ఞాన శకుంతలము

వ సు రా య క వి ర చి త ము.

ఇది కాళిదాసమహాకవి విరచితమయిన శుభ్రసిద్ధ సరస్వత నాటకము. ఇందు మూలానుగుణము లయిన గద్యపద్యములు మాత్రమే కాక తావుల గూఢములయి యున్న సరసభావములు, రసోన్మనోరంజకములుగా లభింపవిమర్శనముగా విశదీకృతము లయి యున్నవి. సావధానముగా జనువువారి ముఖములలోని యనేక సారస్వములను గ్రహించుటకు మేలిసాధన మగు యతిశయోక్తిగాదు. శైలిజలయలు కీర్తిగదగొన్ని పద్యములుదాహరింపఁబడినవి.

దీనివల 1—0—0 మాత్రమే.

ఉ. ఏయకు మేయ కావిశిఖ మినుకుమారపుజింక మేనిపై ;

ద్రోయగ వచ్చునయ్య యందుండుమిమీదను వీరిహోత్రము ?

చా! యతిలోల మాహరిణకావలిశీత మేద? నేడ నీ

సాయకమల్ నికాతఫలసంకలితంబులు సారపుంజుమల్?

ఉ. వ్రాసే పటంబులోన విధి పొగిగము నోసెనో? మానసంబునక

జేసెనో రూపసంచయముచేతను? గా దట; భేదశిల్పవి

శ్యాసవిభుత్వముం గలికియంగకన్యౌత్తవ మింక చింతిం

జేసిన, గన్య యన్యవిధి స్త్రీమణిస్సృష్టి యటంచు దోచెడు ?

చ. శ్రమము హరింపఁగా దగినచల్లనితామరపాకుఁ దాళవ్వుం

తమునను నార్ద్రవాయుచలనం బొలయు? మెలమెల్ల వీక్షునా?

నివసము, పద్మతామ్రములు నీయడుగుల్ గదియించి మామకాం

కముపయి, నీకు నెట్టులు ముఖం బట్టు నట్టుడునా మోరువా?

చ. పలుకు నరేశ్వరం దెటులు, వాస్తవ నట్టుల యైతి నేనియుం

గులమున పొడికిం జెడివకూతుం నేటికి నీవు తిండికికి?

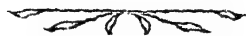
దలగడు నై జకుద్ధచరితం బని నిక్క మెఱింగి యుండివా

నిలు తరియింట బానిసగ నేనియు; నీ కడి చాల మేలగు?

చంద్రకౌళికము
అను

హరిశ్చంద్రనాటకము.

ఇది

క్షేమేశ్వరకవికృతమయిన సప్తమ్యోనాటకమునగుడి,

వడ్డాది సుబ్బారాయకవి

తెలిగించినది.

శ్రీమద్విద్యులయముద్రాక్షరశాలనుమదితము
చింతవకూర్పు
గతాంతరము

శ్రీవిద్యులయముద్రాక్షరశాలనుమదితము

రాజమహేంద్రవరము.

1920.

[వెల 0 - - 00 - 00]

—* ఈనాటకమునందలి పాత్రములు. *

పురుషులు.

హరిశ్చంద్రుడు—అయోధ్యాధిపుడు. కథానాయకుడు.

బోధాయనుడు—రాజునకు శేషుకచెలికాడు.

తావనుడు—వసిష్ఠశిష్యుడు. రాజునకుకాంత్యదక్షముచెచ్చినవాడు.

వనచరుడు—రాజును శేషుకు బిలువ చెచ్చినకీరాతుడు.

విఘ్నరాట్టు—విశ్వామిత్రుని పుత్రుడు. జైలుప వరాహమయినవాడు.

నూతుడు—రాజుసారిధి.

విశ్వామిత్రుడు—రాజువలన రాజ్యదానము పొందినమహర్షి.

పాపపురుషుడు—పురుషురూపము ధరించినపాపము.

భృంగీశ్వరుడు—శివుని పరిచారకుడు.

కోటితాప్యుడు—రాజు కుమారుడు.

ఉపాధ్యాయుడు—రాజు భాగ్యను, కుమారుని గొప్ప బ్రాహ్మణుడు.

వటుడు—ఉపాధ్యాయుని శిష్యుడు.

విశ్వేశ్వరులు—విమాన, వసుధి, విశ్వామిత్రుని నిండించిన దేవతలు.

ధర్మ్యుడు—రాజునుగొనుటకుఁ జందాలవేష మయినధర్మదేవత.

అనాచరుడు—ధర్మ్యుని శిష్యుడు.

కాపాలికుడు—రాజుయోగ్యతఁ బరీక్షింప వలయునక వేషము దాల్చినధర్మదేవత.

చేతకుడు—కాపాలికు శాస్త్రచే రాజునొద్దకు నిధిచెచ్చినవిశాచరాజు.

పురుషుడు—ధర్మ్యుని పరిచారకుడు.

స్త్రీలు

వైభవ—రాజుభార్య.

చారుమతి—చేటి.

హేమవ్రథ—వ్రతీహరి.

విద్యులు—విశ్వామిత్రుని హోమపుంసమువలె బ్రత్యక్షమయిన త్రికక్షులు.

చంద్రకాళిక మనునీ నాటకమును తే తే శ్రవణదన శరీశ్రవణదు గీర్వాణభావముం
దు రచించివాడు. చంద్రకాళికశబ్దమునకు మిక్కిలి కోపముగలవిశ్వామిత్రుని పని
యర్థము. హరిశ్చంద్రునికారణమున గోళిముడు పరిచయమును పరిచయమునకు నిండు గవి
నర్థములకుం జేసి దీని కానానాధేయము ఘటిల్లినది. హరిశ్చంద్రునిచరిత్రను స్కాంద
పురాణమునకు దొకవిధము గాను మార్కండేయపురాణమునందు మఱియొకవిధముగాను
గాన వచ్చుచున్నది. రసవంతముగా నేర్చుచు మోక్షార్థమునకు పరిచయమునకు శంకర
కవిప్రబంధము దేశము చలెడ వ్యాపించుట యిట్టియొకటి యే హరిశ్చంద్రునిచరిత్ర
స్కాందపురాణోక్తమైనది యాచార్యగోపాలకృష్ణమయినది. తమముగా నానుని
తలు ప్రస్తుతము నాటకములందు నదియే మనము చూచుచున్నాము.

సత్యము తత్సవినాడు లోకములో నెవ్వరైనా కలదా యని దేవేంద్రుడు తన
నిండుగొలుపున నడిగినవంశమునకు నుత్తరముగా హరిశ్చంద్రుడైనరాజపుంగవుండొ
కడు గల పని వశ్యుడన్న మాటమీద బిట్టగినిసి కాకుండెట్లు లయన నీ నాటకాని
బొంకింతుని పరిజ్ఞ పట్టి యావట్టును నెక్కించుకొనుటకు సక్రమముగా నెన్నెన్నో
చూయు పన్ని యామన్నీని నెవ్వరానియాపవలపాలు వలీచి నట్లు స్కాందంబున
జెప్పించియున్నది. తపోధనమూర్త్యుడైనవిశ్వామిత్రుని వహరించి చంద్రయవివేకపు
రాశిగా గాని బుద్ధింతుల నాటకస్వభావమునకు సంపదించుచుచుకాబోలు తే తే
శ్రవణకవి యాత్మరతిను విడిచి యక్కడక్కడ నొక్కింత గర్వతో మార్కండేయపురా
ణోక్తకావ్యరచి నీనాటకమును నడిపించివాడు.

హరిహరిపరణ్యగిర్భల విద్యాత్రియమును దాను సాధింతుని గాధేయము యుగ
తపంబు జేయుచుండగా విద్యార్థులమువ్వర కేకాని మఱియెవ్వరికిని చంద్ర బోలదని
నిప్పుకట్టు, ఏరాహరూపమున నొక యాగ్నిమునకు బ్రవేశించి, తనచేయగల యిడి
నోర్వలేక మెట్టుపెట్టుకొన్న యెటువల మున్నుంచుకొని వేలు వచ్చినహరిశ్చంద్రునిమా
యోపాయమున విశ్వామిత్ర శ్రమమునకు గొనపొయెను. అప్పుడెప్పుడు తపతపపరిభావ
మున హోమకుండములోనికి వచ్చినవిద్యలు కట్టుట! యవవరాధిపతు మనాధల మ
శరణ్యుల వగ్నికుండమున దోయియునుచున్నాము. మందభాగినిలను ముక్కురక్షింపు
కు రక్షింపు! యని యంగభార్యగా నయాత్మలాకంబులు తనచేపని ఒడినందున నెవ్వ
డో కూర్చరాక్షుడు. స్త్రీసాత్య చేయచున్నాడని యాగ్రహించి యిదిగో మిక్కి
యపరిదాతను వచ్చుచున్నాను. వెలవను వెలవను యని యారాజు తోడనే యక్కడ
కు బోయి యావీధిత్వకర్తగాను. తు నోసి, యెటుంగమం జేసి యారసిన మిగుల గర్జించి
పలికెను. అందుమీద గోళి దొక్కినపామువలె నామునందుడు మండిపడెగా
విద్యార్థులతనిని గుఱివిప్పు నాయన దనుసంతకుముతో మాకు త్రియము మాకు బియ్య

మః! హరిశ్చంద్రమహారాజా! నీకు జయము నీకు జయ మనుచు నంశర్థానంబు నొందిరి.
తనచిరతపఃప్రభావంబునఁ జేరి గొనికె వచ్చివసుచాపునాను నిమిషములో నట్లెగరఁగొట్టి
జేసినవాఁడు పాశ్చాత్యుఁడని తెలిసివోడనే : శ్యామితుని కాలనిమిద నా పరాని
కోపమునచ్చి పాత్రుఁడనితగుఁ గొనితిన్నందున. నాగ్రంథమునఁ జెప్పఁ బడినదాని
కంటె విశ్వామిత్రుఁడొకఁ డని కది సముత్తర మైనకారణముగానుండు పాశ్చాత్యునిమ
నుష్ఠాను. ఇట్లేనాటికొన్ని నిమిషములు గూడ దీయించు సరస మయినవాగులను
బొంది నన్నమీలుచున్నది. నాటకము చతుప్రభులన నా గూఢాంశముఁ జూచుంపఁ
గలవు గావున గ్రంథవిప్రరీతి నను యిట్లు : నాటక మయితిని

కోర్కెధక నుగ నీధిశ్చరసంబుల కాలవాల మయినయా నాటకమునందు శృంగారరస
మున కవకాశము నొక పోయినది బ్రధిమాంకమున కానికొక గూడఁ గవి కొఁచెనుకాక
ముగిలించినవాఁడు. పాశ్చాత్యునికొక గాంగలయుంబైబాలు దివ్యదృష్టిని చలెసికొని వసి
ష్టుఁడు తస్మాత్తికము గూరజానకు నొక గాఁడు రహస్యముగా రేయెల్ల జాగరము
చేయవలయునని యాదేశించెను. ఆకారణమున నామా పరిశ్రమమునకొక బోక పలు
నాఁడు మయమున జేసిన బాట జేరుదుఁ గడచినచేయు తనవొలుతు జేచి యుండి పిగ్గము
రాలు విక్రియి వలకాఁడున జేగి యుండునని చలించుకొని తద్యుపయోచనము రాజు : మా
వసునితోఁ గొంతప్రస్తాపించినవాఁడు. అక్కడఁ దక్క మఱి యొక్కడ నిడు శృంగార
రసము గోచరింతును.

పాశ్చాత్యునిభావ్యుఁడఁ జంద్రమతి యనియుఁ గురుకునికి బాహితాశ్రయఁ డని
యొక బ్రసిద్ధవాసులు గలిగి గూర్చును మార్గఁ జేరుపురాణధానుసారముగా హరి
శేఖరుఁడు ఎరుసగా శ్రేష్ఠయనియుఁ బాహితాశ్రయఁడనియు మార్చఁబడినవి. సామాన్య
ముగాఁ జేసిన ఎచ్చు పాశ్చాత్యుద్యక్షధకును దీనికిని మఱి కొన్ని ధేవములు గూడఁ గానఁ
బడి నమ్మును అట్టివానికిఁ గారణము పుణ్యోక్తపురాణమునందలి పద్యమాత్రానమున
ద్రావిడధేవః ధావకారకధనంబునకయు పక్షివరులు వివరించిన పాశ్చాత్యోపాఖ్యానము
జరిగిన స్వప్రయోగము.

కే. శ్యామితుఁడచరిత్రమున గుఱించికాని శ్యామితునియు లకునిశంకరంధములను
గుఱించి కాని తెలుపు : కేమిటి కేమియు నానుఁ దెలియవచ్చినది కాదు ఈనాటక
మున దేశిండుటయందు నేను : శ్యామితుని కేమియు నొక పురుషునివాను అయినను నాకింద జిత
నుబట్టి యింద నేకలోపము లుం . ఎచ్చును భావప్రేరేపనమున వభిమానము గలనునీ
పావంతులు సముచితరీతి నానిం బావించి దీనిం దమయాదరమునకుఁ బాత్రుని గా
వింపఁ బొందించుచున్నాను.

జ. హరిశ్చంద్రమహారాజు
22 జూలై 1908 నెలలందు } ఎడ్డాడి మల్లారాయ డు

శ్రీ పరమాత్మ శేనమః.

చండకాశికనాటకము

నాం ది

పొనరుచు బె. చుండ్రును జగముల్ శ్రీగుణాశ్మిత సేవిభుండె, యీ
యనవిశతాప్త చూర్తునె వ్యాప్తము పితృము, లేడు వంద్యుడీ
తిని కనుమాడ్కి, గంకణపూద్రాచులఘాతకృషిదూలి నర్తనా
దిన బదలగ్న మాపశుపతినినవాంజలి మిముడ్చ బోమితక.

చ. కనుక వకెంపు బాహుగుడి గల్గి దరిస్ఫురితోష్ట మామొగ
బనచును, నపనిన్న సారణాంకరుదిం బచరించుగాత, మా
యననయముల్ వృథాయుక, ద్వదాగ్రహ మెచ్చిలుగాపుతకమన
స్విని య, నేటి శారి యెవర కేర్చినశంకరు డేమితక మిముక.

శా. ఆనంద శ్లోధ మై సమాధుల, సమాన్వతీ విలాసోల్లసం
బై, నైజోరువికాశిత దుగ్ధి వెలుగై భాంజమై స్మర మై,
జ్యోనానం చానరించుచో నరుడు గూక్షంబై, కిరంగం ఘృణా
స్థాంబై, రతి యేర్ప సాన మననశపేక్ష బోమాక మిముక.

(నాట్య శిష్యున)

సూత్రధారుడు—అతిపెత్తర మెందును? దుష్టామాశ్రితునిగురా
లంఘనసింహారంహుండును, భూభంగిలీలాసమద్భుతాశేషకట
కండును, సమరసాగరాంతర్భ్రమద్భుజదండమందరాకృష్టలక్ష్మి

స్వయంవరనల్లభుండు నగుశ్రీమహిపాలదేవునియాదేశంబు గాంచి
తిని. పురానిదు బాదాహించు నీప్రీతిస్తాధ నూయనదే గదా!

మ. అన కూలుండు యాశ్రియించి గహం జానార్యచాణక్యనీ
తిని, ము న్నందుల కెల్చి పుష్పపురి బాంధెం జందగిగుఱుండు; గం.
టునఁ గర్ణాటకఁ గాంచునాది మరలం క్రుంఘ భుజాదర్శనం
డనఁ జాశ్రీమహిపాలదేవుఁ డనఁడైనఁ డిట్లు నిక్కంబుగఁ
పాఠిప్పొకుండు—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! అన్మహారాజు నాదేశమేమి!
సూత్ర—సుప్రసిద్ధం హనువిజయప్రభృత్యుః ప్రపాత్రం దార్యక్షే
మేశ్వరకవి నవీనముగా విరచించినచండకాశికనాటకముం బ్రయో
గించునది యని. అన్మహారాజు నాట్యవేదవిశారదులన, విద్యాకలావి
దులును, లోకజ్ఞులు, సగుణభాసదులుం గూర్చియుట్లునలికియున్నాడు.

క. దోనము లేనము లేవి

వీనము గుణము లే వియు లే వెండుక;

గోసమును గిప్పి పుచ్చుడు;

భాసిం జేయుండు గుణముఁ బండితులారా.

కాపునఁ బాఠిప్పొకా! కుశీలపులతో సంగీతము నారంభింపవేమి!
పారి— సాశంకముగాఁ దల వాంచుకొని) ఆర్యా! ఆలకింపుండు. నాఁడు
గ్రహణకాలమున మీరు దక్షిణ యిచ్చెద నని మాటయిచ్చిన
బ్రాహ్మణోత్తముండు తదర్థము నేడరుగుదెంచి కోపము
చున్నందునఁ గుశీలపు లందఱు వందరు చున్నారు.

సూత్ర—(భయము నభివ్యుంజించి చింతను నటించి సహర్షముగా)
మారిమా! ఈవిషయము న విషాదంపడ నేటికి? ఇదిగో నే నిస్పృహ—

అ. వె. ఆలిఁ జూలి నమ్మి యాత్మదేహము నమ్మి

సత్యపాలనంబు నలుపుపొంతు

నియ్యకొన్నవిత్తు మిత్తు హరిశ్చంద్ర
సార్థివుండు వోలె వాప్రాప్రాసుకు.

(తెరిలో) నయస్య! ఇటు, ఇటు,

రాత్రు—(తెరవంగ జూచి) ఓహో ఏమి! హరిశ్చంద్ర! ఓహోరాజే
ఓహోత్పాతసూచియు లగునాపనలు కశలపరిణాహంబులుగా
బాప్రభునిచ్చుండుగువురోధసుండు రహస్యంబున నుపశేషించిన
నియమజాగరంబులు భూవరీచి పర్యావలమానసుండుగురింకుం
బ్రీయావయస్కుండు బోధాయనుండు దారి చూప నంతిపురము
వైపున కిటు బయలు వెడలినవాడు, చూడు—

చ. ధర మగుతూగుచే దొంగరుపాతీనసోమరికన్నులం, బ్రజా
గరమున వాడు చేరుముఖకిండు నక్ష, విభుం క్షీతం డొప్పెనక్ష,
మరిగినయూత్యయూధమి ను మాపటవేళను బాసి, రేటెనక్ష
విరహాకృశానుకలలను వేగుమహాగజరాజమో యనక్ష.

కావున నక్కడకే పోదము రా. (ఓహో)మించుచున్నాడు) ప్రస్తావన

(తరువాత జాగరభేదము నభివర్ణించుచు రాజును విదూషకుండును

బ్రవేశించుచున్నాడు)

విదూ—చెలికాడా! జాగరపుబడలిక గలకన్నులతో నీవడక్తీరము
ఖం బగుతూఁదేలునుంబోలె నున్నేప్రని మేళంబులంగావించుచున్నను
దారి గానక గుడ్డియెలుకలాగుననిటునటుబరిభ్రమించుచున్నావు.

రాజు—మిత్రుడా! ప్రాణులకు శరీరధారణవిషయంబునం బ్రభవ
కారణము నిద్రయే గదా!

ఉ. చిత్తము దేలుచుఁజూలుకః జేయునవస్తములైన యంగముల్;
గొల్గిత వికాసముం బ్రతిభకుం గలిగించు, దొలించుచోషముల్

బాత్రిగ; థాతు సామ్యమును బొందగఁజేయును; వేయనేటిక
త్యుత్తమయోగగవ్యసుఖ మొక్కటఁగూరును స్రవ్యమే?
అందుచేతనే చూడు నా కిప్పుడు—

ఉ. నిద్దురబద్ధశంకులను వెమ్మె మిక్కిలి విలు పావహిలైకున్
దద్దయు; ఘోష భారముకరింబునఁ బ్రస్థిమితంబు చిత్తమెన్;
బద్దగ నావులింతలు జనించెడు మోమున సారెనారెను;
బ్రాద్దుటి లేతయోడపొలుపు గన నైవదు చూపు లేశమున్.
(అలోచించి విస్మయముతో) ఇప్పు డీనిశాపృజాగిరవృత్తి మావే
శించుటకుఁ బూజ్య లగుకుఁ పతులయభిప్రాయ మేమెయుండునో?
ఏమయిన నేమి? సురుశాసనమిలు ఏమ స్వార్థంబులు గావు.

విదూ—చెలికాడా! నే నాలోచించిచూడఁగా నానకినజ్జి యగు
దేవి ఖండిత యయ్యెక్కుననున ర్థము దక్క వేటొక్కటి యివ్రత
మనకుఁ బ్రయోజనము గానరాకున్నది.

రాజు—మిత్రుడా! నీపరియాచకములు మారుము.

విదూ—అయ్యా! నీ కిది పరిచూచకము గాని యనాభవతులగు
నాకు మహానర్థము.

రాజు—(స్కోగించుచుగా భయమును నెఱింపుచు) మిత్రుడా! దేవి
యేమిచేయు నని నీ వనుకొనుచున్నావు?

విదూ—చెలికాడా! శిశ్పయమాగా నామె కోపముచేయునని యూ
హించుచున్నాను.

రాజు—మిత్రుడా! అది తప్పదు. అందుకు సందేహమేమి? దేవికిది
సామాన్య కోపకారణము గాదు చూడు.

ఉ. మంత్రులు లాగిరో, హితసయాజముగోష్ఠిక జొక్కి నిల్చెనో,
కాంతుఁడు, వేటొక్కర్లు ననుఁగాదని కూడెనో, రాఁడు భూర్ముఖై,

యంతకుఁ నందుఁ గిన్న నెఱు పెక్కినకన్నుల జాటువారి మో
మంతయుఁదోఁగ నూర్చి ప్రయురాలిక నే మనుకోదు నశశతున్
మఱియు

చ. చెలియయొ రూర మొప్పఁగయి నేయుతమన్ మఱిమాపువుచ్చియొ
వలి దగుజాను నాతెరువుపైఁ గనులుందుక వెల్లెబుచ్చి, య
వ్వు నీక రాఁడు భూర్తుఁ డని, బొప్పములూర వగన్ నడల్చిసా
మ్మలఁ, గొఱరేయి యెట్లొ గడవు బెడపాఁపునఁ బొద్దునునసఖా
(చిఱిచి) ముక్కుడా! శృంగముగా నీలాగునెరుగును. ఎట్లనఁగా
చ. ఉవిద మదాగమాశ యయియుండఁగ రా నెవరేఁ, దానృథా
యవిశనంధ్ర మోక్షమనయైఁ, బెఱంగు మఱుంగుగా, నఖిల్
నవనవఁ గాంచి యొం డొరుఁ, జన్మ డొందె లోన నవ్వుకో,
నపుడల యెత్త నోడు విడియండఁడి యాబిడ వారిమంగడన్.

విదూ—చెలికాడా! కడచినదానికి వగచును నేల యాయానపడి
యెగవు? లే లె. మన మక్కడకే పోయి దేనిని బ్రసన్ను
రాలిని జేసికొందము.

రాజు—(నల్లఘముగా) ఓయీ! నీవు బాగుగాఁ బలికితివి. రమ్మ
మన మక్కడకే పోవుదము. (నడచుచున్నారు)

రాజు—(భేదముతో నిట్టూర్పు విడిచి) మిత్రుడా! తఱి తప్పటను
బట్టి యిప్పుడు పోవుట నాకు భేదకారణము.

చ. ఎడఁడునాకథం దిరిగి యెత్తును, నే నరుడెంచుదోఁ గ
న్నిడుకొని, గడ్డిపోచ చలియించిన నన్నుఁగ నెంచుకల్గి, వె
న్నడ నిభృతంబుగా వరిగి కానక యుండఁ గవుంగిలింపఁ; బ్రే
ముడి విరిసల్లగల్వలను బోలెడుకన్నులు మూయఁ జేతుల్.

విదూ—(నడచి తెరవంకఁ జూచి సల్లాఘముగా) ఓహో ! చెలికాఁడా
చూడు చూడు. అలంకరణోపకరణంబులం గొనివచ్చెడుచారుమతి
తోఁ బ్రేరేపించి యిదిగో దేవి యిక్కడ నున్నది.

రాజు—(చూచి స తోషముతో) ఆహా ! ఏమీ !

చ. చెలి శరసారపుండరుఁజెక్కులఁ గూర్చుడు సత్ప్రభంగి; వీ
నులఁ గడ కొత్తువాలికకనుంగవఁ దీర్చుడు జ్వలంబు; వే
నలి కుటిలంబు నేర్పు; తరుణం బధరం బగు భూనరంబిటుల్
పాలించినఁ దొంటి దేనుషమ; భూషణముంబు నేయు నాదగున్.

(తరువాత ముందుచెప్పినట్లు చింతను నటించుచు శై బ్యయుఁ
జూరుమతియుఁ బ్రేరేపించుచున్నారు.)

చారు—దేవీ ! ఇదిగోఁ బ్రసాధనోపకరణము.

శై బ్య—(భేదముతో) ఓసీ ! చారుమతి ! యిక్కడ నివి తీసివే
యుము. నన్ను నే నెందాఁకఁ బరాభవించుకొందును ? నాహృద
యమున కీమలంకరణోపకరణాపక్తి నిరర్థకము.

విదూ—అబ్బో ! ఈమెది గట్టిపట్టె.

రాజు—బాగు ! దేవీ ! బాగు ! నిసర్గమనోహరంబు లయిననీయవయ
వంబులకుఁ బ్రసాధనోద్దేశము విజముగాఁబరాధవస్థాపమే; చూడు.
మ. తరుణీ ! నీజిమోవి కాశపడెడుం దాంబూలరాగంబు; ను
దరి! కందోయిని ముద్దు బెట్టుకొన నుత్సాహంపడుంగజ్వలం;
బురువక్షోరుహ ! కౌగిలించుకొనఁగా నూహించు హారంబు కం
ధర; ఏకేటికి భూషణంబులవి స్వార్థం బాశ్రయించు న్నినున్.

విదూ—మిత్రుఁడా ! మనము సమీపింతము.

రాజు—చెలికాఁడా ! మన మిక్కడ దాఁగి యుండి వీరివిస్మయభసం
భాషణ మాలకింతము. (అట్లు చేయుచున్నారు.)

శైల్య — చేటి ! చాచుమతి ! అవ్విననున నూటించియు వరల
న న్నార్వపుతుండె విప్రీలంభగోచరిం గావించెనుదా ! సర్వభా
నాభాగ భేయంబు లవిశ్వసనీయంబులు. వాని కింక బదివేల నమ
స్కారములు.

రాజు—టమనస్విని !

క. ఘనవటలాంతరితుండుగా

నిను, డబ్బి మోము ముడువ, నేమి యపాలం

భన మయ్యెడు నయ్యది యా

యన? కెట్టులు విప్రీలంభ మది వద్మికిన్ ?.

చేటి—దేవీ ! నీవిచారము మానుము. రాజులు బహుభార్యులుగదా !

విమా—ఆ ! బాసనమాత్రురా ! బహుభార్యులు చెప్పము. ప్రియ

మిత్రీ నారక యశదూఱుపాలు చేసెన వేల ?

రాజు—చెలికాదా ! దీనిమీఁద గోపపడకుమా.

క. సమయము గని నఖులకదం

బము బిగితిము సేయు చుండ మానగ్రింధిన్,

రమ పరిమిఘోషాలం

భమునక బాత్రీక లభించు బహుపుణ్యసకున్.

శైల్య—(ఏడ్చుచున్నది.)

చేటి—దేవీ ! ఊటడిల్లు మూటడిల్లుచు. అతిమాత్ర మైనయమా

యిశత్వముచేతి నీనే మహారాజును మీఁద బెట్టినదానవు. అమ్మా!

నీ విస్వము నన్నడికితిరా విను. ఆయన నిన్నజూచినను నీవాయ

నను జూడకుమా. ఆయన నిన్నెంత మంచమంచి మాటలతో

బలిమాలుకొన్నను దడవుగ నీవుల్లనను లాడి యాయనను భేద

పెట్టుచు.

తైబ్య—అర్యపుత్రు! (జూడఁ గొప్ప కీడు నొప్పుటచే నొక
ధికారము నాగి పక్షమున నీయఁజు నీచ్చెనట్లే తప్పక జరిగి
చెననే.

రాజు—(శ్వరగా సమీపించి) ప్రియమాలా!

క. నీ కేనెఘను విధేయుడ

నే కదః మర్త్యత నున్న నీడెందముపై

నీ కేయట సధికారం

జో కంభవళాక్షి! సాగ కంఠును? తెపుమా.

విదూ—దేవీ! శుభము.

(ఇద్దఱును సంభ్రమముతో నిలుచున్నారు.)

తైబ్య—(తనతో) ఓహో! అర్యపుత్రుడే! కానీ. (ప్రకాశముగా)
గా) జయము జయము పాశ్చేంద్ర!

చేటి—(భయముతోఁ దలలో) అయ్యో! మహారాజే! నేన్న
మాట లీయన చెవిని బడి యుండును. కానీ. (ప్రకాశముగా)
జయము జయము మహారాజ! దేవా! ఇంద్రో బీతము. నేవత
యిందు గూరుచుండుడు.

(అందఱు గూరుచున్నారు.)

రాజు—(కడుదడపు కేవలక విభోకించి) సుందరీ! ఇదిగోనిండ్రుడు..

చ. దగగొని నేగుఁబోక వివరమ్మని దుమ్మెదగొమ్మ వాగ్గిఁగా

నగము తెఱంగునా, అగినీక గ్రామద్యగండలంబుతో

సాగిసుగ నాపయఁ బొందుచూపు గిలుక్కుల మ్రొక్కింది;తే

మగపక్షే దవ్వి! నాయెవ ద ముష్కలించెడుసేర మింతలో?

మఱియు నోమనోహరిణి!

క. నగల ననాదరణము నీ

నగపతిచిహ్న గొదవ యెదవ దభిరామతకుఁ

అగ్ని మేనఁ; గాన నా కది

మనవా ! ప్రాణించు నీకు మదినుఁకితిమున్.

తైత్తిరీ— దానినంబులైన యాయవ మనంబులతోడను బ్రజాగర
మంథరంబులైన యాశోణ నేర్పంబులతోడను దేవరవారు మిక్కిలి
చక్కగాఁ గనఁబడుచున్నారుగాదా ! నామాట కేమి ? (కోపము
నటించుచున్నది.)

రాజు—(తిడవుగఁ దేటిచూచి) ప్రియురాలా ! అనగ్రహింపు మను
గ్రహింపుము.

చ. మదఁజ మధ్వజులునును న్నగునగ్రహింపుబామ్మతీగ నీ
నుకుట నేలే తాండవవినోదము నప్పుచు నుండఁ జండికా !
వ్యవధవమానకంపిత పరిస్ఫుట బంధుక బాంధవంబుగా
నదలెను నేనీ కపమయంబున నిట్లధరోవనిగిబనున్.

(దోషిలిపట్టి)

ఉ. కష్టమి ప్రసన్న పూర కలుకల్ వహించెద నేనీ కోపనా
మెచ్చెయి నెంచితివు నను నే నటు గా నది నమ్మవేచి దం
డముద్ర విధి పు నొలినటు నాకుగుణాగుణనిర్ణయముగ్ధం
కు మృహానీయు లాశులపతుల్ బలితెంపుఁ బ్రమాణమయ్యెదన్.

(ప్రతీహారి ప్రవేశించి)

ప్రతి—జయము జయము మహారాజ ! ఇదిగోఁ గులపతులనన్నిధిచూడి

యొక తాపనుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

రాజు—హేవద్రా ! అసంపక సారముగాఁ బ్రవేశ పెట్టుము.

ప్రతి—సేనా ! చిత్తము చిత్తము. (స్వప్రమించెను.)

(తరువాత శూన్యదశమును జేరి బట్టుకొని తాపనుఁడు

ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

తాప—(విస్మయముతో) ఓహోహో !

సీ. ఇదియేమియాశ్చర్య మిందుబింబముమీరింగె

బర్యంబుగా కెన్వర్భానుఁడొడిచి

యేహా మహాఘోర బూదశాపవయంబు
 కాపిరుల్ గొన్నంగఁ గాలందొడఁగె
 యెడూర మేమయో వెనందొంతులు వోలె
 బృహస్పాదకులుగూలఁ బృథివి యూఁగు
 నెగసి యల్కానీడ మే మిట్లు ఖండించె
 రెడఁగొ మార్తాండమండలంబు
 దారుణోత్పాతములు గదా తెలఁప నిన్నీ
 గంచుదివియల వెఱకిఁ గళకరంబు
 గానఁగారానిహితవిధిక పట ముట
 యేమి మూఁడింప నన్నదో యింకమీఁద.

అయినను గురుజనులపరామర్శివలన నవి యన్నియుఁ గుశలపరిణామ
 ములే కాఁగలవు.

తే. గీ. శాంతివాసను బ్రాహ్మణస్వస్థిచ
 సంబువలనను న్నన్వయనంబువలన
 దామమున సజ్జనానకీర్తనమునలన
 డమ మహాత్పాతదుస్స్వప్నశమన మగును

అందుచేతనే మహాన.భావులు సకలపతుల సర్వోత్పాతప్రళయమనంబు
 గా నిజాభివ్యస్తస్వయంకర్మశేషభూతం బగునీ శాంతుదశమను
 రాజుఁకును రాణికిని నిచ్చి రమ్య నన్నంపినాను.

ప్రతి—(ప్రీతితో) అయ్యా ! ఇటు ఇటు. (నమీపించుచున్నాను)

తాప—(నమీపించి) రాజా ! నీకు శుభము.

రాజు—(తోడరగా లేచి) స్వామీ ! నమస్కరించుచున్నాను.

శైబ్య—మునీందా ! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

తాప—రాజా ! ఇయికాలివి గమ్యుక్త సాధ్య ! వీరమూలపు గమ్యుక్త

రాజు—(తోందరగా) వీరము! వీరము!

ప్రతి—(వీరము గొని వచ్చుచున్నది)

రాజు—స్వామీ! ఇదిగో! వీరము! కూరుచుండుడు.

(అందఱు కూరుచున్నారు.)

రాజు—హేమప్రభా! నీవు ద్వారక కడ నుండుము.

ప్రతి—చిత్తము శేహ! (నిష్క్రమించుచున్నది)

తాప—రాజా! మహాత్మునియైన భవతుని నిమి కూశీస్థునివలన నత్యుష్ణప్రభావ సంపన్నులు గావించి శిశువుల రాజులగుట గాంతానహితంబుగా నీవు శిశువులను జల్లుచుటకు స్వస్వమున శేషము నీశాంత్యుపేక్షము నంపినారు.

రాజు—(హర్షముతో దోసిలిపట్టి) మహాప్రసాదము.

తాప—

మ. శమితాంహశ్చదుమగ్రపూతమున బుష్పత్కాశ్ర తేజోనలం
బమితప్రాన్తమృదుర్విపచ్చమనసాప్రారబ్ధహృత్ శే
ష మనిర్వాచ్యమహాత్మ్య లూయదక మైశ్వర్యంబు నీ కిచ్చెడున్
బ్రమదంబుంబాదించుఁగాత మఖిలాత్మన్ వివారించుకన్.
(శిరస్సునజల్లుచున్నాడు.)

రాజు—(స్పర్శము నభినయించి) ఆహాహా!

క. అలక్షత్రబీజమునకుం

గలుగం బ్రసవాంకురంబు కాగణ మిది, వే

వెలుగుఁగొలముతేం డెత్తుగఁ

దల దీప్తిప్రసాదమునఁ గదా యెత్తిరిల్ల.

తాప—పూజ్యరాలా! కై బ్యా! కులగురుల యాదేశంబున గృహ
దేవతలకును భూదేవతలకును నవిశేషముగా నీవును నమారాధన
ముల జరపవలయు.

శైబ్య—(దోసిలి పట్టి) స్వామీ! చిత్తము.

రాజు—రాజా! నీ స శుభమవుగాక. నేను బ్రారబ్ధవిధవినిస్తన
లగుకులపతులసంభావించురుగుచున్నాడ (సమ్మమించుచున్నాడు)

శైబ్య—(నైలవ్యముతో) ఓనీ చారుమలికా! ఆర్యపుత్రుంకు నీశా
ప్రజాగరము మహానుభావులు కులపతులే యాకేళించిరి. అయ్యో!
నమ్మములేని యీరామమనస్సు న న్నెంత దురాక్మరాలి జేసి
నదే. కానీ. ఈలాగు చేసెదవు (దోసిలిపట్టి ప్రకాశముగా) ఆర్య
పుత్రులు న న్నెవగ్రహింతురుగాక.

రాజు—(అనురాగముతో) పేయనీ!

ఉ. చెన్నటితప్పిరానఁ గలమీశ్వరచిత్తుడ నయ్య నాకు నో
యన్నలమిన్న! నీ కుసుమం బిది గ్రాహ్యము యందువేనీ
ప్రసాదించెక్కటద్దములఁ బ్రతములక రటియింతు ముతైపుం
బన్ననరింబుఁ గంబునువమం బగుకలమునక ఘటింపుమక.

శైబ్య—(సిగ్గు పడుచున్నది.)

రాజు—(అట్లుచేయుచు) ప్రియురాలా!

చ. చెందు గగుర్పు నీకు జగిచెక్కల, నాకు వడంకు గేల నే
క్రమమనవ్రాయ నామకరికల్? నకలంబు వృథాశ్రమంబుహ
రము మెడఁ గూర్చుగా నది తరంగిత మామఁ గుచాగ్రనీమఁగం
పమును మదీ కుహస్తనహవానభవంబును మాన దుగ్గల్గి.

శైబ్య—ఆర్యపుత్ర! కులపతు లానతిచ్చిట్లు లాచరింపఁ బోవు
చున్నదానను. (ఇద్దఱును సమ్మమించుచున్నాడు)

రాజు—మిత్రుడా! సోక్కుంతుడ నె ననే నేలాగునఁ బ్రోద్దువుత్తును.

విదూ—చోకాడా! నీవు నేమీమాటలను జెప్పగొనుచు నంతలోపింపును!
నేనును భోజనప్రసంగముతోఁ గలము వుత్తును.

వనచరుడు—(ప్రవేశించి) జే జే జేవరా ! అవధారు సామీ ! బెట్టి
 దవుముట్టి ముట్టకొనం బిట్టు గోదాడుతుంగిపట్టులం బుట్టినన
 త్తావి వెల్లువపొత్తుం బెల్లువలచునూర్పుగాడ్పుల దంతయంత్రం
 తరదరచర్మవ్యాధిగలు లగుతెల్లనికొట్టిగడ్డలపిండి యిట్టట్ట బెదరి
 పిక్కిరిస్త్రవతిపక్షమో పార్జిత జయశశివటలంబునం బోలె గాల
 మేఘు బునం గురుముకరగ వర్షబునం బోలె దశదిశాభాగంబులం
 గప్పు బెద్దకాలంబునండి మోడుకొనియున్న వేదంపుగారణంబునం
 జేసి రోసంబునం బూర్ణశశాంకమండలంబునండి నింకు బలిమిం
 గళాముమళంబు బెల్లి చికబళించెకుతుదిరేయికిటి కిచీకటిమొ
 త్తమునుంబోలె దశనాంతరాళఖ డనభయకుండలాయితమృగాళ
 దండభాసురక రాళవికటదంష్ట్రముగళంబున ముఖమండలంబు దీ
 (డింప, నేపారుకోసానలంబుసిగయునుంబోలె దరఃతరజహ్వప్రవాళం
 బు గ్రామ విద్రావితపనసింహసంహతి యగునిజగర్వగంభీరఘ్న
 రారావంబునం బెదరి తమతనుజాతి కనుగుణంబుగా వాపోవు నా
 భీలశార్దూలాదివ్యాళిజాలంబులకోలాహలం బాలకించియూగ్రహించి
 టిక్కించికర్ణద్వయంబు ముత్తియపుణిప్పనోయిం బప్పటలు నటవ
 రూక్షతరపింగాక్షివిక్షేపం బుంజితకరవాలవిమలీంద్రనీలకజ్జలత
 మాలశాష్టమలస్థలకాయంబు స్ఫులింగశేషం గురుదవదహనమమ్మీ
 రాశినీసడింప, వికటపిట్టచృటాకడారకేసకకలాపం నన నిరఃతరవరి
 స్ఫుర ద్వనలగ్నదావానలోద్ధాతభాన్వరం బయి యవతారితిధరా
 వలయలిలాసయిత్తితం బగుమహావరాహంబునం బోలె నొకవరా
 హాయూధాధిపతి మృగవృక్షామిలబ్రవేశించెను. అవధరించి జేవర
 చిత్రానార మాచరింపుడు నేను నక్కడ కే పోవుచున్నాను.
 (నంతోపముతో) అహా ! నాకప్పుడు విదేశస్థానము లభించినది

విదూ—(కోపముతో) ఓ హూ ! చెలికాడా ! ముల్లుకంఠులలోను
తెల్లుకబ్బులలోను బడి మిట్టపల్లంబు నక యాకలిదప్పలకు
లోగుచు నడవులలో దిరుగులాడవలయుటం బట్టి బహువ్రత్య
వాయంబు నా జనునేటయే నీకు వేమక పట్టమునపక్షుడు ననిక
లోకములో నాయూసస్థాన మేది యుండును ?

రాజు—మిత్రుడా ! రాజులను వేట య్య లోపకారకము గదా !
నూడు—

చ. అలదురుమానసంబునకు హాయి ఘటించు; జలిచులత్వము
దలవకుచుక స్థిర మఖిలాంగము లానున మొందజేయునె
క్కిలువుండంగబుద్ధి; గలకుంబలెనె తయుయోగ్యమింతయుం
దలవక వేట నండు వ్యవసం విది రాజుకంఠం బండితున్.

కాబట్టి రా మన మక్కడకే పోవుదము.

[అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

—: ఆద్య :—

ఇది శ్రీవరమేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధవరసావితాధురంధర వడ్డాది సాధు
వంశక్షీరసీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చ నాచూత్యపాశ్రీ హరి
తనగోత్ర పవిత్రగుణాదిదంబ లక్ష్మ్యాంబాగర్భశక్తిము
క్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూధవ విబుధ
విధేయ సుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీ
కృతం బగు చండకాశిక
నాటకంబునందఁ

బ్రథమాంకము.

శ్రీ పరమాత్మ శేవము.

చంద్రకేశికనాటకము

ద్వితీయాంకము.

[తెరలో] ఓహో వరాహస్వేషులారా!

మహాస్థగర.

కలఁచుంబంకంబులఁ, దెంచుం గమిలిని, నమలుంగందశక్తుస్తకంబుల్,
జలమీఁదుం గూలనొడ్డుల్, న్నపుటములుగ వస్త్రాన్తఃకల్పములఁ, దూతెరి
బలుగోసం, దక్కె డక్కెం, బఱచు బఱచు, వేదముల్ చిమ్మడంచుం
బలముల్ వెన్నడి గాలింపఁగి జొరఁబడెడుం బదికాంతారభూమిఁ.
కాబట్టి యడవుల నెల్ల సరికట్టవలయును.

సీ. గతనావరోధధూర్వహజాలిలు బాల

బంధంబులను బాంతఁ బన్నవలయు

భవకసంఘములు వనాభ్యంతరింబున జాగిల

ములపట్టెడ లెడల్పంగవలయు

నలయు వజ్రము వస్త్రము లెల్లను బాశ

పస్తులు రాహుత్తులలమవలయు

వందముల్ పూనుదుంగలరాతు లంతకల్

బలైగాన గజవికింపుంగవలయు

మందరాచలముంధానమశ్వమాన
 కలశసాధోధానంబు దలపు రాంగ
 నిధివనశ్వ సంక్షోభమావహిల్ల
 భీరబుభకవారంబు దిరుగవలయు.

౨

[తరువాత రావోజ్జ్వలవేషుండగు సంధ్రమించుచు

విఘ్నరాట్ట పోవేళించుచున్నాడు.]

విఘ్న—(సాశోకముగా దలలో)

చ. హరునిమాధికి శివులయంగజకేళికి దక్షు నల్లున

ధ్వజమున కంతరాయము నెవండు ఘటించె, జగత్త్రయిని నిరం

తరము నమాచరించెకుహితవ్యవసాయపుబంట మాపుచే

భరమవిలాసమై యెవడు భాసిలు, నేనలవిఘ్నుడంగదా.

3

కాపున నే పవ్వుడు—

చ. జలజజశాశ్చశంభులయసాశ్రయవిద్యలు మూడు నగ్రపుం

బలుపుదవ బునం బడయు వాడగుతాపసుమంశ మజ్జనం

బును నమద్ధంతుం గితిమూర్తిని గ్రీడమయిం ధరించుచు

బ్రలయమునందు నాదివానరాహతనుండు ముకందుడుం బలె. శ

అట్లు చేయుట యుక్తమేదా!

చ. భువనములక విధాత నులుపుక, హరిగాడు హరుండుగాడు; కే

శవుడు భరించు గోచ్రయవి, శంభుడుగాడు విరించి గాడుమా

ధవుడు హరించు హర్త యవి, ధాన్యిడు, గాడు విధుడుగొడనం

భవ మగుగాక యొ డొకనిపట్టున నెట్లఖంబు సిద్ధియూ.

౪

(అలోచించి) అయినను బరమనైష్ఠికుడగు నీతనియం దనంభావ్య

మొకటి యుండదుగాని మునిస్వభావంబులు నులభకోపంబు లని

యు గామకోధంబులు శ్రీ దాశివీపంపు లనియు నిక్కా ర్యంబు

గుండు గడగితిని. ఫలితమెట్లుండునో యెఱుంగజూ.

[తెరలో] అతినిబిడవనాంతర్ధానగర్విత! వరాహాధను! ఉండుండు.

చ. కనబడుచుం నిమేషమునగన్ మొఱుగుచునో పిసారి! మా
యను గయికొన్న చందమున నక్కట! న న్నలయించి దవుగఁ
గొని చరుడెంచి తేల నుడుగుల్ వెయి? నీ విపు డింత నాడుకం
టను బడి తేని దామరవనంబుల నింకిటఁ ద్రొంప వెన్నెడన్. అ
నిప్పు—(విని హర్షముతో) ఓహో! ఇతఁడు సమీపించెనే. నే నిపు
డీలాగునఁజోయి యెప్పటిమాయనే యవలంబించి కనఁబడియెదను.

(సత్వరముగా నడచి నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

(తరువాత విల్లుపూని వెంబడించుట నభివ్రంజించుచు రథమేక్కి
రాజును సారథియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు—(“కనబడుచున్ నిమేషమున” అను పూర్వోక్తపద్యము
వఠించుచు ముందుచూచి సంతోషముతో) ఆర్యా! ఆర్యా!
వరాహాను! చునకుఁ జేరువనున్న ట్రేతోచుచున్నది—చూడు.

చ. నమలుతఱిం దొరంగుకవణంపుబిసంబులు గ ప్పె సేవన
క్షమను గలంగి పాఱునుడకంబులధార లివే సర స్తటిన్,
శ్రీమగళితోరు ఫేనముల శాద్వలముల్ శబలంబు లిందు, సాం
ద్ర్యము ధృతము న్తసారథము తచ్చస్థిరంబుల మారుతం బిటన్.

(మరల నిప్పుణుచుఁగాఁ జూచి సంతసముతో) ఆర్య! ఆర్య! ఇదిగో
నది, చూడు చూడు.

ఉ. జోక మెడం గదల్చుకొనుచున్ వెనఁ ద్రవిష్టరదుంపతోడివ
ర్యాకులలోలనాలవికచాబ్బులు నోరను బూని, లో నిగూ
ఢాకృతి యైననాభినల మానసపద్రముఁ జేర వెండి దం
ష్ట్రాకలితక్షమోద్ధృతిని గ్రాలుమహాకిటి నాఁ దఁ ర్చెడున్.

నూతు—(సకౌఠుకముగా విలోకించి) ఆయుష్షంతోడ! చూడు
చూడు.

మ. తిరుగం గొప్పవైన వచ్చి లక్ష్యమయి భీతిం దోవ పెట్టిసి ముం
 జరిపానంబులు నాచి, కంచుచరమార్గం బీడ్చుచున్ హుంతులున్
 ద్వారితత్వానవిదీర్ణ నృకృతివరభక్త్యద్విసాంసార మా
 విరిగోఁతం దరిసింతు నీ కన గతవీడావిలక్షణ్యమై.

రాజు—(బాణమోక్షణమును నటించుచు సమీపించి యంతటఁ జూచి
 యాశ్చర్యముతో) అయ్యో ! యీని మేషముననే మాయమై
 పోయినదీనిమీఁద ననవసరమున బాణమోక్షణము గావించితినే.

చ. కను మొఱుగుక్షణంబు,క్షణకాలమద్భిగ్విషయఁబగున్,మఱిన్
 జనుఁ గడుదప్పుగా, మరల నన్నిధి కుండుఁ జరించుఁ, గ్రీమృణ్
 వెనుకను బ్రక్కనంతటను వెండి బ్రమించు; మెఱుంగువోలె ని
 ల్వని దనుదీని నక్కరణి లక్ష్య మొనర్తుకొ శోఽప దేమియన్.

(నిపుణులుగా నరసి దూరముచూచి యానందముతో)

ఓహో ! వరాహ మీమహారణ్య మతిక్రమించి ప్రాసన్నభూమి నధి
 రోహించివది. ఆర్య, ఆర్య ! గుఱ్ఱములను వేగముగాఁ దోలుము.
 ఇంక నిది యెందుఁ జోగలదు ?

నూతు—(అట్లు చేసి రథవేగము నభినయించి) ఆయుష్క్రతుఁడా !
 చూడు చూడు.

చ. వెనుకను బెందుదూరమాన వీచెడుగాలిని మీఱుచున్ వడిన్,
 మునుమున లక్ష్యచుం గలయఁబోయెడునామది వెన్నడించుచున్,
 దనయచలధ్వజాంశుకము దాఁకఁ బయోదము నీకరాభితో
 డను నరి గాఁగ నయ్యయియెడన్ భవదీయరథంబు వ్రాలెడున్.

రాజు—(విస్మయముతో) ఏమిది !

మ. చదలఁ జరించుచుం బవనజైత్రదవంబున నంబురాశి గో
 వృక్షముగఁ జొరగించురథవాజులతోఁ దనుఁ గూడ ముట్టునా

కరిర ! విభిన్న కజ్జాచయప్రతిమానవినీలకాయ మీ
 శోడమవరాహ మర్యమునకు దమచుట్టులు దూరదూర మా.
 (ముందుచూచి భేదముతో) అయ్యో ! యీమహారణ్యము సతికొ
 మించి కెంటనే యదృశ్యం బయినదీని మడుగులజాడ యయినను
 గానరాకన్నది. కానీ, ఇదిగో నెట్టయెదుటఁ దిన్నగా నున్న యీ
 యరణ్యరేఖ నిష్ప డస్వేషించెదను. (అట్లు చేయుచు సంతోష
 ముతో) ఓహో ! యిది తపోవనోపకంఠము గావలయును. నిశ్చ
 యమే.

చ. ఒకయెడ వేళ్ళతోఁ బెఱికి రొక్కెడఁ గోసిరి దగ్ధబీళ్ళు; పూ
 లకు దయ నందుకో రివటన్ లత లిం దిసుమంత వంగె; నో
 ల్చికొనుటఁజేసి వల్కలముఁ జెట్టిట గాయపడెన్; దొరంగుపాల్
 ప్రికట మొనర్చు నీతరువరంబుల నిప్పుడె తుంచు టిధ్మముల్.
 (అంతటఁ జూచి సంతోషముతో) అర్యా ! చూడు చూడు.

చ. చిటుకలు స్వాగతంబును వచించుఁ గదంబపుఁదొడ్డిగోదియన్;
 దలఁపు హరించు ప్రూణమును దన్నుచు హవ్యసుగంధ వాయువుల్;
 జలపులివప్రదేశకశుశం బగుర రతోయ మీకురం
 గులు మనవంకఁ గన్గొనుచుఁ గోయి భయాతివిలోల దృష్టులన్.

మాతుఁడా ! యాశ్రమోపాంతసంచారి యగునీవరాహము నీక వెదుకఁ
 దగదు, నీ విప్పుడు గుఱ్ఱములను నీకు ద్రావించి విశ్రమింపం జేయు
 మా ఇంతలో నేను నాయుధమాత్రసహాయుడనై యాశ్రమము
 నం బ్రవేశించి తపోధనుల కభివాదనంబు గావించి వచ్చెదను.
 పూజ్యులకు నవర్యగావింపమి శ్రీయోగీశ్వరంబుగదా !

మాకు—దిత్తము లేవా ! (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

రాజు—(చింతను నటించి నల్లారుముగా) అహ ! యే బెడఁడల నలుం

గమించేసి యాజడదారుల మొంగబు లెంతరమణీయంబులై యేసం
గుచున్నవి !

మ. గతసంకల్పశః గోరఃబోదు మది భోగంబుల్; మమత్వంబు వ
ర్జితమై యెగుటచే వియోగములపై స్నేహంబులున్ గా వహం
కృతిఁ దూలించుట స్వాస్థ్యభేద మనుమాటే లే దసర్వాప్య మా
నతిశాంతిం ఘను లౌచిపోధనులు సౌఖ్యశ్రీః ధానుల్ గదా.

(వినయముతో నడిచి భయమభినయించి సాశంకముగా) అహో !

యే మిది ! అవిసయదురాలోకింబు లైనయీతపోవనంబు లపూ
ర్వంబు లగుటంచేసి సాపరాధులకుంబోలె సాధ్వసముం గలిగించు
చున్నవి. తేజస్సులలో నర్వాభిభావియు నసభిభవనీయంబును
నగుతపోమయబ్రహ్మతేజం బనిర్వచనీయంబు గదా !

క. అడుగడుగున జడు పిడు నా

కడవి వ్రశాంతము మనోజ్ఞ మయ్యను, మైత్తం

బడు నెల్లతేజసులు తమ

పాడమింకడ నిష్ఠ నీటిపొందునఁ బోలె.

(భయముతో నడచుచున్నాడు)

(తెరలో) ఆర్యులారా ! రక్షింపుడు రక్షింపుడు. ఏయపరాధము
నెఱుంగని యనాధల మశరణ్యులము; అమృతయోగ ! యతిదారు
ణముగా నగ్నిహోత్రమునఁ ద్రోయఁబడుచున్నారము. మంద
భాగినులను మమ్ము రక్షింపుడు రక్షింపుడు.

రాజు—(విని యవప్రభముతో) ఓహోహో ! చేరువ నీవైపున భ
యార్తిం గూరిన యాడువారలదియుం బోలె నంగలార్పు వివచ
చ్ఛుచున్నది- (అచ్చెరువుతో) ఏమిది ! ఇది తపోవనమే. ఇటు
వంటియెవనితుల కిక్కడ సంభవ మెట్లు ? కానీ నమిపించెదను.

(అటు చేయుచున్నాడు)

[తెరలో దొట్టియట్లే వినబడుచున్నది.]

రాజు—(ఛిని సావష్టంభముగా) భయార్తల కభయ మభయము.
(కోపముతో) హా!

3. కూర్మ! డనాత్మనీన మతిఘోరము నీఖలకర్మముందవ
శ్చారివనీవిరుద్ధము నృశంసము నెవ్వ డొనర్చు, వాని నా
దొరిసి గొఱతొఁ గోసిమెయి తున్కలుతున్కలు చేసి యుద్ధవల
ద్వైగవహ్నికీలలను భస్మముగా నవియెల్ల వేల్చెదన్.

(నడచి తెరవంకఁ జూచి విస్మయముతో) ఓహో! యగ్నిహోత్ర!
మధ్యంబున నానీసంబయి భయార్తత నంగలార్చుచు దివ్యరూపం
బునం దేజరిల్లునారీయంబుతో న్నహితహోమసాధనం డయి
యగ్నిశాలయం దున్నవీ డెవ్వఁ డయి యుండును? నిజముగా
వీడు తాపసవేషధారి యగుకొండొక పాపండుండు గావలయు.
(తరువాత హోమము సభినయించుచు విశ్వామిత్రుండును, య
ధార్మిప్రముగా విద్యలును బ్రవేశించుచున్నాడు)

విద్య—(నంభ)మించుచుఁ బూర్వోక్తము పఠించుచున్నాడు.)

విశ్వా—(ఆశ్చర్యముతో) ఓహో! యేమి చెపుమా.

ఉ. పూనె హవిస్సు మత్రోపరిపూత ముపాంశున నే నొసంగఁగా
నై నను గాఁడు లేశము హుతాశనుఁ డియ్యెడ దక్షిణార్చి; హే
చైవనకి) నూప్రభావము నదీర్చి! యుద్దకు నేగుడెంచి రీ
చాసలు విద్య లైనను వశింపడ కుందురు నా కిదేమిహో.

(సమాధి సభినయించుచున్నాడు)

విద్య—(పూర్వోక్తము పఠించుచున్నాడు)

రాజు—(సత్వరముగా నరూపితిది) భయార్తల కభయ మభయము.
'అశ్రీ! దురాత్మ! పాపండాధమ! నిలు నిలు. ప్రభృష్టరాక్ష'

నుండ వగునీమాయాప్రిపంచ మిదియేమి ?

ఉ. కేల వరాక్షసముల, తలఁ గెంజడలుక, మొల వల్కముక, ద
 శ్వాలుల దైనయీపరమశాంతపువాలక మేమి ? యొరిచం
 డాల ! జగుప్సిగం బకరుణం బగు స్త్రీవధ, పాతకోత్సవో
 ద్వేలనునం బిదే మనుభవింపుము కర్మఫలంబు నిష్పడే.

విశ్వా—(సంవరణము నభినయించుచుఁ గో)ధముతో)

మ. అనకృత్కర్ణకఠోరభర్తృసమిషవ్యాఘటజం డాంతర
 ప్రసథక్షోభనమాధిభంజనభన్వద్భాన్వరదీప్తి నా
 యనద్యక్షోభజజాతవేదుఁడు సమిత్రాప్తిక్షయస్వర్క
 ప్రపరోద్యత్ప్రలయగ్ని నాఁ ద్రిభువనగ్రాసేచ్ఛఁ డీగుణక
 విద్య—(సంతోషముతో) మారుఁ బ్రియము, మారుఁ బ్రియము
 జయము జయము హరిశ్చంద్రమహారాజ ! (నిష్క్రమించిరి)
 విశ్వా—(చూచి గో)ధముతో) అహో ! యేమిది ! దురాత్ము
 డీవారిశ్చంద్రుఁడే మారు శ్రేయోంతరాయుఁ డైనాఁడు. అరే
 క్షత్రియాధమ ! నిలు నిలు.

ఉత్సాహ. హరివి యగుదు గాక, చంద్రుఁడగుదు గాక, చంద్రమౌ
 ధరుఁడుహరుఁడె యగుదు గాకఁ దానికేమి మూఢయ
 పరమవిద్య లంతరింపఁబట్టి బెట్టిదంబు గా
 నెరియు నాదుకో)ధవహ్ని కింధనం బ గావు రా.

ఓరోరిగురాత్మ !

కా. జాయాకేళిమయుండు భూతకరుణాశాంతండు దా నయ్యుగ్గీ
 దాయత్రాతనమాధిభంగవిరసాన్యభ్రాకుటిభీషణుం
 డై యాకృష్టక రాసు మారుఁగని ఫాలాక్షుం డెటుల చేసెనో
 జేయుం గొళికుఁ డల్లె నిన్నిపుడు దృష్టిం గో)ధభూయిష్టు

రాజు—(సంభ్రమిండుచుఁ దనలో) అయ్యో! యేమిది! ఈయన భగవానుఁడు కాశికఁడా? పారు పూజ్యురాయు? విద్యలా? వారి సిద్ధికఁ బాపాత్ముఁడను నేనీయన కంఠరాయ మైతిని గదా! నిజముగా నింధనప్రియుఁడను నే నవివేకబునం బ్రస్ఫురచ్ఛిభాకలావం బగు జ్వలనంబును ద్రొక్కితిని.

విశ్వా—(శోభముతో)

చ. కడఁగినసాధనం బిటు విఘ్నము నొందుటఁ గ్రోధమెచ్చి నా
కుడిచెము గాంచుకాపమునకుం గడు వేగిరపాటు; నన్నఁడో
విడిచిన దల్లజాతిఁ దలపెట్టుచుఁ దానును సాహసాంక మీ
యెడమకరంబు చాపమున కెంతయు నేడెఱసియు నిల్పఁటిన్.

(లేచుచున్నాడు)

రాజు—(భయముతోనటాపించి) స్వామీ! నమస్కరించుచున్నాను.

విశ్వా—(శోభ మభివ్యంజుచున్నాడు)

రాజు—(చాదములం బడి) భగవానుఁడా! తమియింపుము తమియింపుము. స్త్రీజనార్త ప్రిలాపమామూవఁచితుండనయియెఱుంగని వాడ నయిన నన్ను తమియింపం దగును.

విశ్వా—వీ! యెఱుంగనివాడ నయిన నన్ను తమియింపం దగు' ననెదవుగా; ఓకోరిక్కుద్ర! నన్నే నీ వెఱుంగవుగా!

ఉ. జాతిస్వయంకరహంబున నెసంగిన దుర్గలితైక విప్రుడన్
బోతరపునెస్థిముచి పుత్రులకానను వీతిహోతుడన్
నూతనసర్వనోద్యమ విసోదనభీకరగత్కృతాంతుడన్
భ్యాసమకంకయాజగుడకాశికఁడన్ నను నీ వెఱుంగవో.

రాజు—తాపసోత్తమా! ప్రసన్నుడ వగుము ప్రసన్నుడ వగుము నవ్వరీ! నీ పిలాగున నమకొఁ దగునా?

ఉ. అన్నము లేనికాటకము నం దటు జీవిత గన్నవాని భూ
భృషీవహద్రతిగ్రహణవృత్తికి జిత్తము రోయువాని, పో
నన్ను తక్కిరి ! యాదిబకనంగరకంపితజీవలోకుని

నిన్ను మహత్త పోధిని నేల నెఱుంగనివాడగు గల్లునే
భీరుడనార్త ప్రలాపంబు నాలకించి యాలాగునఁ గావించితిని. స్వ
ధర్మాక్షిప్తచేతసుండనయి యెఱుంగనివాడ నయిన నన్ను తమి
యింపం దగునని విన్నవించుకొనుచున్నాను. మహానుభావ !

విశ్వ—ఏమీ ! “ స్వధర్మాక్షిప్తచేతసుండవా ? దురాత్మా ! చెప్పు
చెప్పు ఏదో నీధర్మము ?

రాజు—మునికులార్తమ ! మిఁవి చేసికొనుచున్నాను. చిత్తగింపుము.

క. ఈయంగవలయు రక్షణ

సేయంగనువలయు, రణము సేయంగవలయు ;

రాములకు నిత్యధర్మం

నీయది యని పలికి రాదియుషి మూర్ధన్యల్.

విశ్వ—ఏమీ ! “ ఈయంగవలయు ” ఇత్యాది పద్యము పఠించు
చున్నాడు.

రాజు—మఱేమి ?

విశ్వ—అట్లయినచెప్పు—ఎవని కీయవలయు ? ఎవ్వని రక్షణ
సేయవలయు ? నెవ్వనితో రణము సేయవలయు ?

రాజు—భగవానుడా ! ఆలకింపుము.

విశ్వ—ఊ. మఱి చెప్పు

రాజు—క. ఈవలయును నద్విజాలకుఁ,

గావవలె భయార్ద్రతులఁ, బగఱతో రణముం

గావించవలయు; నీయది

భావముడ౯దపఱుచుకొన నడదినాకుఁ.

విశ్వా—మహాత్మా ! నీవట్లే దృఢపటుమహాన్నపక్షమున మాకు
విద్యా తపోనుమాపముగా నేమయిం గొంచె యొసంగవలయు.

రాజు—(నంజీ'షముతో) ఓహో ! భగవానునిచే వైవస్వతివంశ
మనుగృహీతముగదా ! స్వామీ ! పఠింపాదింపుము.

ఉ. జేవర సత్కరించుట దిన్నగ, లోకము లన్ని చాల విం
కావల నేమి యుండు ? బిడియం బగు నాయభిలంబు నిత్తు నా
నోవిబుధాగ్నిణీ ! యయిన నోపనయీవి ప్రతిగ్రహింపుమీ
భూవలయంబు నర్వసనపూర్ణ మశేషము నీ తొనంగితి.

విశ్వా—(ఆశ్చర్యముతో తనలో) కానీ నే నీలాగు చేసెదను. (ప్ర
కాశముగా) రాజు ! స్వస్తి. సరియేగాని యదక్షిణపుదాన మందురు.
కావున దక్షిణ కూడ నిప్పు డీయవలయును.

రాజు—(శిగువడుచు దనలో) ఈమెడఁ జేయదగిన దేమి ! (చాల
గ నాలోచించి సంతోషముతో) కానీ. ఈలాగునఁ జేసెదను.
(ప్రకాశముగా) ఓమహాభాగ !

క. గడియించి లక్ష హేమము

లిమకొనియెన దక్షిణగ ఋషీశ్వర మీకు

దడ వనక కసికరంబున

గడు వొనఁగూడు నేడు మొదలుగా నెల నాకు

విశ్వా—ఈగడువు మాకు సహృదయే కాని పుత్రమి విడిచి

కడం గడియించి యొసంగవలయు.

రాజు—(సాశంకమ గాఁ దనలో) ఇందుకు

(అలోచించి హర్షముతో) ఓహో

కియి స్ఫురించినది. విశ్వేశ్వర

గలదు గదా !

చ. తలఁచుచు వారణాసివసుధాతలభోగవిభిన్నభావమున్
 బలుకుదు రంగరితుమునపట్టణ మంచును దానిఁ గోవితులొ;
 దెలియుదు రాగమార్గచరదృష్టిఁ గచాగ్రసహస్రభాగసూ
 క్త్యుపతులాంతరాళమును సంకుమివర్యలు శ్రద్ధధానులై.
 కోటి యాయఁదక్షిణ నేనందార్జించి యిచ్చెదను. (ప్రకాశ
 మగా) స్వామీ! తమయాజ్ఞకు బద్ధుడను.
 (ఆధరణములను దీసి) మహాత్మా!

ఉ. ఈయఖిలంబు లై నది లీవసుధావలయం బశేష మీ
 యాయుధమల్ సమస్తము, ధరాధిపలాంఛన మీకింటిమున్
 మీయవి; నే నీదే మరల హమ్మదులాఘ్యంబు కప్పిండితిం
 జూ, యమివర్య! సాదరపుజ్జావున వీరి ననగ్రహింపరే.
 (సాదంబులం బడి లేచి సంతనముతోఁ దలఁచి) ఆహా! ఆయానభూ
 యివ్వం బయినను నెద్యవ్వవశమున రాజ్యభిర మిష్టమ నాకు
 సఫల మయినది.

ఆ. వ. ఎవడ నేది పెద్దవిడు గనుకొంటివో
 యట్టి గాధితనమునాగ్రహంబు
 చల్ల చల్ల జాతి జాతి పూవులవండ
 యగుచు నాదుశిరమ నందుఁ బడియె.
 (కోసిలిపట్టి) భగవతీ! వసుంధర! ఇదిగో! నీన్న వీడుకొను
 కున్నాను.

ఆ. వ. దేవి! లోకభాతి! వైవస్వతులు నృపుల
 వీరకీర్తి నేలినారు నీన్న;
 సరిదిపాత్రిమనకు మరగి నే విడితి; నా
 యేకదోష మిది సహింపవలయు.

:క నేను ద్వితీతముగా నయోధ్యకుఁ బోయి కాశికప్రతిఘోతంబును
సంపూర్ణ పఱచి దక్షిణోపార్జనంబునకయి వ రణాని కేగెదను.
(ప్రకాశముగా) మహానుభావ! యిమ రిప్పు డయోధ్యకు విజయం
చేసి నన్నుఁ గృతకృత్యునిం గావించి దక్షిణాసంపాదనంబున కను
మతి యిచ్చి యుంపవలయు.

శ్వా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) అహో! ఈమరాత్ముని మనస్థైర్యము ! ఏమీ ! వీనిమహానుభావత్వము ! ఆ ! దురాత్ము !
అచిరకాలముననే నీలింకము నేను వీక్షించెదను.

ః. ఓరిమదాంధ ! యెందనుక నజ్ఞులరాజ్యవిభూతికిం బలె
దోరపునత్యసంపదకుఁ దోడని పాసినవానిఁగఁగఁగ
న్నార నినుం గనంబడయ నందనుక భవదీయా దుర్మయో
దారత బగ్గుబగ్గును మదాగ్రహ మాటకురా దురాత్మకా.

(ప్రకాశముగా) రాజా ! ఆలాగే కానీ. ఏమి దోషము.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

—* గ ద య . *

ఉది శ్రీహరిమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాది
స్వాఘవంశక్షీర సీరాకర రాకాసుధాక రాచ్చనామాయ
పాత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణాదంబలత్పాత్ర
బాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజవ్ర
ధానతనూభవ విబుధవిధేయ
సుబ్బరాయనామధేయం
ద్రీకృతంబగు చండకాశి
కనాటకమునందు
ద్వితీయాంకము

శ్రీ పరమాత్మ సేవము.

❀

చండకౌశికనాటకము

శ్రీ శ్రీ మాంకమా.

(తరువాత బీభత్సవేషముతోఁ బాపపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

పాప—(వికటముగా నడుచుచుఁ బెద్దనవ్వువెల్లి తనలో)

‘క. ఆరంభమధునుడ నతి

తొరవియోగాధిశుగ్రహమధ్యుడ నా

నారూపనరక బాధా

దారుణపరిణామఁడను గదా పాపుండఁ.

ముందు చూచి భయపడి తొలగి) కట్టా! పేరెత్త నయిన వల్లగాని
యీవల్లకాటిపట్టణము నాదుంపదెప్పినది. నన్ను గడతేర్చినది.
ప్రవేశముమాట యటుండఁగాఁ దట్టతుదకుఁ గన్నెత్తి దీని దేఱి
చూడ నయినఁ జాలకున్నాఁడ. అమ్మా! నే నేమిచేయుదు ?
(ఆలోచించి) కానీ నే నిక్కడ నేకతంబ యుండి జన్మాంతర సం
చితుని నన్న విడిచి యీదుఁ బ్రవేశించిన జనులను దిరిగివచ్చున
ప్పుడు నెన్నంటెదను.

(తెనాలి)

అవునల శంభుపాదజలజాంకన నూయంకంతప్రేమ మా
శివకుచు బుచ్చివత్సలత, సిద్ధతనం బతన శుభ్రతంబు నా
కివి యిటు లున్న గీర్నము లెమ్ములుఁదోలునమూయఁబడ్డ జీ
ర్ణవపుచి నే? మబంధు పరిణామము ప్రాకృతకర్త మేరికి.
(వస్త్రాధముగా) ఆ ! అది యాలాగే గదా! * (విస్మయముతో)
ఎవడురా యక్కడ మాటలాడుచున్నాడు. (తెరవంకఁజూచి)
ఓహో! భగవానుడయిన విషమబాచనునియూనన్న పరిచార
కుడు భృంగీశ్వరుఁ డిదిగో నీలాగున వచ్చుచున్నాడు. నేను
ద్వరితముగా నవ్వకుం బోయెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

(తరువాత భృంగీశ్వరుడు పి)వేళించుచున్నాడు.

ంగీ—(అప్రదల శంభుపాదేత్యాది సరించి యాలొచ్చి) దీని
కన్యభావ్యము గలదా? రాజర్షి మయిన హరిశ్చంద్రునకును దశా
విపర్యయము ప్రాప్తమయినట్లు దేవర దేవేకిం దెలియఁబడి
చెను.

ఆనతి యిచ్చుచో నధిపునద్యుతమై సచిత్రం, జిల్లె నె
మే నీడువెండుకల పాడమి మేగినబూదియ శూలికిం; దదీ
యానన మాచలద్భునయనాంబురుపాత్రయమయ్యె; హాళియు
బూననపుపరేవెలుఁగుబూ వసెనూడఁ బలిం చె మాటికి.

హాచకృవర్తి యిటకు రాగలఁడని దేవీనహితము భగవానుడు
ఫాలలోచనుడు పర్యుత్సవఁడయి యున్నాఁడు. నేనును శీఘ్ర
ముగా భగవదారాధనము నిర్వర్తించుకొని యావేడుకఁ జూడ
సిద్ధముగ నుండెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

(తరువాత విచారముతో రాజు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

ఉ. ప్రీతిని మాన కిచ్చి పృథివిం దఃపిం గనమాననం బని

ర్యాతితదక్షిణం దలంచి వ్యాకుల మయ్యెను; నాకు నాజ్ఞనం

బాతనిరాద్యమందుఁ దగనందునఁ దజ్జను ధాత్రి నాని దై

పాతకహరియౌ శివనివాసముఁ జేరుదుఁ గాశికాపురికి,

(చింతను నటించి నట్టూర్పు విడిచి) అక్కటా! ఎంతకష్టమెంతకష్టము!

మ. అవశిష్టంబు త్రయంబు త్యాగమున కీయూరిం గుమారుండు మే

నవశిన్ లే దిక్క, గ్రోధి గాధిసుతుఁ డత్యాద్యంబునత్యంబు, భూ

దివిజస్వోపహతంబు గాన విడ నైతిం గాదయో ! జీవ మే

మి వొనర్పంగను బాలువోను మది కేమేలన్ దిశల్ శూన్యముల్.

(మందు చూచి సంతోషముతో) ఓహోహో! ఇదిగో వారణాసి

తల్లి! వారణాసి! నమస్కరించుచున్నాను. (ఆలోచించి యాశ్చ

ర్యముతో)

చ. తపముల బ్రహ్మచర్యముల దాంతిశమానశనశ్రుతంబులకు

క్షపితముల్ వదిలెను రెడ నన్యనంబుల బ్రహ్మశ్రీమృల

ట్టిపరమతారకంబు శివుడే యుపదేశ మొనంగుఁ బ్రాణికిన్

వపువుఁ దొరంగుచో నిటఁ బునర్జననం బింక లేక యుండఁగన్.

చ. సడలనిచావుపుట్టువులసంకెల యూడును బ్రాణికిచ్చటన్;

మృదునికరంబుమండి పడియెక్ మును బ్రహ్మశిరంబు నీడ; ని

య్యెడ నవిముక్తుఁడైయథవుఁ డేనముఁ బాసి వసించు జాయతో;

విడువఁడు దీని నెప్పుడును; వే తొక టింతటిజ్ఞేత్ర మున్నదే ?

నే నీం చేయుపాయంబున ముగియుణంబునకుఁ బాయఁగలవాడఁ (విచార

ముతో)

మ. ధనదుం గెల్చి గ్రహింతునో ధనము శ్రీత్యక్తంబు నా కేల గ

ల్భను వౌ యాచన జన్నిగట్ల కది చేయర్ దీనతన్ శుత్రీయుల్

ధనమూలంబు బెహర మన్న దది పేదన సాగునే నాకు? నే
పనికిం గాల మపేక్షణీయ పది యోర్వన్ దైవయోగంబునగా.
అయ్యో! మందభాగ్యుడను నే నేమి చేయుదును? [అలోచించి
సంతోషముతో] ఓహోహో! దొడ్డయుపాయము తోచినది,
నే నిప్పుడు.

క. అహ్మకొని నన్ను నే న

తృహ్మను బాలింతు శాశ్వతమ్ముగ; నదుపా
యమ్మున నది పోవమి ని

క్కమ్ముగ లోకద్వయమ్ము గావమి గాదే?

[సావప్తంభముగా] కుట్రవాడు లోహితాస్యుడు వెనుకఁజిక్కఁగా
వాఁకొఱకుఁ బ్రతీక్షించుచు దీర్ఘాధ్వవిశ్రాంత యగుచేని నన్ను
ఁకను గలసికొనలేడు. ఆమెరాకమున్న నేను సత్వరముగాఁ
బోయి న కోరిక ఓర్చుకొనియెదను. [వైకిఁ జూచి] అబ్బో!
అప్పుడే ప్రొద్దు నెత్తివీడికి వచ్చినదే.

ఉ. చండకరుండు కౌశికుఁచందమునం దపియించుఁ దీండ్రమై;
మండెడుఁ దెర్వు నామనసుమాది; దైవవశంబునం గటా,
యెల్లను మాఁడిమాఁడి కృశియింఁ నదేవియఁ బోలె భూమిరు
ట్టుడను క్రిందికిఁ జరియె ఛాయయు నీయెడ మెల్లమెల్లగన్.

కా. బట్టి యిప్పుడు గడువునకు— గాదుకాదు— హరిశ్చంద్రాచార్య,
యవసాన మాన మైనది. హా! మందభాగ్యుడను నేను సశిం
చితిసిగదా! [భూమిమీఁదఁ బడి తిరిగి లేచి దుఃఖముతో] ఓరి
దురాత్మా! హరిశ్చంద్రహాసక!

తే. గీ. మున్నుగా బ్రాహ్మణుం కియ్యకొన్న యట్టి
దక్షిణను నీక బ్రహ్మస్వదగ్గుడవును

సత్యచలితుండ వగుచు శేచాయ కీవు

నురుగువాడేవురా యోరిపరమశత్రుడ?

నే నిప్పు డంగడివీధికిం బోయి పశ్చిమమున నరించెదను. ఇంతకు సమ్మ

హముని వచ్చి యుండనోవును. [స్వోత్సాహముగా నడచి యేకాంత

మున నున్నాడు]

[తరువాతఁ గోపముతో పిశ్వామిత్తుడు బ్రవేశించుచున్నాడు]

విశ్వా—[తనలో]

చ. కరగత లైవిద్యబహుళము చేతఁ బ్రవృద్ధమై నదీ

యరువ, శత్రుండువాఁడని యూర్వాతప్యత్తి నిరుద్ధమాచు, లో

దరికొనునెందుగఁ బ్రియలఁ దద్దయు మంగుదవంబు, పైపయిం

గురిసెడువానలం దడియునోనను బోలె నను దహించెడుకా.

[గోపముతో] దురాత్మా! హరిశ్చంద్ర)పతక !

ఉ. ఓరిమదాంధ ! యెందనుక నుజ్జ్వలరాజ్యవిభూతికిం బలెం

దోరిపు సత్యస పదకఁ దోడన పాసినవాఁడ గాఁగఁ గ

న్నార నినుం గనం బడయ, నందనుకన్ భవదీయదుర్మయో

దారత బగ్గుబగ్గునమదాగ్నిహ మాటదురా దురాత్మకా.

(చూచి విస్మయముతో) ఏమీ ! యదిగో దురాత్ముడు— పోనీ

మహాత్ముడే—వీడు వచ్చినాడే. సమీపించెదను.

[అట్లుచేసి గోపముతోఁ బ్రకాశముగా] అప్రరా ! యేమిది ! మాద

క్షిణానువరము లిప్పటికి నీ కు కున్నాడవు

రాజు—[సంభ్రమముతో] ఓహూ ! భగవానుడు కాశికడే. స్వా

మీ ! యభివాదనము చేయుచున్నాడను.

విశ్వా—చీ ! యనాగ్య ! నీ విష్వాకును మమ్ము శుష్కప్రియముల

తో వచ్చింప నెంచుచున్నావురా?

రాజు—(చెవులు మూసికొని) స్వామీ ! శాంతింపుడు శాంతింపుడు.

విశ్వా—(కోపము నభినయించుచు) చీచీ ! నురాత్మ ! అలీకదాన
సంభావనాస్థాపితమిథ్యాపౌరుషప్రపంచ ! ఉండుండు.

చ. నెలయును నిండిం గడువు నీ విడ వింకను మాదుదక్షిణ
వలవశుక్కువున్న ధూరహస్కలతో నిటు డాయు చుందు వో
పలువ ! ప్రతిశ్రుతిం బయిన పైకము నీయమి నల్లి యిచ్చును
జ్వలితకృశానుఘోరతరశాపము నీవయి నిప్పుడే పడుక.

(శాపజలమును గ్రహించుచున్నాడు)

రాజు—(నంద్రమయతో బాదమాలమీదబడి) స్వామీ ! శాంతిం
పుడు శాంతింపుడు.

క. తాపనవర ! మీదక్షిణ

బ్రాహ్మింపర యేని పోద్దు వడకుండంగ

శాపార్థుడో యీమనజుడు

వ్యాపాదార్థుండు మీకు స్వాధీనుడటన్.

కావునఁ బ్రసన్నుల రయి వణిగింపిం బోవునము రండు.

విశ్వా—(శాపజల ముపసంహరించి) కానీ, అక్కడ కేపోయియుండు
ఇంతలో నేనును ద్వితీయస్నానము నిర్వర్తించుకొని వచ్చెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

రాజు—(నిర్వేదితుడై దశలో)

క. పరిణామదారుణం బిహ

పరభయకారణము ఋణము పాణుల కిస్సీ

పరికుపితధనికముఖముం

దరికింపనినరు డొకండె ధన్యుడు పుడమి.

(నడచి సంతోషమయి) ఓహో ! యిదిగో ! వణిగింపి (శిరమునఁ
ద్రుణమునుకొని దైర్ఘ్యమయి) ఓహో ! సాధులారా !

క. బదవి యొకానొక యక్క-అ

యది దీటుచునట్టి కేటపాయము లేకే

నిదె లక్ష హేనుములకుం

గొనకక యీ సేవా మమ్మునొనుచున్నాడో.

అయ్యలారా ! కొనుండి నన్ను గొనుండ. (అకాశమున) ఏమనియె
దరు ? ఎందు కీ దారుణకర్మము నారంభించితి వుందురా ? నన్నిట్లు
మీరేల నిర్బంధించెదరు ? ఈజీవలోక మతివిచిత్రము గానా !
(వేటొకచోటి కేగి బెదవియొకానొక) అనుచు చదివి
యాకాశమున) ఏమనియెదరు ? నీకక్తియేమి ? పనియేమి
జ్ఞాన మేమి ? యని యడుగుచున్నారా ? (చిలునవ్వుతో)

క. దేవర యేవని వెట్టి

గావించెడువాడ నొను గా దనక మది

సేవకునకు దొరయానతి

యావంశయు మీఱమియకదా సుగుణ మగున్.

(అలకించి) ఏ మనుచున్నారు ? నిపు వెల యెక్కడుగా జెప్పినాడవు
కాబట్టి మతి యొక బేరము చెప్పు మందురా ? (వేదమంత్ర) ఓ
సాధులార ! మేము తత్త్రియులము. మరలమరల బేరములు చెప్పు
ట యెఱుంగమ. మీరు వెడలిపొండు. (వేటొకచోటికేగి బెద
వియొకానొక) అను పద్యమును చదువుచున్నాడు.)

(తెరలో) అర్యపుత్ర ! ఆత్మభరుండవు గాకుము. అట్లు నీతో సుఖం
బున బాలిదాన నైననన్ను మందభాగిని జేసి నేడు సవేదభాగవ
రాజుక్రొవడ వగుట పాడి గాదు. నాథా ! ప్రాసన్నుండ వయి
నన్నే యొకానొకమునకు నియోగింపును. నీప్రణయ మిప్పుడు
సంభవము నప్పటిదేగదా !

రాజు—(వై లక్ష్యముతో) అయ్యా! దేవి వచ్చినదే, నాకోరిక నెఱవేడినది కాదు.

(తరువాత బాలకానుగమ్యమాన యయి వైక్ల బ్యము నటించుచు
శై బ్య ప్రవేశించుచున్నది)

శై బ్య—(నకరుణముగా నార్యపుత్రేత్యాది పఠించుచు మెల్లగానడచి)
ఆర్యలారా! సమయదాసినిగా న న్నందలినగముపెలకు విలుచు
కొనుడు.

బాలకుడు—ఆర్యలారా! నన్ను గూడ విలుచుకొనుడు.

రాజు—(వేడినిట్టూర్పు పుచ్చి తనలో) అన్నా! యొకప్పుడు మెంత
కష్టము!

మ. చతురంభోధిపతిభూతలమహాసామ్రాజ్యమున వీడితిన్;
హితులం బాసితినశుద్ధినముఖులన్; నే నూహకింపం బ్రజన్;
సతి పుత్రుం డిపుడమ్ముకోదమునిటుల్ సైందిచూతుంగటా!
శతధా వ్రత్యమగుండె, ధాతయిది వజ్రాన్ విరియెచ్చెనో.

శై బ్య—(బయలాలకించి) ఆర్యలారా! యే మనెదరు? సమయ
మేమనియా? పరపురుషపర్యుపాసనంబును, బరోచ్ఛిష్టభోజనం
బును బలిహరించి మఱి యేకార్య మైనను జేయుచున్నాను. అదియే
నాచేసమయము. (మరలఁ జెప్పి యొగ్గి) ఏమనియెదరు? ఈసమ
యమున కొడంబడి నిన్నవఁడు కొనునందుగా? అట్లునునచో మీ
రనుగ్రహించి వెడలి పొండు. ఈజనముతో మీకేమిప్రయోజన
ము? ఎవ్వఁ డేని దీనజనానుకంపి యగుభూలింపుడు సాధుత్వ
మణి నన్ను గొనఁగలడు.

(తరువాతనుపాధ్యాయుడును వటుడునుబ్రవేశించుచున్నారు.)

ఉపా—వత్స! కౌండిన్య! నిజముగా నంగడివీధి విక్రయింపఁ బడు
చున్నవా?

వటు—గురువుగారితో నే నసత్యము మనవిచేయుదునా ?

ఉపా—అట్లయిన నక్కడకే పోవుదము.

వటు—చిత్తము. గురువరా ! ఇటువిచ్చేముఁ డిటుఁ చేయుఁడు.

ఉపా—(నడచి చూచి యాశ్చర్యముతో) ఓహో ! యంగవీధి యెంతరమణీయముగా నున్నది!

మ. పసిడిఁజ్జీ మేనుమహాధీని న్ మహాలాచే బాధోధివేలన్, ననా బ్రహ్మానోన్మ్రగ సామశచ్చటల వింధ్యశ్రీ, చిరంబించుచున్,
వననోన్పల్లవ యశామఁ గల్పితశతేవన్ బాగ్ధిరితాల్లల
ధీనమూహంబున కిచ్చున్వీపణి బుద్ధిన్ లోలమున్ జేయ దే.

వటు—స్వామీ ! గురువర్య ! అదిగో నక్కడ గుంపుగా నెందరో బతులు గనబడుచున్నారే అచ్చట నదితప్పక యందుంచి నే నూహించుచున్నాను. (నడచి) ఆద్యలారా! దారి దారి. ఓనరిల్లుఁ డోసరిల్లుఁడు.

ఉపా—ఓహో ? యేమి యీసమర్థము !

శైబ్య—(వైక్లబ్యముతో) ఆద్యలారా ! నమయదాసినిగా నన్నందలి సగము వెలకు విలుచుకొనుఁడు. (మరల ననుచున్నది)

బాల—ఆద్యలారా ! నన్నును నన్నును.

ఉపా—(చూచియాశ్చర్యముతో, దనలో) ఏమీ! యీమెయేగాదా! (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! యేమి నీసమయము ?

శైబ్య—బ్రాహ్మత్రాతమ ! పరపురుష పర్యపాసనంబును, బరోచ్చిష్టభోజంబును బరిహరించి మఱియేకార్య మయినకు జేయుదా నను.

బాల—సాధుబ్రాహ్మత్రా ! నన్నును నన్నును.

ఉపా—(హర్షముతో) నీసమయ మిది యనుకూలముగా నున్నది. 4

నియమము తోడనే నీవు మాయింట నివసింపుము. నాభార్య
యిన్ని పరిచర్యాపరాధీనత్వమున గృహకృత్యైర్వహణమునకుం
జాల కన్నది. ఇదిగో ! ధనంబుఁ బుచ్చుకొనుము.

శైబ్య—(సంతోషముతో) చిత్తము. భూసురోత్తమ ! నే ననుగ్ర
హింపఁబడినదానను.

ఉపా—(తడవుగఁ దేటిపాటఁజూచి విస్మయముతోఁ దనలో)

ఉ. మేలీమునుంగు మూర్ఖమున, మేకనుసాజపుసిగ్గు మోమున,
గాళులనేళ్ళఁ జూపుగుటి, నడ్పుల మధరభావ ముక్తులన్
జాలఁగఁ గోమలత్వమును జూచుమున్ మితభావ మిన్నియుం
బోలించి చూడ నీమెఱుంగుఁబోడి కులీనగ నాకఁదోచెడున్.

(విచారముతోఁ దనలో) ఇట్టి గృహకృత్యశేషమున కింతటిదురవస్థ
రావలసింది కాదు. ఏమికారణమున నీమె కీదుర్లక్ష ప్రాప్తించినది
చెప్పుమా? (ప్రకాశముగా) హా! నీమెమిటి బ్రతికియున్నాడా?

శైబ్య—(తలబొ సంతోషముచున్నది.)

రాజు—ఁట్లూర్పు విడిచి తనలో హా ! యేమిబ్రతుకు ! బ్రతికియున్న
వానిభార్యకా యిట్టి యవస్థాంతరిము ?

ఉపా—ఇప్పుడతఁడు నీదగ్గఱ నున్నాడా ?

శైబ్య—(కన్నీళ్ళతో రాజును జూచుచున్నది.)

ఉపా—(చూచి విస్మయముతో) ఇతఁ డీమెభర్తయా ? (తడవుగఁ
దేటి చూచి ఖేదముతోఁ దనలో)

కా. మూఁపుల్ గోపతిమూఁపురంబులు, భుంజబుల్ మత్తవేదండశుం
దావీనాయకముల్, విశాలమురమున్, హా! లోకశత్రుల్ల మీ
రూపం బేమి ? కిరీటయోగ్యుర మారోహించు పేమీ తృణం
బుఁజాదింపఁడు వేని కేసెరగు నామూరంభుడో ధాత తాన్ ?

(సమీపించి కన్నీళ్ళతోఁ బ్రకాశముగా) ఓయిమహాత్మా! నీవు స్వ
దుఃఖమున నన్ను బాలివనిగాఁ జేసికొని దగ్గును. నీయీప్రయ
త్న మెందునిమిత్తమో నాకుఁ దెలియఁబడుచును.

రాజు—(అలోచించి వైకల్యముతోఁ దనలో) ఈసాధుజనుఁడవచన
మన్యథాకరించుట యుక్తము గాదు. (ప్రకాశముగా) సాధువర్యా!
విన్నవించి చెప్పటకు దేశకాలము లనుకూలములు గావు. సంక్షే
పించి వినిపించెదఁ జిత్తగింపుము. బ్రహ్మస్వస్థితిగఁగ నయి నే
నీప్రయత్నముఁ జేయఁచున్నను. ఇంక నన్నేమిట న్నమని
నిర్బంధింపకుము.

ఉపా—అయ్యా! అట్లయిన నీకుఁ గావలసినధనము నేనిచ్చెదఁ బతి
గ్రహింపుము.

రాజు—(చెవులు మూసికొని) ఓహో సాధువర్య! నీ వన్నది ప్రథ
మవర్ణవృత్తి. మాబోటులకది నిషిద్ధముగదా! నీవు నన్నుఁ గని
కరించితి వేని దానిని మూల్యసంబంధమున ననుగ్రహింపుము.

శైల్య—(తొందరగా సమీపించి విచారముతో నంజలిపట్టి) ఆర్య!
ఆర్య! ముందుగ బేర మానిననన్న నిరాకరించుట నీకుఁ దగదు.
నేను నీసాలఁ బడితిని. నన్ననుగ్రహింపుము.

ఉపా—(కన్నీళ్ళతో) ఓ సాధాగ్యవతీ!

ఆ. వె. ఏను దెచ్చి యున్న హేమంబు లరలక్ష,

యీధనంబు మీకు నిట్టిటకును;

యుక్తమెట్టు లట్టు లొనరింపఁగాఁ దగు

నరసికొని పరస్పరానుమతిని.

(సామ్రానిచ్చుచున్నాఁడు.)

శైల్య—(పుచ్చుకొని నతోడముతో) ఆర్యప్రవక్తమున నార్యపుత్రు

స్వప్నజ్ఞాభర మరపాలు నగ్గిరిది. నే నిప్పుడు కృతార్థురాల
నయితిని.

ఉపా—(తనలో, ఇప్పు డీదంపతు దుఃఖము నేను జూచి నహింస
జాలను. (వెళ్ళుచోవుచున్నాడు.)

శై బ్య—బ్రాహ్మణోత్తమా ! ముహూర్తమాత్ర మందుము. ఆర్య
పుత్రునిమో మొక్కమాటు కన్నులనిండజూచుకొని వచ్చెదను.

ఉపా—ఇదిగో నీకొండిన్యడుండును. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

శై బ్య—(రాజబట్టను సొమ్ముమాట గట్టి) ఆర్యపుత్ర ! న న్నీ ద్విజ
పరునికి బానిసనుగా ననమతింప వేడుచున్నాను.

రాజ—(దుఃఖముతో) దేవీ ! దైవమే యనమతించెను. (ఆకాశముఁ
జూచుచు నిందాసహితముగాఁ దనలో) అయ్యో ! హతవిధి !

తే. గీ. పట్టమహిషిగఁ జేసిన పరమసాధ్వీ

బానిసగఁ బంపు చుంటివి పరునియింటి

కకట ! యిది మాళి నున్నమానికముఁ దీసి

పాదభూషణ మొనగించుభంగి కాదె ?

(గుఱియు జాలిగా) హా ! యెంతకష్టము.

ఉ. ఆర్యదైవ మాపదల కగ్గము సేయుట మందబుద్ధి నై
యాలిని జూలి నీకరణి నంగడికిం గొనితెచ్చి యమ్మగఁ
జాల నిజాన్వయం బపయశంబును బొందె నటన్నకుండునన్
హేళియు స్రమమూర్తి మలిసీక్యతవక్త్రుడు నయ్యెనయ్యయో

[ధైర్యము తెచ్చుకొని ప్రకాశముగా] ప్రియురాలా !

ఉ. నేన లొనర్ప భక్తి నశిష్యున కాద్విజవంశమాళికిన్;
నీవు తదీయ జాయకును నమ్మినిజేయు మహోపచారముల్;
పావని! కావునీయొడలఁ బ్రాణము లేమట కేదు మగ్ధకన్;
దైవము శాననంబు నవతంసము సేయక తోయ వచ్చునే ?

తైబ్య—ఆర్యపుత్ర! దేవరమానేశమెట్టు లట్లు నడచుకొనియెదను
[వెళ్లబోవుచు రాజును జూచి దుఃఖించుచున్నది]

వటు—రావమాత్ర రావ మాత్ర! ఉపాధ్యాయులు దూరము వెళ్ళినారు.

తైబ్య—[అనుసయముతో] నాయనా! మహూర్తమాత్రము న
న్నచునుతింపుము. ఆర్యపుత్రుని మో మొక్కమాటు కన్నులార
జూచి వచ్చెదను,

రాజు—(దుఃఖించుచు) ప్రియురాలా! నీవునుమునుమానుము. బ్రా
హ్మశ్రోత్రముఁడున్నాఁడు గదా!

తైబ్య—(రాజును జూచుచు మెల్లగా నడచుచున్నది)

బాల—బాబయ్యగారూ! అస్మమెక్కడకు వెళ్ళుచున్నది?

రాజు—(భేదముతో) నాయనా! యెక్కడ దాసిగావలసి యున్నదో
యక్కడకు.

బాల—ఓరీవడుగ! మాయమ్మ నెక్కడకుఁ దీసికొనిపోయెదవురా?

వటు—(కోపముతో) చీ! పోరా యావలికి గర్భదాన! (గెంటి కిరిం
దబడఁ దోయుచున్నాఁడు)

బాల—(పెదవి విఱుపుతోఁ దల్లిదండ్రులఁ జూచుచున్నాఁడు)

ఇద్దఱు—(కన్నీళ్ళతో బిడ్డను జూచుచున్నారు.)

రాజు—అయ్యా! బ్రాహ్మణ! తైశవ మనవరాధముగదా! నీ వీ
లాగున వానిని దోయవచ్చునా? (పిల్లవానిని లేవనెత్తి శిరము
మూర్చి కౌగిలించుకొని దుఃఖముతో)

మ. అదరం గోధవశంబునం బెదవి, యన్నా! రేలగన్గొంచునా
వశనం బేను దయావిహీనుడఁ బుహాపాపుండ, నాకన్న శ్వా
పది మైనకొ నలునంత మే లది దలంపన్ మానినం గూనలన్
గదురం జేయును బెంటిచోట నయినం గ ధానురాగంబెగన్

నాయనా ! నేను బరమచండాలాడను. నన్నేల యననలించెదవు ?

విశ్వామిత్రుడో బాము (దుఃఖించుచున్నాడు)

శైబ్య—ఆర్యపుత్ర ! అదృష్టహీనురాల నగు నానిమిత్తము దుఃఖ
వడుచు మహర్షికార్యము నేమటియెదరు నుండీ. (పిల్లవానిని దీసి
కొని నడచుచున్నది)

(తరువాత విశ్వామిత్రుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.)

విశ్వా—ఆ ! యేమిది ! మాదక్షిణాసువర్ణము లిప్పటికిని మట్టవ
య్యెను !

రాజు—(విని సంభ్రమముతో నవీసింపి) స్వామీ ! ఇప్పుడు నగమి
చ్చెదఁ బుచ్చుకొనుఁడు.

విశ్వా—ఓ మూర్ఖ ! నగమేమిగముతో నిచ్చెద ననువాడవురా ?
నీవు నడచుచు గొంతొక దలఁచుకొంటివా, ప్రతిశుతమును నిశ్చే
షముగా నిచ్చివేయుచు.

(తెరలో)

క. ఏల తవం? బేలవృతం?

బేల బహుశుతము గాల్పనే యిచ్చియిసీ

యాలీల హరిశ్చంద్రుని

జాలిం బెట్టెదవు నీవు నద్విపుడనే ?

విశ్వా—(విని కోపముతో) ఎవండురావీంపు? నన్నిసీయని
గర్హించుచున్నాడు. (పైకిఁజూచి) అహో ! ఏమీ ! విమానచారు
లు విశ్వేదేవులా? (కోపమును జూపుచు గమండలుజలంబున హ
ర్షి శాపవారిం గయికొని)

ఓ ! అనాత్మజులారా ! ఓరీ క్షుద్రక్షత్రియపక్షపాతీలారా !

క. కాగలదు మీకు జన్మ

జేగురకును శత్రుయోని ; నిది గాకటుపై

నూగుంబ్రాయమువారిం

దాగెడిపును ద్విజుడు దోణతనయుడు మిమ్మున్.

(మరలఁ బైకిఁ జూచి సంతోషముతో) ఓహోహో ! యిదిగో !

వీరు—

ఉ. మామకదృష్టిపాతభయముగ్న చలాచలఘంబు

క్రాంతినాకసంస్థలితరత్న విమానమునుండి యేవురు

భూమిని బిట్టు గూలెదరు, బొమ్మిడికిమ్ములు చాలుకో రథ

క్షామములందు; నూడిపడఁగర్జవిభూవలు, గిండుగాఁ దల!

రాజు—(పైకిఁ జూచి తెలలో) ఓహోహో ! తపఃప్రభావము ; హరి

శ్చక్రముడు కేశమొందుట యుక్తమే గదా ! (ప్రకాశముగా)

స్వామీ ? ఋషివర్య ? మీర లన్యథా తలంపఁడు.

అ. మ. ధర్మపత్ని నమ్మితనయుని నమ్మి కూ

ర్చినధనమ్ము దీఁ జేకొనుండు

మిగిలినామ్మ గూడ మిగిలిలోనఁ జేర్చ న

న్నంత్యజుఁకు నైన నమ్ముకొందు.

విశ్వా—(కోపముతో) అ ! కొంత యెందుకు ? అంతయు విచ్చి
వేయును.

రాజు—ఓసాధులారా?

క. ఒడవి యొకానొక యక్కట

యది దీటుచు నట్టివేటుపాయము లే కే

నిదె లక్షహేమములకుం

గొడుకక యీదేవా మమ్ముకొనుచున్నాడే

(అనుపద్యము మరలఁ జదువుచున్నాఁడు.)

(తరువాతఁ జండాంశముతో నానుచరుఁడు ధర్ముఁడు ప్రవేశించు న్నాఁడు.)

ధర్ము—(తనలో)

చ. భీషణములం దిరంబుగను బ్రోచెనువాఁడును నేను; నన్నుఁ ద
దృఢవనయుశంబుగా నెపుడుఁ బ్రోచెను నట్టిది సత్య మందుచే
గువలయునాభుసత్యమును గొండొకశోధనముం బొనర్ప ని
చ్చవొడమి గాదె యీయధమజాతి పరిగ్రహణం బొనర్చిన్.

(తడవుగ నాలోచించి యాశ్చర్యముతో) ఆహా! నేను నాపెవ్యదృష్టి
నెంతి వెదకినను రాజర్షి యగు హరిశ్చంద్రునికి నమానుఁడు గాన
బడ కున్నాఁడు! కానీ నే నతని యొద్దకే పోయెదను. (నడచి ప్ర
కాశముగా) ఓరీవేషిగాఁడ ; వరాలజాలెము తీసికొని వచ్చినాఁడ
వటా).

అనుచరుఁడు—ఓరిపెద్దా ? నీ కిప్పుడు వరాలజాలె మొదుకురా. కల్లు
గాని తాగెదవటా)?

ధర్ము—అరే ; నీ కెందుకురా నాతా.పడుజోలి ?

రాజు—(శిశువని యొకానొక యక్కటా) అను పద్యమును
ఆ.పె. ఏను దెచ్చియున్న సేమంబు లరలకు" తృ.అం22 వపద్య
మును జదివి, యంతటఁ జూచి భేదముతో)

అయ్యో? నే నెంతమందభాగ్యుఁడను ? నన్నుఁ గొనుటకు నెవ్వరును
జేర కున్నారు ? హా? చచ్చితిఁ గదా? (మూర్ఛిల్లిపడుచున్నాఁడు)

ధర్ము—(విని చూచి తనలో) ఏ విది? యీమహానత్వఁడు మూర్ఛి
ల్లినాఁడు ? కానీ. ఇట్లుచేసెదను. (సంభ్రమముతో నమీపించి ప్ర
కాశముగా)ఓరీ! లేరా. నేనే నిన్ను కొనువాఁడను. ఇదిగో నీకుఁ
గ్రావలసినసొమ్ము పుచ్చుకొరా.

రాజు—(హర్షముతో లేచి) ఓ సామూ? ఇటు లేసికొని రా. (మూచి విడిచి) ఇది? నీవే నన్ను గొనియెదవా?

ధర్మ—అ? నేను నిన్ను గొనియెదను.

రాజు—అలాగైన నీ వెవ్వడవో చెప్పు.

ధర్మ—తే. గీ. ఒలికిమిట్టల కన్నింటి కొడయఁగమర ;

నమ్మకపువాడెర తలార్లనాయఁ లకు ;

దలలు నటకెడుమ కిపెత్తనము న

పెద్దమాలను వినరొరి పేరుపడితి.

రాజు—(తొందరగా దొలగి కొశిమనిపాదమాలవీడఁ బడి) ఇగ వానుడా? అన్యగ్రహింపుము.

క. మునినాయక నీకే నే

వనముం బొసరించి ఋణము బాసెవ నకటా !

వినినది కనినది గా దీ

చెనంటిచండాలపాదసేవ మహాత్మా.

విశ్వా—చీ? మూర్ఖ? తపస్వుని స్వయందాసులు గారా? నీవు దానుడ వయి నూకేమి చేసెదవు?

రాజు—(అనునయముతో) స్వామీ! తమయాజ్ఞాప్రొప్పుననే ప్రవర్తించెదను.

విశ్వా—వినుండు వినుండు విశ్వేదేవులు. (హరిశ్చంద్రునితో) నే నా జ్ఞాపించినట్లు నీవు చేసెదవా?

రాజు—తప్పుక చేసెదను స్వామీ.

విశ్వా—అలా గైనపక్షమున నీవు వీనికే యమ్ముడు వోయి తక్షణము మాదక్షిణానువర్ణము లిచ్చి వేయుము.

రాజు—(చింతతో దనలో) అయ్యో! యేమి చేయుదును? (ప్రళా

శముగా) స్వామీ ! చిత్తము. (చండాలుని సమీపించి) ఓ పెద్ద మాల ? నీవు యాధిగా నన్ను, గొనెనుపక్షమున నొక్కసమయమును మాత్రము చేరువలయును.

ధర్మ—నరే. ఏమి సమ్మయ ?

రాజు—విను.

ఆ. వె. తిరిప మెత్తి తినుచు దెరువుబేలికలను

గట్టు నును నడిము గలుగ నుండి

సామి ముద్రావెట్టు సకలకార్యములను

గొంతు లే నలిపి కొలుచుచాడ.

ధర్మ—మంచిది. నే నీసమ్మెకు నొప్పుకొన్నాను. సొన్నా లెత్తుకో.

(సొమ్మెకుమ్మరించి దూరముగాఁ దొలఁగుచున్నాడు)

రాజు—(పుచ్చుకొని సంతోషముతో)

క. మునిచేతఁ దిట్టువడ క

వ్వను దీటిచి సత్యవాక్యమునకుం బెడఁబా

యనివాడ నయిననా

ననియమచండానసేవ జ్ఞాన్యును గాడే.

(విశ్వామిత్రుని గూర్చి సానుభయముగా) స్వామీ ? కాశికమునీంద్ర!

మీ రీధన మశేషము ప్రతిగ్రహింపుడు.

విశ్వా—ఇచ్చెదవా ?

రాజు—పుచ్చుకొండి స్వామీ ?

విశ్వా—(పుచ్చుకొని తనలో) ఇంక నిర్బంధ మెందుకు ? కానీ పో

నుయెద. (సిగ్గుతో నట్లు చేయఁచున్నాడు.)

రాజు—(విషయముతో దోసిలి పట్టి) స్వామీ ? కాలవిలంబనముచే

గొల్పించిన నాయవరాధమును తమింపుఁ డనివేడుకొనుచున్నాను.

విశ్వా—క్షమించితిని. (ఁమ్మ)మించుచున్నాడుఁ.)

రాజు—(చండాలునిఁజేరి) ఓ పెద్దమాల ! (అని యర్థోక్తిని నోరుమూసికొని) ఏలికా ! సేవకునకుఁ జేయవలసినపని యాజ్ఞాపింపుము.

ధర్ము—(నంతోషముతోఁ దనలో) ఆ ! నీ వీవటకు, గననిదియు విననిదియు నైనపని నీ కాజ్ఞాపించెద నుండు. (ప్ర)కాశముగా) ఓరీ ? నీవు దక్కినపుఁగాటికిం బోయి యక్కడఁ బీమంగులమీఁది గుడ్డలను దీయుచు రేయుం బవలు మేలుకొనవలసిన నే నింటికిఁ బోవుచున్నాను.

రాజు—దేవర చిత్తము (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నాఁ.)

—* గ ద్య . *—

ఇది శ్రీహరిమేశ్వరవరప్రసాదబద్ధ సరసకవితాధురంగధర వడ్డాది

సాధువంశక్షీర నీరాకర రాకాసుధాకరాచ్చనామాత్య

పాల్వ వారితనగోత్ర పవిత్రగుణాదిదంబలక్ష్యా

బాగర్భకుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్ర

ధానతనూధవ విబుధవిధేయ

సుబ్బరాయనామధేయం

ద్రీకృతంబగు చండకౌశి

కనాటకమునందు

దృతీయాంకము.

చంద్రకౌళికనాటకము

చతుర్థాంకము,

(తరువాతఁ జూడాలు రిద్దఱు వెంబడింపఁగా విచారముతో రాజుపరీ
వేశించుచున్నాఁడు.)

చందా—ఓసొల్లుండి బాబులారా? ఓనరిల్లుండి. మీ రందరిక్కడ
నేమి నూడఁ మూఁగినారు. వీరిని మేము తల గొట్టుటకుఁ దీసికొని
పోము. (బయలా కించి) బాబు లేమనుచున్నారు? వీఁడెవ్వఁడు?
ఎక్కడకుఁ గొనిపోయెద రగుదురా? వినుండి బాబులార! ఈని
ఱువేద మాపలు వయిన పెద్దమాలవద్ద నొద్దెసామ్మా పుచ్చుకొని
బానిసతనమునకుఁ గుదిరినాఁడు. అందుచేత వీరి నివ్వడు దక్కిన
పుటొలికిమిట్టకుఁ గావలి వెట్ట నెట్టుకొని పోవుచున్నాము.

రాజు—(ఁట్టూర్పు పుచ్చితనతో) అన్నన్నా! ఎంతకష్టము! ఉత్త
రోత్తరదారుణః బహుమద్యవసః పరంపరాపాతమనకు మేర లేకు
న్నది!

అ. వె. శ్వేతచంద్రుడ నాకు బానిసం విప్పుకు.

వసతి ఘోర మై వల్లకాడు,

పరి శవాః మీఁదిపాతలు గొనుట, హా!

నిధి క్షమింపఁ డిట్టివెలల నైన.

(శోకముతో) ఒక్కదుఃఖము పెక్కదుఃఖములచేఁ జక్కబడు నందు

రిది నిక్కమే గదా ! దక్షిణాస్యాః రవ్యతులన న్నిప్పు డెన్నిదుఃఖములు చుట్టకొన్నవి.

(దుఃఖము నటించుచు)

సీ. నేనె చుట్టమ నొటచే నిప్పు డనద తా

ప్రజలఁగూర్చి విచారపడుదు హొక్క

యధికవాత్స్యః పుంధు లైనమాతృబం

ధువులఁగూరిచి యలందరుదు హొక్క

దెన మాలి మిక్కిలి దీఁభావము గాంచు

సేవకాళిగుడించి చింతిలుదని

పాటులింటను దాసిపనులు నత్పెనుప్రొక్క

నల్లభగ్గుజ్జీనుంచి వంతుడును

యకట ! నిను వైముద్దుఁగుట్టకు వగతునొ

యధమచండాదానత కలమరుడునొ

యన్నిదుఃఖంబులకు మూలమైనాదు.

పాపజీవితమున కార్తిపా లగుదునొ.

(నట్రుతి నభినయించు భేదవ తో)

మ. పక్కటాత్యగ్రితపోనిధానుఁడు దురారాధ్యుండు నొగాధిపు

త్రొకున ప్రియమైనాఁ డటుల్ నటుఁడు పోరా గర్భదానా యటం

చక్కటా ! తోసిరి దెల్పి యెచ్చునుతునాన్యం బేను గన్గొంటి బె

ద్దకతోరవ్రామట్లు నల్పేకుఁ దదంతశ్శల్ప మెల్లప్పుడు.

చండా—(ఓనరిల్లుండి యిత్యాది మరల ననుచున్నాడు.

రాజు—(అలోచించి భేదముతోఁ దనలో) ఇప్పుడు న న్నిదియె

త వేధించుచున్నది!

చ. పద మని యొక్క వంక గురుభక్తిని శిష్యుడగు వేగింపగాఁ
బదహతిఁ ద్రొల్పి యొక్కెడను బాలఁజేచ్చుచుఁ గాంగులాగఁగా
నదిమినకొద్దిఁ బెల్లుబుకనశులు దారల గప్పఁ గూర్చి నొక
వదల బీదచూపు, బలవంతిమ కాంత మరల్చె నెట్టకేకే.
(వైకల్యముతో) హా ! దేవి !

ఆ. వె. తరణిగోత్రమునకుఁ దగినలోడల వైన
సదమలేందువంశభాత వైన
నాతి ! భూతిరాశి నేతియాహుతి వడ్డ
లీల నేల నాకు నాల వైతి ?

అయ్యో ! రాజపుత్రి !

ఉ. పూవులతోటలోపలను బూచినకొవ్విరవాజులం గటా !
నేవళమున్ రచించుచును నీవు గడున్ మిసిమింతురాల వౌ
నేవగ నాచరింతో యిపు డెప్పుడుఁ జేసి యెటుంగనట్టిదుః
ఖావహదాసికానముద మూర్ఖకఠోరచిత్తప్తకర్మమల్.
చండా—అరే ! దక్కినపుమనస మిక్కడ దగ్గఱనే యున్నది. దబ్బు
దబ్బున గారా.

రాజు—(చూచి భీకముగా) జీహో ! మహాశ్మశానమా యిది !

ఉ. మండలనందయంబు పలుమా తొనరింది దిక్షన్ విదూరమం
మండ్రి యదండతామ్రముల నొప్పెడుతోడల నిశ్చలంబు లా
చుండువెడందపక్షతుల నూఁకున గ్రద్దలు వ్రాలుఁ బీనుఁగుం
గండలయాస నూరుముఖగహ్వరలాలల నిండఁ జంచువుల్.

మఱియు నిదిగో !

నీ. భారసాఁచిన చెట్టువలతోడ నిడువాలి

మెడలను నిక్కించి నడుచునవియు

నినుఁగుబీచుంగుల నెఱిఁగాళ్ళతోఁదొక్కి

పేపులుముక్కలఁ బెఱుకు వియు

డొక్కలమఱుఁ బళ్ళముక్కబాటిగ మెక్కి

మోలమోలఁకులమీఁద మూఁగునవియు

నీల వట్టియట్టులెలుఁ గొప్ప నెఱచితే

యెగిరితన్నచఁ గలహించునవియుఁ

గోర్కు లిగురొత్తఁ బెంటులఁ గూడినవియు

దూఁకుచును గాకిమూఁకలఁ దోలునవియు

నగుదుఁ బితరులసామిబంట్లనఁగ నెందు

గుములుగుములయి రావులుంగులు చెలంగు.

(తెరలోపఁ గలకలము) అహో ! ఈశ్వశాన మెంత బీభత్సరాఁది.
ముగా నున్నది !

మ. అవె వ్యాపించు : మంగళోగ్రపటహవ్యాడంబరారావముల్

శివ లఁకఁప్రతిశబ్దస్మృతికటున్వీయోరుఁగేటూర లై ;

తవులం గాటపువెట్ట, వెట్ట శవమూర్ధశ్రేణిమ స్తిష్కముల్

సగ్గివియింపఁ, వెలుఁగుం తాగులీవె నిశ్చాంచల్యభుగ్నార్చులఁ

(ముందు చూచి నల్లాఘమాగా) ఓహో ? ఇటు నిది బీభత్సమే యయి

నను మిగుల స్పృహణీయమాగా నున్నది. ఓశవమా ? సర్వస్వగ్గా

హులయి ప్రీతినెఱపు శ్వాపదగణంబులచే యథేష్టవభుజ్యమానం

బ వయ్యెదవుఁ నీవెంతధన్యమవు ?

చ. కరటము కాళు లూచి తలఁ, గన్నులమూతను విష్ణు ముక్కుతోఁ

బెరిమను నక్కఁపున్వీన న వేగిలెనునాల్కొనెం గగిసింపుఁ గు

ర్కురమాను బీఁకు శేఫ మట గొయ్యెనరించును గగిద్దజెజ్జమున్;

జరుపు యథేష్టచేష్ట లిటు శ్వాపదమూల్ కుణపంబ ! నీయెడ్డఁ,

చ. అదే నడు మాయదే యరము

నయ్యదేమో మన కన్నులుం బామలే

గద ? సకలంబు నైతు, వస

గండలు, నెమ్ములు, లాల లై యయ్యో

ధ్యదశకు వచ్చె; భీరుభయ

దఱును, బ్రాజ్ఞమహాత్రీపాస్పదం

విది; పయాభిలాష పెడఁ

గి దొనరించు వృధాభిమానము.

రాజు—ఒకఁడు—(ము దుచూచి) అరే ? యీ పెద్దమాస్తిలో

నున్న యమ్మవారికిఁ జండికమ్మకుఁ జాగిలఁడను రా.

పిటియొకఁడు—అట్లే చేయుదము రా.

పెద్దలు—(చాఁగిల్లి)

తే. గీ. చండకాల నగ్గనూచలు సలిసెనమ్మ

దున్న రాకాసిపోటులు దిన్నతల్లి

కయిని ముమ్మొనవాలు, మై గవురుదోలు

జా నలుకొమ్మ మమ్మేల చండికమ్మ

రాజు—(అతడు నూచి విస్మయముతో) ఓహూ ! యేమి ! కాత్యాయనీ

యః బీభత్సోఽచారక్షియత్వమ !

మ. వృత్తగోకః రుక్మిణీరాలులితముల్ వేలాడు నిర్మాల్మ్యసం

గతముల్ కర్ణకఠోరటంకృతపటల్ ఘటల్ ; కృతానూనశో

ణితపంచాంగుభిచిహ్న సరిలితముల్ దేవీతరు స్తంభముల్

సతలిం బెక్కియివేసర్గజలికాక్షుల్ ధ్వజముల్ కూసెడు

(నమస్కరించి యుదలి పట్టి)

శ్లో. భగవతి! చండి! పేతే
 ప్రేమిమూప్రియే! లనత్పేతే
 పేతాసిరాద్యరూపే
 ప్రేతాశిని! భేరవి! నమస్తే.

(తెరలోపలఁగలకలము)

రాజు — (అలకించి) అహా! దివసావసానసూచకంబులయి నానా
 దిగంతములనుండి స్వస్వసీదవ్యుత్సుకంబయి నీడలినశకున
 కులములకలకలమాయించి? (పడమరను జూచి) అహా! యెవ్వ
 నీకీ గాని దైవపరిపాటి దాట గానిది గదా?

తే. గీ. అట! గగనాంగణప్రదీపకుండు, తరళ
 కాలభుజగళణామణి, ఊణపడంబి
 తేర్వసర్వాశివిగ్రహుం డదిగొ విధుకు
 డై యహర్పతి గూలప నాబురాలి.

(అంతటఁ జూచి విస్మయముతో)

ఉ. క్రాలెమనంస్య వస్యవతి, రాగమన్యకృచి, మందరశ్మియా
 హేళిప్రళాంత హేతిదితి, యిర్లురుఘామముమల్ నరాఘ్నులు
 బాలనముద్రపునిస్త్రిమి మానిసిపుట్టియి గాఁగఁ గాలకా
 పాలికలీలకుఁ భువనపాలి పొనంగె నహో శ్రీశానమై.

చండా — (చూచి) అరే! —

ఆ. వె. తలలు బునకు పట్టు దలకొట్లఁ బడవాని
 యట్టు పొద్దుగుంకుగట్టు సేరఁ
 గొంగవాలు లూరి గోనంగుట్టులు
 చిహ్నప్రేకటులును గ్రుమ్మకొనియె.

రాజు — (అంతటం జూచి ధైర్యముతో) అహా! యాశ్రమానభూషణ
 లివ్వ దంతగంభీరభీషణులు లయ నూపట్టుచున్నవి!

ఉ. త్రాగెను నొక్కఁ డొక్కఁగురంబున నెత్తుబిసోరలొగి: యా
త్రాగెనుసోర బాణురుధిరం బెగనాకు నుటొండు; గాఢి భూ
భాగమునందు బేరింది స్వాస మొనర్చు నొరుండు; దావకీ
లాగతిదీర్ఘరక్తకుటిలం బగు విహ్వల లొట్టవేయుచు

(కాతుకమునఁ జూచి చిఱునవ్వుతో) బౌరా! మోబువాడని పరిహా
నమువలె నీరాకాసుల కేళివిలాసమురసా

చ. కృదుమధురాంగ చేష్టల రహించెనునంగమధిగతిగల్గితిడ ? నీ

ర్థదశశఘట్టజ్ఞానకణకాండము లొండొరు మంబనంబు

త్యదింపతన్నహలక్రంతతమృతు లీనుమిథకటాక్షము

ప్రదళమరొప్పిపాజరంబు లివేక దృశ్యోవగూహ మిద ?

(ఏవపడుచుఁ జూచి) చీ మది యత్యంతబీభత్సముగా నున్నది.

చ. పెనుసాదఁ జూచుచు యనెను

పీనుఁగుఁబుట్టి యు దీసి సోగి

ముక్తనఁ బ్రళయమునన్పురిత

పూతకృతి నుష్టాని యూఁది ప్రేత మా

యని నిసపెద్దనో దైతని,

యాకట మ్రొంగి గుటుక్కునఁ బూలు

కుంబ పెడలంగఁ గ్రక్కెడును

గొంతుకనోనది నుట్టుకు న్నున్న

(స్మృతినిభింబించి) ఓహో ? వీరిని చూచెనువేమక ముక్కఁ జూచును.

నే నేమటఁ సామియాదేశమున నుండి శ్రమమున దంతిటఁ బరి

భ్రమించెదను. (తిరిగి చూపు నిభింబించి) ఓహో ! యేమి !

యూహించినిగంభీరభావము !

ఉ. క్రమైన్ద్ర విమృశకటి, జగ మ్మలంబును దివ్యభాగశూ

న్యముగ్గ, మిట్టవల్లముల వంఘ్రులు దొట్టి, దృష్టిసాక్షిముగ్

వచ్చుగ, లాఠివర్ణములు నవ్వుముగా, దితకజ్వలాగమి
త్ర మొక్కనీలిమంబె పరిశస్ఫురితంబుగ నద్విదీయ మై
కానీ బిగ్గటాఁ బలుకరించెదను. ఓరీ ! యెవ రక్కడ ? ఇదిగో ! నే
ను గాటికాపాని. మీరెల్లరకు నాయకుడను. నాయాపతి నాల
కింపుడు.

క. పడయక నాయాదేశం

బిడకయు మృతకంబలంబు నెవ్వరుగానీ

నడచంగి రాను మనఃపుఁ

గడఁ గావింపంగ వలయుకర్ణము తెవియుగ

వినుండు నేడు మొదలుగా—

చ. వలె శిరసావహింపఁ ది వల్లెయటఁ చిట నప్రీవత్తు లై ;

చురుగ నామిశానముఁ జూచుట కేను నహించువాడఁ గా

నాజలజానశ్చంద్రమరుచిభివత్తులైన కై నొందుమా

టలు గలవానికిం బ్రీతిభటమ్ము మదీ కుభుజ మ్మగుం జామి.

ఏమిది ? ఎవ్వడును మాట లాడఁడు ! పోనీ. మతియొకచోట గోకనే

సెదడు. (నడచి) ఓహో ! యెవరక్కడ (తెలో) ఇదిగో నోయి

నేను.

రాజు—(ధైర్యముతో) ఓహో ! యేమీయ్యాప్రశస్తికి ! కానీ మా

టనవ్వడిని బట్టి వెళ్ళి వాఁడెవ్వఁడో నిర్భణముగా నరసెదను.

(నడచి తెరవంకఁ జూచి విస్మయముతో) అహహా ! యితఁ డె

వఁడు ?

తే. గీ. బూదె మ్రొఁ బూసి ఖట్వాంగమాను ధంఁచి,

కాంతముల్లు నుజ్జ్వలంబులుగా నరాన్తి

భూషణులు, కపాలపాశి యై పోలుచు; సరక

రంకమాలి సాక్షాన్ముఖరాట్టో యిడిండు.

(తరువాత గాపాలిక వేషుడు ధర్మదు పోవేళించుచున్నాడు.)

ధర్మ — ఇదిగో నోయి నేన.

౬. అడుగక చేతులుబికిరము

గుడుచుచు, సిందియచయంబున నొచ్చి వెనక

గడచి భవ మన శ్రేణానము

కడు బీభత్స మగునట్టికాటఁ జరింతున్.

(అలోచించి) భగవానుడు రుద్రుడు మాహావీరము నాచరించె నన్న నది యామనకుఁ జూలును. కానిచారుల కిది యన్యతము పోక ర్తము గదా ! అయినను—

౭. విమలతపోద్వైతము సుల

భము, భైత్యోద్వైతము సులభంబు, క్రియాద్వై

తము సులభం బాత్మాద్వై

తము మాత్రము దుర్లభంబు తల పోయంగెడ,

(అంతటఁ జూచి నాశంకముగాఁ దనలో)

“చ.భవనములం దిరంబుగను జూచెడువాడను నేను, నన్నుఁ ద ద్భవనయుతంబుగా నెప్పుడుఁ జూచెడునట్టిది సత్య మందుచేఁ గువలయునాధుసత్యమును గొండాక శోధనముం బొనర్ప నిచ్చ వొడమితయీ! కృష్ణతమజాపరిగ్రహణం బొంద్బిత్తి.”

(అలోచించి యాశ్చర్యము తోఁ దనలో) ఔరా ! యెంతలేసినుఃఖము లు సంపాద్యములగుచున్నను పగ పన్నదిగానరాని యీరాజుర్ని చరిత్ర మాశ్చర్యజనక మగుచున్నది. మహాత్ముల కిదిప్రకృతియే గదా !

చ. అరకుగ దుఃఖ మంచు సుఖ మంచున నేర్పడి యున్న దేది? యు
న్వేళ్ళనుఖదుఃఖపు స్వేదకర బుఘటిల్లు వివేకహీను
బరహ మగున్ మహాపురుషభావ మర్చితచర్య మేదిమీ
దురసుఖమున్ సుఖంబుగను దుఃఖము గుఃఖముగా గణింపదో.

కానీ వాఁ యొద్దకే పోయెదను. (నడచి చూచి నల్లాఘముగా) అహో
యిదిగో నామహాత్ము డిక్కడనే యున్నాఁడు. సమీపించెదను.
(అట్లుచేసి) ఓయిరాజా? సిద్ధిబాజసంబవు గమ్ము.

రాజు—మహావ్రతచారు లగునైప్పీకులకు మీకు స్వాగతము.

కాళి—రాజా! శ్రీ మధుల మయి నీయొద్దకు వచ్చితిమి.

రాజు—(లజ్జపడుచున్నాఁడు)

కాళి—రాజా! నీవు బిడిమపడకము. మేము యోగచక్రులము గ
దా! మాకు నీవృత్తాంత చుంతయు గోచరించింది. ఇట్టియవస్థ
యందున్నను మాసమీహిత మొనంగుటయందు నీవు దక్షిణుడ
వు గావు.

తే. గీ. పరులయుపకారమునకు వెబంగి నయినఁ
గాకమానకు బుధులు నిక్కంబు చూడు
కుహపునంతునుజంద్రుండు బహుశరమగ
సంతసిలఁ జేయఁడే వాస్తవతీతయంబు.

కాళి న సావధానుడ వయి యవధరింపుచు.

రాజు—ఇదిగో సహితముడ నయి యున్నాను.

కాళి—ఈ వ్రాతముల గలుగువజ్రసాయనపాద లేపబే
తాళురు ధాతువాదమును దద్దుటి కాంజుదైత్యకామినీ
బాలవిధానముల్ గయవసంబులు నాకవి యంతరామువుం
జేలములం దిరస్కృతిని జెందనిచందము మందలించుమీ.

రాజా నీవు విఘ్నములు రాకుండ నాజ్ఞాపించ వలయు.

రాజు—అయ్యో! సాధక ! యీశ్వర మస్వాధీన మని యోగబలం బున నీ వెఱింగిన వాడవే గదా! కాబట్టి స్వావ్యర్థావరోధంబు గాఁబ్రతున్నించెదను.

కాసా—ఓరాజా! యింక స్వావ్యర్థవిరోధ మేమి యున్నది? భగవదాజ్ఞామాత్రముననే మాకు సమీహితంబు జరిగె గలదు. ఇదిగో జూడు మీదాపుననే సిద్ధరసంబు మహాధానము కలిగి యున్నది. తదర్థము మేము కృషిచేయువారము. నీ విక్కడ యుండి విఘ్నప్రత్యూహ విషయంబున సావధానంబు గమ్య (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

రాజు—(తైర్యతో నంతటఁ దిరిగి) విఘ్నమలారా! తఁగఁగఁడు తలఁగఁడు. స్వధా మీప్రసరణంబు ప్రతివాతంబు గావలయు (తెరలో) మహాప్రసాదము మహాప్రసాదము.

క. ఓరాజా? నీకు వివృత

ద్వారంబులు శ్రేయములు, స్వయంవరము మహా

దారలు విద్యలు, సిద్ధులు

స్వైరాగత లెవఁడు మీఁకు ద్వచ్ఛాసనము.

రాజు—ఏమి నయదృష్టము? నామాటకు విఘ్నంబు లనుమతించినవి నాకిది మహానందము.

(తరువాత వినునచారింపలు విద్యలు ప్రవేశించుచున్నారు)

విద్య—(శీఘ్రముగా నమీపించి) రాజా (హరిశ్చంద్ర) భాగ్యము న వర్ధిల్లుచున్నావు.

అ. వె. ఎందుకొకకు నన్ను ఋషివర్యుఁ డాగాధి

పట్టి బిట్లు గిరిపి బాధపెట్టె

నట్టివిద్యలము త్వదాపదలకు మూల

మూలము వచ్చినార ముఖము చరిత.

రాజు—(చూచి యాశ్చర్యమతోఁ దనలో) ఓహో ! యేమి ?
యీ పూజ్యరాండ్రావిద్యలా? తిక్కాకవిజయిను లగు విద్యలారా!
మీకుననుస్కారమా.

ద్య—రాజా ! మేము నీవారల మయినారము. మమ్మునాజ్ఞా
పింపుము.

రాజు—తల్లలారా ? మీరు నన్ను గూర్చి హ్యూఁగాఁ దలచితిరేని
మి మొక్కఁడు వేడుకొనెదను. దయచేసి భగవానుని కాకాళి
కునకు మీరు వశపడుడు. దానంతేసి నే నమ్మానీంద్రుని కనప
రాధుండ నయ్యెదను.

విద్య—(విన్మయముతో నొండొరులను జూచుకొని) రాజా ? నీయప్త
ము (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(తరువాత బేతాళునిచే నిధానము మోపించుకొని కాపాలికుడు ప్రవేశిం
శించుచున్నాఁడు.)

కాపా—(త్వరితముగా సమీపించి) రాజా ! భాగ్యమున వర్తిల్లు
చున్నావు. ఇదిగో సరిసిద్ధరసం బునీహహానిధానము నీకు లభించు
చున్నది. సర్వశక్తిమంత మీరనేంద్రము నీవువయోగింపుము
ఉ. ఓనగనాథ దీనియుపయోగముచేతన కాదె సిద్ధు లా

మానిత మైనస్వర్భువనమార్గము మృత్యువు గెల్చి, పొందినం
తాననవీనమంజరులఁ దద్దయు శోభిలు మేరుభూమిభృ

తానవులం జరింపుదురు సంకెతసౌఖ్యరసావకాత్ములై .

రాజు—అయ్యా ! యిది దానభావవిరుద్ధము. దీనివలన స్వామిద్రో
హము సంఘటిల్లును గదా !

కాపా—(ఆశ్చర్యముతో, దనలో) ఓహో! యెంతవీర! కానీ(ప్ర)యి
శముగా) రాజా! అది యట్లయినచో నీపీమహానిధానమును గలు
కొని నిన్నును నీకళత్రింబును దాస్యంబువలనఁ దొలఁగించుకొమ్ము

రాజు—అయ్యా! నాకది యెట్లు కాఁగలదు? దాసభావ మధన మని
కదా మనీషులు శాసి చియున్నారు. స్వామ్యర్థమయినచో దీనిని
నేను నిరాకరింపను. నీరిక నా కనువిశేషము కాబట్టి నీ పట్ట
నంచిన యీమహానిధానమును స్వామ్యర్థము పరిహించు
చున్నాను.

కాపా—(ఆశ్చర్యముతో, దనలో) ఓహో ధైర్యము! యిరా! జ్ఞా
నము! ఏమీ యీ మహానుభావత్వము!

క. పులియనవలంబు తాఁగనఁ

జలయించుఁ గులాచలములు సత్యంబుగ ని

శ్చలములు ధీరులమనములు

చలింప వని యెంత లేసి శ్రమనుల నైనఁ.

కాబట్టి నాకెందు కీ యతినిర్బంధము? (ప్ర)కాశముగా బేతాభుని
తో) భద్ర! పోయి నీ వీభూపతి సమాహితము నాచరింపుము.

బేతా—(నమస్కరించి) చిత్తము సాధక! (నిష్క్ర)మించుచున్నాడు)

కాపా—(అంతటఁ జూచి) రాజా! విభావరి ప్రభాతప్రాయ మకా
నది. మే మింకఁ బోయివత్తుమా?

రాజు—అయ్యా! సాధక! దుస్థితకథలయందు మమ్ము నశ్రియిం
పుడు.

కాపా—రాజా! నిన్ను దేవతలు సత్రింపఁగలరు. (నిష్క్ర)మించు
చున్నాడు)

రాజు—(తూర్పు చూచి సప్రసాదముగా) అహ! !

తే. గీ. గాఢతిమిగంబు పంచబంగళముగను

సంధ్య యరుగుండు నిజపురస్సరులు గాను

సఖిలభువనజాతానుగ్రహార్థ మిదిగో

బయికి వచ్చుచు నున్నాఁడు భాస్కరుండు.

కాబట్టి నేనును బరమపవిత్ర యగుభాగీరథీతీరమునకుఁ బోయి
స్వామ్యాదేశము నుండెదను. (ప్రక్రమించుచున్నాఁడు)

— * గ ద్య . * —

ఇది శ్రీహరిమేనవరవ్రసాదాబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాది

సాధువంశక్షీరి నీరాకర రాకాసుధాకరాచ్చనామాల్య

పౌత్ర హరితనగోత్ర పవిత్రగుణిదంబలత్కృ

బాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప

ధానభనూభవ విబుధవిధేయ

సుబ్బరాయనామధేయం

ధ్రీకృతంబగు చండకౌశి

కనాటకమనందు

చతుర్థాంకము.

నాట పాశకునకు = భృగదయాద్వార

మిప్పు డొక్కవరగా వే తలంప

(తెరచిమ్మకొని చండాలుడు సర్వరముగాఁ జివేశించి)

చండ—అరే! చిన్న కొడుకునకు—

రాజ—(సాశంకముగా) భద్రా! చిన్న కొడుకున కేమి?

చండ—ఓరీ! నేను జెప్పనది యిది. చిన్ని కొడుకు జేరువఁగూరు
చుండి కొంతకొంత మూఁడుది కడుపు దరిగోయ నెంతో జాలిగా
నేడుచున్నది. కావున నీవు వేవేగ నావంకకుఁ బోయి నిచేతఁ
బీరఁగుఁబాఁతఁ బుచ్చుకోరా. నే నిదిగో సామియెద్దకుఁ బోయె
దను. (విప్రమించుచున్నాడు)

రాజ—(నడచుచున్నాడు)

(తెరలో) అయ్యో! కొడుకా! అయ్యో! నాకన్నతండ్రి! ఎక్కడ
చున్నావు? పలుకవేమిరా బిడ్డా!

రాజ—(విచిత్రముతో) కటకట! యీ ప్రలాపమెంత దారుణముగా
చున్నది.

(తరువాత ముందు చెప్పినట్లు శోకమును నటించుచు శైబ్యప్రవేశించు
చున్నది.)

శైబ్య—అయ్యో కొడుకా! అయ్యో నాకన్నతండ్రి! ఎక్కడను
న్నావు? పలుకవేమిరా బిడ్డా? (మానుపకటన భింబించి యె
ట్టకేలకఁ దెలివి నొంది కన్నీళ్ళతో) హా పుహా! హా పుహా! యె
క్కడనున్నావు? మాటు పలుకు తండ్రి! అయ్యో! యిది యే
మిరాబిడ్డా! మీ తండ్రిగారు విడిచిపెట్టినట్టే యదృష్ట. మీనురా
లిని న న్నిప్పుడు నీవును విడిచిపెట్టితివి. ఇది యుక్తమగునా యె
న్నా? (మూఁచుచున్నది.)

రాజు—(విని చూచిదుఃఖముతో) పాపమీదీనురాలిని భర్తకూడఁబరిచిజేయినాఁడా ? చీ ఈ పాపి దైవమునకు సర్వథా స్వతః నిష్కరుణఁడే గదా

శైల్య—(తొండరతో లేచి) అయ్యా ! నేమిజరిగింది ? కొడుకెక్కడో బోయెనో గదా ! (చూచి కౌటలి చూచి) కొడుకా ! నాతోమాటలాడవేమి ? నాయనా ! యొక్కర్తను భయపడుదును గదా ! ఈ భీషణమైన మహాశక్త్యా మును గిన్నువిచ్చి చూడవేమిరా ? (ఉన్నాదముతో) బిడ్డా ! యేమనుచున్నావు ? ఉపాధ్యాయులమానతిని గానకుఁబోయి పూవులు గోయు చుండఁగా మార్చితొట్టుతో నుండినల్లత్రాఁచు బున్ను మని లేచి కాటు వైచిన దనుచున్నావా ? అయ్యోతండ్రి ! యేదీ దోయి నల్లత్రాఁచు ? అది నన్నెందుకుఁ గావవనురా కొడుకా ? (అంతటఁజూచి) ఇది యెల్లను గల్లకల్ల. ఇక్కడ నల్లత్రాఁచెక్కడ ? (కూర్చుండి నకరుణముగా) హా కుమార ! కుమార ! లేరా ఒక్క కొఱకు నీవు దెచ్చిన యచ్చిద్రుమైన యీ మారేడఁబత్తిని నూపుఁజేసి లో మొలిచిన యీదర్భాంకురములను జెచ్చెర నాయన కిచ్చిరా గా. హామవేళ యీమన కితిక్రిమియగునని నీవిప్పుడు దెలిసికొనలేవురా. బిడ్డా ? అయ్యయ్యా ! నీతోఁబచ్చిన బహిష్కారులందఱు నింతకు నిల్లు నేదురు గదా ! తేలెమ్మ (లేవఁ దీరుఁ బోవుచు సావేగముగా) ఏమిది ? నాయనా ! నిర్భాగ్యురాలిని నన్ను జముగానే విడిచిపెట్టితివా ? నూరమైతినిరా తండ్రి ? అయ్యో చచ్చితినిరా బిడ్డా ! (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

రాజు—(దుఃఖముతో) ఆహాహా ! కరుణాగంధశూన్యన కా కటికి దైవమునకైన నీయారాలాపములు దుశ్శృంగములుగదా !

శైల్య—హా ! నాథ ! సర్వథా నిష్కృప ! అస్వస్థచిత్తుడవయి నీ విప్పుడెచ్చట నున్నావు ? నీయుత్సంగమునఁ జె గలించు ననుం

గునిను గున కిప్పుడెంతటియవస్థాంతరము సంప్రాప్తమయినదో కనుంగొనము. అయ్యపుత్రా ! యేమిటక బిడ్డను గాపాడుమని నా కాజ్ఞాపించితివి. పాశశీలను నేనాలాగునన గావింప నయితిని.

రాజు—(నవశేషకరుణంబుగా) అహ ! యీపరిణేపము లాయముల ను గోయుచున్నవే.

కైటబ—(మృత్యు) ప్రాప్త్యంగము దడవిచూచి) ~~అహ !~~ కొన్ని ల చెన్నున వన్నెమీఱు నిది నీనెన్నదురు గదా ! ఇతికా యొత్తయినతెప్ప పెండ్లికల నొప్పి పర్యంతపాటలంబు లయి నున్నగర్భవశంబు లగునిది నీకన్నలు గదా ! కొడుకా ! సుఖుటి తాత్ఫిబంధకనినవీ రమిది నీహృదయఘోకమగదా ! తండ్రి ! నవాన హననుండవు, నీయాకృతి యాకృతాంతపాతికన కేమి యవక్షణము దోపించిన దోయి నన్యసంధుని కార్యపుత్రునకు మందభాగి నగునాచరితవల దాలాగున బ్రమాదము గలిగినది. సర్వభా ధర్మమకారణము; లక్షణమప్రమాణము; విజ్ఞా వేదు లశీకవాదులు; అయ్యయో ! సాముద్రికివివక్షణులొక తెంద తో వీరి యవ యవ లక్షణములయంతు విశ్వాసము గలవారయి యితడు దీర్ఘముష్కతుడు వంశోద్ధారకుడు, సార్వభౌముండు గాంగలండని పటమాలు ప్రకంపించిరి. ఆప్రకంపము లన్నియు మందభాగ్యుల నయిన నాకర్మమున నన్త్యములే యును యనవి.

రాజు—(సాశంకముగా) అయ్యో ! యేమీ ! యిది యంతయు నాకే తగిలివచ్చు చున్నది (నిపుణముగాఁ జూచి కన్నీళ్ళతో) ! హే నే మిది ?

మ. గొడుగుజోయిశిరంబు, పెద్దనదు, రత్నలక్ష్మీరముల్ చిన్నిలే యడుగుజ్జీ చక్రసులక్ష్మితంబులు, భుజా లాజానులంబుల్ స్ఫుర

జడజంబుల్ కరముల్ గవుఁగృశమా, వక్షంబాయతం, బన్నువో
గడు సీపాపడు చక్రివర్తి పదయుక్త క్షత్రియాంకూర మే.

(జ్ఞప్తివచ్చి దుఃఖముతో) అయ్యో! నిజముగా మారోహితా
శ్వస కిదే యీడు. అందుచే నాహృదయమున కన.మానము
కలుగుచున్నది. కానీ వత్స కమ గళము దొలంగు గాక.

శైబ్య—హా! భగవానుడా! కాశిక! యిప్పుడుగదా నీవు కృతా
ర్థుడ వయ్యితివి!

రాజు—(సావేగముగా) హా! యేమిది! భగవానుని కాశికని నిం
దించుచున్నది; ఎందుగాని యించుకయు భేద వన్నది కావరాదు.
ఈమె పరదార యెట్లు లగును. నిజముగా నీనాపస్విని శైబ్యయే.
(తిడవుగాఁ దేటి చూచి సకరుణముగా) ఇ.క.న సందేహమెందుకు?
మ. మృదువీణాస్వసమెల్లు రావృత్త నదేయేడ్వో మహారథవో
జెరి. రెండుమైదః పుబెన్నెటిన్యూల్; చిక్కె సమస్తాంగముల్
మదికిం బోలుపరాణ; నెమ్మెయిగిల్ మాలిన్యముం బొందిప్రా
తిది యశాచిత్త రుగూపుచందము న వేద్యం బయ్యడన్ లేఖిన్
హా! వత్స! రోహితాశ్వ! యెక్కడ నున్నవు? పలుక వేమిరా
తండ్రి! (మూర్ఛి) మరలఁ దెలిసి రోహితాశ్వని జూచి)

తే. గీ. ప్రథితమంగళగుగ్గులురచిత మైన

సన్నదిన్నాఁకూక టిజడలు వ్రేల

మధుపలంఘితముగతావరసశోభ

నెనఁగునీమొగ మిపు చొప్ప చేర తండ్రి.

హా వత్స! హా రోహితాశ్వ! హా తిపసకులబాలప్రివాల! హా హ
రిశ్చంద్రహృదయానందన! హా కపిలికాశికదక్షిణాన్యన్యప్రిదా
నశణ్య!

చ. అనిమిషు లొందఁ దృప్తివివి ధాన్వరముల్ నవరింప లేదు, యా
చనకుల కీప్తితార్థము లొసంగను లేదు; దిగంతమం దనం
బును నెలకొల్ప లేదు ; సుఖముం గనలేదు కలార్హ మూషరం
బునవటబీజపున్మొలక నోరె వృథాపాలియివోతే సుతా.

మఱియు నోరిదిన్నియున్న !

చ. శిర మభిషేకతోయమున జేతులు దానమునక, ఒదదవ్వయం

బరిష్టపమాళిపాతమున నందఁగ లేదు పవిత్రాత్మ; మనో

హరభుజుల ధన ధర్మముకిగాక మలంధరియింప లేకు; నీ

పుర నదయించి నుపటి తెఱచు ! పోయినట్లుగా.

(ఆలోచించి) నే నింక నీ టెండరుకుండ వలెను ? పోయేదప్పుచున్న నే

వియొద్దకుఁ బోయి నన్నెఱింగించుకొనియెదను. కాది యయత్న

ము. ఈ నటకే పుత్ర శోకమున మల మలములుగొన్న యాదీ

న రాలిక న్వదశాపర్యయగలన ముఖేత మాతన గఱిగింప నేటి

కి ? (తన్నుఁ జూచుకొని) ఓరిదురాత్మా ! హరిశ్చంద్ర హతక !

నీ వింకను జావ వేమిరా ? ఇంతన్నను నీ వేమి చూచెదవు ? (మూ

ర్ఖిల్లి మెల్లగాఁ గొన్నలు విడిచి) దురాత్మా హరిశ్చంద్రహతక

యిట్టిపరవశమందును నీపాడుప్రొగములను విడిచిపెట్టఁ జాలకు

న్నావు. ఆత్మకా త్వం గావింతుకొనువాని లోకము నక నిన్నుఁ ద

ప్పించి కొనఁ జూచుచున్నవా యేమి ? చీ ! మూర్ఖః —

తే. గీ. దారుణాంధరిప సౌఖ్యనాశకమన

నిష్పజే పోయి మునుఁగు లొకింత మేలు

పుత్రుని ఖచ్చదరాహిత్యమనను నీమృ

చీఁడిటులు గొన్నదెసల వీక్షింప కుండ.

ఉ. ఇంతయు సంత యంచు మితి యెక్కడఁ బుత్రనిమోగజాత దు

ర్దూతదురంతవేదనకుఁ ? దాదృశయాతన లేదు లేద యం

ధంతమమంగు రొరవము నం గౌరవోత్కటభైరవాసిప

త్రాంతరమందు శాశ్వతని నక్కట హేతువుఁబూయవీచికన్.

ఇంక నాలస్య మెందుకు ? పుత్రశోకానలదహ్యమానుండ నగుచేను

భాగీరథీరంబునకుఁ బోయి యీ శరీరమును బరిత్యజించెదను.

(మెల్లగా నడిచి, తలంచుకొని సంభ్రమముతో) అయ్యయ్యో !
నేను బరాధిగడ నన్ననూట బొత్తిగ మఱచి పోయితినే. (విచారించి దుఃఖముతో) అన్నన్న యెంతకష్ట మెంతకష్టము !

క. మృతివలనను గాతురు ని

గ్వృతి సతతయముగ స్వకంఠివృత్తులు ధన్యుల్

క్షీణింప నాత్మచిక్కియు

అతిపాపులు పాపంబుల రికటా యునుండుల్.

(దుఃఖించుచు) అయ్యో ! పంచభాగ్యుడను నే నాకోరికకును దూరమయి పోయితిని.

తే. గీ. దారుణం బైన యీ దుఃఖభారముఁకుఁ

దగిలయకాపిధ పిన్నది ధైర్య మొకిటి;

దేలి నాచింతూతల యంతి మీ అఁ

గులుగునారిన మప్రతికార మరయ.

కావున దుస్సహదుఃఖానలదందహ్యమానుండ నగునన్ను పేకజలంబులం జల్లార్చుకొని ప్రభుశాసనం ననే యుండెదను.

శా. నాదిభ్రాంతిని కృత్త మా నడుమ నవ్యక్తంబ యాదిం దుదిక్ ;
బ్రాదుర్భూతము పంచధా జగము; తత్పంచవి మబ్బం బాకో;
యాదోరాశితిరంగి భంగివలనవ్యాపార మా సంస్మృతిక్
భేదంబేమి వియోగయోగమలకక్ ; ఖేదంబు మోహత్రమే.

తైబ్య—(తెలివి వచ్చి) అయ్యో యీవల్ల కాటిపాగము నన్నింకను విడిచి పెట్టి పోవకున్నది. ఇందుకు నే నేమి చేయుదును. (కన్నీరు చుడుచుకొని) కానీ ఈశ్వరశాసనవృక్షమున నురిపోసికొని యీ పాడుజీవము పోగొట్టుకొనియెదను. (ఊపోసి కొనుచున్నది.)

రాజు—(చూచి తొట్టుపాటుతో) అయ్యయ్యో ! యిప్పుడు మఱియొక జీవితవ్యసనఫలము సంపాద్య మగుచున్నది. మందభాగ్యుడను నే నిందు కేమి చేయుదును ?

(అలోచించి) కానీ ఈలాగునఁ జేసెదను. (మఱియుఁగ చోటికిఁ బోయి 'మృతివలనను గాంతుడు నిర్వృతి' యను నీ పూర్వోక్త పద్యము చదువుచున్నాఁడు.)

చ. కనఁ బరలోకభూములు స్వర్గస్మృతిభేదవిపాకవిభ్రమం

బునను విరూఢచూర్ణములు నొకట బరలోకతత్త్వవిజ్ఞనములు మాయ నిజనము సల్పి హానిఁజేసి నెమ్మదిం నునదనిశ మపార మై యవశాత్పులయేతదసార సంస్కృతి.

శై బ్య—అవురవురా ! యెంతప్రమాద మెంతప్రమాదము ! మరణమహాకాళవవ్యాసక్తహృదయ నయి పరాధీనజీవితకాల నగు నేను దానస్వము విస్మరించితిని. నేను బదతి యట్లే చేసి యుంటి నేని జన్మాంతరమున నయిన నీదానభావము నన్ను విడు వకుండును గదా ! అయ్యో ! యప్రీతికారిదారణం బగునీదశావిపర్యయం బున నే నెందఁక నలమరుదానను ? కానీ కాలోచితము నాచరించి దానస్వముచితం బగు శుశ్రూషచేత బ్రాహ్మజోత్తము నారాధించుచు నదృష్టహీనురాలను నే నీమనుష్యలోకమునఁ గ్రమ్మి జన్మింప కుండ ప్రతోపవాసనియమంబుల నీదేహంబు లోషిల్లం జేసికొనియెదను. (సాద పేర్చుచున్నది)

రాజు—(చూచి దుఃఖముతో) అయ్యో ! యీమె కాలోచితకర్మమున కప్పుడే యారంభించింది. (తనలో) దేవీ ! బాగుబాగు ; నీ విట్టియవస్థయం దయిన నాభిజాత్యము నతిక్రమింప ఈన్న దానపు. ఇంక నే నీమెను సమీపించి ప్రభుశాసనము నెఱవేర్చెదను. (సమీపించి విచారముతో) దేవీ ! (అర్ధోక్తి నోరు మూసికొని) ఓమహాభాగురాల !

క. సడచుక నాయాచేశం

బిడకయు. మృతకంబలంబు నెవ్వరు గానీ

నడవంగ రాదు మానవవు

గడఁ గావింపంగ నుముకర్జను లెని యుగ్.

కాబట్టి మృతకంబుము నీయవాయును. (కన్నీళ్ళడంచుకొని చేయి సాచుచున్నాడు)

శైబ్య—(భయము నటించుచు) ఇద్రీముఖ ! దూరముగా నుండుము నేను నీకిచ్చెదను.

రాజు—(అజ్ఞించుచు) ఉన్నాడను.

శైబ్య—(రోహితాశ్వశరముమీదనుండి ఒట్టవ్రీసి నిచ్చుచు హస్తమున జూచి విస్మయముతో దనలో) ఏమిది ! చక్రవర్తి లక్షణలక్షితం బయ్య నీచెయ్యి యిటువంటివ్యాపారమునం దుపయక్త మైతి ! (సమీపించి మెల్లగా నెల్లయవయవములుచూచి యానవాలు పట్టి) ఏమిది ! అయ్యో ! ఆర్యపుత్రుల ! (తత్తట పాటుతో) హా ! యార్యపుత్ర ! రక్షింపు రక్షింపు (పాదముల మీదఁ బడుచున్నది)

రాజు—(తొలగి) దేవీ ! చండాలువాన్య నూషితుడ నయిననన్నంబుఁ దగదు. ఊరికిల్లు మూరికిల్లుము,

శైబ్య—(ఊరికిల్లి) అయ్యయ్యో ! యిది యేమి ?

రాజు—దేవీ ! యిది పూర్వజన్మకర్మములఫలంబు. నీ విందుకు విలపింపకుము. మృతకంబలమును దెముట్టు.

శైబ్య—(దుఃఖముతో నిచ్చుచున్నది) ఆకాశమునుండి పుష్పవర్షము కురియుచున్నది.

ఇంద్రు—(వింతతోఁ జూచుచున్నారు)

(తెరలో) క. జౌరా దానము, శీలం

జౌరా, ధీరత్వ మార, యౌరా సత్యం

బారా యోరుపు, జ్ఞానం

బారహరిశ్చంద్రభూపహర్యశ్చ-కుఁ.

తై బ్య—(విని నల్లాఘుఁ గా) ఆహాహా ! మొవరోగాని యూహ్యపుత్రుని గుణశ్లాఘువలన నాహృదయము నూటడించుచున్నాడు అయిన నీగుణశ్లాఘుమున కేమిగాని యార్యపుత్రుని కీదృశావస్థ తటస్థించుట చూడ నర్హా ధర్మమకారణము సత్యమరణ్య రోదనము, విజ్ఞాన మాధకారకము.

(ధర్మశ్రుడు ప) వేళించుచున్నాఁడు)

ధర్మ—హా ! పతివ్రతామణి ! హా ! మహారాజహరిశ్చంద్ర ! నే నకారణముడ నెట్లులగుచును ? చూడు.

చ. తమతమసత్యవాక్యముల దానములక మఱి యూర్జితంపుఁగ ర్మములను లాతిభూపతులవండలి కెయ్యిని దుర్లభంబు ల వ్వివలతరాశిద్రవ్యసంపత్తియు లై తగుశాశ్వతంపులో కమలను నేను నీకు నొసఁగఁ జూచెంచినవాడ నియ్యెడక కావున నీవింక విచారింపకుము, వశ్య ! రోహితాశ్వ ! యూటడిల్లు మూటడిల్లుము.

రాజు—(చూచి నంతోపముత్యం) ఏమీ భగవానుఁడు ధర్మశ్రుడా ? మహాత్మా ! యభివాదనము చేయుచున్నాఁడు.

తై బ్య—స్వాహా ! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

రోహి—(మెల్లమెల్లగాఁ గన్నలు దెఱచుచున్నాఁడు)

ధర్మ—రోహితాశ్వ !

క. పిశ్యధర్మ పాలితుండ న

యితీ వీపు కుమార ; మరల నేతెంచెను నీ

గత మెనయట్టిప్రాణము

క్షీతిప్రజలను నేలుకొనుదు దిర మూటడుమా,

రోహి—ఓహో ! మాయమృత వచ్చినది. అమ్మా! నిన్నిచ్చుటి కై
వరులసిగని వచ్చినారు ?

శైల్య—ఎవరున్నారు నాయనా ? నాకర్కమే నన్నిక్కడకుఁ దెచ్చి
నది.

ధర్మ—వచ్చి! రోహితాశ్వ ! యిదిగో బ్రహ్మలోకానికి మిత్రుఁడై
నీయెదుట నున్నాఁడు.

రోహి—ఓహో ! నాయనగారా ? రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు. తండ్రి
మీఁద న్నాని చున్నాఁడు.

రాజు—పుత్రకా ! చండాలనేవదూషితుని నన్న నీవు దాఁకఁ గూ
డను.

ధర్మ—రాజా ! నీ వింక నీదీనాలాపములను జాలింప వచ్చును.
ఏమనఁగా—

శా. నీయిల్లాలిని గొన్న బ్రాహ్మణుఁడు పట్ననంయుతుం డెవ్వఁడో
హేయాకారముతోడ నిన్ను గొనినాఁ డీమూలవాఁ డెవ్వఁడో
న్యాయం బొప్పఁగ నందుఁ జేయుదువా రాజ్యం బెల్ల గుహ్యంబుభూ
పాయాధార్థ్యమెఱుంగ నీ కిప్పుడు దివ్యలోక మే నిచ్చెనక.

ఎవఁడురా పరిచారకఁ డక్కడ ?

పురుషుఁడు—(ప్రవేశించి) స్వామీ ! యాజ్ఞాపింపుము.

ధర్మ—ఓరీ ! విమానమును దీసికొని రమ్ము.

పురు—చిత్తము స్వామీ (అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

ధర్మ—మహారాజా ! నీ విమాన మునితోహించి దివ్యకేసరిమువ న
ర్యము నెట్లున్నదో విలోకింపుము.

రాజు—చిత్తము మహానుభావ ! [దివ్యవిమాన మారోహించి ధ్యాన
ము నటించి] * ఓహోహో ! విద్యలు దన్నుఁ బొందిన పన్నవం
తోపముచేత భగవానుఁడు కౌశికుఁడు మారాజ్యమును విడిచి
మంత్రుల కప్పగించినవాడు.

ధర్మ—మహారాజ ! భవదీయ మగునత్యవశ్యమును బరీక్షింప వేడి
మూలపోధనుఁడట్లుచేసినాఁడు గానియాయనకు నీరాజ్యమెందుకు?

నీవు సంభ్రమింపక యింకను దేటగా సర్వము నాలోకింపుము.

రాజు—(వెండియు ధ్యానము నటించియానందింపుతో) దేవీ ! నీవె
తయదృష్టవంతురాలవు.

ఉ. బాసగా వినం గొనపాటుఁ డపారకృపానిధానుఁ డీ .

శామాను సుముక్తః (బాహ్యశ్రీయు సర్వజగజ్జనయిత్రి) యద్రీజా
మానిని ; నన్నుఁ గొన్నతేడు వాఁడగు నాడెఁ ఘుండు ధర్మదో
చాన ! యథార్థ మిట్లగుట శల్యము. నేడు నాహృదిన్.

ధర్మ—అట్లయిన నిష్పదు రాజా ! ఈమారుని రోహితాశ్వనిఁ బృథివీ
రాజ్యమున కభిషేకింపుము.

రాజు—చిత్తము మహాభాగా .

ధర్మ—సింహాసనము సింహాసనము : ఆతపత్ర మాతపత్రము ;
చామరము చామరము ; జలకుంభము జలకుంభము.

పురు—హ. ఇదే భ సర్వవివరత్న సంస్థగిత మా
హేమోచ్చసింహాసనం

బిదిగో శారదచంద్రమండలనిభం

బిద్ధాపత్రంబు ; కా

మ దిక్షల్లి న్నగుహేమదండరుచిరం

బుల్ చామరా లివ్వె; కాం

డధికాట్యప్రకసంభృతాంబు పరిపూ

ర్ణస్వర్ణకుంభం బినే.

ధర్మ—(పైకి జూచి) ఓహో ! యెంతయదృష్టము ! ఈ రోహితా
శ్వనిమారుని యభిషేకింపఁగోచువను దేవత లభినందించుచు
నైనారు.

ఉ. వీరె నదుల్ ధరించిరి పవిత్రవయఃపరిపూర్ణకుంభముల్ ;

భూరిసుపర్వకుందుభులు మోగు నివేదివి యందు ; ముక్తమం

దారసువృష్టుతా చిదిగో సర్వనమఃబాహరితు రచ్చరల్ ;

చేరి యిదే నృపాలుని భజింతు నిజాంశములన్ ధిగేశ్వరల్ ;

కరణీయ మాచరితం బయ్యె గావున నీ విచ బ్రహ్మలోకమునకుఁ బ్ర
యాణము గమ్ము.

రాజు—భగవానుడా !

శా. సందట్టోష్ఠత ఘోరతిర్జనల విశ్వామిత్రుఁ డుగ్గుడు రాఁ
గఁ, దేవా ప్రజలం ద్యశించి యెట కేగఁ జాతు కొంపొమ్ముమ
మ్ము దో నంచు నబాష్పశీనకుఁ టులై ము న్నన్ననావారి మో
సం దిగ్గ స్వీకి కాంతు నె ట్లొకడఁ ద్వత్సదిష్టలోకంబులన్.

ధన్యు—రాజా ! స్వకర్మవైచిత్వీంబునం జేసి యుచ్చావచస్వభావు
లగుపరిజలకా, యంతలేసి భాగధేయంబులు ?

రాజు—మహాత్మా ! విను నాశ్చయము.

క. తిరుగుదు నయ్యెలోకము
లరనిమునం బైన వాత లందఱతోనే
దొరకుత నాదలపున్నెపు
నెరసునసే వారిలకును నీచూపుగతుల్.

ధన్యు—(విస్మయముతోఁ దలలో) అహో ! యీరాజుచరిత్రము
లోకోత్తరము ! [ప్ర]కాశముగా రాజా ! యేతత్పూర్వదానసలభా
వితం బగునపరవృత్త్యా సంభారంబు చేత పక్షును నీపరిజలకం గూడ
శాశ్వతలోకంబులు సంపాదించుకొన్నాడవు. నీ కింకను గావలసిన
దేమి యున్నదో దానిని బ్రసాదించెన నడుగుము.

రాజు—భగవానుడా ! యంతకన్నను నాకుఁ గావలసిన దొకటి
యుండునా ? చూడు—

చ. పానఁగుటఁ జేసి విద్యలు తపోనిధి నాపయి వీడె గోప మీ
నిసుఁగును బ్రాణముల్ వడసి నేలకు నయ్యెను జక్కివర్తి; నా
కొనఁగితి నీమదర్శనము; కొందఁగఁ గల్గెను బ్రహ్మలోకముకా
గొనఁగఁ నింకకన్న నొక్కోరికి నా కెదలొన నుండునే,
అయిన నట్లగుఁగా.

మత్తకోకిల. పైరుపచ్చలతోడ నిచ్చు లపారసౌఖ్యబుధాని
 ధారుణీపతి, గెబ్బితో వసుధాస్థలీపతి గానిత
 సారవేత్త లనుగ్రహించుతస్కపుల్ నిజకావ్య
 భారమందును బాచుకొల్పినభవ్యపుంగుణలేశము

ధర్మ—తథాస్తు

రాజు—మ. ఎవర ధీనాటక మాడె మే మెంతే గగుర్పూరి ప
 ర్వవశుండై ఘనపత్రుహేమహణిభూషణ సులిచ్చెడిన
 బవనీశుండలకార్తికేయవిధి ధీగాంభి ధీతీరంబునక
 గవిపే రగ్రసరంబుగా జగహ లోనం గ్రుమ్మరుగావుశక
 ధర్మ—తథాస్తు. (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

—* గ ద య . *—

ఇది శ్రీహరిమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాది
 సాధువంశక్షీర సీరాకర రాకాసుధాక రాచ్చనామాయ
 పాత్ర వారితనగోత్ర పవిత్రగుణాకదంబలక్షణ
 బాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపగాజప
 ధానజనూభవ విబుధవిధేయ
 సుబ్బరాయనామధేయం
 శ్రీకృష్ణబసు చండకాశి
 కనాటకమునందు
 సర్వంబును
 పంచమాంకము.
 సంపూర్ణము

శ్రీ

విక్ర మోర్వశీయ నాటకము.

ఇది

కాళిదాసకవి విరచితముయిన

సంస్కృత నాటకమునుండి

రాజమహేంద్రవరమున

చారిత్రసముదాయ మొదటితరగతి బోధనాభ్యాసన పాఠశాలయందు

బ్రహ్మనాంధ్రోపాధ్యాయుండును

వ డ్దా ది సు బ్బ రా య ని చే తు

దెలింపఁబడినది.

~~~~~  
'రెండవ' సంస్కృతము 2000 ప్రకరణము.  
~~~~~

రాజమహేంద్రవరము.

అయ్యగారి బాపరాజుగారిచే నీరవిద్యాలయము ముద్రాపకశాలయందు

ముద్రాపఁపఁబడియున్నది.

1912.

సెల 0 8 0.]

[కాపీ క్రైస్తవ.]

వసురాయకవికృత గ్రంథమ

1. అభిజ్ఞానశాకుంతలనాటకము. (టీకాసహితము) 0
2. వేదీసంహారనాటకము. (రాద్రీసప్రధానము) 0
3. మల్లికార్జునరసప్రకరణము. (అంతఃములవలెయు గవి యొక్క చిర్రీసటముతో నున్నది.) ... 0
4. ప్రబోధచంద్రోదయము (శాంతరసప్రధానము) 0
5. చండకాళికనాటకము (హరిశ్చంద్రకథ) 0
6. విక్రమార్కవీర్యనాటకము (శృంగారరసప్రధానము) 0
7. సూక్తివసుప్రకాశకము (లోకదృష్టాంతసమన్విత సీతి బోధకపద్యగ్రంథము.) ... 0
8. సుగుణప్రదర్శకము ... 0
9. భక్తచింతామణి ... 0
10. భాగవత్కీర్తనలు ... 0
11. సందనందచళితకము (విష్ణుభక్తులకానందికరము) 0
12. దైవభక్త్యుపన్యాసము ... 0
13. అంభరీమణుసందేశము ... 0
14. భామినీవిలాసము [సంపితరాయవీరచిత్రమునకు కలుగు] 0 11
15. సూర్యశతకము (మూలశ్లోకములతో నూడిమన్నది) 0
16. సతీస్తోత్ర (కరుణసభాయుష్టము) ... 0
17. మతస్తోత్ర (అపమధ్వానకశతకముతో నున్నది.) 0 4
18. గౌరమీమహాజలమహిమానుష్ఠానము, గోదావరి నాకావిహారము చాటుప్రబంధము; 2 చంపకమాలికలుగలది. 0 2
19. మమనోమనోజ్ఞము (భారతవచనము 1 వ భాగము) 0 7
20. డిటా (2 వ భాగము) 0 9
21. డిటా (3 వ భాగము) 0 8

పై గ్రంథములు వలయువారు వడ్డెడిసుబ్బారాయకవిగారి రాజమహేంద్రవరముని వ్రాసినవలె

ఈవిగ్రంథమున గవికలసాగ్యభామం దగుకాలిదాను సంస్కృతభాషయందు రచింపబడినాడు. ఇది శృంగారరసప్రధాన మయినది. ధీరలలితనాయకగూఢ సంభవమును, బుద్ధిసంకసముత్పన్నుండను నగు పురూరవశృంగారి దీనికిం గథానాయకుండు. విక్రమకాలి యగునయ్యేలికను, వేలుపువేలది యగునర్వకిని గూర్చి యెఱవేర్చినది గావున, నిది విక్రమేశ్వరశిష్య మని, విక్రమేశ్వరశి యని వాడవచ్చును. రూపకములలో నాటకము మొదటి దగుటను, దక్కినవానియందుఁ గూడఁ దఱుచుగ దానిలక్షణములే పట్టించుటను, దీనికిఁ గూడఁ దన్నామమున సామాన్యశ్రవణవారంబు గలిగియున్నను, ద్విగమానుమ సంశ్రియం బయి, యయి దంకములు గల దగుటంబట్టి, యీవిక్రమేశ్వరశిష్యమును నాటి కాద్యష్టాదశోపమాపకములలోనితోల్పక మని విశేషణ్ణ లగునవసరము పేరుకొందురు.

ఈవిగ్రంథమునకుం గథానాయకుం దగునప్పురూరపుండు, తీర్థరాజం బగు పురీయా గంబునంకరాశంబునఁ బ్రీతిప్రసాదపురంబున నభివసించి, నిఖిలజనరంజనముగా నిజాపాలమును వేయుచుండెను. ఆపృథివీసుర డొక్కనాఁ డరద మెక్కి యొక్కదక్కడ విహారంబు సలుపుచుండఁ, గురేరభవనంబునుండి మరలివచ్చుచు మాగ్ధమధ్యమునఁ గేళి యను రక్కసునిచేరఁ జొరవట్టఁ బడినతమప్రాణసఖి యగునన్వశిఖి శేషువునన్నరంభాప్యప్సరసల యార్తప్రీతిపంబు లభివసలుకు విషవచ్చెను. తోడనే యార్తత్రాణైకపరాయణుఁ దగునాధరణీరమణుం దవ్వేలుదురుగల నూటదేంది యాశ్రించురక్కను నుక్కిరించి, యుర్వశిని వీడివించితెచ్చి, యామెనెచ్చెలలకు సమర్పించెను. తత్కారణంబుగా నది మొదలవచ్చుదవతి యాక్షితిపతియందు మనసు దగిలి, యనన్యాయశ్చ చిత్తంబునఁ దథ్యావంబును సలుపుచుండెను.

ఇట్లుండునంతఁ గొంతొకకాలంబున నింద్రునిభయందు లక్ష్మీస్వయంవర మనునొక నాటక మాదనలసినవచ్చెను. అందు లక్ష్మీవేషమును ధరించినయీశ్వరశిషి వారుజీర్ణామికాధారణి యయినమీనక “వీడెంద మెవనియందుఁ దిలకియున్నది” యని యడుగఁ, “బుదుచోర్త మనియందు” ననవలసినది“పురూరపునియందు” నని బదులు వలికెను. అది విని తత్కాలంబు లిక్షుకుం దగుభరతముని గిదిసి “వీవు మానుషివి గ” ప్పని దానికి కాపంబిచ్చిన, నచ్చెలల తత్కర్మణంబులకు తన్ను వేడుకొనినం గనికరించి యిందుగ్రిందు “నాకు కనుబొమనాయం దగునప్పురూరపునిం గుమారకుఁ దుదయిండువలయు బొంది యుండు”

మని యనుగ్రహించినఁ, బ్రసాదం బని యుగ్వశ, యాయుర్వ్యక్తునకు వ్యావర్తక యయ్యె. అశునీకథయే యీలోక్రితమున వెంటో చిరుత్కారముగా నుట్టివెనుకేయఁ బడెను. సంస్కృతపురుషులలోఁ బాతకేదము లనేకము లున్నవన్నయంశము విమర్శకు తెలుంగకపో దని నమ్ముచున్నాను.

నే నిప్పటి కయిదాటు సంవత్సరములక్రిందట, వేదీసంహారనాటకమును దినిగించిన తరువాతనే దీనినిగూడ నాంధ్రీకరించితిని గాని, దానినిబోలే దీనిని బ్రయోగించి మాచుటకూత్ర మెన్నఁటికిని దట్టపించినదికాదు. ఇంచులపాత్రయులు పెక్కు లంతరాళమునఁ బ్రవేశింపవలసిన వగుటచేత, దీనిప్రయోగ మెల్లకతును నులభ సాధ్యము కాదు గాని, సాధ్య మయినచో మాత్రము స్వభావములను సభ్యుల నానందపఱవకులను జేయఁ జాలు ననుటకు సందేహము లేదు. ప్రయోగకుశలుల గణితలక్షణల యుల్లంబులను దీని మూలమునఁ బల్లవించు జేయుదురు గాక. 1890 సం॥ అక్టోబరు. ప॥ ను

ద్వితీయముద్రిణపీఠిక.

ఈనాటకము మొదటికూర్పుపర్వముల పదిపండ్లందు సంస్కృతముల క్రిందటనే నిశ్చయముగా న్నియవడినవి. అప్పటినుండియు నాంధ్రీదేశమునానాముఖములనుండి యవిరాహముగ నీపాత్రముకొఱకు ననేకులు రసస్థిలు నాకు వాగ్మయించున్నారు, అయినను బునర్వద్విగ్రహము గావించుటలో నేను క్షమిముగ శ్రద్ధచేయనికారణమునఁ జదువరుల కీనాటకము దుష్ట భ మగుచుండెను. జనానురాగమునకుఁ బాత్ర మునుగగ్రింధము నిట్లుపేక్షించుట మంచిది కాదని యీసంవత్సరము దీనిని మరల నచ్చొత్తించితిని.

మొదటికూర్పు పర్వముల చెన్నపురియందచ్చు పడినవి. అచ్చుచిత్తుల నేను దిద్దుటకు వీలు చిక్కనికీతమున వానియందు బహువిధస్థానీకముల దొడరెనవి. వానిని బునర్వద్విగ్రహమున నేను సరింపఁ దలంపునని యుండఁగాఁ, గీర్తిశేషులయిన గొల్లపూడి రామదాసు బి. ఏ గారు విమర్శరూపమునఁ గొన్నిచోట్ల శక్తికొలఁది నాయుద్యమము నకుఁ దోడు నూపిరి. అందులకుఁ గృతజ్ఞుడ నయి వారియాత్మకు నిత్యనుభూతున గోరుచు నీద్వితీయముద్రిణమున నాయాంధ్రీకరణమును వెండియు మూలముతోఁ బోల్చి యుచితములయినసరింపఁ బర్యవశ్యములయందుఁ గొన్నిచోట్లఁ గావించితిని. పుస్తకముల కొఱకు బహుదీశములనుండి వ్రాసి వ్రాసి విసిగియున్న చదువరుల డెందముల కింక నీగగ్రింధ మానందము గలిగించుఁ గాక.

1 ఏప్రిలు 1912 సం॥రం. }

వడ్డాది సుబ్బారాయుడు
రాజమహేంద్రవరము.

శ్రీపరమాత్మనేనమః

ఇష్టదేవతా పార్థనాదికము.

శ్రీలకుఁ బుట్టుపట్టుఁ, దనుఁ జేరుబుధాళికఁ జెట్టుఁజెట్టు, ధీ
శాలులగుట్టుమట్టు, భవసాగర మీఁదకు మెట్టుగట్టు, బ
ల్లోకులకాఠాగ్రుగ్గునుడిగొట్టు, జగంబులకట్టు, ధర్మము
నాల్లఁగ నీనిపట్టు, నభునాగవిరాట్టు, విరాట్టుఁ గొల్చెదన్.
ఉ. పూవులు గుచ్చిచూలకంపాలికఁ దావు లెఱుంగుమన్, రసో
జ్జీవకశబ్దరాజిఁ గృతి శేఖరముల్ రచియించునత్కిన్త్రుల్,
శేవలతద్రుగ్గిహాఁకృత్యమునందు మిలిందచాతురిన్
బావనసాహితీం దవరుపండితు లందుఁడు మన్నమస్కృతుల్.

చ. దివిసెపుఁబూలమాదిరి నతిమృదిమంబులు కాలిదాసన
త్తరురసనం జనించినపదంబు లి వంటినఁ గందు నాక, తెం
పరినయి తెల్లలోనికిని మార్పఁ దలంచితీ వికృమార్వణిన్,
సరళపుఁద్రోటకంబు రససంభరితం బిది యే మొనర్తునో.

ఆ. వె. ముందు నేను మేఘసందేశ మాంధీక
రించి, కొంచె మలవంచుకొన్న
బరిచయం బొకింత పని నేయకున్నె యీ
వికృమార్వణియవిరచనమునో

నుగంధి. ప్రికృమంబు దప్పి యడ్గభంగ మైన, నింకనే
వికృతల్ గనంగఁబడ్డ, వానిఁ దల్పరే సుధీ
చక్రస్వర్తలారా! నేను సంస్కరించుకొందు నీ
వికృమార్వణియమందు నేఱు నేఱుకూర్పులన్.

క. అని యిష్టదేవతా నే

వనమును, విద్విత్కృష్ణవనమును, విజ్ఞా
పనమును, మాతృకగుణభా
వన మొనరిచి రచనసలుపు వ॥ ను॥ రాయంజన్.

ఈశ్వోటకమున వచ్చుముఖ్యపాత్రములు.

పురుషులు.

రాజు — కథానాయకుఁ డయినపుడూఁడవుఁడు.

చిత్రగఢుఁడు — ఉర్వశిని విడిపిండుకొనివచ్చుట కింద్రునిచేఁ బంపఁబడిన గంధర్వ.

సేనాధిపతి.

విమాపకుఁడు — పురూరవుని వేడుక చెలికాఁడు.

సైన్యఁడు }
గాలవుఁడు } — ధరతమునిశిష్యులు.

కంచుకీ — పురూరవునియంతఃపురమున నుండువాఁడు.

కుమారుఁడు — పురూరవునికొడు కగునాయువు.

నాగఁడు — దేవముషి.

స్త్రీలు.

ఉర్వశి — కథానాయిక యగునప్సరస.

గంధ }
మేనక } ఉర్వశిసఖు లగునప్సరసలు.
సపాదవ్య }

దేవి — పురూరవునిపట్టమహిషి.

నిపుణిక — దేవికిఁ బరిచారిక.

తాపసి — చ్యవనాశ్రమమునుండి కుమారునిఁ దీసికొనివచ్చిన వృద్ధురాలు.

వీరును మఱికొందఱు పరిచారకులు మొదలుగువారును.

వి క్ర మో ర్వ శీ య ము.

ప్రథమాంకము.

(రఘువార సస్పృహలగుంపు బ్రవేశించుచున్నది)

అప్ప—అమరపక్షిపాతంబు నాకాశగమనంబును గల యయ్యలారా! రక్షింపుడు రక్షింపుడు.

(రఘువార రథమెక్కి రాజును సూతుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు—ఏడుపక్షులవలెను, నే నిప్పుడే సూర్యు నుపాసించి వెచ్చినపురుగుల నుడను. నన్ను జేరి మిమ్ముఁ గావలసినది జేసినుండియో చెప్పుడు.

రంధ—దేవా! రాక్షసునిగర్వమునుండి.

రాజు—మీకు రాక్షసునిగర్వమున నేమిడు మూఁడినది?

రంధ—మహారాజా! చిత్తగింపుము. ఇరవలశపోమహర్త్వమునకు మర్తలపడు నిండుగినికి మెత్తనిగత్తియు, రూపగర్వం యగుశ్చిరరుణికి నిరాకరణంబును, ద్విదివంబున కాభరణంబు నగుమాయనుఁగునెచ్చెలి యువ్వకి కుచేరభంగంబునుండి నచ్చుచుండ హిరణ్యపురవాని యగుకేశి యనుపలలాకి, చిర్రలఘాద్విలీయ యగునవమృతకాశిని గాంచి మాతామృతగా నెరుకొని పోయెను.

రాజు—సరే. తెలిసినది. ఆముక్తికృడి యేదిక్కుగఁ బోయినాడు.

మేనక—దేవా! పూర్వోక్తముగా.

రాజు—అచ్చలారా! యింక మీమనోవృద్ధ నుజ్జగింపుడు. మీచెలిమికలైన జెలి విడిపించి లేరఁ బ్రయత్నించెదను.

రంధ—రాజేంద్రా! చంపిం న కేకపురుషంబుడ నయిననీకిది యనురూపమే గదా!

శ్రీకృష్ణ.

శ్రీమద్రామాయనేపథ్యము.

వికృతమార్వశీయము.

[నాంది]

వీనిన్ గోచరింపి నిండుకొక్కనిగ భావింపించు వేదాంత మె
వ్యానిం జెందనియ్యిశ్వరాశ్రయట నన్వేషింతురం బయ్యె, నే
వానిన్ గోయునుగో పూనిన్ నియమితప్రాణానిమోతేయ్యుని
ధాణం మాల్జిగభక్తిగమ్యుఁ డిడుఁ గాతన్ మీకుఁ దైల్యమున్.

[నాంద్యంతమున]

సూర్యధారుడు—అతివిస్తర మెందుకు? (తెరవంకజూచి) మారిపో! యిటురా,
గారిపాల్వనముడు పునేశించి)

పాత—అయ్యో! యిదిగో! నిచ్చినాను.

సూర్య—మారిపో! సాధారణముగా నీనడమ్య లీవలలో బూర్వవిశేషచిహ్ను
మునప్రబంధములయభివ్యక్తమును జక్కగ వీక్షించినవాడేగా! నే నిన్నుడు వికృ
తార్వశీయ మెనునొక యభ్యుద్భావనాటకమును బ్రయోగింపఁ జలంఘనం! ఇది. కాదు! ఇ
దితమవేషములయందు జాగ్రత్త నుండునది యని పాత్రస్థితియతోఁ జెప్పము.

పాత—అయ్యో! చిత్తము. (నిష్క్రమింపబడుచున్నాడు.)

సూర్య—నే నీసభయందలిపాత్రముల కొకవిభాషణముఁ జేసికొనుచున్నాను.

ఆ. పే. ప్రశ్నములనుమీఁదియనురాగమున వై నాన్వేషింతు గోరమున వై న

వాలకింపఁ య్య పాత్రధారుని, వి. దానానులా! కానిదానకృతిన.

(తె. లో) అమోఘకపాత్రంబు నాకాశగవంబును గల యయ్యలారా! రక్షిం
డు రక్షింఘుడు.

సూర్య—(నియంతరించి) ఏమి! మనీషుడెట్లావనానందము గొనంకిలు విల
సూనున నాప్తిప్రసాదంబుల విసంపాదుచున్నది. (అలోచించి) ఇత తెలివినది.

క. నారాయణశోభన సునివారాంగన భవనుఁ గొలిచి వచ్చెడుదానిన్

దారి నొకయనున నెఱిగెనసారాంగన లజయ రచివి క. కాశీనున్న.

(నిష్క్రమింపబడుచున్నాడు. ప్రస్తావన.)

రాజు—మీరు వాకొంటు నెక్కడఁ బ్రతీక్షించు చుండెదరు?

అప్ప—దేవా! యీ హేమకూటశిఖరమున.

రాజు—నూతుడా! గుత్తిముల నైశాననిశ సతివేగమునఁ దోలుము.

నూతు—దేవా! చిత్తము. (అట్లుచేయుచున్నాఁడు.)

రాజు—(రథవేగము నిరూపించి) మేలు! మేలు! నూతుడా! యీరథవేగముచేత మనకంటె ముందు బయలుదేరినయనూరునయినను (నైనీ లేయనైనను) గలసికోవచ్చును ఇక నాపాలసునింపిని గలసికొనుట యెంతవని? ఇదిగో! జూడు.

చ. పొడియియు లేరిముందు భువమూర్ చను భూలిగ; నాకుసండులం

దడరు నరిగిమయిన నరాంతరవైఖరి; యశ్వమాలిపై

నిడుపగునట్టిచామరము నిశ్చలం గనుఁ జిత్రిగాత్మతీన;

నడుచును వేలిలకేతువససయ, కొనన్ నిలుచున్ మరుశ్చన్.

(రాజును నూతుఁడును రథముతో నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సహజన్య—సఖీ! రాజుని వెళ్ళినాఁడు. మనము గూడ నిర్దిష్టప్రయోజనమునకుఁ బోవుదము.

మేనక—చెలియా! యిట్లే చేయుదము.

(అందఱు హేమకూటశిఖరము సభిగోహించుచున్నారు)

రంధ—అరాజుని మనహృదయశల్కము నూడఁ బెఱుగునా?

మేన—సఖీ! సంశయింపకు.

రంధ—దానవులు దుష్టయులు గదా!

మేన—సఖీ! యిందుండి సయితము యుద్ధము తొలగించినప్పుడు, మధ్యమభాగము నుండి బహుమానపురస్కారముగా నీయననే దోడుకొనిపోయి, విజయముకొను నేనా ముఖమున నిలుపుకొనుచున్నాఁడు.

రంధ—స్వభావ యిటు నిరంకు జయశాలి యగుఁగాక. (కొగిమూరకుండి) సఖులారా! యూజశీల్లంఁ దూజిశీల్లంఁడు. ఇదిగో! జంపిచిత్తమగునారాజుని రథము పూరికేతనమునఁ దోఁతెంచుచున్నది. ఇతఁడు కృతార్థుఁడు గాక పెచ్చునాఁడు కాఁడని తలం చెదను.

(అందఱును గన్తురెత్తి చూచుచున్నాడు.)

(తరువాత రథమెక్కి రాజును నూతుఁడును, భయమునఁ గన్నులు మూపికొని చిత్తరేఖ
వూడిచేయి యూతగొన్నయగ్వశియఁ బ్రవేశించుచున్నాడు.)

చిత్త—సఖీ! యూఱిజిల్లు మాఱిజిల్లుము.

రాజు—నుండరీ! యూఱిజుమాఱిజుము.

ఆ. బ. భీమరా! యనుగభీతి యప్పుడ పోయెఁ; ద్విభువనాననుఁడు గదే బలారి;
తెల్లవారఁ బెమ్మిత్తెఁగ పశ్యమ లట్లు, విఙ్గవిరిక నీదునెడఁకనులు.

చిత్త—అయ్యో! యూపిరిమాత్రమున జీవించి యున్నయీకొమ్మ యిప్పటికిని
జీతన పారయ కున్నది.

రాజు—చిత్తరేఖా! మీచెలి యీమె మిక్కిలి యచలిపోయినది నుమీ. చూడు
క. ఇందుముఖిలఁదగుబ్బల, సందున మందాగతునుమందర మదరదు నీ
నుండరికిఁ జెడచి గుండెలు, కర్పిండుగఁ గొట్టుకొనుచున్నకై నడి దెలుపున్.

చిత్త—(నకరుణముగ) సఖీ! యుగ్వశీ! నీగుండెను గుదురు పఱచుకో. అప్పు
నీవు కానిమాట్టి లగపడుచున్నావు.

రాజు—

క. ముదితకుసుమకోమలమగు, హృదయము నిప్పటికి విడువ దిదె భయకంపరి
బడఁజేచినఁగఁబనిపిప, యెచ్చిచెఱఁగన దానితెఱఁగు నెఱుఁగఁగ విచ్చున్.

ఉర్వ—(ప్రశ్నశీని బొందుచున్నది)

రాజు—(హస్తముతో) చిత్తరేఖా! నీవు మహాదృష్టకంతురాలవు, చూడు.
పీయసఖి ప్రశ్నశీని బొందుచున్నది.

బ. తొగచెలి దోఁపఁగా నిరులు చూలి నెలింగెడురాత్రికై మజిన్,

బాగననెఱుఁగు మాని నిసిఁ బొల్పునావిర్యుజానర్చియట్లు, తా
నగపడుచున్న దీనురుచిరాంగి కృమంబుగ మూర్ఛ దేటి, లోఁ
దెలి దిరి మాటఁగాఁ, గలఁగి తేఱెముగఁగఁ తెఱంగు దోఁపఁగిన్.

చిత్త—సఖీ! నామాట నమ్మవే. ఆసురకరోధులు హతాశులయి పరాభూతు
బనారు.

ఉర్వ—(కన్నులు దెఱచి) సఖీ! మహేంద్రప్రభావముచేతనా?

చిత్ర—కాదు. కాదు. మహేంద్రసదృశానుభావుఁ డయినయారాబర్షి చేత.

ఉర్వ—(రాజాను జూచి తనలో) ఆరాక్షనులు నాకు మహాోపకారము గదా!

రాజా—(మార్చడేజినయ్యగ్వని జూచి తనలో) ఆహా! పూర్వము నారాయణముని నానకొలుపుటకుఁ బోయి, యాయనయూరువునందుఁ బుట్టినయూనుందరిని జూచి యప్పరస లండలు సిగ్గుఁ బొంది రనుమాట తగియే యున్నది గదా! అయిన నీమే నాముని సృజించినాఁ డనుట యుక్తము కాదు.

ఉ. చారుకళాతినుండరుఁడు చందురుఁడో, భువనైకమోహి శృం

భారగసప్రధానుఁ డగుకంఠుఁడొ, మానదుఁ డౌవసంఠుఁడో,

యాదయఁ గాక, వేదజడుఁడై విషయేచ్ఛల మానుపానిరా

బారి మనోహరం బయినవైదలిరూపు సృజింప నోపునే?

య్య—ప్రియసఖీ! సఖీజన మెక్కడ నున్నదో?

చిత్ర—అభయదాన మొసంగినయీమహారా జెఱుంగును.

రాజా—(య్యగ్వని జూచి) ఆదిగో! నీసఖు లక్కడ నతివిషాదమును బొందుచున్నారు. చూడు.

తే. గీ. తరుణి! యావృచ్చికంబుగా దారి నొక్క, పాతిగనుఁగొని నేత్రిసాఫల్య మొందు
నరఁడై నీయెడఁబాటున కడలు ననఁగ, జిరదృశస్నేహసఖురాండ్రొ జెప్పనేల?

ఉర్వ—(వెనుక దిరిగి) ఈయనమాట యమృతపుఁడేటగదా! అయినను జందుని వలన నమృత మొలుకుట యేమి యాశ్చర్యము? (ప్రకాశముగా) అందువలననే సఖీజ దర్శనమునకు నాచిత్తము తత్త జించుచున్నది.

రాజా—(వేలితోఁ జూపుచు) నుండదో!

క. ఘనహేమకూటగర్భలై, గవ్వరదే నీదుచెలిమికత్తెలు నీమో

మాను గనులకతవు డీశఁగ, జనములు రాహుప్రముక్తుఁ జందునిఁబోలెన్,

ఉర్వ—(అభిలాషతో రాజాను జూచుచున్నది.)

చిత్ర—సఖీ! యేమి చూచుచున్నావే?

ఉర్వ—సుఖదుఃఖసమాన మగుజనమును.

చిత్ర—(చిలువవృత్తో) ఓసీ! యెవ గది?

ఉర్వ—సఖీ! ప్రణయిజనము గాదా?

రంధ—(సంతోషముతో జూచి) ఇదిగో! జ్యోతిషాద్వితీయ యశస్వీయసః
మగ్నశిని దీప్తికొని విశాఖాసమీపగతుం డగుచున్నందునం బోలె రాజర్షి వచ్చు
చున్నాడు.

మేన—(చూచి) మన కిప్పుడు రెండుప్రియములు చేకూరినవి. మనప్రియసః
మరల రాగలిగినది. మహారాజు చెక్కుచెమ్మక యున్నవాడు.

రంధ—చెక్కుచెమ్మకయున్నవాడని చక్కగాఁ జెప్పితివి. రాక్షసు
దుష్టములు గదా!

రాజు—నూతుఁడా! యిదే యాపద్వృత్తిగమము. రథ మిచట దింపుము.

నూతు—చిత్తము. (అట్లు చేయుచున్నాడు.)

ఉర్వ—(రథావతరణతో భము నభినయించుచుఁ ద్రాసమున రాజు నానుకొ
చున్నది.)

రాజు—(తనలో) హాయి. హాయి! నాయాంధ్రియములకలిమి సఫల ము
చున్నదిగదా!

శ్రీ. గీ. స్వందనతో భమునఁజేసి యిందువదనఁ తనువు తను వంట నన్నిట్లు దాచుకతన
మన్మథుఁడు మొలకెత్తినమాడ్కి దేహ! మట్టె జల్లని పులకిత మయ్యె నాకు.
ఉర్వ—(స్థితో) సఖీ! కొంచెము మందఱకు జరుగు.

చిత్రీ—(చిటునవ్వుతో) నేను జరగ లేను.

రంధ—సఖులారా! రాజర్షిని సంభావిత మిటు రండి.

(అందఱు సమీపించుచున్నారు.)

రాజు—నూతుఁడా! లేరు నిలుపుము.

క. మతి నుక్తంతేత యగునీ, యతివ సమత్కారం లయినయాశ్రయభులతో
దుత మరలఁ గలసికొనియెడు, ఋతుసంపద లతలఁ బొందురీతి యెసంగఁ.

నూతు—చిత్తము. (అట్లు చేయుచున్నాడు.)

అస్మ—అర్చప్రవేశమున మహారాజు విజయమున వర్ణించున్నాడు.

రాజు—ప్రియసఖీసహాగమునున మీరును.

ఉర్వ—(చిత్రీలేఖ గయినదడఁ జూచు రథము దిగి) సఖులారా! యిటు వ.
మన్న గట్టిగఁ గొంగిరిండుకొండి. నేను మరల నీలాగున సఖీజనమును జూతు ననుకోనయి

(అందఱుఁ ద్వారగఁ గవుఁగిలింపకొనుచున్నారు.)

రంధ—(అభిలాషతో) సర్వథా మహారాజా కల్పశతం వీఘ్నవిఁ బరిపాలింపుఁగాక.

మాతు—దేవా! తూరుపుదిక్కున మహావేగముతో రథముచక్కడు వినబడు చున్నది. చూడు.

తే. గీ. గగనముననుండి యెవ్వఁడో కాని యొకఁడు, తత్తకాంచనరుచిరాంగదములనాడు
నగముశృంగముమీదికి దిగెడు నదిగో! మొఱపుఁదేవియ వొట పగుమేఘముట్లు
(అందఱును జూచుచున్నారు.)

అప్ప—ఓహోహో! చిత్రీరథుఁడు!

(తరువాతఁ జిత్రీరథుఁడు పరీవేళింపుచున్నాఁడు.)

చిత్రీర—(రాజున కభిముఖుఁ డయి సగౌరవముగా) రాజా! మహేంద్రుని కుపకారము చేయఁ జాలినపరాక్రమసమ్మర్థిచే వర్ధిల్లుచున్నావు. ఆహా! యేమి నీ యదృష్టము!

రాజు—ఓహో! గంధర్వరాజా! (రథము దిగి) మిత్రమా! కుశలమా? (చేయిచేయి పట్టుకొనుచున్నారు.)

చిత్రీర—వయస్యా! కేళి యనుపలలాళి యుగ్రవీ శత్రుకొని పోయినాఁ డన్న సమాచారమును నారదునివలన నాకర్ణించి, నాకేకుఁడు కీఘ్నముగా నమ్ముగ్రహము విడిపించుకొని రమ్మని గంధర్వపైస్థమున కానతిచ్చెను. అనంతరము దారిలో నేనుజారఁబలవలన

క. ఘన మగువీజయకీర్తుల, విని యిక్కడ నున్ననిమ్మ వేడుకఁ గంటిక

మనుజేశ్వర! నీ వీవని, తను దోడ్కొని యింద్రుకడకు దయసేయఁదగుక.

మిత్రుఁడా! నీవు మహేంద్రునికను మహోపకారము చేసినావుగాదా! చూడు.

అ. వె. నాఁడు శక్రనికను నారాయణుండు స్ఫు. జించి యిచ్చె నీపసిండిబొమ్మ;

ననురచేతినుండి యవలీల విడిపించి, యిచ్చినావు సఖుండ వీవు నేఁడు.

రాజు—మిత్రుఁడా! యట్లు గాదు.

[రథ గతిచె;

తే. గీ. ఇంద్రునిపరాక్రమము సుమ్మి యిదియుఁ జూడ, నతనిపక్షము వాఁడె గా య
గుబ్బలుల మోగెనుసింగంబుబొబ్బరింత, యేనుఁగులఁ ఓనుఁగులను గాఁచుఁగాఁ

చిత్రి—చెలికాడా! బాగుబాగు! గర్వరాహిత్యమే పరాక్రమమున కలంకము.

రాజా—మిక్కిలా! మహేంద్రునిసందర్శనమున కిది నా కపసరము కాదు. ఈమెను నీవే పరిభ్రమింపఁగలమునకుఁ గొనిపోయి.

చిత్రి—మిక్కిలా! నీయిష్టము. అచ్చలారా! లెండేలెండే.

(అప్పలసలు బయలుదేలుచున్నారు.)

ఉగ్ర—(జనాంతికముగ) సఖీ! చిత్రిలేఖా! యువకారి యయినయారాబట్టి! నే నామంత్రిగఁగూ చేయఁ జాలను. నీవు వెలవెడుగుము.

చిత్రి—(రాజును దాసి) మహారాజా! “దేవర యనుజ్ఞయిచ్చిన, భూదీయకీర్తిః త్రియసఖిని బోలె స్వర్గలోకమునకుఁ గొనిపోవ నభిలషించుచున్నా”నని యుగ్రమనవి నేయుచున్నది.

రాజా—మంచిది. పునర్దర్శనము లభించుఁగాక.

(అండులు గంధర్వసహిత మాకాశోత్పతన మభినయించుచున్నారు.)

ఉగ్ర—(ఉత్పతనభంగ మభినయించి) అయ్యో! తీగకొమ్మకు నాయేకావ! దగులు కొన్నది. (మెనుకదిరిగి రాజును జూచుచు) సఖీ! చిత్రిలేఖా! దీనిని వదలింపుము.

చిత్రి—(చిలునవ్వుతో) సఖీ! గట్టిగా దగులుకొన్నదే. ఇది వదలింపఁ దరము గాను. ఆయినను యత్నించెదను.

ఉగ్ర—చాలు. నీవకిహాసము. వదలింపవే.

చిత్రి—(నువల్చుచున్నది.)

రాజా—(తనలో)

ఆ. వె. మొగము సగము దిగిపి ముగన ఒకప్పు వాలుఁజూపుచేత మరలఁ జూచె నన్నుఁ గాన నీలతొంగిపైన మించుక నిల్చి నాకు మేలు చేసినావె తీగ.

నూతు—దేవా!

క. వెలుచను లవణాంబుధిలో, నలదమజాల ముంచి యుష్మదనిలాస్త్రంబ మృలపొదిని వచ్చివొచ్చెను, గలుగునఁ బోరఁబాటు పాముకైవడి దోపక.

రాజా—అటులయిన రథము దగ్గఁజఁ దెముట. ఆలోహించెదను.

నూతు—(అట్లు చేయుచున్నాడు.)

రాజు—(రథ మెక్కుచున్నాడు.)

ఉర్వ—(తనలో) ఉచకారి యయినయారాజుని మరల బాడఁ గలుగునా?
(రాజును జూచి నిట్టూర్పులు పుచ్చుచు. గంధర్వులును దోడియప్పుగలను దానును బోవుచున్నది.)

రాజు—(ఉర్వకి పోవుచున్న న కభిముఖుం డయి) అపహా! మస్మగ్నఁ డందని మ్రోనిపండుల కట్టు సాచునుగదా!

క. చదలఁ జనుచు నీవేలుపు, మదవతి నాతనువునుండి మది లాఁగచు ను
న్నది బలిమిని, గలహంపిక, నుద దునిమి బిసంబునుండి నూత్రముబోరెకా.

ఇది కిప్రసమేశ్వరనగరసామలభూతరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధు

ఎంకక్షీరసిరాకరరాకాసుభాకరాద్వనామాయ్యపార్యహారస

గోత్ర పవిత్రగుణకదంబతత్త్వంబాగ్భశుక్తిముక్తాశల

నూరపరాజ ప్రిధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బ

రాయనామధేయాంధ్రీశ్వర మగుఁడకర్

మోక్షసియనాటకము ప్రిథమాం

కము.

శ్రీకృష్ణ.

శ్రీరహమాత్మనేరమః.

వి క్ర మో ర్వ శీ య ముః.

ద్వీ తీ యాం క ము .

[తరువాత విదూషకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విదూ—అబ్బబో! శ్రీకృష్ణభోక్తకు మాటిమాటికిఁ బరమాన్నము తేరినుపు వచ్చు నట్లు రాజరహస్యము నాకడుపులో నిముడక వెడలి వచ్చుచున్నది. జనులతో నిండియున్న యిహోచ్చట నానోరు గాపాడుకోలేను. రాజు భర్తృసమమున నుండునంతవఱకును జనస మ్మర్దము లేనిదేనిచ్చుంపపాసాదమునఁ గూరుచుండెదను.

(నడచి చేతులతో నోరు మూసికొని కూర్చున్నాఁడు.)

[తరువాతఁ జేటి ప్రవేశించుచున్నది.]

చేటి—దేవి యయినకాశిరాజపుత్రి నాతో “నిపుణికా! మహారాజు నూర్వ భగవాను నుపాసించి వచ్చినది మొదలు మతిపోయినవానిలాగునఁ గానఁబడుచున్నాఁడు; కావున నాయనకుఁ బ్రియమిమిక్కిల డగవిదూషకునొద్దకుఁ బోయి రాజుగారి మనస్తాప మునకుఁ గారణము నెఱింగి రానె” యని యిప్పుడు నెల విచ్చేనుగదా! అబ్రహ్మబంధుని నే నేలాగున పంచుకును? అయినను దృణాగ్రమున ముత్తేములాగున నంటుకొనియున్న మంచుఁబరపలె నాబ్రహ్మచారి నాలుకకొన నుండురాజరహస్యమును నేను గడ లించి వెడలింప లేనా? అతఁ డెక్కడ నున్నాఁడో నెవ్వరెవను, (నడచిచూచి) ఇదిగో! బటమునఁ జిత్రించినకోర్కెలాగున నిక్కడ దాగి మాటాడక కూరుచున్నాఁడు. ఈతని సమీపించెదను. (సమీపించి) అయ్యా! దండము.

విదూ—నీకు శుభ మగుఁగాక. (తనలో) ఈచెడుదాసిని జూడఁగనే రాజరహస్యము నాహ్మనయము భేదించుకొని పయికి వచ్చుచున్నదే. ఏమి చేయుదును? (కొంచెము నోరుదెరిచి ప్రకాశముగా)పిసి బానిసకూతుర! సంగీతవ్యాపారమును మాని యెక్కడ కే యీలాగున బయలుదేటి నావు?

చేటి—చిత్తము. నేవిగారు మిమ్మునే చూచి రమ్మని పంపినారు.

విదూ—ఆమె యే మని యాజ్ఞాపించినది?

చేటి—“అగ్రహణమునకు నాయం దంతో పక్షపాతమే, అయినను విరహాచేత
నాభరమున దుఃఖితాత్మ నగుచున్న నాయోగక్షేమము నొకమాటును గనుంగొనుటయే
మానినాఁడు.” అని మీతోఁ బలుకు మన్నాడు.

విదూ—నామిత్రుఁ డే మయిన నామెకుఁ బ్రీతికూలము జరిగించినాఁడా యేమి?

చేటి—అయ్యో! చిత్తము. రాజుగా రేమెనిమిత్తము పరితపించుచున్నాఁడో
యామె పేరు పెట్టి దేవిగారిని బిలిచినారు.

విదూ—(తనలో) ఓహో! చెలికాఁడు దాఁచుకొనలేక తానే రహస్యమును
నెల్లశించుకొన్నాఁడు. నే నేల నోరు మానికొని యిట్లు బాధపడవలెను. (ప్రకాశముగా)
ఏమి! దేవి నువ్వోయని బిలిచినాఁడా?

చేటి—చిత్తము.

విదూ—ఆయస్సవసను జూచినది మొదలు పిచ్చియైతి దేవినే కాదు, ప్రియమి
త్రుఁడ నయినవన్నఁడూఁడ దింపిప్రీప్రటలు లేకుండా పాదించుచున్నాఁడు.

చేటి—(తనలో) నే నుపాయముచేరఁ జల్లగా రాజరహస్యదుర్గమును భేదించితిని
గదా! (ప్రకాశముగా) అయ్యో! దేవిగారితో నే నే మని మనవి చేయుదును?

విదూ—నిపుణికా! నే నిటుమీఁదట నామృగశృంగముండి చెలికాని మరలించెదను
నిమ్మట నా మెదర్చనమునకు వచ్చెదను. ఈసంగతియే దేనికి పిన్నంపుము.

చేటి—చిత్తము. (నిమ్మమించుచున్నది.) (తెరలో)

నే తాళికుఁడు—దేవా! జయము జయము!

కా. అలోకాంతనిగస్త భూజనతమోవ్యాపారముల్ గాన, దీ

వా! లోకాభ్రుమహాధికారముఁ దృప్తయంబున్ సమోద్యోగతేన్

గాలింన్; గాములతేఁడు నిల్పు క్షణ మాకాశంబుమధ్యంబునన్;

* బోలన్ వాసరపవృథామున నీవుం గాంతు విశ్రాంతుమున్.

విదూ—(చేవియొగ్గి) ఇదిగో! ధర్మాగ్రసమునుండి లేచి ప్రియవయస్కుఁ డీలాగు
ననే పవ్వుచున్నాఁడు. పోయి నేను నాతనిపార్శ్వభాగమున నిలిచెదను. (చిక్కిరిమించు
చున్నాఁడు)—ప్రవేశకము—

(తరువాత విగ్రహవేదన గలరాజు విదూషకునితోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

రాజు—

క. ననవిలుతునమోఘశరం, బునఁ దూఁ టగునాదుహృదయమున నులభముగా
ననిమిషమందరి చోరబడెఁ, గనులను ద న్నొక్కమాటు గనుఁగొనినంతన్.

విదూ—మిత్రుఁడా! పాపము! దేవి మిక్కిలి పెంచొందుచున్నది నుమి!

రాజు—ఓయీ! నీవు రహస్యమును జక్కగఁ గాపాడుచున్నావు గద!

విదూ—(తనలో) అయ్యయ్యో! తొత్తుకూతురు నిపుణిక నన్ను మోసపుచ్చెను
గదా! లే కున్న చలికాఁడు న న్నిశ్చల యడుగును?

రాజు—(సంతోషముతో) ఏ మోయి! యూరకున్నావు?

విదూ—మిత్రుఁడా! యిది యూర వంట గాదు. ఉత్తర మిచ్చుటయే. అప్పటి
నుండియు నానో రిక్లే కట్టిపెట్టి యుంచినాను. చూడు. నీ కయిన, వంటనే పగ్గలివచన
మీయ వంటిని గదా!

రాజు—సరిగాని విగ్రహవేదన గలనే నేలాగునఁ బొంద్దు పుట్టును?

విదూ—దాని కింత యాలోచన యేల? వంటయింటిలోనికిఁ బోవుడము.

రాజు—అక్కడ నే మున్నది?

విదూ—మిత్రుఁడా! యక్కడ నే మున్నదా? పంచదశ్యభగమాన్నములును
దగుచిరసంభారములతోఁ గూడఁ బఁచెములలో వడ్డిన యిది సిద్ధముగా నుండును. అవి
చూచుచు నీవేదన నపనయింతము.

రాజు—(చిలునవ్వుతో) అవి యన్నియు నీ కిట్ట మయినవి గావున, నక్కడ
నీ కుబుసుపోవును. దుగ్ధభాగ్యపాగ్ధనుడ నయిననా కచ్చటఁ బొంద్దు జరుగుదా?

విదూ—మిత్రుఁడా! యుగళి కూడ నిన్ను జూచినది గనా!

రాజు—అయిన నేమి?

విదూ—అట్లయిన నామె నీకు దుగ్ధభారా లని నేను దలంపను.

రాజు—నయస్యా! పక్షపాతము మాని యామెసౌందర్య మసాధారణ మని తలం
చుకొనుము.

విదూ—నీవే యిట్లనుటవలన నాకును గుతూహలము వర్ధిల్లుచున్నది. కురూపు
లలో నే నెట్లో, సురూపురాండ్రలో సుర్వశియు నట్లు స్థాటి లేనిది కాబోలును.

రాజు—మిత్రుడా! యామెసౌందర్యము పశ్యేనయవనగ్గనమున కశక్యము గావున, సంగ్రహముగాఁ జెప్పెద నాకర్ణింపుము.

విదూ—ఇదిగో! సానధానుడఁ యి యున్నాను.

రాజు—

క. అంగనమెయి నగకు స్పృగ, సింగారమునకు పింతసింగారమున్

రం గగునుపమానమునకు, నంగగునుపమాన మిది యథార్థము సఖుఁడా!

విదూ—అందుచేతనే నీవు వానకోయిలలాగున దివ్యస్వము నభిలషించుచున్నావు. ఇప్పు డెక్కడకుఁ బోయెదవు?

రాజు—నయస్యా! పిరపి యగువానికి విజనస్థలముకంటె, వే తొకటి శరణము లేదు. నాకుఁ బ్రేమదవనమునకు దారిఁ జూపుము.

విదూ—(తనలో) అయ్యో! యేమిగతి? (ప్రకాశముగా) దేవా! యిట్టిటు. (నడచుచున్నారు.)

విదూ—మిత్రుడా! ప్రేమదవనబోదిత మయినయీదక్షిణమారుతము నీకతిథి సత్కారార్థ మెదురు నుచ్చుచున్నది.

రాజు—చెలికాడా! యీవాయువునకు దక్షిణవిశేషణము తగియే యున్నది నునీ.

లే. గీ. స్నేహనాక్షిణ్యములకల్మిచేతఁ దాను మాధవీలతఁ దడుపుదు మల్లీతీఁగ

నల్ల నాడించుదును మలయానిలుండు! కామికైవడిఁ గనుపట్టుఁ గాదె సఖుడ!

విదూ—మిత్రుడా! నీయభిలాష మిట్టిదియే కానోవు. (నడచి) ఇదే ప్రేమద వనద్వారము. మిత్రుడా! యిందుఁ బ్రవేశింపుము.

రాజు—ముందర నీవు పడ.

(ఇద్దఱును బ్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు—(ముందు చూచి యాయాసపడుచు) ఔరా! యీప్రేమదవనము నాకు నాపత్స్యభీకార మని నిశ్చయించుకొంటిని. తుద కది వేఱువిధ మయినది.

క. గాటపుటారాలము పూఁ, దోటను బాయు నని నేను దొరపడి చొర, ని

చోచ్చుటు ప్రతిహాలముగు నా, కేటివడిం బోవువాని కెదురీతపలెన్

విదూ—ఎందుచే?

రాజు—

ఉ. అంపనిమానిపండునకు నట్లు నిగుడ్పుచుఁ దిగిష్ట రావినా

దెండుముఁ గొండలంపటిచెడిన్ మునుపే విషమాస్త్రుఁ డిష్ట దే

మందును మందమందమలయానిలపాతితపాండుపత్రిమా

కందము లిందుఁ బాఁగిదొడిమగంటులఁ జూపెడు నంకురావళుల్.

విదూ—మిత్రుఁడా! దిగులు పడకు. కీఘ్రికాలములోనే యవంగుండు నీయభీ
ష్టమును సఫలపఱిచి సౌఖ్య మొనఁగును.

రాజు—బాగ్విహారవసమును బరిగ్రహించితి. (నడుచుచున్నారు)

విదూ—మిత్రుఁడా! వసంతాగమనూచక మగునీప్రమదవసమునభిరామత్వము
నవలోకింపుము.

రాజు—చెలికాఁడా! నే నడుగడుగునకుఁ జూచుచునే యున్నాను. చూడు,

ఉ. కేవలఁ జామనై నడుమ స్త్రీనఖిపాటల మయ్యె గోరటల్;

గావి యెల్వ నున్ముఖవికాసము లయ్యె నశోకముల్; రజో

ల్వానగణంబునన్ గపిక మయ్యెను మంజులమాతమంజుల్;

గావ్రన బాలయం బడుచు గా కలరున్ మధులక్ష్మి నెచ్చెల్!

విదూ—మిత్రుఁడా! యింద్రానిలమణీసనాథ మగునీమాధవీలతామంటపము
జుమ్మూ మృని మాఁగుతు మ్రెడలసమృద్ధమువలన రా లినపుష్పములచేతఁ గప్ప వడి, నీకుఁ
గానుకపట్టి ప్రతీక్షించుటగున నున్నది. నీ విష్వడు దీని ననుగ్రహింప నలయును.

రాజు—చెలికాఁడా! నీయిష్టము. (అందుఁ గూర్చున్నారు)

విదూ—మిత్రుఁడా! యింక నీ విక్కడ నుఖముగాఁ గూరుచుండి దగ్ధనీయము
అగునీపూవుఁదీఁగలను జూచుచు నువ్వోగత మగునుత్కంఠ నవసయించుకొనుము.

రాజు—(నిట్టూర్పు పుచ్చి)

ఆ. నె. ఉవిదయాపుఁ జూచి యవినయం దైననామాపు కలితబహుకుసుములు నతవి

టపలు నగుమఁ దోఁచునుపనలతలపై నిలువ దేమి బుద్ధి? చెలిమికాడ!

—పా తాం త ర ము—

ఆ. నె. తరుణిరూపుఁ జూచి తడబడునామాపు విఱుగఁ బూచినట్టివిటపములను

నొప్పు గులుకు చున్నయుద్యానలతలపై నిలువదేమి బుద్ధి? చెలిమికాడ!

వాక్యోగిక కొవసగుట కుపాయ మే దయన నాలోచింపుము.

విదూ—(నవ్వి) అహల్యాకామకుం డయినయిందుగ్గిసకు బృహస్పతియు, సుగ్ర
శికామకుం డయిననీకు నేనును, మే మిద్దఱము నీ విషయమున సుస్మత్తులమే.

రాజు—మిత్రుడా! అట్లనకు. నేహమే నీ కాలోచనదోషించును.

విదూ—అటులయిన సరే. ఇదిగో! నాలోచించుచున్నాను. ఇంక నీవు దుఃఖిం
చుచు నాధ్యానమును జెడఁ గొట్టకు. (అలోచించుచున్నాఁడు.)

రాజు—(నిమిత్తము సూచించుచుఁ దనలో)

అ, వె, మాడ నిందునదన సులభగాఁ దోచుచు, యిట్టిమదనకృతి కేమి కలము?

అభిమతార్థసిద్ధి యభిముఖ మయినట్లే! హర్ష మొందుచున్నయది మనంబు.

(అనతో నున్నాఁడు.)

[తరువాత నాకాశయానమున సుగ్రశియుఁ జిత్రలేఖయుఁ బ్రవేశించుచున్నారట]

చిత్ర—సఖీ! కారణము చెప్ప కుండ నిప్పు నెక్కడకే యీపోకడ?

ఉర్వ—చెలియా! నాఁ డాహేమకూటశిఖరమునఁ దీగకొమ్మకు నాదేకావలి
దగులుకొనఁగా, నది వదలింపుమని నిన్ను బలిమాలుకొంటినిగదా! అప్పుడు నీవు “గట్టిగాఁ
దగులు కొన్నదే. ఇది వదలింపఁ దగము గాదు.” అని నన్నుఁ బరిహసించి యుండియు,
నిప్పుడు “కారణము చెప్పకుండ నెక్కడకే యీపోకడ” యని యడుగుచున్నావు.

చిత్ర—ఓహో! రాజర్షి యయినపురూరపునోదకా?

ఉర్వ—సఖీ! యే మందు నిది సిగ్గు విడిచినపని.

చిత్ర—సఖీ! ముందుగా నెవని బంపితివే?

ఉర్వ—నాహృదయమునే.

చిత్ర—సరే. నీవే నిశ్చయించుకొ. ని న్నేనరు నియమించువారు?

ఉర్వ—సఖీ! మన్మథుడే నాకు నియామకుఁడు. ఇట నిశ్చయించుకొవలసినదేమి?

చిత్ర—అయిన నిటువయిని నేను జెప్ప వలసినది లేదు.

ఉర్వ—అటు లయిన నే నొక్కడకుఁ బోవుటకు నిరపాయ మయినమార్గము
చూపుము.

చిత్ర—సఖీ! భయపడకు. మహానుభావుఁ డయినదేవగురుఁ డపరాజిత యను
శిఖాబంధనవిద్య నుపదేశించి, రక్కసులకు మనల నపాధ్యురాండ్రును జేసినాఁడుగదా!

ఉర్వ—(సిగ్గుతో) సఖీ! దానిప్రయోగము నీకు స్ఫురించుచున్నదా?

చిత్ర—అది యంతయు నీవే యెఱుంగుదువు.

ఉర్వ—అవును. ఎఱుగుదును ఇది, భయోదేశమున దానియందు నా కిష్టము నమృతము కుదుర కున్నది.

(ఇద్దఱు సిద్ధమౌగమును జొందుచున్నారు.)

చిత్ర—సఖీ! చూడు మిదిగో! బ్రతిష్ఠానపురమునకుఁ జూడారత్న మగుపురూర వసునిదివ్యభవనము; యమునాసంగమపావనము లయినభాగీరథజలములయందుఁ దనయందమును జూచుకొనుచున్నట్లే గనుపట్టుచున్నది.

ఉర్వ—(ఆసక్తితో) సఖీ! స్వర్గమే నలన వచ్చిన దనుము. (అలోచించి) చెలియా! యాయాపన్నశరణ్యఁ డెచ్చట నుండునో?

చిత్ర—సఖీ! యిదిగో! రెండవనందనముచందమునఁ జూపట్టుచున్నయీప్రేమదా వనమున దిగి తెలిసికొందము.

(ఇద్దఱు దిగుచున్నారు.)

చిత్ర—(రాజును జూచి సంతోషముతో) సఖీ! చూడుచూడు. ఈయన వెన్నెలవంటిని న్నెడఁబాసి తొలుపాడుపు నెలలాగునఁ గనుపట్టుచున్నాఁడు.

ఉర్వ—(చూచి) సఖీ! మునుపటికంటె నా కిష్టమే మహారాజా ప్రియదర్శనుఁ డగుచున్నాఁడు.

చిత్ర—అది యుక్తమే. సమీపితము రిమ్ము.

ఉర్వ—సఖీ! నే నిష్కపు సమీపించుట కాదు. తిరస్కరణీవిద్యచేతఁ గనబడకుండ నీయనప్రకృతుండి చెంత నున్నచెలికానితో రహస్యమున నేమి యాలోచించుచున్నాఁడో వినియెదను.

చిత్ర—సఖీ! నీయిష్టము.

(ఇద్దఱును గూర్చున్నారు.)

విదూ—ఓపియమిత్రుడా! దుర్లభురా లగుసీపియురాలిని గలిసికొనునుపాయ మాలోచించితిని.

రాజు—(ఉదఁ కున్నాఁడు.)

ఉర్వ—(ఈర్ష్యతో) ఈయన గోతుకొనుటచే పాండవగర్వము నొందుచున్న భస్మరా లెవతెచ్చెనూ?

చిత్ర—సఖీ! మనుష్యభావమును బొందెద వేల? దివ్యవృత్తిని దెలిసికొనుము.

ఉర్వ—సఖీ! నే నిప్పుడు పృథానముచేతఁ దెలిసికొనఁగలను కాని, యట్లుచేయుటకు భయపడుచున్నాను.

విమా—ఓయి మిత్రుఁడా! నీప్రియురాలిని గలసికొనునుపాయము నాలోచించితి నని చెప్పుచున్నాను.

రాజా—చెలికాఁడా! యయిన నది యెట్లో చెప్పుము.

విమా—మిత్రుఁడా! నీవు నిచ్చి పొమ్ము; కలలో నామెను గలసికొందువు. లేదా యాయుర్వ్యకిరూపమును జిత్తరువున వ్రాసి చూచుకొనుము.

ఉర్వ—(సంతోషముతో) ఓశిఱికిహృదయమా! యూఱిజిల్లు మూఱిజిల్లుము.

రాజా—మిత్రుఁడా! నీవు చెప్పినయూరెండును నాకు వలనుపడనివే.

మ. కల నాపేయసిఁ దెచ్చి కూర్చునిదురక్క గన్మోడ్చి నేఁ బొందఁగాఁ

గలనా? నాయెడఁ గామువాఁడిములుకుల్ గాఁడుం గదా సర్వదా!

కలికిం జిత్తరుందుఁ జూడఁ గలనా? కందోయిబాష్పంబువుల్

వలికిం గ్రమ్మెడు, వాఁయఁ బూనఁగనె యాలేఖ్యం బయోమిత్రమా!

చిత్ర—సఖీ! విన్నానమ్మా?

ఉర్వ—విన్నానుగాని నాహృదయమున కింకను దనివి దీక్షకున్నది.

విమా—వయస్యా! యాపిషయమున నింతే నాబుద్ధివిభవము.

రాజా—(నిట్టార్చుచు)

చ. మఱిఁగెడునామనంబునతిమాత్రపువేదన యే యెఱుంగదో,

యెఱిగియు స్వప్రభావమున, నేలదొ తా నను, నట్టివేలుపుం

దెఱువకునై, యల్పభలనీరససంగమవాంఛ నామదికొ

మఱిమఱి నెంచు మన్మథుఁడు, మంచిది, లోనె సుఖించుఁగావురకొ.

చిత్ర—సఖీ! విన్నావుగదా!

ఉర్వ—అయ్యయ్యా! మహారాజా న న్నిలాగునఁ దలంచుచున్నాఁడు. నే నెదుటఁ

బడి యాయనకుఁ బ్రతిపదము నీయఁజాలను. కావున నా దివ్యమహిమచేతను నిర్మిత మయినభూర్జపత్రమున నుత్తరము వ్రాసి యాయనయెదుటఁ బడవేసెదను.

చిత్రి—సాకు నిది యనుమతమే.

ఉర్వ—(పిలాసముతో భూర్జపత్రముఁ బుచ్చుకొని వ్రాసి యట్లు చేయు చున్నది.)

విదూ—(చూచి దద్దరిల్లి) అబ్బో! యేమోయి యిది? పాముకూసము కాఁబోలు, మనముందఱఁ బడినది నన్నుఁ గఱచునేమో!

రాజు—(తెలిసికొని నవ్వి) చెలికాఁడా! యిది జిలుఁగుటక్కరములు వ్రాసిన భూర్జపత్రము గాని, పాముకూసము గాదు.

విదూ—అట్లయిన నోమితుఁడా! యొకవేళఁ బూజ్యురారాధ్యశి తా నగపడ తుండ, నీపరిచేసనము విని, తుల్యమరగానూచకముగా నీపత్రిక వ్రాసి పడవేసినది కాదుగదా!

రాజు—కోరికల కేమికోడు? (బ్రుచ్చుకొని చదివి సంతోషముతో) చెలికాఁడా! ఫోయూహము సరిగ నున్నది.

విదూ—హి. హి. హి. మితుఁడా! బ్రాహ్మణులచన మేల మఱియొకలాగఁగను? నీవిడ నిమ్మలింబవచ్చును. మఱి యం దేమి వ్రాసినదో సాక్షఁ జెప్పవా?

ఉర్వ—బ్రాహ్మణా! మేలుమేలు! నీవు నాగరికుఁడవు.

రాజు—చెలికాఁడా! యాలకింపుము. (చదువుచున్నాఁడు.)

ఉ. “సామి! యెఱుంగ కీవు నను స్వాత్రమునం దనుకొన్నలాగునక్షో

భ్రేనుము గల్గనియెడల నే ననురక్త నై కాకపోయినక్షో,

గోమలపారిజాతనుమగుంఘ్రితశయ్యను బన్వలించినక్షో

నామెయి నిద్దహించెను నె నందనమందనుగంధవాయుపుల్.”

ఉర్వ—ఇప్పు డేమనుతో?

చిత్రి—సఖీ! వేఱుగ ననఁలసిన దేమి? వాఁడీపోయినతామరతూఁడులపంటి యాయనయవయసములు తెలుపుచునే యున్నది.

విదూ—మితుఁడా! నాఁడలిగొన్నప్పుడు నాకు స్వప్తివాచనకము దొరకునట్లు నీ కన్యప్రశమున నీ సమాశ్వాసకారణము దొరకినది.

రాజు—మిత్రామా! సమాశ్వాసకారిణ మనియెద వేమి? చూడు,

ఈ నమ్ము సమానురాగ పిశునమ్మును, సల్లలితాగ్రబంధమై

కమ్మును పొగిసియున్నస్థిరీయకాంతయుదంతము, నిశ్చయమ్ముగా

నిమ్మెయి నెంతు, నాదుమది లేక్షణ మా దనమ్మతో, గభా!

యిమ్ము! తెప్పలెత్తి, కనియించినయాచెలిమోముఁబ్రక్కె.

ఉర్వ—ఇయ్యెడ మాయురుపురకును నెయ్యెను సమవిభాగమే.

రాజు—చెలికాడా! నాకిందురాలు పేర్చినచేత స్వహస్తముతో లిఖించిన
యీపత్రిక నీచేతితోఁ బట్టుకొనుము. నా వేశ్యచేమటచే నీయక్షరములు చెడి పోగలవు.

విమా—(ప్రవృత్తుకొని) ఏమిది? మిత్రామా! పూజ్యరా బుర్వశి సోకోటికలఁ
బుప్పింపఁ జేసి, పంపించుటకుఁ బాలుమారున్నది.

ఉర్వ—సఖీ! రాజసన్నిధానమునకుఁ బోవ బంకుచున్న నాహృదయము నేను
గుదురుపలుచుకొనునంతలో, నీవు ముందుగా నీయనకుఁ గానిపించుకొని నాకుఁ దగిన
మాట లాడుచుండుము.

చిత్రి—అలా! (శిరస్సురణిని బాసి రాజుం జేరి) జయము జయము మహారాజ!

రాజు—(తొందరతోడ నాదరముతోడను) కల్యాణీ! కుశలమా? (పార్శ్వమున
కుంజాచి)

గీ. అట్లు లలిరింప లేనైతి వల్లసఖిని, బాసి నచ్చుటఁజేసి నకా భామ! నీవు

మున్న సుగమపదమునఁ గన్నయమున, గంగ నెనయక కనబడ్డకరణి, నిపును

చిత్రి—దేవా! ముందుగా మేఘమాలయుఁ, పరువార మెఱపుదీఁగయు గనఁబడు
చుండును గదా!

విమా—(నెనుకదిరిగి) ఈ మెయువ్వకానా? ఆపూజ్యరా లియనుఁగుఁ జెలియా?

రాజు—ఇదిగో! బీతము. కూరుచుండుము.

చిత్రి—దేవా! యుర్వశి తలతోడను నమస్కరించి మహారాజుగారితో మనవి
సేయుచున్నది.

రాజు—నీ మని యాజ్ఞాపించుచున్నది?

చిత్రి—“నమ్ము రాక్షసబాధసలన క్షించుటకు దేవరవారే శరణ మయినారు.

ఇప్పుడు నేను మరల దేవరదర్శనమున మారుబానికి లో నయి వెండియు దేవరనే శరణు
చొచ్చితిని; కాబట్టి కరుణింప వలయు"నని.

రాజు—ఓసుభాననా!

ఆ. వె. మారుబారిఁ బడియె మగువ యందువు గాని, నుదతి! నాయవస్థఁ జూడవలయుతి;
మాకు నిర్వృతకు సమానమె వలనలత, తప్తలోహమునను దప్త మడుకు.

—పూర్వ పాతము ననుత్తరాధము—

మదనుఁ డదుకఁ దగును మను సమప్రణయములఁ

దప్తలోహమునను దప్త మట్లు.

చిత్ర—(ఉర్వశిని జేరి) సఖీ! యిటు రమ్ము. నీకంటెను గటికితనము వహించిన
మన్మథునిఁ జూచి నీపియునునకు నేను దూతిక నయితిని.

ఉర్వ—(తిరస్కరింపి బాసి దుఃఖముచేత మాకును భయమును గలది నేయి)
ఓసి చలచిత్తురాలా! నన్నెంతటిలో వదలిపెట్టితివే?

చిత్ర—(చిటునవ్వుతో) సఖీ! యెవరి నెవరు వదలిపెట్టునదియు నిప్పుడే తెలియ
వచ్చును. ఆచారము నడుపుము.

ఉర్వ—(భయముతో రాజును సమీపించి) జయము జయము మహారాజ!

రాజు—(సంతోషముతో) సుందరీ!

ఆ. వె. వేయిగనులవాని విడిచి వేటిక్కని, చాయఁ బోనినీదుజయపదంబు

నన్నుఁ బొందెఁ గాన సన్నతాంగిరా! నాకుజయము గలుగుటకును సందియందె?

(చేయి నట్టుకొని చెంగటఁ గూర్చుండఁ జెట్టుకొనుచున్నాడు.)

విదూ—నీ మిది నీకు మర్యాదయే గా! రాజునకుఁ బ్రియమిత్తుగఁడన, బాహ్య
జూడను, నాకు నమస్కారము చేయ వయితివి.

ఉర్వ—(చిటునవ్వుతో నమస్కరించుచున్నది.)

విదూ—వైస్తి భవత్వై. (తెరలో)

దేవమాత—చిత్రలేఖ! యుర్వశిని ద్వారపెట్టు. స్వరపెట్టు.

ఆ. వె. అష్టరసములకును నాశ్రియ మైనయే, భవ్యనాటకమున భరతమాని

యేర్పరించె మిమ్ము, నెలమి దానిఁ గనంగ, విజయభక్త కొలువు దీర్చి యుండె.

(అందఱు విడుదున్నాగు.)

ఉర్వశి—(విషాదముఁ బొందుచున్నది.)

చిత్ర—సిరిగంటి! దేవదూతవాక్యము విన్నావా? ఇంక మహారాజునొద్ద నీవు సేలవుఁ బుచ్చుకొనుము.

ఉర్వ—(నిట్టూర్పు విడిచి) సఖీ! నాకు నోరు రా కున్నది.

చిత్ర—“మహారాజా! యీజనము పరాధీనము; కాబట్టి యిందాజ్ఞ సతికి మింప కుండుటకయి దేవరవారి సభ్యులుజ్ఞ వేడుకొనుచున్నా”నని యుర్వశి మనవి నేయుచున్నది.

రాజు—(కట్టముతోమాట చెచ్చుకొని) నే నీమె స్వామియాజ్ఞను గా దనఁ జాలను గాని, యీజనునిమాత్రము మఱవనల దనుచున్నాను.

ఉర్వ—(విరెక్కాగదుఃఖము నిరూపించి రాజును జూపమఁ జెలికలైతో నిష్క్రమించుచున్నది.)

రాజు—(నిట్టూర్పు విడిచి) హా! యిప్పుడు నాకన్నలకు గుడ్డితనము వచ్చినట్లే యున్నది.

విదూ—(పత్రికను జూపఁ దలంచి) మిత్రుండఁ (అథోక్తిని దసలా) అయ్యయ్యా! యింక నే మున్నది? ఉర్వశిని జూచి విస్మయపడి, చేతనుండి జాటిపోయిన భూర్జపత్రము నెఱుంగలేకపోయితిని

రాజు—ఓయీ! నీవేమో చెప్పఁ బోయినావు?

విదూ—మఱేమియు లేదు. నేను జెప్పఁ దలంచినది యిది. నీ పూరక దుఃఖింప నలదు. నీయం దుర్వశికి గాఢానురాగ మున్నదిగదా! ఆమె యింక ముందును నాయను బంధముఁ దెచ్చివేయదు.

రాజు—నాకును మనసులో నిశ్లే తోచుచున్నది. చూడు. ఇచ్చటనుండి బయలు దేటి వెళ్ళునప్పుడు—

ఆ. వె. దేహమునకుఁ దా నధీశ్వరి గామి స్వా, ధీనమయినహృదిని దెఱవ నాకు నప్పగించి చనినయట్టు లే కనుపట్టె, జన్మమిట్ట బదుకావ్యసములను.

విదూ—(తనలో) అయ్యయ్యా! మిత్రుండఁ భూర్జపత్రముమాట యెప్పుడు దలపెట్టునో యని నాగుండెలు పీచుపీచుమనుచున్నవి.

రాజు—చెలికాడా! మిక్కిలి విచారముగా నున్నది. నే నిప్పు జేలాగునఁ బొగ్గెత్తును? (తలఁచుకొని) ఆ! యేదీ మిక్కిలికా! భూర్జపత్రము?

విమా—(అంతటఁ జూచి విహవముతో) అయ్యో! కనఁబడదాయెను. మిక్కిలికా! యాభూర్జపత్రము దేవతాసంబంధముగలది గదా! కావున నదియు నుద్వేగితోనే పోయి యుండును.

రాజు—(అనూయతో) చీ! మూఢున కన్నిటను బరాకే. మఱి వెదకు.

విమా—ఓయీ! వెదకెదను. (లేచి) ఇదిగో! నిక్కడ నున్నది. అదిగో! నిక్కడ నున్నది. (బహువిధముల గంతులు వేయుచున్నాడు.)

(తరువాత నాశిసర్పముఁ జేటియుఁ బరివారమును బ్రేక్షించుచున్నాడు.)

దేవి—ఓసీ! నిపుణికా! విమామకునితోఁ గూడ మహారా జీలతాగ్రహముచొచ్చి యుండఁగా నిజముగా నీవు చూచినావా?

చేటి—అమ్మా! తమలో నే నెప్పుడయిన నసత్యము మనవిచేసినానా?

దేవి—అట్లయిన నీ దప్పుడు చెప్పినమాట నిజమే కాదో నే నీతఁగెలగుంపు మాటునఁ బొందియుండి వీరియేకాంక్షములను వినియెదను.

చేటి—దేవీ! చిత్తము.

దేవి—(నవచి ముందుచూచి) నిపుణికా! యిది యేమిపత్రము? పాతపేజి లాగున దక్షిణాయతముచేత నిటు రెగిరి వచ్చుచున్నది.

చేటి—(పరిశీలించి) దేవీ! దొరలుటను బట్టి బాగుగఁ జెలియ వచ్చుచున్నది. ఇది యక్షరములు వ్రాసినభూర్జపత్రము. ఓహో! మీయందనే దగులకొన్నది. (పుచ్చుకొని) అమ్మా! సమప్రండి.

దేవి—నీవే చదివి చూడు. అనుకూలముగా నున్న వినియెదను.

చేటి—(అట్లు చేసి) దేవీ! యిది యాపత్రివాదములాగుననే కనఁబడు చున్నది. ఉద్వేగ మహారాజునకు వ్రాసినయుత్తర మని భావించెదను. ఆగ్రహణకునిపత్రివాదము లలన మనచేతిలోఁ జేసెదని.

దేవి—అయినచో నది వినియెదను జరుపు.

చేటి—(చదువుచున్నది.)

ఉ. “సామి! యెఱుంగ కీవు నను స్వాంతమునం దనుకొన్నలాగునన్

చేమము గల్గునీయెడల నే ననురక్త నె కాకపోయినన్,

గోమలపారిజాతమునుగుంఫితళయ్యను బన్వలించినన్

నామెయి నిద్రహించెడునె నందనమందనుగంధవాయువుల్.”

దేవి—ఓసీ! రా! రా! అప్పరకామకుఁ డయినయాయన కిది కానుకగా నిచ్చి
సందర్శితము.

చేటి—దేవీ! చిత్తము. (ఇద్దఱును లతాగృహమున కరుగుచున్నారు)

విమా—మిత్రుండా! యది యేమి? గాలిచేత నెగిరిపోయి ప్రియదవనసమీపమునఁ
గ్రీడాపవృతశిఖరమునఁ గనబడుచున్నది

రాజు—(లేచి యంజలిపట్టి భగవానుడా! వసంతేశ్రియ! మన్మథబంధూ! మల
యమారుత!

ఉ. భూరినువాసనల్ గలుగు; ముగిచ్చిల తీవలపూదుమార మ

య్యో! రమణీస్వహస్త మది యూరక యేల హరించిరయ్య! పె

ల్లారట మొందినావు మును పంజనఁ గోరుచు; నీ నెఱుంగవే?

మారునిబారిగొట్టె యగుమానిసి కిట్టివ కానె యూరటల్?

చేటి—దేవీ! చూడు. చూడు. ఈభూస్థపత్రమునే వెదకికొనుచున్నారు.

దేవి—అట్లయినఁ జూచెద నూరకుండుము.

విమా—(విషాదముతో) అయ్యయ్యో! వికసించిననల్లగలువపూవువన్నె గలిగిన
యీనెమిలికన్ను చూచి మోసపోయితిని.

రాజు—అయ్యో! నేను మందభాగ్యుడను. సర్వథా మోసపోవుచున్నాను.

దేవి—(తటాలున సమీపించి) ఆర్యపుత్ర! తొట్టునడకుడు. ఇదిగో! మీ
భూస్థపత్రము.

రాజు—(తత్తటపడి తనలో) అయ్యో! యిదిగో! దేవి. (తెలతెలపోవుచు
బ్రకాశముగా) దేవీ! కుశలమా?

దేవి—నాథా! నా కిప్పుడు దురాగతము వచ్చినది.

రాజు—(జనాంతికముగా) వెళికాడా! దీని కిప్పుడు ప్రితికార మేమి?

మీమా—(జనాంతికముగా) సాత్తుతోఁ బట్టువడినదొంగ, మాటలతోఁ దప్పుకొఁ
లేడు.

రాజు—(వెనుక దిరిగి) మూఁడుండ! యిది పరిహాసమునకు వేళ గాదు.

(ప్రకాశముగా) దేవీ! మేము వెదకుకొనునదియొపత్రముగాదు. అదివ్యాపవహికపత్రము
దేవి—నాథా! మీగుట్టును మీరూ గాఢాదుకొఁపలవేనదే.

మీమా—అమ్మా! యీయనకుఁ ద్వరగా భోజనము పెట్టింపుము. దానిచేతనుగాఁ
యీపైత్రము తగ్గి స్వస్థతఁ బొందఁడు.

దేవి—నిపుణికా! యీబ్రాహ్మణుఁడు మిత్రునికయొకడుఁ జక్కగాఁ జెప్ప
చున్నాఁడు. ఆకటిచేతఁ జెలికాఁడు బాధపడుచున్నాఁడట.

మీమా—మాడు. దేవీ! యావహించివపికాచము గూడ నన్నముచేతఁ వదలిపోవు
చున్నది. ఇంక నిది యెంత?

రాజు—మ్మా! నీవు బలవంతముగా నన్నపరాధిని జేయుచున్నావు.

దేవి—నాథా! మీ కిష్టుము కాకపోయినను మీయెదుట నున్నందున నాదే యీ
యపరాధము. మీ దేమియపరాధము? ఇదిగో! బోయెదను. నిపుణికా! యిటురా
(కోపముతో బయలుదేలుచున్నది.)

రాజు—

కి. తాళుము నే నపరాధిని, జాలింపుము కోప మిడఁ బ్రసన్నపు గమ్యా.

యేలిక కోపించిన జప, రాల! దానుండు నిరపరాధుం డగునే?

(పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

దేవి—ఘర్తుఁడా! నేను లఘుకృపయురాలను. నీబతిమాలంటలకు సంతసించను
కాని యీరహస్యము దెలిసెనేని దక్షిణనాయకుడవగునీకేమి సంభవించునో యని వెఱచ
చున్నాను.

చేటి—దేవీ! యిట్టియి.

దేవి—(రాజును విడిచి పరిజనముతో నిక్కురిమింతుచున్నది.)

మీమా—మిత్రుఁడా! దేవి వాసకాలపునదిలాగునఁ గలఁక దేహియే పోవుచున్న!

లమ్మలమ్మ.

రాజు—(దేవి) చెలికాఁడా! యిది యిప్పుడు తగినపని కాదు.

అ. వె. పేమ లేనిపియులనియవాక్యములతోడి, యనునయుములు సతులమననలకును నెక్క విధి నిజంబు కృత్రిమరత్నముల్, తద్విధులకు మనను వనుపఁ గలవె?

విదూ—నీ కీమాట యనుకూలము గానే యున్నది. కన్నులు కలఁగినవానికి దీపశిఖ యెదుట నుండఁ గిట్టదు గదా!

రాజు—అట్లు గాదు. ఉద్వేగియందు మనసుపడి యున్నను, దేవియందు నాకు మునుపటిగొరవమే యున్నది. అయినను నాస్పృహన మల్లంఘించినది కావున, నేనును ధైర్య మఁలంబించెదను.

విదూ—మిత్రుఁడా! నీమాట దేవిమాట, యటుండ నిమ్ము. ఇప్పుడు నే నాఁకటి కోర్వఁ జాల కున్నాను. నాజీవము నిలువఁ దెట్టుము. ఇది స్నానభోజనములకు సమ యముగదా!

రాజు—(పైకి జూచి) ఓహో! మధ్యాహ్న మయినది. చూడు.

చ. చలువకుఁ జేరెడున్ నెమిలి చల్లనిచెట్టు మొదంటిపాదునం

దలి యదె కన్గొకరముకుళాగ్రిము విచ్చుక లోనఁ దూతుడున్,

నిలువక కన్నెలే డుడుకునీటఁ, దటాన్యని కల్లఁ దారెడున్:

జీలుకయఁ బంజరాన దగఁచే బహిరంట జలంబు గోరెడున్.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదల్భాసరఁకవితాఢురంధర వడ్డాదిసాధు

పంశక్తిరసీ రాకరరాకానుధాకరాచ్చనామాత్యపాఠాహరితస

గోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్యంబాగర్భశుక్తిముక్తాకట

మారపరాజ ప్రధానరమాభవ విబుధవిధేయ సుబ్బ

రాయనామధేయోంధీకృత మగువిక్ర

మోక్షశీయానాటకము ద్వితీయాం

కము.

శిశువు.

శ్రీ సమాత్మనేకము.

విక్రమోర్వశీయము.

తృతీయాంకము.

(తరువాత భరతశిష్యులు ప్రవేశించుచున్నారు)

ప్రథముడు—మిత్రుడా! డైలన! మహేంద్రసభకు బోయెడుమనయుపాధ్యాయులలో నీవు దర్భాసనము పట్టుకొని కూడ బోయితివి. నే నగ్నిహోత్రగృహమును గాపాడుటకు నింటియొద్ద నుంటిని. అందుచేత నిన్నడుగుచున్నాను. గురువుగారి నాటక ప్రయోగమునకు దేవసభ యానందించినదా?

ద్వితీయుడు—మిత్రుడా! గావల! యెట్లు లానందించినదో నాకుఁ దెలియదు. సరస్వతీకృత మయినయాలక్ష్మీస్వయంవరనాటకప్రబంధమున నుర్వశి యాయారసాంతరస్థానములయందు బొత్తిగ నున్నట్లురాలయి ప్రసరించి నది.

ప్రథ—మిత్రుడా! నీ విడఁ జెప్పఁ బోవుదానియందు దోషమున కవకాశ మున్నట్లు పాడకట్టుచున్నది.

ద్వితీ—అవును. ఆపప్పుడు ప్రమాదమున నుర్వశిమాట తడఁబడినది.

ప్రథ—ఎట్లు?

ద్వితీ—మిత్రుడా! యానాటకములో లక్ష్మీవేషమును ధరించినయుర్వశిని జూచి వామజీవేషమును ధరించినమేనక “సఖీ! ముగ్ధోకముల నున్న లోకపాలురు విష్ణువుతోఁ గూడ నీస్వయంవరమునకు వచ్చి యున్నవారు. ఇంద్రునిలో నీ కెవరిమీఁద మన నున్నదో చెప్పు మన్నది.

ప్రథ—తరువాతఁ దరువాత?

ద్వితీ—అప్పుడుర్వశి పురుషోత్తమునిమీఁద ననఁ బోయి పురూరవసునిమీఁద నని పలికినది.

ప్రభ—అహా! బుద్ధివంతులు కాబోవుదాని ననుసరించి యుండును గదా!
దానికి మనగురువు గారు కోపపడలేదా!

ద్వితీ—కోపపడ వుండురా? గట్టిగ శపించినారు. పిమ్మట దేవేంద్రుడు దానిని
గనికరించినాడు.

ప్రభ—మిత్రుడా! యది యెట్లు?

ద్వితీ—ఓసీ! నాయుపదేశము దక్షిణి; కావున నీకు దిశ్యస్థానము లేక పోవు
గాక! యని యొజ్జలు శపించినారు. అప్పుడు సిగ్గునఁ దలవంచుకొని యున్న యుగ్వశిని
జూచి మహేంద్రుని డుర్వ? నీవు మోహించినవిధమున నాకు రణసహాయుఁ డయిన
రాజర్షికిఁ బ్రియము నలుపవలసినదే. సంతానపూరిష్టి యగునంతవఱకు నప్పురారవుని
యభీచ్ఛముగాఁ బొందియుండుముని నెల విచ్చినాడు.

ప్రభ—మిత్రుడా! యితరులను గూడఁ దనవంటివారినిగానే తలచుకొనియెడు
మహేంద్రుని కట్లు పలుకుట యుచితమే గదా!

ద్వితీ—(నూర్వనిఁ జూచి) మాటలపరాకున స్నానవేళ మించఁజెట్టి తస్య
చేసితిమి ఇంక మనము గురువు గారియొద్దకుఁ బోవుదము. పద.

(నిష్క్రమించుచున్నారు)

(విష్కంభము.)

[తరువాతఁ గంచుకి ప్రవేశించుచున్నాడు.]

కంచు—

త. కడఁగుడు రథములో పడఁయఁ గల్యణయస్మిన్ శేస్తు లందఱున్;
గొడుగు లనంతరంబు గయికో గృహభారము, కళిమితుని; మా
కడిగిసి దేవి? మే నహరహంబు హరించెడినేవరూపునన్
జెనుచెఱ మూఁడె; గప్త మిది స్త్రీజనమం దధికార మక్కటా.

—పూర్వపాతము—

ఉ. ఎల్లరుఁ బ్రాయము దమభవించి నుఖంబులు, మీఁదఁ బుతులిం
దిల్లిడి విశ్రమింతు లెక నేమొ శరీరము ప్రశ్నహంబు శో
షిల్లఁగఁ జేయునేన యనుజీర్ణత నెప్పుడు నిట్లయింటి మో
చెల్ల! మహాభరము గద స్త్రీజనమం దధికార మేరికన్.

(నడచి) వ్రోతస్థురా లగుదేవి నాతోఁగఁగండుకీ! నేను గోపము మాని నాథా! నావ్రోతము గొనసాగింప వలసిన దని నిపుణికాముఖమున మహారాజాను బ్రార్థించి యుంటిని. నీవు కూడ నిష్పక్షు నామనవిగా మహారాజాన కట్లు విన్నవించు మని సెల విచ్చినది. కావున నిష్పక్షికి సంధ్యాజపమును నివ్వర్పించి యుండుమహారాజాను నేను సంబుద్ధిచెదను. (నడచిమఁచి) అహ! రాజగృహమునందలిపాయంకాలపౌత్రాంత మెంత రమణీయముగా నున్నది!

న. మలఁచినమానిక్ నినుకమంపునఁ బొల్పు నెమిగ్గు యజ్ఞులన్;

నలభులయందుఁ బావురపుభ్రాంతి నొనర్చెడు బాలధూపముల్;

చెలుగు లెసంగ నంతిపురిస్ఫుర్ణసతుల్ సమమోపహర మా

స్థలముల సాంధ్యమంగళవిధానముగా విభజింతురీ దీపముల్.

(యాచి) ఓహో! మహారా జీలాగుననే ఎచ్చుచున్నాఁడు.

అ. గీ. బలసి యూషేగంపునెలఁదుకల్ దివిటీలు, కేలఁబూని రాఁగఁ గారితె నిరఁడు,

చతులక్ష్మికాగ్రాశులపూలతో, నడచుపక్షుఁగహితనగము వోలె. *

ఈయనకు నేను గనఁబడులాగున నిలిచి వేచియుండెద. (నిలుచున్నాఁడు)

(తరువారముందుచెప్పినట్లుపరివారముతో రాజునువిదూషకుఁడునుబ్రవేశించుచున్నారు)

తే. గీ. పగలు కార్యాంతరంబులఁ దగిలి యుండి, యెట్టెటో పొందెపుచ్చితి నింక నిపుడ

నిర్వివోదత జాములు నిడుపు లగును; గటకటా! యెట్టు లీరేయి గడపువాడ?

కంచు—(సమీపించి) జయము జయము మహారాజ! “నాథా! మనమణిహస్త్యన మీదికిఁ జంద్రుఁడు చక్కగాఁ గనఁబడఁ గలఁడుకావున, నాధవళికేరణుఁడు తోపి సమీపమునకు ఎచ్చునంతదనుక దేవరవారు నాకొఱకు మేడమీద దయచేసి యుం వలయు” నని దేవి మనవి నేయుచున్నది.

రాజు—అయ్యా! సత్కీర్తి! నీయిచ్చ మంటి నని దేవితో మనవిచేయుము.

కంచు—దేవా! చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(విదూషకునితో)చెలికాఁడా! దేవి యివావ్రోతము కేసలము పరమాగ్ధః గానే యారంభించి యుండునా?

విదూ—మిక్కిలీ! యామె కెప్పుడు పూర్ణవృక్షము గలిగినది. అందు

మను పామెను నీవు కాళ్ళ పట్టుకొని బలిహాలుకొనినను నిరాకరించి కోడలుతో లేచి పోయినతప్పు నీనోమునెవమునఁ బొత్తుకొనఁ దలచిన పని నే నూహించెదను.

రాజు—నీవు బాగుగా నాలోచించి చెప్పితివి. అట్లేనుమీ.

క. మొదటఁ బ్రకాశము మీతియుఁ బడుపడి మానినును విగులఁ బశ్చాత్తాపం

బొడవి దయతానునయముల, నెలను గడు సిగ్గుపడుదు రెందును సఖుఁడా.

ఏదీ? మణిహస్త్రమునకు నారు మార్గము చూపుము.

విదూ—మిత్రుడా! యిదిగో! మణిహస్త్రము. రాత్రియగుటచేత దీపములు వెలుగునఁ గడు రమణీయముగాఁ గానఁబడుచున్నది. దీనిని గంగాతీరంగమములఁజే నున్న యాస్పదినమణిహస్త్రములమీఁద గా నారోపింపుము.

రాజు—యుండు నీ వెప్పుఁచు.

అందఱు—(మేడ యెక్కుచున్నారు.)

విదూ—మిత్రుడా! చంద్రోదయమునకు వేళ యయినట్టివచ్చి. నీఁకటి క్రిమి కక్రిమముగాఁ బలుదనయు తూర్పుదిక్కు కొంచె మెటుపెక్కి నేతోర్వసము నేయు చున్నది.

రాజు—నీవు చక్కగాఁ జికిరివి.

ఆ. నె. పాడూపుఁగొండవెనుకఁ బొంచి యుండునందుని, కిరణములను నిరులు విరిసి పోవ ముందులను నూర్చుముగఁ దోచికొన్నట్లు, పాక్షిశ్రిఘంబు కనులపండు నయ్యె.

విదూ—ఇహిహి! మిత్రుడా! యుండ్రముముక్కలాగున భగవానుఁడు మృగ లాఘనుఁడు పయికి నచ్చుచున్నాఁడు.

రాజు—(చిరునవ్వుతో) అన్నిటిఁ నిండిపోతున కాహారమే విషయము. (లేచి యంబలి పట్టి భగవానుఁడా! నిశానాథా!

ఆ. నె. నూర్చుఁ జేసె దీన సుజనులక్రిమిలకై; సుగను దనుపు దీన సుదలఁ బిరల;

నిసిని గ్రిచ్చునిరులుపన యడంతువు నీవ; హరునిశిరముమీఁదియతఁడ వీవ?

దేవా! నీకు నమస్కారము.

విదూ—మిత్రుడా! బ్రాహ్మణుఁడ నయిననామోమునుండి వచ్చునక్షరములచేత తూతాత గారు నీ కనుజ్ఞ నిచ్చుచున్నారు. నీ వాసన మలంకరింపుము. నేనును సఖ ముగాఁ గూరుచుండెదను.

రాజు—(నూరుమండి పరిజనమును జూచి) ఈవెన్నెలలో నీదివిటీలు వెలవెల పోవుచున్నవి. వ్యర్థముగా నివి యేల? మీరు వెలపు పుచ్చుకొని విశ్రాంతిపుడు.

పరి—దేవా! చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

రాజు—(చందుని జూచి విదూషకునితో) చెలికాడా! ఇంక నొకముహూర్తమునకు దేవి వచ్చును. కనుక నీరహస్యస్థలమున నాయవస్థను నీకుఁ జెప్పెను.

విదూ—మిత్రుడా! యుద్వేగి కనబడకపోయిన నేమి? ఆమె పోవునపుడు నీయెడల గాఢానురాగము కనబడిచినదిగదా! కాబట్టి యాకాబంధమున జీమము నాపాడు కోవచ్చును.

రాజు—మిత్రమా! నీవు చెప్పినది సత్యమే. అయినను నావలనంత యంతఃకంఠము నధిక మగుచున్నది.

ఆ. వె. ఎగడుగుదుటాల్లయిటుకున నడి తోటల్, వడినయేటిసీటివలదవోలెఁ

గలయికలకు విఘ్నములు ఘటిల్లుటఁజేసే, మారుఁ డిపుడు నూలుమడుగు లయ్యె.

విదూ—చెలికాడా! యవయవము లధికముగాఁ జిక్కిపోయి నీవు శోభిల్లుచున్నావు. కావున నీకుఁ బ్రియాసమాగమము చేయవలయునట్లు నేనూహించుచున్నాను.

రాజు—(నిమిత్తమును సూచించుచు) వయస్యా!

ఆ. వె. ఆసపుట్టుమాట లాడుదు నామనో, వ్యర్థము నీవు పాపునట్లే, చూడు మదరుటలను దక్షిణాంసంబు గూడను, నన్ను నూతనంచుచున్న దిపుడు.

విదూ—చెలికాడా! బ్రాహ్మణులచేతముగదా! మఱియొకలాగున నేలబడుగును!

రాజు—(ఆసతోనున్నాడు)

(తరువాత నభిసారికావేషము ధరించి యాకాశయానమున నుద్వేగి చిత్రలేఖతోఁ

బ్రవేశించుచున్నది.)

ఉర్వ—(తన్నుఁ జూచుకొని) సఖీ! చిత్రలేఖా! స్వల్పభరణభూషితరూపయ నీలీరను గట్టుకొన్న శాంతాభిసారికావేషము నీమనస్సున కింపుగా నున్నదా!

చిత్ర—సఖీ! యేమి చెప్పుదును? నీయందమును వర్ణించుటకు నాకు పాగ్విభవము చాలదు. అయిన ని ట్లకుకొనెదను. నేనే పురూరవసుడ నయితినా—

ఉర్వ—సఖీ! నన్ను శాపవైకాఠ దున్నదోటికి సత్వరముగఁ గొనిపోమన్న ని త దయ్యనుఁ డగుమన్మథుఁడు నీ కాజ్ఞాపించుచున్నాడు.

చిత్ర—(చూచి) సఖీ! కైలాసశిఖరసకింకరాంబు యామినీయమునాపగ్గిరి
లింబిత మయినట్లు భాసేల్లెడునీపిగ్గియతమునివాసభవన మిదిగో! సమాపించినాము.

ఉర్వ—చెలియా! యాలాగఁబునయెడల నాహృదయమును హరించినయామహారా
జస్వ దెక్కడి నుండునో, యేమిచేయుచుండునో నీదివ్యదృష్టిని దెలిసేకొనుము.

చిత్ర—(ధ్యానము నభినయించి తనలో) కానీ దీనితోఁ గొంచెము హేల మాడె
కను. (ప్రకాశముగా) సఖీ! తెలిసేకొన్నాను, ఇప్పు డామహారాజు వివరయోగ్యప్రదే
శమున మనోరథబుద్ధి మయివచ్చియాసమాగమములును, నహభవించుచున్నాఁడు.

ఉర్వ—(విషాదము నభినయించుచు నిట్టూర్పుతో) సఖీ! యట్టియదృష్టము
పట్టినది ధన్యరాలుగదా!

చిత్ర—ఓసేమగ్గా! యది నీవుగాక మఱియొకప్పియురా లనుకొనఁచున్నావే?

ఉర్వ—(నిట్టూర్పుతో) సఖీ! యవశమయి నావృన్దయ మట్లు సంశయించు
చున్నది.

చిత్ర—(చూచి) సఖీ! చూడు మిదిగో! మహారాజు సర్వసఖుఁడొక్కఁడే తనకు
సహాయుఁడుగా నీమణి సౌధమున నాసీనుఁ డయి యున్నవాఁడు. సమాపితమురమ్ము.

ఇంద్రు—(దిగుచున్నారు)

రాజు—వయస్య! రాత్రితోఁగూడ నామదనబాధ వట్టించున్నది.

ఉర్వ—సఖీ! యర్థము స్పష్టముకాక యున్నయాయనమాటచేత వాగుండెలు
తటతటఁ గొట్టుకొనుచున్నవి. సంశయము దీటువలకు నిక్కడ దాగియుండి వీరిరహస్య
భాషణములను విందము.

చిత్ర—సఖీ! నీయిష్టము:

విదూ—మిత్రుఁడా! నీ వమృతగర్భము లయినయొచంద్రకిరణములను నేనింపుము.

రాజు—వయస్య! యీలాప మిటువంటినానిచేత నుపశమిల్లునా;

తే. గీ. కొన్ననలపాన్పు, జాబ్బివెన్నెలలును, మై నలందినగండుంబా, మణిలభువులు,
దాన మార్పునె, యావేల్పుదరుణియైన—

ఉర్వ—(టొమ్మనఁజేయించుకొని) ఇంక రెండవదేదో?

రాజు—

నామెయేకాంతకథయైన నార్పుఁగాని.

ఉగ్ర—హృదయమా ! నన్ను విడిచి యాయవను బొందినందుకు నీ విష్వడు తగిన ఫలమును బొందితివి.

విదూ—మిత్రుడా ! నీవు చెప్పినమాట నిజమే. నేను గూడ గారెలుగాని బూరెలుగాని దొరకనినాడు వానిని దలచుకొనుచు నూరితిని.

రాజు—మిత్రుడా ! నీ కవి యేలాగున నయిన దొరకగలవు.

విదూ—నీవును నీప్రియురాలిని శివుణ్ణుగా బొందగలవు.

రాజు—నయస్య ! నామనస్సులో నిట్లనుకొనియెదను.

చిత్రి—ఓసి యసంతుష్టురాల ! వినువిను. ఏమో చెప్పుచున్నాడు.

విదూ—మిత్రుడా ! యెట్లు ?

రాజు—చెలికాదా ! విను.

తే. శీ. స్యంపనక్షోభమునజేసి యిందుచున, యంస మంసముతోడ రాపాడె గానఁ దలచు నీభుజ మొక్కటే ధన్య మితర, మైనమే నెల్ల భూమికి నతిభరంబు.

ఉగ్ర—ఇంక నే నాలస్యము నేయనేల ? (గోమృగ సమీపించి) సఖీ ! నే నేమరు నిలబడినను న న్నెలుగనియట్లు లీయన యూరకున్నాడేమి ?

చిత్రి—(చిలునవ్వుతో) ఓసీ ! యెంతోంద శీ. తిరస్కరణిని బహించితివా ? (తెరలో) దేవీ ! యిట్టిటు. (అందఱును వినుచున్నారు.)

(ఉగ్రుని చెలికత్తెతో విషాదముఁ బొందుచున్నది.)

విదూ—అయ్యో ! మిత్రుడా ! దేవి వచ్చుచున్నది. నీ వింకఁ బెదవి గదల్చుము.

రాజు—నీవును నిన్నుగా నుండుము.

ఉగ్ర—సఖీ ! యిప్పుడేమిగతి ?

చిత్రి—ఓసి పిటికిదానా ! తొందరపడకు, తిరస్కరణిని విద్యను విడువలేదు. కనుక మన మింకను గనబడములే. ఈదేవియు నేదో వ్రేతము చేయుచున్నట్లు లగపడుచున్నది. కనుక నిక్కడఁ దడవు చిలువదు.

(తరువారుఁ బూజోపకరణములు దెచ్చుపరిజనముతో దేవి పృథేపించుచున్నది.)

చేటి—దేవీ ! యిట్టిటు.

దేవి—(చందునిజూచి) నిపుణికా! భగవానుడు చంద్రుడు నోహిణీసం
యోగమున నెంతచిక్కగా శోభిల్లుచున్నాడే.

చేటి—అమ్మా! దేవితో నూషిసమహారాజునకు కుమరీయత యధికము గాదా?

అందఱు—(నడుచుచున్నారు.)

విమా—మిత్రుడా! దేవి నాకు వాయనమే యిచ్చునో, చంద్రునిత మను
మించేర నిన్ను ప్రేమించి చేసెడియానోముమాలమున గోపము విడిచిసెట్టి పరిణిపాత
లంపుననోచుమును బరిహరింపకొనునో, యెటుగనుగాని, యీమె నాకన్నల కెంతో
సుముఖురాలుగా నగపడుచున్నది.

రాజు—(చిలునవ్వుతో) చెలికాడా! నీకు రెండువిధములు ననుకూలములే
గాని, రెండఁదిమాత్రము నా కనుకూలము. చూడు మీజీవి—

ఆ. వె. పుడుగుఁజీర గట్టి, మంగళమాత్రభూ, పలుధరించి దూర్వలకఁ గూర్చి
నిత్రముపేర గర్వించ మునుగుడే, హమున నలుక దీక్షింప దోడు.

దేవి—(సమీపించి) నాథా! జయము! జయము!

పరి—దేవా! జయము జయము!

విమా—(దేవింగూర్చి) స్వస్తి భవత్ప్రే.

రాజు—దేవీ! కుశలమా? (చేయిపట్టుకొని కూర్చుండఁదెట్టుచున్నాడు.)

ఉర్వ—సఖీ! యీమె దేవీశ్వుమునకుఁ బడియే యున్ననినుమీ, తేజోఘోర్య గాం
భీర్యసరసత్వాదిగుణములయందుఁ గొంచె మైనను శచీదేవీకిఁ దీసిపోక యున్నది.

చిత్రి—సఖీ! యీమాట నీవోట నెట్లు పలుకఁ గలిగితివి?

దేవి—నాథా! దేవరవారు సన్నిహితులయి యుండఁగా, నే నొకసత్రము చేయి
వలసియున్నది. కాబట్టి మహారాజమాత్రము తమరు నాప్రతిబంధమును తీవ్రంప
వలయును.

రాజు—(చిలునవ్వుతో) చెలికాడా! చూడు. ఇది నాకుఁ బ్రతిబంధముట!

విమా—స్వస్తి నాచకునకు నాకుఁగూడ నిట్టి ప్రతిబంధకములు తఱచుగ లభింప
వలయును.

రాజు—దేవీ! యిది యేమి కోము?

దేవి—(నిపుణికను జూచుచున్నది.)

చేతి—దేవా! యిది విప్రమువ్రసాదననలెము.

విదూ—(వెనుకకుగిరి) ఏమీ! పెనిమిటికోపముదీర్చునదా యీచరితము? తా
భుమి దెప్పింపకపోయిన నీశరము మళ్ళీజులొకపోవునే.

રાજા—(દેવિનિજ્ઞાતિ)

కర్మ ఈనోమున బిసకొమల, మెనకీరంబు మిన్న కలయించెద వో

మానిని! నీదయ గోరకి, వావికి వేషక్షణ కంఠక్షలయినా చెప్పుమా.

ఉర్వ—(సవిష్టయమందహాసముతో) సఖీ! యీయన కోమలము నెంత గా
రవమో చూడు.

చిత్ర—ఈమెయొక్కతి యంతగౌరవమునకుఁ బడియే యున్నదిగదా! ఓసి ముగ్ధ! వేట్రాక స్త్రీయందు ననురాగము గలవారయ్యెను నాగరికులు భార్యయందభిక్షముగా భాషిణ్యము గలవారే యగుచుందురునుమీ.

దేవి—(చిరువత్సవలతో) పాగోళ్ళో! దేవ యీవిధముగా మన్నించుట వశ
మౌనావమున గదా!

విడూ—మిత్రుడా! చాలు వింత నూర కుండుము. స్మృతియు మానిపి వా
వాయనముచేడఁగొట్టకు.

దేవి—బాలికలారా! పూజాద్రవ్యముల నిటు దీసికొని రండు. మేడమీదికి
వచ్చి నయ్యాచంద్రునిపాదముల నర్చించెదను.

పరి—దేవీ! చిత్తము. ఇవిగో! పూజావ్రతములు.

దేవి—తెంపి. (గంధకుసుమదులచేతఁ జంద్రకిరణములఁ బూజించి, చేపే ! చుఁ
తువునకు నివేదించినయీయుండ్రములపల్లెగ్రామము బాజ్యఁ దయినిదమామెనుచు కిమ్ము.

చేటి—దేవీ! చిత్తము. అయ్యా! ఏదూపక. ఇది నీకే.

విమా—(ప్రస్తుతాని) స్వస్తి భవత్తై. బహుళ ఉపవాసా భవతు, పరీతమ్
మపరీత మను.

దేవి—నాథా! యిటు దయ సేయుఁడు.

రాజా—ఇదిగో! వచ్చితిని దేవి!

దేవి—(రాజను బూజించి యంజలి/పట్టి) హానినాథా! మిగ్గులకు బ్రహ్మిణ్ణు
చున్నాను. దేవతాదంపతు లోహిణీహరిణ్ణాంయు సాక్షులు. ఇంతటనుండి దేవరవా

కోస్తీని గామింతుకో, యేస్తీ దేవరవారిని గామించునో యా మెలోడ నప్రతిబంధముగా పరిస్థింతురు గాక.

ఉర్వ—(అశ్చర్యముతో) సఖీ! యీమె యీవిధముగా నెంచు కన్ననో తెలియదు గానీ, నాహృదయము మిక్కిలి విశ్వాసమును బోంచుచున్నది.

చిత్రి—సఖీ! మహానుభావురాలయినయీ పతినికేర నీ వనుజ్ఞాత వయితివి: నిరంతరాయముగా నీకుఁ బ్రియసమాగమము గాఁగలదు:

విమా—(నెనుకదిరిగి) మిత్రుడా! మొండిచేతులదెస్తవాఁడు చేపజాతీ పోయిన దని దుఃఖపడుదు, నాకుఁ బూర్వముండు ననుకోన్నాఁడంట: దేవి మాటలు నీలాగుననే యున్నవి. (ప్రకాశముగా) దేవీ! నీ విక మహారాజునెడలఁ బ్రేమ విడిచి పెట్టుకొంటివా యేమి?

దేవి—ఓయమాధుఁడ! నేను నాసుఖమును మానుకొని నాగనిసౌఖ్యమును జూచుచున్నాను. ఈయనయందు నాకుఁ బ్రేమ యున్ననో లేదో దీనినిఁబట్టి చూచుకొనుము:

రాజు—

క. ఇచ్చుచు నైన నొరులకుఁ, బుచ్చుకొనుట కైన నీకే పోలును దానుక;

సచ్చరిత! నీవు దలఁచినయచ్చున నేఁ గాను జూడఁమా నీయెడలన్.

దేవి—కందు; కా కుండుఁడు. నే నుద్దేశించుకొన్నట్లు ప్రియప్రసాదనప్రకారము కొనసాగినది, బాలికలారా! రాకే పోదము.

రాజు—ప్రియురాలా! నీ విష్ణుడు నను విడిచిపెట్టి పెట్టితివా, నాయం దింకను నీ కనుగొఁహము రానట్లే.

దేవి—నాథా! నిత్యవిఘాతము పూర్వవిఘాతమును జేయును గదా! (పరిజనముతో నిష్క్రమించుచున్నది.)

ఉర్వ—సఖీ! యీమహారాజు భార్యయందంతప్రేమ గలవాఁడని తెలిసియు నాహృదయము నీయనయింకి మరిలించునఁ జాలకున్నాను.

చిత్రి—ఓసిచేలా! స్థిగ మయినయాక గల దని యెట్లు మఁలును?

రాజు—(గర్వమున) పరుస్తా! దేవి చేయవలెదుగదా!

విదూ—మిత్రుడా! చెప్పడలచిన దేమో నిగ్గుయముగాఁ జెప్ప; వైద్యుడు బాగుచేయ లేక పడలివేసినవోగినల నీవామెచేత విడిచిపెట్టబడితివి.

రాజు—ఉద్వేగించేతనా?

ఉద్వ—(తనలో) నే నిప్పుడు ధన్యురాల నయితిని.

రాజు—

ఉ. చాటుననుండి యనియలఁగ గ్గయినకొ జెవిలోన వేయునా,

యాటసు నెన్ననచ్చి కను లైనను జేతులతోడ తూయునా,

నీటుగ మేడమీద దిగి నివ్వెఱచేఁ ననకాళ్ళు దొట్రిలకొ

బోటి పెనంగి ముండలముఁ బుచ్చుగ నుద్వేగి నన్ను డాయునా.

చిత్రి—సఖీ! యుద్వే! నీ వింకఁ బూర్ణముగా నీయనకొరికను దీర్చుము.

ఉద్వ—(జడుపుతో) నేను గొంచెము పరిహాసము చేశెదను.

(నెనుకనుండి మెల్లగా వచ్చి రాజు కన్నులు మూయుచున్నది.)

చిత్రి—(చెప్ప నల దని విమోచకుడను సంజ్ఞ చేయుచున్నది.)

రాజు—(స్వప్నసుఖమును నిరూపించి) చెలికాండ! యీమె నారాయణోద

సంభవ యయినయారంభోరువు గాదుగదా!

విదూ—మిత్రుడా! నీ నెట్లు తెలిసికొంటివి.

రాజు—నయస్య! యిది తెలిసికొనుట యేమి యశక్యము?

క. నలరాయనికాఁకల మల, మల మఱిఁగెడు నాదుమేను మఱియొకచేతర

బలకిత మగునే? కలునను, నెలకరములె గా కలర్చునే రవికరముల్?

ఉద్వ—అన్నా! యాశ్చర్యము. నజ్జిలేపముచేత నరికించినట్లే నాచేతుల మరలఁ దీసికొనుటకు శక్యము గా వున్నది. (మహళితాక్షియయి కన్నులమీదిచేతుల దీసి కొంచెము నేపు జపియుచు నిలువఁబడి మెల్లమెల్లగా సమీపించి) జయముజయము మహారాజ!

రాజు—నుంబరీ! కుశలమా?(ఏకాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టు కొనుచున్నాడు)

చిత్రి—ప్రియవయస్య! లయినదేవరవారికి భద్రమా?

రాజు—కల్యాణీ! యిప్పుడు దానిని బోంపినవాడ నయితిని.

ఉద్వ—సఖీ! చిత్రిలేఖా! యీమహారాజును దేవి నా కొనఁగుటచేతఁ జన

లాగున ముందుగా నే నిట్లు గొగిలించుకొంటిని. నన్ను దుందుడుకుదానివిగా నెంచుకొనుము.

విదూ—మిత్రుడా! మీ కిష్టం కోరడనే ప్రార్థన వోవుచున్నది.

రాజు—(ఉద్వేగించి) నుండరీ!

క. దేవి యొసంగిన దనియే, యీ విష్ణుడు నన్ను గొగిలించిననో, ముం

దేవా రొప్పగ దొంగిలి, నావో దెలుపంగ నలయు నాహృదయంబున్.

చిత్రి—మిత్రమా! యీమె నిరుత్తరురా లయినది. ఇప్పుడు నా దొకమనవి చిత్తగింప నలయును.

రాజు—ఇదిగో! సావధానుడను.

చిత్రి—స్వామీ! యీవసంతములువు దాటఁగానే గ్రీష్మములువున నేను భగవానుఁ డయిననూర్వసకుఁ బరిచర్య నేయనలయును. కావున నాప్రియసఖికి మరల స్వర్గముమీఁద మనను వాఱ కుండునట్లు దేవరవారు చేయవలయును.

విదూ—పూజ్యురాలా! యీమెకు స్వర్గములో నే మున్నది? తిననా? త్రాగనా? చేపలాగున తిప్ప వొరయనికన్నులతోఁ జూచు చుండవలయును.

రాజు—కల్యాణీ!

తే. గీ. స్వర్గ మిట్టికి యనరానిసౌఖ్య మొసఁగు, దాని మఱిపింప నెవ్వనికైనఁ బరమే! యొండుపూఁబోలెలకు దుర్లభుం డనంగఁ, నగుపురూరపుఁ డీయింతిదానుఁ డింక.

చిత్రి—దేవా! మహానుగ్రహముగదా! సఖీ! యుర్వశీ! నీకు భయము లేదు. నన్నిఁకఁ బంపుము.

ఉర్వ—(చిత్రిలేఖను గొగిలించుకొని సకరుణంబుగా) సఖీ! నన్ను మఱచి పోయెదవు సుమా!

చిత్రి—(చిలునవ్వుతో) ప్రియసఖీ! నీవు మహారాజును జేపట్టినావు. కనుక నీలాగున నిన్ను నే నవలంబించె. (రాజునకు సమస్కరించి నిష్క్రమించుచున్నది.)

విదూ—మిత్రుడా! నీ పవృత్తచంతుఁడవు. మనోరథసిద్ధియయి వర్ధిల్లుచున్నావు

రాజు—మిత్రుడా! యిప్పటి నాయభ్యుదయము చూడు.

తే. గీ. నిఖిలసామంతమకుటమాణిక్యకలిత, పాదపీతంబ, నేకాశతళి మయిన ప్రాజ్యరాజ్యంబు నీయింతిపాదనేవ, నేయనంతటిగన్వృత్వ మీయ దయ్యె.

ఉర్వ—దేవరవారితో బతులు వలుకుటకు నాకు వాగ్విభము చాలదు.

రాజు—(ఉర్వశిహస్తమును బట్టుకొని) ఓహోహో! నాయిష్ట్యము సిద్ధించుట
వలన నిష్టుడన్నియు విరుద్ధకార్యములు గలవగుచున్నవి.

చ. మునుపటివే హిమాంశుకరముల్, మెయి కిప్పుడు సోఁకు హాయిగా;

ననవిలుకానిముల్కులును నాఁటివె నూ, హృదయానుకూల మా;

ననయును నాకు బెట్టిదము బైనవి యన్నియు నీవు నన్ను ను

న్నన నిటు లేలుకొన్నకతనం గడుఁ దిన్నని నయ్యెఁ దొయ్యనీ.

ఉర్వ—దేవరకుఁ జిరకాలజిరహతాపము గలిగించి నేను మహాపరాధమును జే
నాను గదా!

రాజు—నుందరీ! యట్లుగాను—

తే. గీ. ఇల సత్కిశమున గడియించుకొన్న, ముఖమె రసవత్తరం బైనమృదువు నుమ్ము
మండువేసంగిలో దారి నెండ వశిన, నరులకే గారె ఘృమిచ్చుఁ దరులనీడ.

విదూ—మిత్రుఁడా! యింతవఱకును బ్రహ్మాపరమణీయము లయినచంద్రకిరణము
నేవించితివి. చాలును. ఇంక నిది వాసభవనము చేరవలసినయననము గదా!

రాజు—చెలికాఁడా! యటులయిన నీవయస్సురాలికి మార్గముఁ జూపుము.

విదూ—పూజ్యరాలా! యిట్టిటు.

రాజు—నుందరీ! యింకొక్క కోరిక యున్నది.

ఉర్వ—స్వామీ! యది యేమి?

రాజు—

తే. గీ. మున్నునాకోర్కీయిడేబతున్ననాల్ల, రాత్రీయొక్కొక్కఁడేనూటురాత్రులెడ
నతిపాయలుమీఁదఁగూడ నట్లయ్యెనేని, నేఁగ్మతాథ్మడ నాదుఁగా నిష్టుఁగు
అడలు—(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదబద్ధకరచక్రవితాధురంగర వడ్డాదిసాధు

వంశక్షీరసీరాకరరాకామృధాకరాచ్చనామాత్యపాత్రహరితన

గోత్ర పవిత్రగుణకదంబలత్పొంబాగర్భశక్తిమక్తాక్షు

సూరపరాజ ప్రధానతనూభవ విబాధివిధేయ ముబ్బ

రాయనామధేయాంధీకృత మగుఁకరి

మోక్షశీయానాటకము తృతీయాం

కింగ్స్టు.

శ్రీసరమాత్మనేనమః.

విక్రమోర్వశీయము

చతుర్థాంకము.

(తెరలో సహజన్యాచిత్రీలేఖలపరీవేశమును నూచించుగీతిక.)

దినకరుకరములు దగిలి కమలములు విలసిలుకొలనిదరికె

దనసఖి! బాపి కలఁగుహంసి మెఱఁగుఁ గలసి యొకసహచరికె.

(చిత్రీలేఖయు సహజస్థయము విచారముతోఁ బ్రవేశించుచున్నార.)

చిత్రీ—(రెండుగులు నడిచి దిక్కులు చూచి)

ద్విపద, ప్రియసఖీదుఃఖము పీడించు చుండ ! పయనంబు లశ్రుకణములతో నిండ

సలమధువున్నది హంసీయుగలముగళము రాల్పడఁ ద్రాకమున నగ్గలము,

సహజన్య—(చిత్రీలేఖను జూచి) సఖీ! చిత్రీలేఖా! పసివాడిన తామరపువ్వునలె

దన్నెదటిగి యున్న నీమోముచాఱు హృదయములోనియస్వస్థతను దెలియఁజేయుచున్నది,

నేనును నీతోడిపాటుగ సుఖదుఃఖముల ననుభవించ నలసినదానను గదా! కాఁబట్టి

నీ విట్లు లసాశ్రిత నుండుటకుఁ గారణ మేమో నాకుఁ జెప్పుము,

చిత్రీ—సఖీ! యప్పురసలనంతులవెంబడిని నేను సూర్యభగవానునికేఁ బరిచగ్య

చేయు చుండి యిప్పుడు నాప్రియసఖి నెడఁ బాసి యున్న సహాయములో నీవన్న ఋతువు

నచ్చినందున మిక్కిలి బెంగ పెట్టుకొంటిని,

సహ—సఖీ! నీకుండు శుర్వశికిని గల యన్యోన్య స్నేహము నాకుఁ దెలిసినదే. తరువాతఁ దరువాత?

చిత్రీ—సఖీ! యాదినములయందు నాప్రియసఖివృత్తాంత మెట్లు బుంధునో యని

దీవ్యదృష్టిని ధ్యానించి చూడఁగా మహాపదస్రము గోచరించినది,

సహ—(తొందరపడి) అది యెట్లు?

చిత్రి—(సకరుణముగా) సఖీ! మనయుద్వేగ తనయందలియధికానురాగముచేత మంతులవీరి రాజ్యభారము నుంచినయారాజునితోఁగూడఁ జ్ఞానానశిఖితోద్దేశమున గంభీరమైనదమందు వివేచనము సేయఁ బోయినది.

సహ—(సత్కాశముగా) సఖీ! యట్టిప్రదేశములయందలిసంభోగమే సంభోగము. తరువాతఁ దరువాత.

చిత్రి—సఖీ! తరువాత సక్కడ మందాకినీతీరమున నినుకతిన్నెడలయి బిచ్చుక గూండ్లను గట్టుకొని యాడుకొనుచున్నయుదయవతి యనువిద్యాధరబాలిక నారాజుని తుణమాత్రము వీక్షించినాఁడన్నకారణమున నుద్వేగిఁ గోపము వచ్చినది.

సహ—రాఁ దగినదే. అతిశయించినన్నహమున కట్టిది గట్టదు గదా! తరువాతఁ దరువాత?

చిత్రి—తరువాత నుద్వేగి, త న్నెన్నివిధముల నారాజుని బలిమాలకొన్నను వినక, నాటిగురుకాచమున మాధాత్మ్యరాలయి దేవతానియమమును మఱచిపోయి, స్త్రీ జనము చొరఁ గూడనిమూరవనమున నడుగు జెట్టినది. అడుగు జెట్టినతోడనే యాయ దవిహీనితీఁగలలోఁ దాను నొక తీఁగగా మాటిపోయినది.

సహ—అన్నా! యంతటియనురాగమున కింతటియనర్థ మెంతలో సంపాద్య మయినది. సఖీ! దైవమున కెందును దాట రానిది లేదు గదా! తరువాత నారాజుని దొడ్డియనగ్రము బొంది యుండునో!

చిత్రి—సఖీ! యటుపిమ్మట నారాజుని ఓచ్చి యెత్తినవాఁడయి యాయరణ్యములో నివసితో! నుద్వేగి, యదిగో! నుద్వేగి, యని యహోరాత్ర మొక్కతీరుగాఁ దన ప్రియతమురాలిని వెదకుముఁ దిరుగులాడుచుండెను. అది యటుండఁగా మీఁదు మిక్కిలి వియోగము లేనివానికిఁ గూడ విరహతాపము గలిగించెడునీనగ్నకాలము గూడ సంభవించినది. ఇట్టిగో నటువంటిరమణీయప్రదేశమున నాతనికెట్టి యనగ్రము తటస్థించునో కాకుఁ దెలియ కున్నది.

(తెరలో)

ద్వి. నెచ్చెలిఁ బాయుట నెయ్యంబు కేరి । వెచ్చనిబాష్పములో వెడల లో నూరి,
యలమరుచున్నది హంసీయుగళము । గళము రాల్పడఁ దటాకమున వగ్గలము,

సహ—సఖీ! వారికి మగల సమాగమోపాయ మే దయన గలదా లేదా?

చిత్ర—సఖీ! గౌరీవరణరాగసంభవ మయినసంగమనీయమణివలనఁ బక్క వే
టొక్కట వారికిఁ బునస్సమాగమము గలగ నేరదూ, అది యాతని కెట్లు లభించును.

సహ—సఖీ! విచారింపకు. అటుంటినులక్షణాకృతులు గలవారెలు చిగకాలదుఖ
మనుభవంపరు సుమీ. ఏదేని యనుగ్రహము నిమిత్తముగాఁ దప్పక సమాగమోపాయము
లభించు నని నే నూహించెను. (తూర్పుమంచి) ఇదే! భగవానుడు నూర్వ
దుదయింప నున్నాడను. మాన మాయన నుపాసింపఁ బోవువఱు. రమ్మ.

(తెరలో)

గీతిక. కలఁగ నొందెనునుతొడఁ, జెలిమికత్తియ నెలమిఁ జూడఁ

మొలగుచున్నది హంగలన, గలయఁ బూచినతమ్మికోలన.

ఇద్దఱు—(నిష్క్రమించుచున్నారు.)—ప్రవేశము—

(తెరలోఁ బునరావృత్తిప్రవేశము నూచించు గీతిక.)

కరినాగఁడు గహనము చొరఁబడెఁ దనకరిణిని బాసినభేదమునన్

దరుకిసలయరుసుమిసముల నిజనను నలరంగ నున్మాదమునన్.

[ప్రహర నుత్పత్తి వేషముతో రాజు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

రాజు—(కోర్కెముతో నాకాశమున లక్ష్మయించి) ఆ! దురాత్మ! రాక్షస!
నిలు నిలు. నాప్రియతమురాలిని దీసికొని యెక్కడికిఁ బోయెదవురా! కటకటా! కైలాస
శిఖరమునుండి గగనమున కెగసి నామోడ బాణాశ్వుము నురియింతుచున్నావు.

(బెడ్డ చేరఁ బట్టుకొని కొట్టుటకుఁ బరుకెత్తి దిక్కులు చూచి)

ద్వి. శోక ముల్లంబును జాలదాఁద గాల్పఁ । బైకిఁ గన్నులనుండి బాష్పముల్ పోలఁ
గలవానిఁ బాసి తెక్కలు విరుప్పుచును । గోలన రాయద పాపము నున్నదకట!

రాజు—(అలోచించి) ఓహో! నాచిత్తవిభ్రమము!

చ. తొలుకరనిల మేఘ మిది, గుప్తవిశాటుఁడు గాఁడు; దాన ను
జ్వల మగునిందాప మిది, సజ్యము దానవుల్లు గాఁడు; కే

నలమును వన్నధార లివి, బాణపరంపర గాదు; పైడిగీ

టిలం నలంబించుచు చివె, హృదీశ్వరి యుర్వశి గాదు మాధిగాః

(మాన్విల్లి మరల లేచి నిట్టూర్పు పుచ్చి)

ద్వి. తొలక రక్తినుం డింత దొంగిలించుటను । దొలకారు మోఘలతోడ నర్జించు

నల్లమబ్బను జూచి నాగుండె చెదరి । చెల్లఁజో! మరలను జెనఁటిదానవుఁడో

మెలఁతను జెప్పట్టి మింటికి యెగసి । యలవునఁ గొనిపోవు ననుకొంటి బ్రమసి.

(దుఃఖముతో నాలోచించి) అటు లయిన నాపాగొనాయక రంభోరు శౌంధుఁ
బోయి యుండునో గదా!

చ. తనమహింబుచే నలిగి దాఁగనో, తోఁ దడ వేల యల్లు? జెం

గున దివి కేగెనో యెగసి, కొమ్ముకు నాపయిఁ గూర్చిపెచ్చు; నా

మునుమున నున్నదానిఁ గొని పోవఁగ లేరు సురారు లైన; నం

గన గన రామి కిం కిటును గారణ మే మగు నొక్కొద్దఁదామా.

(నెక్కువ మంచి నిట్టూర్పుపుచ్చి కన్నీళ్ళతో) అన్నా! యదృష్టము దొలఁగినవారి కాపదల
మీరు నే యాపదలు నచ్చుచుండును గదా!

ఆ. నె. ఇప్పుడు పొప్ప మునుమువిరియావిరహంబు, నేను నైఁవ లేక యిట్టు లుండ;

నారపంబు లేమిచేత జల్లనినైన, వాసరములు నచ్చె వానకారు:

(మేఘమును జూచి) గీతక. తెలిపి లేనివాససోనలను దశదిశ లుమినజలవా!

మోవ కిప్పుడు నాయోజ్ఞును సంరంభమును మానవలదా?

తిరిగి తిరిగి యాయడవిలోన నాతెఱవఁ గంటి నేని

సరగ నపుడు నీవేమి చేసినను సహాయులకును గాని.

(అలోచించి) నృభాగా నామనోవేదన నుపేక్షించుచున్నానేల? “రాజా కాల
స్యకారణ” వృత్తి మునీంద్రులు పలుకుదురు గదా! నేనే కాలమునకుఁ గారణ మయిన
నన్ను బాధించుచున్న యీశ్వర కాలమును నేను నిరాకరింప కుండనేల? (నవ్వి, “రాజా
కాలస్య” మందలుగాఁ గల వాక్యము మఱల నని) ఇదిగో! నిరాకరించెదను.

(అంతలో) గీతిక. పరిమళంబునఁ బరవశంబయి భ్రమరనికరము పాడఁగా,

మొరయుకోయిలమూఁక తూర్థమృతగంధములు గూడఁగాఁ,

గరువలీని జలీయిందుతలీరులఁ గల్పన్మృతము సొంపుగా

వీరులు బలబలు రాలు నాడెడు విపినమున మది కింపుగా.

పోనీ. నిరాకరింపను. ఈవర్ష కాలచిహ్నములవలన నా కిక్కడ రాజోపచారములు జరుగుచున్నవి. (నవ్వి, పరిమళంబున నను గీతిక మగలఁ జనివి) ఆయుపచారము లెట్లు జరుగుచున్న వనఁగా—

ఉ. బంగారుతాల్మేలుంగులవధంబె జరీపనినీలీచంగువా,

వంగినపుష్పగుచ్ఛములపల్కెలులే వెలిచామరాలు, వే

సంగి యడంగుటన్ రుతము సుబ్బుకిండులె నండు లీగిరు

ముంగిటఁ దెద్దఘోర లనుములైపుఁదేరులు వైదు శేరులున్.

అయ్యో! యీమేఘోపచారములను జ్ఞాపించుటవలన నేమిలాభము? ఈయడవిలో ముటుసూయ మయి పోయిననాస్తియురాలిని వెదకికొనియెదను. (అంతలో)

గీతిక. తరుణీరహితం బురుగుఃఖితమున్, విగహాతురముం బరిమంథగమై

కరిరాజము నుమధగరాజిత మౌ, గిరికాననమునఁ దిరుగుచు డస్సెన్.

(రెండడుగులునడిచి) అయ్యయ్యో! ప్రాణేశ్వరిని వెదకుచున్నాను నీప్రదేశమున విగహానల మధిక మగుచున్నది.

క. అరుణాంచలములు సలిలో, దరములు నయి యలరుచున్నతనపువ్వుల నుం

దరకందలి దలఁచించెడుఁ, దరుణీమణి కినిసి కంటఁ నడి వెట్టుటలన్.

నాస్తియురా లీమృగమున వెల్లివయెడల నా శేమిగులుతు లగపడఁగలవు?

తే. గీ. వాన గురిసినయీపెనుగానలోని, యినుకనేలను సలి పాద మిడియె నేని,

గురునితంబత మడమలు గూరుకొన్న, యడుగు లగపడుఁ బారాణియానవాల్మ.

(నడచిచూచి సంతోషముతో) ఆహాహా! యిదిగో! నాస్తియురాలిమృగముఁ

దెలిసికొనుటకుఁ జక్కనియానవాలు గనఁబడుచున్నది.

చ. చులుపుమోవిలత్తురసంబు గరంచెడుబాష్పబిందువుల్

బొటపొటరాలు, రాచిలుకపొట్టను బోల్ చెలిపచ్చసట్టాలు

య్యోటవిడియుత్తరీయ మిది; యీనున భిన్నగతిన్ గమించుచోఁ
దటుకున జాటి పడ్డదిటఁ, దన్వి యెటుంగదు కోపతీవ్రకన్.

—పాఠాంతరము.—

తే. గీ. అగరరాగము హరియించునశ్రువాది, నంకితంబు శుకోదరశ్యామ మిది, త
దిందుడవాస్త్రనాంతుక మిచట జాతెఁ, గోపమునఁ గల్గివేగ మేగుతటి, నిఁజము.
దీనిని నేను దీసికొనియెదను. (నడిచి యాలోచించి న్నీటితో) అయ్యో! యిది
యామెస్త్రనాంతుకము గాదు- ఆగ్రపురుగులచేత వ్యాస్త మయి ననునలాడుచున్నపచ్చిక
పట్టు. కటకటా! యీన్నిజనవనమందు నాపియురాలిహస్తము వే నేలాగునఁ దెలిసి
కొందును? (దూచి) కానీ. ఇప్పుడు మోదినపెద్దవానకుఁ గరఁగిపోయినతైలేయము వ్యాపిం
చినతాతిబండపయి నెక్కి—

తే. గీ. విప్లవసింధ మెదురు వీచుగాలిని నాడ, మెడను నిడుపుగాను మీఁది కెల్లి
శేకి నల్లముబ్బుఁ గేకారవంబుతోఁ, జూచుచున్న దెంతో నుండరముగ.
దీని నడిగి నాపియురాలిహస్తాంతము దెలిసికొనియెదను.
గీతిక. వెనుకటిచందము మాటి, తననుండరి గనఁ గోరి
వనగజ ముబ్బరపడుచును, వనమున వడివడి నడచును.

(పురల) గీతిక. నిను వేఁడెద బర్హిణరాజను! యీవనమునఁ గుగ్గివృక్షులఁ
గనినయెడల నాపియురాలిని గృహ గలిగి తెలియఁబలుచు
అంచనడలు నెఱచంధమామ నిందించుమోము గలది
యెందుకొనుమి యాచిన్నెలనలన గృహింపఁడుగును వెలఁది.

(మోకటిల్లి యంజలి పట్టి)

కుంభ. మయూరవంశమండనాయమాన! నుండరాం! నా
పయోధవేణి గానఁబడ్డపక్షమందుఁ గానలోఁ
బ్రియావియోగవహ్నిచేఁ డపించున న్నయో! భవ
ద్దయామయోక్తి శీతలామృతంపునెల్లి ముంపవే.

ఏమిది? నాకుఁ బ్రశ్నోత్తర మీయక శృంగము నేయుచున్నది! దీనికి సంతోష
కారణ మేమి యయి యుండును? (ఆలోచించి)

చ. అగును గ్రహించినాడఁ బ్రియురాలు గనంబడ కంటఁజేసియే
 పగ దెగె నంచు నిప్పు డిది బాగుగఁ దాఁ బరివిచ్చి యాడెడున్;
 వీగలితబంధమై గతిని విజ్ఞనపువ్వులతోడియామెకొ
 ప్పుగపడఁనేనిఁ గోరి యొక్కరైనను గాంతురె దీనిపింఛమున్.

చీ! యితరులగుఱుమునకు సంతసించుచున్నదీని నింక నడుగ రాదు. (నడిచి)
 ఇదిగో! గ్రీష్మఋతువు గడచిపోవుటచేత మదాలస యయి నేరేడుచెట్టుమీఁదఁ గూరు
 చున్న దాఁడుఁగోయిల; ఇది పక్షిజాతిలోఁ బండితురాలు; దీని నడిగెదను.

గీతిక. విద్యాగృహకాననమున బెదరుచు దీనాననమున
 మాద్యత్కరీనాగుఁడు తనమది వేదనమీఱుకతనఁ
 బొంగెడుబాష్పజలంబులఁ బోలెల కుండ నయనంబుల
 మింగికొనుచు నడుచుఁ గదా నింగిఁ గొలుచుపాడుగునఁ దా.

(మరల) గీతిక. పరభృతికా! మగురవాణీ! నీ వీ పరకాననమందుఁ
 దిరిగెడునాతరుణిని జూచినయెడఁ దెలుప వేడుకొందు.

(నృత్యముచేయుచుఁ జేరఁ బోయి మోకాళ్ళూని) ఓకలకంఠీ!

చ. విరహులపాలి కీపు వేడవిల్తునిదూతిక నండుగి; మానసం
 హరణమునం దమోఘ మగునస్త్రిమవే; యటుగాన నిన్నునో
 పరభృతి! వేడుకొందుఁ; గరిభాషిణి నాప్రియ నిండుఁ గోడితే;
 మరియటు నేయవేని, నను మానినియొద్దకునైనఁ గొందుఁ బో.

(కొంచె మెడమగునడచి యాకాశమున) పూజ్యరాలా! యే మనియెడవు? ఇంత
 యసురాగము గలన న్నెందుల కెడఁబాసినదా? ఆలకింపుము.

ఆ. వె. కోపకారణంబు లోపను లెపుడు నేఁ, జేసి యుండ; నైనఁ జేడె యలిగె;
 మగలమీఁదఁ గలుగుమగువలయధికార, మేల నేరముల నశేషు నేయు?
 (తొందరగా సమీపించి మోకాళ్ళూని, కోపకారణం బనుపద్యము మరలఁ
 జదివి వీక్షించి) ఏమీ! యిది ప్రస్తుతకథను మాని తనపనినే చూచుకొనుచున్నది. బాగు!

చ. అలమట వేడునాపరిచయంబు గణింపక దుగ్మదాంధయై
 లలితపువ్వుతోనేరెడుఫలంబును మోవిని బోరె నొక్కి, తా

నెలమిని గోలుచున్నయది యాపికభామిని; యెండ్లదులు మ

గ్లమును శీతలం బనుచు గా పచియింతురు; సత్యమే సుమీ.

ఓసీ! యిట్లు చేయుచున్నను నాపిరియురాలియెలుగునంటికంతస్వరము గలదాన నని నీమీఁద నా కేమియుఁ గోపము రాకున్నది. నీవు సుఖముండుము. (నడచి చెవి యెగ్గి) ఓహో! దక్షిణదిక్కున నాపిరియురాలు నడుచుచున్నట్లు లండెలచప్పుడు విన జచ్చుచున్నది. అక్కడకుఁ బోయెదను.

(అంతలో)

ద్వి ఉడుగ కఠుక్రొంబు లాలుకునేత్రములు, నడలునఁ దడఁడునట్టి నెన్నడలు,
నురుతాపభరమున నుడుకు నెవ్వేను, దరము పెల్లెచివఁ దలఁకుఁగైర్వంబు
నయి కరీందుఁ డరణ్యమందుఁ గున్నరెడుఁ, బిరియతమావిరహసంపీడితుఁ డగుచు.
(నడచిమాచి దుఃఖముతో) అయ్యో! యెంతకష్టము!

ఆ. వె. ఆకాసమునఁ బన్నినట్టి మబ్బులనల్ల, నల్లనై నదిక్కులెల్లఁ జూచి

వేగ మానసమున తేగురాయంచల, రసము గాని యందెరచి గాదు.

కానీ. మానససరస్సునందు వేడుక గలమరాళము లీకొలననుండి యెగిరిపోక
మునుపే దీనిని నాపిరియురాలిస్మృత్యంతో మడిగెదను. (నమింపించి మోకాళ్ళూర్చి)
ఓహంసా! బలవిహంగరాజ!

చ. రయమున నీవు మానససరస్సున కానలఁ బోదు గాని, నీ

చయనము కందుఁ జంచువునఁ బట్టినబత్తెవుఁ దవ్విత్తుఁడు వెం

డియుఁ గొన నచ్చుఁ గాని, తరుణీమణివార్తను దెల్పి కావుమీ

నయఁ, బరకార్య మెక్కుడు గదా నిజకార్యముకిన్న వేత్తకున్.

(అడ్డముగాఁ జూచి) ఇది నా కభిముఖ మయి చూచుట విచారింపఁగా, మాన
సోక్తుకము నయిన నేను నీపిరియురాలిని జూడ లే దనుటగాఁ దోచుచున్నది. (అంతలో)
ద్వి. అందమా యోరి! నీ కంచలరాయ! మందయానను దాచి భూయము నేయ?

(నృత్యముచేయుచు)

క. ఈతెవ్వికొలదిది నా, కాతోదరి జూడకున్న సకలంబును నీ

నేతీరున దొంగిలిలివి, రా తరుణిగమనలీల, రాజమరాళా.

ద్వి. ఆననఁబోణియొక్కరంపునడల, చే ననుమానంబు చిక్కెనీయెడల.

(సమీపించి యంజలిపట్టి)

ఆ. వె. నావెలందినడలు నీవు దొంగిలితివి, గాన హంస! మందయాన నిమ్ము.

దొడ్డవోయినట్టి పెద్దసొత్తున నించు, కంత దొరకువోట నంత గొనరె?

గీతిక, తెఱవనడలు నీ కెవరు నేరిపిరి తెలుపుము రాజమరాళా!

యెఱిగింపుము నీ వింతిఁ జూచితే నే హర్షింతును జాల.

(నద్వి) ఓహో! యీరాజు దొంగలను శిక్షించు నని నెఱచి యీహంస యెగిరి పోయినది. పోనీ! మఱి యొకచోటికిఁ బోయెదను. (నడచి చూచి) ఇదిగో! ఓన పిరి యురాలితో నక్కడ నొకజక్కపప్పులు గగపడుచున్నది. దానియొద్దకుఁ బోయెదను. (అంతలో)

గీతిక. మృగరణితమనోహరమై, మస్మణమమకింలభానుగమై

పేర్చి గన్నకానమునను, దిరియఁ బాసి కలీంసుఁడు చనును.

(మగల) గీతిక. గోరోపనాకుండుమారుణాకార! చక్రివాక!

సారసాక్షిఁ జూచితివా మధువాన రమున నిటు రాక,

(సమీపించి మోకాళ్ళుని)

ఆ. వె. ఓ రథాంగనామ! నే రథాంగశోభిణి, బింబఁ బాసి పరిపించు రథిని,

మొలక లెత్తుచున్న పలుమనోరథముల, తోడ నడుగుచుంటిఁ జేడెబార్త.

ఏమీ! యీజక్కవ “కక” యనుచున్నది. నే నెవడనో యెఱుంగిదు కాఁబోలు; కానీ, తెలిపెదను. ఓచక్రివాకనాయకా!

ఆ. వె. మాకు భాస్కరుండు మాతామహుండు ను, ధాకరుండు మాపితామహుండు

నర్వి యుర్వశి యనునిర్వరు స్వయముగాఁ, గోర్కితో వరించుకొన్న పతిని.

ఏమి! యూర కున్నది. కానీ, దీనిని నిందించెదను. (మోకాళ్ళుని) ఓజక్కవా! తనవలెనే యెదుటివారు నని తలంచి ప్రిన్తిండుట యుక్తము గదా! చూడు.

చ. సరసునఁ దామరా కొకటి చాటయినంతనె చక్రివాకమా!

దురహింసచుంటి వీవు కడుదూరము బోయెను బెంటి యంచు: నీ

కరయఁగ నంతభీతి ప్రియురాలిని బాయుట యన్న; సయ్యయో!

విరళిని నేను నాచెలిప్రసన్నుతిని వేడఁగ నూర కుందువే?

(కూతురుచుండి) సర్వథా యిది మాదురదృష్టప్రభావము. కానీ! మఱి యొకరి నడిగెదను. (నడిచి చూచి) ఇదిగో!

క. మొనపంట మోవి నేఁ జూఱు, కున నొక్కఁగ నీత్కరించుకొమ్మ మొగములీ
లను, లోపలఁ దుమ్మెన జూ, వ్యనునీఁగివచ్చి నన్ను నరికట్టు నిటకొ.

కానీ. ఈతామరపూవునందు సధివసించి యున్నతుమ్మెనను పార్థింఁచెదను.
లేకున్న నీచిచారమొకటి నన్ను బాధించుచుండును.

(అంతలో) ద్వి. ఎలమితోడురఁ గామ మెద వృద్ధి గాంచ,
గొలనఁ గీర్తించును గొడమరాఁయంచ.

[చేరి యంజలిపట్టి] ఆ. వె. తుమ్మెదా! తెల్పవే ముద్దుగుమ్మవార్త;
(ఆలోచించి) చూడలేదేమొ నీవు నానుదతి మోము;
నామెనిశ్వాససౌరభ మబ్బేనేని
నీకు మన సౌనె యాపుండరీకమందు?

(నడిచి చూచి) ఇదిగో! నీకడిమిమూర్తినిబోదెపయి హస్తముంచి తనక రేణువుతో,
గరినాఁగుఁడు నిలిచియున్నాఁడు. ఇతనియొద్దకుఁ బోయెదను.

గీతిక. కరిణీవిరహానలబాధితమై, కానఁ దిరుగు మదకరి యాదృతమై.
(మరలఁ జూచి) అయిన నిప్పు డీతని నడుగఁ బోవుటకు సమయము గాదు.
ఇదిగో!

ఆ. వె. కల్లువాసన గలపాలు గాఱుచుండఁ, జేతఁ దెమలించి యందుగుఁజిగురుఁగొమ్మ
సదనముగ బోటి యందీయఁ గరిషభుండు, మించువేడుకతో నారగించు చుండె.
(క్షణ ముండి) ఇదిగో! నీతనిభోజన మయినది. ఇంక సమీపమునకుఁ బోయి
యడిగెదను. (అంతలో)

గీతిక. కుంజ రేంద్ర! నిన్నడుగు చుంటి నాకొమ్మవార్తఁ జెలుపు
మంజువాణి, మోహనాంగి చందురుమామ గెలుచుమోము గలది నుండరి. కుంజ;
(సమీపించి)

ఆ. వె. ఓయిచూడనాథ! యూధికాశబలకై, శృంబుదాని, నీకరంబుఁ బోలు
నట్టితోడలదాని, యాననవతిని నా, నుదతి నెచటనేని జూచితయ్య?

(సంతోషముతో నాలకించి) ఓహోహో! నానుఁ బ్రియాలాభనూనకమగు నీశీంకారముచేత నూఱిజిల్లుచున్నాను. మఱియు సమానధర్మములనుబట్టి నీయందునా కెంతో ప్రీతి గలుగుచున్నది.

ఉ. ఏనిలఁ గుంభినీపతుల కీకుండ, నీవును నట్టివాడవే;
మానిరదానసంపద సమాసమె యిర్వ్వరయందగు; నాకు స
న్మానినులందు నున్నదియు ముచల నీనక నీకుఁ జేయనుకొ;
వీనికిఁ దోడు నావిరహవేదన నీకు లభింప కుండుతన.

పాఠాంతరము.

మ. నను ధాతీర్వరనాథుఁ డందును, కశీజ్ఞానండు వీ వున్నటం
బు నకచ్చిన్నము నీకు దాన మది యొప్పన్ నాకు ినాళి; మం
దను నీ కీవశ, నాకు నున్నది వరప్రైశంబునం, బాయ లీ
వెన న త్తన్నిట వైన గాసిలకుమీ యీచ్చగ్వియోగవ్యగన్.
ఓయికరిరాజా! నీవు సుఖముండుము. నేను బోయెదను. (నడచి చూచి) ఓహో! యిది
కడునుందర మయిననురభిరంబర మనుచర్వరము. అప్పుడలకు రమణీయఁ న్నువులయందగు
బహుజ్ఞేమ గదా! ఒకవేళ నావ్రియురాలు దీనియుచర్వకయందగు గానఁడునేమో!
(నడచి చూచి) ఆయ్యా! గాఢాంధకారబంధుఁడే! కానీ, మెఱపునెలుతురునఁజూచెదను.
అన్నన్నా! నాపాపము పండి మేఘము గూడ మెలుగు లేని దగుచున్నది. ఎట్టిలయిన
దీని నడుగక మరలను. (అంతలో)

గీతిక. ఖిఖురదారితధారణియై నిజ, కార్యపరైకఃచారణమై
తిరుగు వరాహము దీనంబై భీ, కరగహనంబున లీనంబై

తే. గీ. ఇంచుకైన నడుమ నెడ మన్నదే లేని, కుచయుగంబు గలుగుగరునితంబ
పంచళరున కనికపట్టెననివనాం, తరము చొచ్చెనయ్య నగుకలేంద్ర?

ఏమిది! యూరకున్నాడు. దూర మగుట వినఁబడ లేదేమో! చేయుకుఁ బోయి
మరల న్నడిగెదను. (అంతలో)

గీతిక. స్ఫటికశిలాతలనిర్మలనిగ రి! బహువిధమరభిశసమకృతశేఖర!
పటుతరకిన్నగీతమనోహర! భామామణిఁ జూపుము ధరదీగర.

(సమీపించి యంజలిపట్టి)

అ. వె. సర్వభూధరేశ! సర్వాంగనుందరి, రమ్య మైనయాయరణ్యమందుఁ

గానఁబడినదయ్య కలికి నా కెడఁబాసి, యేకతంబ సంచరించు చుండి?

(అదే పృథ్విధ్వని విని సంతోషముతో) నీమీది! “కానఁబడినదయ్య” యని స్పష్టముగాఁ జూచినట్లు చెప్పదున్నాఁడు. కానీ. ఇంకొక్కటి యడిగెదను. అయ్యా! యేమయిన దామె? (మఱ నామాటనే విని) ఏమి? మఱ నే నన్నట్లే వినఁబడుచున్నది. (దిక్కులు చూచి దుఃఖముతో) అయ్యయ్యో! యిది నామాటలే. గుహాముఖమున మాటు నెలఁగుచున్నవి. (మూర్ఛిల్లి లేచి కూరుచుండి విషాదముతో) అబ్బబ్బా! నాప్రాణము బహుముఖపడుచున్నది! కొంచెము నే పీఠాంశవాఁగుదనని గూరుచుండి తరంగములమీఁద నుండి నవ్వుచల్లగాలి ననుభవించెదను. (చడచి చూచి) ఓహో! కొత్త నీటివలనఁ గలక నొంది పాటుచున్నయాయేలు మాదుటచేత నాకానందము గలుగుచున్నది. ఏమనఁగా—

చ. అల లివి భూవిలాసము లయాచె! కలంగుపులుంగుజాలు గర

టల మెలమూలు, మైరిసినం దరిఁ జేర్చెడుసుర్య జాఱఁగా

లలి సురిందుచేల, కుటిలంపునడచి మఱి తొట్రుఁబల్గులం

గల నటుగానఁ గోపమునఁ గామిని యీధుని యయ్యె రూఢిగా.

కానీ. దీనిని బలీమాలుకొని ప్రియన్నరానిని జేసెదను.

గీతిక. అయిక యేటికే నుందనీ! ఝరీ! కలఁకఁజేబ రాదే?

కలికిమిన్న! నే నులికి నీపద కంజములకు మొక్కిల్కితిఁగదే॥అల॥

చలితదీపవి హంగమకులా! లలితయుంకృతి భృంగసంకులా!

కలితబాహ్వావీరీరత్నర కమనీయమరంగభానురా ॥అల॥

(మఱల)

గీతిక. జలధివిభుఁడు సలలితముగ నృత్యము సలుపఁ దొడఁగె మిగులఁ

దొలుకరిజుగములు మద్దళములు తోయఘట్టినన్) హస్తతాళములు

తూర్పుగాలి కెగఁపెడునల లనుచే తులను జూచి, మరుపు

గూర్వఁ జక్కవకాగ్నిగళంఖితుం కుమకృతాభరణం దై యచ్చేరుపు॥జల॥

(మోక్షాక్షాని యంజలిపట్టి)

ఉ. మానిని ! నియెడన్ మిగుల ముక్కున గగ్గోననాని, నిందు కరి

త్రైము నపిరియం బెఱుతు నాడనివానిని, నీగుచ్చెక్కి

హని ఖుటిల్లు నన్నలం దైన సహింసక వంశునాని, నే

నే నరరాధలేత మెవ నెందుక దానుని నన్ను బానితే ?

ఏమిది ! యారకున్నది ! ఆయిన నిక యువ్వ ? గారు ; నిజముగా ననెయ్యే.
ఉద్యమియే యయినయెడల బురూరవంశుని నన్నిట్లు లడవిపాలు చేసి తాను స్వేచ్ఛును
నముద్రాభిసారిణి యగునా ? కాని. శ్లోకముచేరనే మేలు చేపూరును. ఇంక నిక్కడ
లేచి నాపిరియురాలు మాయ మయినవోటికే పోయెను. (నవచిహ్నాచి) ఇదిగో ! నీ
కూరుచున్న సారంగమును గూడ నాపిరియురాలి నిృత్యంతము నడిగెడును.

గీతిక. మదకలనోకిలహజిరమధుర మంజులపుంకారాతిమనోహర

తీర్థికాధిపనందననమందున బేనె చిందుపూగకలసొంతున

బొడుగునోకానోక భూజముసొంతను బొలంతుమిచ్చ నెడబాసినదింతను

మనిం బొగులుదు నైరావత మనియెడు మదమాతంగం బిడ మ్రచ్చురియెడు॥మదక॥

(శ్లోకము చేసి మోక్షాక్షాని)

తే. గీ. వానకారుఁ జూడ వాంఛిదువకలస్త్రి, భక్తరక్షటాక్షపాత మనఁగ,

నీలచిత్రస్థినియకాయంబున, నంగు మీలు నీవీరంగ మంగ !

ఏమిది ! నన్నమానించుదానియె నీయిట్టి మొగ మటు నిర్భయకొన్నది ! ఓహో
యటుగారు.

ఆ. నె. తన్నుఁ జేర రాఁగ దారిఁ బాల్గుదును, నెంటు బడినదిన్నిచంటి నినువుఁ

బులిమి పుచ్చ లేక నిలుచున్నవృగిరంగ, మెడను బెడ ముచ్చ మృగము కూదు.

ద్వి. కటిభాగమున మరదగమనము దాని, బటు వైకయిటిగుబ్బపాలిండ్లదాని.

నలంపిందుడుఁ బర్యవ మున్నదాని, బలుచనితనువల్ల భాసిల్లుదాని

గలహంసలకు నడుకలు దిద్దుదాని, నులలితం బగులేడిమాపులదాని

నీకానుటచనిలో నేగడుదాని, లోకముందరిని నాలోకించిలేని

హరిమా ! యావేల్పుటనిం జూపింపు, విరహాధిమండి న న్వేస మధ్యరంపు.

(నమిపించి యంజలిపట్టి) ఓయీ హరిమాయూధనాథ !

అ. బె. చూచినావటయ్య నుదతిని గానలో, నాలకింపు మానవాలు సతికి;

బెద్దకనులతోడఁ జేపు నీపిరియురాలు, చూచునట్లే చూచు నుందరియును.

ఏమిది ! నామాట వినిపించుకోక తనపనికనే చూచుచున్నది. అవురా ! యనన్ద తప్పినప్పు డనమానమే తటస్థించును గదా ! కానీ. మఱియొకచోటికిఁ బోయెదను. (నడచిమాచి) ఇదిగో ! నామెహ్మదున కానవారు.

ఈ ఆనుమగాత్రి నేను గనినప్పటికొక్కడంకఁ బిదో;

తేనెగిఱతోక దెబ్బనగవిచ్చినకేసరపాలి నెచ్చుక

గ్లోసమయంబు నందె ప్రియురాలు పదాంగులి నిల్చి దీనిపు

వ్యాసను గోసి యొక్కటి శిఖాభరణంబునగా ధరించెఁగా.

ఓహో ! యీతాలయిలుకునఁ గట్టెట్టనయి కానబడుచున్నది, ఇది యేమి యిది యుండును ?

ఈ. సింగము గోళ్ల నేనుఁగును జెంపినమాంసపుముక్క గాదుగా ?

యింగలపుంగణంబో ! యిది యెట్లు నినంబున నాన మోదెనే !

మంగళరక్త సంజాతనుమస్తబకారణగత్తు మిది ; దీ

నిం గొనుభంగిఁ జేతులను నీరజమిక్రుండు సాచు దీనిపై.

ఓహో ! యిది నామనస్సును హరించుచున్నది. దీనిని బుచ్చుకొనియెదను. (అంతలో)

1. తిక. ప్రియినీబద్ధాశార్దైత మై బాష్పాకులలోచనయుతమై

ననమునఁ జను మవకరి నగల నదనము నసివాడఁగ మిగుల॥

(పుచ్చుకొని రసలో) దీన నేమిలాభము ?

క. మందారకుసుమవాసన, నందం బగుమగువసిగు న్నగం బిది ; య

య్యందుముఖి యిపుడు దుర్లభ ; యెందుకుఁ గన్నీళ్ల దీని నేఁ జూపవలెనో

(నదలిపెట్టుచున్నాడు.) (తెరలో) వత్సా ! పుచ్చుకోపుచ్చుకో.

క. విను మిది సంగమనీయం, బనుగతనము ; పార్వతీపదాంబుజరాగం

బున సంభవించినది ; యిది, గొని తాల్చినఁ బాయువారిఁ గూర్చును సరగన్.

రాజు—(వైకిఁజూచి) ఇట్లు న న్నాజ్ఞానిమవా రెవరో ! (దిక్కులుమాచి)

ఓహో! పాశ్చాతీయత న న్ననుగ్రహించుచున్నాడు. చేవా! మహాపాపిసాదము (మణిని బుచ్చుకొని) ఓహో! సంగమనీయమా!

క. ఐనమున నెడల బాసినచా, లెనుమధ్యమ నన్ను గూర్చుదానన యేనికా

నిను నేను మూలం దాల్చెనల, ఐనతల లేనెలను శివుడు చాల్చినలీలకా.

(నడచి చూచి) ఓహో! యేమిది! పువ్వులు లే కున్నను నీమల్లతీగను జూచుట వలన నాకు మహామరాగము పొడముచున్నది. అయిన నిది నాకు మనోహర మగుట యుక్తమే, ఏమనగా నీలేదీగ—

ఉ. వానను నానులేబిగురు బాష్పజలంబునల దోగుమోకిగా,

స్వాచుగురుహీనత లతారము లన్ననగల్ దొలంగి, యిం

పాసనిపాట లేమి పని నయ్యెడు మానముఁ లల్ప, సంఘి లే

బూనినల దోచి చెన్న వెతల బొందెడుకోచనవోలె దోచెనున్.

నాక్షియురాలిని బోలుచున్నయాతీగను నే నాలింగనపూర్వకముగా గార వించెదను.

ద్వి. ఓలతహాన! న న్నొకమాటు గనుము; వీలినగుండెతో వెత నొందు చుంటి;

విధియోగమున నేను విరిబోడిఁ గనిన, నధికంబుగా నింక నడవిలోఁ దిరుగ;

నని గాక నాకు బాగితాంతకి దైన, నుదతి నెప్పుడు దేను జువ్వి యిచ్చటికి.

(సమాపించి లతను గొణిగించుకొనుచున్నాడు. తరువాత దదీయస్థాన

మాకగిమించి యుద్వశి పగివేయిచున్నది.)

రాజు—(కన్నులు మూసికొని స్పృహనుశియ నీరూపించి) ఆహా! యుద్వశి కరీరము సోకినట్లే నాకరీరము హాయి నొందుచున్నది. అయిన నామెయే యనునమ్మకము మాత్రమే నాకు లేదు.

నగుంధి. మించుబోడి యందు నాన మితి ముందు నే నను

ధిందుతీగ మాటి పోయె నింతలోనె కాన నా

చంచలాక్షియే యటంచు స్పృహదృష్టి నిష్ట భా

వించునేను వేగించి విప్రురాదు కన్నులన్.

(క్షణ ముండి మెల్లమెల్లగాఁ గన్నులు దెఱచి) ఏమిది! నిజముగాఁ జియిరా లే. (మూర్ఛిలుచున్నాడు.)

రాజు—(తెరిగినిబొంది) ప్రియురాలా ! యిప్పుడుగదా బ్రతికితిని.

ఆ. చె. కోపశీలురాల ! కోమలి ! త్వన్విగ, హంధకారమందు నడఁగునేను

బుద్ధమునను మరలఁ బొందఁగాంచితి నిన్ను, జేతనను మృతుండు చెందునట్లు.

ఉర్వ—దేవా ! నన్ను నావేళఁ బాపపుఁగోప మావేరించి యట్లు గొనిపోవుటచేత దేవరవాకి కింత యాయాసము సంభవించినది. స్వామీ ! త్నమియింపుడు.

రాజు—ప్రియురాలా ! నీవు నా కిప్పు డటుక దీన్న నక్కడలేదు. నిన్నుజూచి సంతమాత్రముచేతనే బాహ్యేంద్రియములతోఁగూడ నాయంతరాత్మ ప్రిసన్నమయినది. న న్నెడఁబాసి యింతకాలము నీ వెట్లు లుండఁ గలిగితివో చెప్పుము.

గీతిక, ముమూరజిహ్వమంత్రరథాంగముల్, మధుకరకటిగిరిగర్భరంగముల్

ప్రియురాల ! నీమూలమునవేడఁబడెఁబాల, భీకరాలిగనమృతికఁగన్మృతాదువేళ

ఉర్వ—దేవా ! నే ననవేందిప్రియురాల నయి యేయియుఁ జేయజేపఁపొయితిని గాని, దేవరవారికృతాంత మంతయు నాయంత్రకరణమునకుఁ బ్రవృత్త మగుచునే యుండెను.

రాజు—సుందరీ ! “యదశ్చేందిప్రియురాలనయి” యను నీమాటభావమేమో నాకుఁ దెలియవచ్చును.

ఉర్వ—దేవా ! చిత్తగింపుము. పూర్వము మహానుభావుఁడు కుమారస్వామి శాశ్వత మయినకుమారస్మృతము నవలంబించి గంధమాదననమునందలియకలుకు మనుకచ్చము నందుఁ బ్రవేశించి యుండి యన్వోట నొక నియమము చేసెను.

రాజు—సుందరీ ! యేమని ?

ఉర్వ—అననమున నేననిత ప్రవేశించునో యది తీవ్రయగా మాటిపోవు ననియు, గౌరీనరహారాగసంభవ మయినపరంపరనియమజేలనఁ దిక్కు వేటొక్కట విమానము గలంగ దనియు. అదేవతానియమముమాట, నేను గురుకాపకమున మూఢాత్మురాల నయి మూచిపోయి, ననితాజనపరిపాఠశీయ మయినకుమారదనము ప్రవేశించితిని. ప్రవేశించిన తోడనే నారూప వికాసనోపాంతమున లతాకారమునఁ బరిణమించినది.

రాజు—ప్రియురాలా ! యిది యంతయు సత్యమే.

తే. గీ. అలరుదిబుకానపనుల నే నలసి సాలనీ, పక్కినిదురించు చుండఁ, బ్రవాసగతుని
గాఁ దలంచెడుదాన వోకలికిమిన్న ! యాచిరనియోగ మెట్లు సహించినావో.

నుందరీ! యిదిగో! నీవు చెప్పినట్లే భవదీయపునస్సంగమకారణ మయినదీనిని నే నీశ్వరానుగ్రహమునఁ బొందితిని, (మణి చూపుచున్నాడు.)

ఉర్వ—సమీ! యాశ్చర్యము! ఇది సంగమనీయోత్పన్న! అందుచేతనే గదా యామహారాజు కాలిగిలించుకొన్నంతమాత్రముచేత లతాభాసమును విడిచి పక్ష్మితిరూప మును బొందినాను. (నుదురు సోక మణికి మొక్కుచున్నది)

రాజు—నుందరీ! నీవు త్తణమాత్ర మాలాగుననే యుండుము,
ఆ. వె. మునిర! నీవు మణికి నుదురు సోకఁగ మొక్కి, నందుచేత దీనియరుణకాంతి
ఛర్వి, నీముఖము బాలనూర్యాకృతప, రక్తకిమలనుండరత సహించె.

ఉర్వ—మహారాజా! దేవర పురము వెడలి వచ్చి పెద్దకాల మయినది గదా! పక్ష్మితినిగ్ధమునకు నాయెడల ననూయ పుట్టును. కాబట్టి మన మింకఁ బట్టిమునకుఁ బోవుదము.

రాజు—నుందరీ! నీయిట్టము.
ఉర్వ—దేవా! దేవరవా రిప్పు డేమార్గమున రాజధానికే బోవలయు నని యభిప్రాయించుచున్నారా?

రాజు—నుందరీ!
పంచ. ఆమేయకాంతిహృద్యవిద్యుదాబళీపతాకమై
సమిధమిశ్శిష్టశక్రినాపచిత్రరూపమై
విమాన మట్టు లొప్పునీనవీననీరదంబువై
గమింపఁ గోరుచుంటి నాదుకాతుకంబు దీర్చవే.

గీతిక. ఎవఁబాసినసహచరిని గలసి మే నెలమిఁ బులకరింప
వెడతె రాజహంస విమానముపయి నే్వచ్చును విహరింప.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంగధర శ్లాదిసాధు

పంశతీరసీ రాకరరాకానుధాకరాచ్చనామాత్యపాత్రహరితన

గోత్ర పవిత్రగుణకదంబలత్మాంబాగర్భకు క్తిముక్తాంగల

మారపరాజ ప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ ముఖ్య

రాయనామధేయాంధ్రీకృత మగువికారి

మౌర్వశీయనాటకము చతుర్థాం

కము.

శ్రీగీస్తు.

శ్రీసరమాత్మనేనమః.

విక్రమోర్వశీయము

పంచమాంకము

[తరువాత సంతోషముతో విమాపకుడు ప్రివేశించుచున్నాడు.]

విమా—ఓహో! యష్టప్రళయమున జరకాలమునకు నాప్రియమిత్రుగిడు తనప్రియురాలి లయినయ్యుర్వశితో గూడ నందనవనము మొదలయిన దేవతారణ్యములయందు విహరించి మగల వచ్చినాడు. ఇప్పుడు స్వకార్యానుశాసనమున బ్రకృతిజనులను సంతోషపెట్టుచు రాజ్యముచేయుచున్నాడు గదా! ఇతనికిసంతానము లేదన్న దొక్కటియే గాని యిక నేమిలోపము? నేడు పగ్గరినమని దేవీజనముతో గూడ గంగాయమునా సంగమమున స్నానము చేసి, యిప్పుడే డేరాలోనికి వచ్చినాడు. ఇది యతఁ డలంకరించుకొనుసమయము గావున, నేను గూడ మంచిగంధము, వ్రుప్ఫులదండలు మొదలగు నవి ధరించుకొని యాయనకుఁ దమ్మునివలె నుండెదను. (నడచుచున్నాడు) (తెరలో) అయ్యయ్యా! యీవిసనకణ్ఠవీర! నునిచి, దుకూలాంచలము పయిని గప్పి, పదిలముగాఁ గొనిపోవు చుండగా, దేవిగారికిరోరత్నమును మాంసఖండ మనుకొని గద్ద యెగురదన్ను కొని పోయినది.

విమా—(చెవియొగ్గి) హా! హా! యెంతకష్టము! అని నామిత్రునికిఁ బ్రేమాస్పద మయినసంగమనీయ మనుమాడామణి గదా! అందుచేతనే యతఁడు తనయలంకారరచన ముగియ కుండఁగ నే నిగ్గన నాసనమునుండి లేచి యిటు నిచ్చుచున్నాడు. నే నాతని చెంతకుఁ బోయెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.) [ప్రివేశము]

[తర్వాత పడుపరిజనముతో రాజు ప్రివేశించుచున్నాడు]

రాజు—రేచక! రేచక!

అ. చె. బ్రగురుమీడియాన నలుకోన్నట్టిగా, పక్షిదొంగ యెందుఁ జాటిపోయె ?

నెచట లేనిచోర్య మింకకాలమునకు, బ్రభువుగృహమునందె పక్షి చేసె.

కీరాతి—దేవా! పుణి గుర్చిన్ని పేనుమాత్రమును దనముక్కుఁగొనతోఁ బట్టు

కొని యాకసమునకు బాదు పూయునట్లు నిరుగుదన్నని.

రాజు—అదిగో! జూచుచున్నాను.

తే. గీ. పేనుమాత్రంబు ముక్కున నిటికి గిద్దఁ గిట్టగిట్టిన మండలాకృతిని నిరుగు

గొఱవి దిగ్వివలానున గుండ్రముగను, జాట్టు మణిరాగిల్లు గిన్నట్టమండె.

ఇప్పుడు చేయవలసిన దేమి?

విమా—(నమిపించి) మిత్రుఁడా! కనికరింపకు. దీని కింత యాలోచన యేల?

అపరాధి విమోక్షుఁడే గదా!

రాజు—ఓయీ! నీవు చక్కగఁ జెప్పితివి. ఏదీ కలుగ?

యశనిక—ఇదిగో! గొనివచ్చెద దే! (నిమ్మమిందుమిన్నది)

రాజు—ఏదీ! విహంగాధము? కనఁడట లేదే!

విమా—ఇదిగో! దక్షిణముగాఁ జాటి పోవుచున్నది.

రాజు—(నడచి చూచి) బే! గనఁడుచున్నది.

పంచ. కరంబు డంబు మీలుమానికంబుతో విహంగ మం

బగంబునందుఁ గిన్నరంగ భాసమాన మయ్యెనున్

హరిన్ముఖం బతోకగన్చ మోడలన్ గరించుమా

దిరిన్, దదీయద్యనీయదిన్యదీస్తి సంపదన్.

(కలు పట్టుకొని యశనిక ప్రవేశించి) దేవా! యిదిగో! ధనుర్భ్రమములు.

రాజు—ఇంక నీవిల్లేల? ఆపాడుగడ్డ పాణపథ మతిక్రమించి పోయినది. మాడు.

తే. గీ. పులుఁగు గడుమారముగఁ గొనిపోవుకలన, మానికము మిమ్ముమిన్నని కానఁబడెడు

మబ్బుఁడెరలమలుఁగన నూటు వడుదుఁ, గొంచె ముగపడునంగారకుండు వోలే.

(కందుకిని జూచి) లాతవ్య!

కందు—దేవా! యాజ్ఞాపింపుడు.

రాజు—నీవు పోయి, సాయంకాల మివాపక్షిదొంగను నివాసవృక్షమున నెదురే
వలసిన దని పారబసులతోఁ జెప్పుము.

కందు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

విమా—మిత్రుడా! నీవు విశ్రమింపుము. ఈమణికుంభీలకము నీయాజ్ఞను
మీటి యెక్కింప బోగలను?

రాజు—(విమానకునితోఁ గూరుచుండి) పయస్యా!

తే. గీ. పరగ మెత్తుక పోయినరథమందుఁ, గడుపియము శాట మణి యనికాదు సుమ్రు
నన్ను నామియురాలితో మున్ను గూర్చి, నట్టిసంగమనీయ మయ్యని వయస్య!
విమా—మిత్రుడా! యాను. నీవీవృత్తాంతము నాకు తెనుక నే చెప్పినాడవు.
[గరునాన నొక బాణముతోఁగూడ మణిని బట్టకొని కందుకి ప్రవేశించుచున్నాడు]

కందు—(గమియింది) దేవా! జయము జయము.

ఆ. నా. ఈ గాక్షత్రిని ధరించినదేవర, నావివ్యమహిమవలనఁ బుట్టి

ఈజ్ఞా దీర్ఘ పడియె నపరాధయోగ్యులం, దంబుఁ బొంది మణియులంబుగాను.

(అనియు నాశ్చర్యపడుచున్నాడు.)

కందు—దేవా! నీశ్మితోఁ గడిగినయీమణి నెవరి కప్పించును?

రాజు—కిరాతీ! దీనిని గొనిపోయి నగలపెట్టెలో నుంపుము.

కిరాతి—దేవా! చిత్తము. (మణిని బుచ్చుకొని నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

రాజు—నానా! యీబాణ మెవనిదో యెఱుఁగుదువా?

కందు—దేవా! దీనిమీఁద బేరుచెక్కినట్లున్నది-గాని, నామాపు న్నట్ల పరిశీలనము

చేయఁ బాలను.

రాజు—అట్లు లయిన బాణ మీటు తీసికొనిరమ్ము; నేను జూచెదను,

కందు—అట్లు చేయుచున్నాడు.

రాజు—(పేరు చూచి విచారించుచున్నాడు.)

కందు—దేవా! దేవదనియోగమునఁ బ్రసక్తించెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాడు)

విమా—మిత్రుడా! విచారించెద వేమి?

రాజు—ఓయీ! పక్షిని జంపినవాని పేరు వినుము.

విమా—ఇదిగో! వినుచున్నాను.

రాజు—(నడుపుచున్నాడు)

తే. గీ. ఉగ్రవిగ్రహకుక్తి సముద్భవుండు,
పుణ్యమూర్తి పురూగపుపురొకండు
కడిదివిలుకాడు పగల నుక్కడంచువాడు
నయినయాయుష్కమారునియాశుగంబు.

విమా—ఇహిహీ! మిత్రుడా! నీ నెట్టప్తచంతుడవు. సంతానలాభమున నగిటు
చున్నావు.

రాజు—మిత్రుడా! యేమియాయాశ్చర్యము! నైమిశారణ్యమునఁ దక్క నే
నుర్వశి నెప్పుడు నెడఁబాసి యుండలేదు. అప్పు డామెకు వేవిట్లు లోనగుగర్భవిర్భావ
చిహ్నము లేమియు నగవడలేదు. ఈకాసు పెట్టువచ్చెను? అయిన నొకప్పుడు-

క. నలుపెక్కినచనుముక్కులు, సలలితలవలీదళంబుచాయమొగము న

త్యలసాలసపీక్షణములు, బొలఁతికిఁ గొన్నాళ్ళు మేనఁ బాడకట్టె సఖా!

విమా—మిత్రుడా! యివి మనుష్యస్త్రీగర్భములు. వీనిని దేవతాస్త్రీలయందు
విచారించకుము. వారలచరిత్రములు పృథ్వావముచేత నిగూఢములుగ నుండునుగదా!

రాజు—ఓయీ! సరే. అది నీవు చెప్పినయట్లే కానిమ్ము. మఱి యామె కుమా
రుని దాఁచుట కేమి కారణము.

విమా—మిత్రుడా! మఱే మున్నది. ముసలి దయిన దని నీవు తోసివేయుదు
వేమోయని.

రాజు—చాలు నీపరిహాసము. ఆలోచింపుము.

విమా—మిత్రుడా! దేవతారహస్యము లెమయ విచారింపఁగలరు?

(కంచుకి పగవేళించుచున్నాడు.)

కంచు—దేవా! జయము జయము! చ్యవనాశ్రమమునుండి యొకకుమారుని
బెంటఁ బెట్టుకొని తాపసస్త్రీ నచ్చి హజారమున వేచి యున్నది. దేవరవారిదగ్గరము
గోరుచున్నది.

రాజు—ఇద్దఱును శీఘ్రముగాఁ దీసికొనిరా.

కంచు—చిత్తము. దేవా! (నిష్క్రమించి వారిని గొనివచ్చి) పూజ్యారాలా!
యిట్టిటు. (అందఱు నడచుచున్నారు.)

విదూ—మిత్రుడా! యీశిల్లవాడు తుత్రియకుమారుడునువీ. గృహిణక్ష్య
భేది యయినబాణము నితనిదే కావచ్చును. బహుతరముగా నితడు సీపాలిక నున్నాడు.

రాజు—మిత్రుడా! యాలాగే కావచ్చును. అందుచేతనే
ఉ. ఈతనివంకఁ జూచుడును దృష్టికి బాష్పము లడ్డు వచ్చెడున్ ;
జేతము పీఠియుక్తముయి చెందె బ్రసన్నత; లోనిధాన్యపుం
బాతును బెల్లగిల్లెను; జెమర్చుచు నిల్లు వడంతుచున్ననా
యీతను వంతతో నితని నే బిగికాగిటఁ జేర్చ నెంచెదన్.

కంచు—అమ్మా! యక్కడ నిల్లువుము.

తాపసి—(కుమారునితో నిలుచున్నది.)

రాజు—(సమీపించి) పూజ్యురాలా! నమస్కరించుచున్నాను.

తాప—మహారాజ! చంద్రవంశనిస్తారకుండవు గమ్యు. (తనలో) ఓహో! రాజు
యయినయీపురురవునకు సీయాయుష్కమారుఁ డారసపుత్రిఁడని చెప్పకయే తెలియు
చున్నది. (ప్రకాశముగా) బాలకా! మీతండ్రిగానికి నమస్కరింపుము.

కుమా—(చాపగర్భ మగుసంజలితో మొక్కుచున్నాడు.)

రాజు—కుమార! యాయుష్మాక్ భవ.

కుమా—(స్పర్శమును నిరూపించి తనలో)

క. ఈయనకు నుతుడ నని నా, కీయన దండి యని వినుట నింతగఁ చేమం
బాయె; నిక నెక్కు డొడిలోఁ, బాయక పెరిగినను దండిపయి బీరయ మెంతో.

రాజు—పూజ్యురాలా! సీరాకకుఁ గారణ మేమి?

తాప—మహారాజా! యాలకింపుము. ఆయుష్మంతుఁ డీయాయువు జనన
మొందినతోడనే, యేమినిమిత్తముననో యుద్వేగి యీశివును నాచేతిలోఁ బెట్టినది.
వీనికి తుత్రియకుమారాష్టము లయినజాతకర్మాదిసంస్కారములు మహాత్మాఁడు చ్యవన
మహర్షి యథావిధిగ నాచరించినవాడు. అక్కడనే యిమ్ముచూడు వేదాధ్యయనము
చేసి ధనుర్వేదము గూడఁ జక్క నభ్యసించినాడు.

రాజు—ఓహో! నే నాయనకారణమున సనాథుడ నయితిని గదా! తరువాతఁ
దరువాత?

తాప—రాజా! యీతఁ డింతకుముందు పుష్పకలసమిత్తుఁగాహరణార్థము ముని కుమారులలోఁగూడ వసంబున కేగి యున్నట్ట నాశ్రమవాసులకు విరుద్ధ మయినయేక కార్యము చేసినాఁడు.

విమా—(భయముతోడ) ఏమేమి?

తాప—గృద్ధ యొకటి మాంసఖండము నోటఁ గఱచుకొని వృషగృమునఁ గూరు చుండి యుండఁగా నీబాలుఁడు తనబాణమునకు దానిని గుఱి చేసినాఁడు.

విమా—(రాజును జూచుచున్నాఁడు.)

తాప—తరువాత నమ్మహర్షి యీవృష్టాంతము చెలిసికొని “నీ కప్పగించినకుమారుని మరల నుర్వశి కప్పగించి ర” వ్చని నా కాజ్ఞాపించెను. మహారాజా! దేవి నుర్వశినిఁ జూడఁ గోరుచున్నాను.

రాజా—పూజ్యరాలా! యటు లయిన నీవు పీఠమును బరిగ్రహింపుము.

తాప—(పరిజనము తెచ్చినపీఠమునఁ గూరుచున్నది.)

రాజా—లాతవ్యా! యుర్వశిని బిలుపుము.

కంచు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రాజా—(కుమారునిఁ జూచి) రారమ్ము కుమార!

క. తనయస్పర్శము జనకున, కును సర్వాంగీణనుఖముఁ గూర్చును; దానన్
నను సంతసట్టుచెము వే, గను జంద్రునికరము చంద్రకాంతముఁ బోలెన్.

తాప—కుమారా! తండ్రిని సంతోషపఱుపుము.

కుమా—(రాజును జేరుచున్నాఁడు)

రాజా—(కుమారునిఁ గొఁగిలించుకొని) కుమారా! నీతండ్రికిఁ బ్రియమితునిఁ డయినయీబ్రాహ్మణునికి నిశ్శంకముగా నమస్కరింపుము.

విమా—ఏమి? శంక యెందుకు? తపోవనమున నివసించుటచేత నీతినికిఁ గోరిఁ తులతోఁ జాలఁగఁ బరిచయమే గదా!

కుమా—(చిఱునవ్వుతో) అయ్యా! నమస్కరించుచున్నాను.

విమా—స్వస్తి భవతే, వర్ధతాం భవాన్.

(తరువాత నుర్వశియుఁ గంబుకియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

కంచు—దేవీ! యిటిటు.

ఉర్వ—(కుమారునిజూచి) ధనుష్పాణి యయినయీకుమారుఁ డెవఁడు చెపుమా?
మహారాజీతనిదనపీతమునఁ గూరుచుండఁబెట్టుకొని పేర్మతోడఁజూచుచువున్నాఁడు.
(తాపసిని జూచి) ఓహో! సత్యనతిని జూచుటచేత నిష్పడు జ్ఞప్తి వచ్చినది. ఇతఁడు
నాకుమారుఁ డయినయాయువు. ఓహో! పెద్దవాఁ డయినాఁడు.

రాజు—(ఉర్వశిని జూపి) నాయనా! కుమార!

ఆ. వె. పుట్టెఁ డాసతోడఁ బుత్రుని నినుఁ జూడఁ, గోరి నీదుతల్లి చేరవచ్చెఁ
జెప్ప నలవి గానిన్నేహంబుకలనఁ బా, లేఁపు వచ్చి అవిక చివిగి పోవ.
తాప—నాయనా! మిత్రుల కిదురు వోవుదము రమ్మ. (అట్లు చేయుచున్నది.)
ఉర్వ—అమ్మా! నీకుఁ బాదాభిషేచనము నేయుచున్నాను.
తాప—కుమారీ! భర్తృబహుమానము పడయుదువుగాక.

కుమార—అమ్మా! నమస్కరించుచున్నాను.

ఉర్వ—(కొడుకును జేతులతోనెత్తి కౌగిలించుకొని) తండ్రీ! కిష్కసమారాధన
తత్పరుడవు గమ్ము (రాజును సమీపించి) జయము జయము మహారాజ!

రాజు—పుత్రునతీ! కుశలమా? ఇటు రమ్ము. (అర్ఘ్యసన మిచ్చుచున్నాఁడు)

ఉర్వ—దేవా! యందఱును గూరుచుందము. (అట్లు చేయుచున్నారు.)

తాప— అమ్మాయీ! నీకుమారుఁ డయినయాయాయు విష్వడు విద్య లెల్ల
సభ్యసించి కవచధారణయన్ముం డయినవాఁడు. కాబట్టి నాచేతిలోఁ బెట్టినయీతని
నీపెనిమిటిసమక్షమున నీ కప్పగించితిని. నీ విట నాలస్యము చేపిన నాశ్రమధర్మములకు
నిరోధము వాటిల్లును. నన్ను కీఘ్రిముగాఁ బంపుము.

ఉర్వ—అమ్మా! నిన్నుఁ జూచి చిరకాల మయినది. అందుచేత నీ విష్వడే
పోయెద నిన్న నాకు విచార మగుచున్నది. అయిన నాశ్రమధర్మమునకు నిరోధముగలిగింపఁ
రాదు. కావున నీపోకడకు సమ్మతించవలసె. పునర్దర్శన మిమ్ము.

రాజు—పూజ్యురాలా! చ్యవనునకు వానమహ్మరము దెలుపుము.

తాప—అట్లే తెలిపెదను.

కుమార—అవ్వా! నీవు వెల్లెదవేని నన్నుఁగూడ నాశ్రమమునకుఁ దీసికొని పో.

రాజు—కుమార! నీవు పూర్వాశ్రమము నచటఁ గడపితివి. ఇది ద్వితీయాశ్ర

మానుస్థానమునకు నయము గదా!

తాప—నాయనా! మీరేండ్రిగారిమాటచొప్పున నుండుము,

కుమా—అవ్వా! మఱి యాలా గయిన—

తే. గీ. నేను దనపించె మల్లన నిమరు చుండ, హాయిగా నెప్పు డొడిలోన నాద మఱచి
కన్ను మూసెడునామణికంతరుచిరి, మైనపెంపుడునెమిలి నా కంపు వలయు.

తాప—నాయనా! నీ కాలాగే పంపెదనోయి. మీ కందఱకు శుభ మగుఁగాక.
దంపతులు—పూజ్యురాలా! సమస్కరించుచున్నాము.

తాప—భద్రి మగుఁగాక. (నిష్క్రమించుచున్నది)

రాజు—(ఉర్వశిని జూచి) సుందరీ!

ఆ. వె. నేను బుత్రివంతు లైనవారలలోన, మొదటివాఁడ నీనుపుత్రివలన
సలకచీతనూజాఁడైనజయంతుని, వలన దివిజలోకభర్త వోలె.

ఉర్వ—(తలఁచుకొని యేడ్చుచున్నది)

రాజు—(తొట్టి పడుచు)

స. లలనరొ! నాదువంశము నిలంబడె నంచు మహాప్రహేదవీ

చుల నిటు లోల లాడుతఱిఁ జోద్యము నీవు మదీయసన్నిధి

జలజల రాలుబాష్పకణజాలముచేతను నీపయోధరం

బులఁ బునరుక్త మానటులు ముతైపుఁబేరులు దాల్చె దేటికికా?

(ఆమె కన్నీళ్ళను దుడుచుచున్నాడు)

ఉర్వ—దేవా! చిత్త గించి యాలకింపుము. మొదట నేను బుత్రినిఁ జూచిన
సంతోషమునఁ బరాకుపడితిని గాని, యిప్పుడు దేవరవారు ప్రస్తావనమున దేవేంద్రుని
మాట దలపెట్టుటచేత నాకు జ్ఞప్తికి వచ్చినది.

రాజు—దేవీ! యది యేమి?

ఉర్వ—ప్రాణవల్లభ! పూర్వము నేను మీయందు మనసు దగిలియుండఁగా,
మహేంద్రుడు నా కిట్లు లాడ్జాపించినాడు.

రాజు—దేవీ! యే మని?

ఉర్వ—మహారాజా! చిత్త గింపుము. ఆప్పు డామహేంద్రుడు నన్నుఁ జూచి
“యూర్వశీ! నీయందుఁ దనకు వంశాంకురముగా నుద్భవించెడుకుమారుని మొగ మారాజేఁ
దుగ్గిడు మాచినతోడనే నీవు మరల నాయొద్దకు రావలయు” నని యానతిచ్చెను.

అందుకతన నేను దేవరవియోగమున కోర్వలేక, యీబిడ్డచికి విద్యాభ్యాసము కూడ నావ శ్యకమే కదా యని, జనన మయినతోడనే దేవరకంటఁ బడకుండ నీకుమారుని, నదలలేక వదలలేక, కడుపుయాసమునఁజ్యవనాశముమందుఁ బూజ్యారాలయినయీసత్యవతిచేతిలోఁ బెట్టి వచ్చితిని. ఆమెయుఁ బితృసమారాధనసమర్థ మయినఱుడు వచ్చినదని యాలోచించి దీర్ఘాయుషయినయీయాయావును నాకు మరల నప్పగించి పోయినది. కాబట్టి దేవా! తమతోడిసాంగత్యము నా కింతమట్టువకే. ఇంక మీఁద బుణ్యములేదు.

రాజు—(మూర్ఖిలుచున్నాడు)

ఉర్వ—మహారాజా! యూఱిల్లు మాఱిడిల్లు.

విదూ—అయ్యయ్యా! యేమిగతి యేమిగతి!

రాజు—(ఉఱిడిగ్లి నిట్టూర్పుచుచు) అన్నా! దైవ మెంతమే లోర్వ దాయెను.
(ఉర్వకి జూచి)

చ. కొడుకుమొగంబుఁ జూచి మదిఁ గుండక యూఱటఁ జెంది యబండ్లఁగాఁ

బడఁతుక! నీవియోగ మనివార్యత నిప్పుడ సంభవించెఁగా;

మిడిమిడిగ్గిమ్మతాపము శమింప నవాంబుదన్మట్టిఁ గాంచి యొ

ప్పెడుతఱిఁ జెట్టుపైఁ బిడుగు భీకరభంగిని బడ్డకై వడిన్.

విదూ—దేవా! యీశుభము ననర్థావహమునుగా పేను దలఁచుచున్నాను. నీవింక నారచీరలను గట్టుకొని యరణ్యమున కరుగవలయును.

ఉర్వ—మహారాజా! నేను మందభాగ్యురాలను, విద్యావినయసంపన్నుఁ డయిన కుమారునిముద్దుమచ్చులలు చూడకయే స్వర్గలోకమునకుఁ బోవలసినదాన నయినాను. న న్నూఱింపుఁడు.

రాజు—నుందరి! నీ వీలాగున విచారింపఁ గూడదు,

చ. పరులయధీన మాబ్రతుకువారికి వింత లఱి వియోగముల్?

జరుపఁ దరంబె వారికి నిజప్రియముల్? నిలు మిందుగ్గినానతిన్;

దరుణిరా! నేను నీధరణిఁ దావకపుత్రకుఁ డైనయాయువం

దురుమతి నిల్చి పోదు మృగయూధశరణ్య కరణ్యభూమికిన్.

కుమా—నాయనగారూ! మహావృషభముపయి వేయవలసినభారము లేఁగదూడ మీఁద వేయఁ జూతురా?

రాజు—(కుమారుని దువ్వుచు) నాయనా! యాలాగునఁ గావోయి.

చ. కలభమె యయ్యు నో శ్చేదము గంధగజం బిరంబు లైసకుం
భుల, మఱి కోడెల్లాంచుపసముం బరికింప నుదగివేగమే!
యిలఁ బరిపాలనంబు నొనరించును బాలకుఁ డయ్యుత్పత్తియుం
డలతమబాతి గాక వయసా నిజకార్యభరోత్వహం బగుటో?

లార్య! కుమారుఁ డయినయాయువునకు రాజ్యాభిషేకోపకరణములు సమకూర్చు
వలయు నని మాయానతిగా మంత్రినగ్గముతోఁ జెప్పును.

కంచు—చిత్తము దేవా! (దూఖముతో నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)
అందఱు—(దృష్టిప్రతిబంధము నభినయించుచున్నారు.)

రాజు—(పైకిఁ జూచి) ఏమిది! మబ్బు లేనియాకసమున మెఱపు మెఱయు
చున్నది.

ఉర్వ—ఓహో! భగవానుఁడు నారదుఁడు.

రాజు—(నిపుణముగాఁ జూచి) ఔ నీమహానుభావుఁడు నారదుఁడే.

చ. మకమక లేనిచంద్రికళమాదిరి జన్మిదముల్ దనర్పఁ గో
రికములఁ గేరుము త్రైపుసరంబు లురంబున వేల, రోచనా
నికపక్షిశంగనగ్ల కమనీయజటాపటలంబుతో మనో
జ్ఞకకనకప్రరోహ మగుజంగమకల్పనగంబుఁ బోలెడుటో.

జేవీ! యాయన కర్మము గొనిరమ్ము.

ఉర్వ—(అట్లు చేసి) ఇదిగో! మహర్షి కర్మము.

[తరువాత నారదుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

నార—విజయతామ్ మధ్యమలోకపాలః.

రాజు—(ఉర్వశిచేతనుండి యర్మము పుచ్చుకొని) మహాత్మా! నమస్కరించు
చున్నాను.

ఉర్వ—మునీందా! వందనము చేయుచున్నాను.

నార—అవిరహితౌ దంపతీ భూయాస్తామ్.

రాజు—(తనలో) ఈయనయాశీర్వాదమహిమచేత మాకు వియోగము గాకుం

దుసా? (కుమారునిఁ గొఁగిలిండుకొని ప్రికాశముగా) కుమార! మునీంద్రునినకు నమస్కరింపుము.

కుమార—(మొక్కుచున్నాఁడు)

నార—దీర్ఘాయుష్షు.

రాజు—స్వామి! మీ దీయాసనమున పయచేయుఁడు.

(నారగుండు కూరుచున్నాఁడు. అందఱు నాయన ననుసరించి కూరుచున్నారు)

నార—రాజు! మహేంద్రునిసందేశ మాలకింపుము.

రాజు—స్వామి! సావధానుడఁగా నున్నాను.

నార—రాజు! వినుము. ప్రిభావముచేత నింద్రుఁడు సర్వము నెఱింగినవాఁడయి తపోవనమునకుఁ బోవఁ గృతనిశ్చయుడఁడ వయ్యున్ననీ కాయన యిట్లు లాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు.

రాజు—స్వామి! యామహామహునియాజ్ఞ యేమి?

నార—రాజు! భావికాలమున దేవానురులకు యుద్ధము కాఁగల దని త్రికాలవేద లయముహర్షులవలన నాతఁడు దెలిసికొని, యాయుద్ధమున నీసాహాయ్య మావశ్యకము కావున, నీ వస్త్రసన్నాతము చేయ నల దనియు యానట్టివము నీ కీర్తుర్వశిఁ గహభక్తునారిణి యయి యుండెడు ననియు నెల విచ్చిసాఁడు.

ఉగ్ర—అమృత్యు! యిప్పుడు నాహృదయశల్య మాడఁ బెఱికినట్లే యున్నది.

రాజు—స్వామి! మహానుగ్రహము. నేను మహేంద్రుని కాజ్ఞాను ప్తి నేగదా!

నార—రాజు! యది యుక్తమే.

క. నీయిష్టము దేవేంద్రుని, డాయనయ్యుంబు నీవు ననుకూలముగాఁ

జేయుదుగు నూర్హుఁడవలని, నాయనలుండు నూర్హుఁ బోరిమనఁ జ్ఞెల్లపుడున్.

(ఆకాశము వంకఁ జూచి) గంభా! కుమారుఁ డయినయాయువునకు యావరాజ్యాభిషేకాధ్యము తానుగ దేవేంద్రుఁడు సిద్ధపఱచినసంభారములు దీసికొనిరా,

గంభ—(ఆవిధముగాఁ బ్రవేశించుచున్నది)

గంభ—ఇవిగో! నభిషేకసంభారములు.

నార—ఈయాయుష్కరుని భద్రసింహాసనమునఁ గూరుచుండఁ జెట్టుము.

రంభ—కుమారా! యిటు కమ్మి. (కుమారుని భద్రాక్షమనఁ గూర్చుండఁ జెట్టుచున్నది.)

నార—(కుమారునికిరన్నునఁ గలశము పంచి) రంభా! యీనికిఁ బక్కినఁగిని నివ్వెరింపుము.

రంభ—(యాభోక్తముగా నివ్వెరించి) కుమారా! మహద్వికిని నీకల్లెండఁజూరకను నమస్కరింపుము.

కుమార—(యాభోక్తముగా నమస్కరించుచున్నాఁడు.)

నార—స్వస్తి భవశే.

రాజు—కులసుగంధనో భవ.

ఉగ్ర—నాయనా! మీతండ్రిగారివీరవంశముఁ గాక.

(తెగలో నిద్దులు వైతాళికులు)

పద్మముండ—జయము జయము యువరాజు!

చ జలరుహార్చ్య నాయురురసయమి యశ్రియుఁ బోలె, నశ్రి నా కలులరాయఁడౌ బలెను, గల్వలరాయనిఁ దనన్మమండునుం బలె, బుధు నీచుచోపుధువుభాతిని, లోకమనోజ్ఞుఁడౌరాజా నకులను దిద్దిఁ గోలుము; భవత్కుల పెల్లను బొందు దీననల్.

స్వితీ—

చ. అనఘచరిత్ర! యుక్తములయందు మహోన్నతి మౌ యేయని

జనకు, నకంఘ్యైశ్వర్యగుణశాలిని నిన్నును జేరి, యిప్పుడీ

ఘనతరరాజ్యలక్ష్మి యధికంగాగ శోభ నహించె మంచుఁగొం

డఁ దను జలధిక్ విభక్తపరిలం బగుమం దనుగంగవైచికి.

రంభ—(ఉగ్రునికిఁ జూచి) సఖీ! నీ నర్మప్రసంతురాలవు. భర్తృరహంగానకుఁ దలఁగి పునుగినియారాజ్యమహిమచేత నర్థిలుచున్నావు.

ఉగ్ర—చెలియా! యీమహోత్సవము మన కందఱకు సమానమేగదా!

రంభ—(కుమారునిచేయి పట్టుకొని) అబ్బాయీ! మీ పెదవల్లిగారికి నమస్కరింతువు గాని రమ్ము.

కుమార—(లేవఁబోవుచున్నాఁడు)

సప్తమః

రాజు—ఉండు. మన మంచుముఠ గూడ నామెయొద్దకుఁ బోవుదుము.

నార—ఇదిగో ! నిప్పుడు—

అ. వె. అధిప ! నీకుమారుఁ డైనయాయువుయోన, రాజ్యలక్ష్మిఁ జూచి పూజ్యదేవ
సేన కెల్ల నిందుచే నభిషిక్తుఁడై, యలరుసలకమారుఁ డలఁచు చుంటి.

రాజు—మహేందునిచే ననుగ్రహింపఁ బడితిని.

నార—రాజా ! నీ కింక దేవేందుఁడు చేయ వలసినప్రియం దేమి?

రాజు—స్వామీ ! యాయన ప్రసన్నుఁ డగుటకంటెఁ బ్రియం దేమి ? అయిన

నిట్లగుఁ గాక.

చంచ. పరస్పరంబు గిట్టి కొక్కకట్టు చేనట్టికిరి

ననన్వతుల్ స్వకీయ వైశత్యభావ మంతయున్

దిగ్గరించి యింకఁ దాము నెమ్మి సజ్జనాళిమం

దిరమ్మలం దిరమ్మగాను నిల్చియుండుని గావుతన్.

మరియు—

క. ఎల్లరుఁ గడచుతఁ గట్టము

ఎల్లరుఁ గశ్యామలను వీక్షింతురు గా

కెల్లరు సప్తము లొండెడు

మెల్లరు సువృత్తిరహి ఁహింతురు గాతన్.

ఇది కీర్తిపరమేశ్వరవరప్రసాదలభ్యవరకృతాధురంధర న్నాదాదిసాధు

వంశక్షీరసీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపాత్రహితన

గోత్ర పవిత్రగుణజవంతులత్మోపాగర్భశక్తిముక్తాఘో

నూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ నుబ్బ

రాయనామధేయాంధ్రీకృత మగుఁకొ

మోక్షశీయనాటకము పంచమాం

కము.

కాళిదా సీనాట్రీమీసందుఁ దపమేఘసందేశపుఁబోలికలు పల్ల
చోట్లు గఁచఁబడినాఁడు. మాదిరి కొక్కటి యుదాహరింపఁబడుచున్నది

ద్వి. కటిభారమున మంచగమనంబు దాని, బటు వైసయిటిగుబ్బపాఁడిండ్లదాని
వలసించునిండుజ్వన మున్నదానిఁ, బలఁచనిశమన్ల భాసిల్లుదానిఁ
గలహంసలకు నడకలు దిద్దుదాని, సులలితం బగులేడిమాపులదాని
నీకారుటవనిలో నేగెడుదాని, లోకమందరిని నాలోకించిలేని
హరిఃమా ! యావేట్టుటనిఁ జూపింపు విరహాభీమండి న న్వొనరుద్ధరింపు.

విక్రమార్కయశస్వి

నీ. పలుచనివైదొంగ బాగై నయెలనాగ యానమగ్నస్థ యై నచాన
మొనలు దేరినదంతమాల నొప్పుకలికి ఓంబాధగోష్ఠబాన నమరుశరుణి
నడచిన ననియాడునడు మున్ననలా లోలబాలవృగ్గిః శాలనయన
గంభీర మైనచక్కనినాథిఁ దగునాతి కటిభరాలచతు ల్లలుగుచెలుగు

గీ. పలుదండంగు యిరుకునిబ్బకపుగుబ్బ

చతులవేగిగున సంత వంగిననెలంత

కంటఁబడు సంత నొకవారుగంటి యచట

మొదటి నలున స్మరించినముదిత యనఁగి.

మేఘసందేశము

ఇందు మూడవయంకములో దేవి యాచరించుచున్న
యువచానాత్మతీయచు స్త్రీలుఁ నోచుచట్టియట్లతద్దేశో హరిః

శ్రీ

భామినీవిలాసము

ఇది

పండితరాజుబిరుదాంకితుఁ డగుజగన్నాథకవిచే

విరచిత మయినసంస్కృతకావ్యమునుండి

—శ్లోకము—

రాజమహేంద్రవరమునందలిదొరతనమువారి

మొదటితరగతిబోధనాభ్యసనకలాకాలయందుఁ

బ్రహ్మనాంధ్రోపాధ్యాయుఁ

డగు

వడ్డాదిసుబ్బారాయఁడు.

తెలిగించినది.

—శ్లోకము—

ఇందుఁ గరుణవిలాసమున నొకయనుబంధము కూడఁజేరియున్నది.

మొదటికూర్పు 1000

—(0)—

సర్వరాజు శీతారామయ్యగారిచే

దేశోపకారిముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడినది

ఏ లూరు.

1903

రిజిస్టర్డ్ కాపీరైట్

వెల రు0-10--0

శుద్ధపత్రిక.

పుట	బంగి	తప్పు	ఒప్పు	,,	23	వెడ	వెడ
2	20	ద్రామ	ద్రామ	31	1	గారినీరు	గారినీరు
3	4	మనుం	మనుం	,,	11	కశ్యా	గశ్యా
5	29	సా;	సా	32	20	య	య
6	25	గిలి	గిలి	33	6	తుం	తుం
8	4	చింత	చింతి	35	11	కక	కరి
,,	27	యండ్	యండ్	,,	24	బు	బులు
9	8	తై	తై	38	4	చె	క
10	18	భవము	భవము	40	8	నక	నక
12	22	యెడ	యెడ	41	14	వ్యం	వ్య
14	29	ధూ	ధూ	43	15	గుం	గుం
15	29	లను	నను	44	13	?	;
16	3	జెయిజాతెంగు	గయిజాతెంగు	,,	27	శున్	శున్
,,	7	దాయ	దాయా	,,	28	లిట్	లిట్
18	10	వధ	మధు	,,	,,	వ్య	వ్య
19	20	దత్తు	దత్తు	45	26	చున్	చుం
,,	24	సేనునటండు	దలప్పగిని సేనుయె	46	15	దుఃఖ	కష్ట
,,	28	తది	దిత	48	7 ^{జి}	బు	పు
21	6	యి	యి	,,	9	లా	లా
,,	13	స	స	,,	10	మును	ము
24	30	మి	మి	,,	23	కాంత	కాంత్య
25	12	మ	మ!	52	9	క్ర	క్ర
,,	19	ప్ప	ప్ప	54	18	మంధు	మందు
,,	25	మ	మ	55	9	లియ్య	లియ్య
26	20	బాళి	బాళి	,,	,,	మధు	మధు
28	2	దెడు	దెడు	,,	13	బుల్లగు	బుల్లగు
,,	15	ము?	ము	,,	14	నాటి	నాటి
,,	18	ధ	ధ	,,	18	ందు	ందు
30	22	బ్ర	బ్ర	,,	19	ందా	ందా

పీఠికలోనివి.

౭	బంధి	కప్పు	ఒప్పు	,,	22	నొక్క	కొక్క
8		వల	వలి	8	20	పూర్వ	పూర్వ
9		యరూ	మరూ	9	18	దస్వ	దనస్వ
20		సన్నా	సన్నా	,,	28	నినిర్	నిర్
24		యిక	యిక	10	25	తీత	తీప
18		య్య	య్య	11	7	తుజ	తుజ
18		గొంగ	గొంగ	,,	17	చజ	చజ
15		బునీతు	బవితు	18	8	తాత్ప	తాత్ప
21		పునీ	పు	14	10	భిజ్జ	భిజ్జ
12		రె	రె			పపం	పపం
21		బంధ	బంధ	,,	,,		

కీ॥

భామినీవిలాసము.

ఇది

పండితరాజు బిరుదాంకితుడగు జగన్నాథకవిచే

విరచిత మయిన సంస్కృతకావ్యము నుండి

రాజమహేంద్రనరము నందలి దోరతనము వారి

మొదటి తరగతి బోధవాఙ్మయ కళాశాలయందు

బ్రహ్మసాంఘ్యోపాధ్యాయుడగు

వడ్డేది సుబ్బారాయుడు.

తెలిగించినది.

ఇందుఁ గరుణవిలాసమున నొక యనుబంధముకూడఁ జేరియున్నది.

మొదటి కూర్పు 1900

సర్వరాజు శీతారామయ్యగారిచే

దేశోపకారి ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రించబడినది

ఏ లూ రు.

1902

రిజిస్ట్రార్ కాఫీలెట్

పెల రు0-10-0

శుద్ధ పత్రిక.

ప్రతి	బంధి	తప్పు	ఒప్పు
౨	౨౦	ద్రాదు	ద్రాదు
౩	౪	మునుం	మనుం
౫	౨౯	సా;	సా
౬	౨౫	గిలి	గిల
౮	౪	చింత	చింతి
,,	౨౭	యొండ	యొండ
౯	౮	తె	తె
౧౦	౧౩	భవము	భము
౧౨	౨౨	యెడ	యెడ
౧౪	౨౯	ధూ	ధూ
౧౫	౨౯	లను	నను
౧౬	౩	జయబాటెగు	గయబాటె
,,	౭	దాయ	దాయ
౧౮	౧౦	మధ	మధు
౧౯	౨౦	దక్ష	దక్షి
,, ౨౪ నేనునటించుచుండల పృథ్విని నేననియె			
,,	౨౮	తది	దిత
౨౦	౬	యి॥	యిన
,,	౧౩	స	స
౨౪	౩౭	మి	మి
౨౫	౧౨	మః	మ!
,,	౧౯	ప్ప	ప్ప
,,	౨౫	ము,	ము
౨౬	౨౦	వాని	వ్యాని

౨౮	౨	లెడు	లెడు
,,	౧౫	ము?	ము,
,,	౧౮	ధ	ధ
౩౦	౨౨	బ్ర	బ్ర
,,	౨౩	వెడ	వెడ
౩౧	౧	గాదనీయ	గాదనీరి
,,	౧౧	కన్యా	గన్యా
౩౨	౨౦	య	యి
౩౩	౬	తుం	తుం
౩౫	౧౧	కక	కరి
,,	౨౪	బు	బులు
౩౮	౪	చె	క
౪౩	౧౫	గుం	గున్
౪౪	౧౩	?	;
,,	౨౭	కున్	కున్
౪౬	౧౫	దుఃఖ	కష్ట
౪౮	౭	బు	పు
,,	౯	లా	లా
,,	౨౦	మును	ము
,,	౨౩	కాంత	కాంత్య
౫౪	౧౮	మంధు	మందు
౫౫	౧౩	బల్లదు	బల్లదు
,,	౧౪	నాటి	నాటి
,,	౧౮	ందు	ందు
,,	౧౯	ందా	ందా

సంస్కృతకవులవరిత్రమును సరిగాఁ దెలియఁబట్టుచు గ్రంథము లేనియు లేనియు
లమున భౌమివీవిలాసకృతికర్తయగు జగన్నాథపండితునికాలగర్భయాదుల నియమ
గుగాఁ దెలిసికొని, యాయనజీవచారిత్రమునుగూర్చి యసంపూర్ణముగా నయిన వి
శ్వసపాత్రముగు చరిత్రమును వ్రాయుట చదువరుల కొద్దింత సంతోషము గలుగఁజే
యకపోదు. హిందూదేశమున బహువిషయములయందుఁ గల్గినాకర్మలన్నియూ యోర్వన్న
ములయి కాలక్రమమున దట్టముగా నల్లుకొని విజృంభించి, యొకానొకప్పు డెవ్వరిని
నిజమయిన చారిత్రమును జెప్పినను దానియందు జనులకు నమృతము గుడురనీయనంత దృ
ఢముగా నెట్లుపాటియున్నవి. ఇటీవల కాళములో బ్రసిద్ధి నొందిన జగన్నాథపండితు
నిచరిత్రముగూడ నట్టియనంగతపుఁగట్టుకథలకు బుట్టి నిల్లయినదగున యథార్థ మురూ
పుమాసినది. ఆయినను దత్పండితవర్ణనిచే వ్రాయఁబడిన గ్రంథము లామాతాగ్రముగాఁ
జదివిమాచితమేని నిజమైన తచ్చారిత్రము గొంత సంపాదించుట దుర్లభముకాదు. జగ
న్నాథకవి గ్రంథరచనయందు విద్యద్వృందములో గెంతవన్నెకెక్కినను బావమీయన
విరచించినకల్పములుమాత్రమంతగాఁ బ్రఖ్యాతి నొందినవికావు. అవి నదివినవారు కొం
దఱుమాత్రమే కలరు.

ఈపండితుని గుఱించి యనేమఁలనేకవిధములుగాఁ గట్టుకథలను లోకమంతట
వ్యాపింపఁ జేసిరి. సత్యాసత్యము లెట్లున్నను వినుటకు వ్యత్ర మని మిక్కిలి మనోహ
రములు కాబట్టి యాయన జీవితమును గూర్చి చర్చింపక పూర్వ నాకథలయిం దనేకు
లు చెప్పకొను వాని నిట నుదాహరించుచున్నాఁడు.

(1) జగన్నాథపండితుడు మిక్కిలి ప్రఖ్యాతికెక్కినవాడైయు తనకుఁ గల్లాట
రాజ్యాధిపతులవలనఁ దగినంతసన్మానము కాని కలిమున, విత్తార్జనమున కుత్తరహిందూ
స్థానమునకు వెళ్ళి జయపురపుసంస్థానమున ననేకపండితుల నొడించి యచ్చొ కాస్త్ర
పరిశ్రమముకొఱకొక్క కొర్రయేర్పాటు కావించెను. ఆకాలమందు డిల్లీసంస్థానమునం
డి విస్తార కాస్త్ర పరిచయము గలభాషి యొకఁడు హిందూదేశ మంతటను సంచరించి
తాను వెళ్ళినప్రదేశములందెల్ల మతవిషయకవాదములు జరిపి విద్వాంసుల నొడించుచుఁ
ద్రుపంచముందు మహమ్మదీయమతమే సత్యమైయున్నది యని పాపించుచుండెను. ఈమఱ వివా

దములను గూర్చియుఁ దత్కారణమున నశేషులగు హిందూపండితులఁ మత భ్రష్టులగు చుండుటను గూర్చియు, మిగుల నాతోచించి జగన్నాథకవి గట్టి పట్టుదలతోఁచాకొ కసంవత్సరములొపలఁ బారసీభాష ననర్గళముగా నేర్చుకొని మహమ్మదీయమతగ్రంథములను జదివి యాఖాండితోబ్రసంగము చేసి తుట్టతుదకాతనిఁ దనహేతువాదము చేత నోడించి మహమ్మదీయకులమునఁ బుట్టివచ్చిన కల్లుండిన నుండెగాక యితరమత ములవారి నాకర్షించుటకుఁ దగినవిశేషమేమియు నీమతమందు లేదని చెప్పి యప్పటి తుదప్పటికైన రిద్దిమొప్పించెను. తిన్నూలమున జగన్నాథపండితునియందు మహానుగ్రహము గలిగి దుక్రవర్తి యాయనను దనయాస్థాపనవిధానమునిగాఁ జేసికొనియె.

(అ)అకాలమున నగ్నరుచక్రవర్తి రాజపుత్రస్త్రియందుఁ గలిగినయధిక శౌందర్యవతియగు అవంగిక యగునొక కూతుఁడు గలదు. ఆమె పరపూర్ణతారణ్య మనోహరురాలయఁ తనకు సహజమవ్వ భ వికారము లంకురించునప్పుడొక్కనాఁడు, తన తండ్రియాస్థానమయ నీరంజితపాండిత్యప్రకర్షము గల మనోజ్ఞరూపయావనసంపన్నుండు జగన్నాథుండనుమహాకవి యొక్కఁడున్నాడని యాలకించి తద్దర్శనలాభంబున నేత్రసాఫల్యంబు కాగించుకొన వేచియుండఁ గొండొకనాఁడు దైనయొగంబున దనకొరిక నెఱవేరుడు. సుహృది లవంగిక పెండ్లియాడినజగన్నాథకవిని పెండ్లియాడవలెను. లేదాయదివాహితగా మంచవలెనని తనమంజుర నిశ్చయించుకొనెను. అట్టిచో నొక్క దినంబున నగ్నరుచక్రవర్తియొ జగన్నాథకవియొ జవరంగము నాడుచుండఁ జక్రవర్తి దప్పి గొన్నవాఁడయి పోనీయము గొనిలేవుని యానతియ నత్రియఁబోడి జలపూర్ణ మయ్యి బంగారుభృంగారువును శిశుంబునందుంచుకొని మురిపంబునఁ తండ్రిచెంతకుఁ నేగుదంచెను. అప్పుడాచక్రవర్తి తనమాఁడు చక్కఁదనమున కుప్పొంగి లవంగికను భృంగారునహితముగా వర్ణింపు మనికొరిన జగన్నాథపండితుఁడు తోడనే యీడ్రించి శ్లోకమును జదివి నాఁడు.

శ్లో॥ ఇయం నుస్తనీమ ప్రకన్యప్రకుంభా

కుకుంభాయణం చారుచేలం వసానా

సమస్తస్యలోకస్య చేతకప్రకృతిః

గృహీత్వా ఘటస్యస్య యాతీవ భారీ॥

పంచ॥ బలే! బెడంగుఁజంద్రకావహవడం ద్దరించి యా

దలర గళంతకక వహించి డాయనిబ్బరంపుగు

బ్బలాడి యామి దోచుమానప్రపంచచిత్తస్య

త్తులక హరించి దీననుంచి తోన కొంచుఁబోవు నానె॥

అట్లు చదువఁగానే రిషభంతే మయిన యయ్యోకుకవనఘోషం - నానంభవరవతుఁ
డయి చక్రవర్తి కవించాచి నీయిచ్చ వచ్చిన దిద్ది యేమి గోరు మిచ్చెద ననియె. జగ
న్నాథకవి యందుమీఁద నాకుగతిని మరల నీక్రింది శ్లోకములఁ జదివినాఁడు.

శ్లో॥ నయాచే గజాలిం నవా వాజిరాజం

నవిలేఱు చిత్తం మనీయం కదాచిత్

ఇయం సుప్తనీ మప్తకన్యపుకుంభా

లవంగీ టరంగీ దృగంగీ కలోతు ॥

శ్లో॥ యవవీ నవనీతకోమలాంగీ । శయనీయే యది లభ్యతే కదాచిత్

అవనీతల మేవ సాధు మశ్యే । నవనీ మఘవనీ వినోదహేతుః ॥

భుజింగ ॥ తురంగంబులం గోరఁ; దుంగేభవంఘా

దరం బొందఁ; యాచింప ద్రవ్యంబు; నేత

త్కురంగీవృక్షం, తోమకుంభోత్తమాంగన్

వరింతున్ తవంగీ నవహ్నియభంగీన్ ॥

కడ నవనీతమ్మగులతమ వీ । యవనీమణి గ్రుమ్మ నాశయనమం దలనా

దవనీతలమే మేల్ ; మా । మువని వని వినోదహేతుకం బని తలఁపన్ ॥

అని పలుకఁగాఁ దాను స్వప్నమందయిన దలం మోసియిట్టివిపరీతపుఁ గోరిక
కాచక్రవర్తి యద్భుతవిషాదగోచరుండయి తనవాగ్దానము దప్పలేక యప్పుండితునితో
నీవు మోతోఁ బూతువ భుజించితివని గవ్యనీతునని యుక్తరంచిచ్చెను. జగన్నాథకవి ల
వంగీకయైదలితూహంతపుఁబారవశ్యంబున జాతిబహిష్కరణమున కయిన వెనుకఁ దీయక
చక్రవర్తితో నహంకరిని విందారగించెను.

(3) ఈపండితుఁడు దిల్లిచక్రవర్తి యాస్థానమున నున్న కాలములో నేటికొకమహా
రాజు తనసభయందు పండితుఁడుగా నుండుమని యీయిన కొకబాబు వ్రాయఁగాఁ
గవి దానికిఁ బ్రత్యుక్తరముగా నీక్రింది శ్లోకము లిఖియించి పఠపెను.

శ్లో॥ దిల్లిశ్వరోవా జగదీశ్వరోవా

మనోరభాత్ తూరయతుమ్ సమర్థః

అన్యత్కృపాలైః పరదీయమానం

శాకాయజాన్యోల్ల విజాయతాస్యాత్ ॥

క॥ దిల్లికలమే ఖాళింపెదను । నారొకదిల్లిశ్వయందుఁ బర మేశ్వరుండే

భూరమణు లితరుఁ తిడసెదన్ । మోకాకునకొవోయిచ్చ కొసరయినో ॥

(౧) జగత్సాక్షి పండితుఁ డొకవాఁడు కారవాదీని నారాధింపఁగా నా దేవుఁడవత్తు
తుంబయి యాత్రించి శ్లోకముచే నాయనను నాకీర్వదించినది.

శ్లో॥ అవతరదేశం విచరేః మౌఖ్యం పరవాదినిర్జయే శంకామ

స్వీకరు పరమేశంతు వ్యాకృతభోవత్స ! కాస్త్రాగ్నిశి ॥

కం॥ అవతరదేశము దిరుగుము; । తేఁతవ పరవాదినిర్జయిం బారయకు; నా

యేవరంబును జేక్షాను; । వ్యాకృతి గావించు కాస్త్రాగ్నిశి వత్స ॥

(౧) అధునిక ప్రసిద్ధవైయాకరణుడైన నాగేశభట్టునకు నుపాధ్యాయుండగు
హరదీక్షితుఁడు చక్రవర్తికడ నేదేని బహుమానము పడయఁ గోరి యొకప్పుడు దిల్లీ ప
ట్టణమునకుఁ జోయి పాదుషాను సరిదర్శింపక మున్న చందేతరావాను గలనీకొని వ్యాక
రణశాస్త్రమున నీశోబ్రథుఁడనిని బ్రసంగింపఁ గోరుచున్నాననెను. అందుకు జగత్సా
క్షి భక్తి యంగీకరించి శత్రుదర్పారునకు విచ్చేయుమని చెప్పెను గాని పాద్యక్షి శాస్త్రముం
డు హరదీక్షితుఁడు తనకంటె నధికుఁడని తెలిసినవాఁడుగాక మునుపటిదిగ్విముఖఁ డాశా
క మంత్రపుఁగడియమును ధరించి సభకుఁబోయి యాత్రిత్వ పండితుఁడు రాగానే
యాయనను బ్రేమగలవానివలె గాఢముగాఁ జొఁగఁగలిగెననినెను. అందులకుఁ వెంటనే
యతనికొకవిధముయిన బుద్ధిమాతస్థమనంభవించి ప్రసంగారంభముననీ హరదీక్షితుఁడు
పరిచాసాస్పదమాలయిన ప్రశ్నోత్తరములకు దిగినవాఁడయి కృదభు నలుపురలో నవసూ
నపడి యింటికే బోయెను. ఆయన యంతటి పరాభవము రావలసినవాఁడు కాఁడు గా
వున నారెయ్యలఁ గన్నవారయితే విచారించి ప్రతివాదిజయమునకుఁ దగినపాత్రము తన
కు నున్నకానియెడల వాఁటిరాత్రి పాఠశాల్యాగముఁ జేయవాఁడుగాఁ బ్రతిజ్ఞచేసికొ
ని భక్తి పూర్వకముగా నిష్ప్రదేవత నారాధింపఁగా నా దేవు యావత్ దక్షిణము దెలి
సియున్నాడని ప్రతిక్రియను బ్రసాదించెను. మఱువాఁడు మరల ముఖయపండితులు స
భకుఁ విచ్చేసినప్పుడు మాడు పాముము పనిచేయనందున హరదీక్షితునకే గుఱుత్తుగరిగ
ను. అయినను దొలువాఁడు గలిచివాఁడు గావునఁ బండితరాజు హరదీక్షితునిచేఁ బరా
జితుఁడు గాఁడని సభ్యులెల్ల నుద్ఘోషించిరి.

(౨) పండితరాజు తనపరువపుఁ బ్రాయశుంకయుఁ జోయిగా దిల్లీకర్ణాటకుంధాన
మందు యనవనితతో పెళ్ళిఁబుచ్చి కుట్టకుదకుఁ దశచిత్తముగూర్చి పశ్చాత్తత్తవదు
తనయాయుశ్యము నక్కడఁ గడపవలయునని నారణాసికింబోయెను. అప్పు
డు శ్రాత్రియశ్రాంతగఁ నవ్వయదీక్షితుఁడు తత్పుణ్యశ్రేత్రమునకు యాత్రవచ్చి యొ
క్కనాఁటిమధ్యాహ్నముందు నగ్నాహ్నకమిని జూడఁబోఁగా పతకదాశాలమున యున్న

యూపరితో నేకకయ్యనుబవ్వలిపి కానబడియె, ఆప్పుడునీక్షితుండంచకతినిస్తి భండంత
తానాతని నెఱుంగ నట్లుగా నభివయించుచు నీక్రిందియర్థశ్లోకమును అడిగెను.

శ్లో॥ కిం నిశ్చకం శోష శోషే నయనః సమాగమతో మృత్యుర్మి॥

తేగీ॥ మగినె బ్రాయము మృత్యువు మెగినె నకట !

యోట లేకిప్పుడా నిద్ర యొరికిన ! ॥

అదివిని పండితరాజు శయ్యదిగి యప్పుయ్యోక్షితున కదురువోయి తోడితెప్పచు

శ్లోకార్థమునీక్రింది విధమునఁ బూరించెను.

శ్లో॥ అధవా నుఖం శయ్యాథా నికలేజాగర్తి బాహ్నవీ జననీ ॥

తేగీ॥ అయినఁ గొదలేమి నిరురింపు మాది మఱిది

కడనె యున్నది తల్లి గంగాభవాని ॥

(3) కాశీపట్టణములోని విద్వాంసు లందఱును జగన్నాథుని వ్యగ్రమములను మ
న్నించి యాయనను గులములోఁ గలుపుకొనుటకు నిష్పవడిరి గాని తనకుఁ బ్రాణపదము
యిన అవంగిని దొఱుగుట కంగీకారము లేనందునఁ బండితులు చెప్పిన పద్ధతుల యెఱి
ద్దానికిని బండితరాజు సమ్మతించినాఁడు కాఁడు. యవనీసంపర్కము గలిగి యాంధ్రఁగా
వీతనిఁ బునీతునిఁజేయుట యనుకూలపడనందునఁ బండితరాజు చెప్పినపద్ధతులలో నెఱ్ఱా
నికిని బండితులను సమ్మతించినవారుకారు. అనంతర మొకజాఁడు జగన్నాథపండితుఁడు
అవంగియొం దానుఁ గొండొక గంగాకుట్టమువంతుఁ బయి మెట్టువఁ గూరుచుండి యా
పక్షిరవాహినిని త్రానించి శ్లోకరూపముగా స్తోత్రము చేసెను. ఆకుట్టమున నేఁబడి రెం
డు మెట్లు కట్టఁబడి యొన్నవి. ఆకుఠారను బండితరాజు చదివిన ప్రతి శ్లోకమునకును
గంగాదేవి యుత్పాంగుచు శ్లోకమున కొక్కసోపానముగా నేఁబడిరెండు శ్లోకములకే
బడిరెండు సోపానములును దాఁటి వచ్చి వారల నిరువ్చేదను దాఁకి పునీతులను గావించె
ను. వారిరువురు గంగలో మునిగి యదృశ్యులయిరనియుఁ జెప్పట గలదు. పండిత
రాజు రచించిన యాయేబడిరెండుశ్లోకములస్తోత్రముఆగర్భగాలవారి యనుపేరితో
హిందూదేశమందంతట సాధారణముగాఁ బాఠముచేయఁబడుచున్నది.

జగన్నాథపండితునిఁగూర్చి త్రాద్యోక్తప్రకారమున ననేక కథలు లోకమంతట
జ్ఞాపించియున్నవి. అయినను వాని నున్నవిధమున నమ్ముటకుఁ గొన్నిచోట్ల నవశాశము
లేదు; కావున నం దంతవలకు సత్యమున్నదో విచారింపము. ముందుముందు మెల్లది కాఁ
గల యాయనకండ్రిగావీసేసిబట్టియు, నాదీభేదమును బట్టియు మఱికొన్నియంతరాంశ
ముఖమబ్టియుఁ జూడఁగా నీ పండితుఁడు మనగోదాతరినుండ్లలముపాడనియుఁజెరకా

జుమ్మత్తరహిందూస్థానమున వసించినాడనియు యాభిమతమున్నది. పోరసీ భాషయందీ యనక విశేషప్రదేశము గలదన్నమాట నమృతమృతము. సగము సంస్కృతముతోను సగము పూరసీతోను నీయనరచియింపజేసిన శ్లోకము లగేకము లున్నవనియు విశేషించి పోరసీ భాషయందలి యొకానొక జ్యోతిశాస్త్రిగ్రంథమును సంస్కృతములోని కీయన మార్పినాడనియుఁ జెప్పుచున్నారు. ఈ భామినీవిలాసము కడపట, నీయనపూర్వవయస్సంతయు దిల్లీచక్రవర్తియౌస్థానమునఁ గడపినట్లు తెలియ వచ్చుచున్నది గాన, సంస్కృత భాష పోషకు లని ప్రసిద్ధిగాంచిన పాదుషాలలో నెవరో యాయనయందు విశేషాభిమానము వహించియుండవచ్చును.

రెండవప్రవాద మగ్గుచక్రవర్తితో సంబంధము కలిగి యున్నది. ఆచక్రవర్తిని గూర్చి యేస్వల్పాంశమును గూడ విడువకుండ వ్రాసిన “యైనయగ్గరి” యనుచరిత్రములో నీపండితుని ప్రశంసగాని లవంగికసంగతిగాని గానరాదు. మహమ్మదీయుఁ డయిన యగ్గుచక్రవర్తి తనకొకమాత్ర నొకవైదికబ్రాహ్మణునికచ్చి పెండ్లి చేసినమాటయే నిజమైపక్షమునకుఁ దచ్చరిత్రములో గ్రువ్వబలసినవిషయరత్నములయందొంతకు మించిన విలువగలది చరిత్రకారుఁడు వేటొక్కఁడుండ దని నిశ్చయముగా వక్కాణింప నచ్చును. మఱయు మీరి మీతిన రాజీవాసముగల మొగలాయిచక్రవర్తి కూర్పురు జల కలకమును దలమీఁదఁ బెట్టుకొని కొలువుకూటములోనికి వచ్చినదని చెప్పుచుటయందు విశేషముగ లవారి కెవ్వరికి విశ్వాసము పుట్టును? మహమ్మదీయ ప్రభువులలో హిందువులకు మిగుల ననుకూలఁ డయినవాఁడును వారిచే నెచ్చుగ మెచ్చుఁ బండితవాఁడును నగ్గురు చక్రవర్తిగావునఁ దమకుఁ బరిచిత మయినపేరు, పండితరాజు నాదరించిన చక్రవర్తికి మనవారా తోపించి యుండురు. ఇంతియ కాని యీపండితునకును నగ్గురు చక్రవర్తికిని లేకమును సంబంధము లేదు. యీకథలో నల్లికి యున్న శ్లోకములు పండితరాజు రచించిన యే గ్రంథము నందును గాన రా వని తత్కర్తృత్వ మికవియందు నునుచుట నొకానొక ర నుమానించుచున్నారు; కాని వారి కట్టియనుమానము పుట్టవలసినపని లేదు. చాటుభారా శ్లోకములు లోకముండే పోగికి యుండును గాని గ్రంథములయందు దెప్పుడు నిమిది యుండవు.

విమర్శించి చూడఁగా నీకథ యంతయుం గేవల కల్పిత మని చెప్పటకంటె గా సంత లేవిదే గంపంత కా దనులోకొత్తిది బట్టి జగన్నాథ పండితునకు యీవని సమాచారమున్న దనియే తలంచుట మంచిది గాఁ దోచుచున్నది. ఈ భామినీవిలాసము లి కదలునిలాసము నుద్దయ నీకవిఁ దటస్థించిన బాయావియోగదుఃఖమున కే ప్రయోజనమున్నది గదా! మహమ్మదీయ చక్రవర్తిగారి దివానుము నాశ్రయించి యున్న

మూడవకథ జగన్నాథ పండితుని ప్రభుధక్తిని నూచించుచున్నది. కనుక వ
ద్రాసిని విశ్వసించుటకుఁ బ్రమాణాంతర మనావశ్యకము.

నాలుగయిదు కథలు హేతువాదయున కందక కేవల విశ్వాసముమీఁద ప్రేలా
డుచున్నవి. దేవతాసాక్షాత్కారములయందు నమృతము గతివారే కాని తేవివారు వా
నినంతగాఁ బాటి నేయరు. ఈ రెంటిలోఁ గడపటి దానియందు నాగేశభట్టమహాకవి నా
మము వివరించుచున్నది. నాగేశభట్టమనఁజేడు జగన్నాథపండితవీరచిత మయినరస
గంగాధర మనుమలంకారకా ప్రయమునకు గురుమర్తప్రకాశ మను వ్యాఖ్యానము చేసి
యున్నాఁడు. ఆవ్యాఖ్యానముపేరిఁబట్టి యాలోచింపఁగా నాగేశభట్టమనఁజేడు హ
రశ్రీతునకుఁ గాక జగన్నాథపండితునకే శిష్యుడేమాయని వోచుచున్నదిగాని త
ద్వ్యాఖ్యానముఖిలకమున నెంతవగంగాధరం మర్తప్రకాశం తమతేగురు, మునియ
న్నందున నందులకు మరల సందేహముగలుగుచున్నది. హరశ్రీతాదులకాలనిర్ణయ
మును గుఱించి ముంబాపురప్రకటితసంస్కృతభాషిని విలాసమునందలి యాంగ్లోభా
షాలిఖిత పీఠికయందు నధికముగా వివరింపఁబడి యున్నది. వలయువా రందుఁ జూచు
కొనునది.

ఆటవకథవిషయమున—

కా. జల్లించెం గడవెళ్ళ కాస్త్రములు; నిట్టా సర్వే నిర్వక్తయిల్ ;
దీర్ఘిల్ల భుపాణిపల్లవమునక లేఁబ్రాయముంచెక; గడుక
దుల్లక వాసన లియ్యెడక మధురయంచుం గొల్పు గోవిందు; హ
యల్లోకంబుగఁ జేసెఁ బండితసమూహోత్తంకుఁ డన్నంటినిక ॥

ఆను భాషించుకర్థవిలాసపద్యమునందుఁ బండితరాజు తనయంత్యధివములను
మధురయందుఁ గడపినట్లు కనఁబడుచున్నను వారణాసియందు వసియించినాడని చె
ప్పటకుఁగూడఁ గారణమున్నది. క్రీ. శ. 1687 సం॥ ప్రాంతమున శుభ్రస్థిరఁడైయున్న
ట్టు రెంచఁబడిన ద్రవిడపండితుఁ డప్పయ్యశ్రీశ్రీతుఁడు పండితరాజున కక్కాలమునఁబ్ర
తిపక్షిగ నున్నవాఁడు. నేదెం రూపకం, రూపకేచ వింబప్రవింబభావోనాస్తీతి
నాపూర్వలంకారికంమన్యేనప్రతారితస్యోర్ధ్వత్రవసఉక్తి రక్రధేస్తాన, అని రసగంగాధ
రరూపక ప్రకరణము. దీర్ఘత్రవసోలంబకర్ణస్యద్రవిడ స్యాప్తశ్రీశ్రీస్య అని పయినా
కర్తయులోపమాటకు నాగేశభట్టవ్యాఖ్యానము. పండితరాజున కప్పయ్యశ్రీశ్రీతుఁడుప్ర

తిపక్తియనుటకుఁ బూర్వోక్తసంస్కృత భాషయే సాక్షి. ఇట్టిస్థితిలో నీపండితు లిరువురును గథలలోఁ జెప్పబడిన చొప్పున నెవ్వడయినఁ గతినికొనిరాయను విషయము పరమసందిగ్ధము. ఇంక శ్లో॥ కినిశ్శంకంశేషే (ముగిసెఁబ్రా)యము ఇత్యాదిదానితెలుఁగు) అను నార్యను వారిద్దఱును గలిపి చెఱిసగము రచియించిరను విషయము చెప్పుటలసినదేమి? ఇంతియగాక యీశ్లోకము రసగంగాధరమున నాత్మేష్వరణమునందును గానవచ్చుచున్నది. దీనంశేసి తదార్యయం దప్పయ్యిదీక్షితునకు భాగమియ బొత్తిగ నే యలను పడదు. ఏమనఁగా జగన్నాథపండితుఁడు తనరసగంగాధరమునందు.

శ్లో॥ నిర్మయ నూతన ముదాహరణానురూపం

కావ్యంమయాత్ర నిహితం నపరస్య కించిత్ ;

అస్మాత్తులే నుమవపాం మనషాపి గంధః

కస్తూతాజననశక్తిమతామృగేః॥

దీనికేదలుఁగు.

చ॥ కొననిటఁ గొంచె మేనియు నొకొండు రచించిన దాని; నేనె నూ

తనముగఁ జేసి యుంచితి నుదాహరణాను గుణంబుఁ గావ్యమున్ ;

మనకున నైన మూరుకొనునా నుమచస్సులతావిఁ గన్తురిం

జననము నొందఁ జేయఁగను జాలుమృగంబు జగంబులోపలన్ ॥

అని వొప్పుప్రతిజ్ఞ చేసికొన్నాఁడు. కంశోక్తిగాఁ దెలియవచ్చుచున్నయీప్రతిపద విరుద్ధముగాఁ బుక్కిటిపురాణమును విశ్వసించుట విశేషతము గాదు.

కడపటికథయందుఁ బర్యవసానము రెండంశములుగాఁ దలుచున్నది మొదటిది జగన్నాథపండితుఁడు జోతిబహిష్కృతుడయ్యె ననుట. రెండవది గంగాస్తవము గావించి యావెంటనే లవంగి తోడి నాతిఁడు గంగలో మునిగి యదృక్కుడయ్యె ననుట. ప్రథమంశమును గుఱించి కొందఱయభిప్రాయ మేమనఁగా గంగాభివారీయఁదలి కొన్నిశ్లోకములు ముఖ్యముగా ౬౩, ౨౮, ౩౦, ౩౬, ౩౭, ౩౯, ౪౬, ౪౭ సంఖ్యలు గలవి, తిక్తిభను మెఱుఁగువెట్టునట్లు కనబడుచున్నవిగాని యవియొక ప్రమాణము కానేరవు. అంతిన్నను దీనిముగా వశేకపులు స్తనములను జేసియున్నారు. అనునదిగా నున్నది. అయినను.

చ॥ భవ మనుపాడునూతఁబడి బాముల నొందడు నన్ను నీగతిం

దవునె యుపేక్ష నేయఁ గరుణావయలాలయ ! కాది! తొల్లిని
 కవన మొనర్ప నెట్లు తకటా ! ప్రకటాభును బింగళాభ్యుపా
 రవనిత; దుష్టవర్తనని భ్రష్ట నజామిశ భూమిరబుభుక్త ॥

భామి, కాంత, ౧౭౭౭

అను నర్థముగల మూలశ్లోకమును జరువునప్పుడు తత్కవి రిన్నును దవలనంగిక
 మబావనులం జేయు మని భగవంతుని గూర్చి మొట్టమొట్టమొదట లెవరు తలంపవండు
 రు? ఇట్టి ప్రార్థనము వేటొకరిది మనము వినమా. ద్వితీయాంశము శేవలము విశ్వాసాన
 ర్హముగానున్నది. కొందఱు చెప్పెడులాగునఁ బండితరాజు విజయగా గంగాలహరి ర
 చియించిన శ్లోడనే గంగాప్రవేశ మయిన పక్షమనఁ దదనంతర మాయన వేటొక గం
 థము విరంతుట కవకాశము గలంగదు గదా! ఈకింది యంశమును బట్టి విచారిం
 పఁగా గంగాలహరికిఁ దరువాత నాయన తన కృతుల నన్నిట మెక్కువలెను మనఁదగిన
 రసగంగాధర మను నలంకారకాస్త్రమును విరచించి వట్లు కనుపట్టుచున్నట్టి అగ్రాంశ
 మునం దన్వయప్రవేశరణమున.

౧. ఉదాహరణ మమృతలహర్యాభ్యే మసీయే గంగాస్తవే—

శ్లో॥ కృత్యుద్రాఘానా నథ సుబది సంతప్త మనసః

సముద్ధర్తం సంతి శ్రీభువనతలే తీర్థ నివాహః

అపిప్రాయశ్చిత్త ప్రసరణపథాతితచరితాకా

నరా నూరీకర్తుం. త్వమివ జననీ త్వం విజయనే॥

పైసంస్కృతమునకుఁ దెలుగు

మసీయే మగునమృతలహర్యాభ్య గంగాస్తవేమనం దుదాహరణ మని

ఈ పాసరిచి జూత్తపాతక సమాహతు లుమ్మరికించు వారలన్

మనుపఁగ నున్న వెన్న భువనత్రితయంబునఁ దీర్థ సార్థ మలన్;

జననినిరొ! నీకు నీవెనుమి సాటివి నివృత్తి మార్గమారవ

ర్తనములు గల్గెమర్త్యసముదాయము నైనను సుద్ధరింపఁగన్॥

అనువర్థమిచ్చుపయశ్లోకమును జేర్చియున్నాఁడు. గంగాస్తవమునకుఁ గడప

టిదయిన

శ్లో॥ ఇమాం ఓయూషుహరిం జగన్నాథేన ని ర్మితాం.

యః పక్షే న్యర్థోన్యస్య జాయంతే సుఖసంపదః॥

అనుష్టోకమునందుఁ జెప్పఁబడినచోన్యస్యఁ దద్ద్రంధమును పీయూషలహరియనవ
లసియుండఁగా నీయనన్వయప్రకరణమున నెమ్మొకలహర్యాశ్చేయని యుండుట లేఖకా
• ద్విగ్రహాదముగాఁ దలంప నత్యోజిని. పండితరాజు రచించినది యమ్మొకలహరియని వే
తొకటి యొప్పుది. అదియమునాస్తవముగాని గంగాస్తవముగాదు. ఉదాహృతశ్లోకము
గంగాస్తవమునందుఁ గానఁబడుచున్నది. పీయూషలహరిలోని ప్రతిశ్లోకమునకును గంగ
యొప్పొంగును నశ్చివనుమాట తల్లహరిమాధుర్యాతికయ ద్యోతికముగు నత్యుక్తినిగా విడ
క్షణము భావించుకొందురుగాక.

కథలవిషయ మిట్లు ముగిసినది గనుక నిటుమీఁదటఁ గాలనిర్ణయము చేయవలసి
యొన్నది. అందును గుఱించి నిర్వివాదముగా నిశ్చితాభిప్రాయ మిచ్చుటకు జగన్నాథ
పండితుఁడు రచించిన గద్యపద్యములే సిద్ధముగానున్నవి. కాఁబట్టి వానినీక్రిందప్రా
యోమన్నాన.

౧ శ్లో॥ సురానా మారామా దిహర్షుషితి ఝంఝానిలహతాః

పతేయుఃకాభిల్లా యది తదభిలో నందతి జనః

కి మేభిర్వాకార్యం కవళివ వివేకేనవికలై

శ్చిరంజీవన్నాస్తా మధిధరణి దిగ్గీనరపరిః॥

రసగంగాధరము. అక్షేపప్రకరణము.

౨ శ్లో॥ సృష్టసృష్టిప్రకృతౌ శుభ్రాతి పరిత్రాతుం జగన్నందలం

త్వం చందాశివ నిర్దయం దమాపి యజ్ఞాల్పజటాలైకతైః

నందంభారుణలోచనో రణభువి స్రస్థాతుకామోఘనా

జానీమో భవతా వహంత విదితో దిల్లిధరానల్లభః॥౧. గం. ప్రతీతప్రకరణము

౩ శ్లో॥ మాహాత్మ్యైశ్చ పరోవధి ద్విజగృహం గల్భితరథాయః పితా

రత్నానా మహామౌక వసంతు నేకోవాపరో మాదృకః

ఇత్యేనం పరిచింత్యమాస్త సహసా గర్వాంధకారంగమా

దాధాధే భవతా సమా విజయతే దిల్లిధరానల్లభః॥౨. గం. ప్రతీతప్రకరణము

౪ శ్లో॥ అమరాలభావ మధనా పరాజ్ఞాభిత్వం సప్తావనరలోకే

అన్యోన్యవిహితమత్ర విధిదిల్లింబల్లభౌ వహతః॥౩. గం. పహోక్తిప్రకరణము

౧. ౫॥ మూర్తిమతేన నవాభాసభాగముః ప్రసాదేన ద్విజకులసేవాపావానా
 జ్జినఃకాయేన మాభరతులసముద్రేందునా రాయణమకుండే వాదిత్యేన సా
 ర్వభౌమ శ్రీకహాజహం ప్రసాదాధికతపండితరాజపదవీవింజితేన త్రైలింగకు
 లావతంసేన పండిత జగన్నాథేనాసఫవిలాసాభ్యయి మాభ్యాయికానిరమీ
 యతః ఆసఫవిలాసపీఠిక.

౨ శ్లో॥ శ్యామం యజ్ఞోపవీతం తపఃమితి మహీసంగమా క్కుత్రజాతః
 సోయంతితాంకుకన్యాపయసి కథమభూ కుజ్జలం కజ్జలీకం
 వ్యాకుప్య న్నురరీఃక్షీతిరమణం పుత్రోఽభిభృత్కలాక్షీ
 లతాక్షీణాశ్రుధారాసముదితసరితాం సర్వతస్సంగమే॥ ఉత్తరప్రకరణము

౩ శ్లో॥ భూమీవాధకహాబుచ్చిన భవతస్తుల్యో గుణానాంగణై
 రేతద్భూత భవప్రపంచవిషయే వాస్తీగిం బూర్ణినుహే
 ధాతానుతనకారజైర్యది పునస్సృష్టిం నచాంభవయే
 న్నస్యాదేవ తథాపి తావత్తులాత్తందథానో నరః॥ ఆసవక్రకరణము

పైసంస్కృతమునకుఁ బేలుఁగు

౧ వ॥ ఆమరారామమునండి క్రిందఁబడఁగా నత్కుగ్ర ధుంధూమాత
 ద్గ్రామరాజంబులు సంఘింతురు జనుల తోరంబుగా; నైన లా
 ఛ మదేమీ యికటా! వివేకవికల్యాం బొందునవ్యానిచేద
 త్తును దిల్లీనరనాథచంద్రిఁడెలమిన్ జైవాత్మకుండయ్యోశున్॥

౨ శా॥ సాలింపం గదరా ధరావలయుమున్ భూనూ! నినుంజేసెన
 న్నారీకాసమఁ దేవు నిర్దయతఁ జండత్వోక్తరజ్వలఁ; ను
 ద్వేలాటోపత రక్త నేత్రుఁ డగుచుం దిల్లీక్షమావల్లభుం
 డాలంపుండమి బైలండేలు నను టివాలింప వేయ్యికటా॥

౩ శా॥ మాహాత్మ్యంబున కెల్లఁ లోఁతునకు ధామంబున్, బిన్ రక్షసం
 దోహంబంతకు; మాద్యకుండు జగమందుం గల్లు నే యన్యుడం
 చూహంజేయుచు దర్శదాంధుఁడవు గా కోక్షీరవారాఁ; ది
 ల్లిహంపీరవతంస మ్నట భవల్లిలన్ బ్రసిద్ధిలెడున్॥

౪ శా॥ దిల్లీంబల్లభుఁడును విద్ది యెల్లపు నన్యోన్య మది విహితమంత్రిత వ

ర్థిల్లము సుముఖత విముఖత । యిల్లోపలయెడ నహింతు రిష్టః గూడన్
 X గ|| మూర్తి మంత్రంబు నవా భాసపు భాసమః పృ సాదంబు హంజనువాడొద్ది
 జనుల సేవా హేమాకీవాద్వైకాయండు, మాధుర్యులనుమూర్తిండు, రాయ
 మునుంగుం డానతీయ, సార్వభౌమశ్రీశహజహంపృ సావాధిగతిపండితరా
 జపదవివిరాజితుండు త్రైలింగపులాపతంసుండనగు పండితజగన్నాథు
 డే శాసనవిలాసాఖ్య మాయాఖ్యాయక నిర్మింపబడియె.

౨ డ|| జన్మవ మేల నల్లనడఁజాలి? మషీయుగి; నేడఁ గల్గెఁ జెం
 తన్నెఁగన్నెతోయమునఁ; దజ్జలమం దెటుకజ్జలపి? య
 పృథ్వుతనుభవీననరసాలరిపుక్షిపాంగవారివా
 ల్గన్నులఁ గాటువీరు పెనుగాలునలై పృంహించి కూడుటన్ ||

౩ కా|| భాత్రోప్వీక! శహాయనీన! సూసంసూతంబునన్ బోల ని
 క్షేత్రమృగభవప్రపంచమున ఈ డెందంచు వామ్రస్వశే
 లో లా మాతనకారణంబుల నవంబాప్యప్తి భావించినన్
 భార్యం దప్యదు సైత ముండఁడు నుమి త్వత్కృత్యుడెన్వం డెటన్ ||

„నుత్పత్తిక మహమ్మగుజహంగీర్, „శహవాన్తిక మహమ్మదుషా జహాక,, అ
 నురవి వరుసగా జహంగీరునకును మజహానునకును బూర్ణ నామములు. ప్రస్తుతము దాహ
 రించుటకు దొరక లేదుగాని పండితరాజు సుజహానుననుంగులెద్దమహాదండగుదారాను
 కానుబొగడుతు జగదాభరణమును చిన్నక్క మొకటి రిచియించియెన్నాడు. ఈగ్రంథ
 మును గూడఁగలిపికొని తూర్వదాహ్యరసస్కృతగ ద్యపద్యములలోనియంశముల
 వాలోచించినపక్షమునఁ బండితీరాజు జహంగీరుషాజహానుదారా లకుము త్తరముల
 జారిపొత్తుగలిగి పారిమెప్పులకుఁ బాత్రుడయినట్లు కనుపట్టునుగదా !

షాజహాను తనలేండి చనిపోయినతరువాత ననఁగాఁ గ్రీశ- ౧౬౨౩ క్రీశం|| సిం
 హాసనమునకు వచ్చినవాడగుటచేత, జహంగీరును గూడ నెఱింగియున్నట్లు కనఁబడు నీ
 పండితుఁ డతరు మును వేదవిమిదియేండ్రుండదట నయిన నక్కడఁజేరియున్నట్లు మన
 ము దలంపనలెను. తదాస్థానమునఁ బండితుఁడుగాఁ జేరునప్పుటికిఁ బండితీరాజునకుఁ గ
 నీ సము 3౦ ది యేండ్రప్రాయముయిన నుండకపోదుగాన షాజహాను సింహాసనమునకు వ
 చ్చునప్పుటికి యొకదికంమిమింహా ౬౦ ది సంవత్సరముల వయస్సుండనచ్చును. షాజ

హను రాజ్యము చేసినది 30 ది ఘనర్ష్యములు. ఆ కాలములయ్య నీయిన తదాస్థానముం
 బుండి, యారంగశివ (హజహనుని తృతీయపుత్రుడు) తనతండ్రిని జేబుపెట్టిన కాలమున
 ననో యన్నయగుదారాను సంహరించిన కాలముననో తన్నా రించుమంచిప్రభువు లేక
 పోవుటచేత వార్ధకమున మధురయందు గోవింద సన్నిధానమున దివములు వెళ్ళుచున్న
 యుండును. రసగంగాధరముచే కాలము హజహనుని ప్రభుత్వయధ్యయనందలిచి కా
 నిచ్చును. గావునఁ దద్ద్రోధములకు బూర్వపుద్రవియగు గంగాలహరి రచియించునపు
 టిఁ బండితరాజు మసలి యియి యుండఁడుగాని ముగిసెఁ బ్రామీము మృత్యువు మొ
 గిసె, నిత్యార్థమిచ్చు శ్లోకమునుబట్టి చూడఁగాఁ గాక్యాంతు మరణాన్తుక్తి, యను
 వచనము ననుసరించి యవసానమునకు నతఁడు వారణాసికి బ్రవేశించి యుండునెమోము
 నియుఁ దోచుచున్నది. పండితరాజు జహంగీరునికడపటి కాలమునఁ దదాస్థానమునఁజే
 రియుండుననుకొన్నను దత్తుక్తుఁడగు హజహనురాజ్యాంతమునప్పటి కాయన కనిమిద
 వపది సమీపించి యుండవలసివచ్చును. ఇట్టిస్థితిలో హజహను పితామహుండగు నగ్గు
 రు చక్రవర్తికడ నీయన పండితుఁడుగా నుండెననుష్ఠాట యెట్లుపాఠగనుఁ బ్రామి.కాం.
 ౭౪ శ్లోకమునందు యిట్లనెల్లపాణిపల్లవతలే నీతం నవీనం వయః, యని తన యావన్నపా
 యమును దిల్లీశ్వరుని కిచ్చినట్లు కథతోక్తిని జెప్పుచున్నాఁడు. ఈదిల్లీశ్వరుండగ్గురుచక్రవ
 ర్తియేయై యతనిపాణియందే పరిపూర్ణసకలకాస్త్ర పాండిత్యాదిశయ సంపాదనాంతర
 స్వీయనవీనప్రాయం బీయనచేత నీత మయిన పక్షమునందు నగ్గురుమోదఁ బండితరాజు
 చెప్పిన శ్లోక మొక్కటియేని లేక పోవుటయు హజహను మీఁదఁ జెప్పిన వశేషము
 లుండుటయుఁ బైగా నీకడపటిచక్రవర్తిచేతనే యతనికిఁ బండితరాజువిరుద మాయఁబ
 డుటయు నెట్లు సంభవించును ? పూర్వోక్తప్రకారమున ముత్తరములచక్రవర్తివర్యు
 లమీఁదనే కాక హజహనున కేలాగుననో సంబంధముగలసివచ్చునా. నాసభానుమీ
 డఁగూడ నొకయాఖ్యాయిక పండితరాజు రచియించిట్లు చదివియుంటిమిగదా ! అగ్గు
 రుకాలమున నీపండితుఁడున్నయెడల నాయన వర్తన మీయన చేయబండుట సర్వధా య
 సంభవము. కాఁబట్టి రసగంగాధరమునందుండి పైమదాహరించిన ౧౨, 3, ౪, శ్లోకముల
 లోఁ జెప్పఁబడిన దిల్లీపల్లభుఁడు నిశ్చయముగా హజహనేకాని వేలొకరు కారు. త
 త్కారణమునఁ పండిత జగన్నాథునిమహోచ్చదక క్రీ.శ. ౧౬౨౦ మొదలుకొని
 ౧౬౬౦ సం॥ వఱకు నైత్యుండవచ్చును.

జగన్నాథపండితుని తండ్రిగారిపేరు పేరుభట్టవియ్యం దల్లిపేరు లక్ష్మీయనియు
యన తెలుగువాఁటివాఁడనియు సకలకాస్త్రపారంగుడగు జనమయియొద్దనే విద్వజ్ఞ
వ్యయం వర్ధసిం చెననియు నీక్రిందిశ్లోకముల వలనఁ దెలియవచ్చును.

౧ శ్లో॥ తైలింగావ్యయ ముగళాలయమహా లక్ష్మీవయాలలితః

క్రిమిశ్చేరమభట్టనూను రనిశం విద్వల్లలాటంతపః

సంతుప్తఃకమతాధిపస్య కవితా మాకన్యోరద్వర్తనం

క్రిమిశ్చేరార్థరాజపండితజగన్నాథోవ్యధాసీదిదమ్ ॥ పౌనాభరణము ౫౨

౨ శ్లో॥ సాహితాదపిపీయూషం స్వందతే యస్యలీలయా

తం పండితేరుభట్టాఖ్యం లక్ష్మీకాంతం మహాగురుమ్ ॥ ర. గం. పీఠిక.

౩ శ్లో॥ క్రిమిశ్చానేంద్రభిక్షో రక్షితసకలబ్రహ్మవిద్యా పపంచః

కావాదీ రాత్మపాదీ రపి గహనగిరో యోమహేంద్రాదవేత్

దేవాదేవాధ్యగీష్ఠ స్థరహరనగరే కాననం జైమినీయం

శేషంకప్రాప్తశేషమలభతీతి రభూత్సర్వవిద్యాధరో యః ॥ ర గం. పీఠిక

పీఠిక తెలుగు.

౧ మ॥ శ్రుతలక్ష్మీ కరుణోపాలితుఁడుఁ జేరుభట్టనూనుఁడుఁ బం

ండితరాజాంకనుఁడుం ద్రి లింగమయఁడు నిద్వల్లలాటంతపుం

దతితుష్టి నివి కామరూపవిభునివ్యంబౌ కవిత్వంబున, ద

త్పరి వర్ణించుచుఁ జేసె బండితజగన్నాథుండు చా నీకృత్ ॥

౨ క॥ సాహితమునుండియుఁ బీ । యూషము స్రవియించు నేబుధోత్తమలీలన్,

భూషించుచు నాలక్ష్మీ । యోమవిభుఁ జేరుభట్టు నొజ్జను దలుతున్ ॥

౩ మ॥ గహయించెన్ శుత్రబ్రహ్మవిద్య విమలజ్ఞానేంద్రయోగింద్రుచే,

గహనం బైవ కవాదగౌతములవాక్యంబుల్ మహేంద్రాద్యుచే,

మహికాకీపురి ఖండదేవునలనన్ మీమాంస, శేషంకుచే

నహిరాద్యాప్యముఁ; చేరుభట్ట భిలవిద్యాకారి సామాన్యుడే ॥

మఱియు జగన్నాథపండితుఁడు రాజమహేంద్రవరమండల నివాసి యని త

ద్వంత్యుఁడగు నుకకాశిపండితుఁడు వ్రానియున్నాఁడు. పండితరాజాంత్రీ చేరుభట్టు

గదా ! తత్వదేశీయన కట్టిపేరు సాభారణముగా నుండ నేరదు. కాబట్టి యాకాశిపం

డితుఁడు వ్రానినమాట నిజమేకావచ్చును. జగన్నాథపండిత విరచితములయిన గ్రంథ

ములనుగురించి మహర్షిగొంచెము వివరించి యీపీఠిక ముగించుచున్నాను.

ఈయన గంగను, యమునను, లక్ష్మిని, విష్ణువును, సూర్యునిస్తోత్రము చేయుచు వరుసగా, ౫౨, ౧౦, ౮౧, ౬౦, ౩౦ శ్లోకములుగల పీఠ్యాపఃపారి, యమృతలహారి, లక్ష్మీలహారి, కరుణాలహారి, సుధాలహారియని పంచలహరులను రచించినాఁడు. వీని లోఁబీఠ్యాపఃపారిని గంగాలహరియని సాధారణముగా వ్యవహరింతురు. సుధాలహారి యనునది మయూరకవిరచిత నూర్యశతకమువలె ప్రగృహవృత్తములు గలిగి యున్నది.

రసగంగాధరము. ఇదియొకయాలంకారకాస్త్రము. జగన్నాథపండితుఁడు రచించిన గ్రంథములం దన్నిట విది యుత్తమము. సురస సాహిత్యసరిపాదనాభిలాషులకిది యవశ్యపఃసీయము. మనీషులు దీనిని గవి కల్పకముని సన్నుతించుదు.

మనోరమాచమర్దన. ఇది భట్టోజీవీక్షితుఁడు సిద్ధాంతకొముదిఁ జేసిన మనోరమ యనువ్యాఖ్యమీఁద ఖండనగ్రంథము.

అశ్వధాటి. ఇది తనమనుచునిప్రార్థనమునఁ గవి రచించిన ట్లిక్రిందిశ్లోకమునలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. శ్లో॥ రామసాముఃస్వపాత్రస్యకామనాపూరణోత్సుకః॥ అశ్వధాటింజగన్నాథోవిశ్వహృద్యా మరీచత్ ॥ ఇది యమక ప్రధానము లగు ౨౫ శ్లోకములు గల బహుదేశతాస్తన గ్రంథము. అశ్వధాటివృత్తములనుబట్టి వీనికాపేరుపెట్టఁబడినది.

ప్రాణాధరణము. ఇది కామరూపదేశాధీశ్వరుఁడైన ప్రాణనారాయణుని పరాక్రమాదులను వర్ణించుచు రచించిన చిన్నగ్రంథము. ఇందలిశ్లోకమొకటి యాఞిలలోఁజెలుఁగుపద్యముతోఁగూడఁగి పీఠికలో నే వ్రాయఁబడియున్నది. అది చదివినచోఁగా నీగ్రంథముఁ గామరూపాధిపునికవిత్వమున కలరి పండితరాజు రచించినట్లు గోచరించెను. ఈగ్రంథమందలి మొదలిశ్లోకము భారవిలాసమందలి ర౨ శ్లోకము నొక్కటిగానున్నది.

జగదాధరణము. ఇది యజుహనుజ్యేష్ఠపుత్రుఁడగుదారాసుకాను వర్ణించుచున్నది గవి రచించినది. దారా సంస్కృతభాషాపాఠకుఁడగుట సుప్రసిద్ధము.

అసఫవిలాసము. ఇది కేవలగద్యకావ్యము. కవి దీని నాసఫఖానను నబాబునుగూర్చిరచించినాఁడు. ఈసంగతి స్పష్టపఱచుచునొక వాక్యము తద్ద్రుంధపీఠికలోని దని యంతఃకబూర్వ మిపీఠికలో నే యుదాహరింపఁబడియున్నది.

భామినీవిలాసము. ఇది భర్తృహరివిరచితమైన సుభాషితరత్నానలిపిటిది. ఇందు నానారసప్రధానములయిన మనోజ్ఞశ్లోకములు గలవు. జగన్నాథపండితుఁడు తన రసగంగాధరములో తీక్ష్యములుగా నుదాహరించుకొనుట కీగ్రంథము రచించినాఁడనియు, గంగాలహరిప్రముఖనిజగ్రంథములలో దొరకనిలక్ష్యముల నిఁదుండి గ్రహించుచు వచ్చెననియుఁ జెప్పెదురు. రచనాకారణము నెఱవేరి చెప్పినను గ్రంథముమాత్రము

గరస మైంది ఇంచరి శ్లోకము లలంకారములకు లక్ష్యములుగావున వీనిని జమవుటవలనఁ దత్తద్విషయములు స్ఫురణకు వచ్చుచుండును.

ఇదిగాక చిత్రమిమాంసాఖండము మొదలుగాఁగలబహుగ్రంథము లీపండితరాజు రచియించినచెప్పదురు. వసీమతీపరిణయము రతిమన్తధము ననురెండువాటికములు గలవై వానినిరచియించిన కవి జగన్నాథుఁడని యందున్నదిగాని యాజగన్నాథఁడీజగన్నాథుఁడు గాఁడని నిశ్చయముగాఁ దలంపనచ్చును. తన్నాటక ప్రస్తావనలయందుఁ గవి తండ్రిపేరు జీలకృష్ణుఁడని యుండుటయేకాక విశేషించి వసుమతీపరిణయమందుఁ దన్నాటకమప్పడు రాజ్యముచేయుచున్న పీష్వాబాలాజీబాజీరాయనియాజ్ఞాచొప్పున రచియించినట్లు చెప్పబడినది. ఇందువలన నీనాటక ద్వయకర్తయగు జగన్నాథుఁడు బాలాజీ బాజీరాయని కాలమందనఁగా 18 వ శతాబ్దము నడుమ నున్నవాఁడని తేలుచు న్నది. భామినీవిలాసకర్త 17 వ శతాబ్దము నడిమివాఁడనియు నతని తండ్రిపేరు పేరుధర్మనియుఁ బూర్వమే తెలుపబడెను గదా !

భామినీవిలాసమందలి కడపటిపద్యములవలన జగన్నాథ పండితుఁ డాత్మస్తుతి పరాయణుఁడని స్థూలదృష్టిని దోచునుగాని నూత్నదృష్టి వాలించించినచో సర్వ కాస్త్రీకూలంకష ప్రజ్ఞగల యిష్టద్వాంసునకట్టి యుత్కర్ష మతిశయోక్తిగాదని తోడనే స్ఫురియింపకపోదు. పండితరాజు తనకవనమందుఁ బ్రసాదముసాధారణగుణమని యీక్రిందివాక్యమువలనఁ జెప్పియున్నాడు. “ శ్రుతమాత్రా వాక్యార్థం కరతలబదరమివనితే దయంతీ ఘటాపాపాదస్య. ఆయంచ సర్వసాధారణో గుణః, ఉదాహరణాన్యత్ర పాప్రాయశో మనీయాని సర్వాశిషద్యాని. ” ర. గం - అననము గ. ఇట్టికవనమును సరిగఁ దెలిగించుట యొక్కమే యయినను మగేవులు గుణగ్రామిలను నమ్మికతో నేనీ ప్రయత్నమును జేసివాఁడను జగన్నాథపండితుని గురించి కొంతవివరముగా వాయుటకై నాకు, ఎల్, ఆర్ వైద్యులనువారు ౧౮౮౩ సం॥ బ్రకటించిన సంస్కృత భామినీవిలాసములోని యాంగ్లోపేతిక విశేషసాహిత్యము చేసినందునఁ దర్పిండితులకు నేను మిగులఁ గృతజ్ఞుఁడనగుచున్నాను.

ఎన్నఁడోనాయుద్ధ నేర్పున్నకొ కొంచెపాటి తెలుఁగునకై సదా నాయుడల గురుభావము వహించి యీగ్రంథము ముద్రాభృతి గయికొనకయే యచ్చొత్తించిన దే శోపకాశి పత్రికాధిపతి సత్తిరాజు సీతారామయ్య ప్రథామనిఁ బరమేశ్వరుఁ డాయురారోగ్యాది సంపన్నునిఁ జేయుఁగాక యని కోరుచున్నాఁడను.

రాజమహేంద్రవరము.

1903 సం॥ డిసెంబరు.

వడ్డాదిసుబ్బారాయఁడు.

అవతారిక.

సతీ స్మృతి యనఁగాఁ బ్రతివ్రతను గూర్చిన స్మరణము. వేడిసంహారాద్యాంధ్ర గ్రంథకర్త యయిన వడ్డాది సుబ్బారాయకవి తన భార్య యగు నన్నపూర్ణాసతిచరమకాలమునఁ దజ్ఞాపకముగా దీనిని రచియించినాఁడు. పండితరాయఁడనుచిరుదునామముతోఁ బూర్వము పాజహా నను డిల్లీచక్రవర్తి యాస్థానమున విద్వాంసుఁడుగా నుండిన జగన్నాథకవి సంస్కృతమున రచియించిన భామినీవిలాసమునకు తుర్వీలాసగర్భిత మునైన గ్రంథముఁ దానాంధ్రీకరించినందునఁ తద్ద్రావిడముందలి తృతీయముకరుణవిలాసము జగన్నాథకవిపండితుని ధర్మపన్నయగుకామేశ్వరి మరణమున స్తరింపఁ జేయునది యగుటచేత విషయసాదృశ్యమును బట్టి కవితే గ్రంథము భామినీవిలాసకరుణవిలాసమున కనుబంధము కావింపఁబడినది. ఇందు మొదటినుండి నలుబదియేడు పద్యములు చేపలము కవి విలాసమునకు దెలుపువని యయినను దత్తదవస్థాభేదమును బట్టి యవి ప్రథమ ద్వితీయ తృతీయ తుర్వీయ విలాసములని నాలుగు భాగములు చేయఁబడియైనవి.

భార్య లంకణములు చేయించున్న పిడుగు సమాచారము దెలుపు దొకయుత్తరము నరపాపురము సమీపమున వసిస్థాతీరముం దొకపల్లెయయిన కలగముపూడి పోలవర మనుననయ త్తవారియూరనుండి రాఁగాఁ దత్తుణుకే కవి యచ్చటికిఁబోయి, నాటి కేడులంకణములయితన్నానచాలు పట్టుపాటి తేలివి యయినను లేక సంధిచే నేమేమో కలవరించుచున్న ప్రియురాలిని జూచి, యింక జీవింప దన్యనైర్వముతో, నామె సప్రాణియై యియ్యండఁగా శోకించుట ప్రథమభాగమును, మృతస్మృతికే దహనసంస్కార భూమి నున నే జరిగినను సంవయనకర్తమునిమిత్రము తత్పాలవరగ్రామమునఁ గవి మఱి నాలుగు దినము లాఁగవలసి వచ్చినందునఁ బ్రాణోత్క్రమశాసంతర మాయూర దారకు జరిగించినకర్తములను నామెవిలాపాదులను దలంచుకొని దుఃఖించుట ద్వితీయభాగమును దద్ద్రావిడుము నుండి రాజనుషోంధ్రవరమువచ్చి విజృంభమున మృతసతీప్రతిష్ఠండ దర్శనాదులవలన మనోవైకల్యముగలిగి బహువిధముల విలపించుట తృతీయభాగమును, స్త్రీ దక్షతలేమి మొదలుగాఁగల పలుకారణములవలన రాజనుషోంధ్రవరమున జరపవల్లను ప

దశ, కవి తనకుమారుని (తృతీయకళత్రసంజాతుని) మాతామహస్థానమయి నలువదిరెండు మయిశ్చందూరమున నేలూరికాలవదరిమన్న సుప్రసిద్ధమగు సుంగుటూరుగ్రామమునకు తోయి నిజజాయ కక్కడఁ బార్థరాజికక్రియలు నిర్వర్తించుచు నార్తిబొందుట చతుర్థ భాగమును దెలియఁజేయుచున్నది.

తురీయకళత్రవియోగము పాప్రమయినప్పుడనఁగా నైదేండ్లక్రిందటి దుర్దుఖిసంపత్వరకాళివణసూపమున నీయన్నపూర్ణానతియక్కగారగు సుబ్బలక్ష్మియను కళత్రముకాలము చేసినప్పుడామెను స్మరించుచు నీకవిసతీస్పృతియనువేరితోఁ గొన్నిపద్యములుఛాసించు ద్వితీయకళత్రములపద్యములుకూడఁజేర్చి యహ్వాతిం చెను. కాని దీనింబోలెదానిని గదలు విలాసానుబంధమని జేర్చినలేదు. ఈకవి భామినీ విలాసము నప్పటికే శాంతవజ్రుఁ డెరిగించియుండెను. అయినను గదలువిలాసములోని విషయమిట్టిదని నాఁటికిఁజూచియుండలేదు. ఇటీవల నయ్యంశముదెలియ నయినందున బూర్వకాలమునఁగూడఁ గళత్రవియోగవిషయమునఁ గవులిట్లుగ్రంథరచనసేయు నాచారము గలదని నూచించుట కిదిదాని కనుబంధ మొనర్చినాఁడు. ఇయ్యనుబంధగ్రంథముకందలి పద్యములలోని భావములు గొన్నిచోట్లగూఢముగానున్నవి. పవిత్రమయినచరిత్రము గలిగి బహిఃప్రాణమయినభార్య పరలోకమునకేగినప్పుడు కవియగుభర్తయామెచేరుకాశ్వతముగావిందుటకుఁ జేయవలసిన దింతకన్న వేఱుకార్యములేదు.

వసురాముకవి మున్నొకసారి తురీయకళత్ర వియోగ సాగరము దీఁచుల్లాడుతఱిఁ బరామర్శించుచు నొక మిత్రుఁడు జాగ్రత్త ప్రకటించుటకు నాయుద్దకుఁ బంపిన పద్యముకటి యీక్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను

౯౦॥ పరకవితాలతాంగి ననవద్యమతిన్ గవగూడిరేవగల్

చిరతరసాఖ్యకీర్తులను శ్రేందుచుఁ దమైక రీతిఁజూడని ।

సురుదిగత్రలందఱుది చూచి సహింపఁగలేక గాదెదు ।

ర్భరతనచింతతోడ నెడఁబాసిరి మిమ్ములన్నిట మిత్రమా ॥

వీలూతు.

ది 10 ఫిబ్రవరి 1903.

} సర్దిరాజ నీతారీనుయ్య

స్ఫురదరవిందమా ! దరిని సొంపుగఁ దున్నెద లేమొ పాడెడుం ! ; 1

బరమహితుం డనంగఁ బవమానుఁడె సు మ్మైకకోర్కె-లేక నీ!

బరిమగముకా నెరంతరముఁ బర్వంగ జేసెడు సర్వసిక్కులకా॥

౫.

క॥ వీతెంచెను దైవికముగ । నీతున్నెద యిటరు నవ్వకే కుటజంబా;

బాతిగ మకరందము గల । వాతామరపూలు దీని నొదలఁ బూనుకా॥

౬.

తే॥గీ॥ లేఁటికూటునతో నొండు దీయమావి । మోక విలసిల్లునందాఁకఁ గోకిలంబ !

వెడలఁ బుచ్చుము నీ వెటో, విరస నైన । వాసరము లివి, కాననాభ్యంతరమున॥ ౭.

క॥ బకము లవివేకములు ; దలఁ । పకు నీ కవి సలుపుపరిధవము లిల జైవా!

తృకములు గావుతఁ గమలిని ! మకరందసూధారసైకమా ర్థికము లభిలీ॥

౮.

తే॥గీ॥అయ్యయో ! నేను గడుసీచ మైతి ననుచుఁ గూపమా ! యెప్పుడునునీవు గుండఁబోకు!

సరసహృదయంబు నీగుడును బయలగుణము । లెల్ల కాలము నీవు గ్రహింతు గాడె॥ ౯.

క॥ విరివిగ మకరందము గల । విరిదమ్మిని వాసరములు వెడలించినబం

భర మిప్పుడు కటకట ! యె । క్కరణిని గుటజంబునంగుఁ గడపునా దినములో॥ ౧౦.

క॥ హరిచందనమా ! యెవ్వని । గిరలకు గోచరము తావనేనుహిమ! యీ!

గరళంబు గాఢియొచిలునలఁ । బరిమళములు బుగులుకొలిపి భరియింతువుగా॥

౧౧

క॥ పాటేరమ ! తావకపరి । పాటిని బాటింపఁ గలదె పాటవ మొరునం

దోటిల్ల కొరయునరులకుఁ । బాటు వఱచి పిండి వయ్యఁ బరిమళ మీసే॥

౧౨.

అ, వె॥ పాలు నీరు నేలుపలుచుటలోన రా । యంద ! నీవె యాలసింపితేని

లోకమందు నెవ్వఁడో కులనత మింకఁ । బాలంబు సేయువాఁడు నేఁడు॥

౧౩.

అ, వె॥ పైకి గల్గివాతిపగిదిని, జెనుద్రామఁ । బాములట్ల మార్చిభంగిఁ దోచి,

లోన గోస్తనీసమానులై కఱలేడు । వారుఁ గొంహఱుఁడు వసుధయందు॥

౧౪.

ఉ॥ పానము నేయు చెప్పడు భవ న్నకరంజరసంబు స్వేచ్ఛునై ।

గానము నేయుఁగాక గమకంబుగఁ జొంగటఁ బంచరీకములీ ।

వీనిరవద్య సౌరభము నీచ్చలు సర్వదిగంతరంబులకా ।

మానితభంగి నింపఁ బవమానుఁడె సున్ని ప్రవీణఁ డబ్బమా !॥

౧౫.

ఉ॥ వేసఁగి వేడిలెల్లబలువెట్టను నే వలువట్లుగొన్న, సా ।

యాసపిపాసు లధ్వగల కాదరు విం దెవ రంచు నెత్త, లో ।

గాసిలు చుండుఁజేసి, తనుకార్యము నొందెడుదారిచెర్చుడే ।

వానికి నెక్కడిమము ; వాధలపట్టు వ దేల గాల్పనా॥

౧౬.

చ॥ కొలకొల మంచు నెల్ల ఫలగుల్ దివి నేగును, దీయమావిమోః
గ్గలగమి జుమ్ముజుమ్మునుచు గండుటగుల్ వెను మూగు, నీవు శో!
షీలగఁ ; గొలంక ! యింకెవరి జేరు ని దింతన తీటుఁగా కయో!
కలుకు మునుం గదా వనసు, గాంచిన నీయతివీనమీనీముక్॥

౧౭.

క॥ తుమ్మెదవలె సారభలో! భమ్మన నినుఁ జేరె ననుచు భావింపకు మీ!
తెమ్మెరను; లోకహితముగఁ దవ్వి ! యిరుఁ డర్థియగు నుదారుఁ డయ్యుక్॥ ౧౮.
క॥ మానముఁ బూనకు మాలతి ! మానుగ గుంజితము సలుపుమధోకరము నెడక; ।
దానకళాగురువులు సం । తానతరువు లెల్ల దీనిఁ దమతలఁ దాల్చుక్॥ ౧౯.

ఆ॥ వె॥ సకలగుణము లున్న, సాక్షునేత్యత లేక । పోయె, నేద్యిజిహ్వములకలమున,
వానిని స్వహింతు, పాటిర ! తానకా । న్నత్య మహాహ ! యేమనంగ వచ్చు ?॥ ౨౦.
క॥ గహనము సకలము వెదకెను; । బహువిధముల మ్రాఁకు లన్ని పరికించె; నొహో,
సహకార ! యొక్కడను మధు । లిహము భవత్సమము గాంచ లే దీజగలేక్॥ ౨౧.
క॥ కలపూలతావి, దనకడఁ । దలపెట్టెగ రాని దేవతమకుసుమముపై ।

నిలిపి పద మొండు విరి పాం । తల పోఁ దలపోయ వేని, ధన్యులవె యభీ॥ ౨౨.
క॥ పావనివి వింధ్యసంధన । వోవాహిని ! యివురుచున్న నుదితమె యిది ? లో!
భావించి చూడు లెస్సగ; । నీవీధులకలుపజలము లీవు గ్రహింలే ?॥ ౨౩.

క॥ పండులుఁ బ్రతంబులుఁ, బూ । లుండున దెన్నండు లే దయో ! బర్బరమా !
ముండుల నెప్పుడు నిండుక । యాండెను; ని క్షేమి గోరి యుపసన్నితుక్॥ ౨౪.
క॥ ఈకానను, గోకిలమా ! యేకాకివి; కంఠమెత్త కిట్లే మనుమా;!
కాకు లివి నిర్దయంబులు । నీ కె గ్గొనరింప కుండు నిజమల మనుచుక్॥ ౨౫.

క॥ స్ఫురితేతరువివరసుషమా । పరిహారక మఖిలజంతుబాధాకర మీ!
యరుతుహినము, నేగినమున । భరియించెద వెప్పుడు విడక పాశ్వతీజనకా॥ ౨౬.
క॥ నీయొద్దకు నేతెంచిన । యాయలికి నవజ్జ నేయ కేనుఁగుగున్నా !
నేయమ్మన దానస్తన । నీయమ్ములు కరులు, దీని నెత్తిని బూనుక్॥ ౨౭.

క॥ దేవతరుకుసుమ సారభ । నేను గోరికలు దీటి చెలఁగెడునఁకిక్॥
బూ వన్య మైనదానిని । నేవించుట కేవలంబుఁజిట్టకము గదా॥ ౨౮.
క॥ గాలించె నెల్లమ్రాఁకుల । నాలించెను గోకిలముల నడిగి రసాలా !
పోలింప నీకుఁ జాలిన । దీలోకములోనఁ గాన విందిందిరముల్॥ ౨౯.

చ॥ నెనరున వోయిమాంలకరి ! నీ వుడు కండుల మండువేసుగిం ।
గనుఁగొని కొంచెపాటి యుపకంబు నెనుంగి యెనరుపుష్పియి॥

ననిచినమొక్క కెల్ల భువనంబును బల్లుల ముంచువేల్పునా

ఘనమయిన్ యథార్థముగఁ గల్గఁగఁజేయ నశక్యమాఁజుమీ॥

30.

ఉ॥ వెఁగలి తోఁటవాఁడు ? పృథివి గలలేమ హరించువోయె; వా

త్యం గడుకామిలన్ గవినె నాశల; నెండులు మెండు లయ్యె; నా

పంగియ కీమదుస్థలి నపాయకరంబులె యన్ని; యిట్లు ల

య్యం గమల్కనం డెచటనుండియొ ని న్ననిచెం బయోమచా!॥

31.

ఉ॥ ఏకడ దానవార్భుని దనేకమిలింపము లేనకల్ భయో

ద్రేకవిలోలలోచనత దేహబలం బలు, మా క్షీకన్దజం

జేడఁ బొద్దు చుండెడు, మృగేంద్రుఁడు దాఁ బరలోకమేగన

వాన్వట నిశ్చటిన్ శ్రీమ శివా! చెవి సోఁకు శివావిరావముల్॥

32.

ఉ॥ మాకరి వ్రూఁడు లన్నిటి సమానప్రదేమనె చెంచెగాని, ప్ర

త్యేకముఁ జూపఁ డీపొగడ కెక్కునయ్యకటికంబు; నైన ని

వైకా క్రపాప్రస్పృష్ట మయి పూచి, నితాంతలతాంతసారథ

త్యేకముచే దన ల్వాసరిచెడ మధుపారసపూరితంబుగన్॥

33.

న॥ వలము మొదల్కడుం; నిటము పాఁతు, పటిష్ఠము లెల్ల కొమ్మలొక;॥

నెల వొరు లెక్కరానిమల; నీ కింక నేదెగ దోనగాధివా!॥

వెలుకుటఁ బుట్టు నైన వెఱవేకి యొకం డెదనెంచ; నిర్భయం

దొలసెడు భుగ్వికీల మహోగ్రదవాసఁ భుష్టరం డయో॥

34.

ఉ॥ వేసఁగి వేళ వేవలంగువేడివెలంగుల వేఁగి, దీర్ఘము

ల్వాసరము ల్నినున్ మదిఁ జలంచుచు నెట్టెటా నెట్ట, నెట్టకే

జేసినలొంటిపుస్త్రమునఁజేసి కనంబడి నేఁడు? నీరదా!॥

గానిలుచాతకంబుఁ గరకంబుల మొత్తను జిత్తగింతువే?॥

35.

న॥ దరికొని కారుచిచ్చు మిను దాఁకెడుమంటల నేర్పుటం, గ

దెసఁగివెయి ల్వదలి చిట్టుగ మాఁడుచుఁ డెట్లు లుండ, నీ

సిరిగరుచం బిచేటిది? వచంపుము నీలపయోద! నర్వదా

గురినెను కొండకొమ్మలనె కుండల ముంచిన లాగు సోనలన్॥

36.

క॥ ఓరీతెవరి? వెఱవకు! దారి నితని పరుసగర్జితము నెవి సోకకన్;

ఘోరభవనాన్తిహరిణి కారణజలదాత యితఁడు ఘనుఁ డని వివదో?॥

37.

ఉ॥ సౌరభమా ? గన్నతము ; శైత్ర్యమింక స్వప్ననోత్తరంబె పో ;

కీరితి దిగ్విధూనిలయభేద మైనను జంపనద్రుమా !

భూరవిహారలక్షణము గోటరకోటిని గ్రాయుచుండు క్రూః

రంగముల త్వరీయసుగుణోత్కర మెల్లను మ్రింగెడుం గటా॥

౩౮.

క॥ కోరిక, మోమోటమి, చెలి । కారము, గురిమియు నేది గానము ; మైనకా॥

భూర మగుభువనతాపము । దూరము గావించు నున్నతుండొ భునుఁ డొరా॥

౩౯.

ఉ॥ అచ్చపుంగొల్పె బుట్టు ; రవిహస్తమునకొవిడిమట్టు ; లచ్చికి॥

రచ్చపు ; నాచు వేల్పులమనంబులఁ దావి ; మతేగొనంబులం

దొచ్చెను లేదు ; మచ్చక ద్విశోత్తమహంసము నాదరించుదుకా॥

వచ్చిన, నిలకన్న నెఱవానికి నెక్కిదు నీవు పద్మమా॥

ఉ॥ ప్రార్థన కుద్ది యామణులు పొగ్గెడు వేలను బాలతాలతో ;

నిద్దరవోపు లచ్చివోర, నీరచరంబులతో జలంబులకా॥

బెద్దతనంపుసాంపు నవివేకము నీకడ రెండుఁ దోచు ; నిం

దద్ద పయ్యా ! భూమణ మొనర్చునో ? దూషణముం బూనర్చునో ?॥

౪౦.

క॥ నీయామణు లేమిటి క । భ్రాయిత మీకాయ మేల ? రత్నాకరుఁడా !

వా యెంకినవారలకుకా । నీయొద్దను బచ్చియంచిన లోచనవపుగా॥

౪౧.

ఉ॥ నీరము లిన్ని యుండఁగనె నీవు తృప్తా ర్థులడప్పిదీర్చఁగా ।

నేరవ యేని, యెల్లెడల నిష్పకలం గురియించుకొంచు, గా

సారము ! మండువేఁగి వెసం జనుడే, వలువట్లు వట్టునాఁ

డేరిదకా హరింపఁ గల వించుక లోఁ బరికించి చూడుమా॥

౪౨.

క॥ కోపం బెద రాదుగదా । కూపారము ! నిన్ను నే నొకొం డనియెఱు ; నీ

దాపునఁ గొని ఖానుఁ డొసఁగెడు । నాపాపుము గూడఁ బట్టి హరియింతు వయో॥రర॥

అవె. వేల్పుఁజేటిలోఁ బ్రవేశించునిన్ను మే । మాఁగఁ బోము గాని వాఁగుకానా !

యొక్కమాట పను మయుక్త మానదిమ్రోల । నీతరంగలీళి నెగడఁ జేయ॥

౪౩.

ఉ॥ వాసవునందనంబునను వానికి నెక్కినయొగిమాఁకులకా॥

వాసనఁజూచి తా విడుచుప్రావిరులకా దెఱగంట్లు మూరుకో, ।

భాసిలుతేటి, నిన్ను విధివక్రతఁ గోరఁగ, లోభి వౌచుఁ బు

స్వాసవ మీఱియ లే వహహ ! యంబుజమా ! నినునేమనంగలకా ?

క॥ బిసవిసరము మొనవతి సా ; రసముల నేవించి తనమరస మానితి ; నీ

వసమె కలహంస ! మరుమే । లిసు మంతయు సలిపికొనఁగ నీసరసునకుకా॥

౪౪.

ఉ॥ కన్నులపండు వైననకాయన దోచినపూవుగుత్తులం!

దున్నెఱపాటఁ బాడుచు, మనోబ్ధత నీవు ఘటించినట్టి యీ!

చిన్నిరసాలతాళి, విధిచెల్లుని నేడు కృశింప, దీనిచో!

దిన్నన వప్పి వత్తిలిక, డేటి! త్వదవ్యయ నీచ ముండునే ?!

౪౦.

చ॥ గరువముచేర నిత్రీ! కనుగానక నీ విటు లేటిపిండులో!

సరసవిహారభేదము సత్పద పీననమంగు; జూచుకో!

గురుచురప్రభిన్నైరికుంభగళద్రుధిరాక్తమాక్షిక!

స్ఫురితము దీనిఁ గేసరికికోరవిహరధరాగ్రసీమమున్ ॥

౪౧॥

క॥ అడకట నకనకపడియును । దేతువ లే కెదురుపడినవీనమృగాళిక!

వీకను బోకార్యునె కరిక । దాకి కడపు బొబ్బమెకము దానుల్పైసంగన్ ? ॥౪౨॥

క॥ భిన్నకరితుంధముకై చ చ్చన్నససుంధగము, పింకాసత్తమ మెట్టులే!

విన్నముఁ జేసికొను మృగ । స్నిధి, నాత్మీయశౌర్యసాహసగిరిమన్ ? ॥ ౪౩.

ఉ॥ ఓరిమదాంధప్రస్థి ! గజయూధప ! సంగడికాడ ! ఘోరకాం!

తారముచుద్యమం దిట తుణుంబును సల్పక సాటిపోర; స్తం!

బేరమబుద్ధి శాతనఖభిన్నపు సూపలధీర మైనకం!

తీరవశేఖరంబు శయించిన దీగిగహ్వారంబునన్ ॥

౪౪.

క॥ గిరిగహ్వరమున గలధమ ! । గురుగర్వమునం బరింపకు మ; మేల్కొనినన్!

హరిశిశువు పాలకందువు, । కరిణీపరి శేషితంబు గహ్వరి గాడే ? ॥

౪౫.

ఉ॥ మొక్కలు పెంచువాడుకను, బుణ్యాడు నామెను దోచటవాడు, దా!

మొక్కడ మూలగాఁ బొగడయన్ వనమంబు ; ని దేమెఱుంగు వాఁ!

దక్కడ నుంకి యామెలక, యంతట రెక్కొని చక్కబూచి పెం!

పెక్కిన కమ్మతావులను నెల్ల జగ్గెంబుల ముంచె నొక్కటన్ ॥

౪౬.

శా॥ స్త్రీకాంతంపరిభేదభ్రమితపాశ్లోలకల్లోలమా!

లాశోలాహలమున్, సూరిద్విరచము ల్లంభాద్రాసంక్షోభ మం!

చాకర్తించుతిమింగిలాంగగిలినపాశ్వాస్య మారాఘమం!

బీకంధిం బాలయల్క పీడు నెడ నిం కేచోటం గ్రడించెడున్ ? ॥

౪౭.

ఉ॥ కొన్నిటి నేనుగు ల్విడిచె ; గొన్ని నెగళ్ళకు భిన్న మయ్యె ; ద!

కున్నవి గ్రీష్మభానుకిరణాఘముచే మసి యయ్యెఁ జెట్టు లి!

ట్లన్నియూ బోవ, మూలం గన నొనిది గూడ లవంగవల్లి, కా!

నన్నివు అయ్యెడున్, దవమునన్ భువి దావి బువుల్కొనన్ గటా॥

౪౮.

ఉ॥ నాకముమాళిమానికము వస్తుత్థామము కీగిచ్చెట్లకున్, |

బాకవిరోధకన్ శచికిం బండిన పున్నెపుం బంటనైనయో |

హాకటనంబనంబ ! బుధవర్గము, ఖాండవరంగతాండవా |

స్థానముండు నీకు శిఖి దూరము గా, విధి నెప్పు వేడెడున్ ||

౨౭౦

చ॥ తనతనవ్యాప్తలీం జనము దారిన నాకడనుండి, చంచుకో |

టిని బగిలించి తల్పును, బ్రజీన మొనర్చెన గూటినుండి నే |

నని, శుకపోత మిట్టలు మనోమృతపానము నేయుచుండ, లో |

ననుగరితుండ సన్ని భుజాధర ముద్ధతిం దూతె దానున్ ||

౨౮౦

చ॥ కడిది కరళ్ళు పెల్లెగయ, గట్టులు పొట్ట నడంగఁ, బొల్చున్ |

క్కడలిపడంతుకన్ వెడమకంబులు డిగ్గఁ దలంతులే? యి |

క్కడనె సముచ్చలచ్చటులకాండమునన్ సుడిగుండమందూడాన్ |

బడి, గిటు గిట్టునం దిరిగి, భద్రగజం బడు గంటె వెంటనే ||

౨౯౦

చ॥ కొదమ ! శమించి పాల్గుడుచుకో; కఱకుంగడకంటిచూపులన్ |

మదకరిబుద్ధి దిక్కులను మాటికి నేటికి జిమ్మె దీవు? యి |

ల్లాదవెడుమూడులోకములయుంబరితాపము శాంతి వొంపఁగాన్ |

జడల నవాంబు నంబుదము శబ్దము సల్పెడు ధీరధీరతన్ ||

౩౦౦

క॥ చాలింపుము నీగర్జిత ! చాలించిమనీయగర్భమం దొకనెల దా |

చూ లిది గదలెడు మదశుం । డాలం బనున్బలంబునం జలధరమా ||

౩౧౦

క॥ వేదంబగంబకంకూ । చేదనపాండిత్యమహితసింహము, దా నా |

వేదించు నేమిశౌర్యము, । మేదిని ష్టద్రంబు లై నమృగములతోడన్? |

౩౨౦

చ॥ జల మమలంబు పుట్టినిలు; చామలమోములఁ గేరు సౌరు; గా |

ములదొరకేలు గీము; క్రతుభుజ్జిచ్ఛోరము సౌరభీంబు; శే |

శలకవివాక్సుభౌండమవు; సర్వధనంబవు సూనధన్వి కో |

జలజను! నీ వయో మధుపజాతికిఁ గూర్చిన నే మనం గలన్? ||

౩౩౦

క॥ నయనములు మొగిచి లీలగ । శయనించెద వేమినిదుర? సామగన! నీ |

కయినది పగ హరితో; ని । శ్చయముగ నిది పెరిగి పెరిగి చావై మూడున్ ||

౩౪౦

అ, వై, విబుధునోరనుండి వేవేగ నుడువులు । వెడల వెట్టకేని వెడలెనేని |

మరలంబుదపుష్పమ్మి, మాలంగపోతంబు । పదనమున మనోజ్ఞరదము లట్లు ||

౩౫౦

క॥ దౌదార్యంబు జగచ్ఛృతం బభిజనం బంభోనిధానంబు; నా |

నాదిత్యాయహారి సౌరధము; శక్తారామ మావాస మో |

పకోలేవాగను ! యర్థికోట్ల కిడుకో, నున్నా విశేకం హాకం!

దేదాపులో సరి నీను ? సర్వసుగుఃకోత్కృష్టంబు వీవేసుమీ॥

౬౬.

౧॥ ఏ నోకరుండఁ గానె హరియింతును నన్నినస్రాణిప్రాణముల్!

లో నెన రింత లేక? యని లుభక ! నింకల బోను ; పార్థివా!

స్థానములందు, దీర్ఘముల, దృష్ట్యనుకర్షణుల నిగూఢును!

గృహము లెంద యుండును, నిరంతరస్థానసమాజహింసకుల్ ? ॥

౬౭.

క॥ కన్తునిమాటల నతివివ । యర్జున నన్నించి చెఱుతు రెట సాధులు ; నీ!

నమ్మెయివారిక మోసెద । వమ్మ ? సీతలివి యేడ కరిగెం ? బుడమీ॥

౬౮.

చ॥ ఇత వెపుడుం జగంబునికు నెంచుమనోగతి సాటిలేని డం

చితవచనావళీరచన చెప్పగ నవ్వరు ; యార్తహృద్య మా!

కృతి; భువనోత్తరంబు కృతి; యీయది యీయది నాఁగ నేల? పం

డితులది యేది చూచిన ను నిక్కము వాక్కులకుం దవీయమే!

౬౯.

తే॥గీ॥ ఆపదల కగ్గ మగుచు మహానుభావుఁ । ఉకృతపూర్వము నాదార్య మగపఱిచెడు;

నగ్గ నడుమను బడియె నల్లగలు మిగుల । బుగులుకొలిచెడుఁ గడల నబ్బరపువలపు॥౭౦.

క॥ భువనాభిరామగుణగౌ । రవగుంభితబుధులరుసు, యు రవ్యను ; దిక్కు-

ల్బువులుకొన నలచుకుంకుము । పువుకటుతయు నతిమనోజ్ఞముగ నుండుఁగదా॥ ౭౧

ఉ॥ లీలగ శారదాపురములిబ్బుల దోచినవారిమోల, వి!

ద్యాలయస్థైర్యతైకకణహరులు పామరు లింత తుభిర్రా,

కా లిడు నేట నేట పట నికన్, ఫణి నెత్తిన బక్షిపిల్ల శుం

దాలమునొదలన్ శశము, నవ్వుచు సింగముమాళి వేఁపియున్॥

౭౨.

క॥ పరుషాత్మరవచనంబుల । గురీజన మదలింప, నరులు గొప్పతనంబుల

బారయుచురు ; సాన నొరయక । నరనాథులశిరము లెక్కు నా రతనంబుల్ ? ॥౭౩.

తే॥గీ॥ త్రాచుఁబాముల్ బూను గందంపువ్రాను; । దీప మెప్పుడు మసినె నెత్తిన భరించుఁ

బందమామయు నాలాగకందుదాల్చుఁగొండెగాండ్రనుగదచేర్చుకొండ్రుక్షేండ్లు॥౭౪.

క॥ కోరక యుండెనె జగ ముప । కారంబుల గరముఁ దనువుఁ గద నజ్జనుఁ డే!

రారాధించి చంద్రు ? ను । దారకరంబులను గలువ నతఁ డలరించున్॥

౭౫.

క॥ కైకొని పాలునుబోలె న । నేకము లగుమేలు లొంద కేసందియ మా!

రా! కడఁగును దోరింపఁగన్ ! । గాకోదరసోదరుండు ఖలుఁ డీజగతిన్॥

౭౬.

కా॥ పాంశిత్యం బది వోయి యేనికొక కావ్యం బయ్యె నందిత్య మె

వ్యం దుంపలదె వట్టక వ్యముల నుహ్విప్రోత్పదంబుగను, యా

ధను డై యున్నట వాడు, మేల్కొని, రాటోల్కంబునానక గడుకొ

మెం డొడ్డంగను, నిప్పు డేమనుచు దీనికొ పేనికొ చెల్లుదుకొ॥ ౭౭.

తే॥గీ॥నిత కావ్యహాసంబు నరసి,మాండుం । కేటు దమ కని, దవుల నల్లింతు భలుని,

దారుణం బై నగరశంబుకారణము, । సకలమానవు లాశీవిషమును బొలె॥ ౭౮

చ॥ అశరుషరాశ్యసంగతిని స్వాస్థ్య సరత్వము వీడుచుకొ, స్థూ॥

నమున నభేదైక్య మొదనకొ, గుణభూతసమూహముం దుదా

త్తమహిమ గోపం గా లలితతకొ దనలోగడ, వర్తిల్లుకొనితొం

తమును సమగ్రతకొ బురుషవామముచే నొకక డున్నతస్థితికొ॥ ౭౯.

తే॥గీ॥సంభవుల డయ్యుం దాగుణసంతుండయ్యుం । జెందు మహిమను సంకవిశేషమునన ;

వీరైదండంబు నలుందతుంబింపులంబుం । బొరయ నుండినచో సభావూజ్య మగునె॥౮౦

తే॥గీ॥అపరిమితములు సుగుణము లన్ని యున్న, । దూష్యమగు వస్తు వొకమహాదోషమునను,

మహిని సకలరసాయనమహిత మయ్యుం । నుగ్ర మగుకంపుచేత వెల్లుల్లివోలె॥ ౮౧

క॥ హితమే యొకరంచ విప । భ్రతుం డైనను సద్గుణుండు ;దార్కాణ మిదే॥

క్షీతి సమూర్ధత మైనను, । మృత మైనను, బారదంబు మే ల్పలుప దొకో॥ ౮౨

డే॥ చూచి వసంబులో శశకికోరము, నాడుచు నుల్కి,భీతికిం ।

బాచెడిభర్త బాహువులమాటున దాగడనీత, ఘోరదో ।

మచరనీత యై నుడువ శక్యము గానియనన్థ కయ్యయో॥

గోపర యయ్యె, లాంగలపుం గోజలసోంకులు చుట్టు మాంకంకకొ॥ ౮౩

చ॥ ఘనభుజశక్త్యహోపురుషికకొ, బలుమా అమరాశిస్థముఖ

మునకొ బ్రకటించి,వూచి, శరముం బురభేదనమొకద నేయకా,

ననిమిషబాలికామణికటాక్షసుమార్చయోగ్య మైనయా

తనిమెయి, ఫాలకీలిభిసితచ్చట కాన్నద మయ్యె; నయ్యయో॥ ౮౪

తే॥గీ॥ఉచిత మగుం జామి క్రోతులయొలగమునకొ, బృగులతిరుకాభి లున్నతపీకములుగక,

గిచకిచలు చారుసల్లాపనిదయములుగక, । గజపులును జిక్కు లతిశిసత్కారములుగ॥

మ॥ ఎది తీర్థంబుముకుందపాదభజనంబే; రత్న మే దచ్చపుకొ

మది; కాస్త్రీతి బెది? యేది విన్న నడంకుకొ నైవతాంధకారంబ డె

య్యది మిత్రం బనిశోపకారకము తత్త్వార్థానబోధం బరుం

తుద మాశక్రువు నేది? తెల్లు నఖుండా! మర్వాసనాపుంబమే॥ ౮౫

। వేదాంత మంత నేర్చిన । సా చెట్లగు దుర్బలముడు? సంప్రదములొనక ।

బాగుకొని యున్న, మెత్తన । గాదుర మైనాకనగము, కాసంతైనక; ॥ ౮౩

బాగు సుమీ వైర్లగ్యమె; ॥ చీ! గుణ గౌరవము; కడమచెట్టులు మిగులక ।

రాగిల్లు చుండ, బాటి । రాగంబులు ఖంశితంబు లగు మొద లంటక; ॥ ౮౪

। పరపరిసర్పణచితా । భరవహ నార్పున నగ్గపవనిజాంత; ।

కరణముతోడ సుఖింబుగ । ధరణీరుహనివహములు సదా జీవించుక; ॥ ౮౫

॥ గీ॥ నైజగుణబాలమునను శూన్యమునగూడ । గుణగణంబును గల్పించుకొనుచు నెపుడు,
విపరముల గన్న మాటుచు వెలయు, సాలె । పురుగువలెను నుత్తమపూరుషుండు; ॥

॥ సాదు లనుమాదివాముల । నేదుటకును బాతవేగు డితరులమదివే ।

రాద యనుచిచ్చు నార్పగ । నీడ గదా ఖలుండ; వాని నెవ్వండు పొగడుక; ॥ ౮౬

॥ పరగుహ్యగుప్తి నిపుణక । నిరతజనాపేక్షజీయునిక గుణమయే ను ।

బరమును బోనిమహాజను, । గరమంజెలుపుచురు మాషకములట్లు ఖలుల్; ॥ ౮౭

తే॥ వసుధం గీర్తిసారధనమునకు వెల్లుగి, । యోర్నైతైత్తమునకు హుతపశుండు, ।

గనికరంపుంగునుమమునకును గగనంబు, । గుర్జనుండు సుజరగుఃఖిగుండు; ॥ ౮౮

తే॥ గీ॥ పుష్పఫలపత్రచయభారమును నహించి, । గ్రీష్మ బాధకు శీతార్తికిని సహించి, ।

యితరులసుఖంబునకు దేహ మిడువదాన్యగురువు తరువున కేను ముగ్ధుడను మదిని; ॥

క॥ హలహలముం గ్రోల, గాలా । నలమును జాంబిప, భీషణవ్యాళముం గొం ।

గిలిగొనగ, నిచ్చగింతురు, । ఖలులను లోలబలుచుకొనగ గడగడువారల్; ॥ ౮౯

ఆ, వె॥ వాడ బాటు పేదవారిపై రులమాని । నేలతొల్పులందు నెఱపెడివి; ।

యున్నత్రంపుంబదము నొంది మల్లిలుతా । వకవివేక మెఱుకపడియె; జలద; ॥ ౯౦

క॥ గిరులు గురు లంతకంటెను । గురువు ధరణి దానికంటె గురువు జగంబుక; ॥

గురు లంతకుక మహాత్ములు, । పారయరు చలనంబు ప్రళయమునకు వారల్; ॥ ౯౧

క॥ విత్తనములు విలైడును వి । యత్తలమున, వ్రాయు నీట నక్కరములు, మే ।

ల్పిత్తరువు లిఖించెదనను మ । రుత్తున, ఖలునెడల మే ల్లరుపువాడం మహిక; ॥ ౯౨

తే॥ ఆక్షాం దెన్వడేని హారంబు మొద వేయ, । మర్కటంబు దానిమహిమగనునె? ।

నాకీ మూరుకొని యంతరం దిడుకొను, ముడిచి ముద్ద జేసి మూడికిండ; ॥ ౯౩

చ॥ మలినుడ వైన నీ విది సమంచితరాగమునం దనచ్చెడుక; ॥

గలకల నవ్వుహాము నిది గొకొమం, బ్రేలి వైన వీవు; చం ।

చలుండవ యైన నీ విది యజుప్ర మగుక పరసాంతరంగ; యా ।

వనివిని నేమికారణమునక ద్యజియించెద వీవుటప్పదా; ॥ ౧౦౦

అ, నె||ధనికువలన ధనము తననిమిత్తము గొన్న, | మోముతెలివి దప్పు లేమి వింత? |

యభినీకు లిన్ని యన్యార్థమే కొను | ఘననియొడలె తాల్చు గాళిమంబు; || ౧౦౧
తే, గీ||జనకుఁ డొకకొండనెత్తంబు; భాతికట్టె; | చెలిమి చిలువలతో; నైనవలయభారే!
జగతిలోపల నీకు విస్తారమహిమ | గలుగుటకు, నీగుణంబులే కారణములు; || ౧౦౨
ఉ || ఏమిప్రయోజనంబువట నీవు గడించెద వక్కటా ! గుణ |

సోమము? సజ్జనుండ ! విను; శోభకు నన్న హితంబుఁ జెప్పెదన్;
భూమిని రామణీయకనునోహరవస్తువు లేవి దానిచే |
నోముకొనుం గ శేఖర ము? నన్యథా దీకలి ప్రత్యహంబునున్; || ౧౦౩
ఉ || శోమలపల్లవామ్రతరుగుంజదలిప్రకరాభిరామ! యో |

యామని! నీవు లేనిసమయంబునఁ గోయిలకున్, వికాసన |
త్తామరసంబులై పొలుచుదచ్చికడల్, పొగగ్రవ్విసట్టు లె; |
వేమరు దేహదాహ మొదవిం చెడుగాలులుఁ, గిలులుం బలెన్; || ౧౦౪
క || గిరిగండశిలలు, నిజశిఖర | తరశిఖరశిఖరములకా, మదావళిబుద్ధి |

మరియలుగఁ జేయుహరికిని, | దురవృత్తపువేళ, నెఱచి దొరకడ యెంకున్; || ౧౦౫
అ, నె||నడికేరేయి పుట్టినది యయ్యు, సింగంపుఁ | గొదమ, యాలకించి కొంచెములుము,
తల్లియంకమున మెదల కుండ నొడ లెల్లఁ | గుంచి యట్టె యులుకఁ బొంచియుండు; ||
క || గుణపక్షపాత మే మని | ప్రణవంతితును నీది? ఖలుండ! పటుదివ్యమతీ ! |

గుణసేవధులను సాధుల, | నణమాత్రము వఱచి పో పహర్షిత మహాహా; || ౧౦౬
క || వాకొనుదునురా ఖలుండా! | నీకథ వివరముగ బుధులనికటమునందున్? |
జీ! కా దటు పాపాత్మక! | నీకథ దగ్గంబు గాను! నే నుడువనురా; || ౧౦౭
క || ఆనందరుచిరవదనా! వాసల మురుగీలసూరుహస్వివరము, వి |

జ్ఞానవరదీపికాపవ | మానము, ఖలజనసమాగమము, దలపోయన్; || ౧౦౮
క || సాధునీతికృత్యములున్ | బాధకములఁ బన్న, ఖలలె ప్రజ్ఞావంతుల్; |
శ్రీధరమూర్తి నిపుణుమా లవ | రాధలవము లేనివారిప్రాణము దీయన్; || ౧౦౯
ఉ || కాలభుజంగి నుంచె ముఖగ హ్వరమండను గొండె గాండ్రుకున్ |

నాలుగు మోము లున్నదొర, నాలుక పేరిటఁ; గాదటన్న, మం |
త్రాలతెఱిం గఱుంగనిజనమ్మ లయో! యది తమ్మ నాకఁగా, |
వైశమ ప్రాణవాయువులు బాయుట, యేగతి సంధవించెదన్? || ౧౧౦
క || సలిపితి ఘురకార్జును; ని | ర్మల మగుచిరకీర్తియున్ సమర్థిత మయ్యెన్; |
గలకాలము దీవనలక్ష | జిలికాఁడా ! నీకు నేను జేయుచు నుండున్; || ౧౧౧

క॥ ఆమృతంబు చావ్క మాధు । ర్యమునకొ, మానసము జారిరాశి, చరచ్ఛం ।

ద్రవమచంద్రిక తలయశ వని । శము పరకార్యము ఘటించునత్పురుషులకుకొ ॥ ౧౧౩

క॥ మాయంగ రాక యడంగిన । మాయెలుం గిక వచ్చి యిచ్చు మాధవుఁ డనుచుకొ, ॥

గోయిల తలపోయుతటికొ, బోయెడు శర ముచ్చిపోవఁ బొట్టను స్రుచ్చెకొ ॥ ౧౧౪

అ, వె॥ నిర్గుణుండు గాంచ నేరఁడు శోభ, నాడెంబరులు మిక్కుటముగ నున్న, ।

నరయఁ దావి లేనియాపాతరమణియ । పుష్పసంచయముచ బూరుగట్లు ॥ ౧౧౫

క॥ పంకంబు లేనినరసిను, । మంకులు లేనట్టిసదసు, మతి కటువర్ణో ।

ట్రింకణము లేనిశృతి, వివ । యాంకురములు లేనిమలియు, నతివృద్ధ్యులు ॥ ౧౧౬

అ, వె॥ అట్టి దిట్టి దనుచు నన రానికావ్యంపుఁ । దత్త్వ మెఱుంగువారు ధరణి నరుదు;

మాధురీధరిమకరందరసోవి । దంబు బంధరంబు దక్క నేది? ॥ ౧౧౭

తే, గీ॥ పాండువర్ణను గంతకప్రకరపూర్ణఁ । శేవలజోవతిని శతకిని, నయార! ।

చంచరికమ ! నీలోన నించు కైన । నీగ్గుఁ బొందక, యెట్లు భజించె దీవు? ॥ ౧౧౮

క॥ తానంబు లేనిరాగము, । మానం బనుమాట లేనిమానవవిభిండుకొ, ।

దానంబు లేనిదంతియు, । జ్ఞానము లేనట్టియతియు, జగతి సమానుత; ॥ ౧౧౯

అ, వె॥ పరులచేత గాక, నిరులపద్ధణములు । తిమకుఁదామ వెలయు, ధరణియందు; ।

బ్రహ్మసింహ దగినకన్తూరికాపరి । మళము, శపథముననె తెలియఁబడుట? ॥ ౧౨౦

ప॥ సకలామోదశిరఃకిరీట మగుయుష్మ ద్భూరి సౌరభ్య మెం ।

చుక నీ పెప్పుడు విట్టవీగకుమి; కన్తూరి ! కిరాతాలిద్య ।

ప్రికి మా తొగిరిగవ్వరంబునను నొంటిం దాఁగునీతండ్రి కీ ।

నకటా ! దానన కాదె తెచ్చెదవు పా)ణాపాయముం జెచ్చెరకొ? ॥ ౧౨౧

క॥ భుమతిఁ దొలఁగించుఁ; జిత్తము । నమలముఁ గావించు; నభుము నడఁగించును; నూ ।

తములయెడ గరుణ పెనుచును; । సమకొన దేమంగళంబు సజ్జనమైతికొ? ॥ ౧౨౨

క॥ నిరతేతరోపకారా । చరణపరామలమనస్క సత్పురుషోత్తమ, ।

పరంగుఁ బరమాపద్యుల! కరణిం, దాత్మలిక మగుఁబాభావమునకొ; ॥ ౧౨౩

తే, గీ॥ మొకరి తేఁటలుపాటలపొగడికలను । విని, నయతిశయంబున వృత్తమలము

లడవిలో నిట నేలకు నంటునట్లులొదలలు వాంచుకొని యున్న పని తలంతు; ॥ ౧౨౪

అ, వె॥ మృతునిజీవితేచ్ఛ, కృపణునిదానేచ్ఛ, । చెడిప కాత్తభర్తయెడఁ బిచ్చ;

కొడత్రాఁచుతాల్చి, కుటిలించెల్చి, య । దృష్టచరము లజ్ఞానిసృష్టియందు; ॥ ౧౨౫

తే, గీ॥ ఉత్తములకాంతలైనను గ్రొత్తదులుగ । నుండు రని విశ్వసించుట, యెప్పు యెప్పు

రాజులభ లైనకైరవిలు లకట! । మధుపవర్ణ ముకొడ నన్మతి రమించు; ॥ ౧౨౬

క॥ యాచితము గాక సుఖ మిడు, | యాచించిన నెడను నరుల కభిలభవంబుల్ |

చూచుచు నుండ హరిం ధృవ | హూ! చెప్పెడి దేమి దైన ముచ్చటలమే; ॥౧౨౭
మ॥ గురుదోరణ్య కుండలీకృతమహాకీదండచండాంకుగో |

త్కరవిధ్యస్త విపక్షమండలని నిక్ష గగ్గొంచ యుద్ధాపనిక్ష; |

వరగాండివవిముక్త కాండవలయజ్వాలావగీభ్రష్టని |

ర్జరరాట్నాండవరుష్టపాండవుని నెంచం శ్రీతీతుం డహూ? ॥ ౧౨౮

క॥ మంజులరఖండితాదృ | క్కంజాలీరంజప్రగల్భంబులు, ది | ౧౨౯

క్వంజాధరణంబులు, ప్రో | చుం జేటు లడంచి, బాలనూర్వార్యపముల్? ॥ ౧౩౦

చ॥ ఎడలిన బ్రేను, హత్తు గు సుమీ త్పురముం బలై; వత్తుకొన్ననుక్ష |

గుడలను బ్రాయికంబుగను, జాలం బ్రయత్నము చేసి నిల్వినక్ష; |

గుడలక యుండినం గనదు సామ్యము; సామ్యము గన్న మొక్క పో |

యెడు; కిథిలత్వ మింత స్పరియించినచో వ్యస పెట్టు డెండముక్ష; ॥ ౧౩౧

ల॥ వె॥ పరుల గుఱమునకు భయముం బొందుచు నుండు | రాత్త గుఱమునకు నడల రెపుడు; |

నర్థ ములను లోభు లై యుండ రెంతయుం | బిసినిగొట్టు సుజను లనమునందు; ॥ ౧౩౨

క॥ విమలజ్ఞానులు బుధవ | ర్గమునను, యతిసంతతిని విరక్తులు, గలరి |

క్షుమ, జ్ఞాతులందు నరయా | పమున గరోద్ధారు లుండ్రు పరమదురాత్తుల్; ॥ ౧౩౩

ఈక్రిందివి పండితరాజశతక మనలుడు వేటాక ప్రతినిబట్టి

మొట్టమొదట నేడ జరిగించినవి.

చ॥ గుమగుమం గవృతావులు బుగుల్కానం జేసితి వెల్లదిక్కు లం |

దము నటుసాధిరామముగం దాల్చితి వైన, ఫలోత్తమా! రసా |

లను! నినుం జూడ నాకు మిగులక్ష వగ పర్యేక్షం జొచ్చి; నీగుడెం |

దము పలుముళ్ళవారి; కతిసరబును గా, డలపోయెగాం; గటా! ॥ ౧౩౩

క॥ చిరకాలశ్రీక్షులు నరు | లరుదుగం జిత్తమున నేర్ప రలరులు వ్రాయక్ష; |

బరిమళము వాని శేగతి | దొరకొను? మధు వెట్టు లానుం దుమైవ లందుక్ష? ॥ ౧౩౪

క॥ భువిం దిరిగితి వెల్లడం, జె | ప్పవె తుమైవ! మాని పక్షపాతము; నెండే; |

జవిగాంటివో; కంటివో; విం | టివో! జాజెం బోలుపూవు నిజ ముండదుగా? ॥ ౧౩౫

క॥ వచ్చునుమి తప్పిసంధవ | మిచ్చుహి జాబిల్లిం జూచి యెఱుంగమి; నటులే |

మచ్చి విభజన వచ్చును, | గచ్చునివిరివచ్చి నెచ్చెగచ్చుం గవమిక్ష; ॥ ౧౩౬

క॥ క్రమమరుచు వసులుగుమగు । చ్చమల నలి మారుకొనను సంపెంగరది రి

మృత్యుగ నుండో? యొల్లదొ । తుమైద పు వీర్యరాజ్ఞ దుర్లంభము గా?॥ ౧౩౭

క॥ భేకము బకబక లాడుఁ గ । దాకలుపుఁబడియనీరు దా)వుచుకవురా! ।

కోకిలము గరువ మొందదు; । మాకందరసంబు విరుపమానముఁ గో)లుక;॥ ౧౩౮

క॥ గంధపుమలసంగాతముఁ । బొందినఁ, జుదనము లగునె బొంగులు ? బోలుం ।

డెందము గలవారల కే । చందంబున సుభవించు సరసత్వంబులే? ॥ ౧౩౯

క॥ వెఱపించెడు కరడంబుల; । నులుమక నోరడఁగి యుండు మోసాగర!ని

ఘటఁగట దగగొని తెరువరి । చిలుదొరు పరసెడును నీకు నీ గ్గటు గాదో?॥ ౧౪౦

క॥ ననుమాని, యాను నానుగు । నన, వీడట్టద మ టంచు, నవయు; జాజీ! ।

విను; నాలుగు కాళ్ళదె పకు । వనఁబడ, నాటింటఁ బకువునర యిది గాదో?॥ ౧౪౧

క॥ నీతోయకణంబులతే । చాతకపోతంబు రాదు, సరసత్వమున ।

త్యాగియమలక; కాదే । నాతతపద్మాకరంబు లంబున! లేవే? ॥ ౧౪౨

క॥ ఎందాక దీని నెఱుఁగవు । మందారం బనుచు, నంతమట్టువకును, నిం

దిందెరములు, పొదరువొద । రుం, దరువుందరువుఁ, గ్రుమ్మరుటయే గుమ్మి;॥ ౧౪౩

క॥ నేరెడుఁబండు శల్లఁబడు; నీ రగు నారికడంబు లోనఁ,దా ।

మారక హృత్పుటం బవిసి యుండును దాడిను మూను నక్కునక! ।

భారపుకూలముక బరసపండు, త్రిపార్తిభయాభ్యనూయలక; ।

పారగునాకృతులే గలరసాలమహాఫలరాజు రాజలక;॥ ౧౪౪

మొగడల్ దోచిన దాదిగా, దిరదిరమ్ముక నిన్ను సేవించునీ ।

మగడేటుల్ వెలి యయ్యెఁ బంటికి;యో! మాటాడ వీక్షించి;నీ ।

మొగ మైనం గన వింతకుక; జొరఁబడిక బుర్రులే ఫలాభ్యంతరం ।

బగునా రెవ్వరొ కానివా రెవరొ, నీ కాదెల్వి లే దామ్రమా! ॥ ౧౪౫

క॥ జొత్తిలి నెత్తుటక, పనవగుంపర నేమఁగుగొంగగోళ్యఁ గొ) ।

మృతైము లూడి ధూలఁ, గని మోదిలి మాఁగినరేగుఁబండు లం ।

చెత్తి యొడిం గిరాల్చి, యిసు మెల్లను బో నుసుముం గొలంకులో; ।

నల్లటి నున్నరూ పెఱుఁగ నైనను, జల్లె నయో! నుపాణాక;॥ ౧౪౬

మ॥ పసు లేణాదులు; నీ! నిపాదులు సభిత్యక్తిగుణాగ్రహలా! ।

మసలక రా రెవ రిందు నాగరులు; సన్మానులే విరాగుల్; గజి;॥

దెసలక ఘామముచేత నైతమును నెంలేఁ గొల్పు చామాదముక; ।

మసిగాఁ గాలు సముల మితయులముం చేకిం చెప్పుకుక;॥ ౧౪౭

చ॥ నను మధుపం బనాదర మొనర్చె నటంచును, గాంచనంబు ॥ యి

చ్చను దురపిల్లె దమ్మలినజంతువుతోడిది యేమి? విశ్వమో!

హననవనీలనీరదనిభాకృతి నొప్పుబిసప్రమానలో ।

చనలయరాళ మేచకకచంబులకుం గుశలంబు గావుతె॥ ౧౪౯

౧౪౯

ఆ, వె॥ ఇచ్చు ద్రిమ్మరంగ నెల్లపులుంగు లీ । పంజరంపుఁ గాటుబందిగమున ।

నిచ్చ లిట్టు లుంట, నీ కయో! చిన్నారి । చియక! తేనె లూలును పలుకుఫలము; ॥ ౧౫౦

క॥ చిలుకలకలభాషణములు, । కలికితనంబులును, మాటకారితనంబులే ॥

కులశీలము లిన్నియు, ని । స్థలములె మార్దాలచక్రవర్తలపాలకా; ॥ ౧౫౧

౧౫౧

ఆ, వె॥ నీదుకడుపులోనఁ బోది వర్ధిలి, నీస । మృద్ధి కలమిఁ బొంగుమీనుజీవ!

నంబు నీదుజీవముతోన చెల్లుఁగా । కేడ బ్రతుకు నింక నిది? కాలంక! ॥ ౧౫౨

౧౫౨

చ॥ కనుఁ గనకంబు గాజా సరిగాఁ, జిరకాలమునుండి నీనుపో) ॥

పున మఱి మాని మాధుకరపుంబని, బంధర మిప్పు డీవు దై ।

వనియతి గొడ్డటకా నలుకఁబడ్డ, రసాలయ! పాట్లకోస మే!

యనువునఁ, జెట్టుచెట్టు దిరియిం గలదో వనమంగు? బెల్పుమా; ॥ ౧౫౩

౧౫౩

క॥ సారు గడ్డె నాకు లన్నియు, । ధరఁ దొరఁగెను బండులకా, నిదాహంబున ముకా; ।

వరచాధవ! నీకరుణను । మరలం దరుణత్వ మూను మాకంద మిఁకకా; ॥ ౧౫౪

౧౫౪

ఉ॥ జాలరిచేటికిం దొరకి చయ్యన జాజీయు, బాబు శేక తి ।

జ్జాలములోఁ దగుల్కాని, విసారము బుట్టి నెట్లొ గున్విరకా;

గూళికంబు వట్టుకొని గొబ్బున ముఱివ నీట మృగంబు; ॥ ౧౫౫

యేల విధాల వక్రత వహించినచో, దొంగల కాపదలో? ॥

ఈ॥ వటికిఁ బ్రొద్దుచుట్టటిక మేటికి ॥ పల్లె శోభిభాగధనం!

వేటికి లచ్చి నెచ్చలిమి? యేమిటి కంచమా వట్టి పూల

దీ టాకతమిపువునకు నెన్నిక కక్కినదాని కక్కటా! ॥

పాటిలుమంచుఁడువ్వరయ్యపద్రవ మెవ్వరు దోస రైరిగా? ॥ ౧౫౬

౧౫౬

మ॥ అనుఁగా! యించుక సడ్డ చేసి యొకమా టాలించి పో; చాతకా! ॥

ఘనములో మిన్నున నెన్నో యున్న పయినం గా పన్నియేకక్రమం! ॥

బొసరించుకా ధర వృష్టి నార్ద్రముగఁ గొ న్నుత్రే చమం గొన్న; మా!

ల్కన వోర్విచ్చుక, మబ్బుమబ్బుకడఁ బల్కం బోకు దీనోక్తులకా; ॥ ౧౫౭

౧౫౭

చ॥ సటల్లు ఘటించి మూఁపులను, జాగిలముం గొని పోయి, యొక్కకా!

ఘటవిని సింహసింధకవిహారము వాటిలువోట నుంచినకా; ।

బటపటఁ గుంభికుంభతటపాటనముం బొనరించునింగను ।

తెలునలె బొబ్బింపఁ గల దీకునకంబు ? మొఱుం గా కటా ? ॥ ౧౫౭.

ఉ॥ మాలిమితాల్చి దాతె; జలమధ్యమునం జెయి బాతెగుఁ ద్రెడ్డ; శై!

లాకులఁ గూరె దారి; చవీ లంతట మబ్బులు మీతె; నయ్యయో! ।

ప్రేతడు నోడ ; సంద్రము తరింపఁగ రానిది; ముంచె దో యటా ? ।

చేలిచి యొడ్డుఁ జేరిచె వో? నీకయి నున్నవి రెండు; మారుతా! ॥ ౧౫౮.

శా॥ అమూల్యము మేను ముం డ్లడుప లే దాయసముక్ నీడ; లే!

దామాచంబు సుమంబులక; దనుప లే వాఁకొన్నఁ బండుల్; బుధుల్ ।

నీమేలక నిల రాకమింతు డెరు వింతే కాదు, బర్హుగ్రహ! ।

నీమేల్; పంపినమంచిచెట్లకడపక జేంచేయవో కంచె వై? ॥ ౧౫౯

ఉ॥ అక్కట! వట్టిపస్త్రులుగదా పలునాళ్లుగఁ; గారుచిచ్చుక ।

మిక్కిలి శోషిలక; సగ శమింపఁగఁ జాతకపక్షి కిప్పుడే ।

గ్రుక్కఁడు నీ రొసంగు; ప్రతికూలపు గాలి యొకింత వీచెనా; ।

యొక్కడ నీవు? నీయుపక మెక్కడ? జాతక మేడ? నీరదా! ॥ ౧౬౦.

క॥ ధారాధర! తావకజల । ధారల ధర యెల్లఁ బూరితం బయ్యె; నికక ।

సారంగశ్రోత్రీపుట । పూరణ మన నెంత నీకు? భువనశరణ్యా! ॥ ౧౬౧.

క॥ నిండినవానినె మఱి మఱి । నిండించెద వేమిగుణము నీ కంబుద? నో! ।

రెండిన సారంగమురకుఁ । గొం డొక చిను కొనఁగి కొలఁదిగాద దీర్ప వయో! ॥ ౧౬౨

క॥ ఓర్చియవిచార! నీరద! । యూరక వారాశి గురినె దొరు నరయక నిక ।

జేరి, చిను కిడినఁ దనినెడు । సారంగము, నేల చూడఁ జాలవు జాలికా! ॥ ౧౬౩

క॥ ఖరకిరణునికిరణంబులఁ । బరిశోషిలి, కారుదిచ్చిబారిని బడి, కం!

ధర! శిఖలును బ్రదుకు నిరం । తరతావకభూరివారిధారలచేతకా! ॥ ౧౬౪

ఆ, వె! వానకారును గొన్నాళ్లలోనె పోవు; । జెల్లు పొల్లు గు నీనీటిజెల్లుపలును; ।

గూలముర నున్న ఫలత్రుర్ గూలఁ ద్రోయు! నీయఘంటే, ధునీ! చిరస్థాయి గాని; ॥

చ॥ మృగులదశప్రసూనఫలబృందముఁ బొందని వేవి తావకా ।

భవ్యవయవోచేత భూరుహసమాహములందు? నసంత! యేమి చె!

ప్రుదుఁ? గొఱనోము నోచికొని పుట్టినమాబదనీద్రుమాళికా, ।

బ్రదిలెను బాడ్డు; పైగను నికృ తము లయ్యె శిఖానీకాయమల్! ॥ ౧౬౬

తే॥ గీ॥ ఆడుగఁ దలఁచిన బర్హునృ నడుగు నొండె; । దారుణోదవ్యచే నొండె దోయ; శార! ।

వానకొయిలయే సుమీ మానవంత । మాశకుంతము దీర్ఘాయు వగునుగాత; ॥ ౧౬౭

ఉ॥ కాల మశ్రీకమించెడును; గంధర ! సాకులు మాని నాన్పుమీ!

పోలినమాధవాశ్రితరువుం, దడ వేటికి? నీటిబొట్టులకా;

మూలము లాఱి, రాల దళముల్, బర డెండుగ నేని కిచ్చె ద!

వ్యేతగ్రహించు నెవ్వఁ డతివేలవిహదము నేల పొందగఁకా?॥

౧౬౮

తే॥ గీ॥ ప్రాణ మైనను బాసిన బాయుఁ గాని మానమును మాత్ర మభిమాని మానఁజాలఁ

డగ్ని హోత్రుఁడు నీ తైన నొను గాని, శిలిలత మాత్ర మేనాఁడుఁ డెందఁ బోఁడు;॥

క॥ అకట! కుతు కెండి చాతక ! మొకచిను కకలంక మెట్టెటో కనుఁగొని, దా;

నిశి నోరు దెఱవ, నది దై వికముగఁ బెనుగాలిఁ జెదరి, పెఱువో బడియెఁకా;॥

౧౭౦

క॥ వనద ముఱుముచును రాలుచు! చినుకులు చాతకము లానఁ జేకొను; దాతల్!

గనలు చిడుకానువీనము ! లవన్యగతికులు గ్రహింతు రత్తిదైవమునకా;॥

౧౭౧

ఉ॥ నీయెడఁ బవ్వళింప హరి, నిల్వ గిరుల్, దిగిభాళి ముగ్ధ, నీ!

త్యాగతముల్ తిమింగిలముభాబలముల్ మనఁ, బొట్ట వోసికొఁ

దోయదముల్, సదా రవివిభుల్ సరివంతులఁ గ్రుంకఁ డేలఁగా,

నీయుడకంబుఁ గ్రోల రర నింపయె నీవఁ బయోనిధానమా!॥

౧౭౨

ఉ॥ దండము విద్రుమంబులకు; దండము తావకరత్న రాశికా;

దండము ముత్తియంబులకు; దండము శుక్తుల కోయితోయధా!

దండముదండ మన్నియును దక్కువ లేక లభించె మాకు; నే!

వెండియు నివ్వలం బడితి, వీలక నక్రకరాళదంష్ట్రులకా;॥

౧౭౩

చ॥ ఎరగలి చుట్టుముట్ట దిట; నేయరు బోయలు సాయకంబులం;

దెర లురు లుచ్చు లొగ్గరు; జనింపదు నైకవిధాతిభీతి; యం!

చరసి కురంగ మైందవపదాశ్రయ మయ్యె; నెఱుంగునే యటకా!

మరల విరించి రాహురదనవ్రణముల్ ఘటియించు నం చెడకా?॥

౧౭౪

చ॥ సకలగుణాస్పదం బయిసత్కుసుమంబును నన్ను మానియిం!

చుకయును దావి లేనిచెడునూనము నుమైత నాను, నయ్యయైరా!

మొకరిమిలికిద మంచుఁ, గడుఁ బొందకు డెందమునందుఁ గుండు; చం!

పక! యవకాశ మున్నె మధుపవ్రజమంగు వివేకవృత్తికికా?॥

౧౭౫

చ॥ మును పమరావతీరగరిముందఱి సుంసరనందనంబునం!

దనయముఁ బారిజాతకుసుమాసవ మాని, మనోజ్ఞ గానగా!

యన మగునందరిక మిపు డక్కట! నోరును గొంతు నెండి, జా!

మృదుమృదునాద మేది, రస మానఁగ నేగెను రేఁగుఁబువ్వులకా;॥

౧౭౬

ఉ॥ చెప్పది యై కనుంగవకు విం దగుబూరుగుఁబూవుఁ జూడఁగా ।

బుద్ధి జనించె బుద్ధుఁ బువుఁ బోలుసలం బిట నంచుఁ బెల్గుతుకఁ;॥

దస్థయు నట్లు గాచికోన, తడవవశంబున గాచి పండఁగా;

నస్థిర! లోన దూది యయి, యయ్యునియుకొ హృత మయ్యెఁ బయ్యరకఁ;॥ ౧౭౭

ఉ॥ చందనంపకానుతరుంజముఁ జెడిసి కపిర మోముటలే, ।

చంద్రహంసకోలములకొ గడతేలిని కాకి సాఁకుటన్, ।

కుంభక గాషిపకొ విలుమకొంటయు దంతికిదూది కప్పరం ।

బుం దులితార్థ మొంగు తెట్ట, మ్రొక్కెద దవ్వల నవ్వితాటికొ;॥ ౧౭౮

తా॥ నీరం బబ్బము బావిలోన; మడుగు న్నిచానగాహంబు; కా ।

సారంబుం బిరుక్కు మచ్చుకుధరస్వర్గంగ పాద్యాంబువే; ।

యైరం బొనలించవార్థి, మునిరాడ్డంహూషమాత్రం బనుకొ; ।

సారంగం బభిమాని గాన, జలవో యైస్తోయ మాశించెదెకొ;॥ ౧౭౯

క॥ జనియించి పురంపరంబు! దనమున, మందారతరులతాంతమరంపం ।

బును గ్రోలుమిలింపముజే । వర మరసెడుఁ గొడిసెపూల! ననుభ విధిగలికొ;॥ ౧౮౦

ఉ॥ వాసన జూచి పీల్చి ననుఁ బల్లలు నాకియు, బస్పరించిపోఁ ।

ద్రోసెను నీరసాత్మకము క్రోశి; యు టందును మానికంబు! లో ।

గాసిల బోమవికకడచె గంపము; నీయెదలోనిసారముకొ ।

రోసెద నందు, తాతను నినుల బొడి నేయక నీడె; నేమమే;॥ ౧౮౧

ఉ॥ చందనచర్చలకొ వలచుచామలసిజ్జెపుగట్టిగుబ్బలం, ।

జిండులు ద్రొక్కుము న్నియపుఁజేరులచేరిక నుండునీకు, నే ।

మంగును గర్తముకొ? మరక తాఖ్యమణి! గురివెంపపేర్లతోఁ ।

బొంగు ఘటిల్లి, చెంచెతలబొంగుల వేరగ నయ్యె; య్యయో!॥ ౧౮౨

మ॥ కమియం బుడిసపండులం చలరి చిల్కల్, సారభావాస్తికై ।

ద్రుమరంబుల్, కమలంబు లివ్వె యనుమకొ రాయసంబుకొ, మాన్మలలో ।

భిమునం గాకులు గ్రద్దలకొ, దశసేదొకొ బల్లారమందుండి, పు ।

స్పములం బై: గని; మోసపోఁ డెవడు నిచ్చల్ నీ దెసం బూరుగా?॥ ౧౮౩

ఉ॥ గుణపులుగాఁ గురింపములం, గుండెలు లేదులు, బల్లిణంబు లే ।

చెంపకొ యార మొండొకటి చేరి, నుభించును; దాని కేమి లే; ।

పెంపుర మిన్ను ముట్టి, యడవికొ నడగొట్టి నయిట్టిహస్తి కూ ।

హింపంగ నిల్చి నీడ యిడునీరంబు న్నము భవ్య మెంతయుకొ;॥ ౧౮౪

ఉ॥ ఎత్తుగ మిచ్చు ముట్టుసలహానము లీతన లేలా? యాదుగు ।

బుద్ధును మెప్పు డేటివరి నుండునదై , నది మున్గవారిఁ దై ।

కెట్లును జేలి కూలె యియి, యెల్లవధంబులఁ ; దప్పె చేసి, యు ।

వైత్తుగ వారితో మునుక వెట్టుగు , నంచుఁ దలంచుఁ గావునకే॥

౧౮౧

ఉ॥ బంగారుదాలు, గన్నుననువాసన గల్గి, ప్రసిద్ధి గన్ననే ।

దంగిని గాంచి, తమ్మిముని దారునఁ గుప్పెన మాట గానినో ,

బ్రుంగెను ధూనిఁ గన్నుఁ గన గ్రుడ్డిగ ; ముంగ్ల గజుల్ గునిగ ; హా ।

భృంగము నిల్వ నేర చట కేనియుఁ బోవఁగ నేరచుం ; జేనీ !

౧౮౨

మ॥ తలఁపక బంధన మొందఁ బుండు ; సృణిహతంబున్ మదిం బెట్టి ; మాం ।

సల మఁసం బిటు తెచ్చిల్లొక్కడుఁ నజ్ఞం జూడ ; దేశాం రం ।

కలఁచుకొ న్న యింప ; దీని కడ తొం ; గంకిరవత్రస్తమున్ ।

కలభంబుల్ గలనాదుయూధమున కింకం గానఁ గా పెన్వో ?

౧౮౩

చ॥ దిరిసెనమండు వాల్చినను, ద్రిపురినం గడిమిర జరింబు, దా ।

మరఁయుఁ గ్రేళ్ళుకాటికను, మక్కువతోఁ గొరవిం జరించినక , ।

జరపిన మల్లియం దికము, పట్టిన మోసహకార ! కాలపుక ।

మరునను , నెంతమాత్రము భవద్గుణముల్ మఱవంగఁ బోదు మా ;

౧౮౪

క॥ రాతిరితటి ఖిద్యోతము । శీతాంశుఁడు పొడువనంపేపు వెలుంగుకే ;

ద్యోతింపరు ఖిద్యోతము । శీతాంశుఁడు గూడ, వేయిచేతులదొర రాక ;

౧౮౫

క॥ దోసిట నుండినపూవులు, । వాసించును గాచె యెక్కనగ నిరుగేలా ;

హా ! నుమనస్సులపైనుము । దా సొంపెల్లెడును వామపక్షిణసచుమై ;

౧౮౬

ఉ॥ చిచ్చుకాలకూటము భుజించినశంభుఁడు నీలకంఠఁడే ;

న్రచ్చి విషాహులక మెసపుబిడ్డముఖ్యుఁడు నీలకంఠఁడే ;

పచ్చికమీఁద ముంగిటను బ్రొక్కడుపురుషులజేరువి త్త ! యా ।

పిచ్చుక ! నీలకంఠుడనె నేను నటించుఁ దలంచుకొంచుమో ?

౧౮౭

ఆ॥ వె॥ సకలబుధులు రసికసారరసానుమో । దకులె గాక, భిన్నభక్తు లెవరు ?

కుసుమనమయమందంచు గోకిలవృర మింపా । కాకియెఱపు సొంపాకర్ణములకు ;

౧౮౮

క॥ ఇది యాటువేలవంకా । భృగితుఁడు ననురాయఁ గానగ్ర

మొనరించినయి । ట్రిది, భౌమినీవీని । గురెము ,

ప్రాస్తావికాభ్యుక్తవిలాస

మనకే॥

౧౯౩

భామినీవిలాసము.

- ఉ॥ గుంతయు రాహురోపమున సోకగు భీతి; కలంకసంగమం !
 బింతయి॥౦ గంజుబడ దేమియుఁ దోపదు సాండుభావముం ; !
 గాంతరొ! యిట్టి దట్టి దనఁ గానియొకానొకశోభ, సంతతం ।
 బంతటం ! దావకీన మగునాననమం దభిన్నధియే కనుకొ ; ॥ ౧
- క॥ నీమేనిగోము నారయఁ, దామరపూసరము బెట్టిదపుబిజును ; మృశా ।
 శీమార్దవ మనుమానము ; । కామిని యింకఁ బల్లవాలికభ యేమిటికికొ ? ॥ ౨
- ఉ॥ తోరపుఘర్జ బింగువులు దొప్పఁగఁ దోగకపోలపాల్చిపై ।
 నూరక కర్ణకుండలము లుద్యోల లూఁగఁగ, జ్ఞాభ్యుమామ నొ ।
 ప్పారెడుచన్న నీయమదిరాక్షియచచ్చ యొకా నొకండు,దా ।
 నీరిక లెత్తఁ జేయు, స్మరియించినమాత్ర మదిం బ్రమోదముకొ ; ॥
- చ॥ కలకల నవ్వునందపు మెఁగంబునఁ గన్తురిబొట్టుఁ దీర్చి, తో ।
 మలి! యలరింపు నేఁడు మునిమాపట, సౌధశిరఃప్రదేశముకొ ; ।
 గలువలగుంపు లాతతవికాసముచేతను భాసితంబు లొ ; ।
 నలుఁగడలుకొ స్వకీయవదనంబుల నిండుముదంబు దాల్చెడుకొ ; ॥ ౪
- ఉ॥ ఆనెఱుమందహాసములు, నానిబివత్వసితప్రచారముల్, ।
 మానిత మైనతాదృగకలంకమనోహరపక్తిలక్ష్మియుకొ, ।
 జానదినావసాననలినప్రతిమానవిభోచనంబులుకొ, ।
 మానస మస్తదీయమును, మత్తిలఁ జేయు నయారొ! యిప్పుడుకొ ; ॥ ౫
- ఉ॥ పొగ్గిద్దుట మొగ్గిక్కు నంఘ్రిలమఁ, బుత్రవతీ భవ యంచు ముద్దునకొ ।
 బెద్ద లాసంగుడివనను, వేడుకతోడను నాలకించి యా ।
 పద్దనె యున్న వల్లభునివైపున కల్లన నింతి దారిచెకొ, ।
 నిద్దపుమోద మాదరము నిండినపోగ మెఱుం గపాంగముల్ ; ॥ ౬
- చ॥ నను గనుప్రీతియుం, గురుజనంబు నెడం గలభీతి, రెండునుం ।
 దెనఁగాని, చిత్త ముత్తలము పెట్టెడుభీతమరంగకాలలో ।
 చనదరపుల్లతామరసచారతరాక్షివిలాసవైఖరికొ, ।
 దనువులు వేయి యెత్తి నను దభ్యము నే ముఱవంగలేమజా ॥ ౭

- చ॥ ఆలతటి, రేగుంబండులయు నామలకంబుల చూతనాడిమీ!
 ఫలముల యున్నతికా వరుసఁ బట్టి హరించిననీకుచంబు లో!
 చిలుకలకొల్కి! యిప్పుడు విశేషపరిశ్రమ మాచరించు,ది!
 క్కుల వెలయింపఁగాఁ గలగతులభరమాహరితోన్న త్రవధృత్॥ ౧
- తే॥ గీ॥ లికుచఫలసంపదను మీటి లీలవోలెఁ, | గనకకలశంబులను దాస్యమున కమర్చి,
 మేరుగిరితోడ నిప్పుడు వైర మాడుఁ | గదవె, యిందీవరాక్షి! నీకృచ్చిచనులు॥ ౯
- క॥ అలితాలకంబు వైశ్రవ | జలక్షీయుల మైననీకనన్దండుతలం!
 బలరాచెడు, నోకలికీ! | తిలకింపఁగ నుత్తరాఖ్యగిళయుం బోలెత్॥ ౧౦
- చ॥ ఉదయపు వెల్లు దోపఁగ నె యొయ్యర మేల్కని, నెజ్జ పీడుచుత్, |
 బ్రదిలినవీచి చక్క సవరించుమ హోత్పలపత్రనేత్ర సాం!
 పొడవెడునాభిశోభ, జలజోదరసోదర మైన దొర! నా!
 హృదయములోఁనుండి యొనరింపదు ను మ్మవరోహ మెన్నఁడుత్॥ ౧౧
- క॥ బాలిక, యాటలచనవున | నాశులతో నాదుమాట లాడుచు, నాలో,
 దొలను నానుడినప్పడి | యాలించి, బితాన మెజ్జపువహాసుం జూపెత్॥ ౧౨
- క॥ లేనియపరాధమును దన | పైనారోషించి, కైతవపురుషుతో నేఁ,
 బో నెంచ, సాశ్రులోచన | యె, నెలఁతుక యొప్పుకొనియె నన్నది యెల్లత్॥ ౧౩
- చ॥ హరిణకశోరలోచనలయాయతసుంఁరదృగ్విలాసముల్,
 చరణము మోప వెందనుక స్వాంతములోపల, సంతదాఁక నే,
 సరసము లైనవేదములు, శాస్త్రములున్, స్మృతులున్, బురాణముల్,
 శిరము పతింపఁ గల్గినవిశేషవివేకము, వీరభీక మా॥ ౧౪
- ఉ॥ నీరమణుండు వచ్చె నని, నెచ్చెలిపిం డరుదెంచి చెప్పఁగా,
 దారున నున్న దున్నటుల తత్తతి పాటునఁ జేరి ద్వారమున్,
 శారవవేళ సాంద్ర యగుచంద్రికపోలిక, నాకనుంగవన్,
 జారుకురంగలోచన నిజంబుగ నెన్నఁడు చల్లఁ జేయునో?॥ ౧౫
- చ॥ ఆనుదిన మేను వచ్చుసమయంబున నస్తమయంబునందుఁజ్చ
 వ్వని నయనద్వయంబు తలవాకిటిద్వారమునం గదించి, యం!
 తను జనుదెంచునాదువదనంబు గనుంగొని, శారదైలాం!
 భనునిఁ దిరస్కరించెడుహసస్మఖమున్ ధరియించి భాసిలెత్॥ ౧౬
- ఉ॥ ఇంచుక కేలితోడ స్పృశియించి కుచాగ్రము, దొల నిల్చున!
 వ్వంచన కాత్మ వల్లభునివక్త్రసరోజము, కాంచనాంగిశో!

- జాంబలలోననంబులను నట్టై రవంతయుఁ గన్ముఁ తెప్పలన్ |
 వాంచక చూచి చూచి, తల వంచుక యూరక యుండె నంతటన్ || ౧
- ౧౬॥ గురుజనపరివృత్త యయ్యము ! కురముళి, నునుఁజెక్కు గోఁకికొనుమిటు, నాఁడె-
 నెరిపెఁ గడకంటిచూపుం, | దరపర్పితబాహుకాంచనవృశాళిక యై || ౧౭
- ఉ॥ ఆనతశాస్త్రి తా గురు జనాంతికమందు వసించి యుండఁగా,
 శ్రే నొకతమిష్టస్థైర్గ గొని యిరచుక నెమ్మొయి సోక నేసితిన్ ||
 దానిఁ గుంచి కన్పెనులలల్, దరకుండలతాండవంబుగా |
 మానిని నన్నుఁ జూచి, తనమానసము దనయంబు ఘూర్చితన్ || ౧౮
- ఉ॥ ఏ. వివయంబుఁ జూప, నెలు పెక్కిను దృక్కుముదంబు లశ్రుధా |
 రావితన్ వహించె వదనాంబుజ ముద్రులు నేను వ్రాలఁగా; |
 నానల కేను బోవను బ్రయాణము గా, నసుసంశయందె సరి
 భావిత మయ్యె; నేమిటను భామరొ! నీ విఁక మోద మొందెదో? || ౨౦
- ఉ॥ ౧. శవయావిహీన! కుభుక్తిని భానమ! లెస్స యయ్యె నీ |
 కూరిమి; చాలుఁజాలు; విడు కోక చెఱం గని, జాలు వాఁడ గ |
 నీవ్వుయనిగ న్నగూఁ యగునీరజనేత్రను, నీవు దక్కనె |
 వ్యా రిక నాకుఁ జూపఁ గలవారలు? సన్గణభద్ర! నిద్రతో? || ౨౧
- తే॥ గీ॥ దమరఁ బాహుస మానారిమోము, | నీరమున సవికాస మావారిజంబుఁ, ||
 గాంచి మకరంబులు ముగ్ధునిరేఫ | శాబకావళి, యిరుంజక్తి సరగఁ బలుచె || ౨౨
- ఉ॥ వారిజపాణి, ప్రాణవిభురక్షమునందు విపత్తు భామినీ |
 హారముఁగనుచ్చము, నయారె! వసుం గొని, తొల్ల నమ్మకో |
 హారనియంసభ గముర నర్చిఁ దాఁ గదియించినట్టిదా |
 హారపరసూనసర మాతూణమే నవలా వెలారిచెన్ || ౨౩
- క॥ ఇందుక వంచినమోదయుం, | గొంచెము మోచ్చిననునుగనందామర, కే |
 రించియూరుపు, నలసత | గాంచినయొడ లైకలికెకలయిక దలఁతున్ || ౨౪
- ఉ॥ అలకను లేచి యాలఁ జని, యద్వమరేయిని వెండి వచ్చి, నేచ |
 దలుపుకడన్ స్వనామమను దాచి యళికపుఁబేరు చెల్వినన్, |
 మెలఁకువఁ గాతరాక్షి, యది నే నవియే గ్రహించి, కేలికా |
 నిలయుమునుండి లక్ష్మీనలె నిగ్గత యయ్యెను, మెల్లమెల్లగన్ || ౨౫
- ఉ॥ చారుమనప్రదేశమున శైవలనల్లరు లుల్లసిల్లఁగా; |
 సారెను సంగకంబులను శయ్యలు నిట్టలు వైచుకొందు, రయి

భోగపు దీనపృష్ఠలను నొయ్యన దా బొలయించె, దన్నో!

వారమునందు గ్రాణవిభువార్తకుం జొచ్చినదాన మోమునకొక్క;॥

౨౬

ఆ మేలుగరు నంబు చుట్టుకొండ, గొప్ప యాలాగుం | లెసగృహశ్చనకును జనుచు, నన్నా!

గన్న బొములు నంది, పిన్న నవ్వున మెడ | దిప్పి కనినమోముతీరు దలఁతు;॥

౨౭

చ॥ మలయభుజంగ వాంతములు మారుతముల్ పొలయం గృతాంతముల్, |

చెలియరా! జీవితాశ యెటు చేరులు నా కింక? మావిమోకయో! •

దల నిటు మంజుగుణిత శుభాదరత సల్పెడునీద్వితీయం |

బిలుకయు నక్కటా! యొకటం బీస్వచు నున్నది నాదు ప్రాణముల్;॥

౨౮

క॥ పోలాపాలంబుతో సరి | పోలెడు, ప్రాణాపహరణమున నామదికొక్క; |

శీలతనంబున నెవడో? ప్రేమలను నమృతాంశం దని, భుజ్జీ ననుండదా?!

౨౯

తే॥ గీ॥ పాటిపోవుపెట్ట పావురాయిని బట్టి, | కూజితమున దాని గూడ గునుకు |

తలరంబు నెరుగు నిలుపునకొగని, కల్కి | మొలకనవ్వుతోడ మోము వాండ్లె॥

౩౦

క॥ రూ పడచు దెసలచీకటికి, | దాపొద్దలతాప మార్పున, దామరసిరలం |

దేవకు ముద్రించు, జకో | రోపక దృశ! యున్న గాననోహృతరుచుల్;॥

౩౧

చ॥ కుచకలశంబులందు, గొనగోరకు నే రచించునంకముల్ |

ప్రచురముగా, నొడవృ గరుపాజంగ మెల్లన జూచుకొంచు, దా

నచటిసమీపబాలకమునందు మొగం కిడునన్ను జూచి, బా |

అ చకితనమృగాత్రియయి, లా గొకటక జొరక బాటె లోకగటక;॥

౩౨

క॥ అడుగుగ చదుగఁ గూహకుం | గవబామున వచ్చి నిద్ర గనబడిచిననా |

పడతుక చుబుకము మెల్లన | బుడుకం బోక, దయ దొటంగం బ్రో ద్దకటకటా;॥ ౩౩

౩౩

క॥ వదనమునకుం దన చుబుకము | నెరుగుగ గదియించి నాదుహృదయముమీదకొక్క |

మొదిత శయించి, యింద్రుని | పువీని నాడట్లు క్రందుపటిచింపగదా;॥

౩౪

ఉ॥ సూనశరాసు నాలమున సోలినముద్దులగన్తుకన్తు నా |

నాననప త్తమంగు నుపయం బగుచారునకారముం బలెక్క; |

మావితసాంగ వేదపఠనం బలభారతపాత మైనను |

స్వానవేదనాపహరణం బొనరింపంగ నేర దంతకొక్క;॥

౩౫

క॥ లవలిం గబలింఘం గదే, | యనలీలను దావనీన మగునున జెప్పెం |

గవఃయవిరళముగ వగపులు | భవశాంబుజనివహమునను దావలముగొనుకొక్క;॥

౩౬

ఉ॥ చాలంగ నివృట్టిట్లు నైజవ్యనపుంబనిచేత బంకుచుక్కా |

శీలము శౌర్యముకొబలము జెన్నగుకాంతియుం జూడ నుంకుచుక్కా |

౩౭

బాలువు పేరి నారిసరస్వతపత్నలలోచనాబ్జములఁ, |

మీలనముకొ, వికాసమును, మేకొనెడుకొ రఘురాముముందఱకొ; || ౩ |

క॥ ముక్కుంటిచాప మెక్కిడి, | పొక్కడుబంగుగులతాపమును మానిచి, మా |

చక్కునీసీతాయిన, దా | నక్కట! యాయన వివాహ మవునో కాఁడో? || ౩౧ |

క॥ చరుఁడు నవోధను, భుజపం | జరమున నేకాంతమందు సంధింపఁగ, న |

త్తరుణమున న్నే వలఁ జిక్కిన | తరుణహరిణి వోలె, బాల తత్తటపడియెకొ; || ౩౨ |

శేగీ॥ సారె గోలితి నుపనిష్త్వా ర మెల్ల! | గీతయును మన న్నపదానీత యయ్యె! |

నైన నాయంతర్గంగులలోననుండి | యంగనామణి వెలుపలి కరుగ దహమా! || ౩౩ |

క॥ అకరుణహృదయుండ! ప్రియఁడా! | యింకమీఁదట నిన్న విడువ నే నెపుడనుమకొ

సకియక రాబ్జము పట్టుక, | వికలాత్మ యొకర్త యాలపించెను జాలికొ; || ౩౪ |

క॥ ఎల్లప్పుడు గన్వలకొ | మల్లడిగొనుమనసుతోడ మాపటిదాఁకన్ |

జల్లమ్మగొల్ల పిల్లకు, | నల్ల నిరతనమ్మ వీధినడుమను దొరకన్; || ౩౫ |

క॥ రూపాఁతుచి నిరసింపను | గోపాలునిమాముకాంతి గోలెడుచెలికిన్, |

సోపాధికలోకముపయి | నాపాదలె నరుచి, కటకటా! తుగ్రిహిత్రన్; || ౩౬ |

క॥ హేమాధము నామే నని | యేమిటికే చెప్పకొనెద వెలుఁగవు కట్టా!

కోమలి! యది చి చ్చుఁచీకిన, | నామీఁదటఁ గాదె సాటికర్తృత గలుగుకొ? || ౩౭ |

క॥ మెదలించు నొత్తుకృంబునఁ, | గొడుగుచు సిగ్గునను సారెకుకొ, బడకింటకొ |

మొదటికలయికును జెలుపునఁ | బొదలెడుగోనాశ్చర్యములు భాసిల్లకొ; || ౩౮ |

తే॥ గీ॥ గౌరవమును గలువగంటులగుబ్బల | పాలు నేసి, లాఘవమును బొందు |

నట్టికోడెకాండ్రయవివేకధైర్యంబు! | నీకు వందనంబు నే నొనర్తు; || ౩౯ |

ఆ॥ వె॥ చాల్య మెల్ల జాఱి పరుసంబు మొలతేరగ | నుడువునుడులయందు, నడలయందు, |

విధ్రమములయందు, వింతమాధుర్యంబు | గలుగుఁ జొచ్చి, వాలుఁగంటులకును; || ౪౦ |

తే॥ గీ॥ అంచితానోన్యవర్ణనాస్థావవిరహ | మునను బోలెను, జంచలంబులు నతాంగి |

భాసురలోకనంబు లపారకాంతి | పూరపౌభాగ్యలక్ష్మీకిఁ బుట్టినిండు? || ౪౧ |

క॥ తెఱవ తనగురుజనంబుల కుఱుగట నుండంగ, నేను గొట్టఁ దలంపం |

జీటు పెల్లలఁ గొననాలుకఁ | గఱఁకుక వారింపె నన్నుఁ, గనుసన్నలచేకొ; || ౪౨ |

క॥ నయనాంచలావమర్శం | బయినను మును సయింపలేని దాలింగితయై |

ప్రియుచేత , నూర కుండెను | బయిదలి, యూరికి నతండు పయనం బగుటకొ; || ౪౩ |

తే॥ గీ॥ మానమునఁ బెడమోమును బూని నిదుర | గూరినదివోలెఁ బ్రియురాలు కుంచి మోడను |

బాహువల్లరు లొక్కింత పైకి నిగుడఁ | చెలువుచేదన్న దవతక్కుఁజెక్కుఁ జేర్చె|| ౪౪ |

కం॥ కనువిరిజామరదోయిని | నొనరిన పేరాస జెంద ముయ్యెల లూఁగం |

గను, గను రిబొట్టు నెపం | బునఁ, దుష్టెద నీదునుదుటఁ బోలుచుం గలికి! || ౫౨

అ, వె॥ పెద్ద రెట్టకేనిఁ బెనిమిటియొద్దఁ బ్ర | వేశపెట్ట రాత్రివేళఁ దన్ను |

నేమి జరుగు నొక్కొ యింక మీఁదట? నని | శంక నొందు చుండె బంకబాక్షి || ౫౩

చ॥ మరుఁడు విచారసంకుచితమానసుఁ డయ్యె; సఖీజనంబు కాం!

తిరహిత మయ్యె; వల్లభుఁడు స్నేహసమాకులుఁ డయ్యె; వీని కే!

మరసి హితంబుగాఁ గొనిన నాదట నీ తొకమాట చెప్పెదఁక! •

బొరయకు మానముక; ముగుద! మోమిది చంద్రవినిర్జితం బగుక; || ౫౪

మ॥ తొలుతక వీనులయందుఁ జెర్వకొను చెంతో నొప్పునక నీత్యైతిక |

బెలుచక సల్పుచుఁ, దిర్యగావతిత మానెమ్మ ముతో నొప్పును |

గల్గిచేదామరచెయ్యమల్, నుకృతపాకంబుల్, చవిం జూచి తో!

లలితోత్తంసమఁ నీదుజన్మ మఖిలశ్లాఘార్థ మై భాసిలక; || ౫౫

ఉ॥ రాతిరి యయ్యె; రేదొరకరంబుల నిండె దిగంతరాళముల్; |

నాతుక లిండ్లయం దొడకులక నగలం గయి నేసికొండ్రు; నీ!

వీతజ్ఞఁ గూడ నీసున నొకింతయు మానము మాన కుంటివా, |

హా! తనుమధ్య! ముగ్ధ! భవదంగము వాడును దూఁడుమించుచున్; || ౫౬

ఉ॥ మంగళవాక్యముల్ జనులు మాటికి బల్కుఁ, బ్రయాణవేళ మో |

ముం గదియించి కేలిగృహపుంగిటికి, జిగిమోవి యూర్పుటా |

వి గసిగందఁ, బిచ్చరెడువెచ్చనిబాష్పపునీటఁ జిన్నిచ్చ |

న్నంగవ దోఁగ, వల్లభుఁ గనుంగొను బాల, విలోలనేత్రయై; || ౫౭

అ, వె॥ జీవితేశ్వరుండు దైవవశమున నా | నయనములకు దూర మయిన దాది, |

యస్త దింద్రియంబు లాత్మకృత్యములందు | నాడరేంబు లేని వయ్యె; జెలియ! || ౫౮

ఉ॥ ఓసఖి! దూరదేశముననుండి సమాగతుఁడైనవల్ల భుం |

దూసులు చెప్ప, నూఁకొనుచు నుండఁగ బల్లరఁ బెల్లవాఁతె; నే! |

జేసితి రేయి జాగరము; జెప్పఁగ లేనధికంబుగా నీక; |

గాసిలదప్పు నీ దినుపనాలుక; నన్నక! పల్కురింపక; || ౫౯

క॥ రాలెడుబాష్పకణంబుల | లోలోపల నాఁపఁ, దరలు చలింపనేయే |

ణిలోచననయనస్ఫుట | నీలాంభోజంబు రెపుడు నేఁ జూతు నొక్కో! || ౬౦

తే॥ తేడిచూపులయచ్చునుఁజేడె, నాదు | కంటఁ బడదేని, లక్ష్మణా! కలుగు నేమి |

ఫల మచేతన మైననాబ్రదిమి నైన, | విఫల మైనట్టియజగద్వితతి నైన? || ౬౧

క॥ ఇలునేర వచ్చి, చిలుకల ! కొలికి, మరలనెలవుఁ గోరుగోవాళ్ళపయిం ।

బొలయింపెను, గారుజ్యము । గల దయ, నయనాబ్జమాలికను మార్గమునక॥ ౬౨

ఉ॥ సీతన వెళ్ళఁగొట్టితిని; జేసితి దోస మమో! హతుండఁ;ద।

చ్చీతకరాస్య న న్విడిచి జీవితముక వనిఁ బూనునా? కటా!।

ఖ్యాతులమోము నే నటులు గాంతును? వారలు నేమి యర్పిడు న।

న్నాతతరాజ్య మిద్ది యడు గంటఁగ నీ; మనఁ గోర నే నికకక॥ ౬౩

క॥ పలువ త సవతివనలని; దొంగి యరుగుదెంచి, సరస దోపంగఁ బ్రియుం।

డెఱుపు గడకన్నులను బిఱ బిఱ నావిర్భూత మయ్యె బిసరుహదృశకుక॥ ౬౪

క॥ పదముల నపరాధక్షమ । పదముల న్రాలఁగనె ప్రియుఁడు, భామామణికి॥

సుదలఁ గనుదామరల మును! పుదయించినయరుణకాంతి, యొకట శమించెక॥ ౬౫

చ॥ లలఁగలోనితాలిమి వెూరుచువెన్నుని మేనిచెన్ను, క।

న్నులఁ దనుపారఁ గ్రోలగ, మనోహరబాలకురంగ నేత్రకుక॥

బలిర! చిరాపరాధకరణస్త రణంబునఁజేసి యెంతయుం।

బలిసిన దయ్యె, నయ్యె త్తూప్రాచుణికం బపు డెల్లరోషముక॥ ౬౬

తే॥ గీరమణి! మత్ప్రతికూలఁ డౌరాజువలన, నకట! సంప్రాప్త మైగమహాభయంబు।

వారణం బొనరింపుము, పాంశుఁడైన । నాకు, నీకడ వాసదానంబుఁ జేసి॥ ౬౭

క॥ రవగాలిఁ గీలిగను, మణి । భవనము వనముగను, విరహాభరమునఁ జేతః।

ప్రవికలతఁ జెంది తలఁచుచు, । శివశివ! చెలి నేలమీఁదిచేపను బోలెక॥ ౬౮

క॥ కాలాగురుద్రవంబును । హోహాలముగఁ దలంచు; ననయంబును ద।

ద్యౌలమణి, నీలాంబుజ । మాలను వాలియును బోలె మది భావించుక॥ ౬౯

క॥ ప్రియుసంకేతస్థలమున । కయయో! విధివంచితాత్మ నయి పోనయితిక॥

బయి నిక వల రాయఁడు మన్విత్య, న న్నెటు సేయవాఁడో నే నెఱుగఁ;జెలి॥

క॥ విరహవికలాత్త యై, ప । ల్పరు దయతా! దయత! యని విలాపించుచు సుం ।

దరి, చేర వచ్చుతేడె ప్రియుఁ, । బరిచయ మొకయింత లేనిపగిదిం జూచుక॥ ౭౦

క॥ దారిద్ర్యంబు భజించుఁ జంఁగుఁడు, నితాంతమ్లన మా రాక, యే ।

పారుం గైరవకాననంబులను సత్వంతంబు మాలిన్య మెం ।

తే రాజిల్లు దిగఁతరంబులు, సుదృశ్యందంబు మోదిల్లునో!

సారంగాక్షి! ముఖాంబుజంబున వికాసశ్రీని నీ వొందినక॥ ౭౧

ఉ॥ గందపుఁజెట్టత్రాఁచులమొగంబుల వెల్వడినట్లు, గాడ్పు నీ ।

చుం దపియించుచున్; గనుల నేర్పుఁ దలిర్చితీయమామిడుర॥

- క్రందుగఁ జిల్కుఁ గూజితహాలాహల మక్కట! యీపికాళి; యే !
చందమునం ద్యజింప దసుసంతతి బాలమృణాలకోమలకా! ౭౩
- ఉ॥ మా పిదె వచ్చె; గామినులమానస మువ్విళు లూరఁ జొచ్చె; నే!
రూపున నాదుమానము సురుంగక యింకిట నిల్చె; నంచు, లో!
లోపల నిట్లు తామరసలోచన దాఁ దలపోయు చుండఁ, బూఁ!
గూపులపాదుసాగొడుగు, దోఁచె సుధాకరబింబ మంతలో; ౭౪
- చ॥ పలపునఁ గాంత, లోపలికి వచ్చెడువేకువవెల్ల మాటఁ గాఁ,
జెలువునికన్నుదామరలు చేతులతోడను మూసె, నాటగా;
లలితపుంబద్ధి నీపరిమళంబులు దొంగిలి తాగునాలిగా
లాలవలనం గ్రహించెను వెలంగులతోడ డుదయించు టాతఁడుకా! ౭౫
- మ॥ అలిదూరంబున విస్తయన్తిమితమై, యావెన్ననీషత్పరి!
జ్ఞతఁ జాంచల్యముఁ గాంచి, మీఁదఁ బరితస్సంపర్ధితద్యోతముఁ!
ప్రతిపాదించి, తురంగలోచనసునేత్రం బాల లజ్జావిఘ్నా!
ర్శితతారం బగు, నే గురుప్రకరమున్ వీక్షింపగా నేగినకా! ౭౬
- చ॥ పులకము లంకురించెడుకపోలము లే మెలమెల్లఁ బుణ్య, లో!
దోలఁకడపిన్ననవ్వు ముఖలోయజకాంతిని దొంతు లుంపఁ, బె!
ల్లాలికడుగొస్తనీఫలరసోరుఝరిం బురుడించుమాఝరిన్!
బలికడునామృగాక్షికలభామముల్, ప్రణవంప శకన్దమే! ౭౭
- కా॥ రాజుంగా నొనరించె మున్న సువిచారం బేది యెవ్వండు ని!
న్నోజెవాత్మకాయావిధాత, దితశక్త్యత్సాహుఁ డయ్యోన్ జరన్;
భ్రాజన్నుతనధాత మన్తఘఁ డఖండం బీజగత్సాధవం!
బోజకా ఖంజననేత్రవక్త్రమునకున్ యోజించు నీత్య్రకిన్! ౭౮
- కా॥ లేనెల్చిందుట దృశ్యేంద్రముల బందిం బెట్టునందాంగనా!
మానుగాగ్రుణిమోహనాంగకరుచుల్, చూపట్టాటె యాధిగా,
గానన్ వచ్చెఁ గులీనకాంతలకు, దీర్ఘ శ్వాస మాస్యంబునన్;
లో నత్యంతము శూన్యవృత్తి, వెలిదాలుం గర్ణమూలంబునకా! ౭౯
- చ॥ తమకొనికృష్ణలీలను దా విని గోపకవృద్ధగోష్ఠి, లేఁ!
జెమరు గగర్జునుం బొడముచెక్కులతోఁ గులకాంత, తత్తణం !
బమరికగాఁ, గరాళగరభార్జులు గాయమహాహిభోగము !
ధ్యమున నతం డఖండధృతి దాండవ మాడుట దెల్పు వింతగన్ ; ౮౦

మ॥ సరవిఁ బాల్యము బాటి, మేనభృతవిశ్వప్రాభవుం డారతీ ।

శ్వరుఁ డారాధుఁడు గా, ఖటిల్లెడు దదాజ్ఞా నాఁడు, నెమ్మోమునన్ ।

౬ బరిపూర్ణేందులే, మందహాసమున నవ్యాజామృతాభేదమున్ ।

బరమార్థంబు కనుంగవన్ బహుళికిం బంకేజతాదాత్మ్యమున్ ; ॥

౨౦

చ॥ చెలి నవచంద్రరేఖవలెఁ జిక్కియు, జిక్కిని చెల్వితోడఁ జే ।

శలజలనీలికారచిత్రశయ్యను జాయనఁ బవ్వళించి, పే ।

రలమటఁ దోంగు చుండుతటిఁ, బ్రాణవిభుం డరుఁడంచెంగటన్ ।

నీలిచివఁ, దియ్యమాపులనె నెయ్యము దోపఁగ సత్కిరించెడున్ ॥

౨౧

౭॥ వె॥ చెలియమోవిసాబగు చిగురాకు రాక్కిట్టు ; రామమోము చందమామఁ గేరు ; ।

బోటిమేనిగ్గు సాటి లే కొప్పారు ; నీవిధాత సేయఁ దీనధూటి ; ॥

౨౩

చ॥ ఒకమటి వీడ్వడం బలము, నొక్కపు డూరక యుండు, నెందు నిం ।

చుక తగులంబు లేనివెడచా పాకచోఁ బచరించు, నూరుపుల్ ।

సెక లెగయన్ నిగుడ్చు, ధృతిఁ జేకొనఁ డేమియు నంగకంబులన్ ।

వికటవిదేహజావిరహవేదనచే దశకంఠుఁ డక్కటా ! ॥

౨౪

౮॥ ఉదయించెను శశిమండల । ము ! దహించెను విరహిహృదయమును ; మదమని దె ।

ముదలను, మానవతీజర । ము, దలను బెనునూనికమును బోలెను బూనె ; ॥

౨౫

చ॥ కలువములోన నూరునునుగాటుకతీరున, నింగి నీలమై ।

యలరును, బాంధలోకహృదయం బెటఁ గన్నఁ గగంబు రక్తమై ।

తలరును, ముద్దులేఁగొమలతిక్కుఁగ పోలము లట్టై తాలుచున్ ।

వెలరును, వెల్లలేజిదొరవిల్లును దాసు బయోద మేగుదే ; ॥

౨౬

౯॥ పుల్లంబుజముల నిండిన దల్లచె లిలకింపు కొలఁకు ; నకటకటా ! నా ।

యల్లంబుఁ గాల్చుచున్నవి ! పల్లవపదలోచనములు, పదరకు ; సఖుఁడా ! ॥

౨౭

౧౦॥ ఇప్పుడును మానవు కొపము ; ద్విపగమనా ! మేఘమాల దివిదో చెను ; నా ।

సపురాప మాప్రియోన్మయ, పపలాక్షియపాంగరాగ సంపద జెటిచే ; ।

౨౮

౧౧॥ సుందరి ! మందహాసమున శోభిలునీకదనంబుఁ జూచి, యా ।

నందము నొందు చుండఁగ ఘనంబుగఁ దేంట్లరవింద మంచు, నే ।

మందును జంచలాక్షి హరికాంతుఁ డటంచును శంకసేయుచున్, ।

సందడిగాఁ జిక్కిరములు చంచుపుటంబులఁ జప్పరించెడున్ ; ॥

౨౯

చ॥ సరసపునవ్వుగా దిది ; ని సర్గమనోహర మావికాస మె

వ్వరు మొగ ముండు దీనిని ? సువాసనలన్ వెదచల్లుపున్న మ ।

- చౌరపు, చనుంగవా యిది? పసిండిరుచుల్ గలపొడ్లగుత్తి; యి
ద్దిరి! నిరతాళి సేవ్య మగుతీవిను; ముద్దియ గా ది దారయన్;॥ ౯౦
- ఉ॥ భీకరభండనాభిముఖభిన్ననపుఃకియదగ్రశూరన్ ।
ర్భీకృతమధ్యగాగబిలదృశ్యఖనీలిముఁ డెల్లలోకమున్ ।
జేకొని నిష్పకల్ చెరుగుచేతుల, మ్రింగుచు దోచు వేవెలుం
గీటు కంచ లేక, పశు వెవ్వఁడో వీని శకాంతుఁ డం చనెన్;॥ ౯౧
- చ॥ నిలుపును దెల్పు నివ్వి, యెలనాగకనుంగవరూపు గాదు నూ;॥
మాలకలసారముం బ్రవిమళామృతపూరము నిశ్చయంబు; నా॥
పలు కిది కల్పితం బనెడుపక్షమునం దవి సోఁతునంతనే॥
కలుగఁగ నేల మోహము, నఖండసుఖంబును, గోడెకాండ్రుకన్॥ ౯౨
- క॥ ద్రుమరంబో, హరిణంబో, రమణీయవిలోచనంబో, రాజి ౧౧ నిచటన్;॥
కమలంబో, కమలారియో, కమలాయతనేత్రనెమ్మెగంబో! దెలియన్;॥ ౯౩
- క॥ పలపలనిము త్రైములు చు । క్కలు; పలిపము వెన్నెలలు; మొగము నెన్నెల; నా॥
యెలనాగ! నిన్ను, వెన్నెల । పులుఁగులతోలిపున్నె మోపున్నమ వందున్;॥ ౯౪
- క॥ రూపామృత, నాభిద్రుమ, వ్యాపకకచభుజగ, చంచలాక్షి, నిమజ్జ
త్తాపస, యాతరుణీమణి, యేషగిదిం దాటరానియే అగుఁ జామ్మి;॥ ౯౫
- క॥ కమ్మెవిరుచులతోడను । సమ్మిశ్రము లయినదంతచయకాంతులు, నీ ।
నెమ్మెముఁదమ్మియంచుం, గొమ్మ! కేసరములట్లు తొణలం జామ్మ;॥ ౯౬
- క॥ పలుకుమరుడాలు నెపమునఁ గలికిరొ! కింజల్కములు ప్రకాశిల; నిదిగో!
నలకలపేరిటితు మ్మెద । పిలకలు, మకరందమం దపేక్ష వహించెన్;॥ ౯౭
- తే॥ గీ॥ అలలిలోత్తమ కన యైవహరిణకాబ । నయనచేతను, రూఢిగా నాదుమాన॥
సంబునగు, నించు కైన భేదంబు లేక, నాకనీకాక మయ్యె మానవజగంబు;॥ ౯౮
- ఉ॥ లంకముపాలికన్ నుడుట నందము మీఱఁ, గురంగనాభికా॥
పంకమూఁ దాల్చునీమొగము బాగుగఁ జూచి చకోరవారఘ్నతో,
పంకజనేత్ర ! మోదమునఁ బల్లవితంబుగఁ బక్షిమూలముల్,
శంక పహింప కిం దుకయూఁ జంచుపుటంబుల నల్లలార్చెడుకన్;॥ ౯౯
- క॥ కమలము శిశిరమునను బరె, । నన్యతాంతునిమండలం బహంబునఁ బోలెన్, ।
రమణీమణి ! నీవదనము । తొమరొప్పదు లేక మయినఁ, గోపముపేర్చికన్;॥ ౧౦౦
- క॥ తుమ్మెదలు మెదలు విష్ణుం । దమ్మియూఁ బోలెను, నధీరనయన మ్మగునా॥
కొమ్మమొగముఁ గాంచుచివా, । కమ్మనివిలుకాఁడు కినియుఁ గా కే మటుపెన్;॥ ౧౦౧

తే॥గీ॥ అమృతమయమూర్తి కాచకోరాక్షి కకట! నన్ను వజ్రకతోరార్తు, నంటుకానిఁ

గాఁగ సృజించినట్టియాకమలభవుఁడు, దెలివి గలవాఁడు కాఁడని పలుక వచ్చు;॥

క॥ పైదలి! నల్లనిచిహ్నుం, బేదో నెన్ను గుటఁ దోచి యొసఁగెడునీమో!

మాద మఱచి లోఁ దుష్టెద! బోద నిదురపోవుతమృతపూవుం బోలుకొ;॥ ౧౦౩

తే॥గీ॥ అద్వితీయుఁడఁ గాంతిచే ననుచు నీవు! మిన్నముట్టెదు; గర్వ మేమిటికి? జలద్ర!

మందమతి! పంచకోటిభూమండలంబు, చొచ్చి శోధించి యెవ్వఁడు చూచినాఁడు?॥

క॥ నీలాంచలసంవృత మై, బాలవరంగాక్షి మొగము భాసిల్లు గడుకొ; 1

గాలింపీనదిఁ దోచిన, లాలితహరితాంకమండలంబుం బోలెకొ; ॥ ౧౦౪

అ॥ వె॥ గుబ్బచంటిమీదఁ, గుటిలమంతల చెక్క, నుండి వ్రేలునలక మొప్పుమీఱు!

చుండె, రేవెలుంగుమండలంబుననుండి, పైడికొండఁ బ్రాఁకుబామువోలె; ॥ ౧౦౫

తే॥గీ॥ పూవుగుత్తుల నొగెనతీవ కలివ! స్తనభరానత వీ వెల్లు సాటి వయిలి

వల్లె గర్వితురాల! శోభాధరమనుసాటి యగు నీకుఁ, బల్లవనహిత లతయు;॥ ౧౦౬

క॥ మంజుల నొరగుతీగల, రంజిల్లెడునీవనాంతరము నేవ్వ మగుకొ; 1

మంజులకుచభారానత, కంజాతేక్షణలు మనసు గలగింపనిచోకొ; ॥ ౧౦౭

ఉ॥ ముద్రియ నేన వచ్చిప్రమోదము చేతను, రాత్రి యంతయుకొ!

సుద్దుల ముద్దుముచ్చటలఁ జల్కఁగ బల్లునఁ దెల్లవార్చి, తాఁ

బ్రొద్దుటిమోముఁదావికిని మూఁగి యకుల్ రొద నేయు జొచ్చివన్; 1

నిదురమేలుకో దిప్పుడు; నీరదహానన గంటివే! చెలీ! ॥ ౧౦౮

అ॥ వె॥ సకియ! యప్రమేయశక్తిసంపన్నత, సుప్రసిద్ధుఁ డయినమానశరని!

మహిమ, నీగువదనము హిమాంశుభావంబుఁ, గనులు కమలసదృశతను, వహించు;॥

అ॥ వె॥ కనుల మీనవతియుఁ, గవమున శైవాళి వతియు, మృదులపాణిపాదములను 1

క్రమస్ఫూటరవిందవతియును, సురస యా! చారుగాత్రి యీమె సరసి గాదె! ॥ ౧౦౯

క॥ ఓరోరివెడఁగుఁబాంధుడ! యారీతిని బరితపించె దేటికి నిచటన్? 1

జేరు పయోధరసన్నిధి; నారూటం బెల్ల నీకు నంతన తీఱుకొ; ॥ ౧౧౦

క॥ అతిమాత్రతన్వి యాభా, సితలోకయు, నైనయల్లచెలియం గనినన్! 1

మతి నిది సౌదామినియో, సితయామినియో యటంచుఁ జెందర కంకణ! ॥ ౧౧౧

తే॥గీ॥ తోగరుజిగిపాణిపాదముల్, నగుమొగంబు; 1 నమరి విలసిల్లునీశీమలాంగిణాచ్ఛి

చిగిరిచినతీగయూ, వికసితపయోజా పద్మనియ్యోయంచు సంకేతపడర జనులు! ॥

1 కన్నుంగవ నందం బగు 1 వన్నలతలమిన్నమోము నందఱుఁ గనుమన్; 1

గ్రన్నన కంకించె సం 1 భిన్నాంబురుహంబో చంద్రబింబము యనుచున్; ॥ ౧౧౨

క॥ బంగారిసీరుచాయను 1 రంగారెడరమణితోడిరాముం గని, సా।

రంగంబులు గాన నటిం॥ పం గడగు పెఱుంగుతోడిను బృనుబుధ్ధిన్॥ ౧౧౬

క॥ జను లంద టీమేఁ గనుంగొని 1 యనుచురు వనిత యని; వారి న ట్లనుతో ని।

మనుకొనియెద నే, నిది యవ॥ జనపరిణతచిరతపస్స, సర్వ మటంచున్॥ ౧౧౭

అ॥ వెనగుమొగంబు గలుగుసాగసరి నామె, న । చృటం జకోరవారచంచరిక।

సంచయములు గాంచి, సమధికసంతోష । తోయరాళియందు దొప్పదోఁగె॥

క॥ స్థితసుషమాలేశము నం । చితవదనాబ్జమునఁ దాలిచెద వెపు డపుడె ।

సతి! యాజగ మఖిలంబు వి । జిత మర్యేడుఁ బంచబాణుచే, ననుకొందున్॥ ౧౧౮

తే॥గీ అమలయమునాజలంబుల నర మునింగి, 1 గొంతుకల నెత్తి కూనెదొకొంగ లొప్పెఁ

జమ్మచీకటి పగఁ బట్టి తమ్ము మ్రింగఁ, 1 బెల్లు వాపోవుజాబిల్లిపిల్ల లనఁగ॥ ౧౨౦

క॥ అన్యోన్యసంగసుఖమునఁ । కన్యామణిచన్నదోయి గన నున్నది, ద।

ధ్వత్వంబున కోర్వమి, 1 హ్వయంబును బొందె మధ్య మని భావించున్॥ ౧౨౧

క॥ సకలజనమోహకము,నీ । చితురంబుల పేరిచిమ్మచీకటి, ముఖవం ।

ద్రకరాప్రచారముననో, 1 సకియా ! జగి మిగిలి నెగడు సత మనితలఁతున్॥ ౧౨౨

తే॥గీ పగలు రేయును గుత్తుకబంటిసీట 1 నర్కు నారాధనము సేయు నబ్జపంక్తి;।

పక్ష లేక్షణవత్సోజభావమునకు 1 ఘోరతప మాచరించు నొక్కొ తలంప॥ ౧౨౩

అ॥ వెఱ్ఱఘోరవిరహపాపిష్టికుండంబు నాఁ దగు 1 నీదుహృదయమునను నీరజాక్షి !

తపము సేయుచున్న దిపుడు ముక్తాహార 1 మెనయఁ బ్రియసమాగమైకసుఖము;॥

క॥ లావణ్యంబున కాకరంబుగ, ననల్పప్రాధి నీమోముఁ దాఁ

గావించెం జతురాస్యఁ డైన, నుచితజ్ఞత్వంబు గానంగ రా।

దావం తాతనియం దదేమనిన, సారంగాక్షి! నీ పుండఁగా।

రేవెల్లన్ మఱి రాజుఁ జేసెను గదా, రిక్తున్ గళాహీనునిన్॥ ౧౨౪

అ॥ వెనకేయ! నీదుగుబ్బచనుదోయినదొంజక్కిఁ, 1 గాన వచ్చుమానికంబు వొలిచె,।

సామరాగ మైనమాసన మత్తేకుఁ 1 గాంచ, వెలికి నిర్ణమించె ననఁగ॥ ౧౨౬

క॥ జగదంతర మమృతమయం । బగుకిరణోత్కరముచేత నహహ! నిండెన్;

మృగనయన మొగము నెవమున 1 దొగరాయఁడు, జగి దొలొక్క దోతెంచె నొకో॥

క॥ అమవసచిమ్మచీకటియు, నచ్చపుఁబున్న మచందమామయున్,

గమలములున్, శరద్విళదకాముది, కాంచనకోరకంబు, వి।

ద్రుమమును, నెప్పు డేని యొకతూరి జగంబునఁ బొందినన్ సమా।

గమ మపు డించుకంత గజగామినిమోమున కెంతు సావ్యమున్॥ ౧౨౮

క॥ ఓదయితే! మాను నీమవి । సాదం బని, ప్రియుఁడు వలుక సాదరభణితిన్, ।

దైదలికి గనులబాష్పము, । నూచినమదిలోనిమాన మొక్కట జాతెన్;॥ ౧౨౯ ।
తే॥గీ॥శంబరాసురగర్వభంజనునిసుప్ర । సిద్ధసామ్రాజ్యపట్టాభిషేకమహము ।

వేళ, లోకంబులకు నెల్ల నెల్ల నటచు । జోక, నొప్పారె రాక, సుధాకరుండు;॥

క॥లో॥లకార్యతం బగుబాలామణియననంబుఁ బరికించి, భ్రమ ।

క్రోలంబసంకులం బగునాశీకము సంస్కరింతు నాహృదయమునన్;॥ ౧౩౧

క॥ గురుజనములతో నరుగుచు, । దరహాసము మోముఁదమ్మిఁ దళుకొత్తను, సుం ।

దరి దిరిగి చూడఁగా, నది । పరుఁ జంటం డున్న చనెఁ బ్రపంచంబునకున్;॥ ౧౩౨

తే॥గీ॥బహుశంఖంబరిటభంగభాగ్యంబును । గలికికన్నదోయి గాంచుఁ గాక, ।

నిత్యశోభ మైనెమ్మెము, భంగుర । సంపదబ్రజ్జమునకు సాటి యగునె?॥ ౧౩౩

క॥ తెప్పెర, గండము, యోడుల్ । దమ్ము లుకిరమ్ము, తైవలము, నపగతశై ।

త్యమ్ములుగఁ దోచు, విరహభా రమ్ముఁ జైతన్య మెడయుఁప్రాణుల కహహ!॥ ౧౩౪

క॥ తనకరముల నిమిరుచుఁ, బా ద్వి ని ముద్రితవదన నల్ల మేల్కొలిపి, కరం ।

బసురాఁపూర్ణం డగుచుం । దనరారెడు భాస్కరుం డుదయకాలమునన్;॥ ౧౩౫

అ॥౨॥మొక్కి విశయవచనముల బలిమాలచు । నడ్డగించినను, మహాగ్రహమున ।

వెడలిపోవునన్ను, వ్రేలిపన్న మెలంగు । పిల్లికూనచేత, వెలఁది యాఁగె;॥ ౧౩౬

చ॥అమృతముఁ జిల్కుచుండ భవదానన మోననఁబోడి!యంతటన్, ।

సుమతిరచాపపున్నహిమ సుంతయినం గన దంతెరాయమున్;

దిమిరముతో మహీప్రజకు దృష్టులతాపము గూడ రూపతెన్;

రమణిరో!శ్వతుఁ డీశశి, ని రంతర మి ట్లుదయంప నేటికిన్!॥ ౧౩౭

ఉ॥చాల వివేకమున్ సుగుణజాలముఁ దాలుచువార లయ్యు గో ।

జాతులు, వారిహృత్పటము, వాల్తరవారిని గేలఁ బూనతే ।

చీలిక లింత లింతలుగఁ జీలువఁ జాలువినీలవారిజా ।

క్షీలసమానజాలమయ్యుచిత్రవిలాసము భాసకూన మా;॥ ౧౩౮

అ॥౩॥నివృత్తిలై నెపుడు నెలఁతకు నిండుజ । వృనము నవవిలాసభవన మగుచు, ।

నవ్వు చాది గాఁగ, నివ్వు లేకయె, కోడె । కాండ్రమానసములు మండఁ దొడఁగె;॥

ఉ॥చూడదు కన్నులం వెఱచి సుంతయు;నవ్వుమొగంబుతోడ మా ।

టాడదు; తావకీనకథలం దది భూకుటిఁ బూను; నంచు నీ ।

బాడ, సహస్రచేష్టలు నిజప్రియుతో నెఱింగించునంతిన్ ।

యీడెను భర్తకుం దనపయ్యన్ మును పుండిననిండుప్రేమకుల్;॥ ౧౪౦

- క॥ హాలహార్యావలములపాలిక మరదద్విజిహ్వములతోఁ బెరిగెన్
నాళికవైరి ; లోతుల । కేలా ప్రాణాంతహేతు వింకఁ గావండున్ ? ॥ ౧౪౧
- క॥ సుకృతంబున సుకళత్రయం, । సుకళత్రయచేత దొడ్డుసుతులు, సుతులచే ।
నకలంకస్థిరయశ మ । య్యకలంకస్థిరయశమున నాకము, నొదవున్ ; ॥ ౧౪౨
- క॥ ప్రభు వైనను యాచించిన, । లభియించును లాఘవంబు ; లలనామణి ! నే
నభిరుచిపడి యధరమునకు, । నభిఘాతుండు గాన విముఖి పగునీచేతన్ ? ॥ ౧౪౩
- అ॥ వె॥ కొలఁకునందు ముంచి జలపూర్ణకుంభంబు । నెత్తికొనుచు వేగ మింటి కేగు
నీరుతుటనిగుంజనిర్వృత్తగూఢసం । భోగ మొకమనోభవునక యొలుక ; ॥ ౧౪౪
- అ॥ వె॥ పాంథ ! నీవలె నాప్రాణవల్లభుండు, ముండ్లఁ గండ్లను, గడగండ్లు పొందు చుండు;
నింతకన్నను గుజల మిం కేమి చెప్ప ? నిప్పటికి జీవములతోడ నెట్లు లుంటి ; ॥ ౧౪౫
- క॥ తరుణి ! చిక్కితి వేటికిఁ ? । బరకీయోదంతమునను బని నీ కేమి ? ।
పరితోషించెడు జెవుమా ; । తెరువరి ! నీతెఱవ నీకుఁ దలుపును బొమ్మి ; ॥ ౧౪౬
- క॥ ఆలోకింపక నీకుం । బోలిక, నత్యంతగర్వమును బొందకువే ;
బాలిక ! బహుఫల భరమున, । వ్రాలినలత లెన్ని లేపు వరములలోనన్ ? ॥ ౧౪౭
- అ॥ వె॥ ఉల్లసిల్లుచున్న దువిద ! నీనెవ్వెయ్యు ; । కన్నుఁదమ్ములును వికాస మొండ
జలవయముగాను జగ మెల్లఁ గావించు । నీలమేఘ మెచట నేనిఁ గంటె ? ॥ ౧౪౮
- క॥ ఆసాయముఁ దోయముల ను । పొసించుచు సవిత్రం, జీరతపశ్చరణమునన్,
గాసంత యిపుడు సారస । మోసఖి నీముఖముతోడ నుపమం బొరసెన్ ॥ ౧౪౯
- క॥ మందస్థితమధురంబుగ, । సుందరి ! నీమొగ మొకింత చూపించితివా,
డించువడు నిపుడె పున్నుచుచందురు సామ్రాజ్య మెల్ల తుణమాత్రమునన్ ; ॥ ౧౫౦
- అ॥ వె॥ తఱుచు నవ్వకొనుచుఁ, చనలోన నే మేమె । యల్లనల్ల మాట లాడుకొనుచుఁ
గోకనదముఁ జేసికొనుచు లోకత్రయిం । జూచు మద్యపాయి శూన్యపృష్టి ! ॥ ౧౫౧
- అ॥ వె॥ మధురసంబుకంటె మగువ ! నీయధరంబు । మధురరసము ; చూనుపు మన్మథమున;
పపవ,పడుచు నయయొ ! పుపుపు,పుడమిఁబట్టు । నాకరాంబుజంబు నీకరమున; ॥ ౧౫౨
- ఉ॥ లింగద నెట్లకేలకు నుపాయశతంబునఁ బ్రాణి సౌధమున్,
బొంగడుపాలవెల్లి నురువు న్నగుక్రొన్నననెట్లు, నొంటి ను
ప్రింగనుదాని మేల్కూలిపి, భీతమృగక్షణ సస్తితాన్య రా
బాంగనఁ గొంగెలించు, సహహ ! సుక్రతాత్మఁడు సచ్చసించుచున్ ; ॥ ౧౫౩

క॥ గానము నేయును మధురము । గా , నంతటఁ దిగి యభిముఖముగాఁ బఱచున్,
దో నెగయు, మరలు, చెరలును, । మానిత కాసారములను మధుకరచయముల్॥౧౫౪

౪॥౨॥ నిరతరాగాశయమున, నేను వన్న । సారే నేవించుకొలది, నాశ్చర్యముగను,
లలన మెలమెల్ల నన్నింటివలనఁ దిగిచి, । తత్పకథవోలెన స్నేకతామఁ జేసె॥౧౫౫

తే॥గీ॥ లోలమృగశాపయన యిల్లాలు గానఁ । బహు యుండిన లోనఁ, జెప్పెడిది యేమి?
యభిలసంపదలన్మబ్బూర్థ మగుదు నున్న, । భవన మది గాఢ, నిర్దనవసమే గాని॥౧౫౬

ఉ॥ గాలికి నిట్టటుం గదలు కాటుకనిగ్గులు దేరుముంగురుల్,
లోలవిలోచనములును, లోమలయాపుల నెల్ల నాచికో,
హానిని గీము నేరుజనరాలివొసగతిం గనుంగొనం
దూలక నంటుకానిమది నుల్కాని తాలిమి నిల్వఁ జాలు నే ? ॥ ౧౫౭

చ॥ ప్రవీనులవంతకాంతరుచిరంబు, సుధామస్పృణంబు, సంబుజో
త్సవహరముం ద్వదాననముఁ, జక్క స్పృజించినవాఁడు వారిజో
దృవుఁడు విపశ్చివగ్ర్యుడు గదా మృగశాపక నేత్ర ! యారఁ డో
యూవివ ! దొలంపఁ డేమి కరమా పునరుక్తముఁ జంద్రబింబముక? ॥ ౧౫౮

ఆ॥౨॥ సానుకంపములు మహానురాగంబులు । శీలశీతలములు చెలియనతుర
చిత్త మృత్తు లేమి చెప్పగు ? నయ్యారె! । యస్తదీయహృదయ మపహరించె॥౧౫౯

ఆ॥౩॥ అహికిశోరశీల మలకజాలము, నెఱు । వాఁడితూపురూపు వాలుఁజూపు,
తాను జంచలోపమాన, లోకంబునఁ । జాన యెట్లు సౌఖ్యసాధనంబు ? ॥ ౧౬౦

తే॥గీ॥వదనమున నంశమాధురి,మృగుల మైన । హృదయమున నంత కారుణ్య మెసఁగుహరిణి
శాబలోచన!యిది యేమి చంద మిపుడు! గుణగతులు నీవి వేఱుగా గోచరించు? ౧౬౧

తే॥గీ॥ అనిశనయనాభి రామశో భాతిశయము । కలిమి గర్వింతునీదముఖముతోడ, । ణ
నిశను శోభావిహీన మానీరజంబు, । నెఱులు తులనేయఁ దగు,నింతి!యంచుకైన॥౧౬౨

క॥ సుకుమారతరము లగునో । గకములఁ, గునుమములశోభ కాంత హరించున్ ; ॥
దెకలించును నాస్రాణము । లకటకటా ! కునుమబాణుఁ డంబకతతులన్ ; ॥ ౧౬౩

క॥ దురపిల్లు వలుఁదపిఱుఁగుల । బరువునఁ, దెరువునను మృగులపద నడుచుచు ; న
త్తరుణిమణిఁ గని యకటా ! । దురపిల్లును నేను నేమి తోఁపనిబుద్ధిన్ ; ॥ ౧౬౪

ఆ॥౨॥ మధునిష్ఠాదనండు మధురాపురప్రయా । జాభిముఖుఁడు గా, ప్రజాంగనలకుఁ
బ్రోయపహ్ని యయ్యెఁడువెన్నెలరేయి; । వారిరాని యయ్యె వానగృహము; ॥౧౬౫

చ॥ శయనగృహంబు సొచ్చి, చెయిసన్నల నెచ్చెలి నల్లఁ బుచ్చి, నేఁ
గయికొని వీవనన్ వివరఁగా, గుసితాంగన, కూటనిద్ర నం
తయఁ గను చుండియన్, గననిదానివలెన్ గనుమెచ్చుతోఁ, గడుం
బ్రియసఖి! డస్సి తంచు నెదమోచుఁ గదించె మచీయహస్తమున్॥ ౧౬౬
క॥ గమనము బాల్యముతో మాం । దృఢము నొండెన్, కక్త మయ్యె సావంతిముతో నో
ష్ఠము, హరిణీదృశకు, నితం । బము సన్వోన్నతిఁ దనర్చె మన్మథుతోడన్॥ ౧౬౭
తే॥గీ॥ ఊరు పనుమానవేద్యమా; నొడలు కలువ । కాడ యెసది; మోపేమి యాడకున్న
దామెన్మత్తాంత మింక నీ వట్లు లుంచి, చెప్ప మన్యదరిత్రంబు; చెలిమికాడ ! ॥ ౧౬౮
అ॥వె॥ పరిణయమున రామభద్రుండు పట్టకొ, । నేర్వకంపములను సీతకరము ।
సాంద్రహిమసమేతరుండ్లూ విహతప్ర, భాతవారిజాతభూతిఁ దనరె॥ ౧౬౯
తే॥గీ॥ ఆరుణ మైనను బగడంబు నతఃకంచు, । మృగుల మైనన్తు జివురాకు గదిమి వైచు
నిరతిశయమాఘరీరమానిలయ మగుటఁ, । దాదకీనాధర్మ మెతలెరుఁబోడి ! ॥ ౧౭౦
తే॥గీ॥ ఆణిమత్త్యలక్రొవలఁ గ్రేడి నేయు । కాంతసురతాంతేఘర్మాంబుకణిక లామె
కుంధనపుంజాయనోసట్టిపై గూడి చెప్పు । రానియన్వోన్య శోభాకరతఁ దనర్చె॥ ౧౭౧
క॥ పరశురుదృష్టిపాతభి । దురహతికన్ వెలచి సీత దూతఁ బ్రియుపొదిన్;
జోరంబు సతఁడును బరనా । ద్యురగీభయమునను నామెయుల్లము సరగన్॥ ౧౭౨
తే॥గీ॥ ఆంగకము లెచ్చి మనుజులప్రాణములను ! గొనిన, నది యుక్త మగుఁ గాని;
సరసిజాతీ! నయనపద్మ ద్వయంబుకోణమునొంగి ప్రాణములఁగొంట, నీకిదిపాడిగాదుః
తే॥గీ॥ ముత్తియంబులసిరులకు ముచ్చిచ్చు లయన । దంతములచెంత పసియించినంతినించు
నంచు, నతిసాహసంబునఁ జంచలాక్షి! । ముక్కుతల చొక్కినిలిచె నీముత్తియంబు॥
అ॥వె॥ నాపికాగ్రమునను నవమాక్తి కము గల్గి । భాసమాన మయ్యెఁ బడఁటిమోము, ।
బుధసమాగమమునఁ బొలుచుపున్న మనాటి । లలితచంద్రముండలంబు వోలె॥
క॥ నీమేనపసిమి చూచుక । వేమాతేమిటికి విట్టవేగుదు ? ముగుదా ?
నీమెయిచాయం బోలిన । హేతుంబు దొరలు చుండవే యుంటిండ్లన్ ? ॥ ౧౭౬
క॥ భువిని సిరంకుకు లవఁబడు । కవులు, కుచంబులకుఁ బోల్చి గరివంభములన్ ।
ఓవిలి చెలి ! యేల వినియెద । వ్రువిలలు విపరీతకథల నుఁగొందురు కా॥ ౧౭౭
ఉ॥కోమలి నక్కచేర్చి యరి కోపముచేతఁ దిరస్కరింపఁ ద ।
న్నామొగ మై పరండెఁ బరి; యచ్చెయి నాధమనంబు నొచ్చెనో
యేమొ గ దంచుఁ దల్లజిలి, యేణవిభోచన వాని చెక్కులన్
చేపును ముద్దఁ బెట్టుకొని, పెద్దయుఁ బొచ్చు భుజిలచఁ గొంగిటన్॥ ౧౭౮

క॥ కనుఁగొని హరిఁ, జేలఁజెఱుం । గుర వచనసుధాంకు మాటుకొనుప్రోతలకుకా,
 జనిత స్తరకంపవళం । బునఁ దత్సమయమునఁ బోకముడి బిగి నడిలెకా॥ ౧౭౯
 లే॥గీ॥ మోవితోడిసమాగమమునను జేసి । రదనభావశ్య మరుణిమాక్రాంత మయ్యె;
 నైన సిత మైఁలలోలాక్షిహాసితమునను । మరల నది జాతఁడయ్య మై మాటు మలసె॥౧౮౦
 అ॥వై॥ దొంపండుమోవి, తోయజలబులతావి, । గలుగునీదు నెమ్మెగంబునందు,
 మణిసమానరదన ! యణుమాత్ర మైనఁ దాం । బూల మెట్టు లెఱుంగఁ బోలుఁగి జెపుము॥
 క॥ చేరువ శయనించితయుఁ దన । కోరిక లన్నియును దీర్చుకొనఁ జాలక, బా
 ణారణ్యము దయతానన । మారా ! దరమాలితాక్షి యయి పీక్షించుకా॥ ౧౮౧

ఇది యాటువేలనంకాభ్యుదితుఁడు

వ.సు. రాయఁ డాంధ్ర మొ

నరించినయట్టిది, భామినీవి

లాస నిగదితియు, శృం

గార నామకవితా

న విన్నవ

క రుణ విలాసము.

క॥ దైవము కట్టా ! విముఖము । గావుట, బంధుమణి యీజగంబును విడిచెక ;
నీవెతె తెవరికిఁ బలిపెద । వేవారు ప్రియోక్తిఁ దేర్తు రింక నిను! మనసా ! ॥

చ॥ మునుపటిలాగునన్ వినయపూర్వముగా నెదు రేగుచుంచి, క్ర
న్నన ననవిల్చువిందు లగు నవ్వుమెటుంగుటనుంగుజూపులక,
జనికడుజాఁటి లేనియరుచిం బచరించెడుమంజుళోద్ధులక,
బ్రహ్మయిని ! నేఁడు నామది లవంబును జల్లన నేయ వే మయో ! ॥

ఉ॥ పట్టన నింద్రియార్థములు సర్వము విస్తరణంపుమార్గముం
బట్టెను ; విద్యయొక్క విముఖభావముఁ బొందెను గుందుచేరిమిన్;
మిట్టెడుగండుమీలపస మెచ్చునీకన్దవ గల్గుకల్కె, యే
పట్టున నాదుడెంద మెడఁబాయదు తా నధిదేవతాకృతిన ; ॥

తే॥ గీ॥ నీవు నిర్వాణమంగళనిలయమునకుఁ ద్వరితగతిఁ బోవుచును దయాపటిరొదయయు
వీడితి? ప్రభాతినీలారవిందనుండ! రాయతకిటాక్షములఁ జూడె వయయు! నన్ను ॥

చ॥ అడుగుఁజిగుళ్ళు చొట్టువడు నన్నభయంబునఁ జేసి పెండ్లిలోఁ
బుడఁటి ! మనీయహస్తమును బట్టుక యెక్కితి గాదె సన్నీక
ల్లెడఁద సహస్రమార్గముల నేగుచు నున్నది, నన్నుతాని ! యీ
యొవ్వ విడనాడి నన్ను నెటు లెక్కితి వో త్రిదివంబు ? నక్కటా ! ॥

చ॥ గోనములు గల్గి, దోసములఁ గూడ కలంకృతులం దనర్చి, మె
త్త నినిజవర్ణరాజి శ్రుతిఁ దన్నుచు, భావరసప్రపూర్ణ యై,
యనయము మామకీనకవితాకృతిఁ బొల్చుమనోభిరామ రా
మ, నిముసమేని నా దయనమానసముం బెడఁ బాయు కుండెడున్ ॥

చ॥ జలరుహసంచయంబునకు స్వాంతమునం గలచింత యంత యున్
బాలిసెను, జంధ్రమండలముఁ బొందెను నిస్తులభారితోభ, బ
ల్కలకల మెచ్చెఁ గోలకులంబుల కక్కట ! యెప్పు డీ విటం
దలఁగి దివంబు చేరితివి; నాఁటను గోలెను; బ్రాణవల్లభా ॥

చ॥ మిలమిలలాడి మాయ మగుమించులసంచు హాసించుభ్రాంతులం
గొలిపెడునిండ్రభోగములు, గొన్నిదినాల్ చిర జూపి, మంత్రిపుం
బలము దొలంగినట్టిరహస్యనియ్యజ్వలరాజ్యలక్ష్మీయన్
బలె, గలికీ ! యకాలమున నాచెయి జాతీతే భాగ్యవిద్యుతీన్ ? ॥

౮

ఉ॥ ఏ నొనరించినట్టి నెర నేయదియో మదిఁ దోఁప సంభవం
దైవయథింహోక్షమున కయ్యె ! వశంపద వైటవే ? సఖీ !
పాణిముసంతినన్న విహనాడి, పత్తివత వయ్యు, ముక్తికాం
తానిలయంబు నేరితివి, ద వ్యన కిన్వడి ; నేమి నేయుదున్ ? ॥

౯

చ॥ అమృతపుండ్రేటలుం బలె మహారసవంశము లైననీలివా
సముల, మదాత్మలో మునుపు చారుగణం బరిణామ మొంది, కా
వ్యము లగు చుండు ; నిష్ఠ వవి యయ్యెఁ గదా గగనారవిందముల్ ?
రమణిరొ ! మాకు నెట్లు సుకరంబు లింకన్ సుకవిత్వసంపదల్ ? ॥

౧౦

చ॥ ప్రవిమలతావకీనమధుర స్థితరోచులచేత, భాసిలకా
గువలయ మెల్ల, సత్కపులవన్ పృథ యం చెడి దోఁడెఁ గొల్లి ని
క్కువమగ నల్లపూర్ణిమ, చిరోరవిలోచన ! నీవు దీఱ, ని
య్యనసరమం దమందవిజయంబునఁ బొంగుచుఁ బొందె నింగిరన్ ; ॥

౧౧

కా॥ నాకున్ సుందరమందహాససుధచే స్నానంబు గల్పించి, దృ
గ్వాన్వికోచాప్రతిమోత్పలంబులను నిర్వం బర్చులన్ సల్పుఁ, దా
నేక శౌణ్డమయస్వరూప, ప్రియురొ లిత్యేయి పోచెల్ల ! , యా
నాకామేశ్వరి సుంత పాయదు గదా, నామానసం బిష్టదున్ ; ॥

౧౨

ఉ॥ నవ్వుచు, నెవ్వనికొ రమణ ! నాథ ! మసూహర ! యంచు బిల్చి, నీ
వివ్వసుధం జరించుచును నెక్కడగఁ జేసితివో దివంబు, నో
జవ్వని ! యట్టివాని నను, స్వర్గుననంబున కేగి యయ్యయ్యో !
యివ్వడి ధూళి మ్రుంగ మహి నెవ్విధిఁ గూలగఁ ద్రోయఁ జాలిత్ ? ॥

౧౩

కా॥ బావణ్యంబు సముజ్జ్వలంబును, నతుల్యంబున్ సుకీలంబు, వ
ర్ధావాసంబు నయం బనన్వజలశ్యంబున్ విశేయత్వమున్,
నీవానిన్ నను, నిశ్చరణ్యలను గా నీ వింపఱన్ వీడి, నా
చేపి ! యివిధి నొంటి మింటి కరుగక దం పెట్లు గావించిత్ ? ॥

౧౪

చ॥ కనకముకన్న మిన్న యనుకాంక్షిం, బ్రసిద్ధపతుద్ధి, నెప్పుడొక
 దనశిఖిలక బరాధప యొనర్చుచు నున్న వడించు, సంతయున్
 గనలు మనంబునం గదిరి కాదె మనోహరుల నైవచ్చి
 న్ననబుండు నిర్దహించె నకితా ! దయ చూలి? మృతాలకోమలా ! ॥

౧౫

ఉ॥ చల్లనక్షేయుఁ గన్నలను జయ్యరఁ గప్పక వత్తమాడ్కి, సం
 ప్లవహజమాలికయుఁ బూలెను గంకసు క్షైకహేతు పౌ,
 నుల్లముచ్చన్ను సత్కవితయుం బలెనే, జగ జేకరమృత నా
 పల్లరపాణి; తాను సురభామినిరీతి నరీవినవ్యయః॥

౧౬

చ॥ పెనిమిటికంటె నన్య ముచి వేనిని స్వస్థములోన నైనఁ గ
 న్నొనవు గదా యొకప్పుడును, గోరికఁ గూరినమానసంబునక ?
 పనజవళాయతాక్షి ! తెలుపం గదవే, యటు లుండునీవు, నేఁ
 డెయ్యఁగఁ బోయి తెట్లు, గుణహీనుఁడునుం బరుఁ డైనపూరుషుక ? ॥

౧౭

అ॥ వె॥ హృదయమందు జీవితేచ్ఛరుగుణములు । సం స్థలింతుకొనుచు, శయనమందు
 త్తణముననును ముందు గానఁబడ్డకృతాంగి, । పలుకరింప నిపుడు పలుక దకట ! ॥౧౮॥

చ॥ చెవి నమృతంపుఁదుంపుగులు చిల్కెడుకల్కియనుంగుఁబల్కులుక,
 కవి కభిరందనీయ మయి, క్రాలెడుబాలమనోగూపముక,
 నెవము లనమ్మ లేనిదయ నిండిన వాసతిభిష్యకృత్యమున,
 ప్రన మొనరింపఁ జిత్తిము ప్రసన్నతఁ బూనక పోవు నేనికె ? ॥

౧౯

ఇది గూటువేల పంశాఘ్యదితుఁడు

ప.సు.రాయఁడాంధ్రమైన

ఓంచినయట్టిది, భామినీ

విలాసనిగదితము,

కరుణాభిధాన

కవీంద్ర

మగున్ ॥

సతీ స్మృతి

కరుణవిలాసానుబంధము.

ప) భ మ వి లా స ము.

||శ్రీ|| కృతల్యరమాధిరాజ్యపదవీసింహాసనాస్థానకా
 శికాంతుం డబ్బిమృత్యుఁ దోలి నిను రక్షింపంగ రాఁ డయ్యె; నే
 సా కాత్రియసతీసనామగుణవీక్షాబాతవాత్సల్యుఁడై
 నీ కాలైక్యము నీఁ దలంచె హను || పత్ని ! యన్నపూర్ణాసతీ ||

కా|| పేరంటంబున కేగి రాఁగ నయినం వే లీవు నాయజ్ఞుడై
 చేరం జూచును వెండి రానినెలవున్ జేకొండ స్వాతంత్ర్యమున్ ?
 హా ! రామా ! పిలువంగఁ బల్కు విది యే మన్యాయ మెవ్వారితో
 నే రేయుం బవ ద్ద్రవసంగము ? పరాకే ? యన్నపూరాసతీ ||

మ|| పిలుచం గొంపవలెన్ బయిం బడఁగఁ దన్వీ ! సన్నిపాతజ్వరం
 బలఁతం బొందుమఁ, దత్ప్రతిక్రియకు న స్వారాణ్ణ హేంద్రంబునం
 గల న న్నెంత దలంచుకొంటివొ గదా ! కప్పుంది నే పచ్చులో
 పల నీతెల్విని దెల్లవార్చె హతదైవం బన్నపూర్ణాసతీ ||

మ|| పతి యన్నం విశేయంబు వోనితరుణప్రాయంబుచే జెప్ప నో
 డితి గా కిచ్చును, బన్ని దోఁప, ననుఁ దోడ్చేకమి యన్ననో,
 పితనో, వేడవె ? యేడులంకణములా ? వే అయ్యె నీతీరయో !
 స్మృతి లేదే ? పెఱవాఁడనే ? పలుకవేమే ? యన్నపూర్ణాసతీ ||

మ|| ఆపు డేఁ బండుగుముందు మార్గశరమాసాంతంబునకొ పచ్చి చూ
 చి పువర్గర్పణ మాత వైళ మనునీచే వీడుకో లంచనే ?
 యిపు డీతీరనఁ జూడ నయ్యె మరలన్ ; హేయంబు సంసార మీ
 వపువులో బుగ్గలా;జీవితంబు చిపలాభం బన్నపూర్ణాసతీ ||

మ|| సరి పుట్టింటికి నీవు వచ్చి నెలపక్షం బయ్యె; నీమధ్య నే
 మరలం బండుగుముందు వచ్చితిని ; నీమైఁ జూచి యుప్పొంగితిన్ ;
 దరుణీ ! యింతటిలోనె న న్నఱచితే ? దాంపత్య మి ట్లుండునే ?
 యెరవై పో దని యెట్లు నికొ దలఁప లేదే ? యన్నపూర్ణాసతీ ||

కా॥ నై నూనం గల నెట్టై లేనిదగువ గ్రామంబునకా దుష్టవా
యా సుత్రాసము లావహిల్ల మది నెంత తారాట మీ వొంది తో ?
నీసామిప్యము నేను గాంచునటకే నిజ గావ్వే యెన్న బునెనా !
కానం యె నెఱుంగ వైతి పిలువంగా ; నన్నపూర్ణానతి॥

౩
౪

కా॥ గోదామంజల హూత వైద్యునకు. భూగోళాపరాధా గణ
శ్రీ దాక్షర్ లిగువాధ్యవారకరునిస్సీ కేను మున్నీని గా ?
నాచేహర్థమ వై ననీక యెవవెన్ సత్వైద్యలోపం బయో
లే దాటంకము ఛాత్రవాత కిలఁ గర్క! యన్నపూర్ణానతి॥

౫

కా॥ నే రాస్యం బిపు డింతఘోర మగునే ? చేపుట్కిరింతలో నగ
ప్రీతి డైల్లెలి నుచ్చిగుల్ గుఱక యిం చేశీ గుణం బక్కపై
పారావాచములోన ముగ్ధఁ గలనానం బోలి యున్నా ననా
ఛారుం డై యెటు రీతి నే భవనముద్రం బన్నపూర్ణానతి॥

౬

మ॥ అకలా! నిద్దుర లేచి పొగిద్దుటను నే నాలోకముం బేయుచు
మక మామంగళరత్న దర్పణము. సమ్యంగ్నంతతా మోదదా !
యక మానావికచారవింశ మనిశాస్త్రదంబు గావించునా
యకలంకం బగు చింత్రబిరు మిడి సున్నా? యన్నపూర్ణానతి॥

౭౦

ద్వి తీ య వి హ స ము .

కా॥ అన్నా ! యెన్నివిధాలం గావ్వం బడి నేన్ ప్రాశంసనన్ నిల్పిండా
యె స్సీ ప్రాణము విశ్వనాథుఁడు; బలే ! యెమియె ? నీతిదమున్
మిన్నే తల్లి గలన్నివా శృంగుళమున్ నేన్ బోసి కాపాడెదక ;
కెన్నీ పాడింబంచ వాల్చ నగు నే నీ కన్నపూర్ణానతి॥

౭౧

మ॥ స్తనమాఘాదినుపక్షసోమరినపాస్త్రద్విగియాపరా
ఃకావిష సాయుధబీమా కాన్యగుణితప్రాణంబు వైతే కళ
ప్రవశంసంబు ! నచింత్ర పోలరపుం గ్రామంబు నీపుట్టిని
ల్లపు నం చింతకు ; నిన్న గిట్టివిలు నారా ? యన్నపూర్ణానతి॥

౭౨

మ॥ అవురా ! పండుగుపేరఁ ద న్నభిజనం బండుం గనన్ రాగఁగఁ బో

లవగ్రామము నిన్నుఁ బట్టి యనలీలన్ మ్రొంగ నే వ్యాఘ్రేయై ?

దివితో రాయకరశ్శృంగ బొంగెడుభవస్థి కృద్వియోగవ్యథా

ర్ణవ మే నెట్లు తరింతు ? స్వర్ణసమవర్ణా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౧౩

మ॥ ప్లవమాఘాది వృక్షీన్, వ్యయాశ్వసమునం బా మింతయల్పాయు న

య్యై విధాత్మం డెటు పోనె నీ కెటులూ పోయుం గాక, నీయక్కకున్

సవతీన్ జేయఁగ నేటి కేటిపయి మానం బే గదా నీగుపాం

దవురా ! యేమి దురాగతం బిది యపర్ణా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౧౪

మ॥ పదునైదేండులమూఁడుమాసములు నీప్రాయంబు ; నీకాఁపురం

పుదినంబుల్ హృదయేశుసప్తముఁ బచ్చాన్నెల్లు ; దుర్వారసం

భిదురంతజ్వరసన్నిపాతములతో నీయున్కి మంచానఁ దొ

మ్మిదిసాల్ ; నీమృతి తెప్పపాటె గృహలక్ష్మీ ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౧౫

కా॥ సాపత్నీం బని యీసడింప కజహత్సదర్శబప్రేమఁ గా

నోపుం బూనితి సుబ్బలక్ష్మీచరితం బోచెల్ల ! భర్తృప్రియ

వ్యాపారంబులు వోలుఁ గాక పెరివిం బాటెంతువే తత్త్రియల్ ?

పాపిష్ఠజ్వరదగ్ధవైతి; నుతరూపా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౧౬

మ॥ పతిశుక్రాపయం బంధుసత్కృతీయు సాపత్న్యాత్మజాతప్రియం

బతిగిప్రాశనదానపూజలును దేహానస్త్యసంశోధనం

బిత వాలించుట లోను గా స్వసగోనా లీ పూని తుత్కర్షమే ;

మృతి యే లొందితి యావనాద్యదశలోనే ? యన్నపూర్ణాసతీ॥

౧౭

కా॥ నేఁ బెండ్లాడి గృహప్రవేశమునకున్ మీయక్కఁ దోడ్చెచ్చునాఁ

డాబండీన్ సుద నుండి నీవు పడ, డాయన్ పచ్చి కే ల్పట్టి గా

రాబం బొప్పఁగ నెట్లినాడె ననుచున్ బ్రాశ్చర్యునన్ నాకె యా

లై బల్లిం బచరించుకొత్తవిరుత్తై తన్నపూర్ణాసతీ॥

౧౮

కా॥ బావా ! యం చలవాటునం గదియు దో? పోగేశు నన్నంచు నే

భావంబు దనుకొంటి; దొంటిచన వెప్పటం చొలంగించితో,

తనం బీటలమీదనుండి యపుడే లేచెతి వాసిగ్గుతో

నీ వెం డైనను దాఁగి యుండివు గదా నేఁ డన్నపూర్ణాసతీ॥

౧౯

మ॥ముచురా కీవు గ్రహించి మందికవటక్ మోహన నా కిచ్చుచో,
 నది తార్తా తోనరించున న్నిది మహాన్యాయంబు నావే, హస
 ద్వదనాబ్జంబున న ర్తగర్భితముగాఁ దాంబూలవేళం? బిలియా!
 యిది యేన్యాయము ముందు రాలిలి యెయో ! యీ వన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౦

మ॥తడి వో సన్నరుమూలుపైఁ దుడిచి, మీఁదక్ రాచి తానున్నుకొ,
 బెడయినెల్ పార వాపి, వె న్నడుగుగా వే పాయుట వంచి, నె
 న్నడి మీనెం చొడిమం గొనం దొలఁచి, యెన్నం డిచ్చిలో నీలికల్ ?
 విడియా కిచ్చిత నేఁడు నా కకట ! సాధ్య ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౧

శా॥కూయల్ మర్మము లే మెఱుంగమిని బ్రేమం బంచు నూహించి యా
 హా ! యామోదముతో గ్రహించితిఁ ద్వదత్వంతోపచారంబులక్ ;
 స్వీయం పౌబుణ మెల్ల నీవిధమునక్ వేవే నిర్దిష్టించితే ?
 నాయంచే యిటు మోసపుచ్చ నను మిన్నా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౨

శా॥వేసంగిక్ మన మేగి యిద్దఱు నీపేరింటి నేవేరి గా
 శీసత్రేక్వరిఁ జూచి వత్త మనుచుక్ జింతింపమే ? మాఘపున్
 మాసానన్ మనపోతగాని వడుగుం గావింప భావింపమే ?
 యే సంతోషము లేక మాయ మయితే యీ వన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౩

శా॥తాలిం గట్టితి హేమలంబిని సముత్కింన్ మెడన్ ; తార్వరిం
 బాలిం గట్టితిఁ గోకశాంగునను హేమంబుల్ ; స్వపాద్మంబునన్
 తైలపాయకతోరచిత్రతఁ బటచ్చన్నాస్య గావించి యి
 ల్లాలిం బాడెను బెట్టి కట్టెదనెన్ ? హా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౪

మ॥కడుగుం బోలెను దిన్ననై యుదిరిబంగారంబు నాఁ బచ్చినై,
 మృగువై తామర మొగ్గమాదిరి, లతారీతన్ విలాసోచ్చయా
 స్పదమై, యాణిమెఱుంగముత్తెమువలెన్ భాసిల్లినీమేనయో !
 సొదపై నే నిడ వ్రాసెనే హతవిరించుం డన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౫

మ॥పువ్వసెబ్బ న్నడి వీడి తేఁటితెగ నాఁ బొర్లాడుపెన్నెల్లకా
 తవిలిం చెం బెడుగుంగరీషచితి నిర్దాక్షిణ్యదైవంబు ? పం
 దువు గాఁబోలును నేఁడు పావకున కట్టల్ పెల్లయన్నాడొ నీ
 నీతాభశరీర మాహుతి గొనం దా నన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౬

గా. నుంచెం గ నొక టూడ లాగి, యటువై గొ న్నూడ నీపెన్నెలల్,
పించెం బెన్నెడు మట్ట నీ దనవె కేళిబిడ్డి మున్నటిని
పొంచెత్తెన్నెము ధామకేతుడు గొనెం ; బచ్చార గచ్చార మే
సంచెం బాణగ నైతు నే ? ఘటతురుంభా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౭

మ॥ అనురాగాంబుధి బూదిలోఁ గలనెనే ? యందమ్మ ప మ్మయ్యెనే?
పనిసేయ్యల్ పద డాయెనే ? పుడమి నీబత్తెయి చెల్లాయెనే ?
పనితా ! తామరతింప మయ్యెడును నావంశంబు నీచేత నెం
చనునో, నీవును సుబ్బలక్ష్మినర నే యై తన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౮

కా॥ నిన్నున్ పీడ్చొని నాఁడు రత్నమఁ గనన్ నేఁ బోయి నర్సాపురం
బన్నా ! నేఁ డిట నిల్వఁ దంచు ననుఁ దోడల్లుండు రత్నంబుగా
రత్నన్ మేలొని, కేల గ నొవ్వయ కీ నం దిడ్డనీనాపతిం
బున్నేఁ గొంటి ; నిఁ కందె గాదె మనకుం బొం దన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౯

కా॥ సింగిం గ్రొన్నెలకేక, మించు పెంగులున్ పిడున్ మఱిం గూడు ? న
బ్బంగిం గాక హతాధర్మన్ దొడిమఁ బూభారిన ననుం బానిలే ?
తుంగం దీపిక, వర్తిరూ పెటు లటుల్ లోఁచుం గటా ! మామనో
త్సంగం బెచ్చటఁ గాంతు నిన్న ? మణిపూసా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౩౦

తృతీయవిలాసము.

కా॥ నీకకైపులు వాల కుండు నెపుడుం ; దేవర్షి మీ వొందితో ?
పైకం బాకులపాటు నొంద నభరష్టంబులె లే దగ్గితో ?

హా ! కన్దంటిని దత్త మున్నతేపుఁగాయా గ్రాహియం ద్రంబునన్

వాల్కొల్పిం దిది నీదునీడ ; యెట నున్నా శున్నపూర్ణాసతీ॥

౩౧

కా॥ అన్నపూర్ణా ! శుభ్రమగ్నమై నెల్లగులమై యంచెత్సాశుభ్రమై

హొన్నంబాయ నెసంగునీయొడ లటక హూమంబు గా వింది వ

హిన్న, న్నిరూపు పటగులులో నిపుడు నే నీక్షించుచున్నా నిటక ;

వెన్నం బాణగ నైచి నాక నలనెన్ వ్రేలన్నపూర్ణాసతీ॥

౩౨

కా॥ వ్రేరున్ దగ్గఁ గూర్చి లేతచిగురుం గ్రణించుచుం గ్రామకం

నగరి నుందొడఁ జేర్చి తివ్విజయలక్ష్మీచ్ఛాయఁ ద పెప్పెం ; నీ

కాలం నూడవు ; మట్టె లే దొకట ; బోఁ గాలంబు దాపించి కా

కే రానే శుభ్రమగ్నమై నెల్లగులమై లతాంగీ ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౩౩

మ॥ గొడవర్త్యాఖ్యనియోగివంశజుడు నాకుఁ రామదాసుండు సం
గడికాండై యిటు బోధనాధ్యసరసం గాలేబి నీయేడు; నే
ర్పవరక నీడను జూచి వానినవ్వినీయ లేఖ్యముఁ నిర్మితిం
బడ కంటం; గని మెచ్చి నే మతనిశిల్పం బన్నపూర్ణాసతీ ॥

38

శా॥ మాసా లన్నిట శుక్లకృష్ణము లనం బక్షద్వయం బుండు నం
డోసాధ్య! యదినిక్కమంబు మాది నే నూహింప లే నయ్యెవన్ ;
నీసాంగత్యము గల్గినాళ్ళ నెల లన్నిఁ శుక్లరాత్రంబు లి
ష్టో సర్వంబును గృష్ణరాత్రములు నా కోయన్నపూర్ణాసతీ ॥

శా॥ అయ్యయ్యో! తొనినాళు లుండి వెస రా నట్టేగఁ బుట్టింటికీ,
దయ్యం బెత్తుక పోయెనే చెలియ ! నిర్దాక్షిణ్యతఁ నిన్నట ?
కుయ్యో! మొట్టా! యనంగ నాలుమగలక జోడుల్ విడం గొట్టున
కొయ్యం బాపము గొట్టదే? కుడుపదే గో డన్నపూర్ణాసతీ ॥

39

మ॥ చరువక వానియను నేర్చి మూసైలల దీక్షన్, శ్రేమ నీవాగ్రసిన
ట్టిది బాడేను సువర్ణపత్ర. మని పెట్టెం దాచితిం, గాన నే
డది కన్నీటను దద్దయం దడిపెవన్ ; హా ! యేరి కంటెరు నీ
పెదమైబాడలతారుచీరలను? సాధ్య! యన్నపూర్ణాసతీ ॥

32

శా॥ కానం గుత్తుక మచ్చి పెంటిం గొని పోగా బోయ, నీడంబునం
దానం బిల్లయు మేర మానుక కపోతం బున్నచందంబున్,
నేనుం బిడ్డఁడు నింట నుంటి మలతన్, ని న్నిత్తి గొంపోవఁగా;
హా ! నా కెప్పటియవ్వయే మరల దిక్కా? యన్నపూర్ణాసతీ ॥

34

మ॥ జడుపుం. గొల్పమహాసముద్ర మనుచుక సంతారముం బల్కివన్,
చెడఁ గొం గంటికె బాన్పు నీకరన మున్ ఘేనాకృతిన్ నాకు; ని
ప్పుడో విస్ఫూర్తిత పూత్రియొత్థఫణి రాడోభగంబునుం బోలె న
న్నడలం బెట్టుచు నన్న దయ్య సమరీడ్య! యన్నపూర్ణాసతీ ॥

36

శా॥ మీరుక మల్లిక గూరుచుండుఁడనుచున్ చేరిసునక శేలికా
గారంబు దిక్కుపాద మొక్కనిసి వేగన్ వెన్నుటం దీయవే ?
యారే మల్లిక మాని యెంతుఁ గద నిన్నే ; చేర రా వే మయో !
సోరక్షీసుతయూపవర్తకవిలాసా ! యన్నపూర్ణాసతీ ॥

౪౦

కా॥ అద్దంబుండిన నొద్ద, నిద్దుడులపై నాసక్తి రెట్టింపదే!
ముద్దుంగుమ్మరా! నీకతమ్మును బెల్లం బొడ శృంగారపుం
బద్దంబుల్ రచించునూహ; యది యీపైఁ దోఁపఁగా నోపునే;
గిద్దం గాక స్వకారణంబువలె నే జేయున్న; పూర్ణాసతీ॥

౪౧

మ॥ అతివల్ నీకనుముక్కుతీరు గని యాహా పుట్టి చేతాశపుం
బతి మంచుక నిను వర్ణనల్ సుఖపఁగా భావించునె బొంగిజోన్;
కుతలంబందుఁ గురూప వైనను మఱిం గొన్నెండు మం దేమోహా!
లత ముల్ల ట్లరున్నెయ్యెన్నఁ జరకాలం బన్నపూర్ణాసతీ॥

౪౨

మ॥ పసరుంజాయ దొరింగి పాకరుచితోఁ బాశంపుఁబూఁబాశ సాం
పెనఁగున్ సంజను నాగగొల్లుఁబొద; రేయెల్లన్ వికాసంబుతో
దెసలం దావుల ప్పజ్జఁ జల్లుఁ; బగ లేతే రాలెడున్; దీని కా
యు సయో! స్వల్ప ము టంటి; నీకు నటె కావో! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౪౩

కా॥ కులలోకంబుఁ బరిత్యజించితివి నీ వెంటేని ధన్యాత్మ పం
చాలోచింప మనస్సు కొల్ప దెటు; భోక్తా కన్యదం బావయి
కాలం బందు కకాల మాట; సుఖమో దుఃఖంబో కొన్నాకృపా
జేలంగా వలెఁ గల్గి కాఁపుర మదేరే? యన్నపూర్ణాసతీ॥

౪౪

కా॥ ఎన్నో మాటులు నీవు సూతు ననఁగా పీఠి బోలె నీమందలన్
గన్నుల్ విప్పనినెప్పి యిప్పుడు సదా కావించు నృత్యంబు సం
భిన్నీప్వయకలాపమై; యెఱిఁగినో పెద్దప్పఁగొ ప్పన్ననీ
వన్నాకంబున కేగి తన్నబనవాక్యం బన్నపూర్ణాసతీ॥

౪౫

తురియవిలాపము.

కా॥ కావెంపన్ భవదుత్తరక్రియలు, నేఁ గాల్ప న్నసంగం దిగన్,
తైచాలంబు ప్రవాహవేగమున నాసందితిలో నిండె; హా!
దేవీ! నీతెగబారెడేసికురు లాదీప్తాగ్నిపా గ్గాఁ, బగన్
దా వచ్చెన్ నను దెప్ప, మెచ్చ ననుచుం ద న్నన్నపూర్ణాసతీ॥

౪౬

మ॥ నావణిల్లన్ రహి, శాకపాకముల మృష్టాన్నంబు నా కిడ్డనీ
కు విచారింపక యుంగటూర నకటా! గొడ్డోరె మేలూరికా
లువయ్యారన్ బడ వెతు, వాయసతతుల్ గొంపోవఁగా మూగి, హా!
యసన్ మాదృశభూరిక క్కుడు గలండా? యన్నపూర్ణాసతీ॥

౪౭

మ॥నిడు సన్నంపుఁజివుళ్ళపాటమునకున్ నీ టైననీపట్టిటన్
 బెడఁగుంగొవ్విరవాఁజిమొగ్గలగమిన్ నిందించుకాల్యన్న మె
 న్నఁడు సద్యోదితపత్రభాజనమునన్ నడించి నీ వర్తినిన్
 గడుపారం గుడు పింకఁ బెట్టివు గదా నా కన్నపూర్ణాసతీ॥

౪౬

పరలోకబంధపుసంగము.

కా॥బంగారంబున కట్టెఁ దావి యన గూఁపకీరి దో నౌదు నీ
 కుం గల్గూణగుణోఘ మిశుకృపఁ జేహూటన్ విలోపించి, చె
 ప్పం గాఁక్షించితిఁ గొన్నివాక్కులు; దివిన్ బంధుల్ గలా రెండటో;
 పొంగింప న్వలె వారి నీమెలఁకువన్ ము న్నన్నపూర్ణాసతీ॥

౪౯

మ॥సవతుల్ నల్వర తోడ నీ వెనయఁ బంచత్వంబు పొప్పించెనే?
 కవుఁగింటం దొలుతన్ ఘటింతు నటె యక్కన్ సుబ్బలక్ష్మీన్ వెనన్?
 మివులన్ మన్నన నేయుమీ విజయలక్ష్మీన్; దన్నిమి త్తంబునన్
 దివియుం బుత్రసతీనివాప మొదవెన్ మీ కన్నపూర్ణాసతీ॥

౫౦

కా॥కోరంగిం బిరనాటం చండ్ర తలి మాకుం గూఁకటుల్ గొల్చి చే
 యారం బొమ్మలపెండ్లి నేయఁ బడునా తొనేట నీడేచి సం
 సారం బద్దె సమాప్తీ గాఁ బ్రసవ మై సం తేది మున్ సన్నచి
 న్నారిన్ వేంకమ నీ వెటింగి యెరుగన్ ల గ్గన్నపూర్ణాసతీ॥

౫౧

కా॥నీవాల్పన్నల నీరు గాఱ వినవే నేఁ జేయనీరత్నతా
 రావశ్యాఖ్య రచించి య చ్చిడినపవ్యత్రేణిఁ? దాదృగ్గుణ
 శ్రీవాసిం గని చన్నరత్నమువరాంఘ్రి ద్వంద్వమున్ సోక నీ,
 లావణ్యాకర మైన నీకుటిలఫలం బన్నపూర్ణాసతీ॥

౫౨

మ॥పటసం చర్మనబాత మాపరిచితిం బ్రత్యక్షనిధ్యున ము
 త్కటముం జేయఁగ డాసి, యక్క ! యని తన్ గారామునన్ మొక్కికొం
 గిటి కాసింపఁగ నీవు, నావిజయలక్ష్మీదేవి నైజేర్వరచే
 నటుమో మా దివి; దేర్పు మామె ననసూయా ! యన్నపూర్ణాసతీ॥

౫౩

మ॥ ముసరండు గడసారియక్క యగుటం, మిచ్చక్కయం చీవు మ
చిగ్గమై బిచ్చెడుసుబ్బలక్ష్మీని సతీస్తృత్యుక్త, నామాలుగం
బిగికాగింట మ తొక్కమా అనుపుమా; మీ రేగురుం గోటరం
బాగి జేయం బిత లెంతసంతసము గండోచ్చి; యన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౪

కా॥ మూగు ర్నిరుతు గూర్తి మీరు సవతుల్, భోగుంతగోచత్కుల
ప్రాగాద్యబ్ధిచక్రస్కంభవమణుల్ భక్తిందముం గొల్పుచో,
నే గాంటు వియోగవహ్నిశిఖరై రేయం బగుల్ వేగురు
ర్యగంబుకొ స్తరియింప కుండుతఁ బితా ల్లోయన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౫

మ॥ పరలాకం బిహలోక మిర్వపారువుల్ భావింప; నిక్కంబు లో
వరయక లే కిటు శో మొందితి నీ! యం దేను రా కుంగునే?
పరిరంభంబునఁ దేర్ప కుండుచె ననున్? భద్రం బగుం గాతఁ; ద
త్పరమాత్ముక్ భజియింతు కాంతి కింక నిత్యం బన్నపూర్ణాసతీ॥

౨౬

కాంతిపంచకము.

మ॥ తనుతాపంబు నడంపఁగా నడనదీధారాతటాకహా)గాం
బునిధానాదులు గల్గు నెన్నో; హృదయంబు న్నిచ్చలుం గాఁచునీ
ఘనతాపంబు భవాబ్ధిజం బుడుపఁగాఁ గానన్ మజొండెందు; నన్
మునుఁగన్ జేయవె నీదయాసుధను శంభూ! భక్తచింతామణీ॥

౨౭

మ॥ ఘనసారంబును గంభసారమును రాకాచందికా పూరముకొ
వనూతంబును వాతపోతమును హిమవ్రాతంబు జన్మింబలెన్
బెనుచుం గా కడఁగింప లేవు సుమి సామీ! నామనోజేవనన్;
జనుకన్ వేడెద నీదయాశిరదృష్టికొ! భక్తచింతామణీ॥

౨౮

మ॥ త్రతదైనందినతర్పణాంబలిని దుర్దాహోపశాంతర్థ మై
సుతు యాచింత్రు పితా ల్లటకొ; చిత నినుకొ మానుంపయాచితునిం
దతిదాహంబునఁ; దావకీనసదయాపాంగంబుకొ దర్పణం
బు తగం జేయవె నాకు నన్యహము శంభూ! భక్తచింతామణీ॥

౨౯

మ॥ పరమాత్మా! భవదీయశీతలక్మపాపాఞ్శాని ధానై కశీ
కరమే చాలును మామతోగ్రభవదుఃఖిజ్వాల చల్లార్పఁ; జె
చ్చెర నేతెంచినచిన్నచీమకడుపుంజి చ్చార్చి రక్షింపఁ, యం
పురు గా కేటికిఁ దేనె బానెఁడును శంభూ! భక్తచింతామణీ॥

౬౦

మ॥ భవనైదాఘదురాపతాపము శమింపం ద్వైత్ప్రపాపారసిం
ధువుతీరంబున భాగ్యవంతులు వసింతుర్! శేద నౌనాకుఁ ద
త్సవిధంబం దిసుమంత నిల్వ వసతిఁ సామీ! ప్రసాదింపవే? •
భువనాధారుడ వేమి నీకుఁ గొద? శంభూ! భక్తచింతామణీ॥

౬౧

గద్యము.

ఇది యా స్త్రీయతురీయానంతర
ద్వితీయాక స్థిక సంస్థితలస్థ
మగస్సాన్వితస్థాంతిరాయ
వడ్డాది సుబ్బరాయ
ప్రణీతము
సతీ స్మృతి.

భామినీవిలాస కరుణవిలాసానుబంధము.

సమాప్తము.

కాంతవిలాసము.

చ॥ గురువిషయాటవీవలయఘోరవిలగ్నదవానలప్రస్ఫ
త్వరబహుశార్పులన్ వికలభావము నొందిననామనంబు, స
త్వరము చకోరస్ఫుట్టు లగుతన్, మిశ్రదిందిరమాధురీధురం
ధరకమలామనోహరకనన్దుఖచందిర మండలంబునన్॥

చ॥ జలనిధిసార్వభౌమతనూజానయసాంబురుహోపలంబనా !
జ్వలనవిజత్వరజ్వరజవత్వరభంగురుఁ డైననన్న శీ
తలునిఁగఁ వేగ నేయఁగద తండ్రి! జగత్ప్రియరోచనంబు లా
లలితవిభాతసారసదశీ స్తయహోవిలోచనంబులన్॥

ఉ॥ పంబినజాలి నాతపముఁ బాపుచు లోకులకుం దలంచుమా
త్రంబున, విద్యుతుల్ బహుశతంబు లభంగరుచిన్ వెలుంగఁ, జ
త్రం బగునంబుజప్రియసుతాతటకల్పనగావలంబికా
జంబిని, మామకప్రణీపత స్తరిచుంబిని గావుతన్ సదా॥

చ॥ ఆలరఁ గలింద శైలతనయాఘనతీరవనాంతరంబు, పా
లుల కుడుగన్ గతాగతతనుశ్రమ మధ్వమునన్, లతాశతం
బులుమోనంగఁ దన్, మధుర హారుచిఁ గ్రాలుతమాలభూజ మ
గ్గల మగుమామకశ్రమముఁ గ్రొక్కనఁ దా హరియించుఁ గావుతన్॥

మ॥ భుననవ్రాతముఁ జంద్రికామయసుధాపూరింబురం దన్నచున్,
ద్రవిధం బాపరితాపమున్ నరులకున్ శీఘ్రంబ చల్లార్పుచున్,
దివివచ్చుంపనదాభినంద్య మగుచున్, బృందావనం బున్ని యై
తఘనాత్మా బు ధరంబుమామకమనోధావితంబు మాయించుతన్॥

స॥ పుష్పవంతా గమండలభీష్మకీల । మైనసంసారమున ననయంబు వేఁగు

దేవతా గ్రాహింబుదంబు । మాడ్కిఁ జల్లార్పు, వృష్టికుమారవరుఁడు॥ ౬

స॥ మున్ గనక, వేములు దుస్తరసంస్మృతిన్, మరియు

పెయ్యరాటపీఠము మార్గమునన్, గమయించుచున్, దగన్

దను బులానన్నుఁ దేర్చుతను, వారిజబాంధవనందినీతటా

వగధము నందగోపకతపఃఫలబాలతమాల మాదటన్॥

ఉ. కొరిక లూరి పాల్కడలికూరిమికూతురు, గ్రుచ్చి కాగికిన్

జేరుపడ, బ్రేంకణంపులతచేఁ బరివేష్టిత మాతమాలగూ

మారుహముం బలెం, బొలుచు మేదికవర్ణుడు దోచుచు గార మిం

పార, ననుప్రయాణసమయంబున, నాహృదయంబులోపలన్; ||

౮

క॥ తుందిల మగునానందము | గందోయిఁ జేయువితకాదంబిని, నా

డెందముఁ గడు నుడికించెడు | క్రం దగునారంట మడుపుఁ గాతన్ పేగన్ ||

౯

మ॥ కరమున్ స్వచ్ఛము లై, సుభాషుటిక లై, కన్నట్టినీశాసనా

క్షరముల్, నేఁ గల నైన బాటి నలుపన్; సక్లేత! గర్వాంశుడన్;

నెరసుల్ నాయెడ వేరనే లిటులు నీ పీఠించి, నన్ స్వీయఁ గన్

భరియిం తెందును నిన్నుచంటి సవయుల్ నావంటిగొం ట్లుండురే ||

౧౦

మ॥ శరభుల్ దాఁటుము; ప్రాణు మేరుభిరముల్; స్వస్థోకపాతాన్ముల్

చొరు; మూర్ఖా! భవదాశ తగ్గ దది హెచ్చన్; వ్యాసు లాభుల్ విమన్

బరిపీడింపక యుండ, నిత్యసుఖమున్ వాంఛించితేఁ, గొమ్ము చె

చ్చెర శ్రీకృష్ణరసాయనం బితరసంసేవల్ సృభాయాసముల్; ||

౧౧

భవ మనుపాడునూతఁ బడి, బాముల నొందడున్న నీగోన్

దవునె యుపేక్ష నేయఁ? గరునాచరుజాలయ ! తొరి ! తొల్లి నీ

వన మొనర్చ పెట్టు లకటా ! ప్రకటాఘను బింగరాఘనా

రగనిత, దుష్టచిత్తమని శ్రుష్టు నజామిశభూసురబ్రువున్ ||

౧౨

ఉ॥ దిక్కునిపాలు గోలితి; భుజించితి మందిరవాతుఁజక్కరన్;

మెక్కితి పక్కగోస్తనుల; మింట సుధం బవి గొంటి; పంటికో

నొక్కితి రంభకెంబెదవి; నోరి కొకండును, గృష్ణ యన్నెం

డక్కరముల్ బలెన్ మధురమా? పలుబాములఁ బడ్డనీమ! ||

౧౩

మ॥ భివపీర్ణామయసిద్ధభేషజము, పాపగ్రావదంభశి, సం

భవపక్షానవిభావతీమిరభాస్వచ్ఛందంబు బుగ్రపం

చవిధశ్లేశపూజిదావశిఖి, కృష్ణ యన్నపర్వద్యయం

బవురా ! యీనుడి ముక్తిగారముననున్ ద్వారంబు నా రంజితున్; |

౧౪

ఉ॥ నే వినిపించెదన్, హితము నీ కిది; డెందమా! యాలనంబు

దాపనిఁ గాచికొండొకఁగునాఘురకాయునిచాయ కృష్ణ

చోనను; చారుతామృతముపూరము జాతుపర స్థితంబునన్,

నే విలసింది నిన్నులేడు, నీప్రియభోగములన్ హరించెదన్ ||

౧౫

ఉ॥ నెప్పుది నాటి యెఱ్ఱది యనిర్వచనీయసుఖం బొసంగుఁ, గం

తమ్మున లగ్న మై యెది యడంచును జ్ఞానీతమమ్ము, దేనితీ

పమ్మఁగోర్తునీర్తుపనసాదులు మెచ్చెడు, నట్టికృష్ణనా

మాన్యు భజింపుమా రసన ! నూటికి, నీవు రసజ్ఞుడవైచోన్॥

౧౬

చ॥ ఇల నశ్చరూపపుంబులుఁగు లెన్నయొ యున్నవి గాని, వానకో

యిలనలె వానిలోపల మఱిదియుఁ గాదు ప్రియంబు నాకుఁ; గ

న్నలఁ బడునంతనే తనయనుంగుఘనం బది తోఁపఁ జేయుటన్,

నిలఁబడుఁ గృష్ణనామక మనిర్వచనీయము బ్రహ్మ మాత్మలోన్॥

౧౭

కా॥ క్రాలున్ విశ్వము సర్వ సైవిభునివివ్వగీచి యానాభచే,

నాలంబంబు నిగూఢ మేపరుఁ డహ మ్మన్ తెల్వి కక్ష్యునిన్

గాలింతుర్ డెఱుగెటలన్, స్వహృదయజ్ఞానానభిజ్ఞుల్; గటా !

వ్యాకాశ్శుఁడు బాలఁ డీజనులయన్ద్రాయంబు వర్ణింపఁగన్;॥

౧౮

చ॥ కొలువఁ దలంచితే మనస ! కొల్వము కోరిక డీఁది శ్రీపతిన్;

దలఁపఁ దలంచితే నెపుడుఁ దాలిమి మీఱఁ దలంపు మాధవున్;

బలకఁ దలంచితేఁ డెలిసి పల్కును పన్నగశాయిగాధలన్;

వలసిన నిద్ర, భద్రసుఖవాసమునన్ నిదురింపు హాయిగా॥

౧౯

మ॥ భవ నైదాఘదురాపతాపమున కోపన్ లేక యాపన్ను లై

తవులం పొనవివేకశృంఖల బలాత్కారింబునం ద్రెంచి, సం

భవనైరాశ్యసుశీతలప్రవిమలాత్మభ్యానడిండిరధు

న్యసగాహం బొనరింతు కల్పసుమూహధ్వంసకుల్ సజ్జనుల్॥

౨౦

చ॥ క్రతుముఖకన్యసాములు గా పొనరింతురు బంధముక్తికై;

స్త్రోతశతచింతనంబు గవ చేయుదు రాంతరకాంతి కుగ్రగు

ఘ్రోహజలరాశిపారమును కేరం గదా నది మున్దు చుండడు; సం

స్మృతిని బరిభ్రమింపెవశరీరుల కీయఖిలంబు మాధ్యమే॥

౨౧

తే॥గీ॥ చరణములు ముంగు ముద్దాడి, జంఘికలును, | జాను లూరులు నాగ విశాలసత్తు

మవల నక్కువఁ జేర్చి, నాయంతిరాత్తు | హరిముఖాంభోజరుచి నోలలాడుఁగాత॥

తే॥గీ॥ పులయపరమానమన హంలాహలమునంగుఁ, | చరుణిచేలాడుజడ నల్లతాఁచునందు,

శ్వప దుఃఖులను గోహజ్ఞానీయంగుఁ, | బొడముత మభేదపరమాత్మబుద్ధి నాకు॥ ౨౩

క॥ జగమే సర్వము నశ్వర । మగు భంగుర మంతకంటె సంగము ; కట్టా ?

మిగుల శ్రమపడెద రవిధృత । మగుదానిజ్ఞుని లి డేమియవివేకంబో?॥ ౨౪

క॥ దినదినమును మృత్యుముఖం । బునఁ జొచ్చెడు నెల్లభూనవులఁ గనుఁగొనుచున్

మనము విరమింప దిప్పటి । కిని దా విషయములవలనఁ గించి త్రైక॥ ౨౫

తే॥గీ॥ పాయసీ రాజ్యలక్ష్మి, కృపాణధార । లట్టై పయిపయిఁ బడసీ, భయంకరముగఁ
దల యముఁడు దీయసీ ; సుంత ధర్మపథము । దప్ప కుండెడుగూత డెందము నాది॥

క॥ పగవాండు నెన్నిమీఁదను । బగబగ మండించుఁ గాక పావకు, నపిచేఁ
దెగఁ గోయుఁ గాక కాయము, । తగ వెడలికపలుకు నేఁ బదర లేకంబు॥ ౨౬

క॥ తరణిపాయము నాకుం । దొరకద యని యేల పొగిలెదుర ? శీవుండ ! నీ
స్వరణంబున నెన్నఁడు సుం । దరనందకుమారునాననము దగ్గుల దొఱికి॥ ౨౭

ఉ॥ మాకు నిమేషముకొ నలగు, మాద్యుదనేకపదానమ త్రభృం

గీకలర్పంక్రియాయచిరభేలనహృద్యము తైససంపదరో ;

తైకొనువారి నెల్లి నవి గన్నులు గప్పి, రమామనోహర

శీకరపాదయుగ్మసరిహసనేవకు దవ్వు సేసెడున్ ;॥ ౨౯

తే॥గీ॥ ముగిసె బ్రాయము ; మృత్యువు మొగిసె ; నకట ! యోట లే కిప్పుడానిద్ర ? యోరిజీవ !
యైనఁ గొద వేమి ? నిగురింపు మాద ముఱచి ; । కడ నె యున్నది తల్లిగంగాభవాని ;॥

క॥ ఘాతుని నిట్టటుఁ బఱచుచు । నారాటంపటుప నేటి కంతకదణం
బాకూఢుఁ డెపుడు నందకు । మారకపరమప్రభుండు మచ్చితమందున్ ;॥ ౩౦

చ॥ మనస ! ననుకొ, మనోభవవిమర్దనపాదసతోజయుగ్మపూ

జన మతిభక్తి సంతతము సల్పెడువానిని, నాజవంజవం

బనుపెనుగర్తమందు నకటా ! పడఁ ద్రోసెద వింతమాత్రచేఁ

దవయవియోగగుఃఖిళితాపము నీటను గాక పోదు నూ ; ౩౧

క॥ మరకతమెగిసి ఘాధరమో, । తరుణతరం బగుతమాలతరువోయనుచుకొ,

బొరసిరి శంకను మునికుం । జరు లవలొకించి రామనంద్రుని దొలకొ ;॥ ౩౨

చ॥ ఇది యమునాతరగిణి యె ? యెట్లది తోయమయస్వరూప యోఁ

గద ; యిది వచ్చుటాతరుకొ ? కా దది మాధురి గాంచు నెట్లు లం

దెవలను సంకయంబు జనియింపక యుండెడు నేరి కాదియం

రుదితకుతూహలంబున రఘువర్షహు నెప్పెయిచాయఁ జూచునోకొ ?॥ ౩౪

అ॥ వె॥ మేఘమునకుఁ బాయు మెఱపుఁచీఁగఁజ్జునుగ్రానిఁపాంచువకును బాయుపుష్పలతయొ
యని తలంచి, పిదప హయమానుఁ డెఱ్ఱిగ వెఱి యోగినిగను నిడుదయూరుపులను॥

ఉ॥ సంపద సీచగోళములు; సద్విజ్ఞానిండుల లేమిగోల; పు
ణ్యంపుజనుల్ గతాయలు; చిరాయలు పాపులు; నీయనీతి వీ
క్షింప మహోగ్రకోపశిఖికీలలు పక్షాదు; నైన నేమి గా
వింపను నిన్ను? భీమదను; విశ్వవిభుండవు నీవు; శంకరా॥

౩౬

కృత్యంతమున జగన్నాథునిస్వత్కర్షము.

మ॥ ఆమరాగారగంబుఁ దొట్టి మలయాచార్యావృతాంభోధిహ
లముదాఁకం గలకాన్యకల్పచణుల్ ! శంకింప కీ రానతిం
డి; మదన్యం దురుగోస్త నీరసధునీసీసీమమాధుర్యధు
ర్యన్మమాక్తి ప్రభుతాపదానుభవధన్యత్వంబువాఁ దుండునే ?

౩౭

ఉ॥ పీనులఁ దా సుధామయము వేనిచోరన మాని వాణి, చేఁ
బూనినపీణెతంతుచయముం బలికింపఁ చలంప మానుఁ ద
ద్యామతపంపితేకుఁగ్రుతిధూమణిభాషణ మాలకింప, వె
చ్చానిశిరంబు కంపిలదు, వాఁడు ద్విపాత్వశు పెద్దుమొద్దగున్

౩౮

ఉ॥ తే నెయ్య ద్రాక్షసండు సుధ స్త్రీయధరామృత మే కైన, నె
డైన ముదంబుఁ దాల్పనివియైనను, బండితరాజువాణి యె
మానిసి కీను మోద మలనుండుఁడు పాణిము బొంది నుంకింక,
బీనుఁగు నిశ్చయంబుగను బీనుఁగు పీనుఁగు పీనుఁగే సుమిఁగ॥

౩౯

మ॥ కమియం బండి స్రవించుద్రాక్షరసపుంగర్వంబు వాపల్ సమ
గ్ధము లౌవాక్కులఁ, గాన్యకల్పన మొకర్పక నీకు నే రున్నప
క్షమునక, జెప్పము బాని మాదృశసమక్షంబుండు; లేకున్న జెం
దమునందుండి వెల్లార్ప బోకు మది, మిత్రా! త్వత్కృతాశుక్రియక॥

౪౦

ఉ॥ వాకవితాకుమారి ! పదనమ్మను వాంచకునమ్మ, నిన్నుఁ బ
ల్లకి నిరాకరించి నని; కాలాను వాఁ డటు లోర్ప లేమి; నీ
కాకథ యేమి ? కాన్యకమలాంతరసేధానుసీమఘరతా
నీకముమోములం జెలఁగి నిత్యము గృహ్యము నీ వొనర్చవే॥

౪౧

మ॥ పరవాక్యానుపత్తముం దనిశమున్ ~~చంచలుముల్~~ పండితుల్;

భరణీకుల్ కమలావిలాసమదిరాతంద్రామద్యముల్ తుల్;

స్వరపీఠాలససారయోషిదభరస్వారస్వధిక్మాంతుల్ మ॥

ద్వరవాణీపరిపాక మేరసిఖజిహ్వన్ సల్పు లాస్యం బిలన్?

౪౨

క॥ ద్రాక్షీతుక్షీరగుధా । మాక్షికములనిరుపమానమధురిమలును, దా

మీక్షితః బంధిత రాజవ । చోక్షరమాధురి కహ! జ్ఞాహ రొనర్హమున్;

౪౩

కా॥ బల్లించెం గడవెళ్ళ శాస్త్రములు; నిష్టన్ సల్పె నిత్యక్రియల్;

డిల్లీనల్ల భుపాణిపల్లనమునన్ తేఁ బ్రాయ ముంచెన్; గడున్

డల్లన్ వాసన లియ్యున్ మధురయందుం గొల్ప గోవిందు; హా

యల్లొకంబుగఁ జేసె బండితసమూహోత్తంసుఁ డెన్నింటినిన్; ॥

౪౪

క॥ లంజలకొడుకులు హరియిరి । పం జూతురు మామకీనపద్యపుమణు లం

చుం జనియించిన శంకన్ । మంజూపను దీనిఁ జేసినాడంజుండీ ॥

౪౫

కా॥ కబ్బం బుల్లదు; నైన నాకురచనోగ్రవ్యాఘ్రదంష్ట్రాగ్రి కే

నబ్బబ్బ! కవితాలతాంగి నెర సేయం జూల; నానాటికిం

జుబ్బంజూజుగ గోరసాదు విడుకొంచుం బెంచి, యబ్బాలచే

మబ్బింతున్ రసికాంతరంగముల; బిట్టూరింతు విద్వాంసులన్;

సుబ్బారాయడ; మేఘవేణిసుమనన్నాస్త్రైదు లస్త్రైత్తుల్;

ఇది యాటువేలవంశాభ్యుదితుండు

ప. సు. రాయంధాంధ్రమొన

రించినయట్టిది భామినీ

విలాసనిగదితము

తుదిశాంతనామ

కవిలాస

మగున్

హిందూసూందరి.

స్త్రీలకత్యంతోపయుక్త మగు మానవత్తి ౧౪

- 1 ఇది సుమారినరదినాలుగుపుటలుగల పుస్తకముగా నెలకొకపాటి సందాదారులకు పంపించబడుచుండును.
- 2 చందానంగమునకుఁబక్క మా పాయిమాత్రమే.
- 3 ఇటీవల చదువునేర్చిన స్త్రీల నేపథీమానవత్తికను వ్యాసములనువారియుచుండును.
- 4 ఇంగ్లీషు కుపయుక్త ములగున సెకాంతములున్న
- 5 తీర్థాధర్మములు
- 6 సంసార స్త్రీలు నేర్చుకొనవలసిన శ్లోకములు
- 7 సకలకృత్యములయందు గమనింపఁబడిన నేర్పు
- 8 మంచివంటకములుజేయు పద్ధతి
- 9 మనసాంపగు క్రొత్తపాటలు
- 10 పట్టుపదలు
- 11 పుటిపిల్లలపెంచుకొని
- 12 దురదలనలసిన అలంకారములు
- 13 నేర్చుకొనవలసిన శుభ్రత
- 14 తీరికదినములలో చదువుటకువలసినమందిరములు
- 15 ఇదలదేశ స్త్రీలవృత్తాంతములు
- 16 ఇదలదేశమును యెరుగని క్రొత్త పాటలు.
- 17 మున్నగునవి ప్రచురింపబడు చుండును
- 18 ఇదలకు ప్రచురించినపత్రికలు ముద్రాస్థిలు అనేకులుయింప త్రికను మిక్కిలిపొగుడుచున్నారు.
- 19 ఒక్కపత్రికలెన్నించుకని చూచిన నెరుకయింపలెను గుణములుమీకే తెలియగలవు. దరఖాస్తులు
- 20 సత్పరాజు సీతారామయ్యగారుహిందూసూందరి పత్రికాకృపణి, వీలూరు, గోదావరిజిల్లా అని వ్రాయవలెను

ఆర్తరక్షమణి

ఇది

రాజమహేంద్రవరమునందలి దొరతనమువారి

మొదటితరగతి కళాశాలయందు

నాంద్రోపాధ్యాయుడుగ నుండి విశ్రాంతి నొందియున్న

‘సూక్తిసుధానిధి’

వడ్డాది సుబ్బారాయ కవిశేఖరుడు

రచించినది.

మొదటికూర్పు 1000 పాఠములు.

రాజ్ ఎలెక్ట్రిక్ ప్రెస్ నందు ముద్రితము,

రాజమహేంద్రవరము.

1935

శ్రీరస్తు.

శ్రీవరమాతృనే నమః

అ వ తా ర క

మహాజనులారా! సంసారసముద్రమున మునిగి యుక్కిరి
బిక్కిరి యగుచుండు మానవకోటి, కొంచెము తల యెత్తి యూపిరి
పుచ్చుకొనుచు విశ్రాంతి నొందుట కనుకూలముగా లోకోపకారప
రాయణులు జ్ఞాననిధులు మహర్షులు పరమార్థసాధకము లగుబహు
గ్రంథములు రచించి కీర్తిశరీరముతోఁ దేజరిల్లు చున్నవారు; వా
రట్లు విరచించినగ్రంథము లన్నిటియందు నాబాలగోపాలము సర్వజనా
మోదసంధాయకము లయి విలసిల్లుగ్రంథరాజములు మూఁడు. అవి
యే భారత భాగవత గామాయణములు. సాధారణముగ నీ మూఁడిటి
యందలి యంశములను స్వీకరించియే యాంధ్రగీర్వాణమహాకవు
లనేకులు సరసము లయినసుప్రసిద్ధకావ్యనాటకములను గల్పించి వాసి
కెక్కినవారు.

భారతకథయందు నాకుఁ గలప్రీతిచేత భట్టనారాయణమహా
కవిప్రణీత మగువేణీసంహార మునసంస్కృతనాటకము నేను గొన్ని
సంవత్సరములక్రిందటఁ దెలిగించి యాంధ్రమహాజనులనున్ననకు
భాజనము గాఁ జాలితిని. అట్లే భాగవతమూనందలిపరమభక్తింజేసి శ్రీ
కృష్ణభగవానునిమహిమాదులను బొగడుచు ముందుగ నందనందన
శతకము, పదపడి యాపదుద్ధారకశతకము విరచించి ప్రకటించితిని,

ఇప్పుడు శ్రీమద్రామాయణ మనునాదికావ్యము ననుసరించి తారక నాముఁ డగు శ్రీరామచంద్రుని సుగుణముల సంకీర్తనము నేయుచు భగవదనుగ్రహమున నాకుఁ దోచినకల్పనాదులతో నీయార్తరత్నా మణి రచించితిని. ఇందలిపద్యభావములు పెక్కులు చదువరులకు రామాయణకథాంశముల జ్ఞప్తికిఁ దేఱజాలినవిగా నుండును. శ్రీరామ చంద్రుని భక్తజనుల కీకృతి యత్యంతముదావహము, హృదయాకర్షక ము కాఁ గల దని నావిశ్వాసము.

రాజమహేంద్రవరవాస్తవ్యుడు కీ. శే. ముడుంబ కృష్ణమా చార్యుల సత్పుత్రుఁడు సతివర్షముఁ జై త్రశుద్ధనవమిని శ్రీ సీతారామ కల్యాణమహోత్సవము హరికథాకాలక్షేపాదులతో నతివైభవమున నిజభవనమున జరిగించుబాలభక్తుఁడు, శ్రీరామాచార్యుఁ డీభావ సంవత్సర ఫాల్గునమాసాంతమున నొక్కనాఁ డార్తరత్నామణిలోని కొన్ని పద్యము లద్ధనహితముగ నాకడ నాలకించి, యువసంవత్సరచైత్ర మునఁ దాను జరుపనున్న కల్యాణోత్సవమున కేతత్కృతివరన మొక యంగము గావలయు ననునత్సాహముతో ముద్రాభృతి నొనఁగి, శీఘ్రగతి కీకృతిఁ బ్రకటింపఁ గోరెను. ఈ కోరికయే పూర్వోక్త మగు నావిశ్వాసమునకు ముఖ్యకారణము.

బాలభక్తుఁ డగు సీశ్రీరామాచార్యునిచేత స్థాపిత మయిన శ్రీమద్భగవద్భారతసేవాసమాజ మఖిలజనమనోరంజక మగుచు నాచంద్రాంకము పెద్దిల్లుఁ గాక.

ఈ యార్తరత్నామణి నితఃపూర్వము సుప్రసిద్ధ మగుతమ యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికయందుఁ బ్రకటించిన తత్సంపాదకులకు మత్కృతజ్ఞతాపూర్వకవందనములు. అగ్రీజ యగుభక్తచింతామణి, నార్తరత్నామణి యనవరత మనువర్తించుఁ గాక.

కా. ఆమంత్రించుచు దారకాఖ్యుఁ బ్రతిపద్యం బార్తరక్షామణి
రామా యంచు రచించునాదుకృతి, శ్రీరామేందుకల్యాణ మ
త్యామోదంబునఁ జైత్రచైత్రము స్వగేహంబందుఁ గావించుశ్రీ
రామాచార్యుఁడు వేడె, ముద్రిత మొనర్పఁ భక్తి భావఁ దుదిఁ.

క. శ్రీరామాచార్యుఁడు కా
మారవయస్కుండు యువను మచ్చతకము స్వ
దారత ముద్రిత మొనరిచి,
శ్రీరామునిపెండ్లి విందుఁ జేసె బుధులకుఁ.

ఆ. తనముదుంబకులము ధన్యమై పర్జిల,
భక్తి రామచంద్రపాదయుగళి
సేవ వై శవాది నేయురామాచార్యుఁ
డఖిలశుభసమృద్ధి నలరు సతము.

వడ్డాది సుబ్బారాయఁడు.

REPLICANE P. O. MADRAS

శ్రీ రస్తు

శ్రీ పరమాత్మ నేనమః

ఆర్త రక్షా మణి.

శ్రీ సీతాజలచేతనాహృదయరాజీవస్ఫురద్వ్యోమణీ!
కానయోదంశు క్షమా క్షమణీ! కల్యాణాచింతామణీ!
హృదయాగ్నిస్తుతిపాత్రపాలకమణీ! నాల్మికసత్కృత్యుప
న్యాసాకల్పమణీ! తమస్తరణి! రామా! యార్తరక్షామణీ.

౧. అవివంశంబున భారతక్షీతి సయోధ్యకౌ మర్త్యతం దేవత సు
దృఢమై, సంక్తిరఘుండు తండ్రిగఁ, దత్తౌనల్య తల్లింగ, గా
రవ మూర్తిగఁ బెరింగి, సిత సతిగా, రాజై చిరం బేలి తీ
వవనిక, భక్తి భజింప నేడుఁ బ్రజ; రామా! యార్తరక్షామణీ. ౨

మ. జననందోహ మహాపుఁ గన్గౌన నదక్షం బంచ విశ్వంభరుం
డను వొందం దను భక్తి గొల్పి ప్రిజ, నై కానత్కరంబుం దరిం
పను సంసారము, ధారిణిక వెలసె భాస్వద్వంశరాజ్మౌళి యై
యనుచుం డ్రాఝలు; నీవ తత్ప్రభువు; రామా! యార్తరక్షామణీ.

కా. శ్రీనాథుం డని, చిన్మయుం డని, ఋషిశ్రేష్ఠుల్ ప్రశంసించి రే
లానిన్నొక్కని? సూర్యచంద్రగులజుల్ లాఁతుల్ సృష్టుల్ లేరేయెం
దేనిం గాని వచించిరే యటు? మహాత్మ్యస్థక్రియల్ సల్పరే
యానాఁ డావ్రభు? లీవు శ్రీహరివె; రామా! యార్తరక్షామణీ. ౪

మ. తనయుల్ సల్పినతప్పు లెప్పగిదివిధి నంగుల్ దయం దిద్దుకొం,
 డ్రనిశంబుఁ తమియించి; నీవ గుటి యిం; దారావణబ్రహ్మకుఁ
 వసజాతాసనుఁ డిడ్డచెడ్డవరముల్ పాటించి, లోకంబు లో
 మ, నరుం డైతి, వికుంఠ ధాముఁడవు; రామా! యార్తరత్నామణి.౬

శా. వైకుంఠంబునఁ దావకప్రియతమదావ్యఃపాలకుల్ శిస్తులై
 శోకింపం గని, వారి కిర్వురకుఁ దచ్చుద్ధాంతనేవాస్థితిఁ
 జేకూర్పం గద, యెత్త మర్త్యతనువుఁ నీకుం దటస్థించె; నౌ
 రా! కారుణ్యము; రాయి పాలకయి; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. నరు లాహారమె కాన, వారివలనఁ నాశంబు రా దన్నతిన్
 వరవారంబున వారి రావణుఁడు చేర్పం డయ్యె; వాదించినఁ
 నరులే కాపున నల్లె వానరుల; దానం దత్సురుల్ వానరుల్,
 హరి నీ వొట, ఘటిల్లెఁ దదవధకు; రామా! యార్తరత్నామణి.౭

మ. భువనక్షోభము రావణాదిదనుజుల్ పూర్వంబు గావించి; ర
 ట్లపుటన్ వారల దూషణంబు పొనరిం; తొగ గాని, నీయట్టిసా
 ధ్వననుం డౌనవతారమూర్తి భువియం దావిర్భవింపం గతం
 బవుటఁ, వారల కొప్పు భూషణము; రామా! యార్తరత్నామణి.౮

మ. అవతారంబులఁ దర్జనీప్రభృతు లౌహస్తాంగుళంబుల్ బలెన్,
 హావణిల్లుఁ వరునఁ మనోహరపురామాభిఖ్య మూఁ డున్నతిఁ;
 మివులఁ మూఁడిట మధ్యమంబువలెనే మించుం ద్వదీయంబు హ
 ర్యవతారంబు, మహోత్తమం బగుచు; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. బిరుదుం బొందెను దారకం బనుచు నీవే; రదిరాలృప్య కీ
 శ్వరుఁ డద్దానిమహాప్రభావ ముపదేశం బిచ్చె; గాశీపురిఁ
 మరణంబప్పుడు ద్రిప్పుదేహికుడికర్ణంబందుఁ దద్వర్ణముల్
 పారుఁ డూఁడుం; బరమాత్మ వీ వరయ; రామా! యార్తరత్నామణి.

శా. శాంతారాంతరవాసు లొఱుములు, స్వరస్థాదు లస్వప్ను, ల
శాంతంబున్, బహుభంగులం దమకు దుష్కువాదసంతానమ
త్యంతంబుం బొనరించుబాధ లుమవం బ్రార్థింప, మర్త్యుండ వై;
తంతే కాని, నిజానకుఁ హరివి; రామా! యార్తరక్షామణి. ౧౧

శా. సీతకృష్ణస్థితి మూల మాప్రకృతి గాఁ, జితృత్సుఖాత్ముం బరం
జ్యోతిం గా నిను నెంచి, జ్ఞాననిధు లొయోగుల్, దశాస్యాదిదు
ర్దైత్యోద్ధతులం బొకార్చి బుధబాధం బాసఁ, బృథ్వికృత సరుం
డై తం, డ్రాత్మ నెఱింగి నీమహిమ; రామా! యార్తరక్షామణి. ౧౨

శా. నీ వాపుట్టినచై తృశుధనవమిన్ సీతాంబకల్యాణముం
గావిం తెల్లరు, భారతక్షీతిఁ బురగామంబులం బల్లెలఁ;
భావింపన్ నిను నుంతు బిడ్డలకు నీనామంబుఁ బేమించి; భ
క్త్యావేశావహదై వరత్నమపు; రామా! యార్తరక్షామణి. ౧౩

శా. స్త్రీలోకంబున కొజ్జబంతియ గదా సీతాచరిత్రం; బతు
బాలప్రాయమునుండి పూరుషులకుం ద్వత్పాతచారిత్రముఁ;
భూలోకంబు తరింపఁ బుట్టితిరి నీవుఁ, నీకళత్రంబు; మీ
రాలక్ష్మీకమలేక్షణుల్; నిజము; రామా! యార్తరక్షామణి. ౧౪

మ. తమకే నన్యులకేని కష్టములు ప్రిప్తం జాతఱిన్, సూరికృ
త్యమునేక బాపపుంగర్మమేని, కనిన వ్ధాలించినపుఁ, మహా
యమబాధం బడుప్రాణిఁ గన్నపుడు, నై కాపత్తులన్, నీదునా
మమె కా, మానవులుచ్చరించెదరు; రామా! యార్తరక్షామణి. ౧౫

మ. హృదయస్థం బగునర్వకల్పషముఁ బై కేగం గ, నాద్యక్షరం
బు దెఱిగ్ ముగ్ధలవాఁకిటిగ్, సరగునన్ మూయున్ ద్వితియంబు, లో
నది వెండిం జొరకుండఁ; దారకము నా, నాఖ్యం ద్వదీయంబు, నే
నదియే కారణ మంచు నెంచెదను; రామా! యార్తరక్షామణి. ౧౬

మ. కలుషప్రాయపుజీవనంబును ద్రుటిం గావించెడున్ స్వచ్ఛమున్
దలఁపంగాఁ గతకంబు వోలెను భవన్నామంబు భవ్యంబు; మ
ర్త్యులకున్ ముగ్ధుడ నక్కఱ నొసకలమున్ దొల్లొల్లఁ గల్పించి తీ;
వలసున్ కానరు దాని వాడుకొని; రామా! యార్తరత్నామణి. ౧౭

శా. మీవంశంబున కాదుగఁ జొరికి, పవల్ ముంబం గనన్ వచ్చుచున్,
గావించుం దని వేముచేతులను సంతాపంబు లోకాళి; కిం
కీవో, కానఁగరాకయుం, బాగు రేయిం ధాత్యైఁ జూదాగ్రికితం
బై వెల్లొందెడుచేరఁ గూ రైలని; రామా! యార్తరత్నామణి. ౧౮

శా. మాలల్ మాదిగబోయవాండు మొదలొమర్త్యాధమప్రాతముల్
మైలం బాసి తంబు వేలు గలదే మార్గంబు? నీనామము
మే లొమంశ్రము వాండ్ర; కిందు గుణి వాల్మీకిండ్ర; హేమంబు గా
దా లోహంబును స్పర్శవేధి? రఘురామా! యార్తరత్నామణి. ౧౯

మ. తలక్రిం దైనను మంచివిత్తు, ఫలవంశం బైననేలన్ మహా
ఫల మీఁ జాలు; మరానురా యనుచు నవాల్మీకి నీనామమున్
దలపైఁ బుట్టలు పెట్టునట్లు పవమాం దాఁ జల్పి, కల్పించెఁ గా
వ్యలలామంబు, భవచ్ఛతోమును; రామా! యార్తరత్నామణి. ౨౦

మ. అమరించెం గవి వేము కొక్కటిగ, గాయత్రీనుహనులైనరా
జమువర్ణంబులు; నాలు గిర్వది సహస్రంబున్ ఋషిప్రోక్తముల్
విమలత్వచ్ఛరితంపుజ్లోకములు; తద్విఖ్యాతసత్కావ్యమా
ద్యము, చాటుక జగతిభవన్మహిమ; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. చెడపురుషల్ మెయిఁ బుట్ట వెట్ట, దపమున్ సిద్ధింపఁ గావించి, శా
రద నాల్కన్ నిల, నూన నారదుండు కర్ణంబందు, వాల్మీకి, బ్ర
హ్మదయన్ సర్వ మెఱింగి సచితఁ, గావ్యం బల్లి దా మోక్షసం
పదఁ జూతాడె; మనుష్యమాత్రుండవె? రామా! యార్తరత్నామణి.

శా. *నీ వత్తోల్కవి కర్థమే, నవనియేనిక, దానముం జేసి యుం
దో విష్ణుం డనిపించుకో ననినఁ, దద్యోగింద్రుఁ డాద్యం గృతిక,
గావించుడు భవద్భవంబునకు వెన్నెక; జ్ఞాననేసిగ్గుబునక
దానిం గాంచి రచించె నంపు రిది; రామా! యార్తరత్నామణి. ౨౩

శా. కొవ్వెంబును నారి గట్టఁ, గనుకుల్ గాయల్ దిసక, బంబుకోఁ
జాఁచు పూచి, యుండ నాగుడిసెల్, నన్యాసి కొం డేల? మో
త్నాకేరక రచించె నీచితఁ గావ్యం బాది వాల్మీకి, ని
న్నాపద్యాపతి గా నెఱింగి మది; రామా! యార్తరత్నామణి. ౨౪

మ. కవులందుల గనుపట్టఁ గొండఱయెడల గక్కుర్తి; వారల్ ప్రశం
న విశేషంబుగ మర్త్యు, స్వర్గతకు మించక జేయుచుం; ద్రండునక
రవకున్ రాతికి భేద మేమి పాలియన్ రామిక, మహర్షి డ్యకా
వ్యవిభున్ సెక, నరుఁ డందు రొక్కొకరు; రామా! యార్త
రత్నామణి. ౨౫

మ. మును యయ్యెం గవి యయ్యె బోయ, జపమన్ ముక సల్పి నీనా
[మముక;
గనె నీతం గపి, కంఠ దాఱి చులుకం, కైఁ బాల్చి నీముద్ర; నిక
మనుమందుక మనుజులకు పెట్టెకొని, సంసారార్థ వం బీది, చ
య్యస ముక్తిం గది, పశ్చయంబుగను; రామా! యార్తరత్నామణి.

పా తాం త ర ము .

శా. *నీ వత్తోల్కవి కర్థమే, నవనియేనిం, దానముం జేసి యుం
దో విష్ణుం డనిపించుకో ననినఁ, గన్గోకే నినుం, దత్కృతిక
గావించెం, గద డెల్ప నారదుడు, ప్రజ్ఞన్ బ్రహ్మ యీఁగా, నతం
డావాగ్దేవి వసింప నాల్కుకొన; రామా! యార్తరత్నామణి. ౨౩

మ. శ్రుతులు శాస్త్రములు బుర్రాణములు, దారుల్ మంచికై మ
[త్త్రసం

తటికిం జూపు హితోక్తులక; నడిచి తన్నార్గంబులందు మను
వ్యత ధన్యం బొనరించుట కుపదేశంబీయఁ గట్టాలకుం
బ్రతు కీ పంతయు ధారవోసితివి; రామా! యార్తరత్నామణి. ౨౭

మ. వడుగుంగుట్టెడనై వసిష్ఠజనుల్ నంపంగ, సైదోడు వెం
బడి రాఁ, గొళికుసల్పుజన్మమును గావల బోయి, మారీచునికొ
జడధిక్ వ్రాల్చి, సుబాహుఁ గూల్చితివి, తన్నొనిప్రసాదంబునం
బడయం గాంచి మహాశ్రుశ్రుములు; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. పడఘాళి శిల భామ యయ్యెఁ; బ్రబలత్ పైకెత్త శక్యంబు గా
నిది, విల్లెక్కిడుచోఁ దునింగె; నృపులకొ నెన్నాడిముయ్యేడుమా
ర్లు, దలల్ గొట్టినదిట్ట, నీయెదురఁ గే లోడ్చెన్; చిత్రంబు నీ
యది చిత్రం, బతికూనుచుంబు గద; రామా! యార్తరత్నామణి. ౨౯

మ. వనితం జంపిన, నద్ది శూరతకు లోపం బంచు, నుశ్శీల శూ
ర్పణఖం బుచ్చితి చెక్కి ముక్కునెవు; లుగ్గం దాటకం, బ్రహ్మఘా
తినీ గానక, గురునాసతిం గెడపి ఖ్యాతిం గాంచి, తాబాల్య మ
త్యనఘల్లాఘ్యగుణాకరుండ వని; రామా! యార్తరత్నామణి. ౩౦

మ. తల దండ్త్రాగర మంత పిండినఘణింద్రంబుం బలెం, బుచ్చమం
దలిము ల్లాఢ్చీసమండ్రగబ్బవలె, హస్తంబందు బల్లండ్రగొ
డ్డలి చూపట్టెడురాముఁ డొప్పె, విలుతోడం జేతఁ దత్తేజ మీ
వలనాఁ డధ్వమునందు నాఁచికొన; రామా! యార్తరత్నామణి. ౩౧

మ. భవుఁ డేమేఁ దలపెట్టెనే నిజధనుర్భంగప్రసంగంబు, భా
ర్గవరాముండు మహాభిమానమున మార్గంబం దెదుర్కొ నినున్
శివశిష్యుండ నటంచు ? నందులకు నీచేఁ గాంచె నాతండు త
గ్గవమానంబును, గర్వభంగమును; రామా! యార్తరత్నామణి. ౩౨

మ. పునకల్ వేచి భూమినుండి నికిల బో బన్న పెన్నిచ్చెనన్,
 పునకల్ చేసెను, వీర నెక్కి డినీతూ పొందు, ద్వీపస్థులై
 పునచున్ మర్త్యుల, ద్రుష్టులైదుల, మ్రందించెన్ మఱిందున్,
 [నమున్

పునపల్ భార్గవు, డబ్బి, వేడనిన; రామా! యార్తరత్నామణీ. 33

శా. కైకం దూఱుట సీమచిత్తమునకుం గప్పంబుగాఁ గోచినన్,
 లోకుల్ మానరు; తల్లి కెక్కుడుగఁ దిన్నుం గాంతుచో, దొత్తువా
 కాకర్తించి, నిజేశుఁ గోడ్పఱిచి, నీ కారణ్యవాసంబు దా
 నాకాంక్షించి, వరంబు గాఁ బడసె; రామా! యార్తరత్నామణీ. 34

మ. భవదీయానుజలత్కణుండు, మును నీపా వ్రేసెనెన్నాపఱే
 నవతారం బనిపించె, బుస్సని, యతం డాతండ్రిపైఁ, గైకపై,
 హవిచే నగ్గియుఁ బోలె మండి, వసవాసాజ్ఞాశ్రుతిన్ వీరమై;
 నవినాభావము నీకు నాతనికి; రామా! యార్తరత్నామణీ. 35

మ. మణిసింహాసన మెక్కుపాదములకుం బాటిల్లె శైలాధిరో
 హణ; మూనెన్ మఱిపాల్ జడల్, మకుటభూషాంధ్రాంగకం; బుత్తర
 త్కణమం దాన దేటుంగ రెవ్వరు; భవత్సంసిద్ధపట్టోత్సవం
 బణఁగారెన్ త్కణదాంత మాసరికి; రామా! యార్తరత్నామణీ. 36

మ. నది దాఱించె గుహలుండు మున్; శబరి పండ్లం బెట్టెఁ దర్వాత; న
 ప్పిదపల్ భానుజతోడ నేస్తమును గల్పించెన్ హనూమంతుఁ; డ
 య్యది యిమ్ముఁటికి సాటి గాదు త్వదరణ్యవాసవృత్తంబులం;
 దది, య, ద్దయ్యది, భక్తిపూతములు; రామా! యార్తరత్నామణీ.

మ. తలవాకింటి నెఱుంగనట్టినతి, కాంతారంబులన్ మెట్లఁగా
 వలసెన్; బే ర్విని యుల్కుభీరువు, నిలం బాటిల్లె నేతచ్చరా
 రులమధ్యంబున; హా! విధిం గడవ నేరుం జాల; రంతఃపురన్
 మలయం బుట్టిననీత కెట్టిగతి; రామా! యార్తరత్నామణీ. 37

శా. పాపాదోగ్ధము పర్వశాల, పరివారం బుగ్రసత్వోఘముల్,
ఘానలబంబు జోరునాకుం బట్టులబటపుల్, కందాది రాజాన్న, మా
వాసంబుకో వని, నల్కలంబులు జరివస్త్రంబులుకో నీకుం గా,
హా! సీతాయుతి బుచ్చి జేండ్లటులు? రామా! యార్తరత్నామణి. ౩౯

శా. చేశం బాపము, మేన నల్కలములుకో, శీర్షమునంమం జడల్,
సీతాలక్ష్మణు లుండ ముందు వెంకట, జెల్లి పం బిత్రాక్ష, మ
రైతేయోగిమృగేంద్రకంటకభయస్థానాటవికో, వీతశం
కాతంకసిథి సంపదించితివి; రామా! యార్తరత్నామణి. ౪౦

మ. నెలకాలం దనరాదుకుట్టిమములకో మెట్టంగం బన్నున్ నీ
లలనారత్నము, నీపుం, దమ్ముడును, ముండ్లం గండ్ల నేలీల వ
ర్తిలంగా జాలితి? రే దలంచెదను, గూర్మికో బంధుకో, నేలతో
య్యలి మీకిమ్మొనరించె గాన నని; రామా! యార్తరత్నామణి. ౪౧

మ. అటవీసంచరణంబు సత్యమును వంశాచారమే నీకు; బా
నటగాఁ జంద్రమతీసతీమణి, హరిశ్చంద్రుండు లేగంతుతో
నెటు కప్పంపడె; యుష్మదస్త్రగురుఁ డీ వృత్తాంత మాద్యంతముం
బటు వోదెల్పును బూసగుచ్చినటు; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. అకటా! యర్వదివేలయూడున మహాయాగంబు సాగించి, పు
త్రకులం బంక్తిరథుండు గాంచి, తుదకుం బ్రాణాలు నీమీఁదఁ బె
ట్టుక, హా! రామ! యటంచు మైదొరంగె నండుకో; మేలెకా, మోక్షదా
యక, మాతారకహంత్ర మజ్జెఁ దుది; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. కనినకో నల్వరు సూనులం దశరథత్నాభర్త, కట్టా! భవ
జ్జనకుం, ఊదె నపుత్రసన్నిధి మృతికో శాపంబుచే; బాపపుం
బని, యేదైన నెటుంగకే నలిపినకో, బాపింత్రు వా రాఫలం
బనఁ, దార్పణగఁ దోఁచుఁ దన్మృగయ; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. పదుమూడే డేడులు, పుష్పసల్లవరణతైక్రికాదికందర్శనం
పద కేకాస్పద మైనకాన, విలసద్భార్యాయుతిక్, బ్రహ్మచ
ర్విశం, గాలము పుచ్చుమానవుల డేవం డన్యండు ప్రాయంబునక్;
మది ని న్నెంతు సుఖోక్షణం డనియె; రామా! యార్తరత్నామణీ. ౧౪

మ. ఎలుగుంగొడ్డులొ, కొండముచ్చులొ, మఱిం కేకోతులొ, రావణుం
గెలువక్ సాయము లంకక గల్లె; పడవిక్ ని హొంటిమై మానవా
దులఁ బద్నాలుగు వేగురక్ రణమునం ద్రింపక్ సమర్థుండ వై;
తలవే యప్పని మర్త్యపూత్రునకు? రామా! యార్తరత్నామణీ.

మ. అడవిం బగున మండుచుండ సనివార్యత్వత్ప్రీతాపానలం,
బెడగా నూడనిఁబాడ కాశరగణం, బేతెంచి పైదూఁకెడుక్,
మిడుతుల్ నిండకఁ డిత్స్వరూపమున జన్మింపంగఁ బోలుక్; భయం
పడ కొండే నటు మూఁగి మ్రగ్గెడునె? రామా! యార్తరత్నామణీ.

మ. అకశేషం బగునం డ్రీపాయకర; మట్లాతాటకాపుత్రు లి
ర్వరలోఁ ద్రుంచి సుబాహువుక్, మిగిలిచెం గ్రూరాత్మ మారీచు నీ
మరుదస్త్రం; బెడఁబాటు వానికతనం బాటిల్లె నీకింకిక్;
హరిణం బై కనుఁబ్రామె వాడె గద; రామా! యార్తరత్నామణీ.

శా. ద్యోవిధిక్ వడి రావణుండు గొని పో, దుఃఖార్తయై నీత, తక్
గావం గూ యిడ, దాయఁ దాకి, తెగి టెక్కల్, కూలి, వేచావనై,
తోవం దోచుజటాయుసంత్యవిధిఁ బుత్రుండుంబలెం జల్పి; తా
హా! విశ్వైకకృతజ్ఞతానిధివి; రామా! యార్తరత్నామణీ. ౧౫

శా. ప్రారంభంబున స్వకార్యముల భావ్యర్థంబు చూపట్టెడుక్
జూ, రూపింపంగ; రావణాసురుండు గొంచుంబోయి యానాఁ డశో
కారామంబున భూమిజాత నిడినాఁ, డారామశోకంబు చ
ల్లాటుక్ వేయన సన్నిమిత్ర మది; రామా! యార్తరత్నామణీ. ౧౬

మ. సరమాతోచితవర్తనఁబులును గానక రాకపో, వెంచ నీ
చరితంబందును; మాయలేడివెనుకం జాపంబుతో బోవె? బం
గరుజం కుండునె? కొండగుండు లగలంగా నేళ్ళి తీ వాల్చికై;
యరయన్ నీ వొకమాయమానిసివి; రామా! యార్తరత్నామణీ.

శా. భావంబుం బరికింతు గాని, మఱి పైపై వేచి నీ వారయం
బో; వాబోయత కాస నెంగిలిఫలంబుల్ వెట్టఁగా నాడు, మే,
లొవిందుం బలె నారగించి తవి, యాప్యాయంబుగా; నిన్ను సం
భావింపం దగుకాన్క భక్తి సును; రామా! యార్తరత్నామణీ. ౧౨

శా. కేయూరాదివిభూషణంబులను సుగ్రీవుండు దోతేర, నీ
తామోషామణి వొనొ కావొ యని, నీతమ్ముం బరీక్షింపు మం;
టాయాలోచన దోచులోపలను నీ దాచూపు బాష్పాకులం
బాయెం; బోలిచె నూపురా లతఁడు; రామా! యార్తరత్నామణీ.

మ. ప్రియజాయావిరహంబు, కాంతమృతిఁ బ్రాప్తింపంగ, నెట్లెనియున్
నయింపక వచ్చును గాని, శత్రుకృత మైనం దుస్సహం; బందునక
జయశీలుం డగునిన్ను బోటి కది నిచ్చల్ అంపపుంగోతె; యె
న్నయినం దాన జనించు వేదనలు; రామా! యార్తరత్నామణీ. ౧౩

శా. కాకం బట్టిని బోలె నీచిలుకునం గాంతారవాసంబునం,
బైకం బెల్లను బాసె నీపలుకునక భార్యావియోగంబునక,
గాఁకం దూలిచి లోకులక మనుచుతోల్కా రెట్టు, లట్లద్ది, నీ
కాకాలంబున దుస్సహం బగుట; రామా! యార్తరత్నామణీ. ౧౪

శా. కాకిం గోకిల యించుమించుగ నొకాకారంబునం దోచెడిం
గా; కంతస్వర ముప్పు గప్పుర మనంగా నొప్పు నారెంటి; కిం
తే కా కౌ నవి గర్భశత్రు; లొకదానిం గేర కుండంగ నొం,
డాక న్నెల్లును, వాని కూడ్చితివి; రామా! యార్తరత్నామణీ. ౧౫

మ. కడగండ్లం దొలగింపు మం చెవుడు నీకాంతారవాసంబునక,
బడుచుం దైన్యము, వేల్పు నేని నయినం బ్రాధింతుటల్ గానరా;
పుడుపం గోడులు నీకు, నీపయి నొకం దున్నం గదా వేడుకో;
అశ లన్నట్టిది నీకు వేడబము; రామా! యార్తరత్నామణి. ౫౭

శా. వాలిన్ వృక్షముచూటునక నిలిచి చావం గొట్టుటం దక్క, నే
మాలిన్యం బయ్యేని వేగి ల్మడచి, యుష్మచ్ఛర్యలం జూప గా
జాలం; డందులధర్మసూక్ష్మత గనక శక్తుండు వాల్మీకి యే;
యాలిం దమ్మునిదాని, వాలి గొనె; రామా! యార్తరత్నామణి. ౫౮

మ. తొలుతక సీదుపరాక్రమం బరసి, నీతో నల్పునఖ్యంబుచే
నలుకుం బాసి, స్వభార్యతో బడసి రాజ్యం బన్నదారక, బయిన్
జెలిమిన్, నిన్, దలపెట్ట కర్కజున్, డతిస్త్రీలోలుడై యుండ, నీ
యలుగుం దెల్పి తొలంచి తత్తగులు; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. సరసీజాంతరకర్ణి కాకృతిని హస్తంబందు నీముద్దుటుం
గర మొప్పన్, హనుమానుడ డర్ణవము చుల్కుందాటి, గాలించి మా
పు రహస్యంబుగ లంక, నీతఁ గని, త్వన్మద్రక్ సమర్పించి, కృ
మ్మటి తచ్చీర్షమణిన్ నినుం దరిసె; రామా! యార్తరత్నామణి. ౬౦

మ. ధరియించె దనహస్తమందు, నిజచిత్తంబందు, నీముద్ర; య
బ్బురమే మారుతి యొక్కగంతున మహాంభోరాశి లంఘించు? టా
వారి నీతం గనుమాతృతో మరలెనే? యాలంక, నీలంకలా
వరయం జల్పెను భన్మసాత్కృతము; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. పరదారాపహృతిం బ్రీతిష్ఠ చెడు; సంప్రాప్తించు నాపత్పరం
పర; నీతక విడు మన్న, నన్న సభఁ గోపం బెత్తితక దన్న, నీ
దరిఁ జేర్కొన్న విభీషణుం దనుజు, నీతమ్ముం బలెం గన్నపు
ణ్య! రఘూత్తం! దయాపయోనిధివి; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. ఎడఁబాటుం దవకీలి, కోర్కెశిఖయుక్, హృద్విధి మండించునిక్
జడిపింపంగ, మహాతి నిండ్రు మహిజక్ నిల్చి, ఖండింపంగ
మెడ, నబ్బంగరులేడిచుటి నని దానిం దల్పలే కొందునీ
యడలుం, బెల్చి విభీషణుం మడిపె; రామా! యార్తరత్నామణి. ౬౩

మ. కటకుంగొడ్డట నెన్ని, యెన్నుడవల్ ఖండించె మన్నీల వా
పుణ్యయల్ ముండటిరాముం, డన్నితల లీవుక్ రావణబ్రహ్మవే
తఱుగం గాంచితి, హృత్సుధాకలశవృత్తాంతం బెఱింగింప కే
మఱెఁ గానం దొలుతక్ విభీషణుఁడు; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. వనవహ్నిప్రతిహానశోకదహనజ్వాలావలీఢంబునం
దనపాయస్థితిఁ దానకీనహృదయంబం దొప్పనై దేహి, లం
కను దా నొక్కముహూర్త మగ్గి నిలువంగఁ జాలు ట్టబంబె! య
య్యనలుండుక్ సతి సంటలేడు సుమ; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. అరియాకుల్ బలె, నెంతవారలకునే నాపత్తులుక్ సంపదల్,
దిరుగం గాలము, వచ్చు వంతుమెరు; నేదిం గాద యానెడిటం
దిర; మిక్కట్టలఁ గాచు ధైర్యమ యనక్ పృష్టాంత హాదీవ; శీర్
హరికిక్ నీకె ఘటిల్లెఁ గష్టములు; రామా! యార్తరత్నామణి. ౬౪

మ. భవదంస్ర్యభృటసంబు గాతమికి సంపాదించె భాగీరథీ
ప్రవరత్వంబు, బదర్యరణ్యముఖతీర్థశ్రేష్ఠతల దండకా
టవికిక్, హైమనగాదు లొందినప్రతిష్ఠన్ రామనామాదికిక్;
భవనాశంబు భవత్సదాంకనము; రామా! యార్తరత్నామణి. ౬౫

మ. తనకుక్ విశ్రేవసుండు తండిఁ, పులస్త్యబ్రహ్మ తా తైన, దు
ష్టనిశాటుం డయి రావణుం, డఖిలవిశ్వేభముం జేయుచుం
టను, వానిం దునుమాడి, బ్రహ్మవధ గానక్, రామలింగేశ్వరుం
డన సేతుస్థలి నిల్చి తీశ్వరుని; రామా! యార్తరత్నామణి. ౬౬

మ. శివలింగంబుఁ బ్రతిష్ఠ నల్పితివి తత్సేతుస్థలిఁ భక్తి, వి
ష్ణవతారప్రథితుండ; వీశ్వరుఁడు ని న్నాయాంజనేయాకృతిం
నలుఁ రేయి భజించు భక్తుఁ డగుచుఁ, ధావింపఁ దత్త్వంబునం
విభేదిం బగు మీకు నిర్దురళ; రామా! యార్తరత్నామణీ. ౧౯

శా. వేదోన్మారక! మంథభూధరధరా! పృథ్వీసముద్ధర! స్ర
ష్టాదోపాసిత! యాచనామహృతబలైశ్చైశ్చైశ్చ! సుష్టేష్వన
చ్చేదీ! కైవధనుర్విభంజకుండ! సుశ్చేష్టతిశ్రీవాదిన
ర్యాంపాణిమరుశ్శణిఁగిదర! రామా! యార్తరత్నామణీ. 20

శా. భట్టాకంబులచేత, నానరులచే, వారాశిఁ గట్టింపఁ గాఁ
జెల్లుఁ వారధి యేనరాధిపతికి? నీతాపహరిం బగఁ,
ముల్లోకంబులు గెల్చి విక్కుదనుజుం, బోకార్చి రాఁ గంటి శుం
భల్లీలం బురి; కంబుజాత్ముండవు; రామా! యార్తరత్నామణీ. 2౧

మ. సరి చూడం బొగలేఖ పైఁ దనరుభాస్వజ్జ్వాలతో, నట్లు ని
ల్పిరొ నాఁ, జిచ్చున నేకవేణి యగుచుఁ వెల్గాంది, సాశీల్య మె
ల్లరకుం దెప్పినసీతతోఁ, గనఁ బ్రజల్ బల్వేడ్క, విచ్చేసి తం
బరయానంబున నీ నయోధ్యకును; రామా! యార్తరత్నామణీ. 22

శా. శ్యామంబై నవనీరదంబు నయనాహ్లాదంబు గావించున,
ట్లామోదంబు ఘటించు నుల్లమునకుఁ ధ్యానింప నీమూర్తి; నీ
నామం, బాకృతిఁ గాంచి, నీకుఁ బిత యస్వర్థంబుగాఁ బెట్టె; నా
హా! మోహించిరి నిన్ మహామునులె; రామా! యార్తరత్నామణీ.

మ. వనభూమిఁ సరిగాఁ జతుర్దశసమల్ వర్తింబ, వైదేహితో
ననుగూడమ్మునితో నయోధ్యకు మహాహ్లాదంబుతో వచ్చి నిఁ
హనుమన్ముఖ్యవిభీషణపృముఖులుఁ, నైకప్రభుల్ చుట్టి, జే
యనఁ, బట్టంబును గట్టుకొంటి గద; రామా! యార్తరత్నామణీ. 2౩

మ. భరతుం బేర్కొని పేరుకో నొరుని సాపత్నాన్యజుం గాంతుమే?
 ధరణీరాజ్యముఁ జేశఁ దల్లి యిశ, నాతం డన్తి గై కోక, త్వ
 ద్వరపాదూద్యయనేవఁ జేసి, తుదకుం బద్నాలు గేం డైన, సం
 బర మారం ద్వనధీనముం జలిపె; రామా! యార్తరత్నామణి. ౭౫

మ. హనుసుం బోలెడుభక్తుఁ డుండునె? మణిఁగింబుఁ బట్టాభిషే
 కనిమిత్తోత్సవవేశ, సీత వయవం గంఠంబునం బ్రేమమై,
 దన కింపై నవి రాసువర్ణములు తద్రత్నంబులం గానరా
 వని, యాభూషను దోసి వేసె నట; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. ప్రమ దోత్కర్ష మునం బ్రజల్ బడుక, ధర్మంబుఁ నడన్ నాల్గుపా
 దములఁ, వ్యాధులు త్నామడామరము లుత్పాతంబు లేగోడు లే
 క మనన్ లోకులు నూఱుహాయనములున్, త్నానేలవే రామ రా
 జ్య మనంగాఁ బదొకండు వేల్ సమలు; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. అవనీశుండు ప్రజాతతిం బలెనె వర్ణాచారధర్మంబులుం
 దవుఁ బాలింపను; విడ్వరంబు లొదవుం దదీతిఁ గాకున్న; శై
 శవసంప్రాప్తను విప్రపుత్రకుమ్మతిన్, శంబూకునిం బొందఁ జే
 యవె నీ వారసి దండకాటవిని; రామా! యార్తరత్నామణి. ౭౬

మ. మనుజాధీశులు లోకరంజనము సామాన్యంబుగాఁ జూడ, కి
 చ్చను వర్తింతు: ప్రజానుకూలతయె యుష్మచ్ఛ్రుఖ్యకృత్యంబు; ప
 త్తనమం దై నడనప్రవాద ముడుపం, ద్వజ్జాయఁ, జూలాలి, న
 త్యనఘం, జానకి, గాన కంపితివి; రామా! యార్తరత్నామణి. ౭౭

మ. పలుపూఁబోండ్లను బెండ్లియాడు టవనీపాలన్వభావంబు; నీ
 వలె ముల్లొకములన్ వినంబడెడు, నెవ్వం డేకపత్నిప్రతుం?
 డిలు వెల్పించుట సీతఁ, దత్ప్రతిమతో నీ వశ్వమేధంబు ని
 ర్మలతం జేసితి వార్యసమ్మతిని; రామా! యార్తరత్నామణి. ౮౦

మ. బ్రతు కంతఃపురమధ్యమంను, నిజకార్యస్థానమం చెప్పు యా
పితముం జేసెడుతేని, కెట్లగుం బ్రహ్మచర్య గృహింపు సను
క్షయం సౌఖ్యానకు సామె తియ్యెం గడ త్వద్రాజ్యంబు; వేయేల? నీ
యశికప్తంబున కన్యయే ఫలము; రామా! యార్తరత్నామణి. ౮౧

మ. అభియాత్యాశరభీతి గాంచ వెపు డావం వైస; లోకాపనా
దభయం బెక్కుడు దోచు నీకడ; సయోధ్యం దశ్రుజానన్నిధి
శుభచారిత్రను నీతం గోతి పుష్కళప్రమాణంబు; రా
మ భువి జొచ్చె దుడిం దదర్శమము; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. తనజన్మంబునకుం బ్రయోజన మనదైతేయనాశంబ కా
వున, నకార్యము నిర్వహిల్లుటను దా భూగర్భముం జొచ్చి, వ
చ్చినదారిం జనె చుష్పవాదపుమిషా నీతామహాదేవి; నీ
మను వెల్లె విరహవ్యధం గడచె; రామా! యార్తరత్నామణి. ౮౩

మ. కరుణం బొందె నొకో మహాపురుషునాకారం బబంచున్ మదిన్
స్ఫురియించున్ భవదీయ మైసచరితంబుం గాంచినన్; జానకీ
విరహం బొందకముందు తండిమృతిన్, భీమాజి సౌమిత్రి ము
మ్మరపుమ్మార్చును నెంత వందురితి? రామా! యార్తరత్నామణి.

శా. తారంబుల్ పగడాలు లో నగుమణుల్ తామగ్గి నై బుగ్గి, ని
త్యారోగ్యం బొనసూర్పు రోగులకు; నీవారాటముం బొందుచున్,
నీరాజ్యప్రజకష్టముల్ దొలఁచి శాంతిన్ నేమముం గూర్చి; తా
హా! రాజన్నుడి సార్థకంబుగను; రామా! యార్తరత్నామణి. ౮౫

మ. మనుజుల్ దుష్టులబాధ తేడ్లకడ సామాన్యంబుగాఁ జెప్పి కొం
డైనయం; బట్టులు మొట్ట వెట్టెడునె తిర్యగ్జంతు లెందేనియున్ ?
శునకోక్తిన్ విని శిక్ష చేసితివి భిక్షున్; నీ మహాపాలనం
బనుకూలంబు నమస్తజీవులకు; రామా! యార్తరత్నామణి. ౮౬

- శా. ఏనాఁ డేలెనా భారతక్షీతి, చిరం బేకాశపత్రంబుగా,
నానందాంబుధి నీడ భూప్రజ, లయోధ్యం బొల్చి నీమూర్తి, నే
రీనాఁ డట్టులె హృత్ప్రసంచ మఖిలం బేలున్, రసజ్ఞోరున
మూనాస్థానిని గొల్చుదిద్ది; రఘురామా! యార్తరత్నామణీ. ౮౭
- శా. నీమూరణ్యనివాసపుంగుఋతులన్ నేడుం గనుంగొం; డ్ర వే
వా? యేకం బగుకృక్కు వాయసమునాస్వంబందు, సంభోధి న
త్యాయామం బగునేతు; వివిధ సతమున్ ద్వద్వివ్యతామామష
త్వాయోగం బెఱిగింప సాక్షులును; రామా! యార్తరత్నామణీ.
- మ. బహుధా నీహృదిఁ జేసె వేదనలపాల్ పాపిష్ఠుఁ డారావణుం;
డహితున్ వానిని బుత్రిమిత్రిసహితం, బట్లాహవక్షోణిలో
నిహతుం జేసి, తదుగ్రవిక్రమములన్ విం చెంతొ స్లాఘించి; తీ
వహియుందుం గుణమే గ్రహించెదవు; రామా! యార్తరత్నామణీ.
- మ. తలిదండ్రుల్ గలబిడ్డలుం బలెను భక్తవాత్స, మేభార మా
దల లేశంబును లేక, లోకమున నీతామాత, నీ విరురున్
గల రన్నమ్మిక, నోలరాడుచు మహానందాల్లి, జీవించుఁజు,
మృలజ శ్లన్న వెఱుంగ కెల్లవుడు; రామా! యార్తరత్నామణీ. ౯౦
- మ. అమరజ్యేష్ఠముఖార్థితా! దశరథజ్యౌభర్తసత్పుత్ర! సం
యమియాగారిసుబాహుజీవహ! యహల్యాశాపరూపఘ్న! శ
ర్వమహేష్వానసభంజనా! జనకజాప్రాణేశ్వరా! జామద
గ్న్యమనోగర్వహశౌర్యధుర్య! రఘురామా! యార్తరత్నామణీ.
- శా. నీచారిత్రము క్షీరసీరధి; యటన్ నీసద్గుణంబుల్ మణుల్;
నీచుల్ రాక్షసు లందులో మకరముల్; నీవే మహావిష్ణు వం;
దాచంద్రానన నీత తత్తనయ; నే నానక్తిమైఁ దద్రీసం
బాచాంతిం బొనరించుచుం దనియ; రామా! యార్తరత్నామణీ.

మ. మును సల్పించితి నందనందనశతంబున్; భక్తచింతామణీ!

యని పొడించితి వెన్నున్; గట్టమునఁ గృష్ణా! యాపదుధారకా!

యని నుడ్వించితి పిమ్మటన్; ముదిమి సర్వాఘాపహం బొట, న

న్నచిసిం ధీభవదాఖ్య తాంకము; రామా! యార్తరత్నామణీ.

మ. ముదిమి వెండియుఁ దోచు నై శవ గుణంబుల్ దేహి, కన్నాటద

ప్పడు; చిన్నప్పడు నీదుమోలఁ జిలుతల్ వాయించుకొం చింపుగాఁ

బదముల్ వాడుచు సల్పితి భజనమున్; వార్ధక్యమం దీగతిన్

బదముల్ నీవి భజింతు మత్కవిత; రామా! యార్తరత్నామణీ. ౯౪

మ. సరలోకప్రభుకొల్వు సల్పి బలిమిన్, మత్ప్రాయపున్నాళ్ళు, ద

ద్వలభంబును బొందుచున్, ముదిమి ద్వత్పాదంబులం గొల్పెదం,

బరలోకప్రభు వొట; నీకొలుపునం బాటిల్లినన్ మెప్పు, నే

మరలం గొల్పుట గల్గ దేప్రభువు; రామా! యార్తరత్నామణీ. ౯౫

మ. చరమావస్థను గాఢి బ్రాణి, కుడిపార్శ్వం బెత్తుఁ బైకందు; ర

క్కరణిం దారకనామ! వృద్ధదశ రాగా, శాతమితీరస

త్పుర మారాజమహేంద్రమందు హృదయంపుండమ్మి నీవంకకున్

మరలెన్; సంస్మృతితంతువుం దునుము; రామా! యార్తరత్నామణీ.

మ. అపురూపంబుగ వేలు లక్షలును సప్తాహదులన్ రాణ్మహేం

ద్రపురంబందు భజించుపావనభవన్నామంబు నాలించి, రే

లు పవళ్లుఁ బ్రతిగేహమం, దెలమి స్త్రీలుం బూరుషుల్ గొల్పునీ

యపవర్గప్రదపద్మయిం దెలుతు; రామా! యార్తరత్నామణీ. ౯౬

శా. రామా, లక్షరమాలయం దతిపవిత్రంబుల్, మహాగోత్రస్థముల్;

నామంబై భవదీయ, మెల్లకడలన్, మాక్షికగోక్షీరద్రా

క్షామాధుర్యధురీణత్ బ్రజలనాల్కల్ నిచ్చ రంజించు, చా

హా! ముక్తిం జలువుం గరస్థ మవి; రామా! యార్తరత్నామణీ. ౯౭

మ. నయనున్ హాయిగ భోగభాగ్యవిభవైశ్వర్యాదులం బుచ్చువాఁ
డయినన్, లోకులకష్టనష్టముల నెట్లాతం డెఱుంగం గలాఁ
డు? యువత్వంబుననుండి యిక్కటులు గోడుల్ గన్నరావేల్పు! సం
శయ మొండొక గుయి నెట్ట నీకడను; రామా! యార్తరక్షామణీ.

మ. హృదయస్థం డగునీదుసమ్ముఖమునం దే నేల వాక్కువ్వఁగా?
బడముల్ దిన్నగఁ దెల్పలేనిదెనకుం బా లయ్యె భావంబు; త్వ
త్పనముల్ గొల్పుట చిత్తశాంతికొఱకున్, భద్రాప్తికిం, గాదె? శ
ర్మద! తల్లాభము సంఘటింపఁ గదె; రామా! యార్తరక్షామణీ.

మ. ఒకయా, లొక్కలుఁ, గొక్కప, ల్కనువృషంసోక్తిం గనం జాలునే
లికవే లెవ్వఁడు నీవె కాక? బామకల్కిం, గాకిరాకాశి, వా
లికిఁ దమ్ముం, డిట సాకిరుల్; భవము దూలింపన్ నిరున్ ముక్తినా
యకు భక్తిం గొలుతుం; దృఢీయ మిడు; రామా! యార్తరక్షామణీ.

శా. పాపాల్ గొన్నిటి, బుద్ధిపూర్వకముగాఁ, బైప్రేరణం గొన్ని, తా
క్యవత్తుల్ మరలింపఁ గొన్నిటి, నిటుల్ నైకవృత్తాంతంబుల్
మాపున్ రే పొనరించి, నేఁడు, మయిపైమైలం దొలంగించుకో
నాపంబుం బలె గంటి నీపదము; రామా! యార్తరక్షామణీ. ౧౦౨

శా. కై కేయాగుణదూషణోక్తులు, భవత్కార్యప్రశంసోక్తులుం,
దాక్ష నీచేవి కొప్పికోమిఁ, బరనిందాత్వస్తుతుల్ సహ్యముల్
నీకుం గామి యెఱింగియుం జరిత, నిన్ మెత్తున్ ననున్ దూఱుకొం;
చాకృత్యంబు ఊమింపు దీనుడని; రామా! యార్తరక్షామణీ. ౧౦౩

మ. వృత్తియాగంబును గాచుటో, భవధనుర్భంగంబు గావించుటో,
పితృవాక్యప్రతిపాలనార్థ మడవిం బె క్కేండ్లు వర్తించుటో,
సతికై సంద్రము గట్టి శాత్రువుతలల్ చక్కాడుటో, కూర్మతు
ల్యుత భక్తప్రజఁ బ్రోచు టేభరము? రామా! యార్తరక్షామణీ. ౧౦౪

మ. గుడులు, గోపురమండపంబులు, నీకున్ సత్రముల్ సావడుల్,
తొడవుల్ లోనుగ నెన్నియో పరమభక్తుం డౌచుఁ గల్పింప, నె
క్కుమనెచ్చించుటఁ బాచుమాహిభసమున్, గోల్కొండలోనఁ జెఱు
పఁచునీచానునిగాసి మానుపవె? రామా! యార్తరత్నామణి. ౧౦౫

మ. భసమున్ రక్షణసాధనం బనియె కాదా, లక్ష్మీ బెండ్లాడి ప్రో
తనపాయస్థితి? విష్ణుపత్రయకుటుంబా! శక్తుండే నిర్వహిం
పను సంసార మకించుండు దినమేన్? భక్తాళి నిప్పుచ్చరం
బను ఘోరాపద కంటఁ జెబ్బకును; రామా! యార్తరత్నామణి. ౧౦౬

మ. హలసంబంధము నీకు, నీయనుఁగుట్టిల్లా లైనవై దేహికిం
గల నంచున్ వినవచ్చినందునను, నేఁ గావించెదం డెదవుం
బొలమున్ నాయది నీయధీన; ముచితంపుందోహదం బిచ్చి, ని
ర్మల; సండింపవె ముక్తిపంట; రఘురామా! యార్తరత్నామణి. ౧౦౭

మ. భవదీయామలనామవర్ణములు నేఁ బత్రంబుపై వ్రాసి రెం,
డవి నీలంబులు యుష్మదద్భుతమనోజ్ఞాకారభావంబుతో
నవిశేషం బగుభక్తి గాంచుతఱి, బాష్పం బస్మదానందసం
భవ మయ్యెం బ్రతిబంధకం, బకట! రామా! యార్తరత్నామణి. ౧౦౮

శా. దైతేయారివి మర్త్యుడైతి నని, నిన్ భ్యానించుచుం గూర్కు, వే
గై తోచెన్ క్షణ మస్మదీయ మగుకాయం బర్ధరాత్రంబు; మ
చ్చేతోబ్జంబునఁ జొచ్చి తీ వనుచు నేఁ జింతించి, నాలోన వే
లాతీతం బగుహర్ష మొందితిని; రామా! యార్తరత్నామణి. ౧౦౯

మ. స్వరముం బ్రాణిఁ ద్యజించి యోష్యము, హరిశ్చంద్రేట్పరిత్రక్ నినుం
దొరఁ గావించి రచించి కొంత, యది యెందో సప్తమైపో, భవ
చ్చరితం గూర్చినకుండమాల యనుదృశ్యంబుం చెలింగించి, నే
మరలం బల్కితిఁ దృప్తినొంద కిది; రామా! యార్తరత్నామణి. ౧౧౦

- శా. నీనామంబు గలంశకాలము నిలం దీవింపు మీనీకృతిక;
 భానుండున్ సితభానుఁడున్, భగణముల్, పంచోరుభూతంబులున్,
 గాసన్ రానిమహాలయఁబుతటి, దద్దాఁఁధకారంబునం
 దై నన్ నామము నీది పొన్నడను; రామా! యార్తరత్నామణి. ౧౦౧
- శా. నీతోఁపించినరీతిఁ బల్కితిని బున్నెం బబ్బు, బాపంబు వో,
 నోతండ్రి! తోలుకబ్బముఁ జరివి, యార్కుల్ వల్కు నాలించియున్,
 జేతోఁహ్లాదులు త్వచ్చరిత్రులు; కృపం జేసో మదీయం గృతిక,
 భ్యాతంబుల్ గలనే, యిదేలనక; రామా! యార్తరత్నామణి. ౧౦౨
- మ. వరవడ్డాదిమహాన్వయాబ్ధివిధు సుబ్బారాయవాణీసుధా
 రురసమ్మిశోభవత్పవిత్రచరితస్వాదిష్ఠసిద్ధాపథం
 పురసంబున్ భవమాంబుఁ గోలెడుజనంబుల్ నిత్యజీవంబునం
 బరమానందముఁ బొంద, నీ వరము; రామా! యార్తరత్నామణి.
- మ. శకవర్షంబుల వేదభూతవసుభూసంఖ్యం దదాంగీకరిం
 మకరంపున్నెలఁ గృష్ణపక్షదశమిన్ మందాఖ్యవారంబునం
 దొకపద్యంబు రచించి, మాసమునకున్ యుష్కృత్యపాలబ్ధి నీ
 యకలంకార్థకృతిక ముగించితిని; రామా! యార్తరత్నామణి. ౧౦౩
- మ. పరమప్రేమను మాత సీత తనగ్రీవంబెట్ట ముక్తామణి
 సరమున్, మున్ మరుదాఁజుం డరసి, మెచ్చుం డయ్యె నం చందుగీ
 సరి, నూలుం బదునాటు పద్యమణులన్ సంస్కృతముం జూచెనా;
 హరివర్ణుం డతఁ డేమి చేసెడునా? రామా! యార్తరత్నామణి. ౧౦౪

---

౧౦౧ పద్యమునకు పాఠాంతరము—

- మ. చరితం బాదిమచక్రవర్తిది నిరోఽప్యమ్ముంగ, మున్నే నినుం
 దొరఁ గావించి రచించి కొంత, యది యెందో సప్తమై పోఁ ద్వడు
 త్తరవృత్తోత్తమకుండమాల రసవంతంబుం దెలింగించి, బా
 నుఁ బుట్టి శతకం బిదల్లితిని; రామా! యార్తరత్నామణి.

మ. జననీ! త్వానుత! మంగళంబు; భరతా! శత్రుఘ్నఁడా! లక్ష్మణా!
హనుమా! యంగద! జాంబవంత! రవిపుత్రా! నీలుఁడా! మంగళం;
బసఁగుస్వాంత! విభీషణా! దనుజరాజా! మంగళం; బార్తులఁ
మనుపం బుట్టిన క్రీశ! మంగళము; రామా! యార్తరత్నామణి. ౧౧౬

గచ్ఛము.

ఇది శ్రీహరిమేళవర ప్రసాదనమాసాదిత సరసకవితాధురంధర, పండిత
ప్రకాండపరిషద్భూకృత, 'కవిశేఖర' 'సూక్తిసుధానిధి' బిరు
దాంకిత, సడ్డాది సాధువంశక్షీరనీరాక రాచ్చనామాత్య
పాత్ర, హరితనగోత్ర, పవిత్రగుణకదంబలత్నాంబా
గర్భశుక్తిముక్తాఫల, సూరపరాజప్రధానతనూ
భవ, విబుధవిధేయ సుబ్బారాయనామధేయ

ప్రణీత మార్తరత్నామణి

సంపూర్ణము.

రామార్పణము

శ్రీరస్తు.

అంగీరస సం॥ మాఘ బ॥ ౧౦ ఆదివారము. క్రీశ.

౧౯౩౩ ఫిబ్రవరి ౧౯ తేది.

భక్తచింతామణి 22 వ కూర్పులోఁ జేర్చబడనన్నవి.

మ. కరుణాసాగర! కామితప్రస! జగత్కల్యాణసంఘాత! దు
స్తరసంసారిసముద్ర తారక! విష్ణుద్ధాంధకారప్రభా
కర! సర్వామయశోకనాశకర! ర గద్వేషమోహపహ!
స్మరణతొలితపాపసంక! పరమాత్మా! భక్తచింతామణీ. ౧

మ. కలశైలోన్నతి తోడుగాఁ, బృథుతమియ్యోణీరుమాశ్రేణియా
దల లూర్ధ్వంబుగఁ జాగి సాగి, నడుమం దా మాఁగుఁ, గా కభ్రవుం
గొలఁదిం గాంచునె? దేవ! నీమహిమ వాశోలేకు ను మ్మెంత లెం
త, లటన్ మూకణ గండు గాని; పరమాత్మా! భక్తచింతామణీ. ౨

మ. సలుసం త్రైనను, ఇమ్మచీకటిని గెంటం జాలు దీపంబు; పె
న్వెలుఁ గీ వుండనిచోటు లేదు గద! తండ్రీ! పాయ దేమీ యిరుల్?
తలఁపం జోద్యము నూయ నీది; వెలుగుం దాఁచుం దమోరాశిలో;
వెలికన్ గానఁగ లేదు నీదుపుడుదీప్తిక్; భక్తచింతామణీ. 3

మ. రవిరశ్మిన్ బుర దెండ చేని, పవిధారం గొండ భేదిల్ల దేన్,
దవకీల్క వని గాల చేని, జడివాసం జిచ్చు చల్లాఱదేన్,
దివియం నీకటి మాయ చేసి, లత హేతిం ద్రెవ్వదే, నీశ! పా
య వసుంబున్ నిలు నల్పనాఁజను; మునీడాన్! భక్తచింతామణీ.

మ. సలుస్తై తెల్పుయి యొప్పునిల్చెడల గంటల్ మోఁగు సన్నంపుటా
కు లసంఖ్యంబులు గల్గుచక్రము నిటుల్ గుట్టండవా తీప్తికొం
చలపున్ వేసట లేక యాడుకొనె? దౌరా! భూరు లేం న, నీ
తలఁ గానన్ సర; విశ్వరూపుడ! యనంతా! భక్తచింతామణీ. ౪

మ. దివమున్ నీదుకిరీట మంచు, నచటం దీపించుతారాళి త
న్నవరత్నప్రకరం బటంచుఁ దలఁతున్, బ్రహ్మాండపుంజక్రవ
ర్తివి, సర్వోన్నతమూర్తి వౌటను; మహాదేవా! జగత్తోటులం
బవలున్ రే కొలు విచ్చి యేలెదవు ప్రేమన్; భక్తచింతామణీ. ౫

మ. అడవులో ఘోరమృగాక్షలంబులు సహోద్యాసంబు, లాభీలఘోర
గడలుగ్ బాడబవహ్నిగర్భములు కేళాకూట, లుక్మంగముల్
చెడగొండల్ బహురత్న కాంససఖునల్ వే చెన్నిధుల్ నీకు, ను
లడ తారాపథ, మీశ! నీకొలుపుసాలా; భక్తచింతామణీ ౭

మ. పిడుగుల్ బిట్టడలించు సభామి; మహావృత్తిరసాధాదులం
బడఁద్రోయుం బెఱగాలి; కీలీ సలుపు భస్మంబు వేశ్మలి; ముం
చెడుఁ దీర్థపురంబు లభి; ధరి కుక్షిం దేశముల్ పూడ్చు; నీ
సడుమన్ మమ్మిడి ప్రోతు; వెం తరు!నసంతా! భక్తచింతామణీ.

శా. స్వాతంత్ర్యం బిడ కేని కొక్కలవముం, బద్నాల్లు లోకంబు లీ
వే తేజఃక్షమ లూని యేలెదు గదా యేకాతపత్రంబు గా;
భూతంబుల్ దలఁ దాల్చి సీముదల సల్పున్ స్వస్వకృత్యంబులన్
భీతి, విశ్రామ మొంద కొక్క-త్రుటి యేనిన్; భక్తచింతామణీ.

మ. బుడగల్ వోలె నుడుల్ దనఁచెడుతమోంభోరాశి నిర్మగ్న మై
జడతం జేష్టలు దక్కి స్రుక్కుజగముం జాగ్రత్తఁ గాపాడి, య
య్యెడరుం బాపను, గుంభసంభవనిభోక్తృప్రభారాశిరా
కడ గల్పించెడుదేవ! నిన్ దలుతు వేగన్; భక్తచింతామణీ. ౧౦

మ. నిదురం గల్పన సేయ కుండితివయేనిన్ రేలు పుచ్చంగఁ జా
లుదుమే మేము? దయాపయోధి! యెటు లాలోచించితో, యీశ్వరా!
సదుపాయంబులు ప్రాణికోటుల సదా సాఁకంగ? నీయేరుపా
టెది గన్నం బరమాద్భుతంబు గద!; తండ్రీ! భక్తచింతామణీ. ౧౧

మ. జనముల్ వెల్లునఁ, జీకటిం బగలు రే, స్వమ్ము స్వయంపెట్టుచుం
బనులుం గూరుకు మాని, బాలము సిసీమా లేల వీక్షింప? నీ
కనుకట్టుం గలలుం గనుంగొని చెలంగన్ రాదె? కోట్యంశ మై
న, నజా! యిందలివిత యందుఁ గన నొనా? భక్తచింతామణీ.

మ. పవ లెల్లం బనిచేసి బొగ్గులను జంబాలంబునం గూలికిం,
 దినసాంతంబున శుభ్రతోయమున శుద్ధిం గాంచి నిద్రించుమా
 నవులం గానమె? పాపి మోక్షసుఖముం బ్రాప్తించు నేచింత లే,
 కవసానంబున నిన్ స్మరించి; పరమాత్మా! భక్తచింతామణి. ౧౩

మ. సమకూరంగఁ ద్వదానుకూల్యము, మహాశత్రుండు మిత్రుం, డధ
 ర్మము ధర్మంబు, విషంబు పథ్య, మగు; యుష్మత్ప్రతికూల్యంబు ప్రా
 ప్తము గా నౌ నటె తద్విపర్యయము; దేవా! యీభవార్థి భవ
 త్సుముఖత్వం బనిశంబు వేడుకొను చుందున్; భక్తచింతామణి.

మ. పొడమిం తప్పున నిప్పు, నిప్పునఁ దదప్పున్; మంచినే చెడ్డగాఁ
 జెడుగున్ మంచిగ మార్పనేరుతువు; త్వచ్చిత్తానుసారంబు గా
 నడుచున్ విశ్వము; దుర్బటార్థఘటనం దత్తుండ వీ వంచు, నీ
 యడుగుల్ వట్టిలి; బాపి, బాపు మఘు; మీశా! భక్తచింతామణి.

శా. ఆకాశంబునఁ గాలచక్రమును బ్రహ్మాండంబునం ద్రిప్ప, దే
 వా! కల్పించితి సూర్యచంద్రులను; బిండాండంబునన్ వారి నా
 డ్యాకారంబున నాన నిల్పి; తెవు డత్యాశ్చర్యముం గూర్చెడున్
 నాకున్ నీద్వివిధాండనర్జన; మఖండా! భక్తచింతామణి. ౧౬

శా. కాలంబో, గ్రహచారమో, ప్రకృతియో, కర్మాఘమో, నీమహా
 జాలంబో, మఱి యన్యమో, తెలిసికో శశ్యంబు గా దేదియో,
 మేలుం గీడు, సుఖంబు దుఃఖ, మరు దిమ్మేఁ గూర్పు చాకస్మిక,
 మీల్లోకాలిని ద్రిప్పు; గుహ్య మిది; స్వామీ! భక్తచింతామణి.

మ. ఘటనల్ నీవి నిగూఢభావము; లెఱుంగన్ రావు, మమ్మవ్వి ప్రో
 చుటకో, యేచుటకో? యొకండు కనుకో, జోద్యం బిఁగొక్కందుకొ
 బటుమాయాబహుళాంధకారమున, దేవా! జీవులం బెట్టె దే
 మిటికిం జాలి యి? టేమి లీల యిది? స్వామీ! భక్తచింతామణి.

అంధ్రీసాహిత్యమునకు నష్టాది సుబ్రహ్మణ్యులుగారు

వ్రాసి సంవత్సరములు.

బ్రహ్మకీర్తి వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారికి:

మహాశయా !

పరిశ్రమ మాంధ్రీభాషావాక్యయభ్యుదయములందు గొంట్లోను గలుగుభిన్నాభిప్రాయములనుబట్టి సంభవించినవాచపత్రికాపాదముల విమర్శించి నిర్ణయించి, భాషాసంస్కరణము గావించుటకు పాలుపంచుకొని మాంధ్రీసాహిత్యమునకు వాచపత్రికాపాదము గావించినయనుబంధసహితులగు నాహ్వనపత్రిక చదువుకొని, పరిశ్రమ జనల మార్గభాషావాచమును ధనవతను బహుధా కొనియాడుచు, ఆరీస్థితి ప్రస్తుతియు ప్రవాసమును కుండుటకేసి, యేర్పడగ్గర్గనియచ్చుభాషాప్రసంగవివరముల నాహుతులయ్య సమక్షమున జూడ జాల నయితిని గా యనుచింతతో, నిప్పుటికి ననుబంధసహితుభాషావిషయముల నాయభిప్రాయము కొండొకవిప్రులముగ నీకొండు విశదపఱచుచుచు, సభకు ముగ్ధముగ రావలసిననావిధిని నెఱవేర్చలేకపోయినలోపమును మన్నింపఁ బరచుచు వినయముతో వేదమునుచున్నాను.

ఇప్పుడు పరిశ్రమలోజనులు చర్చించి సిద్ధాంతీకరింపవలసినవి గావ్యపదప్రయోగాలు లయనభాషావిషయము లయినను, శృంగారస్వభావము మొకటియు, జానీయూలు విషయము లయినట్లును, వానినిగూర్చి భాషాభిమానుల ఒకతయభిప్రాయములు వ్యాసరూపమున దురుప గోరఁబడుచున్నట్లును, బలీకరింపఁ దలయు పద్ధతున్నది. వాచపత్రికాపాదములు సలుపునిరపక్షములవారిలో మొదటివారు గాంధీకభాషకు గొంతరూపము గలిగింప వలయు ననుచున్నారు. రెండవవారు ప్రాంతరూపములయందు ననుచున్నారు. నాదృష్టికి బ్రాంతరూపమే మనోహరముగా గోచరించుచున్నది. అట్లు గోచరించుటకు జీరపరిచయము గూడ నొకకారణము గానొచ్చును. ఈరెండవవారియభిప్రాయమును స్థిరపఱచుటకు ననుభవజ్ఞు లయినపండితుల చెప్పఁబడిన యుక్తులయందు బ్రాహ్మణము లయిన పండితుల బ్రతివిషయమునకు నీవలె యాపత్రికయందు గానొచ్చుచున్నవి. అయినను మహాజనులముదల నుజ్జీషించుట యుపచారింపి, వాని ననుసరించుచు నాకు దోచినయభిప్రాయ మిక్కండు వాగ్విముచున్నాను:

1 గామ్యపదప్రియోగము:—అంధ్రభాషయందు గామ్యపదములు పారియిక్ముగా లోకులసంభాషణమునందు వాడఁబడునవి గావున, నవి యవాదినుండియు నున్నవి గాని నడుమ వచ్చినవి గావు. భాషయందు బుట్టినవ్యాకరణము లన్నిటియందును పత్సమాదులతోఁ గూడ గామ్యమును నొకభాషాభేదముగా గ్రహింపఁబడుచుండుటయే దానికి నిష్కృతము. పత్రములు మొదలుగా న్యవహరమున పుపయోగించువానివారితలయందు దానికిఁ బ్రయోజనము. రసవంతములు గా నుండవలసినసత్కవియములయందు దానినుండియుఁ బండితులు గామ్యములకుఁ జోటిచ్చుట లేదు. అందులకుఁ గారణము వానియపరిశుద్ధియే. వానికి సంస్కారము లేదు. నియమము లేదు.

ఒకరియభిప్రాయము మఱియొకరికిఁ జెలుపుటే భాషోద్దేశము గాదు. అది కూడ దానియుద్దేశములలో నొకటి. అయినను నట్టియభిప్రాయములు పండితపామరులవి యేకరీతి నుండవు. అందుచేతఁ బామరులయభిప్రాయములను చెలుపుడునేయుటకు గామ్యము పనికివచ్చినను గ్రంథరూపమున బయలుపెడఁజేడుపండితాభిప్రాయప్రకటనమునకు నియమంత మయినభాషయే కావలయును. అట్టియభిప్రాయములను చెలిసికొని యానందింపఁపలసినవాని పండితులే కావున, వారి కవి గుర్తొప్పుములును గావు. మహాశయులయభిప్రాయములను గామ్యభాషలోఁ జెలుపుట విరసము. విరసత కొప్పుకొని తెలిపినను వానిని యథాజాతులు చెలిసికొనుట దుర్లభము.

గామ్యమును గ్రంథములలో నుపయోగింపనలయు ననువారివారితలలోఁజఱుచు గాననచ్చు గామ్యపదములు “రాశాడు, కోశాడు, కొడతాడు, పెడతాడు,” మొదలైన క్రియాపదములును, ముచ్చక్క స్థానమున నిండునున్న నుపయోగించు “భారతం, భాగవతం” మొదలయిన పరిభ్రమాంతరూపములును, “వాళ్ళు, వీళ్ళు, వాటి, వీటి” మొదలయిన సర్వనామములు నిట్టివి గా నున్నవి. నీ వనుటకు ను న్నవియు, రెం డనుటకు రొండునియు నుత్తమజాతివారలే న్యవహరించుచున్నారు. అట్టివి గూడ వారికిఁ బ్రయోక్తములై కావచ్చును. ఇట్టిపరిమితగామ్యపదముల నుపయోగింపకపోవుటచేత భాష దుర్బోధమును నిష్ప్రియోజనము నగు ననియు, నుపయోగించుటచేత నుబోధమును లోకోపకారకము నగు ననియు, “నే నూహింపఁ జాలను. ‘రాశా’ వన్నమాట గ్రహింపఁగలవాఁడు వానినినాఁ డన్నమాటను గూడఁ జక్కగఁ జెలిసికొనఁగలుగుచున్నాఁడు. ‘వాని, వీని’యనుమాటలు సందిగ్ధము లనియు, గామ్యము లయినను ‘వాటి, వీటి’

యనుమాటలు స్పష్టార్థముల నియు నందు లేవె; ఆపక్షమున “రాశాడు” మొదలగు గాగ్రీమ్యపదములు మాత్రము పెక్కులు సంస్కృతములు గావా? “రాశా” డనగా లిఖించినాడ డని యర్థమా? నమిగనాడ డనియర్థమా? ఏకపదము విన్నప్పు డట్టిసందేహము గలిగినను, వాక్యములో సంస్కృతముబట్టి, యగ్రనిశ్చయము చేయవచ్చు నని యందు లేని, “వాని, వీని” యనుమాటలందు గూడ నాయుక్తమే చెప్పవచ్చును. కాబట్టి గాగ్రీమ్య పదప్రయోగములైన భాష చేయుచుకాకమును గలుగలేదు. పయిగా నియముము లేక వ్యవహరింపబడునవి గనుక, నుద్దేశములయందు బహువిధ భాషావికారము దొరికినో, దేశభేదమునుబట్టియు, జాతిభేదమునుబట్టియు, నానాభివ్యక్తియగునట్లు నొందుచు గాగ్రీమ్యపదములు బోలుచున్నట్లు శత్రువుకాని నయి, భాషాభివ్యక్తి నునట ననుకారకములే కాగలవు.

భాషానిబంధనములను లోబడి యాంధ్రమునందు నానాముగా గ్రంథములు వ్రాయుటయు, నట్టిసంస్కృతములభావాదులను గ్రహించుటయు నెల్లవారికి నుల భము కానిమాట నిజమే కాని, యట్లని కట్టాపాట్లు తెల్పబడినవి, భాషను గట్ట తెగిన యేటికి సాటి నేయుట నాయ మగునా? ఆంధ్రమున సంస్కృతము పెక్కుముగాఁ గలుగి యుండుటచే నయ్యుగ్రహయత్నిములవిభాగమును, బ్రయోగములయందు వానిం గలుగుటల సినికథమును, ఒత్తెన్నముల రూపసౌప్త్యమును, నీ మొదలగుననేకవిషయములు గలిసి యుండుట తద్భాషాప్రవీణుల మనిషిందుకొనఁ గొరువారికి నావశ్యకములు. కాబట్టి నన్నయశిక్కనాచమహాకవులభారతాద్యగ్రంథము లనెమిగిలినాచార్యముల భక్తిత్రో సేవించుచు, ద్వారాధ్యయప్రచంద మంతయుఁ బలుమాలు దిరిగి వచ్చి భాషాభిమానులు సామకృష్టిని బడయవలయు. అంతటిచరిత్రమునునను నాంబుమాలువారికి గాగ్రీమ్యప దములే గాని యెంచుపదములు సుబోధములు కానేరవు. అట్టివారినిమి త్తము గాగ్రీమ్య పదములు ప్రయోగించి భాషావిచ్ఛేదము నేరయటకంటె, శక్తికి దగినట్లుగ సంస్కృతములు పఠించుచు గాలగ్రీమ్యమున జక్కగ మార్పుభాషాభాషము సంపాదించుకొనునట్లు వారి నే పోషింపఁజూచుదురు మేలు.

ప్రాచీనమహావిప్రయోగములు కొన్ని నియములను మీటి యున్న ననియు, నయినను నవి గాగ్రీమ్యము లనియు, భాషాకోటిగలు వాపుచ్చియున్నాను. ఆంధ్ర వాఙ్మయప్రపంచమునకు మహావికారు లయి భాషావిచ్ఛేదమును మనలను గన్ను దొరికిన మహానుభావులయెడల నట్టిగౌరవము మాపుట మనకృతజ్ఞతను బ్రకటింపకొనుట గాని వేఱు కాదు. అయినను నేయేకవులయొద్దనున్నపదములు మనకు గాగ్రీమ్యములో, యీ సంస్కృతమున బరిష్కృతప్రకారము నిర్ణయించుట యావశ్యకము. ఇందులన నానునీకకవు లనుఁ గొన్నినిర్బంధములు దొలగవచ్చు నని యెంచుచున్నాను.

2 అర్ధానుస్వారము:—అంగభాషయం దుచ్చారణమునకు రాసట్టియు నిరగ్రహము లయినట్టియు నగ్రము లున్న ఓని వాకుఁ దోఁపదు. అదియందు భాషకు నగ్రములు నేర్పఱచినవారు దానిగర్వనలను బాగరూకతతోఁ బరిశీలించియే వానికిఁ దగినగుణులుగఁ గల్పించినట్లు మన మూహింపవలయును. అపబంధమున వాగ్విసేషము 'ఖండబిందు' వను నానితోచ్చారణము సూచించుచున్నది. “తోఁక, పోఁక, ఘోఁక, లోనుగాఁ గల తెలుఁగు శబ్దములను, సంస్కృతములోని “లోక, కోక, ఛోక” శబ్దములవలె గాక, యర్ధానుస్వారి తోచ్చారణవిధముగా దేశజనులు పలుకుదురు. భాషాజనులయొచ్చారణమే నగ్రోత్పత్తికిఁ గారణము గావున, నప్పలుపబడి, కనుగుణముగాఁ బూర్వు లర్ధానుస్వారమును గల్పించినారు. పాగ్విసేషమున సాధారణముగా నేకవిధోచ్చారణమే విషయముగావునఁ, బ్రధమపాదద్వితీయనగ్రము ఖండబిందుపూర్వక మయినయెడలఁ దక్కినపాదములందుఁ గూడఁ బాగ్విసేషపు లక్షణ పాగ్విసేషము గూర్చుచున్నారు. చూడుడు. నన్నయభట్టారచునిచంద్రము

“ఉ. వాడిమయూభుమల్ గలుగువాఁ డపరాంబుధిఁ గుంకె, భేనువుల్
నేగిటి సచ్చె నేకరము, నిగ్గుమెయిన్ భనుచ్చిహార్యముల్
పోడిమి వేల్చెఁ గాఁ బడియె, బాగ్విసేష బోయె, గమం డచేమెతో
రాఁడు, ననంబులోన వృగరాత్మనపన్నగిచ్చాఁడె యెడనో.”

బట్టినియమము తప్పినపాగ్విసేషములు గూడఁ భేక పోలేదు గాని, యవి “చంద్ర, శస్య, వణా”గిసాగ్విసేషములంటివి గాఁ దలంపవలయు. అర్ధానుస్వారమున పుచ్చారణభేదము గల, భనుటచే పయియుదాహరణము చూపఁ బడినది. కాఁబట్టి తెక్కినచచ్చయిట ననవలయు.

సైవప్యములోని “నేడు” శబ్దమువంటిది తెలుఁగున నాఁడుకర్దము వేటిక్కంటి గలుగు. అది “యే” యనునచ్చనామశబ్దముతో సమసింపునప్పుడు వికల్పముగా నకారమునకు ద్విత్వమే కాక, తద్విచ్ఛేదమునకు హ్రస్వము గూడఁ గలిగి, యెవ్వఁడనుశబ్దమువలె “నెన్నఁ” డని మాఱి, మొదట దీర్ఘముమీఁదియైనయరనున్న యీమాత్యునలన హ్రస్వముమీఁది దల్లునందున, హ్రస్వం డనునది యెవ్వఁడని యయినట్లే, యెన్నఁ డనునది యెన్నఁ డని పూర్ణబిందుసహితరూపమును బొందుచున్నది. నాఁడుకర్దములో నాది ననునానితోచ్చారణసూచక మగు నరనున్నయే లేనియెడల నీవిధమునఁ బూర్ణానుస్వారము గలుగనేరదు.

మఱియు సానునాసికోచ్ఛాగము లయిన “యేడడు, గూడడు, మొదలగు శబ్దములు
లకును, నట్టియుచ్ఛాగము లేని “యేడడు, కూడు” మొదలగు శబ్దములకును, బహువచన
మున వరుసగా “నేండ్లు, గూండ్లు; ఏళ్ళు, కూళ్ళు” నని రూపభేదములు గనబడుచున్నవి.
వీనిలో నేకవచనమున నర్థానుస్వారము గలవానికి బహువచనమున బూర్ణానుస్వారము
గలగుటయు, నం దది లేనివానికి బహువచనమున బిందువు లేకపోవుటయుఁ జూడ
నరనున్న యుచ్ఛాగము లేనినిర్దేశక మని యెట్లు నవ్యునగును?

భాష సంభాషణమత్యప్రయోజన వ్యవహారందురని వారల కిష్టిమార్పు లంత
యుపయోగకరములుగాఁ గానరావు గాని, యనల్పశిల్పకళానైపుణ్యమున నేనుఁగు
మోము నెద్దమోమునుగాఁ గూడఁ గనఁబడుపఁజాలుపొర్లివలెఁగొనునెలఁ, సకలబృ
హున బహువిధవస్తువుగములు దోఁసింపఁ బ్రయత్నించెడునుహాకవికిని సాక్షాన్నితే
భములుగాఁ జూపట్టి కుండునా? దశరథుఁడు మునిసమారు నేనియఁ, బాండురాజు ముని
సంపతుల నేనియుఁ, దనుప్రమాదమునకుఁ బశ్చాత్తాపపడుకొంటున్న, నేకకార్యమున
నర్థవ్యయయోజనము చేయఁబూనుకొన్న రాఘవపాండవయుక్తి వింశతిసూరనాగ్యశ్ర
కీర్షణ డెత్తివేయఁజూచుచున్నయర్థబిందు వెంఁదయుపకారక మయినదో చూడుఁడు.

“కం. ఏనుం గని కర మరయక

పూనితిఁ గా కిట్టియెడలఁ బోసఁగునె యేయన్

గానమె కాలనియమగతి

త్రో నావేట మునియుగము దుంగింఁచె దంచిత.”

ఈపద్యమున రాఘవాన్ధనునగు, హస్త్యముమీఁద ఖండించువు గలయేనుఁ
గనుపదమును లక్షణమునుబట్టి యేనుం గని మార్పుకొన నకాశము గల్గుగుటలనఁ, బాం
డువాన్ధమునందు ధానినే “యేనుం గనికిగ మగయాక” యని కరుణాపాఠుగఁ మయినయ
గము వచ్చునట్లు చమత్కారశక్తముగాఁ గవి శబ్దశేషము చేయఁ గలిగినాఁడు.

అర్థబిందువులనఁ గొన్నివోట్ల శబ్దోత్పత్తి దెలియఁబుట్టట మొన లగుప్రయోజన
ములు సాధారణముగాఁ గానవచ్చుచున్నవి. అవి గ్రహింపబడితే నాకు స్ఫురించినవిశే
షములు మఱికొన్ని నేను వ్రాసినాడను. అగ్రమున్నను భాషనుండి బహిష్కృతలయు నను
వారు దానిసంఘాతతోఁ గూడ, ననఁగా దానఁ బుట్టినరూపభేదములతోఁ గూడ దానిని
బహిష్కరింపఁలయు నందురా? దానికి మార్త్రమే బహిష్కారము క్షింపవలయు నని

చురా? రూపభేదములతో గూడ దానిని దోగినివేసినచక్షుమున భాషను మహాసగ్గము సంభవించును. దానిని మాత్రమే తఱిమివేసినయెడల దజ్జన్యరూపభేదములను గ్రహించుట కాశాన మేమి? ఇట్టిభాష లనేకములు కనబడుచున్నవి గనుకను, సాధారణ్యవహారిమున కది యెంతమాత్రం పుష్టమౌచుట లేదు గనుకను, బహుపరిశీలనముతో భాషయందెట్ల లనుగ్రహించి యిచ్చినయద్దానితోలికి చోక “స్వపత్తా ద్విగుణం పుణ్యం పరదత్తా నుపాలన” వ్యక్తుసూక్తిని స్మరించుచు, బూర్వమునుండి ధరించెడుభూషణములను వేడించిన యోషాపనుబులనై భాషాపనుబు లెఱిగినవారికి జిన్నవోయి కానబడుచుండునట్లు లభాసాస్వాదమును నిలచెట్టుటే యుక్తమని విన్నవించుచున్నాను.

3 శకట రేఖము:—“లఘులఘు రేఖముల కుచ్చారణమందు భేదము లేదు గనుకను, ఇట్టిప్రపంచములందలఘురేఖ ముండవలయు నని ఒధి లే నందునను, పూర్వము కొందఱు భయ రేఖమైత్రీ యంగీకరించియుండుటను నిడ నాయత్నరద్వయంబున భేదము బాటింపవలసినయక్కణ లే దని కొందఱు అనుచున్నారు.” అని యనుబంధమున నున్నది. రద్వయభేదనిరాసమునకు బయిమూడు గూడఁ దగినపేతువులు గావు.

ఉచ్చారణమునందు భేదము లే దనుటకుగూర్చి—

భాషకు స్థాయి లేచితిదినవారిని మనము వివేకులందును గాని యవివేకులనము గదా! వివేకులయినవా రేకోచ్చారణమునకు రెండునర్ణము లేల కల్పింతురు? మఱియుఁ బరస్పరసాంక్ష్యము గలుగకుండునట్లు మహాకావ్యములందు తాలిదిమృలనలే యతిపాస స్థానముల వాని నేల పాడుకొల్పుదురు? సంస్కృతభాషామనరణముగాఁ దెలుగునకు లక్షణము చేయుటచేతను, దద్భాషలోనిరేఫోచ్చారణముకంటె భిన్నమయినరేఫోచ్చారణము గొన్ని తెలుఁగుమాటలలో విసంబంధించేతను, మఱికొన్నికారణములచేతను, దీర్ఘాలోచనము చేసియే పోలిక లేనిరూపములతోఁ బూర్వము రేఖద్వయమును గల్పించినారు. అయినను గాలక్రిమమున జనులను నన్యభాషాపరిచయ మెక్కువ యయి స్వభాషాపరిజ్ఞానము దఱిగిపోవుటచేత ననేకభాషావిషయములతోడిపాటుగ నీనాటికి రేఖద్వయోచ్చారణభేదము నశించినదే యనవచ్చును. ఉచ్చారణము నశించినను రూపము గనఁబడుచున్నది గనుక, బోయినదానినిబట్టి యున్నదానిని గూడఁ బాడఁ జేయుటకంటె బుచ్చుదానినిబట్టి బోయినదాని నుచ్చరించుట భాషాపకారకమని తలంచెదను.

ఇట్టిపదములయం దలఘురేఫ ముండవలయు సనువిధి లేనచటలగుచ్చె-

ప్రతిభాషయందును విధికి లోబడనివిషయములు సామాన్యముగాఁ గొన్ని గవఁ బడుచునే యుండును. వానిని భాషాభిహాసులు శ్రమపడి నేర్చుకొందురు గాని, చరిత్రజింపరు. అట్టివానియందు పృథమయిన తెలివి సంపాదించుకొనుటకుఁ బ్రయత్నింపఁ త్న మే భాషావాఙ్మయప్రపంచ మందఁ తిరిగి చూచుటకును, తాన నెక్కువయనుభవజ్ఞు నము గడించుకొనుటకును గారణ మగును. మిలియు నిని కేవలము విధి లేనివిషయము కూడఁ గాదు. సంస్కృతభాషయందు లింగభేదము చెల్లినకొనుటకయి నామలింగము శాసనాదినీకుంటులు పుట్టికట్లు తెలుఁగున లఘ్వలఘురేఫజ్ఞానవిషయమున ననేకలక్షణ గ్రంథములు పుట్టియున్నవి. వానిని చఱుచు విమర్శించిన నాధేవము చెల్లినకొనవచ్చును. పూర్వులు కొందఁ టుభయరేఫమైతి) యంగీకరించి యుండిరినుటఁ గూర్చె-

అట్లు లంగీకరించినమాట సత్యమే కాని, మైత్రి సంగీకరించి నా ననుకూలమున వానిభేదమే పాటింప నక్కఱ లే దనుట యేమినాయము? మైత్రి సంగీకరించినట్లు లింకను ననేకములు లేవా? అచ్చములభేదము కూడఁ బాటింప నక్కఱ లే దని చెప్ప వచ్చునా? రేఫవ్యయభేదమును పాటించుటకులనఁ గలుగునట్లు మేమి? కష్టమున నా భేదమును చెల్లినకొనెనవారికి సదుపాయముగాఁ గొంచులు దమైత్రి సంగీకరించియే యున్నారు గదా? కఠోర ముండిన మూల బ్రతీకనాఁ డని కనునిఁ గాల్చి ఛంద్రము చేసినా రఁట. ఏనాఁడో వాగనుకాగనుఁడు స్థాయింది యాయుఁడు పోయఁ గాల్గినకి, రాసురా నీనాఁటికి ద్వని తెగి, నియమము చెడి, యక్షురము గనుక నెట్టెటో రూపుతో నిలఁబడి యున్నయాలలఘురేఫమును, రూపుమాపఁ దలఁచుట, యాపూర్వకాగను సుస్థితి యింపఁ జేయుచున్నది.

మహాజనులారా ! పయిమూఁడుకారణములవలన నిప్పుడు మనము “రఱల” భేదము పాటింప నక్కఱ లే దని సిగ్గువలెను చెసిన, మఱియొకప్పు డాహేతుప్రలతోనే“ఋరు” లభేదము పాటింపనక్కఱ లే దని మఱియొక్కవాచము రావచ్చును. క్షూలపృష్టిని జూచువా రికి“ఋరులు”గూడ “రఱ”లవంటివే. “ధధ”లు మాత్రమి వారెగిరిఅలోనికి రంవా? అట్టివికొనింకను మఱికొన్నివివాదములు పుట్టవచ్చును. ఇప్పుడు పాశ్చాత్యు లనేకము మనభాషను నేర్చుకొనుచున్నారు. తట, దడ, నణ, యనున్యములయం దుచ్చాగరణభేదమును వాఙ్మ

సులభముగా గర్హింపలే కున్నారు. వానిని సరిగాఁ బలుకలే కున్నారు. వారిపృష్టికి నివి కూడ మనః“రత”లనంటివే కానచ్చును. కాబట్టి రవ్వయభేదము పాటించనలయు సనియు, నట్లు పాఠించినందులకు నిదగ్గునము; శక్తికోలఁది యతీప్రాసములలో వానిఁ దప్పగుండఁ బ్రయోగించుటే యనియు; నాయభిప్రాయము. తప్పిపోదు మనుజుంకుతో నియు ముండఁ గూడ దనుట మఱియి కాదు. ఎట్టిసత్ప్రవర్తనము గలవాఁ డయినను దేవునిసన్నిధిని దాసి నని చెప్పకొనునట్లు లేట్టిసంఘటించు డయినను భాషాసన్నిధిని దోషి నని యొప్పుకొనక లేప్పును. అంతమాత్రమునఁ బండితుఁ డెంతమాత్రము నపండి తుఁడు కాఁడు.

శకట రేఖము నున్నవానిని స్వచ్ఛమలనుండి తగ్గింపఁ గూడ దని దానిపక్షమున పాఠించుటకు నా క నేకము లయినయుక్తులు స్ఫురించుచున్నవి గాని, యీవిఱకుఁ గింఁగవి స్తగ మయిన దనుభీతితో నీకడపఱివిషయమును మాత్రము వాగిసి విరమించుచున్నాను.

1878వ సంవత్సరమున నొకనాఁటిసాయంకాలమున మారాజమహేంద్రవరపౌర సభామండలమున మ॥ రా॥ రా॥ రావుబహదూరు కందుకూరి పీఠేశ లింగమపంతులుగారి యాధిపత్యమున జరిగించినయాంధ్రవిద్యార్థి సమాజపరిధమహాయోత్సవము నప్పు డాంధ్ర భాషాభివృద్ధివిషయమున నేను గావించినప్రసంగము ప్రస్తావముగా, నగ్రాసనాధిపులు తమయువన్యాసములలో రేఖాకార భేద మనానశ్యక మని చెప్పుదు; నందుల కుపబలముగా “నీరు” లఘు రేఖ మయినప్పుడు జల మనియు, నలఘురేఖ మయినప్పుడు భస్మ మనియుఁ బూర్వులు చెప్పుచున్నను, లఘురేఖ మయినదానికే పయిరెండ్రములు నున్న పనుకొని పైఁగవారిశబ్దములకుఁ బోలే సంపర్కానుసారముగా నగ్రగ్రాహము కావించవచ్చు నను సభిప్రాయము తెలిపి యున్నారు. అయినను నింతమాత్రపునవరణచేత నీవిషయము నిర్ణయవాద మగునది గా నాకుఁ దోచ లేదు. ఈ “నీరు, నీలు” శబ్దములపంటి విం

క్రనేకశబ్దము లున్నవి గాని, యన్నిటిని విడిచి ప్రస్తావమునకు వచ్చినవయిరెండు శబ్ద

విమర్శించుచున్నాను. శబ్దగత్వాకరనిఘంటువునందుఁ జూచితి రేని లఘురేఖ మయి జల్మాక మయిననీరుశబ్దము వైకృత మనియు, గురురేఖ మయి భస్మాక మయిన నీలుశబ్దము “నిగుఱు” నను రూపాంతర మయినదేశ్యశబ్ద మనియుఁ, గానవచ్చెదను.

నీర మనుసాంస్కృతికశబ్దమునుండి పుట్టిననీరుశబ్దమును, నిగు అనుదేశ్యపుమాటకు మాటురూప మయిననీలుశబ్దమును, నొక్కటిగా మనము భావింప వచ్చునా? ఈరెండు శబ్దములకు వ్యాకరణకార్యములయందు గూడ నధికభేదము గలిగి యున్నది. లఘురేఫ మయిననీరుశబ్దమునకుఁ బ్రధమాబహువచనమున “నీరులు, నీళ్లు, నీ” క్లనియు, ద్వితీయాద్యకవచనంబుల “నీటిని, నీటిచేత, నీటికొఱకు, నీటివలన, నీటికి, నీటియం” దనియు, దృతీయాసప్తమ్యర్థక మయినయత్వము వచ్చునప్పుడు “నీట” నినియు రూపంబు లేర్పడుచున్నది. గురురేఫ మయిననీలుశబ్దమున కిట్లు రూపనిధి కానేరదు గదా! కాబట్టి నల్లభేదంబును, నధికభేదంబును, నుచ్చారణభేదంబును, వ్యుత్పత్తిభేదంబును, వ్యాకరణకార్యభేదంబునుగలిగి యున్న “నీరు, నీలు” శబ్దంబులు రెండును సర్వద్యయము గలయేకశబ్ద మని యాలోచించుటకు భాషాతత్త్వమును విమర్శించువారు సమ్రుతింతురా?

ఆంధ్రలిపియం దార్థ్యలు సవిమగ్నముగా సప్రయోజనముగా శకటరేఫమును గల్పించి యుండిరి. తత్సనుతద్భవములందు బండిజా లే దని ఘోషించుచుండిరి. ఇట్టి స్థితిలో, దేశ్య మయి గురురేఫ మయిన “నిగులు” నకు రూపాంతర మయిన “నీలు”ను, దద్భవ మయి లఘురేఫ మయిన “నీరు”ను నేకశబ్దమే యని చెప్పుకోవలసినంత యవసరము మన కేమి వచ్చినది? “గొట్టె, బట్టె” మొదలగుశబ్దములను గురురేఫద్వయముతో వ్రాయుటకు మాటుగా “గొర్రె, బర్రె” యని లఘురేఫద్వయముతో వ్రాయుట, యాంక్షేయభాషాపదమును గాని, మహమ్మదీయభాషాపదమును గాని, సంస్కృతలిపితో నయినను, దెలుఁగులిపితో నయినను వ్రాసి చదువుకొనునట్లు దెలిసినవారికి వికారముగాఁ గనబడును. తెలుఁగుకవిత్వమున సంస్కృతపదములు విశేషముగాఁ బ్రయోగించుచున్నారు. అట్టికవనము భాషాకోవిదు లధికముగా జ్ఞాపింపరు గదా! ఇతరపద్యములూ పా్రిసస్థానమున నుంచినప్పుడు పద్య మంతయు సంస్కృతపదములతోఁ జెప్పినను జెప్పవచ్చును గాని, అకారము పా్రిసస్థానమున నుంచినప్పుడు మాత్రమిట్లు రచించుటకు వలను పడదు. చూడుడు.

“సగ్ధర॥ మాళిసొక్కంగరంగన్నధుకరపలరీమానసాకృప్తవిద్యా
కాలిస్సారాబ్జరేఖాంజలిపుటఘటనాచారుఫాలస్థత్రౌ
పాలశ్రేణీవికాలాంబకకుముదవనీబాంధవాయత్తచంద్రి
శ్రీలీలాగాఢకాంతిస్త్రితపదనరుచిస్సీతు వాగేంద్రరేతుః.”

విరాటపర్వము.

౧౬. ఆజపాక్షుడు గలుగజేతులు

నోఆపశక్తింబు గలిగి యొగలకుం జూడం

గొఱ గా కుండుయు మన్మథు

నోఆపులం బడియెడు నిరండు యుపతీప్తియుం దై

ఆగ్రహస్వము.

తెలుగున నధికపరిశ్రమము చేయనివారు నియమభంగమునకు వెఱచి శకట రేఫ ఘను బాగ్నిస్థానమున నుంచి పుష్కలచన చేయుటకు సాహసింపనే సాహసింపరు. ఇట్టి యోగ్యుల లనేకములు గానఁబడుచున్నది కాబట్టి, తత్త్వము విచారంపక లేలము పెద్ద తా యని నిఁ సిందు జూచినవార లయినను, రా రాపులనఁ దిశులు దేరుచున్నదీని నిఁక మిఁగిటు నమున శుద్ధాంధ్ర స్వనూలాశిరోమండనాయనూన మయినమాలతా యని భావించి రుద్రాక్షమున నవిశేషప్రియత్నులు కావలయు నని భాషాభిమానులకు వికడ పలుగురున్నాను.

సంధి:—“కొండఱు సంధి యగ్రభోగమునకు బాధకముగా నున్న దనియు, సంధి విడిచినచో తద్వైయాసము స్పృహనుగి డెలియుటే కాక యగ్రము గ్రహించుటయందును గట్టము లొలఁగ ననియుం జెప్పవచ్చును.” అని యనుబంధమునఁ జదివెతిని. భాషా భ్జనవిషయమున నీకాలపుచునయాంధ్రస్థితిని గరలలామలకము నేయుట కీవాక్య శైలికృతియే చాలును. తనయుచుముల కన్నటికిఁ బుష్టియు బలమును గలుగునటులు రాఘవహరిపీయారెండ్లలంబుల గఁడి నేయుచు, మెఱపునఁదె బ్రకాశించుభాషాప ఘాతీకన్నానంబులం గాంచి వినోదించుమంచికకుం దప్పి, మనవా రిచ్చుడు కీర్పు విటు గఁగొట్టి తుమరుంనఁ దెట్టిం గాని చానిస్వరూపము దేటి చూచి తెలిసికొనలే మను సంకటిమండ్లంబు నచ్చివారు. కట్ట! యిది యెంతకోపనీయము? నాబుద్ధిని బరికింప నిది యాంధ్రులనఁ బుట్టఁలనినకలఁపు గాదు. ఏ మనఁగా సంధి గలుగకుండ్ వారు

మన మయినఁ జేయుట లేదే, కావ్యములలో నది యుండిన నేమిచిక్కు? ఈసంధి లనినది పద్యములోనా? గద్యములోనా? అచ్చులకా? హల్లులకా? పద్యమునది లయమిడికొఱకును, యతిపాదములశైలిబడినిమిత్తమును నది యావశ్యము క్షాణనినదే గదా. మాడుండు.

“ఉ. సింగం భాకటితో గుహాముఖమునం జేద్వాటుమై నుండి మా
 తంగనూత్తియుగాధదగ్గనసముద్యతోక్రిధ మై వచ్చునో
జం గాంతారనివాసభిన్నమతి సస్మత్యేనపై పీండవ
చ్చెం గుంతీసుతమగ్ధముండు సమగ్ధేనాభిరామాకృతికా.”

చయిపద్యములోఁ దెలుఁగుసంఘలకే కాని సంస్కృతసంఘలకు నేను గుఱు
 తుంపలేదు. అన్యాయకాతిన్యాదులతోఁ గూడినపద్యమునందే సంధిలనఁ గొంచె మయిన
 భాషాజ్ఞానము గలవారికి బాధ లేక యుండఁగా, సంతకంటె సులభ మని చెప్పఁ దగిన
 గద్యమునందు దాని విడువవలసినయవసర మేమి? సంధి విడిచినపుస్తకములను విద్యార్థులచే
 మనము చదివించినయెడల, వ్యాకరణములన నేర్చుకోవలసినసంధికార్యములకు లక్ష్యము
 లను వారల కెక్కడఁ జూపవలయును? సంభాషణములోనా? అది యెట్లు సాగ్యము?
 తిజ్ఞానము దృఢపడనియెడల భాషలోనియద్భుతంధములు వారల కెట్లు చనికి వచ్చును?
 ఇట్టివిషయముల నాలోచింపఁగా విసంధిగఁ బుస్తకములు వార్యులు భాషాజ్ఞానమునకు
 సాయపడు నని నాకుఁ దోచుదు. బాలురు గాని బాలికలు గాని శైశవవయసునందు
 జదువఁ దగినచిన్నపాత్రములందుఁ బ్రాగంధమున శబ్దస్వరూపము వాడు సరిగా గ్రహిం
 పఁ గలుగుటకయి “ఇది ఏమి” అని సంధి వేఱు చేసి వ్రాయవచ్చును. విద్య వృద్ధిఁ
 బొందుకొలది సహజ మయినభాషాస్వరూపమే వారికిఁ జూపవలయును. విద్యార్థులను
 భాషాప్రవీణులను జేయుట కదియే యుత్తమమార్గము. కొంతకాలముకిందిట సంఘలఁ
 బిదిలించి యుచ్చొత్తించినభారతోద్యోగపర్య మొకపత్తి నేను చదివి చూచి
 నాడను. తెలుఁగులోనిపద్యగద్యగ్రంథముల కన్నిటికి నట్టిగీతియే పట్టెనున్నయెడల నిక
 భాషసాంపు చెప్ప వలసిన జేమి? లక్షణానుసారముగా ను సానమున సంధి విడుచుట
 గద్యమునందు హృద్య మగును. పద్యమునం దిదియుఁ దఱుచు గాఁ గూడఁ జని నాయభి
 ప్రాయము.

అన్యదేశ్యములు:—అట్లుఁ జనక మేఁత నడచునే హంసములకు”నని పరిభాషతి
 పురుషుమ్మనునఁ బింగళి నూరన్న నానినట్లు కీకాలమున నన్యభాషాసావదములను ముట్టి

కుండఁ గోవ్యవసము చేయుట మనకు సాగ దని యే చెప్ప వలసి యున్నది. “శ్రోత్త
పదార్థములకుం దేరు కల్పింప వలసి వచ్చినచో సంస్కృతాంధ్రభాషాపదములనుండియే
మాతశబ్దముల నిర్మింపవలయు ననియు, నటు చేయుటకు వలను పడనియెడల నిదివఱకే
వాడుకయం దుండునట్టిపదముల గ్రహింప వచ్చు ననియు, అట్లు విధి లేక గ్రహించుపద
మయినను మనభాషాసంప్రదాయము ననుసరించి సంస్కారము పొందినతరువాతనే దానిని
గ్రహింప వలయు ననియు” గొందఱయభిప్రాయ మయినట్లు లనుబంధమువలనఁ దెలియ
వచ్చుచున్నది. నాకును నదియే మంచిమార్గముగాఁ దోచుచున్నది గాని, యట్టిపదము
లందఱు నేకవిధమునఁ బ్రయోగించునట్లు నియమమును వానికి నిఘంటును గావలయును.
విచ్చలవిడిగాఁ బ్రతిపదము నుపయోగించుట విరసము.

శృంగారవర్ణనము:—పూర్వగ్రంథములందుఁగొన్నిట శృంగారము పచ్చిగా
పఁబడి యున్న దన్నమాట నిశ్చయమే. అయినను దానివలన లోకమున కపకారము
గలుగుచున్న దనుమాట మాత్రము సత్యదూరము. ఆపుస్తకములపేళ్ళయినను నెఱుంగ
గనివారు మిక్కిలి నీతిబాహ్యులయి చరించుచున్నారు. వానిం జదివినవారు సత్ప్రవర్తనము
గలిగి సరసముగా గ్రంథరచన మొనరించి లోకోపకారు లగుచున్నారు. ఎటువంటిపచ్చి
శృంగార మయినను స్త్రీలు గాని పురుషులు గాని భాషాజ్ఞానము గలవారు తమంతటఁ
దాము చదువుకొని యానందింపవచ్చును. “తీగ లాగిన డొంక గదలును.” కాబట్టి,
పూర్వగ్రంథముల సవరించునవ్యయము మాని, ముందు రచించుగ్రంథములలో నల్లలిపి్రిడా
మంశశబ్దంబులు దొరలకుండఁ జేయుప్రయత్నమున జాగరూకు లయి యుండుట క్లాగు
నీయము.

రాజమహేంద్రవరము.
18—5—1912

}

విధేయఁడు,
వడ్డాది సుబ్బారాయఁడు
ఆంధ్రసాహిత్యపరిషదావూతుఁడు

॥ विष्णुः ॥

శ్రీ ర. సు.

దై వ భ క్తి.

ఇ ది,

రాజమహేంద్రవరమునఁ బ్రాసించిన సదాచారపరాయణు లగు

విద్యార్థులు సభ క్తకముగా నాచరించిన

శ్రీ రామకల్యాణపు టుత్సవదినములలో

శ్రీ రామకల్యాణపు టుత్సవదినములలో
సం. కరపు హైస్కూలునందు
మనః
నెల్లపాఠ్యామండలము

వడ్డాది-సుబ్బారాయఁనిచే

నీయబడిన సుపన్యాసము.

యేలూరు

దామరాజు-శివరామయ్యగారి

శ్రీమత్ప్రభురసుందరీ ముచ్చాక్షరశాలయందు

ముద్రితమయినది.

ఆ గ్రంథము 3 సం॥ జూన్ నెల.

శ్రీ రస్తు.

దైవభక్తి.

రాజమహేంద్రవరమునఁ బ్రాచీన సదాచారపరాయణులగు
విద్యార్థులు సభక్తికముగా నాచరించిన శ్రీరామకల్యాణపు టుత్సవ
దినములలో వడ్డాది సుబ్బారాయకృత మగునుపన్యాసము.

శ్లో॥ ప్రస్థాననారద పరాశరపుండరీక । వ్యాసాంబరీషశుక
శౌనకభీష్మదాల్ఫ్యుః । రుక్మాంగ దార్డున వసిష్ఠవిభీషణాదీః । పు
త్ర్యానిమాః పరమభాగవతాః స్మరామః॥

సుహృదులారా! నేనిప్పుడు మీతోఁ ముచ్చటించ దలచినవిష
యము దైవభక్తి యని తెలుపుటకు మిక్కిలి సంతసించుచున్నాను.
మనజీవితకాలములో నెల్ల సఫలము లయిన వని యెంచి మన ముల్లా
సపడ వలసిననిమిషము లీలాటియంశములయందు వెళ్ళఁబుచ్చినవేగ
దా! ప్రస్తుతాంశమును గూర్చి మాటలాడుటకు ముందు మనయాయు
ష్యమును గుఱించియు మనలను గుఱించియు నించుక విచారించుట
యావశ్యక మయి యున్నది.

చూడుడు, మనము మేలుకొన్నను, నిద్రపోవుచున్నను, బనిచే
యుచున్నను, నూరకున్నను, ఓటికుండలోని నీటిచుక్కలవలె మనయా
యుషాఁల మనుక్షణమును దఱిగిపోవుచునే యుండును, తనయా
దాయవ్యయంబులను మెలఁకువతో నెప్పుడుగాని రెక్కచాచుకోక చే
తిపైక మంతయు విచ్చలవిడిగా దుర్వినియోగముఁజేసి, పదంపడి దుః
ఖపడియెడునవివేకధనికునివలె మూఢమతులు తమజీవితకాలమునువృ
థా గడపి విలపించుచున్నారు.

నే నూరక మాటవరుసకుఁ గాలమును ధనముతోఁ బోల్చినా
నుగాని, చట్టు మని విచారించిన లక్షలకొలది వరా లయినను మన

జీవితకాలమండలి యొక్క యజ్ఞనిముసమున కేని సాటి రావు. కోట్లకుం బడగలెత్తినవారుగాని, సకుటుంబముగాఁ దులాభారములు నూఁగిన వారుగాని, తుదకుఁ జతుస్సముద్రముద్రిత మయినభూమండల మంత యు నేకచ్ఛత్రముగా నేలినవారుగాని తమయాయుషాకాలము నొకనిమేషములో నఱవీస మయినను దమసంపదలచేఁ బొడిగించుకొనఁ జాలినారా; ఇకఁ జాలువారా? ఎవ్వరును దమతమబ్రదుకుకాలమున ధనాధికము సంపాదింపఁ గలరుగాని, ధనాధికముచేతజీవిత కాలమును మాత్రమే, యెక్కుటికిని సంపాదింపఁ జాలరు. ఎంతవిలువ గలిగినపదార్థముగాని, యెట్టియపయుక్త మయినవస్తువుగాని, దానిగుఱించి యాలోచింప నప్పుడును దానియక్కఱ తటస్థింప నప్పుడును సామాన్యముగానే యగపడునుగాని, యంతటిమహనీయ మయినదిగాఁ గానరాదు, చూడుడు.

నిరుపమాననిర్వక్తపరాక్రమంబునఁ ద్రిలోకాధ్యక్షుం డగు సహస్రాక్షునకుఁ గూరరాక్షున సంహారకృత్యంబునఁ దోడు సూపి, సమస్తమున స్తతులచేత నతులనుతులఁ గాంచి, యెల్లసంపదలు గలిగి యాసేతుళీతావలం బగుభూచక్రం బేకాతపత్రంబుగాఁ బాలించుచు నటువదివేలసంవత్సరములకాలము జీవించినవాఁడు దశరథమహారాజు తుదకు హా! రామ! హా! లక్ష్మణ! హా! భ్రతృలార! యని విలపించుచు దననిమిత్త మెదురు చూచుచున్నసింహమునకుఁ దన యుసుటు లప్పగించినాఁడేకాని, దూరమందు నడవులలో నున్నరామ లక్ష్మణులు గాకపోయినను జేరువ మేనమామలయింట నున్నభరతశత్రుఘ్నులయినను వార్త దెలిసి వచ్చుదాఁక నేధనముచేత నేసాధనముచేతను దనయాయువు నిసుమంత యదనముగాఁ జేసికొనఁ జాలఁడయ్యెను గదా! తానా వఱలో జీవించినయటువదివేలయేండ్లకాలము సంతముఖ్యముగా నతఁడు సాటించి యుండకపోయి నను, దత్కాలమునఁ దనయనుఁగుఁదనయులలో నొక్కరయినను దనకంటఁ బడునందాఁక బ్రతికియుండుటచు గుఱించి యతఁడు బహుధాప్రయత్నించి, తుదకు దేనిచేతఁగాని సంపాదింప రానినిరుపమానోపయుక్తపదార్థ మొక్కకాలమే యని తెలిసికొని దానిమహిమను గుఱించి యతఁడాశ్చర్యపడి యుండక పోడు-

ఈలాగునఁ దరిచితరిచి విచారించి నప్పుడు మనజీవితకాల ము మూల్య మైన దని నిర్వివాదముగాఁ దేటపడునది యైనను దానివిషయ మున మనము మిక్కిలి యలక్ష్యముగా నేమజేర్చి యున్నాము, ఇట్లే మఱుటను గుఱించి జ్ఞానసంపన్నుఁ డయినభర్తృహరి యీలాగునఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ఆదిత్యస్య గతా గతై రహరహ స్సంక్షీయతే జీవితం |
న్యాపారై ర్బహుకార్య భారగురుభిః కాలాపి నజ్ఞాయతే | దృష్ట్వా
జన్మజరావిపత్తిమరణం త్రాసశ్చ నోత్పద్యతే | పీత్వా మోహమ
యీం ప్రమాదమదిరా మున్మత్తఘాతం జగత్ ||

సూర్యునిరాక పోకలచేత దినదినము నాయువు క్షీణించుచున్నది. అయినను బహువిధప్రయోజనములు గలవ్యాపారములలో మునిగిపోయి యున్నందునఁ దజ్జీవితక్షయము మానవులకుఁ దెలియరాకున్నది. అంతియకాక పుట్టుక, ముదిమి, యావద, చావు ననువీనిని గన్ములారఁ జూచుచున్నను భయము సయితము వారికిఁ బట్టక యున్నది. అయ్యో! అజ్ఞానయా పమయినపరా కనెడుకల్లును లెస్సగాఁ ద్రాగి యీజగత్తు మ త్రెక్కి- యున్నది సుమీ ” యని పైశ్చైవాకమున కుఁదాత్పర్యము.

ఓహో! యీమాటలు మనయనుభవమునకు నెంత సరిగా నున్నవి! ఆమహాత్ముఁడు చెప్పినట్లు నిజముగాఁ బ్రమత్తతయే కాక పోయిన, నంతటి యనర్హ మయినయీయాయువు తమ కెవ్వనియనుగ్రహమున సంప్రాప్త మయినదో, దాని నెట్టివిషయమున వినియోగింపవలయునో, తస్మాదముగా గడియించుకో వలసినపరమలాభ మేదో యొకరు గాకపోయిన నొక రయినను విచారించుకొనుచున్నారా? లేదులేదు. ప్రతివాఁడును మరల నీక్రిందిశ్లోకమునఁ దద్భర్తృహరి చెప్పినచొప్పున జరిగించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ త్మణం చాలోభూత్వా త్మణమపి యువా కామరసికః |
త్మణం విత్తైర్హీనః త్మణమపిచ సంపూర్ణ విభవః | జరాజీర్ణై రంగై ర్మ
ట ఇవ వశీమండితతనుః | నర స్సంసారాంతే విశతి యమధానీ
యవనికామ్ ||

“కొంతకాలము బాలుడుగాను గొంతకాలము కామాభిలాష గలయావనవంతుడుగాను, గొంతకాలము దరిద్రుడుగాను, గొంతకాలము ధనవంతుడుగాను, సంసారమందు నుండి, తుట్టతొడకు నొడతెల్ల ముడుతలుపడి ముసలితనమున నవయవములపట్లు వదలి, నాటకము ముగిసినతరువాత నావటదాక ననేకవేషములువేసి వేసటపడినశైలూషునివలె యమపుర మనెడుతెరమఱుంగున కరుగుచున్నాడు.

ఓమిత్రులారా! అత్యుత్తమజన్మ మెత్తినమనము నీవము లయిన పశుపక్ష్యాదులవలె బ్రతికినన్నినాళ్ళు బ్రతికి కడకు నిరర్థకముగా నగించి పోవుట ధర్మపుగాదు . ఎవర డీనమస్తభూతకోటులను సృజించినాడో యాయాశ్వరుడు సృష్టివర్గములో గానవచ్చెడుతక్కిన వానికంటె మన కనేకమహిమత్తమసాధనములను బ్రసాదించి యున్నాడు. అయినను మనముమాత్ర మాయనయుపకారమునుగాని, మనయుత్తమత్వమునుగాని, యెంతమాత్రము చింతించుకొనుచుండుట లేదు. వేయి చెప్పనేల ? బహువిధముల విచారింపగా నీసృష్టిలో మనుష్యజాతియంతటికృతఘ్న మయినది మఱేదియు నాదృష్టికి గాన రాకున్నది . అయ్యో! “పెంచినకుక్క కాలుగఱచె నన్నసామెత నిజముగా గొందఱు మనుష్యులు భగవంతుడు ప్రసాదించినయొపకారములను గుఱించి కొంచె మయిన విచారింపక పోవుట యటుండగా మీఁదుమిక్కిలి యాయన యునికికే సంశయము నూహించుచున్నారు. అట్టియూహ వారికి వాదమాత్రప్రయోజనమునగాక నిజముగా నమృతముచేతనే యయినపక్షమునక గలుగటా! వివేకసంపన్న మయినమానవజన్మ మెత్తియుం దమతెలివెబడటక గలుపుకొనుచున్నారేయని వారిని గూరిచి మనము దుఃఖింప వలసి యున్నది. ఓపరమేశ్వరా! నీవు బయలుపలె బాహ్యభృంతరములయందన్నిటఁ బూర్ణుడ వయి, జ్ఞానమయిండు వయినందున జ్ఞానైకగోచరుడ వయి యున్నావు. అందుచేతనే నిన్నుఁ దెలిసికొని యానందించుటకుఁగాను మానవునకు సర్వోత్కృష్ట మయినజ్ఞానమాను బ్రసాదించినావు. అయినను మందమతులయంతరంగములం దది పొగగ్రముకొన్ననన్న దీపమువలె సంతగా బ్రజ్వలిల్లక కనుకు చున్నందు

న దానిప్రయోజనము వారికడ వ మృగుచున్నది. ఓమహాదేవా!

శా॥ ఎల్లఁ నీ వయి యుండ నజ్ఞానకు నీ వెందుం గనక రావు; విద్యుల్లేఖాయుతకోటి భాస్వర! నినుం దోల్లన్నులా చూచుటల్? ముల్లోకంబు జడంబు; జీవమును దన్నులంబు నీ వెట్టులా! కల్లాడంగ ల దీవులేక పరమాత్మా! భక్తచింతామణీ! ॥

మ॥ వరిముల్లంతటిపాప లోప మయి విశ్వం బంతయుఁబోలెని! వర్రిముల్లంతవివేక మాత్యం గఱి వై బ్రహ్మాండకోటుల్ సదా! పరమాణుక్రియ రోషకూపవయ మన్వాతాయనక్రేణిలోఁ! దిరుగఁ భాసిలు నిన్నుఁ గానరఘుభేదీ! భక్తచింతామణీ! ॥

మ॥ గలిపింప గడెదర్పు వెల్లపుడు రక్షింపంగ దేదీనులఁ గానిపింపంగదె నీపదాంబు జములఁ గుయ్యల కింపంగదే! తలపింపంగదె నీదుప్రేమ మపరాధంబుల్ తుమింపగదే! వలపింపగదె నిన్నుజస్ర మెదదేవా! భక్తచింతామణీ! ॥

హితులారా! పరమ కారుణి కుండయిన సర్వేశ్వరుఁడు కాలక్రమమున నెల్లవారలకు జన్మ పరంపరా వశమున నాత్మజ్ఞాన మొసంగక మానఁడు గాని, ప్రకృతము కొందరుమానవులు పూర్వోక్త ప్రకారమున నంత నికృష్ట బుద్ధులుగా నుండుటకేమి కారణమోయిం చుకంత విచారితము.

ఈసృష్టిలోని భూతకోటు లన్నియు స్థావరములుఁ గ్రిములు, జలచరములుఁ, బక్షులుఁ, బశువులు, మనుష్యులు, దేవతలు, నని సప్తవిధములు. అందుఁ దేజోరూపులయిన దేవతలుగాక తక్కినయాఱు దెరంగుల జీవులలో నెనుబది నాలుగులక్షల యంతర్భాగములు న్నట్టు లీక్రింద పద్యము వలనఁ దెలియవచ్చు చున్నది.

క॥ వృక్షము లిరువదిలక్షలు! పక్షులు పదిలక్ష లుదక భవన వలక్షల్! లక్షాత్రి దశముక్రిమి; పశు లక్షలు పదొకండు; నరులు * నాలుగులక్షల్!

చైతన్య స్వరూపు డయిన పరమాత్మ యాయన్నిటి యందు

* ప్రసిద్ధముగా నిట్టిపద్యము చదువఁ బడుచున్నది గాని యాయ తిచింత్యము, ఇట్లు నలలకు యతిపాసముల మైత్రి యక్కడక్కడఁ గానవచ్చుచున్నది.

ను వ్యాపించియున్నాడు. అయిన నుపాధిభేదమునుబట్టి యయ్యయి పాఠాలు తెలుపు లాంఛాంటిని మీటి యుండును. వృత్తాది స్థావర కోటికి గూడఁ జైతన్య మున్న దనియు, వానికిఁ గరణపాటవంబు లేక పోవుటంజేసి యవినుఖిదుకిములు లోలోపల ననుభవించుచు నూర కుండును గాని మనవలె వెలువరింప నేర వనియు నార్యులు నమ్ముచున్నారు. ఇందుకు నిదర్శనముగా, స్వభావవిరుద్ధాంశముల నెన్నడుగాని వర్తింపఁ బూనఁడని బ్రసిద్ధి నొందినకాళిదాసమహాకవి విక్రమోర్వశీయ నాటకమునఁ దెలిపియున్నయీక్రింది సంగతులను విమర్శింపుడు.

పూర్వము పురూరవశ్చక్రవర్తి యూర్వశి యనునపురసను బరిగ్రహించి యామెతో స్వేచ్ఛావిహారమునకయి గంధమాదనపర్వ తమునకుఁ బోయి యందలినుండరవనంబులఁ గ్రుమ్మరు చుండఁ గొండాకచో సూర్వశి యతనికన్నుల కగోచరురాలయి యెంతవె దకిన నెచ్చోటను గాన రాదయ్యె. ఆమెయందు నారాజేంద్రున కతిప్రేమ గావునఁ దజ్వియోగకారణమున నసస్కారి యయి యయ్య డవిలోఁ జెట్టుచెట్టును గుట్టగుట్టును నడుగుకొనుచుఁ దిరుగుచుండ, నొక్కయెడ నాతని కొకరత్నము దొరకెను.

అది చేతఁబట్టుకొని పోవుచుండి, యాశేరువ నొక తీరగ యుండఁగాఁ, చిచ్చియెత్తి యున్నాడు గావున, దానిని దనభార్య యని కౌఁగిలింపఁకొనెను- అట్లు కవుఁగిలింపఁకొన్నతోడనే యాతనిపు న్నైంబున నావల్లికయే యూర్వశి యయ్యెను- అప్పుడు రాజునకు సూర్వశికి నీక్రింది సంభాషణము జరిగినది-

రాజు—(తెలివిని బొంది) ప్రియురాలా! ఇప్పుడు గదానేను బ్రతికితిని. ఊర్వ—దేవా! అవశేంద్రియురాల నయియేమియు జేయలేక పోయితిని గాని దేవరవారివృత్తాంత మంతయు నాయంతరిక రణమునకుఁ బ్రత్యక్ష మగుచునే యుండెను.

రాజు—మందరీ! "అవశేంద్రియురాల నయి" యను నీమాటభావ మేమో నాకుఁ దెలియ కున్నది-

ఊర్వ—దేవా! చిత్తగింపుము. పూర్వము మహానుభావుఁడయిన కుమారస్వామి శాశ్వత మగుకుమార వ్రతము నవలంబించి గంధ

మాదనవనంబునందలి యకలుషం బనుకచ్చంబునందుఁ బ్రవేశించి యచ్చో నొకనియమముఁ జేసెను.

రాజు—ఏ మన?

ఊర్వ—ఆవనమున నేస్త్రీ ప్రవేశించునో యది తీగగామాటపోవు ననియు- గౌరీసంగమనీయమణివలనఁ దక్క-వేటొక్కట విమోచనముగలుగఁ దనియు నీట్టిసమయముచేసెను. నేను గురుశాపవశమొనఱుకొన్న రాల నయి దేవతానియముమాట మఱచి పోయి వనితాజనపరిహరణీయ మయినకుమారవనము ప్రవేశించితిని. ప్రవేశించిన తోడనే నాగూప మీకాననోపాంతమున లతాకారమునఁబరిణమించినది.

రాజు—ప్రియురాలా! ఇది యంతయు సత్యమే. నీవుచెప్పినట్లు భవదీయపునస్సంగమకారణం బయినయీరత్నము నా కీశ్వరానుగ్రహమున దొరకినది. (అనిమణినిజూపినాడు.)

ఈపైయంశములవలన, నూర్వశి లతగాఁ బరిణమించి యున్న పుడు పురూరపునిదైన్యమును బూచియుఁ గరణపాటవము లేమిని నాయన నూఱిడింప లేకపోయినట్లు తేటపడుచున్నది గదా! స్తావరములకుఁ దెలివి గల దనుటనుగుఱించి మఱియు ననేకనిదర్శనములు గలవు. దానికేమి? ప్రస్తుతాంశము నాలకింపుడు.

ఈభోకములోఁజిన్నచిన్నయుద్యోగములయందు గడిచేఱినివా నికిస్వతంత్రముగా నధికారముఁ జెల్లింపఁదగినమహోద్యోగము ముందుగా నేలాగున నీయరోయాలాగుననే యీశ్వరుండును హీనము లయినస్థావరాదిజన్మములు పలుమాఁడెత్తినవానికేగాని సర్వోత్కృష్టమయినయీ మానవజన్మము ప్రసాదించెడు. ఈసంగతి మనకుఁ గ్రొత్తగాదు. మన మర్థవిచారము సేయరా కున్నాముగాని నే నీవఱ్ఱలోఁ దెలిపినయంశము లోకోక్తులయందు సయితము దఱుచుగ నాలకించుచున్నదే చూడఁడు. ప్రస్తావ వశముగా మనలో స్త్రీలు గాని పురుషులుగాని యప్పుడప్పుడు “సప్తజన్మా లెత్తినను మీదు చక్కఁబడనేరఁడు” అనుమొదలగుమాటలమూలముగా స్థావరాది సప్తవిధజన్మములను దలపెట్టుచున్నారు. మఱియుఁ బూర్వోక్తాంశములు గరతలామలకము లగునట్లుల చక్కనిశ్లేషాకముకొని టియ్యకొడ

నుదాహరణముచున్నాను- భక్తువాక్కుఁజీవిధమున నీశ్వరుఁబ్రార్థించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ ఆసీతా నటవస్త్వయా తవపుర శ్రీకృష్ణయాభూమికా।
వ్యోమాకాశ ఖఖాంబరాభివసవ స్త్వత్ప్రితయేద్యావధి। ప్రితో
యద్యసీ తా విలోక్య సహసా యత్ప్రార్థితం దేహిమే। నోచే
చ్ఛూహి కవాచిదానయ పునరైతాద్యశీ ర్భూమికాః॥

ఓశ్రీకృష్ణమూర్తి! వేను నటునివలె నీప్రితకొఱకు నీవఱకు నెనుబడినాలుగులక్షలవేషములు గట్టుకొని నీయెదుటికి వచ్చినాను- ఆవేషములను జూచి నీపు సంతసించితివా నేను గోరినకోరికను బ్రసాదించుము; సంతసించకపోతివా నీ వీలాటివేషముల నిక గట్టు బోకు మని నాకాజ్ఞాపించుము- అనఁగా జస్మరాహిత్యమును గలుగఁ జేయు మని శ్లోకతాత్పర్యము- రెండవపాదమునందలి” వ్యోమా కాశఖఖాంబరాభివసవః” అనుదానిలోని యాకాశపర్యాయము లయిదు, నైదునున్న లనియు నబ్ధి యనఁగానాలు గనియు, వసు వనఁగా నెనిమిది యనియు భావించిసంఖ్యానాంవామతోగతి యను న్యాయముమున నాయంకెలను దుదమొదలుగా వ్రాసి లెక్కించి ౮౪౦౦౦౦౦-లనియెఱుంగునది.

ఇట్టులాత్మలకుఁ గలుగుననెడుజన్మ పరంపరయుక్తికి నయి తము సరిబడినయంశమేకాని విపరీతము గాదు- మెలఁకువ, కల, నిదుర యని ప్రతిపాదానికి మూడవస్థలు గలిగియున్నవి గదా! అవి మూడును బరస్పరభేదము గలవిగాని యేకరీతివి గావు- శోత్రము మొదలయినజ్ఞానేంద్రియము లయిదింటితోడను, వాక్కు-మొదలయిన కర్మేంద్రియము లేనింటితోడను గూడి, మనస్సు శబ్దాదివిషయముల యనుభవము గలిగియుండుట మెలకువ- అట్టిమెలకువ క్రమక్రమముగా క్షీణించిగాఢనిద్రను బొందక తొల్లిటిమెలకువయందలివిషయములయనుభవము గలిగియుండుట కల- మనస్సు మొదలుగాఁ గలసర్వేంద్రియములవ్యాపారము శూన్యమయిపోవుట నిదుర. ఈమూడవస్థలు నిట్లు తేజస్థిమిరన్యాయముగాను బాహుళ్యపర్యతాదులకును మనకును నున్నంతభేదము గలవిగాను గానవచ్చుచున్నను దచ్చేదమును బాటించక యాత్మ యొక యవస్థలోనుండి వేటొకయవస్థలోఁ

బ్రవేశించి తత్తత్స్వభావములను దెలిసికొనుచున్నది. ఈలాగుననే మనయాత్మ లన్నియు వేటువేటుకాలములయందు వెవ్వేటుజన్మములను బొంది యీశ్వరకటాక్షమున నీనాటి కీయుత్పత్తిజన్మ మెత్తఁ గాంచిన వనుకొనుట కేమియాత్మేపము? మఱియుఁ దైవి వివరించిన మెలకువ మొదలయినమూఁడవస్థలను గొంచెము సూక్ష్మదృష్టితోఁ బరీక్షించితి మేని యమ్మాంటలోఁ బ్రతిదానియందును మరల నవస్థా త్రయమునకుఁ గాన వచ్చెడును.

గురుసన్నిధానమున శాస్త్రోక్తవిషయము సేయునప్పు డడుగఁ దగినవిషయముల నడిగి తెలిసికొని మనసున మఱపులేక యుండుట మెలకువలో మెలకువ. ఈలాటి మెలకువ గలిగింపఁదలఁచియే యుపాధ్యాయులు తమశిష్యులను జాగ్రత్తతో వినుఁ డని పలుమాఱు హెచ్చరించుచుందురు.

గురువునొద్ద శాస్త్రోవిషయములను వినునప్పుడు పరాకుగ నుండుటచేత నావిషయములు జ్ఞప్తియం దుండియు నుండ కుండుట మెలకువలోఁ గల.

గురువుకడ సద్విషయములను వినవలయు నని ప్రారంభించి విను నప్పుడు హెచ్చరిక లేమిచే నవి యేమియునెఱుక లేకపోవుట మెల కువలో నిదుర.

ఈలాగుననే కడమరెండవస్థలయందును గూడభేదములు గలి గియున్నవి; కాఁబట్టిమనుష్యజన్మమెత్తినంత మాత్రమున మనుష్యు లందఱును జ్ఞానముగలవారే యని మన మూహించుకొనుటకు వీలు లేదు. మెలకువలోనే కలయెక్కియు నిదురయెక్కియు ధర్మములు మన కగపడుచున్నట్లు కొందఱియందు వెనుకటి యధమజన్మములధర్మములెచ్చుగాఁ గానవచ్చెడును. ఈలాటిజ్ఞానతారతమ్యమును బట్టి యే “సరులు నాలుగు లక్ష” లనిమనుష్యులలో నాలుగులక్షలభేదము లుచెప్పఁబడియున్నవి. పువ్వు పిందెయు, బిందె కాయయు, గాయ దోరయు, దోర పండును నయినటు లీశ్వరవిషయమునఁ గేవలజడమ తులుగా నిప్పుడున్నవారు సయితము కాలక్రమమున సంతోకరణపరి పాకము గలవారయి తదనుగ్రహపాత్రులు గాఁగలరు. అయినను మానిసిపుట్టుపు పుట్టియు నజ్ఞానులముగా నుంబరించెడు నపధాధము

తమించుకొఱకుఁ బరాత్పరు నొక్కమాట ప్రార్థనచేసికొని యనంతరము ప్రకృతాంశమునువిచారితము.

శా॥ ఓనిర్దే తుక జాయమానకరుణా! యోనిర్వికారప్రభూ! యోనిర్వ్యాజపరోపకారసుకృతీ! యోనిత్య! యోనిర్మలా! యోనానాంతరయామి! విశ్వసృజ! విశ్వోపాస్య! విశ్వాత్మకా! జ్ఞానానందమయస్వరూప! వరదా! సద్భక్తచింతామణీ॥

మ॥ మనుజుం డై పశు పాటకంఁజు బశుజన్మం జెచ్చు; నీ వెట్లు దానిని సృష్టించితి వట్లుచేయు నది; హా! నిర్భాగ్యతక్ష జ్ఞాన మెల్లను వ్యత్యస్తముఁ జేసి నీవిధుల నుల్లంఘించెదక్ష నేను; దం డన కర్హుండను; బ్రోవవే ననుదయ సద్భక్తచింతామణీ॥

ఓనెయ్యిరారా! యింతదనుక మనము మానవ జన్మముయొక్కయాతర్కవ్యమునుగుఱించియు, దదాయుష్యముయొక్కయమూల్యతను గుఱించియు, నాఁడెండిటియందును మనకుఁ గలప్రమత్తతనుగుఱించియుఁ గొంతవఱకు ముచ్చటించినాము గదా! “యుక్తయుక్తవచోగ్రాహ్యంబాలాదపిసుభాషిత” వ్యని యున్నదిగావున వయసున నైదేండ్లవాఁడె యయినను దత్త్వజ్ఞానసంపన్నతను బట్టి పరమభాగవతోత్తముఁ డని మునిసత్తములచేతఁ బొగడ్డగన్నప్రస్థాదకుమారుఁ డేతద్విషయమున నేమనుచున్నాఁడో యిండుక విచారితము. అక్కుమారుండాకొనినాఁడు దనకు సహపాఠులు, సవయస్కులు సగురాక్షసబాలురు గొందఱు దన్నాటలకుం బలువ వారియవివేకమునకుఁ బెద్దవగచి కరుణాయుత్తచిత్తుం డయి మెత్తమెత్తనవారి కిట్లనియె-

ఉ॥ బాలకులార! రండు మనప్రాయపుబాలురుగొందఱుర్విప్రైఁగూలుట గంటిఁజే గురుండు క్రూరుఁడనర్థవయంబునందు దుశ్శీలత సర్థకల్పనముఁ జెప్పెడిగ్రాహ్యము గాదు శాస్త్రముల్! మే! తెఱిగించెదక్ష వినినమీకు నిరంతరభద్ర మయ్యెడుక్ష॥

వ॥ వినుండు సకలజన్మంబులందును ధర్మార్థచరణకారణంబయినమానుషజన్మంబు దుర్లభంబు-అందుఁబరుషత్వంబు దుర్గమంబు-అదియు శతవర్షపరిమితం బయినజీవితకాలంబున నియతం బయియుండు- అందుసగ మంధకారబంధురం బయి రాత్రి రూపంబున

నిద్రాదివ్యవసారంబుల నిర్లక్ష్యం బయి చను-చికి-నసంచాశద్వత్సరంబులందును బాల్యయావనకౌమారకైశోరవయోవిశేషంబుల వింశతి సాయనంబులు గడచు. కడమముప్పదియబ్దంబులు నింద్రియంబులనేతఁ బట్టువడి దురవగాహంబు లయినకామక్రోధలోభమోహమదమత్సరంబులనుపాశంబులం గట్టువడి విడివడ సమర్థుండు గాక ప్రాణంబులకంటె మధురాయమాణయయినతృప్తికు లో నయి భృత్యతసురవణిక్కర్మంబులఁ బ్రాణహాని యయిన సంగీకరించి పరార్థంబుల నర్థించుచు రహస్యసంభోగచాతుర్యసౌందర్యవిశేషంబుల ధైర్యవల్లికాలవిత్రంబులయినకళత్రంబులను, మహనీయమంజులమధురాలాపంబులు గలిగి వశులైన శిశువులను, శీలవయోరూపధన్య లగుకన్యలను, వినయవివేకవిద్యాలంకారులైనకుమారులను, గామితఫలప్రదాత లగుభ్రాతలను, మమత్వప్రేమదైన్యజనకు, లగుజననీజనకులను, సకలసౌజన్యసీంధువు లయినబంధువులను, ధనకనకవస్తునాహనసుందరంబులయిన మందిరంబులను, సుకరంబు లయినపశుభృత్యనికరంబులను, వంశపరంపరాయత్తంబు లయినవిత్తంబులను వర్జింపలేక సంసారంబు నిర్జింపనుపాయంబు గానక, తంత్రువర్గంబున నిర్గమద్వారశూన్యం బయిన మందిరంబు- జేరి చిక్కువడి వెడలెడిపాటవంబు చాలక తగులువడు కీటకంబుచందంబున, గృహస్థుండు స్వయంకృత కర్మబద్ధం డయి శిశోద్వరాదికృత్యంబులఁ బ్రవత్తుం డయి నిజకుటుంబసోపానపారవశ్యంబున విరక్తిమార్గంబు దెలియ నరక స్వకీయపరకీయ భిన్నభావంబున సంధకారంబునఁబ్రవేశించుఁ గావునఁ గౌమారసమయంబున నాయుర్వ్యయంబు సేయఁ దగదు- హరిభజనంబున మోక్షంబునిర్జించు- విష్ణుండుసర్వభూతంబులకు నాత్మేశ్వరుండు, ప్రియుండు; ముముక్షుండగు దేహాకి దేహావసానపర్యంతంబు నారాయణచరణారవిందసేవనంబు కర్తవ్యంబు అనిమఱియు ననేకతత్త్వ రహస్యంబులుపఱిగించెను.

ఔరా! యస్మదాదుల ప్రవర్తనం బంతయు నచ్చునఁబడిచి నట్లీచిన్నిఁచుమారుఁడేప్రకారము చెప్పఁ గలిగినో! తెల్లవాటి మేలు కొన్నది మొదలు మరలమయిమఱచి నిదురించువఱకును మనప్రవర్తనం బంతయుఁ బయిని బ్రహ్మాదకుమారుఁ డుగ్గడించిన విధముగానే

గానివేలుదెలుగునఁ గాన రాకున్నది గదా! మన నింకను నీలాగుననే యుపేక్షించి యుంటివేని“ మేలుకొన్నదిమొదలు నిదురించువలకు” ననుమాట, పుట్టినదిమొదలు గిట్టువలకు ననుమాట కుపలక్షణముగా నేర్పడిపోవును జుండి.

“క్షణంవిత్తంక్షణంచిత్ర” మనివనీషులు భాషింతురుగావున, నిష్ప డుదయించినబుద్ధి యుత్తరక్షణముననేమి గాఁగలదో! పరిని వివరించినవిధముగా మనయందుఁ గలిగినలోపములనుగుఱించి యొక్కమఱి యీశ్వరప్రార్థనమును జేసికొని యనంతరము వక్తవ్యాంశముపక్రమించెదను.

మ॥ కలువల్ దామరపూవులు మడుగులోఁ గన్గొంచు బాలుండు లోఁ గల లోఁ తెంచక వాని కందు దిగిమునుగోల్ వేయువందంబునక॥ బలుసంసారమునందుభోగపరతక॥ మగ్నుండ నై మోహవల్లులఁ దొలగింటిని నుద్ధరింపవె కృపాళూ! భక్తచింతామణీ॥

శా॥ పిన్నం గారడివాఁడు వింతగ మహావేద్యుఁడై మెక్కిరచులా॥ గన్ను మానవజన్మ ముత్తమము నన్నెత్తింఱినా వజ్జ! నన్నన్నా! హానికరంబు నుమ్మిది మహాత్మా! కాచి యెట్లుండెదో! నిన్నే నమ్మక యున్నవాఁడఁ జూతుండ్రీ! భక్తచింతామణీ॥

మ॥ వనమం దాకులు గాలిచేత బలె విశ్వంబందు జంతూత్కరం బనఘా! మృత్యువుజేత రాల్పంబడి మ నై పోయెడుక॥ మోక్షసాధన మీమేను వృధా నశించు నని సంతాపించెదక॥ వేగమీ తను వెత్తించినమే లాసంగు పరమాత్మా! భక్తచింతామణీ॥

సుహృదులారా! యింత దాఁక మనయాయుష్యాదులయాత్రుప్రముసుగుఱించియు నీశ్వరజ్ఞానహీనులబుద్ధిజాడ్యమునుగుఱించియు నించుక ముచ్చటించితిమి గావున, నికమీఁదట మనము మానవులమని పించుకొనుటకు నాచరింపవలసినపరమప్రయోజన మేదోదానింగూర్చి మాటలాడుదము.

ఈవఱలో వివరించినస్థావరాదిపశుపర్యంతముగల యైదుతరగతులభూతములను వానిలో నవి తెలివినిబట్టి కొంఁపాకతారతమ్యము గలవియే యిరుసనుమొత్తమమీఁద నివి యన్నియు వివేకశూన్యములే గనుక, వానికంటెబయితరగతిలోనివాఁ డయి వివేకసంపన్నుఁ

డయిననునుష్కండు సర్వజంత్రు సామాన్యము లయినకుషింభరిత్వాది తుచ్చసుఖములలోఁ దృప్తినొందక నిరుపమానము నిష్కలంకమునగు శాశ్వతానందమును సంపాదించుకొనుటకు సర్వవిధములఁ బ్రయత్నము సేయవలయును గానియిప్పటియైశ్వర్యాదులను బూచుకొనుచున్న కొనియొడలు మఱచియుండరాదు.

మ॥ తేనుశాఖాగ్రమునందుఁ బెంటిగమితో దారపత్యసౌఖ్యం బుత్తతృప్తతంబొందుచుఁ గ్రింద బోయఁ డనుకంపాశూన్యఁ డైవింటఁ దీ!వరపుంఁగా పనివోయుటల్ గననిగువ్వల్ సువ్వెకాలండు నిష్కలరుణుండొట దలంప కెప్పు డిహభోగం బెంచు నుచ్చస్థితుల్॥

చూడుఁడు మనకన్నులముందఁజూతశాలలోఁ జదువుకొనునొకపిల్లవాఁడు విద్యార్థిదశలోనున్నప్పుడేలాగు నడచుకొనుచున్నాఁడు? వాఁడేయదృష్టవశమున నొకానొకయున్నతపదమున నుద్యోగమునొందియున్నప్పు డేచూపునఁ బ్రవర్తించుచున్నాఁడు? చదువుకొనుదినములలో వానకిఁ గలసేవచ్చు, యధికారపదమున నున్నప్పుడు గానరాకున్నది గదా! ఈయంశమునకంతగ నాలోచింప వలసిన దేమి? నేలమీద వానివలె మ్రానిమీడిమానవుఁడు నిర్భయముగాఁ బ్రవర్తించఁగలఁడా; తా నెంతయున్నతస్థానమందున్న నంతయసిధారావ్రతముగా సంవరింపవలెను- లేనిచోదానివలనఁ గలుగుసిలుగులు నంతయెక్కుడుగానే యుండునని తేటపడుచున్నది. దీనింబట్టి చూడఁగా నీమానవజన్మము మిక్కిలియపాయకర మైనదిగాఁగూడఁ గానవచ్చుచున్నది.

అయిన నేమి? ఈలోకములో భూపాలు రనుగ్రహించి తమ కిచ్చినమహోన్నతాధికారపదంబుల నుండి క్రిందుమీదుఁ డెలియక ప్రజాఘోభము గలిగించి వారియొద్ద నన్యాయముగా లంచములు పట్టి చెడ్డనడతలునడచినవారికే కారాగృహవాసము గలుగుచున్నది గాని, చక్కనివర్తనమున ముక్కునకు సూటిగాఁ బోవువారి కేహాని గాని గలుగుచున్నదా?

పైగ నట్టిసత్ప్రవర్తన గలవారు వారివారివార్ధకమునందు మహారాజులవలెఁ గాలిమీదఁ గా లిడుకొనికూరుచుండి వందలకొలంది వేలకొలంది యుపకారవేతనములఁ గూడ హాయిగా ననుభవించుచు నున్నవారు మనకుఁ గలుగఁబోవుకీడులు మనదుష్ప్రవర్తనను బట్టి

యుడునుగాని కేవలము మనుష్యజన్మమును బురస్కరించుకొని యుండఁబోవు. ఈజన్మమున మన మిశ్వరశాసనముమీఱక భూతదయ, సత్యము, శౌచము మొదలుగాఁగలయుత్తమగుణముల నవలంబించిన వారమై యాపరాత్పరునిఁ బ్రత్యక్షముగాఁ బూజలేకున్నను, భావనచేత సర్వపదార్థములయందు నాయన యాభిముఖ్యమును సందర్శించుచుఁ గలనయినఁ బాపకార్యములను బాపపుండలంపులను హృదయమునఁ జేరనిక యీదినములు నాలుగు నేలాగో జాగరూకతతో వెళ్ళఁబుచ్చుకొని బయటఁ బడితిమా, యింక నేభయము నెన్నఁటికిని లేక పరలోకమందు శాశ్వతానందముఁ బొందఁగాంతము. మనుష్యమాత్రులగు ధాత్రిపతులే తమయాజ్ఞకు లోఁబడి న్యాయముగా నడుచుకొన్నత మసేవకులకుఁ గొంతకాలము తరునాత వారుజీవించియున్నంతకాలము పనిపాటు లక్కఱలేకుండ నిరభ్యంతరముగా సుఖజీవనమును బ్రసాదించుచుండఁ, గరుణాసముద్రుఁ డగుసర్వజగత్ప్రభువు నిష్కళంకులయిన తననమ్మక సేవకులకు దేహయాత్రానంతరమున శాశ్వతానందమునుబ్రసాదించు ననుట కేమిసందేహము? అయ్యో! యిప్పుడుమాత్రమామహాప్రభువు మనకేమితక్కువచేసెను? సర్వథా మనకు సుఖమేకలుగఁ జేసియున్నాడు- దుఃఖము నవివేకమువలన మనము దెచ్చిపెట్టుకొనుచున్నాము. ఆసర్వేశ్వరుండు మనకు దయచేసిన సర్వసాధనములును సముచితముగా నుపయోగించుకొనఁ జాలితిమేని దుఃఖ మన్నది యేపగిదినుండునో దానిజాడ యయిన మనకుఁగానవచ్చునా? మీమనంబుల ధీరత్వంబు పాదుకొలుపుండు- మనముతప్పులేకుండ నీపాపపులోకమున జీవింపఁగలమా యనియూరక యపైర్వ్యపడి వెనుకదీయఁకుండు. తానుసృజించిన పదార్థములశక్తియుక్తు లాసర్వాంతర్యామికఁ డెలియరానివి కావు. మనచుట్టును నుండునిచ్చాకర్షక విషయములప్రబలత్వము, మనదుర్బలత్వము నాసర్వజ్ఞుండు లేస్సగ నెఱింగి యున్నాడు.

ఓయన్నలారా! తిన్ననినడతకయి మనమెన్నెన్నియో యోచింపవలసినయవసర మిసుమంతయు లేదునుండీ. త్రికరణశుద్ధిగా నొక్కపనిమాత్రము మనముచేయఁ గలిగితిమా యామీఁడఁ దప్పలకు మనకు నెంతదూరము? అయొక్కపని యయినను మనకు శ్రమకరముగా

నుండఁ బోవు నను యోచింతురేమో. ఎంతమాత్రము నది యాలాటిది కాదు. మిక్కిలినుకర మయినదే. అదియేదందురా? వజ్జీయేదియును గాదు. సదామనహృదయ మానదయునిపదములపయి బదిలపఱచుటయే. ఇదియే దైవభక్తి యనుమాటకు నిజమైనయర్థమునుండి- ఇది నామాటగా మీరు భావింపవలదు. ఏతద్విషయమున వజ్జితస్థాపకులు, నద్వైతమతోధారకులు, జగద్గురువులు నగుశ్రీమచ్ఛంకరభగవత్పాదులవారు తమరచియించినశివానందలహరియం దీలాగున నిర్వచించుచున్నారు.

శ్లో॥ అంకోలం నిజనీజసంతతి రయస్కాంతోపలంసూచికా సార్ధ్యే వైజవిభుం లతాక్షితిరుహం సింధుస్సరిద్వల్లభం | ప్రాప్తోక్షీహయధా తథా పశుపతేః పాదారవిందద్వయం | ఛేతోవృత్తి రుపేత్య తిష్ఠతి సదా సాభక్తి రిత్త్యచ్యతే ||

ఉడుగుఁజెట్టును దానిగింజలును; జుంబకమునుసూదియును, బతివ్రత. తనపెనిమిటిని, నదిసముద్రమును బొందుచందమున సదా యీశ్వరునిపాదారవిందయుగళమును బొంది మనస్సుండుటయే భక్తి యనఁబడు ననిశ్లోకతాత్పర్యము.

ఈభక్తి యన్నది మనము తెచ్చి పెట్టుకొనిన వచ్చునది గాదు అది సహజముగా నుదయింపవలెను. అందుకుఁ గారణము భగవంతుఁడే. చూడుఁడు. పైయుపమానములయం దీయర్థమే తోచుచున్నది. ఆహా! యిదిఁకెంతవంత! ఉటు ముఱిమినప్పుడు తోలుకరివేళ నూడుగుగింజలు భూమిమీదరాలియున్నవిఱివుఱివునఁ దుమ్మెదలవలె నెగసియేచెట్టువి యాచెట్టు మొదల నంటుకొనుచున్నవి, అలాగుననే కర్మపరిపాక మగునప్పటికి మనమనస్సులు బరమజనకుఁ డగు నీశ్వరుని పాదారవిందములను డగులుకొని యెన్నఁటికిని నెడబాయవు. పయిని జెప్పినయూడుగుసామ్యము, తద్వృత్తమును బ్రత్యక్షముగాఁ జూడనివారికి నస్వభావముగాఁ దోచవచ్చును. అయిన నట్టి వారలయనుమానమును దీర్చుటకునెక్కడనో గాక మనపురమునకు సమీపముననే ధవళేశ్వరమునొద్ద రాచబాటకుఁ బ్రక్క నొక్కచెట్టు గనుపెట్టుకొనియున్నది-జడము లైనయాగింజలు తద్వృత్తమునేలాగు ననంటుకొఁగలిగినవి? చైవయోగమే దానికి మూలము. అందుచేతనే

భక్తాగ్రేసరుఁ డయిన ప్రహ్లాదుడు కూడ నీచాష్టనఁ జెప్పుచున్నాఁడు.

తే॥ ౧॥ ఇను మయసాంతసన్నిధి నెట్లుభ్రాంత! మగుహృషీ
కేశుసన్నిధి నావిధమునఁ గరఁగుచున్నది దైవయోగమానఁజేసి! బ్రా
హ్మణోత్తమ! చిత్తంబుభ్రాంత మగుచు॥

పైశ్చోకములలోని తక్కినయుపమానములకుఁ గూడ బుద్ధిమం
తులు భావమును సవిమర్శముగాఁ బరికించుకొనునది.

మిత్రులారా! మనకు నాలాటిభక్తి లేనియెడల మన మింక నెన్ని
చేసినను నిరర్థకములే “బత్తి లేనిసూజ పత్తిరేచేట” న్నలాకోక్తి నాల
కింపమా? ఇట్లు కేవలములలో కోక్తిమాత్రమేకాదు,

శ్లో॥ గభీరేకాసారే విశతి విజనే ఘోరవిపినే! విశాలేశైలే
చ భృమతి కుసుమార్ధంబడమతి! సమరైః పృథక్పతేత స్సరసిజముమా
నాధ! భవతే! సుఖేనైవస్థాతుంబనభవా నజానాతి కిమహూ!॥

ఓయీశ్వరా! బుద్ధిహీనుఁ డైనయీమానవుఁడు పువ్వులకొఱ
కు లోఁ తయినచేటువులో దిగుచున్నాఁడు. భయంకరమయిషనిర్జనా
రణ్యములోఁ జొరఁబడుచున్నాఁడు. విరివి యయినపర్వతము మీఁదఁ
దిరుగుచున్నాఁడు. అయ్యో! యిన్నిపాట్లు పడుచున్నాఁడుగాని, తన
యొద్దనే సదా యుండెడుతనహృదయకమలమును నీకు సమర్పించి
సుఖముగా నుండ తేకున్నాడే యని, సాక్షాదీశ్వరావతారు లయిన
శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యులవారుగూడ సెల విచ్చుచున్నారు. మనుష్యమా
త్రులు బాహ్యదృష్టిగలవారు గనుక, దమ్మునితరులు చేసెడుముఖస్తు
తులకు నొకవేళ నుచ్చిన నుబ్బవచ్చునుగాని, హృదయజ్ఞు డయిన సర్వ
జ్ఞునియొద్ద మనమాయలు, మర్కములు సాగనేర్చునా? ఆయన మనమన
స్సును జూచునుగాని క్రియల నెంతమాత్రము పాటిసేయఁడు. అందు
చేతనేఒకవేళ గ్రియలలో మన మాయనయెడల నపచారముచేసినను
మనసునమాత్రము మాలిన్యములేక యాంటిమేని యాయపచారముల
ను సయితము నుపచారములను గా నంగీకరించును. ఇందుకుఁ దార్కా
ణగాఁ జిన్నకథగల దాలకింపుఁడు.

కాళహస్తి యనుపుణ్యక్షేత్రమున శ్రీకాళహస్తిశర్వరనామక
మగుసుప్రసిద్ధలింగ మొక్కటి గలదు. ఆలింగమునందు, గన్పడని
యెన్నిక కెక్కినబోయవాడొక్కఁ డెక్కడుగా భక్తిగలవాఁడయి

(3)

దైవభక్తి.

౧౭

యనుదినము నుదయముననే లేచి నోటిలో నిండ నీళ్ళు పోసికొనివానింబుక్కిటం బట్టి, యొకచేతితోఁ బత్తిరియును, రెండవచేతితో, నావఱలోఁ దాను రుచ్యముగానున్నదో లేదోయని కొంచెము గొఱికి తిని చూచిన మాంసమును బుచ్చుకొని, వేవేగఁ గాళ్ళకు నాకుఁ జెప్పులఁ దొడుగుకొని శీఘ్రముగా శ్రీకాళహస్తీశ్వరునిగర్భాలయములోనికిఁ బోయి, యాలింగముమీఁద నున్నతొలినాఁటినిర్మల్యమును దనచెప్పుఁ గాలితోఁ దొలఁగఁగఁద్రోచి, తోడనేతనపుక్కిఁటఁ బట్టి యుంచినమంచి నీళ్ళ నాలింగముమీఁదనుమిసి, యావెనుక నెడమచేతిలోనిపత్తిరి నెత్తి మీఁదవయించి కుడిచేతిలోనిమాంసభారమును నివేదించి పోవుచుండు ననియు వానిని భక్తావతంసునిఁగాఁ గైకొనిపార్వతీపతి వానికిఁ గైవల్య మిచ్చెననియు శ్రీకాళహస్తీ మాహాత్మ్యమునఁ జెప్పబడి యున్నది. ఈగాధ మనసున నుంచుకొనియే శ్రీమదాచార్యస్వాములవారు శివానందలహరియందు భక్తిమహిమ నిష్పదమున వర్ణించుచున్నారు.

శ్లో॥ మార్గావర్తితపాదుకా పశుపతేరంగస్యకూర్చాయతే।
గండూషాంబు నిషేవణం పురరిషోః పీయూష ధారాయతే। కించి
ద్భక్షితమాంసశేషకబళందివ్యోపహారాయతే। భక్తిః కిం నకరోత్య
హోవావనచరో భక్తావతంసాయతే॥

మార్గమందు సంచరించెడుపాదరత్న హనుపతిశరీరమునకు నిర్మల్యసమ్మార్జనము సేయుకుంచె గాను, బుక్కి-టినీటియభిషేకసేవ పురారికే నమృతధార గాను, గొంచెము దినబడినయెంగిలిమాంసము కాత్యాయనీధవునకు దివ్యోపాయనముగాను, మృగప్రాయుఁ డయిన బోయవాఁడు మృదునకుఁపరమభక్తుఁడుగానునగుచున్నారు. ఓహూ! భక్తిదేనిని గావింపఁజాలదు? అనిశ్లేషకతాత్పర్యము.

సఖులారా! భక్తిలేనివాఁడు పసిడికలశములతోబన్నిట నభిషేకించినను భక్తి గలిగిన యాబోయవానిగండూషతోయభిషేచనమునకు సంపత్తించినట్టు లీశ్వరుఁడు సంతోషింపఁడు. ఇందుకేమిసందేహము. ఈశ్వరుఁడు-నీత్యతృప్తుడుఆయనకు మనవలనఁగావలసినదేమి? మనమేమిచేసినను మనభక్తి నగపఱుచుకొనుటకేగాని యీశ్వరునికొఱతల

స్పృశించిన శిలాదులతోఁ దదాలయము నిర్మించుచున్నాము. ఆయన గలిగించిన పుష్పములతోఁ దత్పూజనము చేయుచున్నాము. ఆయన పుట్టించినయుదకములతోఁ దదభిషేచనము సేయుచున్నాము. మఱియుఁ దద్విషయమున మన మేమే యుపచారము చేసినను దత్సప్తములైన పదార్థములతోడను దదనుగ్రహదత్తములైనయవయవాదులతోడను జేయుచున్నాము. అంతేగాని తత్సాక్ష్యము లేనిదానితో నామహానుభావునకు మన మేమియుఁ జేయుట లేదు- అట్లుచేయుచున్నామని తలంచు వా రెవ్వరేనియున్నవారిని వెట్టివారిని గాఁదలంపవలెను. భక్తిలేక పెట్టరు, పగలేక తిట్టరనులాకో క్తనిబట్టి సాధారణముగాఁ బ్రజలు, పూజలు మొదలగునవి చేయువారిని జూచి, యొకానొకప్పుడు దాంభికలను సయితము భక్తులనుగా నెంచుకొందురు గాని యీశ్వరుఁ దాలాగునఁదలంచుకోఁడు. కాఁబట్టి యాయన ప్రతిదినమును దుదకుఁబ్రతినిమిషమును మనకుఁ జేయు ననంతముహూపకారములను స్మరించుకొని, తద్విషయమున మన మెంతధనము వినియోగించినను, నెంతదేహయాసము పొందినను నది యొకపెద్దగాఁ దలంచుకొనక గర్వముడిగియయ్యో? నారక్షకుఁడు నాకుఁజేసెడును పకారములతో నేనాయనవిషయమునఁ జేసినది పోల్చిచూడఁగాఁ బర్వమునొద్దఁ బరమాణువుగ నయిన నుండలేదే యని నిజముగా ననుక్షణమును వ్యసనపడుచుఁ దత్ప్రీతికొఱకుమనకుఁ కలిగినదేదియును దాఁచక యుత్సాహముతోనీయవలయును.

అట్టి యీశ్వరుకే పరాత్పరుండు పరితోషించును అట్టివానియందే యెట్టిలోపములు గలిగిననాయనసమీరణ సేయును కాఁబట్టి నిష్కపట మయినయంతరంగమువలెనీశ్వరుని సంతోషపెట్టున దేదియు లేదని యెఱింగి లాదృశహృదయము నాయనకర్పించుటయే సర్వశ్రేయము. అది యర్పించినవాఁ డన్ని ధనములు నర్పించినవాఁడే అన్ని పున్నెములుజేసినవాఁడే. ఏ తేవంకకుఁ బోయినదానిలోనివన్నియు నాపంకకే పోవునట్లు మనహృదయమీశ్వరునితట్టు దిరిగినమనకున్నవన్నియు నప్రయత్నముగా నాయనపయివునకే పరుగువాటును- ఈర

ప్రసూర్గంబునం బ్రవర్తిల్లుదము- ఐహికసుఖవాంఛలను పదలుకొని నిస్సంగులయి కేవలవైరాగ్యముతో వానప్రస్థులయి యుండుముఖ లకుఁగాక, సంసారులమయి దారపుత్రాదిబంధములందగులకొని యున్న మనబోంట్లకు దైవభక్తియెట్లు గుదురుకొనునని శంక నొందకుండు. పూర్వపుణ్య మున్నవాఁ డీసంసారములో నున్నను లేనియట్లే సంపదించును. కుష్కరపురువు బురదలో దూఱినను దానిదేహమున కా యస లంటుచున్నదా? చూడుండు. ప్రహ్లాదునిచర్యలనుగుఱించి శుకయోగీంద్రుఁడేమనుచున్నాఁడో.

శా॥ పానీయంబులు ద్రావుచుం గుడుచుచు భాషించుచు హాసలీ లానిద్రాదులు సేయుచు దిరుగుచు లక్షించుచు సంతత శ్రీనారాయణపాదపద్మయుగళీచింతామృతా స్వాదసంధానుండై మఱచెనురారిమతుఁ డేతద్విశ్వము ధూవరా॥

కాఁబట్టి యీసంసారములో నుండియే మన మీశ్వరునందు భక్తి సలుపవచ్చును. భక్తియనుమాటకుఁ బ్రేమ యని యర్థము. ఆప్రేమ పూజ్యులయెడలఁ బూజమి నప్పుడు దానిని భక్తియనుచున్నారు. అంతకుఁ బై దానియందుఁగలవిశేష మేమియును లేదు. ఇట్లునుటచేతఁ బ్రేమయందు మీరు నైవ్య మున్న దని భావించు రేమో. ప్రేమతో సమాన మయిన దీలోకములో నేదియును లేదు. దానికంటె బలవత్తర మయినది గాఢ వేటొకటి మనకుఁ గానరాదు. దేని కయినను లోకకువ గానివాఁడు గలఁడు గాని ప్రేమకు లోబడనివాఁడు మాత్ర మెచ్చిటను గానిపింపఁడు. తృణప్రాయు లయినమనుష్యులమాటయ టుండనిండు. సర్వజగత్తులకుఁ గర్తయైనయాశ్వరుఁడు గాఢఁ బ్రేమ బద్ధుఁ డయి తనకు సేవ సేయువానికి లో నయి తిరుగుచున్నాఁడు. ఈచిన్నశ్లోకమునాలకింపుండు.

శ్లో॥ మహాదేవ మహాదేవ మహానేవేతివాదినం॥వత్సం గౌరి వ గౌరీకో ధావంత మనుధావతి॥

తనదూడ యేదారిని బారిన నావుగూడ నాచారిని బాఱనట్లు మహాదేవ! మహాదేవ! మహాదేవ! యనితన్నుస్మరియించు భక్తుఁడెందుఁ బోయిన నీశ్వరుఁడును వాని ననుసరించు నని శ్లోకాకతాత్పర్యము. చూచితిరాయెంతటియాశ్చర్యమో! సర్వభువన ప్రభు వగునీశ్వ

యఁ డెక్కడ? అయిననామమును స్మరించునీమనుష్యమాత్రు డెక్కడ. అంతవాని నింతవానికి లోబఱచినది ప్రేమయేగదా! నీరు నిమోన్నతములను గానరా నీనిలాగునఁ బ్రేమహెచ్చు తగ్గులను విచారింప నీయదు. దానికిగుణదోషములు గూడ సమానములే. ఇన్నిచెప్పనేల? ప్రేయందే సర్వజగమును నిలిచి యున్నది. అది లేనియడల నీసృష్టియే నశించిపోవును. పిపీలికాదిబ్రహ్మపర్యంతము దానిరాజ్యమే చెల్లుచున్నది. అదిలేనిది చీమ గాని సామజము గాని గానరాదు.

ప్రేమచేతనే పక్షులు తమముకులలో మేతను గఱచి తెచ్చి గూడులలోఁ నున్న తమపిల్లలకుఁ బెట్టి పోషించుచున్నవి. కూరస్వభావము గలపులిసయితము ప్రేమకు లోబడియే తనపిల్లలను చా లిచ్చి పెంచుచున్నది. వానియన్నిటిమాట యిటుండనిచ్చి మనలను బెంచి పెద్ద వారిని జేసినమాతృదేవతలను గుఱించి విచారింపుఁడు. ఒకబిడ్డనిమిత్త మొకతల్లి యనుభవించినశ్రమము, రోంత, పరితాపము మొదలుగాఁ గలవిమొట్టమొదలునుండియు మనము జాగ్రత్తతోఁబరిశీలించి యూచితమా పృథయముకరఁగి నీరయిపోవును గదా! అంతేనియేవపుఁ బనులు మొదలగునానికి వారిని లోబఱచియాలాటినవనము వారికిఁ గలిగించినది ప్రేమగాక మఱియేమి? భూమ్యాకాశపులను గాగితముగను, సముద్రమును సిరాబుడ్డిగను జేసి లోకములోఁ బ్రాయసకాంఠం ద్రందఱును జేరి వ్రాయబూనినను బ్రేమయందలిప్రహిమలను చెలువుడు సేయుటకు సాధనసాచుగ్రితకుఁ వగు నని నే నూహించుచున్నాను. ఇట్టిచో నల్బబుద్ధి నగునేను దానినిగూర్చి యేమివిశేషముగ వివరింపఁగలను? అదియటుండనిండు. తాదృశమహిమాతిశయము గలప్రేమ యనునది మనయం దున్నదా? లేదా? లేదని పశువైనను జెప్పలేదే! మనుష్యులము మన మెట్లుచెప్పఁ గల్గము! మఱియునాప్రేమ తక్కినవానియందున్నదానికంటె మనయం దున్నదా? అనముగా నున్నదని యుత్తర మీయవలసివచ్చును. యెక్కలువచ్చి మేఁతపట్టినతోడనే పిట్టలు తమపిల్లలను విడిచిపెట్టుచున్నవి. ఆపిల్లలును దమతల్లులయెడల నప్పుడు తొంటిప్రేమమునగపలుప కున్నవి. తిర్యగ్జంతువులయందెల్ల నీలాగే గానవచ్చుచున్నది. మనుష్యుల మయినమన మావిధ

వారు మీరు జీవించి యున్నంతకాలము దృఢముగానుండుటయే గాక వారిలో నొకరు పోయి మఱియొకరు జీవించి యున్ననుగూడ విడిపోక యున్నది.

ఓసాదరులారా! ఇక్కడనే యొక్కసంగతి మిక్కిలిశ్రద్ధతో మనము విచారింపవలెను. మనకును మనతల్లిదండ్రులకును బ్రేమానుబంధము దేహధారణమును బట్టిగదా సంభవించుచున్నది. ఈదేహము లనిత్యములుగావున నయ్యనుబంధము స్థిరము గాక పలుమాఱు డెగిపోవు చుండును. అయినను బశుపత్యైదులయందుఁబోలెఁగాక మనయందు దవి యంతకంటె నెన్నోమడుగులు దృఢముగా నుండు నని యిహికే దెలిసికొనియున్నాము. అట్టిదార్శ్యము మనయందు చానికొకఁగలుగుట కేమికారణము? ఇందుకుఁ బ్రత్యుత్తరము జ్ఞానమని చెప్పుక తప్పదు గదా! ఆజ్ఞానము మనకు నేలాగునఁ గలుగుచున్నది? ఈశ్వరానుగ్రహమునఁ దక్కివేటొక్కటఁ గలుగనేరదు, ఈసమస్తసహితములను సృజించి వానివానికి దగిన తలుపులను బ్రసాదించిన వాఁ డీశ్వరుండు గాక మఱియెవఁడు? మఱియుఁ దనసృష్టవర్గములోఁ జీమనైన పరాకు పడక తాతిలో నిమిడియున్నకప్పువఱకుఁ గూడఁ దత్తదనుకూలము లయినయన్నపానాదికము లనుచినమును బ్రసాదించుచున్న వాఁ డీశ్వరుండు గాక మఱియెవఁడు? మనసుఖముకొఱకుఁ గాలాద్యనుసారముగా సకలవిధము లైనమార్పులను జేయుచుఁ గంటికి తొప్పువఱ నే నిద్రావస్థయందుఁ గూడ మనకు సంతోషముఁ దగువాఁ డీశ్వరుండు గాక మఱియెవఁడు? మానుషమునం దీర్పరానిపేరాపదలు సంప్రాప్తమగునప్పుడు వానివేదనలకు నైఁపలేక మెట్టోయని విలపించు నాపన్నులకు దుఃఖోపశమము గావించు పరమకారుణికుఁ డీశ్వరుండు గాకమఱియెవఁడు? ఈలాగు మనము నిశ్చలభావముతోఁ నీశ్వరస్వభావాదికమువిమర్శింపఁ బూనితిమేని యాయనకు మనకును గలసంబంధ మెంతమందమతి కయినను గరతలామలకము గాకపోవునా? అయినచో నప్పరమజనకునిఁ బ్రేమించుట కేలబుద్ధిపాడమకుండును? అట్లుపాడమకుండుట మనుష్యస్వభావమునకుఁగేవలవిపరీతమే గదా! మన మాయనను ప్రేమింపక యెట్లు మానఁగలము? చారిత్రాదులను

ము తెలియుటచేతనే మన కాలాటిరసము స్వయముగా నావిర్భవించుచున్నది. కృషికుడు దోహదముమాత్రమే చేయవలెను; ఫలరూపము తనకు దానయేర్పడగలదు ఈశ్వరునిగురించి మనము విచారించినం జాలు ; భక్తి తనంతనే సహస్రముఖముల గల గ్రాహకమువలె నుద్భూతమగును. అట్టిభక్తి యుద్భవించినప్పుడే ఈశ్వర ప్రీతికరములైన కార్యములు చేయుటయు నాయనకు గిట్టనిపనులు దలపునకైన రాసిక పోవుటయు దటస్థించును. సాజముగాఁ బ్రేమాస్పదు లయిన తల్లితండ్రులకినయినను వారి నెఱుంగనప్పు డెవ్వరుఁ బ్రేమింపఁ జాలరు. ఇంతయేలతాను దూరమం దున్నప్పుడు తనకు నొకపుత్రుడుగ్రోత్తగా నుదయించినను, ముం దున్నచిన్నవాఁ డొకఁడు మడిసినను దత్తమాచారము దెలియ వచ్చినప్పుడే తనకు మోదభేదములు పుట్టుచున్నవి తెలియ నప్పుడు మోదము లేదు. భేదములేదు.

కాఁబట్టి యోసుహృద్వరులారా! ఈశ్వరునకును మనకును గల సంబంధము మన మిప్పుడు విచర్చించుకొనుచున్నాము గల్గెనుక నియ్యదనున నడకువతో నాపరమపితయడుగులకడకుఁ బోయి యీలాగున మనలోఁ బ్రార్థించుకొందము.

ఓసర్వలోకజనక! ఓపరమేశ్వర! ఓదీనశరణ్య! ఓకర్మసాక్షానముద్ర!

మ॥ జననీగర్భములోన నుండుగ విదేశం బేసి పెక్కండ్రకుం! జనుడేఁ దండ్రిని గాంచువిడ్డవలె నీసంబంధము ముందునే గనకీవేళ నెఱింగి స్నేహభయశంకాముత్తపాశ్చర్యభావ! జన మై నిచ్చిత శేరఁ దీసికొనవే సద్భక్తచింతామణి॥

మరియు నేతద్విచారణావశమున మనమనోషే గ్రావములయందు నిప్పు దుప్పతల్లినభక్తిరూపము లగుచిటుజాళ్ళు లేగమ్మట భీకరావివేకనిదాళుమ్మన నికిపోక, పొరింటారి విరివియందు ప్రవహించి సర్వాధారుఁ డయినతనయందు లీన మగునట్లు కర్మరుణాసముద్రం దగుపరమేశ్వరుఁ డాస్మీయకృపారసాసారమును సర్వదాప్రసాదించుగాక యని ప్రార్థించుచు నీయుపన్యాస మిప్పుటివఱకె విరమించుచున్నాను.

—————— ఆహ్వానము ——————
సంపూర్ణ ధ్యాయము.
బద్ధుల

శ్రీ

మ ద భిక్ష స

శా కుం త ల నాట క ము.

ఇది

కాళిదాసకవికృత మైన సంస్కృత నాటకమునుండి

రాజమహేంద్రవరమునందలి కొరతనమహారి

మొదటితరగతిలోఁగ నాధ్యపనకలాశాలయందు

నాన్ద్రోపాధ్యాయుఁ డగు

వడ్డాది - సుబ్బారాయనిచే

తెలింగింపఁ బడినది.

మొదటికూర్పు 2000 ప్రతులు.

రాజమహేంద్రవరము :

యస్. సున్నేశ్వరరావు బ్రహ్మచారి

శ్రీ చింతామణి ముద్రాక్షరశాలయంద

ముద్రింపఁబడినది.

COPY-RIGHT REGISTERED.

1906.

వసురాయచాటుప్రబంధము

దెమ్మిసైజు గ్లాజు 304 పేజీలు.

క్యాలిగ్రాఫు 2—0—0
రేపరు 1—8—0

ఉ. నన్నయత్కినాదిరసనల్ గురియించినచాటుధార లీ
మన్నన నింక జోలు; నలుమాత్రము దద్రస మబ్బ పెండు; హా!
జాన్నలలోన జిన్నిపువుజా న్నెటు, అట్టులు పద్దియంబులకా
మిన్నలు చాటువుల్, రసమృద్ధి ననిర్యచనీయమాధురికా.

ప్రాస్తావికప్రకరణము; పద్యము. 2

క్రి. 1925. ఇప్పటికి నుమా రొక్కయర్థకతాబ్దమునుండి నేనప్పుడప్పుడు వివిధప్రాస్తావముల రచించుచు వచ్చినట్టియు, సమకాలీనులైన పండితకవుల మెప్పును బొందినట్టియు, బహుజనులకుఁ గంఠస్థము అయినట్టియు, సమాప్రాధికము అయినపద్యము లొకకోశమున భద్రపఱుపక పోయినయెడలఁ గాలము గడచినకొఁది నవి వినాశము నొందునో, యేమవునో, యనుసంది యమున నానామఖములఁ జెల్లాచెదురుగ నున్నవాని నన్నిటిని గ్రమక్రమ ముగా సమకూర్చి వసురాయచాటుప్రబంధ మనునామమునఁ బ్రకటించి తిని. మనువసుచరిత్రాది ప్రబంధములయందుఁ బోలే నిందు నాదినండి యంతముదనుక నేదేని పురాణగాథ గాని, కల్పితకథ గాని ప్రత్యేకము గానతాక పోయినను, విందునందు విస్తరిలోని వివిధరుచ్యపదార్థములవలె నిందలి చిన్నచిన్న ఖండకావ్యములు ప్రకృతివర్ణనములు, ప్రాస్తావికములు మొదలగునవి చదువువారి జిహ్వల సంకుష్టిపఱుపక జాలియుండు నని తలఁచెదను. తెలుఁగున నిట్టిగంభ మిప్పటి కరుదు.

విషయసామ్యమునుబట్టి నాయాపద్యము అన్నిటి నైదుతరగతులుగా విభాగించి యాభాగములకు వరుసగాఁ బ్రకంసాప్రకరణము, ప్రకృతి ప్రకరణము, ప్రాస్తావికప్రకరణము, ప్రక్షిప్తప్రకరణము, స్వవిషయప్రకరణము, నని పేర్కొనెట్టితిని. ప్రక్షిప్తప్రకరణములోని పద్యములు మాత్ర మన్నియు స్వకపోలకల్పితములుకావు. అందుఁ గొన్ని సంస్కృతమునుండి

తెలిగించినవి. అవివరణ మాపద్యముల శీర్షికల వలనఁ దెలియఁ గలదు. సంస్కృతకవులలో నుప్రసిద్ధపండితరాయ బిరుదాంకితుఁడగు జగన్నాథకవి విరచించిన భామినివిలాస మను గ్రంథ మించుమించుగా దీనివంటిదే. దానిని నేను తెలిగించి 1902 వ సంవత్సరమున ముద్రింపించితిని. వివిధ విషయములను గూర్చి వేఱువేఱు తరుణముల గవియింపఁబడిన యాశ్లోకములనెల్ల నొకసంపుటమునఁ గూర్చుటను గూర్చిన తనమనోభావము తద్గ్రంథాంతిమశ్లోకమున వింతగా జగన్నాథకవి వ్యక్తీకరించినాఁడు. పాతకవినోదార్థము తచ్ఛోకార్థము దెలుపుతెలుఁగుపద్య మిట నుదాహరించెదను.

|| అంజలకొడుకులు హరియిం | పం జాతురు మామక్షిపద్యమణు లటం
చుం జనియించినశంకృ | మంజూషను దీనిఁ జేసినాఁడం జండీ
మఱియుఁ దద్గ్రంథాంతమున నతఁడు రచించినయింకొక శ్లోకము
నకుఁ దెలుఁగుపద్యము—

చ|| నాకవిరాకుమార! వదనమ్మును నాంచకుమమ్మ! నిన్నుఁ బ
ల్లకి నిరాకరించునని, క్రొంగును వాఁ డటు లోర్వ లేమి ; ఏ
కాకథ యేల? కావ్యకమలాంతరసీధుధుసమధువ్రతా
నికముమోములం జెలఁగి నృత్యము నిత్యము ఏ వొనర్పవే!

ఈచాటుప్రబంధమునం దితిరవిషయవివోదములకంటెఁ బురాతన
మాను, బుణ్యతమక్షేత్రమును, అత్మీవరస్వతీలాస్యరంగమును నయిన యీ
గౌతమీతీర రాజమహేంద్రవరనగరరాజమునకు సంబంధించిన విశేషము
లెక్కుడుగా నెక్కిని యున్నవి. ఏనాడో యొకటిరెండుపద్యములు
క్రిసాథాదు లీపట్టణమును గుఱించి వ్రాసినవి యిప్పుడు చదువుకొనుచు
సంతసించెడు నాంధ్రుల కీకాలమునను, భావికాలమునను గూడఁ దక్కురీ
విశేషము అనేకములు దెలుపునచాటు ప్రబంధపద్యములు డెందముల కనుం
దానందసంధాయకములు కాకపోవని నాయాశయము.

గ్రంథస్వభావ మవగత మగుటకు నావశ్యము అయినకొన్ని వాక్య
ము లిట నేను బొందుపఱచితిని. దీనిగణాగుణములను గుఱించి పండితులే
ప్రమాణము.

వడ్డాది సుబ్బారాయఁడు

ఇన్నీసుపేట, రాజమండ్రి.

వీ టి క.

క్రమహారతమునందుఁ గారవపాండవులవంశానుక్రమముఁ జెలుపునందర్భమున
దువ్యంతునిచర్చిత మాదివర్షములో నిట్లు వ్రాయఁబడినది. దువ్యంతుఁ డొక వాఁడు
వేటకుఁ బోయి, కిచ్చాక్రమ మచ్చటికిఁ జేరు పగుటచే నాబుసిన సందర్శింప వలయు
నని పోఁగా, మని యాశ్రమమున లేవందునఁ దత్పుత్రక యగుశకుంతల రాజాన కారిత్య
మిచ్చి, తనకండ్రి వచ్చునంతకు నతని నుడువ మని కోరినను. ఆమెసొందర్యలావణ్యదులను
జూచి యమ్మృతపతి, యార్హ్యరతుఁడయినకిచ్చామహర్షి కీమె యెట్లు కూతురని శంకించు
కొని, యతఁడు శకుంతల నానుచునా మడిగెను. విశ్వామిత్రుఁడు మంచుగొండపయిఁ
దపన్నుఁ జేయు నుండఁగా, మేనక యామనినీమమునకు భంగముగా నచ్చటికిఁ జేరించి,
యామనివలనఁ దన్నుఁ గలు, మారినవదీరమున విడిచి వేర్వేళ్లును, కిప్పుట కమ్మలతోఁ
గఱ్ఱమునా దీ తన్ను దీప్తపాఠమునకు వచ్చి, యచ్చటఁ దన్నుఁ జూచి యెత్తికొనిపోయి
పెంచినట్లును, మిని తనకుఁ దండ్రియైన యాపుత్రాంతము, నాయన జీవిత బూషితోఁ
కన్నులుఁడఁగాఁ దా నాలకించి తెలిసికొన్నట్లును, శకుంతల రాజుతోఁ జెప్పెను.

అనంతర మన్యురభరతును బరిష్కరానురాగము నెఱుంగఁగా, దువ్యంతుఁడుదన్ను
కాంధర్వమునఁ జెల్లెడిగాడుమని శకుంతలను వ్రాధించెను. తత్పరీనాదమునఁ దనగర్భ
మున నుగ్ధునించుకొనునని, యుపరాజాను జేయునట్లు రాజుచేత బాన గయికొని, శకుంతల
యాతనిప్రాప్తిన మంగీరించెను. కిప్పుట రాజా సంపూర్ణమనోరథుఁడయి తనరాజధాని
యగుహర్షి నాథునిమనఁ బోఁగా, నిట శకుంతలయుఁ బుణ్యవశమునఁ దోడన గర్భ
వతి యుండఁగినవృత్తికామమును మని యే మననో యని పోయి చుండఁగా, నతఁడు నిజ
ప్రభావమువలన నంతయు నెఱింగి, శకుంతల వెఱపు వాని, తగ్గర్భరక్షణాదులు గావించు
చున్నంతి, నంవర్తనరక్రియమునకుఁ జక్రవర్తిలక్షణలక్షితుం దనుభవించు దనుకమానుఁ
డామె కుదయించి, కన్ననిర్మల్లితజాతికిఁ బైదికుం డయి యయాశ్రయమున నెఱిపెను
చుండఁగొంత కాలమున కపుహర్షి తనకమ్మలఁ దొడిచి యత్కుఁతును గొడుగుతోఁ
గూడ భర్త యొడకుం బంపెను.

శకుంతలయుఁ దానును దక్కఁ నప్పివాహ మొనరు శిష్యుల నెఱింగిపది కాదు
గావునఁ, బుత్రివతి నామెను గయికొనిన లోకు లే మనకొందునో యని సంశయించి,
దువ్యంతుఁడు నే నీమె నెఱుంగ నని శకుంతలను నిండుసభలో నిర్దోషిణ్యముగా నిరాక
రించెను. అందుమీఁదట శకుంతల దనదురివస్థను గుఱించి పరిపరవిధములఁ బరిభవము
నేయుచుండఁగా, నాకాకపాణి యందులఁకూర్చు ధర్మము గర్భ్యుల కల్ల పెల్లడించెను.
అప్పుడు రాజా, మొట్టమొదట శకుంతలను దా నెఱుంగ నని నిరాకరించుటకుఁ గలకార
ణమును బహిరంగ పడిచి, గర్భ్యులమునునతిని పట్టపునీనిగా నామెను బరిహరించి,

యభివృద్ధిగములను బరిశ్రమించు డయి కాలాంతరమున దౌవ్యంతరీక బుద్ధియు గట్టి శకుంతలతోఁ దబోధమునకుఁ బోయెను.

ఈదెన్నకథను దృశ్యప్రబంధముగా నిర్దింపఁ గోరికవికిఁ గలస్వారంత్వశ్రీమును బట్టి కాలిదానుఁ డిందుఁ దెక్కుచూపుట గావించినాడు.

నేట్రులనుని యో జోకజిరిక ను దఱుముయఁ గల్పాశ్రమమునఁ బ్రవేశించి శకుంతలను దువ్యంతరుఁడు చూచిఁవలసెనట్లును, గణపఁ డప్పటిలోఁ దీర్థ సేవార్థ మొకానొక పుణ్యస్థలమునకుఁ బోయి యున్నందున, రాక్షసులు నిర్భయము లయి తమయజ్ఞకర్తమనకు విఘ్నము నాపాదించు రని, యాశ్రమములును దీక్షదినములయందు సారథిర్విశ్రయఁ డగువారింజనాపాయ్య ముపేక్షించెనట్లును, దువ్యంతరుఁ డట్టియవకాశమున శకుంతలను గాంధర్వమునఁ బరిగ్రహించి, దీక్షితమున బాషలు దమ్మ కిదికోలప రాజధానీఁ బోవుమనఁ, నిజనామాంతర మయినయంగర మొకటి క్రియురాలివలె నుంచి వెళ్ళి నట్లును, రాజవిరహమును సహించుకేక శకుంతల యన్నస్థురొ లయి యిదిట్లుచున్నచేయి మన దుర్బుధుఁ డెత్తి యయి వెచ్చి, యామె పరధ్యాయము గల డయి తిన్నా సర్థిఁగించి నది కావని పోడించి, తిన్ననోగతుఁ డామె ను ములులగున కొప మిచ్చియు, దక్షిణి ప్రారవమనఁ గొండోఁ ప్రసన్నుం డయి, యభిజ్ఞానాభరణంబురవమున కెండ్లియొ నాతిఁడు జ్ఞప్తి జొంపు నని కాపాఁపఁగి బ్రసాదించినట్లును, శకుంతల దువ్యంతరీతజము గలంచి యున్నచేని యాకాశవాణి యన్నిచోఁగ్రిగ్గఁబామనఁ దనకుఁ డెలియఁజాలు సఁగాఁ గల్పమహర్షి సఁగోపించి, గర్భవతి యయినశకుంతలన, దనఁజ్యులను నొక తాపసివిగూడఁదో డెచ్చి దువ్యంతరుడొద్దకుఁ బంపినట్లును, దుర్బుధుమన నలఁడు పూన్యపుణ్యంబుమును ముది తిన్న విరాకరింపఁగా, శకుంతల తనప్రేరియంగర మాయన కాపాలుగాఁ జూపఁదలఁచి, ముది యొక్కడనో జాతి పోయినందునఁ దనదురదృష్టము నకు దుఃఖించినట్లును, నట్టినిర్భిలలోఁ గనికరిపడి కొండోక నిమిత్తమునఁ బ్రసారపర్యంత రూపెను దనయంటి పంపటకుఁ సర్థిఁగించి, రాజానందుని దమ్మిలోఁ హితుఁడుశకుంతలను గొనిపోవుచుండఁగా, మధ్యమార్గమున నాకస్మికముగాఁ దతోరూపమున మేనక పుత్రక న్నెనుకొని పోయి మారిచాశ్రమమున నుండినట్లును, మర్కడతే యామెకు భరతుఁ డనుకూపఁ డుదయించి పురుగుచున్నట్లును, సోగపల నొకపల్లవాని యుద్ధ రాజకామాంతర మయినయంగరముఁ జూచి తలవనలు నానిని పోలెనుగాఁ బట్టినది రాజునిపిఠికిఁ గొనివచ్చెనట్లును, తా నాయంగరమును జూడఁగానే వెనుకటిర్బుధుంఁడ పుత్రయు నాకలింఁగకు వచ్చినందున, ముక్తిక దొరకనఁబూచురము చారికిని వచ్చివానికి బహుమాన మిచ్చించి పంపివేసి, శకుంతలా విషయమునఁ జూచు తిగిరికినియొక మనుషు నుర్రయి, దమ్మలమునఁ బ్రాప్త మయినవలెనయినట్లెఱుఁ

గూర్చియు, రాజు భవలూపా విలంబించెట్లును, దుష్టవయమున నిండునిసారథి యగుమాదిరి వచ్చి, గా నమృత్యుఁ డయి యుంకి, కొఁపొకయఁద్రయమున రాజు నకుఁ గొనముఁ బొప్పించినట్లును, కంట నమ్మ దొడగి తన్నుఁ జెంప ననన్వ రాజునకు మాలిని ప్రత్యక్ష మయి, కాల సేమిసంతతి యగువానవగణమును రూపు మాప నిండుఁ డతనిఁ గొని రమ్మ న్నాఁ డని, యా సమయమున నిజేడించినట్లును, దుష్టంతోఁ డతనితో నియ్యెట్టి, డిన పింజిలోఁ డనే యిందరిభము నధరోహించి, స్పర్ధిమ న కేగి కల్లకృత్యంత్రై యారిభముమీఁద సే మిరల భూలోకమునకు వచ్చుచు, మార్గములో వహన్తి సందర్భ నాగ్నిము మారీపాత్రమున దిగి, యక్కడ భరతుని శకుంతలను గలసికొన్నట్లును, గడకు భార్యాపుత్రసహితుఁ డయి యతఁడు మహాదాహిర్యాదము నొంది హస్తి నాపురము చేరి సుఖ మున్నట్లును, సందర్భ చిత్రముగా లోకానుభవసిద్ధములు, స్వభావావిధములు, జ్ఞాననీతి ప్రతిపాదకములు, మనోహరశృంగారచామృతకవితాదిరసాపబ్బహితములు, నవల్య కల్పవాదమత్సృగరిమితములు, గంభీరభావనమృద్ధములు, సహృదయవృగయాహ్లాదజనకములు, నయి యొకరిండు ప్రసంగములచేత నయ్యయివిషయములనవిస్తరించి, యే డతములుగా సుస్ఫుటమున నీనాటకము రచియించినాఁడు.

సంస్కృతనాటకములలో నెల్ల విధి ప్రథమగణ్యము. మిగిలిన సమత్కృతు లన్ని యటుండఁగా, నిందు ఎచ్చుపాత్రములసంభావనము స్థాధారణముగా వాఁవారి యుద్ధనములలో మన్ననృష్టాంతములతోఁ గూడియుండు, కవికఁ గలలోక జ్ఞానము నుచి త్కల్పితయు నయ్యుతావహముగాఁ బ్రకటింపుచుండును. భావగాంభీర్యమే గాని భాషాకాఠి న్యము పామాన్యముగా దీనఁ గానఁబడదు. కవికల్పితములో లేఖకాదిక్రమములో నిర్ణయించుట యశక్యము గాని, మాతృకాంతరములయందగు దేశభేదమును బట్టి పాతభేదము లనేకములు దీనఁ జూపట్టుచున్నవి. అయినను దాదృశభేదము లన్ని యేక నేతమునఁ గానఁబడునట్లు, చావాదేశమాత్రికల నధికప్రయత్నింపని సంపాదించి, ప్రతిపత్రమునందును బ్రోద్ధపాతమును జాతాంతరములను దిర్భ్రగభేదేణుపఱుచుచు, గూర్గావ నంశ్చిరమున వాగరపురిపిలో బాంశాయని బంజీరపరుల పహాపకార కముగా ముద్రించి ప్రకటించినవ్రతి యొకటి యున్నది. నాయాంధ్రకరణమునందనేకస్థలములయందు దానిసాహిత్యమును శేష బొంది యున్నాను. ప్రసిద్ధమున కంటె భిన్న మయినయ్యో మేదేవి తెలిగింపవలసి వచ్చినప్పుడు పాతకల కది కంటెవే తెలియ వలయు ననురంభంతో నవివయ మాపారలయకునుననే యిందు సూచింపుచు వచ్చిరిని. మఱియు నట్లే యతపర మయినచోట శబ్దముల కర్థములును, భాగ్యములకు భావము ను గూడ వ్రాసి యుంటిని. మఱికొన్ని కావులయందు భావశక్యకరమ బట్టి వ్యాఖ్యానసహితముగను, ద్రవహితముగను, మూలము గూడ గనఁబడిన కర్ప

భేషి, గద్యపద్యముల భావమును శక్తికొలదిని స్పష్టపఱచుచు వచ్చిరిని. ఇందు మూఁడవభాగమునఁ బయి బొంబాయి ప్రతిని బట్టి మృదుఁ పయినశృంగారవర్ణనముతోఁ గొంత విశేషము చేర్చఁబడి యున్నది. రంగమునఁ బ్రేక్షకునోరంజనమున కది యావశ్యక మని దానిని జదువువార అనుకోక మానకు.

నాకంటె నెక్కుడుసామర్థ్యము గలవా రనేకుఁడీమఱో నీయభిజ్ఞానకామంఠలమును చేయుచేయుగాఁ దెలిఁగించి ప్రకటించి యున్నారు. కాని వానియందు నందిగ్ధవృత్తముల భావవివరణాదులు లేనందుచేత, మూలమందలిచమత్కారము లనేకములు గ్రహించి యానందియభాగ్యము పెక్కుండ్రకు దుర్లభ మగుచున్నందువలన, గొందఱు మిత్రులు ప్రోత్సాహపఱచుచుగాఁ బూర్వోక్తరీతిని లఘుటీకానమేతముగా నీనిని ముద్రింపించి ప్రకటించిరిని. పాఠభేదములు మొదలైనయంతములను గూర్చి యక్కడక్కడ నిందుఁ జేయఁబడినచర్చలయందుఁ గాని, భాషాంతరీకరణమునందుఁ గాని, నే నెంతకాగదూకరను వహించినవాఁడ నయినను, నాకుఁ దెలియనిలోపము లనేకములు దీన మఱిఁగి యుండు వని, ప్రతిభావిషయమునఁ గారీదాసునియత్సృష్టతమబట్టియు, నానికృష్టతమబట్టియు భావించుచున్నాను. అట్టిలోపములను బరిహరింపింప దోషజ్ఞులే ప్రార్థకులు.

“చ. నిమిషపాఠస్థలంబు, రమణీప్రియమాళిక గెచ్చి యిచ్చుక

పూరిచెడి మాత్ర కిం పయినభోజన ముఱ్ఱులమంప మొప్పుఁద

పూరయురసజ్ఞ లూహ తెలియం గలలేఖక పాదకోర్త ముల్;

దొర్తకివఁ గాక యూరక కృతుల్ రచియింపు మనంగ శక్యమే?”

అని పూర్వ మొకానొక ప్రస్తావమునఁ గృష్ణదేవరాయలలో నిల్లసాని- పెద్దసామ్యుఁడన్నట్లు నానుడి గలదు. ఆంధ్రకవిశాఁతామహాప్రకృత మయినపయియన్నిటిలో సగ పాలిని గుఱించి యచ్చ న్నేన్యోక్తము లయినత్రీక్రి సప్త మొడ్చుట్ల సార్వభౌములయెడలఁ గృతజ్ఞతావిధేయతలు గలిగినవాఁడ నయి, “యొప్పుఁ ద పూరయురసజ్ఞ” అనమాట దలంచి మామక చిరమిత్రు లయినదిమర్తి- జలదుర్గాప్రవాదరాయలబుద్ధివైశద్యము వర్ణనంబుదు, నేర్పరింప మదికీ సుముగాఁ బ్రకటింపఁబడుటకయి వక్ష్యమాణప్రకార మున వయాచితముగా యకస్కామర నా కధికసత్కారము గావించినవైశ్యభామణి కాచేపల్లి - రామబ్రహ్మగుప్తునిఁ బరమేశ్వరుఁడు చిరాయురారోగైశ్వర్యార్థిక్రేయ స్సంపన్నునిఁ జేయుఁ గాకయని యాకీర్తించుచు, సుమహా యయిన గారాలుఁగుహరిని భర్తృగృహరువకుఁ బంపుగృహస్థునియవధ ననుకరించుమనస్థితిలో నీకృతిని లోకుల యక్షుల విక్షులచున్నాఁడను.

రాజుపాండ్రవరము.

10-5-08.

వజ్రాది- సుబ్బారాయయ్య.

ఈనాటకమునందు వచ్చుపాత్రములు.

ప్రథమాంకము.

సూత్రధారుడు, నటి—ప్రస్తావనయందు వచ్చువారు.

దువ్యంతుడు—కథానాయకుడు.

మూతుడు—రాజాసారథి

వైఖానసుడు, ఇద్దఱుశిష్యులు—కన్యాశ్రమవాసులు.

శకుంతల—కథానాయిక.

అనసూయ, ప్రియంవద—శకుంతల చెలికత్తెలు.

ద్వితీయాంకము.

దువ్యంతుడు.

మాధవ్యుడు—రాజానకు వేడుకచెలికాడు.

రైవరతుడు—దావారికుడు.

సేనాపతి—పై న్యాధిపతి.

ఇద్దఱుఋషికుమారులు—అశ్రమవాసులు.

కరభకుడు—రాజాకల్లి వద్దనుండి సందేశము తెచ్చినవాడు.

తృతీయాంకము.

దువ్యంతుడు.

యజమానశిష్యుడు—ఒక ఋత్విజాడు.

శకుంతల, అనసూయ, ప్రియంవద.

గౌతమి—వృద్ధతాపనీ, కణ్వుని రోడఁబుట్టు వంతుడు.

చతుర్థాంకము.

శిష్యుడు—నికాశేషముఁ దెలియఁ గణ్వునిచేఁ బంపఁబడినవాడు.

ఋషికుమారులు—శకుంతల కాథరణములు తెచ్చినవారు.

కణ్వుడు—శకుంతల పెంపుడుకొడి.

కార్తరపుడు, కారద్యకుడు—శకుంతల రోహస్తి శాపురికిఁ బంపఁబడ్డ కణ్వుశిష్యులు.

శకుంతల, అనసూయ, ప్రియంవద, గౌతమి.

మనిషకులు (మృగ్గురు)—శకుంతలను స్త్రీభించుటకయి వచ్చినవారు.

పంచమాంకము.

దువ్వంతుడు, మాధవ్యుడు, శార్దూపుడు, శారద్యుడు.

వాతాయనుడు—కంచుకి.

సోమరాతుడు—రాజపురోహితుడు,

వైతాళికులు—(తెరలో)

శకుంతల, గౌతమి.

వేత్రవతి—ప్రతిహరి.

షష్ఠాంకము.

దువ్వంతుడు, మాధవ్యుడు, వాతాయనుడు.

స్వాలకుడు—రాజగారిబావమఱిది, పురరక్షకుడు.

జానకుడు, నూచకుడు—తలారులు.

ధీమతుడు—ఉంగరముతోఁ బట్టువడిన దొంగ.

మాతలి—ఇంద్రసారథి.

వేత్రవతి.

సానుమతి—మేనక చెలికత్తె.

మధుకరిక, పరభృతిక—ఉద్యానవనపాలికలు.

చతురిక—ఒక రాజపరిచారిక.

సప్తమాంకము.

దువ్వంతుడు, మాతలి.

భరతుడు—దువ్వంతేపురుడు.

కశ్యపుడు—మరీచిమహామునికుమారుడు, దేవదానవులతండ్రి.

గాలపుడు—కశ్యపశిష్యుడు.

శకుంతల.

తాపసపురంద్రులు—భరతు వాడించు తాపసస్త్రీలు.

అపితి—కశ్యపునిభార్య.

శ్రీరస్తు

శ్రీపరమాత్మ నేనమః.

ఇష్ట దేవతాప్రార్థనాదికము.

శ్రీలు ఘటింపఁ జూతనచిత్రతరాభిలలోకస్పష్టి, ధీ
కాలులబుద్ధి యన్తణికి కాణ మొనర్చి, *తదంతరంబునన్
లీలను సర్వదా ప్రతిఫలించెనుచి న్నియమూర్తి, మంజువా
గ్జాల మొసంగి నాదుకృతి సాధుజనాదరణీయఁ జేయుతన్. ౧.

ఆ. వె. వెలయఁ జేసినాఁ డబ్బిజ్ఞానకాకుంఠ
లమును గారిదానుఁ డమరభావ
లోనఁ, దద్రవప్రబుభుచిత్తుఁడ నాచు
దానిఁ డెలుఁగు నేయఁ దలఁచినాఁడ. ౨.

ఉ. ఎందఱో తెల్ల చేసినది యేఁ డెరిగించుట శీవీటిపాటు నా
కిందుఁ బరీక్ష చేసి, కొనుఁజ్ఱీ గుణ ముండినఁ బండితుల! రస
స్యందినిఁ గారిదానకృతి నందఱు దూఱుఁడు, దానిదోష మే
యిందఱబుద్ధి కిచ్చె శ్రమ మీదృశ మున్నదె నాటకంబులక? ౩.

ఉ. టీకలు దీనిమీఁదఁ బ్రకటించినసంస్కృతచూడామణితా
నీకముఁ, డెల్లలోనికి నవేకముఖంబుల దీనిరాకమక
వామలఁ బ్రాఁకు లిడ్డయధునాతనపుంగవిలోకముం, దద
స్తోకపరోపకారగుణధుర్వచేకముకై స్వరించెదక. ౪.

క. కవనమునకుఁ గావలసిన
వివిధము లగుపరికరముల వెలయించిన ప్రా
క్కవిలోకమణులఃశీపాదము
లవతంసము లవును గాక యవునల నాకున్. ౫.

చ. అనుపమకాంతిసౌరభరసాదుల గ్రీలాఁతివిలాతి గోచరిం
చినసుమమంజరిం జరురకిల్పి లిఖించి స్వక్రీయదేశపుం

*తదంతరంబునక=అమణిలోపల; శీవీటిపాటు నాక=వృద్ధపరిశ్రమమునక; శీపాద
ములు=అడుగులు, కిరణములు; గ్రీలాఁతివిలాతి=అన్యదేశము.

జనులకుఁ జూపఁ దెచ్చుగతి సాగును గా *కవతార శమాదిభా
షను గన నా విశేషములు నర్పము నం దెటు సంఘటిల్లెడున్ ?

చ. తెలిసినతప్పలే సరిగ దిద్దుటకుం గన రాక పోయెడున్;
దెలియని వేన్ని యుండు నొకొ దీనను దోషములైనఁ జింతిలన్;
గలరు గదా విమర్శకులు గ్రంథవిశుద్ధికిఁ; బానకంబునన్
నలునులు దాఁగుటల్ పానఁగునా యెసఁగన్ వడిగట్టుపెత్త్రముల్?

తే. గీ. మొదట మేఘసందేశము, బిడప విక్ర
మోర్వశీయము, దెలిఁగించి యుంటిఁ గానఁ,
గలితపరిచయుండను గాని కాలిదాను
కబ్బముల కేను గ్రొత్తను గాను; ఘ. సు. ఁడ.

*కవతారము=భాషాంతరీకరణము; శలదిభాష=ముఖ్యభాష. ఘ. సు. ఁడ=వర్ణ

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మనేనమః.

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

ప్రథమాంకము.

ఎది విధియాదిస్పష్టి, వహియించు హుతం బెది, యేది హోత్రీ, యే
*వన నానరించు రెండు, శ్రీశ్రుతి కందుగుణంబున విశ్వపూర్ణ మే
దె దభిలభూతపుంబ్రకృతి, యెందునఁ బ్రాణులు ప్రాణవంతముల్,
తదధికతాప్తదృశ్యతనులం దగునీతుఁడు మిమ్ముఁ బ్రోచుతఁ. ౧.

(నాన్ద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు—(తెరవంకఁ జూచి) సుందరీ! యలంకరించుకొనుట యయిన
పక్షమున నీ విటు రమ్మ.

నటి—(ప్రవేశించి) ఇదిగో! ఎచ్చితి నార్య! నేను జేయ వలసిన దేమో యాన
తిండు.

సూత్ర—భానురాగీ! పూర్వము గీర్వాణభావయందుఁ గాగిదాసమహాకవిచేత
విరచిత మయి, యిప్పు డభినవముగా వడ్డాది నుబ్బరామకవిచేత నాంధ్రీకృత
మయినయభిజ్ఞానశాకుంతల మనునాటకరాజముచేత, నభిరూపజనభూయిష్ఠ మైన
యీసభను మన ముపాసింప వలయును.

నటి—విహతనవస్తువులయందుఁ బ్రీతి సమస్తజనులకు విస్తరిల్లుట తటస్థించును
గావున, మీయానతి యతిశ్లాఘ్యము. సరేగాని యార్యా! యభిజ్ఞాన శాకుంతలమున

*అవస్తు=కాలము; శ్రీశ్రుతి కందు=(శ్రుతికిన్ + అందు) శ్రోత్రగోచరమగు.

నటి—అట్లే (పాడుచున్నది).

తే. గీ. *కమ్రునుమూరకేసరాగములు గలిగి,

తుమైవలచేత †దరచుంబితమ్ము లగుశి

రీషకునుమయులను దయాహృదయ లగుచుఁ

దాల్తు రింతులు కర్ణావతంసములుగ.

౪.

నూత్ర—సుందరీ! చక్కగాఁ బాడితివి. రాగరసమునందుఁ జిత్తవృత్తి దగిలి రంగ మంతయుఁ జిత్తద్రవ్య వ్రాసినట్లే యున్నది. మఱి మన మేనాటకము ప్రయోగించి యీసభ నారాధింతుము?

నటి—అభినవముగా వడ్డాదిసుబ్బరాయకవిచేత సాంధ్రీకృత మయిన అభిజ్ఞాన శాకుంతలనాటకమును బ్రయోగించి యని యార్చమిశ్రు లీలలకే యానతిచ్చి యుంటిరి గదా!

నూత్ర—సుందరీ! చక్కగా జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి. నేనది యంతయు నింతలోనే మఱచి పోయితిని జూచి. ఏ మనఁగా

క. నీగీతరాగ మిం పయి

లాగెను దూరముగ నను బలాత్కృతి, నెంతే

వేగంబున సారంగం

బీగతి దువ్యంతధారుణీశునిఁ బోలెక.

౫.

[ప్రస్తావన.

[తరువాత రథమెక్కి, విల్లుపూని, లేడిని దఱుముచు రాజును,

నూతుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

నూతు—(రాజును లేడిని జూచి) ఆయుష్షంతుఁడా!

క. కనుఁగొనుచుఁ గృష్ణసారం

బు, నధిజ్యోతరాసనమునఁ బోలుచు నిను, మృగం

బును వెను దవిలెడుసాక్షి

త్పినాకధరుఁ గాంచుచున్నవిధమున నుంటిక.

౬.

రాజు—నూతుఁడా! మనల నీ సారంగ మతిదూర మాకర్పించినది. అది యిప్పుడును

న. వెనుకొను లేరివంక నొకవంతగ గ్రీవ మలంచి సారె గ

న్ద్రాని, శరపాతభీతిఁ గడుఁ గుంచుచు ముందటకుం బిరిగివై,

*కమ్ర=మనోహరి మైన; †దరచుంబితమ్ము= కొంచెముగా స్పృశించుచుండెనవి.

తనయరదిన్నదర్భకతి చారి వగర్చెడునోర జాణ, నే

*ల నలతి, నింగి నెక్కుడుగ లంఘనదీర్ఘత నేగుఁ జూడుమీ.

2.

(విస్తయముతో) ఏ మిది? వెనువెంటనే వచ్చుచున్నను, నాకు దీనిని జూచుట ప్రయత్న సాధ్య మగుచున్నది.

సూతు—ఆయుష్షంతుఁడా! నేల మిట్టపల్లముగా నున్న దని, వాగెలు లాగి పట్టి రథవేగము తగ్గించితిని. అందుచేత నీ కామ్యుగము దూర మయినది. ఇప్పుడు సమప్రదేశమున నేగుచున్న నీ కది దురాసదము గాదు.

రాజు—అటు లయినఁ బగ్గములను సడలింపుము.

సూతు—(రథవేగము నిరూపించి) ఆయుష్షంతుఁడా! ఇప్పుడు చూడు.

చ. వదులుగఁ బట్ట వాగెలను, వారువముల్ తమపూర్వకాయముల్

కొద వడ కుండఁ జూచి, †వినిగూఢత నొందినిక్కుచీనులఁ

గదలనిచామరాగ్రములుఁ గల్గి, కురంగజవంబునందు నీ

సాదవినభంగిఁ బాఱుఁ దమయుత్థితభూళికి నంద రాని వై.

౩.

రాజు—సత్యముగా నీహయములు సూర్యాశ్వముల నతిక్రమించి పోవుచున్నవి.

ఉ. అన్నువగాఁ గనంబడున దప్పుడ గొప్పది యాను; మధ్యవి

చ్చిన్నము గాన నాఁ గలయఁ జేర్చినటుల్; సహజాతివక్రముఁ

దిన్ననిరేఖఁ దోఁచెడును; దేరివడి నిమిషార్థమేని నా

కన్నుల కింత దవ్వులను గల్గదు చాపున నిల్వ దేదియుఁ.

౪.

*ల నిల కుదగ్రలంఘనములఁ మిగులం జను మింటఁ జూడుమీ.

(అని యయినఁ జదువవచ్చును.)

† “నిష్క్రంపచామరశిఖా నిభృతోర్ధ్వకర్ణా” యనుమూలమునందలినిభృతశబ్దమునకు వ్యాఖ్యాతలు నిశ్చల మని యర్థము వ్రాయుటచేత “ఏటులం జలియింపని చామరాగ్రముల్ కదలని నిక్కుచీనులును గల్గి” యని ముందు తెలియించియు, ప్లుత గతియందుఁ దోచునశ్వస్వభావమును బట్టియు, “నిష్క్రంపచామరశిఖా” యని నిశ్చలత్వవర్ణన మీఱఁ కొకదానికిఁ జేసి యున్న కాలిదాసమహాకవిస్వభావమును బట్టియు, నిభృతశబ్దమునకు నిశ్చలార్థ మిక్కడఁ బొసఁగ దని యూహించి నిగూఢ మనునర్థము గ్రహించితిని. తృతీయాంకమునందు “యేనావిలంబితం నిభృతం చ సభీ మనోరథం సుపాదయావః” అనుచోట “నిభృతంగూఢమి అప్రకాశమితి యావత్” అని వ్యాఖ్య చేయఁబడియున్నది. రసీకు లిష్టమైన పాతము గ్రహింతురుగాక.

నూతుఁడా! దీనిని నేను జంపెదను జూడు. (వీట నమ్మ వోడుగుచున్నాఁడు.)

[తెరలో]

ఓహో! రాజా! యిది యాశ్రమమృగము. చంపరాదు. చంపరాదు.

నూతు—(అరికించి చూచి) ఆయుష్షంతుఁడా! నీకును, బాణపాతదూరములో
మన్నయాకృష్ణసారమునకును, సగుమఁ దాపసుఁడ వచ్చి యున్నాడు.

రాజా—(సంభ్రమముతో) అట్లయిన గుట్టమల నిలుపుము.

నూతు—చిత్తము. (రథము నిలుపుచున్నాఁడు.)

[తరువాత నిష్ఠాశిస్సులతో వైఖానసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వైఖా—(హస్త మెత్తి) రాజా! యిది యాశ్రమమృగ మాశ్రమమృగము.

ఉ. ఏయకు మేయ కావిశిఖ మీసుకుమారపుజంకమేనిపైఁ;

ద్రోహుఁగ వచ్చునయ్య *యలరుంగుమిమిఁదను వీతిహోత్రమున్ ?

హ! యతిలోల మాహరిణికావలిజీవిత మేడ ? నేడ నీ

సాయకముల్ నికాతః ఫలసంకలితంబులు స్థిసారపుంఖముల్ ? ౧౦.

మఱియు

క. అరిఁ బోసినయ మ్మపసం

హరింపుమా ధార్మికోత్తమా! తాపక మా

శర మార్తత్రాణమునక

పరాధదూరులను దోరువను గాదు నుమి. ౧౧.

రాజా—(నమస్కరించి) ఇదిగో! నుపసంహరించితిని. (అట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

వైఖా—(హర్షముతో) మే! పురుషంశప్రదీపకునకు నీ కిది యుచితమే ?

క. జననంబును బురుషంశం

బునఁ బొందిననీకు యుక్తము గదా యిది; నీ

గౌనములె గలిగినవానిని

గను పుత్రునిఁ జక్రవర్తి గాఁ దగువానిన్. ౧౨.

కడమయిద్దఱు—(బాహువులెత్తి) సర్వథా చక్రవర్తి యగుపుత్రునిఁ బడయుము.

రాజా—(ప్రణామముతో) బ్రాహ్మణః చనము పరిగ్రహించితిని.

*యలరుంగుమి=పుష్పరాశి; ఫలము=బాణాగ్రము; స్థివ్రసారముల్ అని పాశాంతరము.

వైఖా—రాజా! మేము సమిధలనిమిత్తము వచ్చినారము. ఇదిగో! మాత్రీశీ తీరమునఁ గలపత్రు లగుకణ్డమహర్షులవారియాశ్రమము గనబడుచున్నది. కార్యంతర ప్రతిబంధము గలుగ కున్న పక్షమునఁ దా మిందు విచ్చేసి యాతిథ్యము గ్రహింప కలయును.

అ. వె. రమ్యములు నిరంతరాయము లగుతపో

ధనులనక్కోయలను గనులఁ గాంచి,

హూర్వికిణము లడఁచుచున్న జం బెంత ర

క్షించుచున్న దంచు నెంచుకొందు.

౧౩.

రాజా—కులపత్రు లాశ్రమమున నున్నారా?

వైఖా—కూఁతుకకుంతల నతిశీనత్కారమునకు నియోగించి యాచారికప్రతిహత దైవము నుపకాంతి నేయుటకయి వా రిప్పుడ సోమతీర్థమునకు వెళ్లినారు.

రాజా—(తనలో) కానీ. ఆమెనే చూచెదను. (ప్రకాశముగా) నాభక్తిని మహర్షి కామెయే తెలుపఁగలదు.

వైఖా—మేము పోయి వచ్చెదము. (శిష్యులతో నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రాజా—నూతుఁడా! గుఱ్ఱములను దోలుము. పుణ్యాశ్రమదర్శనమునఁ బవిత్రత గలిగించుకొనియెదను.

నూతు—చిత్తము. (మరల రథవేగముఁ జూపుచున్నాఁడు.)

రాజా—(అంతటఁ జూచి) నూతుఁడా! ఘడి తపోవనప్రాంత మని చెప్పకయే తెలియ వచ్చుచున్నది.

నూతు—అది యేలాగున?

రాజా—నీవు చూడవా యేమి? ఇక్కడ—

చ. నివసులు శ్రీకీరగర్భచిలనిర్దలితంబులు. చెట్లక్రింద; నొం

డువలన గారకోయలను నూలుట జిడ్డుగుఱాలు దోఁచెడుకొ;

రవమును పైఁచి క్రుమ్మరుఁ గురంగము లెప్పటియట్లు నమ్మికకొ;

వాహనీలు పల్కలాంచలపయస్సృతిజాడల రేవుఁద్రోవలుకొ.

౧౪.

నూతు—సర్వము సరిగా నున్నది.

రాజా—(కొంచెము దూరము నడిచి) మఱియు—

శ్రీకీర...తంబులు= చిలుకలు లోనఁగల తొట్టలనండి పడినవి.

*చ. కడుగును వృక్షపాదముల గాలిఁ జరిం చెడుకాల్పతోయములో;
పాదమినయాజ్యహూమమునఁ బొ ల్పఱుఁ గెంజిగి గ్రొంజిగుర్లయం
దప్పు గిడు మెల్ల మెల్ల హరికార్పకములో మును దర్భ గోయఁగాఁ
బడినమనోహరోపవనభాగములకో మది శంక దక్కుచున్.

నూతుఁడా! తపోవనవాసులకు నాటంకము కాఁగూడదు. రథ మిచ్చటనే నిలుపుము. నేను దిగియెదను.

నూతు—పగ్గములను బట్టితిని. దేవర దిగ వచ్చును.

రాజు—(దిగి) వినీత వేషములతోఁ గదా తపోవనములఁ బ్రవేశింప వలయును. వీనిని బట్టుకొమ్ము. (ధనుస్సు నాభరణములు నూతునిచేతి కిచ్చి) నే నాశ్రమవాసుల సందర్శించి వచ్చునంతలో నీవు గుఱ్ఱములను గడుగుము.

నూతు—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు).

రాజు—(నడచి) ఇదె యాశ్రమద్వారము. నే నిందుఁ బ్రవేశించెదను. (ప్రవేశము నభినయించి నిష్క్రమము నూచించి)

క. ఇది కాంతం బాశ్రమపద

మదరెడు భుజ మెట్లు దీని కగు ఫల మిచ్చో!

నది యేల? భృతవృక్షము

లాదవుట కెల్లదల దారు టుండున కాదే?

[తెరలో]

సఖులారా! యిటు, ఇటు.

రాజు—(చెవి యెగ్గి) ఓహో! వృక్షవాటికి దక్షిణమున మాటలవలె వినబడు చున్నవి. అక్కడకుఁ బోయెదను. (నడచి చూచి) ఇదిగో! నీమునికన్యలు తమయాడు నకుఁ దగినజలకలకములతో లేతచెట్లకు నీళ్లు పోయ నీలాగుననే వచ్చుచున్నారు. (నిరూపించి) ఆహా! వీరిదర్శన మెంత మనోహరము!

† శ్రీ. గీ. రాణివాసములకు నైన బ్రాఁతి యిట్టి

తమవు మనవానిజనమున కొనరె నేని,

దమగుణములచేతఁ గాంతారలరలు.

* వీనిమూలము ప్రసిద్ధ మందురు.

† రాణివాసములకు=అంతఃపుర స్త్రీలకు; బ్రాఁతి=దుర్లభము; అధఃకరించు=క్రిందుపజుచును; అడవిలోఁగల యువ్యానలతలకంటె గుణాధికము లని యొకపాత్ర మున్నట్లు గనబడుచున్నది గావి యది స్వాభావిక మని తోవడు.

నే నీ చెట్లనీడనుండి వీరిజాడలఁ గనిపెట్టెదను. (చూచుచుఁ గూర్చున్నాఁడు.)

[తరువాతఁ యుండు చెప్పినట్లు సఖులతో శకుంతల ప్రవేశించుచున్నది.]

శకుం—సఖులారా! యిటు, ఇటు.

అనసూయ—స్థభీ! శకుంతలా! తండ్రిగారు కాశ్యపులకు నీకంటె నీయాశ్రమ వృక్షములే ప్రియతరము లని నే ననుకొనుచున్నాను. నవమాలికాకుసుమసుకుమారి వయిననిన్నుఁ గూడ వీనిపాదులను దడుప నియోగించినారు గదా!

శకుం—ఇది కేవలముఁ దండ్రిగారినియోగ మే కాదు. నాకును వీనియెడల సోదరస్నేహమే. (చెట్లకు నీళ్లు పోయుచున్నది.)

రాజు—ఈమె కణ్వుమహర్షులకుఁ గూఁతు రగుట యెట్లు? పూజ్య లయిన కాశ్యపులు సరిగా నాలోచించినవారు కారు. ఈమె నాశ్రమధర్మమున నియోగించి కారు గదా!

క. వపు విది సహజమనోజ్ఞము

తపస్సహము సలుపఁ దలంచుతాపనుఁడు, ప్రము

త్వపడును నీలోత్పలప

త్రపుధార సమిల్లతావితానముఁ గోయక.

౧౨.

కానీ. చెట్టుమఱుఁగుననే యుండి యనమానము దోష కుండ నీమెను జూచెదను. (అట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

శకుం—అనసూయా! నాస్తనవల్కులమును బ్రియంవద యదయముగా బిగించి వది. నీవు దీనిని వదులు చేయుము.

అన—మంచిది. (వదులు చేయుచున్నది.)

ప్రియం—(నవ్వుచు) ఇప్పుడు నీగుబ్బల నుల్పించెడునీజవ్వనమును నిందించు కొనుము. నన్ను దూషించెద వేమి?

రాజు—ప్రియంవద చక్కగాఁ జెప్పినది. శ్రీ

శ్రీశ్రీ. గీ. మూఁపునను జిన్నముడి గర్భి మౌలక చమ్ముఁ

గవవిరివి గప్పచున్నవల్కులముకతనఁ

దనచెలుపు వెల్పు దీమెక్రొందకుడు మేను,

పొందుపర్ణాంతరిత మెనప్రసవమట్లు.

౧౩.

ఈమెవపుపునకు (వయసునకు) వల్కుల ఘెంత మాత్రముఁ దగినది కాక పోయిన, నలఁ కారోహంభను మాత్రము పోషింపక పోయినది కాదు.

శ్రీ శ్రీ నీని మూలములను ప్రక్షిప్తము లందురు.

*చ. సరీసము నాచుతో దెరసినం గన నయ్యెడు దర్శనీయ మై;
చలువలఁజేసికిం జెలు వొసంగు మలీమన మయ్యు నంక మీ
చెలియ తత్వవంబున విశేషమశోచిత ; మాధురీగుణం
బలవదినట్టియాకృతుల కాభరణం దెసి కాక పోయెడుకో? ౨౦.

మఱియు—

శ్రీశ. అందము వెందుఁ గాని విరు సయ్యును వల్కుము గల్గి మేన, నా
దెందమునందు నుంతయు ఘటించదు నూ రుచిభంగ మట్టిన్
సుందరపుల్లతామరసశోభిత నించుక కంతసీమ ద
కృం దలచూపుతెద్దిభరణకర్మశృంఠనమూఘామం బదెక. ౨౧.

శకుం—(మందు చూచి) ఇదిగో! గారిఁ గదలుపల్లవాంగుళులతో నీపాగడ
గున్న నన్నుఁ దొర పెట్టుచున్నట్లు లగఁపడుచున్నది. దీని నాదరించెదను. (నడచు
చున్నది.)

ప్రియం—సఖీ! శకుంతలా! నీ వక్కడనే ముహూర్తమాత్రము నిలువుము.
నీచేరిక చే నీపాగడగున్న తీగతోఁ గూడినట్లు గానఁబడుచున్నది.

శకుం—ఇందు చేత నే గదా నీవు ప్రియంపద పయితివి.

* మలీమనమయ్యు = మలినవైననాక అంకము=కలంకము; తత్వవంబు=
వల్కులము. ఈపద్యము సులభముగా నర్థమగునదే యయినఘ దీనియందు నన్వయాది
జేదమున సరసము లయినబహుభావము లిమిడి యున్నవి గాన, మూల మిట వ్రాయఁ
బడుచున్నది. శ్లోకమునందు “గురజిజమసి, హిమాంశోరసి” యని యన్వయించునెడలఁ
భవ్యమున “గురజిజమున, జలువలఁజేసిని”నని యవ్యర్థకావ్యయము లోకించి యున్న
దని తెలియఁబడును.

శ్లో. సరసిజ మనువిధం వైవలేనాపి రమ్యం
మలిన మపి హిమాంశోర్లక్ష్మ లక్ష్మీం తనోతి,
ఇయ మధికమనోజ్ఞా వల్కులేనాపి తస్య
కీమిషహి మధుకాణామండనం నాకృతీనామ్.

(గంభవీ సరభీతిని భావము వివరింపలేదు. “ఇయ మిష” అను పాదము
మిషి కాదు. శ్రీ కీమిమూలము ప్రక్షిప్తమందును.

కాకా—శేఖరుని క్రియవద కాదు. క్రియ మయినను సత్యమే చెప్పినది.
ఈ పాత్ర—

అ. వె. చిగురు తోగరుమోవి, చేతులు నవకంబు
గలుగునట్టివిటపములకు సాటి,
జవ్వనంబు పువ్వుసరణి నంగకముల
నివ్వటిలై లోభనీయ మగుచు.

౨౨.

అన—సఖీ! శకుంతలా! నీవు వనజ్యోత్స్న యని పేరు పెట్టిననవమాలిక బాలసమా-
కారమునకు స్వయంపరవధు వయినది. దీనిని మఱచి పోయితివి గదా!

శకుం—నేను దీనినే మఱచితివా నన్ను గూడ మఱచి పోగలను. (లతను
జేసి చూచి) సఖీ! రమణీయకాలమున నీలతాపాదపమిథునమునకు నయోగము నను-
కూరినది. నవకుసుమరూపన యీవనజ్యోత్స్న; బద్ధపల్లవరచేత నుపభోగయోగ్య మీ-
తియూహవిగున్న; (చూచుచు నిలుచున్నది.)

ప్రియం—(చిలునవ్వుతో) సఖీ! యననూయా! శకుంతల వనజ్యోత్స్న నంతగా
నెందులకుఁ జూచుచున్నదో యెఱుఁగుదువా?

అన—నే నెఱుఁగను. నీవు చెప్పు.

ప్రియం—“వనజ్యోత్స్న యనురూపపాదపముతో నెట్లు పెనంగొని యున్నదో
నేను నట్లు దగినవరునిఁ బొందఁ గాంతునా?” యని.

శకుం—(అనూయతో) ఇది నిజముగా నీమనస్సులోనికొరిక.

ప్రీ(కలశమును పంచుచున్నది.)

అన—సఖీ! నాయనగారు నిన్నుఁ బోలె స్వహస్తములతోఁ జెంచినమాధవీలత
యని. దీనిని నీ వేలాగున మఱచితివి?

శకుం—అట్లయిన నన్నును నేను మఱతును. (లతను సమీపించి చూచి వార్త
ముతో) ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము! క్రియవదా! నీకు నేను బ్రియముఁ జెప్పెదను.

అన—సఖీ! నా శేమి క్రియము?

శకుం—ఈమాధవీలత యకాలమున నామూలము మొగ్గ దొడిగినది.

బద్దలు—(త్వరితిముగా సమీపించి) సఖీ! నిజమా? నిజమా?

శకుం—నిజమే; మీరు చూడరా?

శిదీనిని వజ్రముగా మగు (కలశమును పంచుచున్నది) యనమాటకును నడిఁ
ప్రసంగముమూలము కలకత్తాప్రతియ్యంబు మూర్త యున్నది. ప్రక్షేప్త పువితోఁజెడు

ప్రియం—(హర్షముతో నిరూపించి) సఖీ! దీనంజనీ నేను నీకు బ్రతిక్రియము చెప్పెదను.

శకుం—నాకు బ్రతిక్రియ మేది?

ప్రియం—నీకు వివాహము సమీపించినది.

శకుం—ఇది నీమనసులోనికోరిక; నీమాట నేను వినను.

ప్రియం—సఖీ! నేనిది పరిహాసమునకుఁ జెప్పను. నీ కిది కల్యాణమూచక పైన నిమిత్త మని షితరు లగుకాశ్యపులవలన నే విని యున్నదానను.

అన—సఖీ! క్రియంవదా! యందుచేత నే శకుంతల తా నంతప్రేమతో మాధవీ లకట నీళ్లు పోయించున్నది.

శకుం—అది నాకు సహోదరి, దానికి నేను నీళ్లు పోయ కుందునా? (కలకము వలచుచున్నది.)

రాజు—(తనలో) ఈమనోరథము దుర్లభము గదా! * కులపతుల కీమె యును పట్టాక్షేత్రసంభవ యయి యుండునా? అయినను సంశయముతోఁ బని లేదు.

ఉ. నందియ మేల? యాలలన త్ప్రపరిగ్రహయోగ్యురాలె; నా

దెందము నిర్తలం బిది పడెం దృఢ మానభిలాష నీమెయం

దెందును సంశయమునకు ని మ్మగువస్తువులందు సజ్జనుల్

కొందురు గా ప్రమాణముగ లోపలియింద్రియపుంబ్రవృత్తులక. ౨౩.

కానీ. ప్రత్యక్షముగానే యీమె నెఱింగెదను.

శకుం—(సంభ్రమముతో) సఖీ! సలిలసేచనమున రేగిన దయి, నవమాలికను వీడిచి తుమ్మెద సోమముమీదికి వచ్చుచున్నది. (భ్రమరబాధ నభినయించుచున్నది.)

రాజు—(చూచి యానతో) బాగు! ఈమెబాధయు రమణీయముగానే యున్నది. †

తే.గీ. తేటి యెందెందు మీది మీదికిని వచ్చు,

బోటి యందంద బెగుకుఁజాపులను బుచ్చు

భూవివ ర్తనములతో, నిపు డిది దృష్ట

విభ్రమ మకామ యయ్యుఁ దా మోచి కలచున్.

౨౪.

(సామూయముగా)

* ఈవాక్యము కొన్నిప్రతులలో లేదు. “తగినవరుఁ బొందఁ గాంతృశా?”
యనుమనోరథము దుర్లభ మని కాత్పర్యము. † సజ్జనులములు ప్రక్షిప్తములందురు.

శ్రీమ. కనుగొన జంక నిక గనకుంపవతికొ న్నయింతు వేకరం
 బు నుడువునట్లు చేరి చెవిచెంతను బాడెడు; చే విదిర్చినక,
 బొనరుకు చుంబనంబు రతిమూలధనం బధరంబు; సారె క
 న్నను గృతి వీవ, మేము చెడినారము తత్త్వపరీక్ష దుష్టేదా! ౨౫.
 శకుం—సఖులారా! రక్షింపుడు రక్షింపుడు. దుర్విసేత మయినయీమధు
 పము నన్నుఁ బీడించుచున్నది.

ఇద్దఱు—(చిలునవ్వుతో) నిన్ను రక్షించుటకు మే మెవరము? దుష్ట్యంతునికి
 మొఱు వెట్టుకొనుము. తపోవనములను రాజు గదా రక్షించువాడు!

రాజు—నన్నుఁ గనఁబఱచుకొన నిదే సమయము. ఎవ రక్కడ? (అడ్డోక్తియేరి
 దాలోచించుకొని) రాజభావము వెల్లడై యగు నేమా! కానీ ఇట్లు వలకదను.

శకుం—ఈచెన్నఁటి నన్ను విడుచుట లేదు. నేను మఱియొక చోటికిఁ బోయే
 దను. (ఒకయడుగు వేసి నిలిచి చూపుజంకనతో) ఏ మిది? ఇక్కడకుఁ గూడ వెలు
 డించెను!

రాజు—(సత్వరముగా సమీపించి)

అ. వె. ఎవడు వీడు ముగ్ధ లవునీతపస్వి క
 న్యకలయెడల నవినయమును సలుపు,
 దుర్విసేతజనులగర్వం బడంచుపా
 రవుఁ డొనర్ప నుర్విరక్షణంబు?

అందఱు—(రాజును జూచి యిందుక లోటుపడుచున్నారు.)

అన—అయ్యా! మఱిమియు నుపద్రవము లేదు. మా ప్రియసఖి యీమె
 కు మైద చేతఁ గలత నొంది బెదరినది. (శకుంతలను జూపుచున్నది.)

రాజు—(శకుంతలకభిముఖుఁ డయి) తపస్సు వర్ధిల్లుచున్నదా?

శకుం—(భేదరున మాటాడ కూర కున్నది.)

అన—ఇప్పుడు; అతిథి విశేషలాభమువలన. ఆర్యునకు స్వాగతము. సఖీ! శకుంతలా!
 పర్ణకాలకుఁ బోయి ఫలసహితముగా సర్పము గొనిరమ్ము. ఇది పొదోదకము గాఁగలదు.

శ్రీ దీనిమూలమునందలి మొదటిపాదములోఁ బాతశ్లేదము లున్నవిగాన, వానిలో
 “శ్లో. చలాపాంగం దృష్ట స్సృలశశి బహుశో వేపథుమతీ” మ్మను ప్రశస్తపాత మిం
 దనునరింపఁబడినది. తుష్టేదమిందఁబెట్టి రాజు తనయభిలాషము నిండుఁ బెట్టుకొను
 చున్నాఁడు. కనుగొన జంక—అపాంగము పరింప.

రాజా—చాలు. మీప్రియవచనములచేతనే నా శాంతిభంగము జరిగినది.

ప్రియం—అ ట్టుయినఁ జ్రాచ్చాయాశీతల మయినయీసప్తపర్ణవేదికయందుఁ గూరుచుండి బడలిక దీర్చుకొనుఁడు.

రాజా—మీరు నీపనిచేత మిక్కిలి యలసితిని గదా!

అన—సఖీ! శకుంతలా! మనకు నతిథిసపర్య సమచితము; కాబట్టి యిక్కడఁ గూరుచుండము.

అందఱు—(కూర్చుచున్నారు.)

శకుం—(నమిమర్శముగాఁ దనలో) ఏమిది? ఈయనను జూచి తపోవనమునఁ గారానివికారమునకు లో నయినదానను!

రాజా—(అందఱను జూచి) సమాన మయినయీదుచేతను, జక్కఁదనముచేతను మీన్నేచా మెంతరమణీయముగా నున్నది!

ప్రియం—(జనాంతికముగా) ఆననూయా! యీయనయెవరో? చతురగంధీర మయినయీకారముతో మధురక్రియవచనములు పలుకుచుఁ బ్రభువువలెఁ గాన వచ్చెడును!

అన—(జనాంతికముగా) సఖీ! నాకును గౌతూహలము గలదు. ఈయన నడి గెదను. (ప్రకాశముగా) ఆర్యా! తమమధురాలాపముపలనఁ గలిగినవిశ్వాసము నన్నిందుక సుఖాపింపఁ బ్రేరించుచున్నది. ఏరాజర్షివంశము దేవరచే నలంకృతము? ఏదేశపుజను లాయ్యనిచే విరహపర్యర్థులు? నుకుమార మయ్యని నీశరీర మెందులకయి తపోవనపరిశ్రమమునకుఁ బాత్రకృతము?

శకుం—(తనలో) హృదయమా! యుత్తలపడకు ముక్తలపడకుము. ఇదిగో! నీ వనుకొనుచున్న దిప్పు డననూయ యడుగుచున్నది.

రాజా—(తనలో) నే నిప్పు డేలాగున న న్నెఱింగించుకొందును? ఏపగిదిని జూపుర మయినఁ జేసికొందును? కానీ. ఈమెతో నిట్లు చెప్పెదను. (ప్రకాశముగా) కల్యాణీ! పారవుఁ డయినరాజుచేత ధర్మాధికారనియుక్తుఁడ నయి, యాశ్రమవాసుల నిర్విఘ్నక్రియానుస్థానముల నరయుట కీధర్మారణ్యమున శేతించితిని.

అన—ఇప్పుడు గదా ధర్మచారులు సవాకులు!

శకుం—(శృంగారలజ్జ నభినయించుచున్నది.)

నఖుబ—(ఉభయలయాకారముఁ దెలిసి జనాంతికముగా) సఖీ! శకుంతలా! నాయనగారిప్పు డిచ్చట నుండిరా—

శకుం—(లోపయతో) ఉన్న నేమి?

నఖుబ—తమదేవితనవ్యవస్థముచేత నయిన నీయతిథిని గృహార్థనిఁ జేయుదురు.

శకుం—సఖులారా ! లేచి పొండి. మీ మనస్సులో శోధో పెట్టికొని మాట బాదుగున్నాను. వివాహములు నేను వినును.

రాజు—మేమును మీసఖిని గూర్చి కొంచె మడిగెదము.

సఖులు—ఆర్యా! యీ ప్రార్థనయు మా కనుగ్రహము గదా!

రాజు—భగవానులు కాశ్యపులు కాశ్యత్రైవ్యగోష్ఠి లని గదా సుప్రసిద్ధులు! మీ నెచ్చెలి యీమె యాయనతనయ యనెద రిది యెట్లు?

అన—దేవర యవధరింప వలయును. కాకకుఁ దని గోత్రనామము వహించిన మహాప్రభావసంపన్నుడు రాజర్షి కలఁడు.

రాజు—కలఁడు. విని యున్నాము.

అన—అయినయే మామ్రయగుభిని గన్నవాఁడు. అతఁడు విడువఁగా శరీరపద్ధ సాదులు గావించుటవలనఁ గాశ్యపు లీమేకుఁ జిత్తరు లయిరి.

రాజు—“విడువఁగా” నను మాటవలన నాకుఁ గొత్తావలము పొడమ దున్నది అమూల్యము వివఁ గోరుచున్నాను.

అన—ఆర్యా! యాలకింపుఁడు. పూర్వ మారాజర్షి యగ్రతపము చేయు చుండఁగా, దేవత లెంతయు భీతి నొంది, యాయన నియమమున కంతరాయముఁ జేయుట కయి మేనక యనునచ్చరను బుచ్చిరి.

రాజు—పరతపోభిరుత్వి మాదిత్యులకు సర్వదా యున్నదే. తరువాత?

అన—తరువాత వసంతావతారసమయమునందు సుహృదకారి యగునామె చక్కఁదనముఁ జూచి—(నగము చెప్పి సిగ్గు పడుచున్నది.)

రాజు—అవలఁ దెలియ వచ్చుచునే యున్నది. ఈమె సర్వథా యవ్వర శృంభవయే.

అన—మఱిమి ?

రాజు—సరిగా నున్నది.

అ. వె. ఇట్టిరూపమునకు నెట్లులు పుట్టువు

గలుగు మర్త్యజాతికన్యలందుఁ ?

బ్రహ్మటాద్భుతప్రభాతరశం బగు

జ్యోతి ధాత్రినుండి యుదిత మగునె ?

అ. వె.

శకుం—(తల వాయుకొనుచున్నది.)

రాజు—(తనలో) నామనోరథమున కవకాశ మున్నది. కాని నవ్వుటాలకు నభి

యదాహరించిన యామెపరప్రార్థనావిషయ మాలకించి నామనస్సు స్వార్థభావమునఁ దల్లడిల్లుచున్నది.†

ప్రియం—(చిఱునవ్వుతో శకుంతలను జూచి నాయకాభిముఖి యయి) అయ్యా తామేమో మరలఁ బలుకఁ దలంచినట్లు కనఁబడుచున్నాడు.

శకుం—(సఖిని వ్రేలితో బెడరించుచున్నది.)

రాజు—కల్యాణీ! నీవు చక్కగాఁ దెలిసికొంటివి. సచ్చరిత్రశ్రవణమునందలి యభిలాషవలన నిం కొకటికూడ నడుగ వలసి యున్నది.

ప్రియం—నంశయ మేటికి? తపస్విజనుల నేప్రశ్నము నయిన సంకోచింపక యడుగఁ దగును గదా!

రాజు—మీసఖిని గూర్చి తెలియఁ గోరుచున్నాను.

ఉ. దాన మొనంగుదాఁకఁ దను, దర్పకకృత్యనిరోధి యైనవై

భాననదుష్కరవ్రతముఁ గన్నియమిన్న సమాచరించునో?

యీనియమంబుతోన మదిరేక్షణసల్లభ తామరంగపుం

జానలతోడ సఖ్యమును సల్పుచు నెల్లపుడుకో వసించునో.‡

ప్రియం—అయ్యా! యీజనము ధర్తాచరణమునందు సయితముఁ బరాధీనమే. అనురూపవరున కీమె నిచ్చుటయందుఁ దండ్రీగారిసంకల్పము.

రాజు—ఈప్రార్థనము దుర్లభము కాదు గదా? ధ్వి

(హర్షముతోఁ దనలో)

† నవ్వుటాలకు.....తల్లడిల్లుచున్నది—అనఁగా వెనుక శకుంతల వనజ్యోతిన్నిను జూచుచున్నప్పుడు ప్రియంవద యన్ననవ్వుటాలకూట స్థరించి, “యామెకు శేను దగినవరుడ నగుదునా?” యనుతలంపుతో నట్లనుకొనుచున్నాఁడు.

‡ ఈవ్రతము పెండ్లి యగుపర్యంతమే చేయునా? పెండ్లియే లేక యెల్లపుడు నిట్లే వైభానసవ్రత మవలంబించి యుండునా? యని తాత్పర్యము. ఇందు ‘మదిరేక్షణ’ యనుచో ‘సదృశేక్షణ’ యని పాఠాంతరము.

§ ఈప్రార్థనము.....గదా? ఇది కాకర్పకము గాన, ననురూపవరున కిచ్చు సంకల్పము, సిద్ధింపుట దుర్లభ మగు నేమో యని భావము. ఈభావమువలన శకుంతలా సౌందర్యాదులు వ్యంగ్యములు. ఈవాక్యము కొన్నిప్రతులలో స్వగతము.

తే. గీ. డెందుమా! పొందు మభిలాష, సందియంబు
నందు నిర్ణయ మిప్పుడు పొందు పడియె ;
ముందు ని ప్పను శంక నీ కెందు మిగులఁ
జెందె నది యంట నగుతుకవింద మయ్యె.

—

శకుం—(కోపించినట్లు) అనసూయా ! యిదిగో ! నేను వెళ్ళేదను.

అన—ఎందునిమిత్తము ?

శకుం—ఈయనంబు ప్రజాసినిని గూర్చి పూజ్యరా లగు గౌతమికి నివేదించుటకు.

అన—సఖీ ! వచ్చి యున్న యతిగృహని సత్కరింపక, విడిచిపెట్టి స్వస్థుడవ
ముగా వెడలి పోవుట యాశ్రమవాసిజనమున కుచితము కాదు.

శకుం—(ఏమియు ననక వెడలి పోవుచున్నది.)

రాజు—(తనలో) అయ్యో ! వెళ్ళి పోవుచున్నదేమి ? (పట్టుకొనఁ గోరుచుఁ
దన్నుఁ దాను నిలుపుకొని) ఓహో ! కామిజనమనోవ్యాపారము చేస్తాప్రతిహాపము
గానే యుండును గదా! ఇప్పుడు నేను—

క. చనఁ జూచి తెగువ మునిసత

వెనువెంటను, నిలువఁబడితి వినయముచే ; రా

వునఁ గదల కుండియును, బో

యి నివృత్తుడ నయినయట్టులే భావించుకొ.

30.

ప్రియం—(శకుంతల నాఁపి) సఖీ ! నీవు వెళ్ళిపోవుట యుచితము కాదు.

శకుం—(బామవిజుపుతో) ఎందుచేత ?

ప్రియం—నీ పీఠెండుచెట్లకు నీళ్ళు పోయ నా కచ్చి యున్నావు. నాయప్పు
దీర్చి పోదువు గాని రా. (బలవంతముగా మరలించుచున్నది.)

రాజు—ఓదయామతీ! గృహక్షనేచనముచేతనే యీమె యలసిన దని నేను
దలంచుచున్నాను. చూడు.

గృ. వృక్షనేచనముచేతనే—కాముకుఁ డయినరాజు పరికినలూమాటలోన వ్యం
గ్యార్థ మే మయిన నుండక పోదని తోచెడిని.

శశి. పూన పుటంబుఁ గ్రంగఁగ గడు మాఁపులు; గే లెటు పెక్క మిక్కిలిన్; పూనగు మీఁతె నూ ర్పదురు మానదు చన్దవ యిప్పుడుకొ; చెవిం బూనుశీష మంటుకొన, మోమునఁ జెప్పుట గ్ర మై; స్రస్త మై వేనగి, వృస్త మాణెలు లివే ముడుమంబడు నొక్కచేతితో. 30.

కాబట్టి యీ మెఱుఁగుమును నేను దీర్చెదను. (ఉంగరము నీయఁ జూచుచున్నాడు.)

సఖులు—(నామముద్రాక్షరములను జదువఁజొని యెండోరులఁ జూచుకొనుచున్నారు.)

రాజు—అన్యథా తలంపకుఁడు. ఇది రాజప్రతిగ్రహము గావున నన్ను రాజ పురుషునిఁ గాఁ దెలిసికొనుఁడు.

ప్రియం—అట్లును నీయుంగరమునకు భవదీమాంగులీవియొగ మర్హము గాదు. మీమాట చేతనే యీమెయిప్పు దీక్షిపోయినది. సఖి! శకుంతలా! కనికరము గలయీ యాహుఁడు, కా దీమహారాజు నిన్ను విడిపించినాఁడు. నీ విఁకఁ బొమ్ము.

శకుం—(తనలో) నేను స్వతంత్రురాలనే యయితి నా—(ప్రకాశముగా) నన్ను విడుచుటకుఁ గాని నిలుపుటకుఁ గాని నీ వెవఁతెవు?

రాజు—(శకుంతలను జూచుచుఁ దనలో) ఈమెమీఁద నాకెట్లున్నదో యీమెకును నామీఁద నట్లే యందునా? ఉండఁజేమి? నామనోరథమున కవకాశ మున్నది.

† మానసుఁడనినది; అగు = తలనను. అంటుకొనెన్—అనఁగా దిరిగెపు(బువ్వు మిక్కిలి నువ్వెవఁడు మును నొప్పునిచ్చుననియులు గలతి గనక, నని చెలింపక యంటుకొని యుండుట; స్రస్త = చూచుచున్నది—పిఁబోయిన దమట; వేన = కొప్పు; వృస్తము = తొడకుండునది; స్రస్త మై.....వొక్కిచేతితో—అనఁగా ముఠి వీడి వెండ్రుక లంతట నునుకొనిగా, నొకచాస్తము పుండను బూని యున్నందున రెండు చేతులతో ముడి వేసికొన నునుపడక యొక్కచేతితో ముడుచుకొనుచున్నదనట; వృక్ష సేచనవ్యాపారము చేత సలసినశకుంతలాంతాంగియందు స్వాభిలాషనుగుణముగా రాజు రతివికేష జనితవిహ్వలములను గల్పించి వర్ణించుచున్నాఁడని యిందు వ్యంగ్య మూహించునది. “బంధేనసంసిద్ధి చైకహస్తమమితాః పర్యాకులా మూర్ధజాః” అనుమూలమునందలి బంధసంసనము మూర్ధజపర్యాకులత్వమునకును, పర్యాకులత్వము యమితత్వమునకును గారణములుగా నూహించుట రమ్యము.

తే. గీ. నానడులతోడఁ గలువెదు గాని తనకు
వలుకు, నిటె వీను లొగ్గు నేఁ బలుకుచున్నాఁ
భాక యభిముఖి గాక యున్నను నితాంత
మన్యవిషయము గా నీయ దతివహిస్తే.

32.

[తెరలో]

ఓహో! యానన్న రవన్వలారా! తపోవనసత్వములఁ గాపాడుకొనుఁడు. మృగయా
విహారి దువ్యంతమహారాజు చేరువ నున్నాఁడు. అందుచేతనే గదా—

తే. గీ. సంజనీలెండ కేఁగినజవనతురగ
ఖురపుటయ్యలఘూరి, వేల్గొమ్మలందు
నార్ద్రహస్తాలకందయం బాఱఁ గట్టు
తరువులను నిండు మిడుతలదందు, వోలె.

33.

మఱియు—

రా. చందాఘారవిఖండితక్షీతిరుహస్కంధంబు దంతాగ్రమం
దుండక, గాఢుల శృంఖలాకృతి లతావృక్షహంపుఁబెంజట్ట రా,
కుండాలంబు రథావలోకనభయక్షుంధం బిదే యాశ్రమం
బం దానెం బొరిగొందు జంకలఁ గదపోమూర్తీభవద్విన్ను మై.

34.

అందఱు—(విని సంభ్రాంత లగుచున్నారు.)

రాజు—(తనలో) అయ్యో! యెంత కష్టము! సైనికులు నన్ను వెదకుచుఁ దపో
భవము సరి కట్టుచున్నారు. కానీ నేను వెల్లదను.

ఆన—ఆర్యా! యీయడవియేనుఁగువృత్తాంతమువలన మాస్వాంతములు గలంత
భొందినవి. పర్ణకాలకుఁ బోవ ననుజ్ఞ యొసఁగుఁడు.

రాజు—మీరు వెళ్లుఁడు మే మాశ్రమవీడ గా కుండఁ బ్రయత్నించెదము.

అందఱు—(లేచుచున్నారు.)

సఖులు—ఆర్యా! సత్కారము పడయఁ గాంచనిమీతోఁ బునర్దర్శనార్థము విన్న
విందుటకు లక్షించుచున్నాను,

రాజు—అట్లు కాదు. మీదర్శనముచేతనే నేను సత్కృతుఁడ నయితిని.

శకుం—అననూయా! నూదివంటిక్రిత్రవర్ష నాపాదమున గ్రుచ్చుకొన్నది.
భావలక్ష్మలము తురవకవృక్షకాఢును దగులుకొన్నది. దీనిని పదలించుకొని వశ్యునంతకు
నాకోసకము నిలుపుఁడు.

(సవ్యాజముగా నాలసించుచు, రాజును జాడచుచు, సఖులతో నిష్క్రమించుచున్నది.)

† తపో... విన్ను మైయునులతములకు విన్ను ముగజయాపము చొల్పి వచ్చెనో
అని గమ్యాశ్చేషము. ‡ తనవాక్యత్రయము కలకత్తాప్రతియం దున్నది.

రాజు—(నిట్టూర్పు పుచ్చి) అందఱును వెళ్ళిపోయిరి. కానీ. నేనును బోయి.
దను. శకుంతలాదర్శనమున నాకు సగరగమనాత్ముక్త్యము తగ్గి పోయినది. వెంట.
వచ్చినవారిని గలసికొని తపోవనమునకుఁ గొంతదూరమున విడియించెదను. శకుంతలా.
శ్యాపారమువలననుండి నామనస్సు మరలింపఁ జాల మన్నాను.

ఆ. వె. ననుచు ముందఱికిని నాశరీరము, పఱ

చెడును వెనుక కపరిచితము మనము,

గొప్పగాలి కెదురు గొంపోవుకేతుచీ

నాంబరంబు వోలె నవశ మగుచు.

3౫.

అందఱు—(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్యము. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలభ్యసరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధు

భక్తక్షీరనీరాకరరాక్షాసుధాకరాచ్చనామాత్యప్రేత హరితసగోత్ర పవిత్ర

గుణకదంబలక్ష్యైంబాగర్భశక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధాన

తనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీ

కృతాభిజ్ఞానశాకుంతలనాటకంబునందుఁ

బ్రహ్మంకము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మసేవము.

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

ద్వితీయాంకము.

[తరువాత విమాచకుండు ప్రవేశించుచున్నాడు.]

విమా—(నిశ్చసింది) అయ్యో! మృగయాశీలం డయినయారాజునకుఁ జెలి
కాండ నింబు నేను జచ్చిపోవుచున్నాను. ఇదిగో! నిట్టి, యిదిగో! బంది, యిదిగో!
బులియని, మండువేసంగి యగుటచే నంతగా నీడలయిన లేనికానలయందు మట్ల
మధ్యాహ్నమునఁ గూడఁ దిరుగులాడ వలసి వచ్చినది. కా రాకులు డుల్లి కుల్లి పోవు
టచేఁ గషాయ మయినవెచ్చవెచ్చనికొండవాగులనీళ్లు ద్రాగ వలసి వచ్చినది. వేళ
గానివేళలఁ, దఱుచుగఁ గఱకుట్లమాంసము తిండికి సంభవించుచున్నది. గుఱ్ఱముతోఁ
గూడఁ బరుగు వాటుటచేఁ గీళ్లు సడలి నాకు రాత్రి యయినను దిన్న గానిద్ర పట్టినది
7 కు. అందుపయి నెంతో తెల్లవాటుజామునఁ దొత్తుకొడుకులు వేడివేటకాండ్రు
గావించువనసీమాగ్రహణకోలాహలము, కట్టినకునుకు పాడుచేసినది. ఇంతటితో నయినఁ
గప్పము గ ట్టెక్కినది కాదు. పుండుమీదఁ బొక్కు పొక్కినది. నిన్న మే మంద
ఱుము వెనుకఁ బడఁగా వేటవెంబడి నాశ్రమపదము చొత్తెంచినయామహాత్మినికి నా
దురదృష్టమున శకుంతల యనుజడచారికన్నియ కంటఁ బడిన దంట. ఇప్పు డతఁడు
నగరగమనముమాట యేనిఁ దలపెట్టెడు. రేయెల్ల నాయచ్చ నే తలపోసి కొనుచుండు
నాతనికన్నులనే బల్లనఁ దెల్లపాటినది. ఏమిగతి? సమయకృత్యములు సలిపి యలం
కృతుఁ డయి యున్నవయస్యని సందర్శించెదను. (నడచి చూచి) ఇదిగో! విండ్లు చేతఁ
బట్టుకొని, యడవిపువ్వులదండలను చాల్చినయవనవనితలు చుట్టును బలసికొలువఁ జెలికా

దీలాగుననే వచ్చుచున్నాఁడు. కానీ. ఒడలు వన మఱి కదల లేక యున్నవానివలె నుండెదను. ఈవిధి నయిన నిందుక విశ్రాంతి నొందెదను. (చేతికట్టి సానుకొని నిలుచున్నాఁడు.)

(ప్రవేశకము.)

[తరువాత ముందు చెప్పినపరివారముతో రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాజు—(చింతతో నిట్టూర్పు పుచ్చి తనలో)

క. శ్రియ సులభ గాదు గానీ, హృ

దయ మూఱడిలుం గ్రహించి తద్భావం బా

శయజాఁడకృతార్థుఁ డయినం

దయతుల కొండొరులప్రార్థనమె రలి నొసఁగునన్.

గ.

(స్త్రుతి నభినయించి నవ్వి) ఇట్లు శాముకుఁడు తనకోరిక కనుగుణముగాఁ దా వలచిన మత్తకాకినిచిత్తవృత్తిని సంభావించుకొని మోస పోవుచున్నాఁడు.

చ. కనుగవఁ దాల్చు చొండెడను గవ్వియ చూచినకూర్చిచూపులుం;

బెనుకటిప్రేగునక నడచుమెల్లయొరారపుమందయానమల్,

చన వల దందు నాపునభి నైఁపనిచానయసూయవాక్కు లీ

యనియు మధర్మ మందు; నహహా! నిజభావమె లోఁతుఁ గామికిన్.

విదూ—(అట్లుండిచే) ఓయిచెలికాండ! నాకుఁ గాలునేరులు గడలవు. కాబట్టి చాక్షాత్రమున నిన్ను గలికించెదను. విజయ మొందుము.

రాజు—(నిటనవ్వుతో) ఈయంగవైకల్య మెక్కడి దోయి?

† దీనినూలమున రెండవపాదము “మనస్సు తద్భావవర్మనాయాసి” యని యొకప్రతిని, “...దర్శనాత్మాసి” యని వేరొకప్రతిని గనబడుచున్నది. అందుఁ బ్రకృతిమైన “ఆత్మాసి” యనుపాఠమును బట్టి “ఊఱడిలు” నని శైలిఁగింపఁబడినది. శ్రియురాలు దొరకుట కష్టమే; అయినను దనయందు ననురాగ మున్నట్టు లామె భావము గనబడుచుటచే మన సోపదాల్చును బొందుచున్న దనియుఁ బ్రేమగత చాకిరిసంయోగ సోఘ్యనుభవింపకపోయినను బరస్పరానురాగప్రకటనమే యట్టియానంద మిచ్చుననియు భావము. నిజ మయినయనురాగమున కిదే లక్షణము.

‡ ఈయనియు=ఇది యన్నియు; మధర్మమందుకొననిమిత్తమే యనుకొందును; నిజ.....కామికిన్—భాను గామించినస్త్రీ చేయుదిలానచేప్త లన్నిటియందును గాముకుఁడు తనభావమునే యూహించుకొను ననుట.

విదూ—ఎక్కడి దా? కన్ను చూచిచి కన్నీటికి గారణ మడుగుచున్నావు.

రాజు—నా కేమియు బోధ పడ లేదు.

విదూ—వయస్యా! యీ ప్రబులిచెట్టు మఱుగుజ్ఞును బోలి యుండుట స్వభావము చేతనా? నదీవేగ ప్రభావముచేతనా?

రాజు—నదీవేగమే దానికి గారణము.

విదూ—నాకును నీవే.

రాజు—ఎట్లు గాను?

విదూ—అవిధముగా నీవు రాజకార్యములను మానివేసి యిటువంటివ్యాకులప్రదేశ ములయందు వనచరవృత్తికి బాలు వడితివి. ఇంక నేనో, నిజముగాఁ బ్రతిదినమును ఘాతుకమృగములను దఱుముటచేతఁ గీళ్లు పడిపోయినయవయవములతో వివశుడ నయి యున్నాను. కాబట్టి యిదిగో! నిన్ను బలిమాలకొనుచున్నాను. మిత్రుఁడా! న న్నొక్కదిన మయిన విశ్రమింపు మని విడిచి పెట్టుము.

రాజు—(తనలో) వయస్యుఁ డీలాగునఁ బలుకుచున్నాఁడు. కణ్వుపుత్రికను దల పోయుచు, నామకనును వేటకు విముఖ మగుచున్నది.

చ. గొనయుముఁ గోటిఁ గూర్చి యలుఁగుం దొడి యుంచినయీధనుస్సు పం

పను మన సొప్ప దీమృగసమాజముపై, నెదఁ ద్రేమ మూరఁగా

ననయును నొద్ద నుండి ప్రియురాలికి సజ్జక మైనచూపుటా

జ్ఞనమును బుజ్జవంబునను సల్పెడునట్లది నాకుఁ బోచుటన్.† 3.

విదూ—(రాజుమోముఁ జూచి) మిత్రుఁడా! నీ వేనో మనస్సునఁ బెట్టుకొని ఈలోచించుచున్నావు. నే నరణ్యకోదనము చేసితిని గదా!

రాజు—(చిటునవ్వుతో) మఱి వే తే మున్నది? కుక్కదొంగనము దాట రా దనుకొనుచున్నాను.

విదూ—కలకాలము జీవింపుము. (లేవఁ బోవుచున్నాఁడు.)

రాజు—మిత్రుఁడా! కూర్చుండుము. నీతో నింకను కెప్ప కలసిన దున్నది.

విదూ—మఱి చెప్ప.

రాజు—నీ వలసట దీర్చుకొన్నదిమృత నసారూప మయినయొకపనిలో నాకుఁ పోడుపడ వలయును.

విదూ—అడ్డవములు దినుటలోనా?

† గొనయుము=నారి; కోటి=ధనుర్గ్రము; సజ్జకము=మనోజ్ఞము; చూపుటాజ్ఞనము =చూపులు నీర్పుట కుపాధ్యాయత్వము; బుజ్జవంబు=లాలనము.

రాజు—ఎందులోనో చెప్పెద నుండు.

విదూ—సావధానుడఁగా నున్నాను.

రాజు—ఎవ రక్కడ ?

దానావికుడు—(ప్రవేశించి మ్రొక్కి) దేవా ! యాన తిండు.

రాజు—రైవతక ! సేనాపతిని బిలిచికొని రా.

దేవా—చిత్తము. (నిమ్మ)మించి సేనాపతితో మరల వచ్చి) ఇదిగో! శేదో యాన తీయఁ గోరి దేవరవా రీవయిపే చూచుచున్నారు. సన్నిధి కరుగుము.

సేనా—(రాజును జూచి తనలో) దోషయుక్త మయినను వేట యేలికకు మేలే కలుగఁ జేసినది.

చ. అనవరతంబు విల్లు నివియక మునివైపున గట్టి వాటి, చు
జ్జిసురవిర శ్రీ కోర్చి, లవ మైనను జెప్పట లేక, చాలఁ బ
ల్పని దయినన్ దృఢత్వమును సత్వసమృద్ధియుఁ గల్గెసారపుం
దనువునఁ గాన వచ్చెడు నితం ధడచలప్రచరద్విపాకృతిక. ౪.

(నమిపించి) దేవా! జయము జయము. అడవిమృగముల నరికట్టితిమి. ఇంక నూర మండ నేల ?

రాజు—సేనాపతి ! మాధవ్యుడు వేటను దూషించినందున, మాయుత్సాహము తగ్గి పోయినది.

సేనా—(జనాంతికముగా విదూషకునితో) సఖా ! నీపట్టు నీవు వదలకుము. నే నేలినవారిచిత్తవృత్తి ననుసరించెదను. (రాజును జూచి ప్రకాశముగా) దేవా ! యీ పాలసునిఁ జేలుకొనిండు. ఈవిషయమున దేవరయే తార్కాణము.

చ. కరఁగుటఁ గ్రొవ్వు, పల్ప పడుఁ గ డ్పొడలుం గడు లేవఁ జల్మ నా;
దొరకొను ధీసత్వచిత్తవికృతుల్ గనఁదదృఢకోపవేళలన్;
శరము చలించులత్యమున నాటిన ధన్వికి మెప్పు; వేట నెం
తురు వ్యసనంబుగా; *మృష, వినోద మిఁ కీదృఢ మెందుఁ గల్గెడున్. ౫.

విదూ—(కల్లకోపముతో) ఓరీ! ప్రభువువారు స్వస్థులైయున్నారని తెలిసినది. నీవే యొక యడవినుండి యొక యడవికిఁ దిరుగుచు, మానిసిముక్కఁగఁడల మెక్కఁ గోరు కొం డొక ముడుసలియెలుఁగుగొడ్డువారను బడి పోయెదవు.

† అచలము=పర్వతము. ‡ సత్వచిత్తవికృతుల్=ప్రాణులచిత్తవికారములు;
*మృష=అసత్యము.

రాజు—భద్ర! సేనాపతి! పెక్కులేల? మనమిప్పు డాశ్రమమహిమమున నున్నాము. కాబట్టి నీమాటను మేము పాటి సేయఁ జాలము. మఱి యిప్పుడు—

ఉ. కొమ్మలఁ జిమ్ము *చెన్ను †లుపకూపజలాశయవారి ముగ్ధులకొ;
గొమ్మలనీడ లేళ్లు గుమి గూడి పరుండి నెమర్లు వేయులకొ;
నమ్మికఁ జేరి శ్రిపల్వలమునన్ గిరిసంఘము మున్న లెత్తులకొ;
గొమ్మనయొక్క డించితిమి, కొండొక మావిలు విశ్రమించులకొ.

సేనా—దేవరవారిచి త్తము.

రాజు—అట్లయిన ముందుగా నడవి నరికట్టఁ బోయి యున్నవారిని మరలించుము. తపోవనమున కిబ్బంది గా రాదు. నైనికులను దూరముగాఁ దొలఁగి పొమ్మను.

అ. వె. పరమశాంతు లౌతపస్సులలో దాఁగి
యుండు దహనశీల మొండు తేజ
మంటఁ దగిన వైనయర్కశాంతము లట్ల
యన్యతేజ మొరయ నది †వెలార్తు.

సేనా—చిత్తము దేవా!

విమా—నీయుత్సాహవార్త లడఁగినవి. పోరా బానిసకొడుకా!

సేనా—(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రాజు—(పరిజనులను జూచి) యవనికలారా! మీ రీవేటవేషమును దీసి వేసి కొండి. రైవతక! నీవును నీపనిమీఁద నుండుము.

పరి—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

విమా—నీ విహ్వ డీఁగను గూడ లేకుండఁ జేసితివి. ఇంక నీచల్లనిచెట్టునీడను దట్టుముగాఁ దీఁగ లల్లుకొనినయాసమునందుఁ గూరుచుండుము. నేనును సుఖానీనుడ నయ్యెదను.

రాజు—ముందు నడఁపుము.

విమా—రారమ్ము. (ఉభయులు నడిచి వెళ్ళి కూరుచున్నారు.)

రాజు—చెలికాఁడా! మాడన్య! నీవు కన్నులు గలఫలమును బొందక పోయితివి. చూడఁ దగినది నీకంటఁ బడ దయ్యెను గదా!

* ఎన్నులు=మహిమములు; † ఉప...శయము=నూతిదరిగుంట; శ్రిపల్వలము=అల్ప సరస్సు. † వెలార్తు=వెడలింతురు.

విదూ—ఓయీ! నీవు నాయెదురనే యున్నావు గదా!

రాజు—ఎల్లరును స్వకీయమును మనోజ్ఞ మనియే తలంచుకొందురు. నే నిష్ఠా దాశ్రమాంతర మయినయాశకుంతలను గుఱించి ప్రస్తావించితిని.

విదూ—(తనలో) కానీ. నే నీతని కవకాక మియను. (ప్రకాశముగా) వయస్యా! నీవు తాపకన్యకను గామించినట్లు కనబడుచున్నావు.

రాజు—మిత్రుడా!

తే. గీ. అభియ్యుక్తు మహియించి యభిలమయిన

జనము, తెప్పలు వాల్చనిక మలతోడ,

నెలపాడుపు నాటిజాబిల్లి కళను నెట్టి

కైవడిమనంబుతోడను గండ్రు? చెపుమ. †

లా.

పరిహరింపఁ దగినవస్తువులమీఁదికిఁ జారవులమనస్సు పాటుదు సుమీ.

విదూ—అట్లయిన నది యేమి?

రాజు—తే. గీ. పుట్టె నట యప్పురనకడుపునను, నామె

విడువ, విడ్డగ మునికి లభించె నంట,

వనిని నమూలితాప్రశంబు జాతీ

మ్రోల జిల్లేడుమీఁదను రాలి నట్లు.

లా.

విదూ—(నవ్వి) మిత్రుడా! శ్రీరత్నములను దిశస్కరించుచున్న నీ కామె మీఁద వాంఛ పుట్టుట, మద్దభిర్జూరము దిని విసిగి పోయినవానికిఁ జంతపండుమీఁద మనసు పాటుట గదా!

రాజు—వయస్యా! నీ వామెను జూచి యెఱుంగవు. కావున నిట్లు పలుకు చున్నావు.

విదూ—నీవఁ గూడ విస్తయము పుట్టించునది రమణీయమే కావలయును గదా!

రాజు—వయస్యా! పెక్కు తల?

† దీనిమూలము కొన్నిప్రతులలో లేదు.

† ఉ. వ్రాసి పటంబులోన విధి ప్రాణము వోసెనొ, మానసంబునకొ
జేసెనొ రూపనంచయుచేతను? గాదటు; వేధశిల్పవి
వ్యాసవిభుత్వముం, గలికియంగక సౌవ్యవ మింత చింతనం
జేసినఁ, గవ్య యవ్యవిధిశ్రీమణిసృష్టి యటంచుఁ దోచెడున్.

౧౦౨

విమా—అట్లయిన నీకే జక్కనిచుక్కల కెల్లఁ బరాభవమే.†
రాజు—నామనసున నిది కూడఁ దోచుచున్నది.†

“శ్లో. చిత్రే నివేశ్య పరికల్పితసత్వయోగా?

రూపోచ్చయేన మనసా విధివా కృతా మ?

శ్రీరత్నసృష్టి రపరా ప్రతిభాతి సా మే

ధాతు ర్విభుత్వ మమచింత్య పపుకృ తస్యా.” అనిపైపద్యమునకమూలము.

† ఈపద్యమునందు శకుంతల కసామాన్యసౌందర్యప్రాప్తివిషయ మయి
“పేతువులఁ గల్పించి రాజు వర్ణించుచున్నాఁడు. ఏ ట్లినఁగా గర్భస్థసిండమును స్వాభి
లాషానుమాపముగాఁ జక్కఁ బఱచుట కవతాళము గలుగదు గావున, బ్రహ్మ తన
మనస్సు తృప్తి పొందునట్లుగా నత్యద్భుతసౌందర్యము గల యొక శ్రీని జిత్రరువున
లిఖించి దానికి జీవము పోసియుండునా? హృదయమున నూహించినంతచక్కఁదనము
వ్రాఁతయందుఁ దెచ్చుట యసాధ్యము గాన, హస్తాదిన్నర్థము లే కుండఁ జంద్రచంచ
లాద్యుపమానపస్టుసామగ్రితో నీమె నవ్విధి మనస్సుచేతనే నిర్మించి యుండునా? ఈ
రెండుపక్షములును సరి గావు. (శ్రీలలో నెల్ల నెక్కుడుసౌందర్యము గలయప్పురః
ప్రభృతుల సృజించిన) విధాత సామర్థ్యమును, (దాదృశ దేవతాశ్రీలలో నెవరిని గాని
పోల్ప రానిలోకోత్తర సౌందర్యము గల) శకుంతలారూపమును నీరెంటిని విమర్శించి
చూడఁగా, వింతచక్కనిశ్రీని విర్మించుసామర్థ్యము ప్రాతవిధాతకు లే దనియు,
నిది యొకానొకనూతనవిధాతచేత నయినశ్రీరత్నసృష్టి యనియుఁ దోచుచున్న
దని తాత్పర్యము.

† అట్లయిన.....పరాభవమే—ఈమాట పయియర్థము స్థిరపఱచుచున్నది.
† నామన.....చున్నది—బ్రహ్మకుఁ గలసామర్థ్యములలో నొకటి యగుసృష్టివిషయ
మయి యూహించుట యయినది గావున, నీకే దదనురూపఘటనవిషయ మయి చెప్పఁ
బోవుచున్నాఁ డని యెఱుంగునది.

¶ శ్లో. కాననిరత్నకందళము, *కైకొన గిల్లనిపల్లవంబు, మా
 ర్కొనిలసత్ప్రసూన మెమరున్ రస మాననియట్టిక్రొత్తపూఁ
 దేనె, యఖండ మైనసదదృష్టఫలంబును బోలె నొచ్చెముం
 బూననియామెరూ పెవని బొందఁగఁ జేయునొ ధాత యిచ్చుహిక్. ౧౧.

*కైకొనన్ = హస్తాగ్రమున.

¶ భావనిశ్చయమునకయి దీనిమూలమునే ముందుగ విమర్శింప వలసి యున్నది.

“శ్లో. అనాఘ్రాతం పుష్పం కిసలయ మలూనం కరకుపై
 రనావిధం రత్నం మధు నవ మనాస్యాదితరసమ్
 ఆఖండం పుణ్యానాం ఫల మివచ తద్రూప మనఘం
 నజానే భోక్తారం కిమిహ సముపస్థాన్యతి విధిః.”

శాకుంతలనాటకములో నీశ్లోకము ముద్రసిద్ధ మైనది. ఇది ముఖ్యము గానిసంస్కృత సండితులు సాధారణముగా నుండరు. ఇందు శకుంతలారూపమునకుఁ బుష్పము, కిసలయము, రత్నము, మధువు, ఫలము ననునయి దుఃపమానములు చెప్పఁబడి యున్నవి. ఈయిదింటిలో నట్టినక్షమఁ బడినరత్నమునకుఁ దక్కి, దాని కీవల నావల రెండు రెండుగా మన్ననలు గుఱమానములకును బరస్పరసంబంధము మిక్కిలి గనఁబడుచున్నది. రత్నమునకు మూత్రము మిగిలినయుపమానములలో దేనితోఁ గాని లేకమును సంబంధము గాన రాదు. మఱియు సంబంధము గలయుపమానము లయినను జార్యాపర్యక్రమము గలిగి యుండక, ముందు పుష్పము, తరువాత కిసలయము, నావెనుక మధువు నని యిట్లు వ్యత్యాసపడి కనఁబడుచున్నవి. ఈకారణములచేత నీశ్లోకమునఁ గవికల్పిత మయినపాతమున కిట్టివిల నే మయినఁ బ్రమాదము తటస్థించి యుండు నేమో యని తోచుచున్నది. ఈవ్యత్యాసమును గుఱించి వ్యాఖ్యాత లేమియు వ్రాసి యుండలేదు. మాతృకాంతరములయందుఁ బాఠభేద మయినను గానఁ బడ లేదు. దీనిప్రథమద్వితీయపాదములమొదట్లు పాఠకులచేఁ దార్వాణు పఱుపఁ బడి యుండు నేమో యని యూహింప నయ్యెడును. కాబట్టి యారెండుచరణము లీక్రిందివిధమునఁ జదివి చూడుఁడు.

“శ్లో. అనావిధం రత్నం కిసలయ మలూనం కరకుపై

రనాఘ్రాతం పుష్పం మధు నవ మనాస్యాదితరసమ్.”

లేవము సమానమే. ఈమార్పువలన ‘ననావిధం రత్న’ మ్మనవి తొంటివలె సంబంధము లేనిదిగానే యున్నను, మిగిలినవానికి మూత్రము “చిగురు, పువ్వు, లేనె, పండు” నని యొకక్రమ మేర్పడుచున్నది. ఈక్రమమునుబట్టి యాలోచింపఁగా శ్లోకారంభ

మంవలియుపమానము, చిగురుకంటెఁ బూర్వమునఁ బొడమునంకుర మయి యుండ వలయును. రత్నపదమున కంకురార్థము గానఁబడదు గాని యట్లుండినచో నప్పుడది చక్షురిండియమునకును, దానితరువాతిమూఁడును వరుసగాఁ దృష్ణాగ్రరసేంద్రియమునకును, గట్టకడపటి దగుఫలము శ్రోత్రేతరము లయినసర్వేంద్రియములకును విషయములు గాఁ దగిన వయి, శకుంతలారూప మింద్రియముల కనిర్వాచ్య మయినయత్తద్భృతానందము గలిగించునది యనుసరన మయినన్యంగ్యము దోఁకింపఁ గలవు. శ్రోత్రేంద్రియ గోచర మయినయుపమాన మేదియుఁ దత్కినలయాదులకుఁ బొసఁగనందునఁ గాఁబోలు నిందుఁ జెప్పఁబడలేదు. పాతక్రమమును గూర్చి చర్చించుట యయినది గావున నీక సర్థమును గూర్చి కూడ నిందుక విచారింప వలయును.

“అనాఘ్రాతం పుష్ప” మ్మనఁగా నాఘ్రాణింపఁబడనిపు వ్వని యర్థము. ఈ యర్థమువలన “నిట్టిపుష్ప మీవఱు కేలోకములోను లేనందున నిది యనాఘ్రాతమా? ఉండియు నిప్పటి కనాఘ్రాతమా?” యని మనస్సు సంకయాధీన మగుచున్నది గాని, దీనికిం బూర్వశ్లోకమునందు “స్త్రీరత్నసృష్టి రవరా ప్రతిభాతి సా మే” యని శకుంతల నూతనబ్రహ్మసృష్టిగా వర్ణింపఁ బడి యున్నది గనుక, “నీవఱు కేలోకము లోను లేనందుననే” యనాఘ్రాత మని సిద్ధాంతము చేయ వచ్చును. మఱియు మూలమునందు “మధు నవ మనాస్వాదితరస” మ్మని నవ, రసపదములఁ బ్రయోగించుట ప్రభావము నే స్పష్టపఱుచుచున్నది. అట్లు గాక “ఉండియు నిప్పటి కనాఘ్రాత” మనెడుపక్షమున నట్టిసితి కన్యకాజనమున కెల్ల సాధారణమే గాన నందువలన శకుంతల కుత్కర్ష మేమియుఁ గలుగ నేరదు. అపక్షమున “అనాస్వాదితం మధు” వని యున్నం జాలును. నవ, రసశబ్దము లనావశ్యకములు. “కిసలయ మలూనం కరకుహైః” ఇత్యాదుల యందుఁ గూడ నీలాగుననే భావ మూహించుకోవలయును. అనేకజన్మగంధీర మయిన యెవనిపుణ్యమో శకుంతలారూపమున నపూర్వముగా నంకురించి, చిగిరించి, పుష్పించి, ఫలించి యున్న దనియు, దాని ననుభవించుతత్కుజ్యాత్మిని విధాత బయలు పఱుపఁ గలఁ డనియుఁ దాత్పర్యము. ఈభావము ననుసరించి పయిపద్యము వ్రాయఁబడినది “అనావిధం రత్న” మ్మనుపాతఁగి సరి యన్నచో నీక్రింది పద్యము చదువునది.

తే. గీ. గోర గిల్లనిచిగురు, మూర్కొననిపువ్వు,

చవి గొననికొత్త లేనెఁ తొలువనిరతన

మామెరూప మఖండపుణ్యఫల మనఘ

మొంద నిట విధి యెవనిఁ జేయునో యెఱుంగ.

విదూ—అట్లయినఁ దలకు గారనూనియ మెఱుంగు వెట్టుకొనుకొండోకజడ
చారియడవిమానిసిచేతితోఁ బడి పోవు నేమో, కీఁడుముగాఁ గాచుకొమ్ము.

రాజు—అమె పరాధీనురాలు, జనకులును జెంత లేరు.

విదూ—మఱి నీపయి నాపెచూపులతీపి యెట్లు బున్నది?

రాజు—తాపసకన్యలు కుట్రజముగాఁ బ్రగల్భరాండ్రు గారు గదా! అయినప్పు
టికిని—

చ. తెఱవ గిలుక్కునం దనదుదృష్టి మరల్చెను నేఁడనంగనక[†] ;

జిలునగ వన్యకారణముచే బలె నవ్వెను బువ్వఁబోడి; యి

త్రైఱుంగున లేచు చాఁగినిజస్పృతి[‡] వినయంబున నడ్లగించుట[§]

మెఱుంగు వడంగ నేరఁడును మారుడు బైలు వడంగఁ జాలఁడుక^{||}. ౧౨.

విదూ—ఏమి? మఱి యట్లు గాక చూచినంతమాత్రాన నాయమ్మ నీతోడ
మోద వచ్చి కూరుచుండునా?

రాజు—సఖులతోఁ గూడ దాను వెడలి పోవునప్పుడు వినయవతి యయ్యును
నాయెడ నధికముగా నిట్లు తనభావముఁ గనఁబఱచినది.

చ. తనపదమందుఁ గ్రుచ్చుకొనె దర్భత్వకాంకుర మంచు నల్లనం

గొనియడుగుచో గమించి లతకూన నిలంబడె నూర కొక్కచో^{||};

వెనుకకుఁ ద్రిప్పె నెచ్చెగము వృక్షలతానియంబునం దగుచో

కొనకయి యున్నపిల్కలముఁ గోమలి చా విడిపిలచు చొక్కచో^{||}. ౧3.

విదూ—ఁగి అట్లయిన వేవేగ మామెనమాగమమునకుఁ దగినన్నాటాము గావించు
వుము. నీ వీరపోవనకు నుపవనముఁ జేసికొంటి వని తలంచెదను.

రాజు—మిత్రుఁడా! యిక్కడ నున్నందున నన్నుఁ దపస్వలు బాగుగ
నెఱింగి యున్నారు. మన మేనెవమున మఱియుకమా తాత్రమపదమునఁ బ్రవేశింతము.

విదూ—వేఱుగెవ మేమి యున్నది? నీవు రాజపు గావా?

రాజు—అయిన నేమి?

విదూ—నివ్వరిపంటలో మా కారణ్యకు లాటవపా లకి యప్పనము నేయ
వలయు నని ప్రవేశింప వచ్చును.

† నిజస్పృతి=తన(మాయని)మార్గమును. ‡ అట్లయిన... గావించుము—“గృహీ
తపాథేయో భవ” అని మూలము. “గృహీతపాథేయో భవే త్యసేన శకుంతలాసమాగ
మాయ నన్నద్ధో భవే త్యయ మర్థో లక్ష్మణే” అని కుమారగిరిరాజీయవ్యాఖ్యానము.

రాజు—మిత్రుడా! పీఠరక్షణమువలన, రత్నరాసు లయిన విసిది కోరల దగినవే తొక భాగ్యవంతుని వచ్చుచున్నాడు. చూడు—

తే. గీ. పద్మములవాసలన నృపాలరతును
వచ్చునట్టితలం దెల్ల వెచ్చ చుగును;
నిచ్చ లారణ్యకులు మన కిచ్చునట్టి
తపమునాటవపాలు వర్ధనముఁ బొందు.

గరః

[తెరలో]

ఓహో! కృతార్థుల మయితిమి.

రాజు—(చింతయ్యి) ఓహో! యిది ధీరప్రకారం బయింపురము. తడస్వులు చూడవలెను.

దావారికుడ—(ద్రవేశించి) జయము దేవా! ఋషికుమారు లిద్దఱు హఠాఠ మున వచ్చి యున్నవారు.

రాజు—వారిని శీఘ్రముగాఁ దోడ్చి తెచ్చు.

దావా—ఇదె తోడ్కొని వచ్చెదదేవా! (హాయి మనిమూలతోఁ బ్రవేశించి) మహాశ్వలారా! యిటు. ఇటు.

ఇద్దఱు—[రాజును జూచుచున్నారు.]

ప్రథముడు—ఓహో! తేజోవంత మయ్యు నీతనివూర్తి యెంత విశ్వసనీయ ముగా నున్నది! భయము బుష్పికుల్పం దయినయీరాజునం దిది యుక్తమే గదా!

†ఉ. అందఱు కేకభోగ్య మగునాశ్రమమం దిలఁడు న్నసిండు; దై

నందినపుంబంధు నపనక్రియ నీతఁడుఁ గూర్చు; నుండరీ

బృందముతోడఁ బారణులు దేహకఁ బాడఁగ నీజతాత్మమే

లందెడుమున్యభిప్రయ నద లంటెదుఁ గెవల రాజపూర్వ మై.

గగః

† అందఱు... పోయెను—అనఁగా ఋషిగణ స్వర్ణాభిమానము లేక, యిది సకలార్థ భారణ బో మిహో రత్నమున నెట్లు వసంతఃరో, యట్లు దుశ్యంతుడు నశంకారము లక సాన్నిధ్యమున నున్నవాఁ డనట. దైవం... గూర్చు—అనఁగా రక్షణక్రియచే నితఁడును బ్రతిదినముఁ దపస్సు చేయుచున్నాఁ డనట. నుండరీ.... పూర్వమై—అనఁగా జితేంద్రియుఁ డయినయీరాజును బారణదంపతులు రాజయుష్షి యని దేవలోకమునఁ స్థింతు రనియు, ఋషికి నీతనికిని రాజోపపద మూత్రభేదమే గాని వేరుభేదము లే దనియుఁ దాన్పర్వము. మే లందెడుమున్యభిప్రయ=దేసిచే మేలు (పుణ్యము) గలుగునో యట్టిమిని యనుపేయ.

ద్వితీయుడు—గాతవి! యీయన దేవేంద్రసఖాః జయనయాదువ్యంతమవో
రాజా!

ప్రథ—మలేమి!

ద్వితీ—అందుచేతనే గదా!

శ్రీక. మేదిని నీటివామికమేర దఖండ మొకండ యేలు నీ
బోడు పురార్థకాయతభుజం దనఁ, గా దద్ది వింత; జేలుపుం
వైదలు లాహమబు దలపడ్డ నురారులలో, జయార్థ మై
యీవార యొక్క పెట్టు విలు, నిర్దునివజముఁ గోరుదుర గదా! ౧౬

ఇద్దఱు—(నమింపి) రాజా! జయము జయము.

రాజ—(ఆననమునుండి లేచి) మీ కభివాదపము చేయుచున్నాను.

ఇద్దఱు—స్వస్తి భవతే. (పండ్లు కానుక యిచ్చుచున్నారు.)

రాజ—(ప్రణామముతోఁ గైకొని) మీయాశ్చక్రం బ్రతీక్షించుచున్నాను.

ఇద్దఱు—తా మిచ్చట నున్నారని యాశ్రమవాసు లెరింగి యున్నారు గాక
నా రొక్కటి గోరుచున్నారు.

రాజ—నా లేమి యాన తిచ్చుచున్నాడు?

ఇద్దఱు—పూజ్య లయినకన్యమహర్షులు సన్నిధి చేసి యుండనండున రాక్ష
కులు యశ్శమునకు విఘ్నము నాశాదించెదరు. కాబట్టి సారథిద్వితీయు లాయుధ
సహాయులు నలు తాము కొన్ని రాత్రు లీయాశ్రమమును సనాథముఁ జేయ వలయు
నని వేడుచున్నారు.

రాజ—నా కిది యమగ్రహము గదా!

విమా—(అపవాదించి) ఇప్పు డీప్రార్థన మహానుకూలము.

రాజ—రైవతక! బాణబాణాసనసనాథ మయినరథమును బోలుకొని ర మ్మని
సారథితో మామూటగాఁ జెప్పము.

బాణ—జే దేవా! చిత్రము. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ఇద్దఱు—(సంతోషముతో)

నీటి... మేరది=సముద్రపునలుపు నీమగాఁ గలది. లేక సముద్రపువేల యవ
ధిగాఁ గలది. పెండమయర్థమునఁ (గల) లఘురేఫము. సముద్రపర్యంతము వ్యాపించిన
దనుట. అర్గళము=తలుపుగడియ; వైదలులు=శ్రీలు.

క. మీపూర్వుల కందఱ కను

మాపుడె ఐగునీకు యుక్తరూపము యిది యో ;

శ్రీనాపన్నాభయనత్ర

వ్యాపృతిదీక్షితులు గారె పారపు లెల్లకా?

౧౬

రాజా—మీరు ముందుగా నేగుడు. నేనును మీవెనువెంటనే వచ్చెదను.

ఇద్దఱు—రాజా ! జయము. (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రాజా—మాధవ్యా ! నీకు శకుంతలాసందర్శనకురూపాలము గలదా ?

విమా—మొట్టమొదట నది వెల్లి పొడిచినది గాని యిప్పుడీరాక్షసవృత్తాంతము వలన నొక్కొక్క యయినను మిగుల కుండ నిగిటి పోయినది.

రాజా—భయపడకు. నాదగ్గఱనే యుండువు గదా!

విమా—అట్లయిన రాక్షసులబారికె దప్పితిని.

దానా—(ప్రవేశించి) దేవా! జయము జయము. లే రాయలం బయి దేవరవాచ. విజయంచేయుట కెదురు చూచుచున్నది. మఱి యిదె పట్టణమునుండి దేవిగారి యానతిని గయిలొని కరభకుడు వచ్చియున్నాడు.

రాజా—(సాదరముగా) అమ్మగారు పంపినారా?

దానా—మఱిమి?

రాజా—అయినచోఁ బ్రవేశింతుము.

దానా—చిత్తము. (నిష్క్రమించి కరభకునితో మరల వచ్చి) అదె రాజా గారు, నన్నిధికై వచ్చు.

కర—(సమీపించి) దేవా! జయము జయము. ధీనాలవనాడు పారణ చేయఁ దగినకొండొక యుపవాసవ్రతము నేను జేయఁ బోవుచున్నాను. అదినమునఁ జరం

శ్రీఅపన్నా.....దీక్షితులు అపద నొందినవారి కభయదానము చేయువని యందు దీక్ష గలవారు. శ్రీ“ఎవ్వఁడును వచ్చి విఘ్నము నేయనియెడల నీరథమునకుఁ జక్రరక్షకుడ నయ్యెదను.” అను శర్థ మిచ్చుపాత మొకటిమాత్రమైకాంతరమున నున్నది.

ధీ నాలవ.....బోవుచున్నాను—“అగామిని చతుర్థే దివసే నిర్వృత్తపారణ ఉపవాసో మమ భవిష్యతి” అని మూలము. ఇది శ్రేష్ఠమాసపూర్ణిమను జేయబడు “వటపాదీవ్రత” మని తద్విధానము గూడ స్కాందపురాణమునుండి కుమారగిరి తాజీయవ్యాఖ్యయందు వ్రాయబడినది. నాటకాదిని గ్రీష్మయుతువు వర్ణింపబడినది. గావున నీవ్రత ముదియే కావచ్చును.

శివి యవశ్యము సన్నిహితుఁడు గావలయు" నని దేవిగారు తమ కాజ్ఞాపించుచున్నారు.

రాజు—ఇక్కడఁ దాపసుకావ్యము, ఇక్కడ గురుజనాస్థి. తెరిఁడును దాటె రానివే. ఇందులకుఁ బ్రతివిధాన మేమి?

విమా—త్రిశంకునివలె నభయము ప్రేరేపించుచుండుము.

రాజు—నీచరిహాసము చాలింపుము. నిదుముగా నేను జాగ్రత్తల వహించుచున్నాను.

క. ఇరుక్కృత్యములు నొకదాసఁ

*పరంగమి నామనను ద్వివిధభావము నొందున్,

గిరి యెదురం బ్రతిహత మగు

పరిత్యజాహంబుతోడ సామ్యము గనుచుకొ.

రా.

(ఆలోచించి) మిత్రుఁడా! నిన్నుభుగారు పుత్రుఁడని ప్రతిగ్రహించి యున్నారు. కాఁబట్టి నీ విక్కడనుండి తిరిగి వెళ్లి, నా దగుతకస్మికార్థప్రరాయణత్వము నిజమని యప్పుగారికిఁ బుత్రకృత్యము నిర్వహింప వలయును.

విమా—నన్ను రాక్షసులకు భయపడినవానిని గాఁ జలంచుకోవు గద?

రాజు—ఓయి మహాహ్రాస్య! నీయం దట్టిరలంపు నా కేలాగునఁ గలుగును?

విమా—అట్లయిన రాజుగారి తమ్ముఁ డేలాగున వెళ్ళ వలయునో నే నట్లు నెఱ్ఱెదను.

రాజు—తపోవనమున కాటంకము రాఁ గూడదు గనుక, వెంట వచ్చినపరిజన్తుల నందఱు నీతోఁ గూడ నంపెదను.

విమా—అట్లయిన నే నిస్వధు యవరాజు నయిరిని.

రాజు—(తనలో) ఈసమ్రాధారి చపలఁడు. నాకొరిక నొకవేళ సంభవించినములతోఁ జెప్పెడు నేమో; కానీ. ఈతనితో నిట్లు పలికెదను. (తన నకుని చేయి పట్టుకొని ప్రకాశముగా) వయస్యా! మహర్షులయందలి గౌరవముచేత, నే నాశ్రమము భ్రమఁ బోవుచున్నాను. మునికన్య యయినశకుంతలమీఁద నాకు సత్యముగా నభిలాష లేదు సుమా. చూడు.

క. మన మెక్కడ? సంగజామొగ

ము నెఱుంగక చిఱుకురంగములతోడఁ బెరిం

*పరంగమి=ఉండమి—ఇది గిరి కుశమానము.

గీనజన మెక్కడ? మేలం

బున కనినది గొనకు నిక్కమును నాననుగా!

౧౯౯

విమా—మంచి జాలాగే.

అండలు—(విస్మయించుచున్నాడు.)

సత్యము. ఇది శ్రీపరమేశ్వరప్రసాదలబ్ధిగల సకలతాగురుంధర వడ్డానిసాగు

భంజితీరనీరాకరరాకానుధాకరాన్ననామాత్యపాత్ర హరితసగోత్ర పవిత్ర

గుణకదంబులక్షణబాగర్భశక్తిమత్తాఫల మారపరాజప్రధాన

తనూభవ పిబుధవిధేయ సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీ

కృతాభిజ్ఞానశాకుంతలశాటకంబునందు

ద్వితీయాంకము.

శ్రీకృష్ణుఁ

శ్రీవరమాత్మనే నమః.

అభిజ్ఞాన

శాశ్వంతలనాటకము

తృతీయాంకము.

[తరువాతఁ గణ్వశిష్యుఁడు దర్శలు పట్టుకొని ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

శిష్యుఁ—ఓహో! దువ్యంతుమహారాజా మహానుభావుఁడు గదా! ఆయన యీ యాశ్రమపదమునఁ ప్రవేశించినంతమాత్రముననే మాయజ్ఞకర్తములు నిరుపద్రవముగాఁ బ్రవర్తించినది.

క. అబుఁగు దొడుగుకథ యేటికిఁ

దలపెట్టఁగ? ధనువుహంకృతము నా నాటిం

గలిగినటంకృతిచేతన

తలఁగించెను విఘ్నముల నరఁధు దూరముగఁ.

౧.

వేదికను బఱచుటకయి యీదర్శలు బుద్ధిజాలకు సమర్పించెదను. (నడచి చూచి యాశాశమున) ప్రియంవదా! యీవట్టివేర్వేకలవమును, దూఁడులతోడితామరపాకులును, నీ వెవరితోఁజకుఁ గొనిపోవుచున్నావు? (విసుట నభినయించి) ఏ మనియెదవు? ఆవిండతాకున కకుంతల మిగుల నస్వస్థురాలుగా నున్నది. ఆపెదేహతాపముఁ నాపుట' కందువా? ఆట్లయిన యత్నముతో శీఘ్రముగాఁ జకిల్పింపుము. ఆమె కులపతులకుఁ బరాణము గదా! నేనును యాగనంబంధి యగుకాంత్కుదకము నామెనిమిత్తము గౌరవి జేతి కెచ్చెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(విష్కంభము.)

[తరువాత మదనాపస్తతో రాజా ప్రవేశించుచున్నాడు.]

రాజా—క. ఎఱుంగుదుఁ దపఃప్రభావముఁ;

దఱవ పరాధీన యగుట దెలియు; నయినఁ గ్ర

వృణుపంగఁ జాలనయ్యెదఁ

దఱలక యత్తరుణిమీఁదఁ దగిలినమనమున్.

అ.

(మదనబాధ నభినయించుచు) ఓభగవానుఁడా! ప్రమానబాణ! నీవును జలివెఱంగును నవ్వఁ దగినవారలు గానే గానఁబడుదుఁ గామిజననమూహమును కలించుచున్నాను చూడు.

ఉ. తావకపుష్పబాణత, సుధానిధిశీతమయూఖభావమున్,

మావలె నుండువారికిఁ గనంబడు రెం డయభాగ్యవధతిన్;

తేవెఱుఁ గగ్నిహోత్ర మడరించుఁ గటా! హిమగర్భరత్నలక్ష్మ;

నీవును వజ్రసారములనే పానరించెడు పూవుఁడూపులన్.

క.

భగవంతుఁడా! కామదేవ! నీకు నామీఁదఁ గనికరము లేదా? (మదనబాధను నిరూపించి) నీవు పూములుకులసామివి గదా! ఇంతనాఁడిమి నీ కట్లు గలిగినది? ఓహో! తెలిసినది.

చ. జడనిధి బాడబాసలముచందమునకో హరకోపవహ్ని నీ

యెడఁ గడుఁ బ్రజ్వలించుచును నిష్కడుఁ జొప్పడి యుండుఁ; గానిచో;

జొడ లటు గాలి పోయి, పద దొక్కఁడు మాత్రమె చిక్కి యున్ననీ

పురుకుగ మమ్మఁ బోటులకు నుండుటకుం గత మేమి మన్నతా?

ర.

అయినను—

క. అనికము నాకు మనోవే

దన మదనుఁ దొనర్చుఁ గా కఠండు హితుం డ

వ్యసతేక్షణకై గద నను

ననతూపులఁ గ్రీడింజపింజ నాటఁగ నేయున్.

గ.

భగవానుఁడా; పంచబాణ! నిన్నిట్లు బుపాలంభించుచున్నను సాయెడలఁ గనికరము పూక కున్నావు గదా!

* దీనిమూలమునందు “నచ నిమ్నా దివ సులిలం నివర్తతే మే రేతో వ్యాదయి” మ్మని పాఠభేద మున్నది. కాఁబట్టి 3, 4, పాదము ల్క్రింది రీతి నైనను జదువ వచ్చును:

“వృణు దువిదనుండి నామది! నెఱవల్ల పునరు విట్టనేలకుఁ బోతెన్.”

† పదడు=భస్మము; క్రీడింజ=బాణముక్రిందిచివర;

తే. గీ. సశత మారక సంకల్పశతశతముల

చేత నినుఁ డెంచి పెద్ద చేసితి ననంగ!

* యారసమునఁ జెవి యంట నారి దిగిచి

శ్రీ నారసముల నను నేయ నాయ మగును. ౬.

(భేదమునో నొకటి) యజ్ఞకర్తను సమాప్త మయినందున సదస్యులచేత ననుజ్ఞాతుఁడ నయి పోయి, నొగిలి యున్న నాహృదయము నెట్లు వినోదపెట్టుకొందును? (నిట్టార్పు బడిన) పియురాలిని గందర్కించుటకంటె వేఱు శరణము నా కేమి యున్నది? నే నామెనే పెదకడను. (మూర్ఖునిఁ జూచి) ఈమిడిమిడియొండవేళను, దీఁగపాదరిండ్లు గలమాలినదీర్ఘమునఁ జెలికత్తియలతో శకుంతల కాలక్షేపము చేయు చుండును. నే నక్కడకుఁ బోయెదను. (నడచి చూచి) ఈబాలపాదపవీళిని విలోకింపఁగా, నా నుగాత్రి యిప్పు డిప్పుడే యాలాగున వెళ్ళిన దని లోచుచున్నది.

తే. గీ. కుసుమకోమల పువ్వులు గోసికొన్న

ముద్వికలు కొంచె పైనను ముడుంగఁ చాల

వోడుచున్నట్టిపాలతోఁ జూడఁబడెడు

స్నిగ్ధ మగుచును గిలయిచ్చేదములును. ౭.

(స్వర్ణసుఖము నిరూపించి) ఓహో! ప్రకృప్త మయినవాయువుచే నీప్రభేక మెంత మనోజ్ఞము!

తే. గీ. తప్తిపూవులకన్ననితావి నెనసి;

మాలినీవీచికాశికుంపరలఁ దడిసి;

మలయుగాలులఁ గొంగిలింపంగఁ దగు న

సంగతప్త ములకు మదీయాంగములకు. ౮.

(నడచి చూచి) ప్రబుద్ధతీగ లల్లకొన్నయాలతామంటపమున శకుంతల నిశ్చయముగా నుండును. ఇదిగో!

క. మునివైపున మిట్టును, వెను

కను బల్లము నగుదు జఘన గౌరవమునఁ, దే

ల్లనియిసుకను గనఁబడు నూ

తన మగుపదసంక్తి యిచట ద్వారమువొడ్డకా. ౯.

* ఈరసము=కోపము; శ్రీ నారసము=బాణము.

ర, గ, క పద్యములయొక్క వానిపయి నున్న పదములయొక్క (నడచి చూచి) మొదలుకొని ౭వ పద్యముచివరవఱకును గలదానియొక్క మూలములు ప్రక్షిప్తము లందును.

నే నీ కొప్పులచాటున నుండి చూచెదను. (నడచి యట్లుచేసి) అహో! నాకు నేత్రోత్సవ మగుచున్నది. ఇదిగో! నామనోరథప్రియతమురా లిద్దఱు చెరిమికలైలా దనదాపునఁ గూరుచుండఁ బువ్వులు పఱచినశిలావట్టమునఁ బవ్వళించి యున్నది. కానీ! ఇప్పుడు వీర లాడుకొనెడువిద్రుంధసంభాషణము లాలకించెదను.

[తరువాత ముందు చెప్పినట్లు సఖులతో శకుంతల ప్రవేశించుచున్నది.]

సఖులు—(విసరి) సఖీ! శకుంతలా! నీ కీతామరపాకువీడనగాలి హాయిగా నున్నదా?

శకుం—సఖులారా! మీరు నాకు విసురుచున్నారా?†

సఖులు—(విషాదము నటించుచు నొండొరులఁ జూచుకొనుచున్నారు.)

రాజా—కాంతాలలామము శకుంతల మిక్కిలి యస్వస్థురాలుగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఇది యాతపదోషమా? మస్తభదోషమా? నామనసు రెండింటియందును బ్రవర్తించుచున్నది, అయినను సందేహ మెందుకు?

శ్రీమ. చనుఁగవయం దుశీరపురసం బయి, శీర్ణ బిక్షైకకంకణం

బును నగుచు, న్నలంగుచునె ముద్దియమే నిది హృద్య మయ్యెడుకో;

మచసిజఘర్న సంప్రసరణంబులతాపము తుల్య మయ్యె, నం

గనలయెడం గరంబు సుభగంబై నిదాఘకృతాగ మీగతి? ౧౦.

† సఖులారా!.....చున్నారా?—“కిం విజయతో మాం సఖ్యో” అని మూలము; విసర వల దనునభిప్రాయము కూడ నీమూలమువలన రా వచ్చును గాని, చారు తనకు విసురుచున్నసంగతియే తెలియనిస్థితిలో నున్న దనుభావము కవి హృదయ మని తోచినది. దీనితరువాతినఖీచేష్టలు కూడ నీయర్థమునకే మిక్కిలి యనుకూల మగును.

శ్రీ ఉశీరపురసం బయి=వచ్చివేశ్వరసము గలిగి;—దీనితావి తాపము చల్లార్చు నని యెఱుంగునది. శీర్ణ.....ణంబు—ఇది మేనికి విశేషణము, చిమ్మిట చేతఁ జేతులబినకంకణములు జాతిపోయిన వనుట; నలంగు=వీడిత మగు; నిదాఘకృతాగము=వేసంగిచేఁ జేయఁబడినదోషము.

మచసిజ.....మీగతి—మస్తభసంబంధముచేతను, వేసవిసంబంధముచేతను గూడఁ దాపము సమానముగానే కలుగును గాని వేసంగిచేత నయినతాపము స్త్రీల క్షిప్రియంబును గలిగింప నేర దని భావము.

ప్రియం—(జనాంతికముగా) అనసూయా! యారాజర్షినిఁ బొలుపారి చూచినది మొదలు తపాతపాపమును శకుంతల యాపన్నరాజీవలె నున్నది. ఈయాయాస మంత, యాయననిమిత్త మే యయి యుండునా?

అన—(జనాంతికముగా) సఖీ! నాకును మనసున నిట్టిదియే సందేహము. కానీ. ఈమె నడిగెదను. (ప్రకాశముగా) సఖీ! ని న్నొకటి యడుగ వలసి యున్నది. నీ సంతాపము బలవత్తరముగా నున్నది గదా!

రాజు—అడుగఁ దగినదే.

క. ఆమృతకరుణిరణములు బలె

విమలము లీకోమలాంగిలినవలయంబుల్

కమలి విశిర్ణము లయి స

త్యముగాఁ బ్రకటించు దుస్సహనదాఘంబున్.

౧౧.

శకుం—(పుష్పశయ్యనుండి సగము లేచి) సఖీ! నీ వేమి యడుగఁ గోరుచున్నావు?

అన—సఖీ! శకుంతలా! ధీమన్తధృవృత్తాంతమునకు మేము వెలి యయినవారము గదా! అయినను బురాణాదులయందు వలపు గలవారల కెట్టి యవస్థ వినబడుచుండునో నీయవస్థ యట్టిదిగాఁ గనబడుచున్నది. మఱి చెప్ప. నీ కీరాయాస మెందు నిమిత్తము? వికారము సత్యముగాఁ దెలియక చికిత్స కారంభింప రాదు గదా!

రాజు—నాయూహయే యనసూయకును గలిగినది. కేవల మిది స్వాభిప్రాయ నిర్ణయము కాదు గదా!

శకుం—(తనలో) నాయనురాగము బలు పయినది గదా! వీరికిఁ గూడ నెట్టివనివేదింప లేక యున్నాను.

ప్రియం—సఖీ! యీమె చక్కగాఁ బలికినది. నీయాయాస మేల యుకేఱిండు కొనెదవు? ఆదినమున కాదినము నీయవమువములు కృశించి పోవుచున్నవి గదా! కేవలము లావణ్యమయ మయినచాయ యొక్కటియే నిన్ను విడువ కున్నది.

రాజు—ప్రియంపద యథార్థము పలికినది.

రాజు—అనసూయ భాషణము కలకత్తాప్రతియందు మాత్ర మున్నది.

ధీ “అనభ్యంతరాః ఖిలు వయం మదనగతస్య వృత్తాంతస్య” అని మూలము. “అనభ్యంతరా అవిషయా”యని వ్యాఖ్యానము.

† ఉ. చెక్కులు చిక్కుచోము, బిగి చెంగుచనుంగవటోప్పు; బాండిమం
బెక్కినమీను, కేకట పహించినకానును, గుంగుమాఁపు లై,
మిక్కిలి శోభ్యు యువప్పుడును నీవెవ్వని నన్ను, యాకులం
జొక్కుగఁ జేయుమాదుతిమ పోవుదు, నీవెవ్వని నన్ను.

శకుం—(సిగ్గుతో) సఖి! నీకుఁ గాక మఱి యున్నదికె డెప్పుడ ను? మఱి
యేమియు లేదు గాని, మీ కాయాసము గలిగించుదాన నయ్యెదను.

ఇద్దఱు—అందుకే యానిర్బంధము. సుహృద్భవము పంచుకొన్నప్పుడే గదా
దుఃఖవేదన సహింపఁ శక్త్య మగును;

‡ రాజు—చ. అడిగిరి సౌఖ్యదుఃఖసమ లాచెలికత్తెలు రన్ను; గావునన్
నుడువక పోదు బాలిక మనోగత మైననిజాధిపేతువుకా;
ననుదుచు మోముఁ ద్రిప్పి తమి, నాతి ననుం గనె నెన్నొ సాధు; నే
నడలుదు నింతలో, నయిన, నంగనయుల్లర మాళికింపఁగన్. ౧౩.

శకుం—(సిగ్గుతో) సఖి! తపోవనమును గాపాడెడునారాజుని నాచూపు
చాయ నెపుడు దగిలెనో (సగము చెప్పి సిగ్గుపడుచున్నది.)

ఇద్దఱు—ప్రియసఖీ! చెప్పవచ్చు చెప్పవచ్చు.

శకుం—అది మొదలుకొని యాయనమీఁదియభిలాషముచేత నీయకస్థకు వచ్చిన
దావ నయితిని.

రాజు—(హర్షముతో) వినఁ దగినది వింటిని గదా!

తే. గీ. మారుఁడే నాకు పంథాపకారణుండు,
తాపనిర్వాపకుండును దానె నాకు,

† చెంగు=తొలగెను; వింకలిగి; శోభ్యు=శోకింపఁ దగినది; కనుమెచ్చు=
కంటికింపు—ప్రియదర్శన యనుట; నుదనార్తమున్నభవీడితురాయి; చొక్కుగఁ=ఎండి
నవిగ;—పువ్వులగురివెందకు మలయమాదుతెన్నుర్పముచేత నాకు లెండి శోభ తగ్గినను
మరల నందుచేతనే యంబరములు గలిగి సొంపు మోచ్చునట్లు మన్నభవీడచేత
శకుంతలకుఁ గృతత్వాదులు సంభవించినను దద్దివాసములచేత దర్శనీయత్వమే తోఁచు
చున్న దని భావము.

‡ నే.....మాళికింపఁగన్—అయినను శకుంతల చెప్పునది వినుట కిదిశ
లోనే నేను భయపడుచున్నా ననుట.

జంతుసంతానములకు గ్రీష్మంతమందు

నంబుదశ్యామ మగువాసరంబు వోలె.

౧౪.

శకుం—కాబట్టి మీ కిష్ట మయినపుడును నారాజర్షి న నేలెలాగునఁ గణక
రించునో యావిధమున గావింపుడు. లేదా, నా కింక నీశ్వరుక్కులు పడుకొనుడు.

రాజు—ఈమాట సంతయు దీర్చివేసినది. అహా ! తయోపదవృద్ధియు నన్ను
కుఖిపెట్టించున్నది!

ప్రియం—(జనాంతికముగా) అనసూయా ! ప్రియశభికి నలపు తలమున్ను
యైనది. ఇంకఁ గాలవిలంబమున కోర్కె జాలదు. ఈమె కామించినయాలఁడు
పురుషంశలరామభూతుఁడు, కాబట్టి నెచ్చెలియభిలాష మెచ్చుకోఁ దగినది నుమీ.

అన—(జనాంతికముగా) సఖీ! నీవు చెప్పినది నిజమే. (ప్రకాశమున) సఖీ!
యవృష్టవశమున నీయనురాగము నీ కనురూప మయినది. సాగరమును విడిచి మహా
నది మఱి యెందుఁ గలియును?

ప్రియం—లియ్యమావిగున్న దక్కఁ జిగిరించినపూలగురివెందకు నర్హ మయిన
దేది యుండును?

రాజు—ఃపివిశాఖ చంద్రలేఖ ననుసరించుట చిత్రము గాదు గదా!

అన—ఃక్రమముగాను నిగూఢముగాను సఖీమనోరథమును సంపాదించుట శక్తి
యుపాయము?

ప్రియం—నిగూఢముగా నన్నఁ జింతాకరము గాని, ఃక్రమ మనిన నుకరమే.

అన—అది యెట్లు?

ప్రియం—సఖీ! యారాజర్షి తననైయ్యంపుఁజూపులచేత నీమెయం దభిలా
షము సూచించియే యున్నాఁడుగదా! మఱియు నీయన్ని నాశ్వులు గంటికి నిదుర లేక
యెంతో చిక్కినట్లు కనబడుచున్నాడు.

రాజు—నిజమే. నే నట్లే యున్నాను.

శ్రిశా. ఏనిసియం గవోష్ఠ మయి, హృద్వ్యధచే గయి నాను కొన్నక

న్గోనఁ దొఱంగునశ్రుల, మణు ల్లిస మాసినకంకణంబు, మం

+ ఏతావదవృద్ధియు=ఇట్టియవృద్ధియు; ఃపివిశాఖ—నక్షత్రములలో నొకటి.
ఇందు రెండుచుక్కలుండును. అందుచేత సంస్కృతమున సాధారణముగ నిది.
ద్వివచనప్రయోగము గలది. అనసూయాప్రియంపద లిద్దఱి సఖులు గావున విశాఖ వారి
కుపమాన మని యెఱుంగునది. శ్రి కవోష్ఠము=గోరువెచ్చునిది; కన్గోన=కంటికిన; మిస=
కాంతి.

తే నిది, *జ్యోతిశాంకములచే త్రిణ మాగుచు జాజజాజః గా,

నే నెగఁ ద్రోసికొందుఁ గద యెన్నియొ సాకులు మీఁదిమీఁదెక్కఁ గద.

[ప్రియం—(అలోచించి) సఖీ! యిప్పు డాయన కొకమదనరేఖ ప్రాయశఃపరమున నే నద్దానిని బువ్వులలోఁ బెట్టి కొనిపోయి దేవతాప్రసాద మనుమిషమున సారాజ్యమిచ్చెతి కందఁ జేసెదను.

అన—ఈసుకుమార మయినయుక్తి నామనస్సైన కంతో చక్కగా నన్నది. ఇందులకు శకుంతల యే మనునో.

శకుం—మీనియోగము నన్యథాకరింతునా?

ప్రియం—అ ట్లయిన నీయవస్థను దెలియఁబడిచెనునొకలలితపదబంధన మాలోచింపుము.

శకుం—సఖీ! యాలోచించెదను గాని శ్రేయవధీరజాభయంబున నాహృదయంబు తల్లడిల్లుచున్నది.

రాజు—(తనలో)

చ. నిను గణియింపఁ డంచు నెవనిం దలపోసెదో భీరురాల! యొ

ద్దనె నిలుచున్నవాఁ డతఁడు తావకసంగమ మాన సేయుచున్;

దను నెవఁ డైనఁ గోరుకొనినన్ సిరి యబ్బును నబ్బ కుండు; నెం

దును సిరియే భరించినను దుర్లభుఁ డద్యైదుసారఁ డుండునో? ౧౬.

[ప్రియం—ఓసిస్వగుణావహునిని! మేనితాఁడను జల్లార్చి హాయి గూర్చెడుశర త్కాలచంద్రికను బటించలమున నెవ్వఁడు వారించుకొనును?

శకుం—(చిఱునవ్వుతో) ఇప్పుడు నీవలన నేను గుధురుకొన్నదాన నయితిని. (కూరుచుండి యాలోచించుచున్నది.)

రాజు—తెప్పపాటు మఱచినకనులతోఁ బ్రియురాలిని జూచెదను. ఇది సమయము గదా!

తే. గీ. పదములను రచియించుచు భామ యీమె

యొక్కకమబొమ్మఁ బయి కెత్తి యున్న మోము,

తెలుపుచున్నది నామీఁదివలపు నిదిగో!

బులకరించెడతనదుకపోలమునను.

౧౭.

శకుం—సఖులారా! గీతిక నాలోచించితిని గాని, లేఖనోపకరణములు చెంతలేవు.

* జ్యోతిశాంకములు=అల్లెత్రాఁటికాయలగుఱుతులు; శ్రేయవధీరణతిరస్కారము.

ప్రియం—ఇదిగో! జలుక పొట్టవలె సుకుమార మయినయీలేతతామరపాకు మీద నీకొనగోరులతో వర్ణవిన్యాసము గావింపుము.

శకుం—(చెప్పినట్లు చేసి) సఖులారా! యిదిగో! నర్థము పొసంగి యున్నదో లేదో యాలకింపుడు.

ఇష్టలు—సావధానము మయి యున్నాము.

శకుం—(చదువుచున్నది.)

తే. గీ. నిద్రయుండ! నీదుహృదయంబు నే నెఱుంగ :

నైన నీమీద వాంఛను బూని యున్న

నాయుడశ్యను, గటకటా! లేయి పగలు

నాయజుడు వేచుచున్నాడు గాటముగను.

౧౮.

రాజు—(చటాటన సమీపించి)

*క. నిను వేచుఁ గాని మదనుడు,

నను మాఁడుచుచున్న వాఁ డనారితమును, బి

ద్రుని వసి వాడించుగతికొ,

దిన మబలా! కమలుపడు గదే తొగతీగకొ.

౧౯.

ఇష్టలు—(హాచి హర్షముతో) అస్తవవిలంబితమనోరథస్వరూపునకు స్వాగతము.

శకుం—(లేవఁ గోరుచున్నది.)

రాజు—ఆయాసపడ కాయాసపడకు.

క. విరిపఱపు గఱచికొని చె

చ్చెర విసభంగములఁ గమలించి మఱింగెడు నీ

సురభిశ్చక్రాత్రంబులు సుం

దరి! మఱుఖ ఘోషచరింపఁ దగనివి నుమ్మి.

౨౦.

అన—ప్రియమయస్య లిక్కడ నీలాలతైక దేశ మనుగ్రహింతురు గాక.

రాజు—(కూరుచున్నాడు.)

శకుం—(సిగ్గు పడుచున్నది.)

ప్రియం—మయస్య! మీయిరువురయశోన్యామరాగము ప్రత్యక్షమే. ఆయినను సభిస్తే హము నన్ను బునరుక్తముగాఁ బలికించుచున్నది.

* చంద్రుని..... తీగకొ—పగలు చంద్రకాంతిని బోగొట్టినట్లు కలవతీగ శోభను హరింపదు గదా యనుట.

రాజు—కల్యాణీ! యిది యపరిహార్యము సుమీ. చెప్పఁ దలంచినదానిఁ జెప్ప కుండుట యనుతాపము నాపాదించును.

ప్రియం—రాజు స్వదేశమునందలియాపన్నజనమున కాత్తిహరణుఁడు కా కలయు, నిది మీధర్మము గదా!

రాజు—అంతకన్న వేఱు లేదు.

ప్రియం—ఆ ట్లయిన నిదిగో! నీమాస్రియసఖిని మిచ్చును గుఱించి భగవానుఁడు మన్నఁగుఁ డిట్టియవస్థాంతరము నొందించినాఁడు. కాబట్టి యనుగ్రహించి యీమి తీవితమును మీరు గాపాడ నవ్హులు.

రాజు—కల్యాణీ! యీప్రార్థన మా కిరువురకును సాధారణమే. నేను సర్వభా యనుగ్రహింపఁబడితిని.

శకుం—(ప్రియంపదను జూచి) సఖీ! యంతఃపురవిరహపర్యటనకు నీరాజుర్ని నేల నిరోధించెదవు?

రాజు—చ. హృదయములోన నిన్ను మదిరేక్షణ! నే ధరియించి యుండ, నా

హృదిని నవన్యతర్పరము నీవు దలంచితినేని వేఱుగాఁ,

బహునగుబంచసాయకునిబాణములం బ్రహతండ్ల నైశనే

నదనముగాఁ బునర్బతుండ నొడును గా కనకాంగి! యిత్రజిత్. ౨౧.

అన—వయస్యా! రాజులు బహువల్లభులఁ బరిగ్రహించువా రని వినికి. మూర్ఖియు సఖి బంధుజనతోచనీయ గా కుండువిధ మాచరింప వలయును.

రాజు—కల్యాణీ! పెక్కుమాట లేల?

శక. కలిగిన బహుభార్యలు, మ

క్కులప్రతిష్ఠలుగ నుండుదురు వీ రిరువుర,

జలనిధిమేఖల యయి తగు

నీలయును స్మరజీవనాడి యీమీ చెలియుక.

అ. అ.

ఇంద్రు—సంతుష్టిని బొందితిమి.

ప్రియం—(చూపు సారించి) అనమాయా! యిదిగో! నీలేడికిల్ల యిటునటుఁ జూచుచు దల్లికోసము బెంగ పెట్టుకొని వెదకుచున్నది. దానిని దల్లితోఁ గూర్తము రమ్ము.

ఇంద్రు—(బయలు దేలిరి.)

శస్తరి జీవనాడి=మన్నఁగునికి జీవనాడి;—ఇది మూలమున లేనిదైనను సరసము

క. నవయోవభోగ్య మగునీ

మృదుమాపంబునకు నకట! యెంతకొనిన చా

వృత్తయెను విధి యొనర్చె ను

విని! దివి ప్రాణువృత్తునకు * వృంతముఁ జోలెన్.

౨౮.

శకుం—ఇది విని నెమ బొత్తిగ నే పోవ లేకున్నాను.

రాజా—క్రియురాలు లేనియిచ్చోట నే నిప్పు డెమి చేయుదును! పోయెదను.
(బయలు దేటి నేల చూచి) అయ్యో! నాపయన నూటంక పడినది!

క. † మణిబంధవిగళితము చెలి

మృణాలపలయం బుళిరిమృదుపరిమళ మీ

క్షణగోచర మగుచున్నది

గుణుతింప మదీయశృన్నిగళ మై యెదురిన్.

౨౯.

(అచరముతోఁ బుచ్చుకొనుచున్నాడు.)

శకుం—(చేయి చూచుకొని) అయ్యో! చిట్టి సోభిటచేత నెదు లయి మృణాళ
పలయము జాతి పోయినను నే నది గనిపెట్ట లేక పోయితిని.

రాజా—(వలయాభరణమును పక్షమున నంచుకొని) అహ! ముఖశ్శర్మము!

క. నీలలితకరముఁ దొరఁగెయు

నీలిరాధిరణ నుండి యట, నడ మయ్యుక

బా? బహునన్నుఁ దేల్చెదను;

నేల నీ పూజింప విగతునిఁ జెలి?

౩౦.

శకుం—ఇంక నే నాలస్యము చేయఁ జాలను. కానీ. ఈనెపమున నీయన
కగపడేయెదను. (సమీపించుచున్నది.)

రాజా—(చూచి హర్షముతో) ఓహోహో! జీవిలేకవారి వచ్చినది! ధీమంజీవనము
చేయఁ జేయఁ బ్రసాదమున నైవము నా కంతయుపకారము చేసెను!

అ. వె. కుళిక యెంచి వానకోయిల దగచేత

నల్పజలకణంబు నడుగుకొనియె;

నైన బానిసోర నాఁత! తొల్లఁగిమబ్బు

నుండి జాతి నడియె నుదక ధార.

౩౧.

* వృంతమునొకటిను. † మణి... .. రితముచునుకట్టునుండి జాతినది; అది
మొదటి నీ శ నిగళమునందుకల; ధీమంజీవరమునమాఖివదనము.

శకుం—(రాజునెదుర నిలిచి) అర్యా! దారినడుముఁ దలఁపు రాఁగా, నే నీ చేతినుండి జూటిన నామృతాశ్వలయమునిమిత్తము లిఁగి వచ్చెతిని. మీ రది తీసికొంటి రని హృదయము నాకుఁ జెప్పచున్నది. ఛాని నిట్లు పాఱినేయుఁడు. ముగిజనము న కది నన్నును విఘ్నము బట్టి యిట్లుచు జుండే.

రాజు—ఒకపథతి నిచ్చెదను.

శకుం—ఏపథతిని?

రాజు—దీనిని యథాస్థానమున నన్ను నుంప నిన్ను.

శకుం—(తనలో! అయ్యో! యేమి గతి?

రాజు—ఈశిలాపట్టమున నే కూరుచుండుము.

ఇంద్రులు—(నడచి కూరుచున్నారు.)

రాజు—(శకుంతలాహస్తమును బట్టుకొని తనలో)

తే. గీ. ఫలలోచనుకొపాగ్నికీలచేతఁ

గాలి పోయినయలనాటికామతరువు

మీఁద, ననుకూలదైవ మవృత్తిపు వాన

స్థిరిని గలిగించెనో రహస్యరము మరల?

౩౨

శకుం—(పార్శ్వలోమాంచును నిరూపించుచు) న్నగపము మాన్యత్వక్ర!

రాజు—(తనలో) ఈభర్తృభాషణముచే నిప్పుడు నేను విశ్వసించితిని. (ప్రజా శనుగా) సుందరి! యీమృతాశ్వలయము చిగువుగా సంధింపఁబడ లేదు. నీ కిష్ట మయినచో నే నిది వేసువిధముగాఁ గూర్చెదను.

శకుం—(ఁబ్బి) కాలక్షేపము నేయుటకు మీరు గట్టివారు. మీయిచ్చ వచ్చినట్లే గావింపుఁడు.

రాజు—(సాకున జాగు నేయుచు వదలింది పట్టుకొని) సుందరి! దీనిం జూడము.

ఉ. శ్యామలతామనోజ్ఞ నవచంద్రమసుండు విశేషకోభక్త

వ్యోమముసంఘ మాని తనయున్కి *నుసంగతశృంగయుక్తఁ దై,

కోమలి! యీలిసాకృతిని శ్లోరిక నీకర మాశ్రయింపఁగాఁ

దామహి శేగుచెంచె నని తద్దయు నామదిజోఁదలంకదన్.

౩౩.

శకుం—నే నిప్పు డది చూడఁ జాలను. కష్టోత్పలపరాగము గాలి కిగిరి పడుటచేత నాకన్నులు మెఱముచున్నవి.

* ను.....స్త్రుఁడు=కలిసినశివలు గలవాఁడు.

రాజు—(చిటునవ్వుతో) కోమలీ! నీ వసుమతి యిచ్చిన పెల్లశామాది నే నవి లేట పఱచెదను.

శకుం—నన్నుగ్రహించు వలయు. మిమ్ముల నేను నమ్మఁ జాలఁను.

రాజు—నుంచరీ! యట్లగు గూడదు. కొత్త నేపథ్యం చేరిక యానతిచ్చినదాని కంటె నదన మేమియుఁ జేయువాఁడు గాఁడు నుమి.

శకుం—ఈయతివినయమే నా కివక స్మృత పుట్టించెను.

రాజు—రమణీయ మయిన నేనావకాశము నే నట్లు చెడఁగొట్టుకొందునా!
(సుఖము నెత్తఁ బోవుచున్నాఁడు.)

శకుం—(వస్త్ర పరివేధము నభివ్యంబించు వివరించుచున్నది.)

రాజు—హొగంటి! నీకంటను నీరు గ్రమ్ముచున్నది. నే నవినయము చేయదు నని యెంచుకోకు. మో పెల్లము.

శకుం—(కొంచెము చూచి నిగ్గుల మోము వాంచుకొని యున్నది.)

రాజు—(తెండు ప్రేక్షతో మేము నెత్తి తనలో)

క. పలుగెండు లాలయమిని మి

క్రింది కోమల మయిన చలియకెల్లవి యిదే

లలిత శ్లోన్మరితమిషమున ము

దల దయ నేయించి పాన దగిననాకుకొ.

28.

శకుం—ఆర్యపుత్రు లనినమాట మఱచినట్లున్నానే?

రాజు—నుంచరీ! మఱచుట కాదు. కిష్కోత్పలము నరస నుంటచే నీక్షణ సాదృశ్యమునఁ దెలియ లేక పోయినాఁడను. (కన్నులలో నుడుచుచున్నాఁడు)

శకుం—హా! ప్రకృతిని బొందితిని. శ్రీయకారు లయినయార్యులకు నవకరింపని మనమునకు నీవేమి బోధింపనున్నాను.

రాజు—(చూచి) బాధింపమి కావలె?

క. ఇదియు నుపకృతియ కాదా?

నుదత్తీ! మూర్ఖుఁడని నీదుసురభేదముభయన్?

మదిఁ దుష్టిఁ బొందజేష

ట్పదము ప్రఫుల్లారవిందపరిమళమునకున్?

29.

శకుం—నంతుష్టి లేమి నేమి నేయదు?

శ్లోన్మరితమిషమునన్ = ఆదురు నెవమున; ముదల = అనన్య.

రాజు—ఇది చేపదను. (ఆమె మోమును బయి కెత్త గోరుచున్నాడు.)

శకుం—(పరిహరించుట నభినయించుచున్నది.) (తె.లో) ఓ జక్కవ పాలతో! నీ సహచరుని వీడుకొనుము. రాత్రి సమీపించుచున్నది.

శకుం—(చెవి యొగ్గి తోట్రుపాటుతో) పారవ! నాశరీరవృత్తాంతము నరసి కొనుటకు నిజముగాఁ బూజ్యురాలయినశోలమి యీలాగుఁ బెచ్చుచున్నది. కాబట్టి యీకొమ్మలచాటునఁ దాఁచికొనుడు.

రాజు—(అట్లు దాఁచి యున్నాడు.)

[తరువాతఁ బాత్రహస్త యగుతాపనీయు, నఖిలును బ్రవేశించుచున్నారు.]

నఖి—ఇటు ఇటు.

శాత—(శకుంతలకు సమీపించి) ఓడ్డా! నీ శ్రేణినికాఁక తగ్గినదా?

శకుం—ఇప్పుడు కొంచె మారోగ్యము కలిగినది.

శాత—మంత్రించిన యీదశోధకముచేర నీ శరీరబాధ సర్వము నివర్తిల్లును. (శకుంతల తలపయి నీళ్లు చల్లి) ఓడ్డా! యెండ చల్లపడినది. పర్లకాలకుఁ బోదము రమ్మ.

అందఱు—(బయలు దేలుచున్నారు.)

శకుం—(తనలో) హృదయమా! మొదల సులభముగా నీమనోరథము నిర్ధించు నప్పుడు నీకాతరభావము మానవయితివి. ఇప్పుడు విఘటనమున నిట్టి లమతాపముపాలగుచున్నావు. ఇంకఁ జేయవలసిన దేమి? (ఒక్కయడుగు వేసి నిలిచి ప్రకాశముగా) తాపహరణ! లతాపలయమా! పునఃపరిభోగము గోరుచు నిన్నిప్పుడు పీడుకొనుచున్నాను. (అతిదుఃఖమునఁ నక్కినవారిలో నిష్క్రమించుచున్నది.)

రాజు—(మునుపటిచోటి కేగి నిట్లొప్పుతో) ఆయ్యా! కోరినవోలెడు నిర్ధించుటకు విఘ్నము లనేకములు గదా!

తే. గీ. మాటిమాటికి ప్రేక్షతో మాటుమోచి

గలిగి, † ప్రతిషేధవర్జ విక్లబమనోజ్ఞ

మంసపరివర్తి యగుపక్ష్యలాక్షిమోము

మీఁది కట్టొ యెత్తియును జూచింప నైతి.

౩౬.

నే నెక్కడకుఁ బోదును? కానీ. ఇక్కడనే ప్రియురాలనుభవించి విడిచినయీలతా మంటపమున ఘనూర్తమాత్రము నిలిచెదను.

† ప్రతి.....మనోజ్ఞము=వలదు వల దనునిషేధవర్జములు గలిగి బెదరుగలది యగుటచే సుందర మయినది. అంసపరివర్తి=మూఁపునైపునకుఁ దిరుగునది;

చ. చెరియుడల న్నులంగువునకెట్లయిదే కలమీదఁ బల్కి
దశమున గోరవానినది తత్సరితేలు యిదే ముణింగె; ను
గ్గలికయి జాతి పడ్డదిద కంకణపుంఁగ మిన్ని చూచుచు
భయపడఁ జాల వేరిసఁజేతము, పాడతి యన్న కిగతిక. 33.

[తెరలో]

శ్రీ రాజా!

శ్రీ. జన్మపుంగర్వ మిట్ట కడనంజను సాగుచు నంజ, నన్నిసరి
పన్నపువేదియట్లు బహుభంగుల భూరిభయాభాంబుగన్
తెన్నఁబోలేయిఁద్రిప్పుచులనీడలు శ్రీ దారు ఘృతాదిపాత్రలన్
మిన్నవ ధూమ్రవస్థమున వింకెడుపాంధ్యంబు దమర బడెన్. 34.

రాజా—(వివి) ఇదిగో! వచ్చుచున్నాను. (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

నద్యము. ఇది శ్రీపర మేశ్వరవరప్రసాదలక్ష్మసరసకితాధరంధర వద్దాదిపాథు
భంకశ్రీరసరాకరరాకానుధాక రాన్మనామత్యస శ్రీ పాలిరిగోత్ర సవిత్
గుణకవంబలత్సంభాగర్మకుక్తిమక్తాఫల భూరపరాజప్రధాన
శ్రమాధవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనామధేయార్ధి
కృతాభిజ్ఞాన శాకుంతల నాటకమునండ్లుఁ
దృశీయాంకము.

శ్రీ రామకృష్ణసంపదించును; ఘృతాదిపాత్రలన్—ఈమట వ్యాఖ్యలోనిది; అతాక
మునఁ దిరుగురాక్షసులనీడలు ఘృతాదిపాత్రలయందుఁ గలుగఁజుడున్న నది
విమలమునందే.

(తీత్రము)

(ప్రవేశము)

అభిజ్ఞాన

కౌకుంతలనాటకము.

చతుర్థాంకము.

[తరువాతఁ బువ్వులు గోయుట నభినయించుచు నఖి రిద్దఱు ప్రవేశించుచున్నారు.]

అన—సఖీ! ప్రియంబరా! గాంధర్వవిధ్యక్షముగాఁ జెండ్లియాడి, కకుంఠల తన కనురూపుఁడగుకెనిమిటిని బడసిన దని నావృద్ధియే మానందమును పొందుచున్నది; గాని యొక్కవిచారము మాత్ర మున్నది.

ప్రియం—సఖీ! యిది యేమి?

అన—ఇప్పు డారాజునది, యాగవడిసమాప్తిని ఋషులు దన్ను వీడుకొలుచు; స్వ నగరమునఁ బ్రవేశించి యంతఃపురగతుఁడయిన కెనక, నిచ్చట జరిగినవృత్తాంతముఁ దలంచునో తలంపఁడో గదా!

ప్రియం—సఖీ! నీ వందులకయి దిగులు పడకు. అటువంటియా కారవిశేషము గుఱవిరుద్ధముగా నుండదు గుమీ. దాని కేమి గాని, తండ్రిగా రీవృత్తాంతము విని యే మునురో తెలియ రాదు.

అన—నా కోకటి తోచుచున్నది. అదే యాయన యిష్టము వగును.

ప్రియం—అది యేమి?

అన—గుఱమరువకుఁ గన్య కీయ వలయు వని నాయనగారిముఖ్యసంకల్పము. అతఁడైవయే గెఱవేర్చినప్పుడు వారు సులభ ముగాఁ గృతార్థత పొందుదురు గదా!

ప్రియం—(పూలనట్లు చూచి) సఖీ! దేవతార్చనకుఁ జాలునన్నపువ్వులు గోశీ లిమి గదా!

అన—మఱి శకుంతలా సౌభాగ్యదేవతకుఁ గూడఁ బూజ చేయ వలయును గాదా?
ప్రియం—అవు సవును. (పూలు మరలఁ గోయుచున్నారు.)

[తెరలో]

ఓకా! యిదిగో! శేను.

అన—(అలకించి) అతిగులమాట వలె నున్నది.

ప్రియం—మఱి శకుంతల పర్ణశాలకడ నున్నది గదా!

అన—ఉన్నది గాని హృదయముతో లేదు.

ప్రియం—అవును. పువ్వు లివే చాలును. వెళ్ళుదము రమ్మ. (బయలు దేలుచున్నారు)

[తెరలో]

ఓనీ! యతిశివభావిన!

శ్రీ. తెలియక యుంటి విట్టు లతిశీక్ నను వచ్చినవాని సంయమిన్;

దలచుచు నీ వనన్యపరతా మది నెప్పని, దృష్టమండు నిజ

దెలియక పోవుఁ గావుత మనేకవిధంబులఁ బట్టుకొన్ననం.

అతిశయాని నన్ముడె ప్రమత్తుఁడు విస్తృతి నొందులాగునన్.

అన—అయ్యయ్యా! మన మనకొన్నదే జరిగినది. పరధ్యానమున శకుంతల! పూజ్య లయినయేవ్వరియెడలనో యపరాధము నలిగినది. (మరలఁ జూచి) కటకటా! వారి వీరి యెడలఁ గాదే. ఇదిగో! ముంగోకి, దుర్వాసోమహర్షి యాలాగున కాప మిచ్చి యడ్డగింపరానికీఘ్రగమనమున మరలి పోవుచున్నాఁడు. *దహించుట కగ్ని హోత్రుఁడౌ గాక మఱి యెవ్వఁడు సమర్థుఁడు. పద పద. పాదములమీఁదఁ బడి యాయనను మరలింపవే. ఇంతలో నశ్శోభదక మును బట్టుకొని నేనును సమీపించెదను.

ప్రియం—అట్లే. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

అన—(అడుగు వేసి లోటుపాటు నభినయించి) అయ్యా! లొందరచేతఁ గాట్లు తడబడ నా చేతిలోని పూలసజ్జ జాతీ పోయినది. (పువ్వులు పోగుచేయుచున్నది.)

ప్రియం—(ప్రవేశించి) సఖి! స్వభావవక్త్రుఁ డయినయమఁటిమూఁసెర బారి యెవఁ బరిమాలిన ననుగ్రహించును? అయినను గొంచెము గనికరము గలిగించితిని.

అన—(చిటునవ్వుతో) అతనియం దది గొప్పయే. చెప్పు చెప్పు.

శ్రీ దీనిమూలము ప్రక్షిప్త మందురు. *దీనిమూలము మోడుము.

ప్రియం—సఖీ! యెంత బలిహుళులొన్నను మరలుట కంగీకరింపనవ్వదు నే సాయనతో నిట్లు పలికితిని.

అన—ఎట్లు?

ప్రియం—“స్వామీ! యది మీరిద్దఁ మీరహఃప్రభావ మెఱుంగక తప్పు చేసినది: పూర్వము మీయెడల నది చూపుచు వచ్చినభక్తిని బురస్కరింపుకొని యిప్పటిదానియే కాపరాధము మీరు క్షమింప వలయు” నంటిని.

అన—తరువాతఁ దరువాత?

ప్రియం—తరువాత నతఁడు “సావచన మన్యథా కానేరదు. ఆయిన నభిజ్ఞానా భరణసందర్శనమున నాకావము గ్రమ్మితిల్లు” నని పలికి తోడనే, యంతర్విరుఁ డయ్యెను.

అన—ఇప్పుడు మన మూఁజిల్లి యుండ వచ్చును. ఆరాజుని బయలుదేలి వెళ్లు నప్పుడు స్వరణీయ మని శకుంతలవ్రేలను దానుగ నుంచినస్వనామధేయాంకితాంగులీ యక మొకటి యున్నది గదా! అందుచేత శకుంతలకుఁ దదుపాయము స్పాయిత్ర మే.

ప్రియం—రా మణీ. ప్రియసఖినిమిత్రము దేవకార్యము నిర్వర్తింతును.

ఇద్దఱు—(నడుచుచున్నారు.)

ప్రియం—(చూచి) అనమాయా! తనయెడమచేతను మోముఁ జేర్చుకొని ప్రియ సఖి చిత్రరుప్తలాగునఁ జూపట్టుచున్నది. వీక్షింపుము: భర్తృగత మయినవిచారము చేత నీమె తన్నుఁ దానే యెఱుంగ కున్నది. ఇఁక నతిథిమాట చెప్ప వలసిన దేమి?

అన—ప్రియంపదా! యీవృత్తాంతము మనయిద్దఱునోటనే యుండ వలయును. ప్రకృతిగుఃమహారా లగుసఖిని రక్షింప వలయును గదా!

ప్రియం—సఖీ! నవమూలకకు వేడినీ క్లేవరు పోయుదురు?

ఇద్దఱు—(నిష్క్రమించుచున్నారు.) (నిష్క్రంభము.)

[తరువాత నిద్రనుండి లేచినశిష్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

శిష్యు—ప్రవాసమునుండి తిరిగి వచ్చినకన్యమహర్షులు వేళ చూడు మని నా కాజ్ఞాపించినారు. కాబట్టి వెల్లడిచోటికిఁ జోయి రాత్రి యెంత యున్నదో చూడెదను. (వడిచి చూచి) ఓహో! శెల్లవాణి పోయినదే!

శ్రీ మ. బదరీవృక్షశిరస్సు సురకణికం బ్రాకృంధ్య హోఽనియః గం

పు; దిగుం బర్ణ కుటీరదర్శనటలంబుం బర్హి చాలించి తా

నిదురకా; లేచి ఖరాంచలో ల్లిఖితపుస్తకీసమీపస్థలిన్

—మృదులంబు చిలుకఁ దెల్లి పై నునులుకొని వేగంబు నిల్పింపిండుకా: ౨.

గీదీని మూలము ప్రక్షిప్త మందురు. శ్రీమై... కొంచుకొంచుకొంచు నిలుచుకొనుచు

†శ. తమము నడంచి విష్ణునడిధామము మించి క్రమించి, భూధరో
త్తమగురు పోసుమేరులేలఁ చాఁ బడ కూసినచందమామ, గుం
త మీగులువెల్లలోడ గగనంబుననుండి నిపాత మొందె; నెం
త మహిమవారి కైనఁ బరనంబునకే పయి కెక్కు వెక్కుటల్. 3.

శ్రీ పుష్పవంతు రీజగత్తునకు సంపద్వివర్తులయనిత్యైశ్వర్యముఁ జాపువాయనం చోరెఁ
జాపట్టుదున్నాడు గదా!

చ. అరిగెడు నోవధీశుఁడిచె యస్తధరాగ్రముమీది కొక్కచో,
మూపురస్సుకుం డగచు నమ్మఁగు దోచు నిజేమ బొక్కచో,
సరియియతోతి కిట్లు లొకసారి నానననోదయంబుల
గర ముపదిప్త మయ్యెడు జగంబు స్వతీయదశాంతరాప్తి నాక. ౪.

మఱియు—

చ. అడపాడ గాన రాక కుముదాపుఁడు పోవడఁ, గల్పరీగ పాం
పుడిగిన దాచు నానయనయుగ్మము దన్వకయున్న దక్కటా!
కడుఁ దమకూర్పువారి కెడ గావుటచేరమ నాఁడువానికి
బాడమునమేయదుఃఖములు భూతలమందు ను దుష్కహంబులే. ౫.

అన—(తెరను జమ్మకొని ప్రవేశించి) అన్నా! యటచుటిరాజు శకుంతల
రిషయమున కింత చుక్కాయము జరిగిందెఱు! ఇది విషయపరాల్పిలు మయినజనమునకుఁ
చూడ న్నవ్వదు. కాఁబోయి వచ్చుచున్నది గదా!

శిష్య హామనముము సమీకరించిన దని గురువులకు నివేదించెదను. (నిష్క్ర)
మించుచున్నాడు.)

అన—సుక. తెలిసి మాత్రము నే నేమి చేయఁగలను? చేయఁదగ్గని చేయుట
కయినను నాకుఁ గాలునేతు లాడ కున్నది. కాఁజమ్మ వన్యభునిబొల్లి యిప్పుడు
సభల మగును. మాయ మర్త చెఱుఁగనిదానిని శకుంతల నానంద్య సంధినియందుఁ
పని పుచ్చిందాఁడు. పాదే గదా! నీ చేత దుష్కములే న. మీవికాదమునకుఁ
గారిండు మేమా! అట్లే నా మేమా! నీ లిల్లి యారొన్నె యింతకాలము
గడచినది దా పోక చా మిమ. దా ను గురించు? అనవా. గా నిచ్చినయంగురీయక
మామలకుల బంపెదను. భూభక్తిల మయితివస్థిజనము కెవడు గోరును? దువ్యంతుని
కన్నులు గాంధర్వవలన భరిష్టేక్మాడి గిర్భవత యయిన దని ప్రవాసమునుండి వచ్చిన

గ్రహిణి మూలము ప్రక్షిప్త మందును. శ్రీ పుష్పవంతులు=చంద్రకూర్పులు.

కాయనగారికి నివేదింపఁ జూచుచున్నాను గాని, ప్రియసఖిమీఁదికిఁ దప్ప వచ్చు నేమా యని యుప్పదికి మరల నొప్ప కున్నాను. ఇట్టిస్థితిలో మేము చేయఁ దగిన దేమి యున్నది ?

ప్రియం—(ప్రవేశించి భర్త మతో) సఖీ! త్వరపడు త్వరపడు. శకుంతలకుఁ బ్రహ్లాదమహాత్మ్యము సమకూర్ప వలయును.

అన—సఖీ! యది యేమి?

ప్రియం—విను. “నుభయముగా నిద్రవట్టినదా!” యని యడుగుట కయి నే నిప్పుడు శకుంతల యొద్దకుఁ బోయినదానను.

అన—తరువాత ?

ప్రియం—అంతలో, సిగ్గుచేరఁదల పొందకొని యా ప్రియసఖి యొద్దకుఁ పండ్రిగారు వచ్చి, యామెను గొఁదిరిమకొని “చా! నీ కేలఁ గిన్నెలు గాన రాక యున్నవి, యజమానునియాహుతి యగ్నిహోత్రములకుఁ జేసితి. తల్లీ! పాకు నీవు మండ్రికమృత కీర్చి నమద్యమందిదాన పయితవి. నన్నుఁ గూర్చి నేను విచారంప వలసినది లేదు. రాక్షసి పరిగృహీత వయినన్ని నీభర్త యొద్ద కిప్పుడే పంపుచున్నా” నని యానతిచ్చిరి.

అన—సఖీ! నాయనగారి కీవృత్తాంతము ము మూడింటిలో ?

ప్రియం—అయన యగ్నిహోత్రగృహ మనఁ బ్రవేశించి యుండఁగా భండో మయ మయినయశశరీరవాణి దెలిపినది.

అన—(చిటునవుతో) చెప్పు చెప్పు. ఆది యెట్లు?

ప్రియం—సఖీ! విను.

శ్లో. భూభూతికి దుష్కంఠము

హీభర్తాహీరము లేజ మిది ధరియించెన్,

లో భావింపుము నుర బ్ర

హృథుండ! కృకానుగర్భ యగుశరీర బోలెడన్.

ఇట్లు వినఁబడినది.

అన—(ప్రియంవచనము గొఁదిరిమకొని) సఖీ! సంతోషము, సంతోషము! అయినను శకుంతల నిప్పుడే పంపుదు రిమటచే నాసంతోషము కొంతదెంగలోఁ గుంచిన గుఱుచున్నది.

† భూభూతికః = భూమియొక్క గ్రహమృద్ధిక్రైదుష్కంఠము = దుష్కంఠరాజుచే నుంపఁబడినది. కృకానుగర్భః = అగ్ని తనలోఁ గలది; శమి = బుచ్చి.

ప్రియం—సఖీ! మనదెంగ నెట్లయినను దీర్ఘకో వచ్చును లే. పాప భారవల్ల
నిని నుఖపడనీ.

అన—అట్లయిన నిదిగో! నీమామిడికొమ్మను వ్రేలుచున్నకొచ్చెరాకుల పెట్టెలో
నెచ్చెలినిమిత్తము నేనొక పొగడదండను దాచి యుంచితిని. అది చిరకాలము
నిలువ యుండును. దానిని తేత నందుకో, నే నింతలో, గోరోచనముతోను, దీర్ఘ
మృత్యుతోను, గణికచిగుళ్ళతోను బ్రయసఖి! మంగళాంగరాగము రచియించెదను,

ప్రియం—నరే. అట్లే చేయుదము.

అన—(నిష్క్రమించినది.)

ప్రియం—(పూలసజ్జ సండుకొనుట నభినయించుచున్నది.)

[తెరలో]

సా! శకుంతలకు దోడుకొని పోవుటకయి శార్ఙ్గరవాదుల కాజ్ఞాసింపుము.

ప్రియం—(చెవి యుగ్రి) అననూయ! త్వరపడు, త్వరపడు, ఇదిగో! హస్తినా
పురమునకు బోవులుపులను బిలుచుచున్నారు.

అన—(అంగరాగమును గయికొని ప్రవేశించి) సఖీ! పోదము రా. (నడుచు
చున్నారు.)

ప్రియం—(చూచి) ఇదిగో! నరుచోదయవేళకే యభ్యంజన స్నానము చేయించి,
అంతటా నీవాగొత్తతములు చేతఁ బట్టుకొని స్వస్తివాచనములతో నభినందింపు
చున్నావనిగా, శకుంతల యిక్కడఁ గూరుచున్నది. దగ్గఱకుఁ బోవుదము.

ఇంద్రులు—(సమీపించుచున్నారు.)

[తిరునాథ చెప్పినట్లు లాసనస్థురాలయి శకుంతల ప్రవేశించుచున్నది.]

ఒకతాపసి—(శకుంతలను గూర్చి) బిడ్డా! భర్తృపూమానమాచక మగుపట్టపు
లేచి యనుపేరు వడయుము.

ద్వితీయ—కుమారీ! వీరమాలపు గమ్మ.

తృతీయ—పుత్రీ! భర్తృబంధుభుత వస్తువు.

[దీపవ లిచ్చి గౌతమి వక్కఁ దక్కినవారు నిష్క్రమించిరి.]

సఖులు—(సమీపించి) సఖీ! మంగళపాన మయినదా?

శకుం—నానఖులారా! మీకు స్వాగతము. ఇటు కూరుచుండుడు.

సఖులు—(మంగళపాత్రములను తేతఁ బట్టుకొని కూర్చుండి) సఖీ! శకుంతలా!
నీవొక గూరుచుండుము. నీరు చేయు మంగళాంగరాగ ములందెవము.

శకుం—ఇది నా కంటో బహుమానపాత్రము. సఖు లలంకరించెడుభాగ్యము కా కింక దుర్లభము గదా! (కన్నీరు విడుచుచున్నది.)

సఖులు—సఖీ! శుభఫలమునఁ గంటఁ దడి పెట్టుకొనుట మంచిది కాదు. (కన్నీరు తుడిచి అలంకరించుచున్నారు.)

ప్రియం—సఖీ! భూషణార్థ మయిననీరూపమునకు, నాశ్రమసులభము లయిన అలంకారములచేత వికారముఁ దెచ్చి పెట్టుచున్నాము.

[తరువాతఁ గానుకలను జేతఁ బట్టుకొని యిద్దఱు మునికుమారులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

మునికు—ఇదిగో! నలంకారములు. ఈమె కలంకరింపుఁడు.

అందఱు—(చూచి విస్త్రుంపడుచున్నారు.)

గౌరమి—కుమార! నారా! యివి యెక్కడివిరా?

ప్రథముఁడు—అమ్మా! జనకు లయినకాశ్యపులప్రభావమువలనఁ గలిగినవి.

గౌరమి—అయిన వీనిని దశమనన్నుచేత స్పృశించివాఁడా?

ద్వితీయుఁడు—రే దమ్మా! ఆలకింపుఁడు.

కా. మాంగల్యం బని చంద్రపాండురము శ్రీ యేమ మ్మొక్కఁ డావిష్కరిం

చెం; గలిగించెఁ బదోపభోగములభక్రిలాత్మ సొక్కండ; చె

ట్టింగం దక్కిన విచ్చె సామ్యులఁ జపు ిదావనిదేవతా

చంకావర్చబహిఃప్రపాతిరసమంచత్సామలక్ష్మ శానలోన్.

2.

ప్రియం—(శకుంతలను చూచి) సఖీ! యీవనదేవతాప్రసాదము, భర్తృగృహమున నీ వస్తుభవింపఁ జోవురాజ్యలక్ష్మీకి సూచకము సుమీ,

శకుం—(సిగ్గు పడుచున్నది.)

ప్రథముఁడు—గౌరమి! రారా, ప్నానమునిమిత్ర గు నదికిఁ బోయినకాశ్యపులవారికి వనస్సుకులసేవ నివేదింతుము.

ద్వితీ—మంచిది. (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

అన—సఖీ! మే పెప్పుడు నాభరణములను భరియించుకొన్న వారలము కాము. అయినను జిత్తరువులు వ్రాయునట్టియలవాటున నీయవయవముల కీవగల నలంకరించుచున్నాము.

శకుం—సఖులారా! మీనైపుణ్యము వాగుఁ దెలియును.

ఇద్దఱు—(అలంకరిండుట వర్జనయించుచున్నారు.)

శ్రీ యేమము=తెల్ల చీర; ఒక్కఁడు=ఒక చెట్టు; ఆవిష్కరించెన్=తెలియించెను—కలిగించె ననుట; లాత్మ=లక్క; ఇంగ=ఇంక నొకచోగము=పక్కనిది; ఆపర్చనచేరిక శువులక్షాఁగఁ

[తరువాత స్నానము చేసి పత్తికకణ్వుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కణ్వు—చ. హృదయము బెంగఁ గాదు నిపు డేగు శమంతల యంచు; క్షణిగ
ధ్వజ మగు బాన్సు మాచుకొనఁ దర్పనముఁ జేసెఁ జితఁజ్ఞ గానలో
బ్రతికెను నాకె యంత వగ పాటిలఁ గూరిమి, గన్న కూతులక
వవలట † నావిహితనపువంత గృహస్థుల సెంత యేమనో? ౮.

(వచ్చుచున్నాఁడు.)

శబ్ద—నల్ల! నడంగలా! నగ లన్నియు నలంకరించితమి. ఇంక నీక్షేపాంబర
యుగళమును ధరించుకొనుము.

శమం—(లేచి ధరించుకొనుచున్నది.)

శాతవి—కుమారి! యిదిగో! నానందము నిట్టి వాడుచున్నతనకన్నలతో
నిన్నుఁ గవుఁగిలించుకొనుచున్నవాడవలె మీతండ్రి వచ్చి యున్నాఁడు. ఆచారము
జరుపుము.

శమం—(రిగ్గతో) నాయనగారూ! నమస్కరించుచున్నాను.

కణ్వు—క. తొలి శక్తివృద్ధి యయాతికి

బలె, బహుమత వగుము నీవు భర్తకు; మఱి యా

లలనామణి పూయని బలెఁ

గులదీపకుఁ బ్రకవర్తి గొడుగు గనుమా.

౯.

శాతవి—మహాత్మా! యిది తెంచును దీనికి పరమలే గాని దీపవలు గావు.

కణ్వు—అమ్మా! యిటు వచ్చి యిప్పుడే తోమము చేసినయాయగులకుఁ
బ్రహ్మీణము చేయుము.

అందఱు—(వచ్చుచున్నారు.)

కణ్వు—(బుక్కననముచేత నాశీర్వాదించుచున్నాఁడు.)

† విహితనపువంత=వీణను వినుపువచ్చుచుండుము.

ప్రశ్న. యాస్యత్పద్య శమంత లేక హృదయం సంస్పృష్ట ముత్కంఠయా

శంత స్పృంభితబాన్సువృ భక్తవాని క్షింజానదం దర్పనం

తైక్లవ్యర మమ తావ దీపక మహా స్నేహ దరణ్యకనః

శిష్యంతే శృపిణా కథంతు తనంతినిశేష దుఃఖై ర్నై ॥ అనియాలము.

*..స్టో. అమీ వేదిం పరితఃక్ ప్రతిష్టాః
 నమిద్వంతః ప్రాంతకం క్షీర్ణదర్శాః
 అపన్నంతో దురితం హన్యగంధైః
 వైతానా స్త్వం నిహ్నయః పాలయంతు.”

౧౦.

ఇక నడువుము. (పాతక హరి) శార్దూలవాడు లేరి ?

శిష్యులు—(ప్రవేశించి) స్వామీ! యిదిగో! వచ్చినారు.

కణ్వు—శార్దూలవా! మీ చెలియిరికి దారి చూపుము.

శార్దూ—అహ్! యిది, ఇటు.

శకుం—(నడుచుచున్నది.)

కణ్వు—ఓహో! దేవతాసాన్ని ధ్యము గలతిహాసవపుష్పములారా!

ఉ. పోయక మీకు నీ రెవరే పూనవో ముందుగా వ్రాస, దేని కొ

నో యెద గ్రయున్ దాద్యమగు మోక్షయవేగము బంగు వేసి గాఁ

గోయవో మీయిగు ర్నగమ గోరియఁ గూరిమి, భర్తయింటికిఁ

పోయెడు నాశకుంతల; యనుంగున కింద అనుజ్ఞ యాయరే? ౧౧.

(యిలకొఁగను నొడిచి)

ఉత్సాహ. అదిగో! వివినవాదబంధు లవనిజంబు లన్నియున్

ముదల యిచ్చె శకుంతలకును బోవను బలియొద్దకున్ ;

బదులు వలిక నిపుడు నేను బలికినవచనమునకున్

మృదులతరమధురతరపరభృతవియతము కృతమునన్.

౧౨.

కాశమున)

ఉ. తామరశీఁగ లల్లినప్రాదంబు లేడం గనువిం దొనర్ప, ఛా

యామహిజాతముల్ ఖరకరాతపతాపము నాచు దవ్వులన్,

†దామరసంప్రబుష్పాదీవిధంబున మెత్తివేణు వొప్ప, నీ

కోమలి కాత మార్గ మనుకూలమృదుశ్చందంబు భద్రమున్.

౧౩.

అందఱు—(విప్రమునుతో వినుచున్నారు)

* ఇది వేదముక్త్యవతే స్వరయుక్తహగాఁ జదివి దీవింప నలవినది గనుకఁ,
 గింప లేదు. గ్రయున్ దాద్య..... వేశను—మీ ప్రథమపుష్పత్పత్తికాలమున.

† దామ...వొప్ప—“కుశేతయరవోమృదురేణు” వని తూలము.

శాకమి—విడ్డా! నీకుండు సోదరిపాత్రస్వల్పము గలయితపోవనదేవతలు నీప్రయోగమున కిదిగో! ననుమతి యిచ్చినారు. వీరికి నమస్కరింపుము.

శకుం—(నమస్కరించి నడచి జసాంతికముగా) సఖీ! క్రియంవదా! నే పార్యపుత్రసంధర్శనమునం దతిలాలసురాల నయినను, నాయడుగు లీయాశ్రమపదము విడువవలసి వచ్చినందున ముందున కత్యంతిదుఃఖముతో సాగుచున్నది.

ప్రియం—సఖీ! తపోవనము నెడఁ బాయఁ జాలక నీపుష్పాశ్రమే యధైర్వ్యపడుట కాదు. నీ స్నేడఁ బాయఁ జాలక తపోవనము గూడ నీతోడ నహూన మయిన యవస్థ నే పొందుచున్నది. చూడు.

తే. గీ. పారిణములు దర్శకవణముల్ దొరఁగ విడిచె;

మానెఁ బురి వీచ్చి యాడుట లీనెమిట్లు;

కరము కన్నీటిబాట్టులకరణి నిదిగో!

బండుటాకులు రాలుచు చుండె లతలు.

౧౪:

శకుం—(తలంచుకొని) నాయనగారూ! నాలతాసోదరిని వనశ్యాశ్రమము నెలకడిగి విచ్చెద నుండుండి.

కణ్వ—అమ్మా! నీకు దానిమీఁదిసోదరిన్నీహమును నే నెఱుంగుదును. ఇదిగో! నది యీహుడివైపున నున్నది.

శకుం—(లతను సమీక్షించి) వనశ్యాశ్రమ! నీ వీక్రొత్తావిగున్నతోఁ గూడుకొని యున్నను, న న్నిక్కమాఱు నీశాఖాభజములతో గట్టిగాఁ గాఁగిలింపుతో; నే నిది మొదలుకొని నీకు దూరస్థ నగుదును గదా!

కణ్వ—మ. మునుపే యెవ్వని నీకు భర్త యనురూపుం డందు నే నెంచితిన్,

దనయా! వాని న పొందఁ గాంచితి విటం ద్వత్సూర్యపుణ్యంబునన్!

గనెఁ దా నీనవహలికాలతయు సాంగత్యంబు గ్రొత్తవితోఁ;

గొన నే నిం కిట దీనికోసరము నీకోసంబు నే బెంగయున్.

౧౫:

అమ్మా! యిటు వారిలోనికి రమ్మ.

శకుం—సఖులారా! దీనిని మీయిద్దఱుచేతులలో నప్పగించుభువ్వాను.

సఖులు—సఖీ! యిప్పుడు మ మ్మిరువుర నెవరిచేతులలో నప్పగించి వెళ్ళదపు! (కన్నీరు చిడుచుచున్నారు.)

కణ్వ—అననూయా! యేడువ వలడు. మీ రిద్దఱి గదా శకుంతలకు ధైర్యము చెప్ప వలసినవారూ

అందఱు—(నడుచుచు న్నారు.)

శకుం—నాయన గారూ! యిదిగో! పుర్ణకాలచేరువ గగన్మథాగమన మెల్ల మెల్లగాఁ దిరుగుచున్న యీ జంట పాలతి సున్నపువన కాఁగానే నా తాకుభవర్తమానము చెప్పట కవరి నయినఁ దప్పక పంపుయి.

కణ్వు—నరే. ఈమాట మరువనమ్మా!

శకుం—(గతి భంగము నభినయించి) ఎవ రిది? సారే సారెకు సాచిరి కొంగును బట్టుకొని లాగుచున్నారే! (వెనుక దిరిగి చూచుచున్నది.)

కణ్వు—ఉ. మూతికి నూడిదర్పమైన మోముగ గ్రుచ్చుకొనంగ, నిచ్చుటం
బ్రీలిని గార, నూనియను మెల్లఁగ రాయుదుఁ బుంపు మాన్పుదుకో,
తేరెను నామ యించుకొని నీ వటు మేపితి పీకురంగపుం

బోలముఁ; పల్లిరో! కృతకపుత్రుఁడు వెంబడి రాక మట్లు నే? ౧౬.

శకుం—లిడ్డా! సహవాసుల వసులుకొనుచున్నవ నేల్లెల వెంబడించెదవు? పురుటి లోనె కన్నరల్లి నీకుఁ గల వయినను, గారాబమున నిన్ను నేను బెండ్లితని గదా! అట్టి నేను గూడ నీవేడు నిన్ను విడుచుచున్నాను. అయినను గొద వేమి? నాయన గారే నీన్న విచారించుకొందురు. ఇంక వెనుకకు మరలను వెట్టికుట్టా! (ఏడ్చుచు నడచు చున్నది.)

కణ్వు—మ. *భవమర్పత్తక నేత్రయుగ్మమున నిర్బంధంబు నొందించున
క్రువుఁ దాల్చికో విరతానుబంధముగ నిచ్చో నీవు గావించు; తె
న్ను విదా! యచ్చట నన్నలోన్నతముగా నున్నందునఁ దిన్నగా
నవలొకింపఁగ రాక నీపదయుగం బ ట్టిట్టుఁ దొట్టెల్లెడకో. ౧౭.

కార్జు—స్వామీ! సిద్ధజనము నుదకపర్యంతమే గదా సాగ నంపుట యాచారము. ఇదిగో! నిది సరేస్తీరము. ఇక్కడ మీరు మాకు సెలవు దయచేసి మరలదగును.

కణ్వు—అట్లయిన మన మీపాలచెట్టుగిడను నిలుకము.

అండఱు—(నడచి నిలుచున్నారు.)

కణ్వు—(తనలో) మనోత్పేద జయనదువ్యంతునికే దగినట్లుగా, నే నే మని సందేహ మంపుదును. (అలోచించుచున్నాఁడు.)

*భవ... గ్రమన=నీ తెచ్చి తెత్తినకనుగవయందు; నిర్బంధ... నత్రేవు=(అమంగళ శంకచేఁ గ్రిందఁ బడ కుండ) నిరోధించుచున్నకన్నీరు; తొట్టి నే=ధైర్యముతో; విర... ముగ్ధ=అనుబంధము లేనిజానినిగా—మరల లోపలనుండి నీ రూక పయనీతితోఁ గలియనట్లు; విరతానుబంధ మనునది యశ్రుపీకేవలము.

శకుం—సఖీ! కుడివైపునఁ జూడు. తననభిషేకము తామరపూకుచాటున నున్నను, దానిని జూడ లేనంతమాత్రమున నాత్రవడుచు నీజక్ష్మవశేంతి యెట్లు కూయుచున్నదో! నేను గతిసురాలను జూచి. దుష్కర్మమును జేయుచున్నాను.

అన—సఖీ! నీ వాలాగున ననుకోకు.

క. తనక్రియుఁ బాయువిషాదం

బున నిదియును బాలదీర్ఘముగఁ బుచ్చు నిశిత;

మనమున నాకాబంధమే

జనము విరహదుఃఖములను పైఁపం జేయున్.

౧౨.

కణ్వు—కార్తరవా! శకుంతలను ముం దుంచుకొని నీ వారాజుతో నామాటగా నిట్లు పలుకుము.

కార్త—స్వామీ! యాన తిండు.

కణ్వు—

కలిరాజవిరాజితము. తలఁచి తపోధనులన్ మము లెన్నగఁ, దావక మైనమహాకులమున్,
సేలఁక కబంధుకృతంబుగ నెట్టులూ నీయెడఁ గల్గినయాచెలిమికో,
సలుపుము నీవు సమప్రతిపత్తిని జాయలలోపల దీనికి; న
వృలిది యదృష్టవశం బది బాలికబంధులు వాకొని రాని దగ్గకో.

కార్త—స్వామీ! నందేకము గ్రహించితిని.

కణ్వు—విద్వా! నీకు బుద్ధులు చెప్ప వెలసి యున్నది. చూడు. మేము వన వాసుల మయ్యెను లోక జ్ఞానము గలవారమే సుమీ.

కార్త—స్వామీ! ధీనుంతులకు గోచరింపని చోకటి యుండునా?

కణ్వు—అయ్య! నీ విటు నిమ్మట భర్తృగృహము చూచి—

చ. పని చిని కొల్లు పెద్దల; సీసపత్నులచోటఁ క్రియారీప్యేత్తిఁ గై
కొను; పతి యల్ల నల్లి ప్రతికూలుపు గాకుము; భోగ భాగ్యతుల
గనుఁగొని పొంగఁ బోకు; దయ గల్గుము నేవకులందు; నాది నాం
చును గృహిణీషధం విట్టులు; చూడఁగ లాఁచి కుజాధియే నుమీ.

౧౩.

కార్తమియే మనునో?

సీసపత్నుల..... గైకొను—సవతులయొద్దఁ జెలిక తెలికలే వధుడుకొనును—సవ
తులను జెలిక తెలివలే నాధునింపు మనిన నది గర్వోక్తి యగును. ‘యెరుక్రియనభివృద్ధిం
నచెల్పి యే’ యని మూలము. భాఁతి=తదస్యకాలు; కుబాడి=ఇంటికి; తేక భుజమునకుఁ
దెగులు.

గౌతమి—అందుబడుచులకుఁ జేయ వలసినయుపదేశ మింతే. కుమారీ! నీ వితియంతయు మనస్సున నుంచుకొనుచు.

కణ్వ—అమ్మా! శకుంతలా! నన్నును నీసఖురాలందఱును గొనిరించుకో.

శకుం—నాయనగారూ! ప్రియంపద మొదలయిననాసఖురాలందఱుడ నుండియే మరలి పోవుదురా?

కణ్వ—అమ్మా! పిరు కూడ నొకరిచేతిలోఁ బెట్టఁబడ వలసినవారే. అచ్చటికి వచ్చుట వీరికిఁ దగదు. నీతోఁ గూడ గౌతమి వచ్చును.

శకుం—(తండ్రిని గొనిరించుకొని) నాయనగారూ! మలయపుర్యంతటము నుండి వెల్లిగించినచందనలతవలె మీయుత్సంగమునకుఁ దొలంగినదాన నయి, దేశాంతరమున నాశీవితము నీలాగునఁ గాపాడుకోఁ గలను?

కణ్వ—అమ్మా! నీ వీలాగున నేల యధైర్యపడియొదపు?

శ. అభిజనవంతుఁ డౌపతికి నర్హుఁడబట్టపుడేని వాచుఁ, ద

ద్విభవగురుక్రియాకలనఁ దీటిక లేక ప్రతిక్షణంబుఁ, దూ

ర్వభినుతుఁ డైనయొక్క బలె నాత్మజానిం. గని నీవు మద్విజ్ఞా

గభరమునన్ జనించెడువగం గణియింపక యుందు నెప్పుడెక్.

౨౦.

శకుం—(తండ్రిపాదములకు మ్రొక్కుచున్నది.)

కణ్వ—నీవాంధితము నిద్రించును గాక!

శకుం—(చెలిక తైలము జేరి) సఖులారా! మీ రిద్దఱు న నొప్పికి మాటుగాఁ గొనిరించుకొండి.

ఇద్దఱు—(అట్లుచేసి) నభి! నీ స్నారా వాకవేళ నానవాలు పట్ట లేక పోయెనా, యాయనపేరు చెక్కినయాయంగరము గనఁబఱుపుము.

శకుం—సఖులారా! మీకుఁ గలిగినయూసందేహమును బట్టి నాదేహ మేమో కాని గడగడ లాడుచున్నది.

ఇద్దఱు—నభి! భయపడకు. అతిస్నేహము కీడును శంకించునది గదా!

కార్జ్ణ—అమ్మా! చాలఁ బ్రా ధైక్కినది. త్వరపడ వలయును.

శకుం—(అశ్రమమునకుఁ దిరిగి) నాయనగారూ! నే నెప్పు డయిన మరల నీరసోపనముఁ జూడఁ గాంతునా?

కణ్వ—అమ్మా! విను—

మ. చతురంతరీక్షితన్ సపత్నీ వయ నిష్ఠం జెడ్డకాంబు, భ

స్యత సుద్యాహీతుఁ జేసి యప్రతిరథుం డౌష్యంతి సూనున్, దడ

ర్పితవిస్తీర్ణకుటుంబభారం డగుదున్ విక్రాంతుఁ డౌభర్తన్

నశికాంతం బగునాశ్రమం విది పదం లై వెండి నీవుం దిట్టన్.

౨౧.

కౌరవి—బిడ్డా! ప్రయాణముచూరము దాటి పోవుచున్నది. నాయన గారిని బంపివేయుము. (కణ్వునితో) ఇది యెంతసే పయన మరల మరల నీలాగ్నస్థనే పలుకు చుండును. తా మంజన మరలుడు.

శకుం—(తండ్రిని మరలఁ గొనిరించుకొని) నాయన గారూ! తపశ్శరణపీడిత మయినమీశరీరము నామీడితెంగ చేత మలీంత కృశించి పోవును గదా!

కణ్వు—(నిట్టూర్పుతో)

క. మును నీ పుటజద్యారం

బున నికుసీవారజలి యిపుడు మొలకెత్తెన్;

గనుగొన నది, నామది బాడ

మిక శోకం దెట్లు బువశమిల్లును దల్లి!.

౨౨.

అమ్మా! నకు. నీప్రయాణము శుభప్రద మగును గాక!

(శకుంతలయు నామెతో వెళ్లునాయను నిష్క్రమించిరి.)

సఖులు—(శకుంతలను జూచి) అయ్యో! ప్రియసఖి శకుంతల మనకుఁ గనఁబడకుండ పృక్షకుంక్తి చాటు వచ్చినదే!

కణ్వు—(నిట్టూర్పుతో) అననూయా! మీచెలికత్తె వెళ్ళినది. ముఖ మడఁచుకొండి. నేను మరలచున్నాను. నాతో రండి.

సఖులు—నాయన గారూ! శకుంతల లేక పోవుటచేతఁ బాడుపడిన ట్లున్న కపోవనము మీ మెట్లు ప్రవేశింతుము?

కణ్వు—బిడ్డలారా! మీన్నేవాప్రవృత్తి మీ కాలాగునఁ దోఁపించుచున్నది. (సవిమర్శముగా నడిచి) ఆహా! శకుంతలను బంకితేనీనందున నామన నెంత స్పృహగా నున్నది!

తే. శీ. కన్య యశ్యునియర్థంబె కాన, దానిఁ

బరిగృహీతచెంతకు నేడు పంపుకరన,

స్వచ్ఛ మయ్యెను నాయంతరాత్రి మిగుల

నిల్లడ యొసంగినది వెండి యిచ్చినట్లు.

౨౩.

అంతలు—(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్యము. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసకవికాధురంధర వడ్డాదిపాథు పంశ్చీరనీరాకరరాగానుధాకరాచ్చనామాల్యపాత్ర హరితసగ్నోత్త పవిత్ర

గుణకదంబలక్ష్మంబాగర్భకుక్తిముక్తాఫల మారపరాజప్రధాన

తమాధవ వివిధవిధేయ సుబ్బరాయనామధేయార్పిత

కృతాభిజ్ఞానశకుంతలనాటకంబునందుఁ

జరుగొండు.

శ్రీకృష్ణ.

శ్రీవరహత్తానమః.

అభిజ్ఞాన

శాంతలనాటకము.

పంచమాంకము.

[తరువాత నానాస్థానముల రాజును, విదూషకులను బ్రవేశించుచున్నారు.]

విదూ.—(చేచి యెగ్గి) ఓహో! యెస్య! యనధానముతో సంగీతకాలాభ్యంతరమున నాలకింపుడు. అవ్యక్తమధుర మయినకృష్ణగీతికి యందు స్వరయోగము వినినవిడుచున్నది. పాంసపదికాదేవి పర్ణముల నలవలచుకొనుచున్నదని నే నూహించెదను.

రాజు—ఇదిగో! నాలకించెద, నూర కుండుము.

(అర్జునునఁ బాట వినబడచున్నది)

తే. గీ. అభినవం బైనభేదప్రయాస నట్లు
మాచిమంజరీఁ జూచింది మధుకరంబ!
కమలసంహాసమాకృతసుఖము గనుచు
నేవిధిని విచ్చరించితి నీవు దీని?

౧.

రాజు—ఓహో! యీగీతి రాగవర్ణివాహిణి గదా.

విదూ—మహాస్వా! గీతి నేమి? అక్షరార్థము నీవు గ్రహించితివా?

రాజు—(చిఱునవ్వుతో) ఒకసారి యీజనమును నేవు నవ్విందితిని. కానిబట్టి పుడుకుడిదైంది గుఱింది న న్ను పాలంబింపుచున్న దనుకొనియెద్దను. మిత్రుఁడా! మాధవ్య! నీవు పోయి పాంసపదికలో “తెప్పగా న న్ను పాలంబింపుచి కంటి” నని చెప్పుడు.

విమా—మంచిది. (లేచి) సరే గాని, మిత్రుడా! యామె యజ్ఞవలస నక్కడి చేడియలు నాకాట్టును బట్టుకొనిరా, యచ్చరలచేతులతోఁ బడినవిరాగులకుఁ జోర నా కింక విమర్శిగలుగదు.

రాజా—నీవు పోయి నాగరికత దోషంఁ దెలియఁ బఱుపవోయి.

విమా—అకటా! యింక నేమి గతి? (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రాజా—(తనలో) ఇటువంటియర్థము గలగీతమును వినినవాడ నయి, యిష్టజన వియోగము లేక యున్నను, దహతిహపడుచున్నా నేమి చెప్పుమా? అయినను—

ఉ. తిన్న నివస్తువుల్ గదియుఁ, దీయనిపల్కుల నాలకింగియున్

† మున్నెరికం దకింనుఁ గరమున్ నుఖ ముండియుఁ బ్రాణి దా నిదీ

మన్న, నబోధపూర్వజనశాంతరభాషనిరూఢసౌభృదో

త్పన్నవిసూతన స్మృతియె తథ్యము దానికి పేరు వారయన్.

౨.

(ఆకులపడుచున్నాఁడు.)

కందుకి—(ప్రవేశించి) ఆవురా! నా కింతటియవస్థ పట్టెను గదా!

ఉ. తాలిచినాడ నేను గులధర్త మటించును హెచ్చరింతో

నేరికరాణివాసముల నెల్లను నీపుఘవేత్రయష్టి మున్;

గాలము పెక్కు నాళ్లు చనఁగా, నడకం దడఁబాటు గట్టసి

వేరను గేవలంబు నిది వింతగఁ జేరికి నూఁతలోల యా.

౩.

ఇప్పుడే లోపలికి విచ్చేసినయెలినవారిలోఁ, గాలవిలంబము గా కుండ నడపింప వలసిన యాగుమాచారము నేను నివేశించెదను. (రెండడుగులు వేసి) అయ్యా! నేను జెప్పఁ దలచిన దేమి? (స్మృతి నభినయించి) ఆ! జ్ఞప్తికి వచ్చినది. కల్పాకిమృత లయినతపో ధనులు దేవరను నాడ వచ్చిరి గదా! జెరా! యిది యెంతచిత్రము!

† క. పారయుం దెలివి క్షణంబున,

మరలం ద్రుటిలోన నాదుమతి మఱి పొందున్

జరచేత, నాటి పోయెడు

తరుణంబునదీపకలిక తారాగ్లానముగాక.

౪.

† మున్నెరిక=పూర్వరాగమువలనఁ గలిగినవిరహతాపము; అబోధ... స్మృతి= పూర్వ మెఱుంగనిదియు, జన్మాంతరమందు మనస్సున నాటినదయ ననచెలిమివలనఁ బుట్టినక్రొత్త జ్ఞప్తి. ‡ దీనికేన దీనివై యుపక్రమపదమునకును మూలము గొన్న మాతృకలతో లేదు. కాన యుండఁదగినదే.

రాజునకు ధర్మకార్య మెంతయు నవత్రికమణియమే. ఆయినపు ధర్మసవమునుండి యిప్పుడే లేచినయూయినను పెంటనే మరల విర్బంధముగా వీక్షింపజ్యులరాకను నివేదింప నొల్ల కున్నాను. కాని తప్పదు. లోకతంత్రాధికాతము విక్రాంతి లేనిదిగదా!

అ. వె. పూన్పు నొక్కమాటే బ్రాధ్య గుడ్డాలను ;

తేయుఁ బగలు పీచు వాము వభిల

భూమిభార మెత్తుదుఁ బూనును కేమందు;

నిదియే నవస్థ భాగిన్పు త్రపాడి.

X.

కావున నాపని నేను జేసెదను.

(నడచి చూచి) ఇదిగో! దేవర—

తే. గీ. ప్రజలఁ దనవిష్టలనుగఁ గాపాడి స్వస్థ
చిత్తుఁ డయి యేకతంబు వసించు నితఁడు,
నడపి యూధారి, నీరెండ కుడికి పగలు
చలువ నెలవున గజరాజుచందమునను.

II.

(గమియించి) దేవా! జయము జయము. హినువత్సర్యతప్రాంతారణ్యవాసు లయినతాప నులు కణ్వసందేశమును గలుగించి స్త్రీలతోఁ గూడ నిద్ర వచ్చి యున్నారు. ఏలిన వారిచిత్తము.

రాజు—(అదరముతో) ఏమీ కణ్వలవారిసందేశము తెచ్చినారా?

కందు—చిత్తము దేవా!

రాజు—అట్లయినచో నయ్యాక్రమవాసులను క్రొత్తవిధ్యుక్తముగా నర్కరించి తోడ్కొని రావలసిన దని మామాటగా నుపాధ్యాయు లయినసోమరాజు లాలోఁ జెప్పె. నేనును దత్తవస్థిజనులను నుదర్శించుటకుఁ దగినచోట వేచి యుంటాను.

కందు—చిత్తముదేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

రాజు—(లేచి) ఎవ రక్కడ?

ప్రతివారి—(ప్రవేశించి) దేవా! యజ్ఞాంజెత్తుఁడు.

రాజు—తేత్రవరి! యగ్ని హోత్రగృహమునకు మార్గము చూపుము.

ప్రతి—దేవా! యిటు. ఇటు (నడచుచున్నారు.)

రాజు—(అధికారిభేదము నిరూపించి) ఎల్ల పాణులును దాము గోరినవిధ్యుక్త మును జేసిది సుఖంపడును. రాజులకుఁ గృతార్థతయు దుఃఖోత్తరమే గదా!

† చక్ర.....వృత్తి—రాజు—సన్ను పుచ్చుకొనునాఁ డని భావము.

† మ. కలికాత్పుకృతమునే ప్రతిష్ఠ యడవుం; గావించు నీరీలఁ గే
వలయుం గ్లేశము లభిపాలనపువ్యాపారం బరిత్రావరిం
దలఁగించెన్ దగ దశమార్థ మయినర ఁఁ గాదు రాజ్యంబు మం
దలనాథాగ్రణికిన్, స్వహస్తధృతదండం బారవశ్రంబటుల్. 1.

† దీక్షింకమునందు, ఒకేషించి రత్నతీయపాదమునందు, బాతభేదము లన్నవి
గాన గుణగ్రహణార్థము వాని నీటఁ బరికిలంప వలసి యున్నది.

“శ్లో. శాత్పుకృతమాత్ర మవసాదయతి ప్రతిష్ఠా
క్లిశ్నాతి లబ్ధపరిపాలనపుత్తి శేవం
నాతిశ్రమాపనయనాయ నచ శ్రమాయ
రాజ్యం స్వహస్తధృతదండ మివారవశ్రమ్.”

ఇది వైఖానసశ్రీనివాసాచార్యవ్యాఖ్యానహిత మయినయాంధ్రలిషిమద్రిగ్రంథము
లోనిపాతము. ఈపాతమునకే దానియందు వ్యాఖ్య చేయఁబడి యున్నది గాని దీనఁ
బాతభేదము లన్నట్లు లందుఁ జెప్పఁబడ లేదు. అయినను దీనిని విచారితము. ఇష్ట
వస్తువర్తనాదులచేఁ గాలవిలంబన మార్వ లేమి యాత్పుకృత మనఁబడును. ప్రతిష్ఠ
యనఁగా రాజ్యలాభము(కర్త)రాజనకు నాత్పుకృతమును మాత్రము పోగొట్టు ననియుఁ,
దర్పిపాలనవ్యాపార విలాగున మనఃశ్లేశమునే కలిగించు ననియుఁ, బ్రథమద్వితీయ
పాదముల వివరించి, యారెండింటిఫలితార్థములను మూడవపాదమున నాతిశ్రమేశ్వాది
వాక్యద్వయముచేఁ గ్రమముగఁ జెప్పుచున్నాడు; కనుక నవాక్యద్వయము పైరెండు
వాక్యములకు ననుకూలముగా నుండ వలయును. అయినను నుదాహరణపాతమున మొద
టిది మొదటిదానికిఁ బోలి, రెండవది రెండవదానికిఁ బోసఁగి యున్నట్లు గనఁబడుట
లేదు. ఏట్లనఁగా—

1. ‘అతిశ్రమాపనయనాయఅధికశ్రమమును పోగొట్టుటకొరకు, న=కాదు;’
ఇది ప్రథమపాదఫలితార్థము. రాజ్యలాభ మాత్పుకృతమాత్రమే యపనయించు నని
యందుఁ జెప్పియున్నాడు గనుక మాత్రశబ్దప్రయోగపారస్థ్యముచేత నది యతి
శ్రమాపనయనము చేయ లే దను భావ మిందున స్పష్టపడుచున్నది.

2. “శ్రమాయద=శ్రమముకొరకును, న=కాదు;” ఇది ద్వితీయపాదఫలి
తార్థము గావలసిన దయవలన నట్టిదిగా నుండ లేదు. లబ్ధపరిపాలనపుత్తి యీవిధముగాఁ
గ్లేశమునందునని తా నప్పుడనుభవించుచున్నశ్రమమును రాజా ముందు తెలిపికొని
యున్నాడు గనుక, శ్రమముకొరకును గా దనునీవాక్యము శేవలమునకనికి స్వవచన

వ్యాపారదోష మున్నదిందుచున్నది. శ్రమముకొఱకే యగుననునర్థ ముపపాదిత మయినప్పుడు గాని తద్దోషము పరిహరింపఁబడదు. కాబట్టి “న చ శ్రమాయ” యను నిర్వచితముపాదద్వితీయవాక్యము “న చాశ్రమాయ” యని సముచ్చయార్థకచార దీర్ఘముతోడ ముందుగాఁ బుట్టి, కాలశ్రమమున నారీతిని కూఱి పోయిన దేహి యని తోచుచున్నది. దీర్ఘ మయినయెడల “అశ్రమాయ చ=శ్రమభావముకొఱకును; నచ కాదు; అనఁగా నిందు నట్లుం లేం దున్నది గనుక, శ్రమము లేమికిని గాదనఁగా శ్రమముకొఱకే యగు ననునర్థము నుత్పాదించియుది పూర్వోక్తదోషముఁ బరిహరించును. కాటవేమభూపాలనివ్యాఖ్యానమందు “న నశ్రమాయ” యని కనఁబడుచున్నట్లు మానియ్యర పులియమ్మ తనమూర్ఖోవ్యాఖ్యానమున ప్రాసీయమున్నాడు. ప్రస్తుతదోష పరిహారమునకుఁ జాలినది గాన, నాపాత మయినను బ్రకప్తమే, ఇది యిట్లుండఁగా “నాతిశ్రమాపనయనాయ యథా శ్రమాయ” యని శ్రమముకొఱ కయిన ప్రితిశ్రమాపనయనముకొఱకుఁ గాదనునర్థ మిచ్చు కేటోకపాతము నాగరభ్రుఁబరియందుఁ గనఁ బడుచున్నది. ఇది “న చ శ్రమాయ” యనుపాతమునందు దోష మున్నట్లు నూచిందుచు దానికంటె మంచిది గానే చూపట్టుచున్నది గాని “నచాశ్రమాయ”, “ననశ్రమాయ” యనువానిలో కేదేని యొకటి కనిపొడయ మని తోచుచున్నది. కానిచో “అధికార భేదం నిరూప్య” యనుచేష్టితమునకును, సర్వప్రాధికార మర్థ మధికమ్య నుభి సంపద్యతే జంతుః. రాజ్ఞాంతు చరితార్థ కాదుఃభో తైవ.” యనుతనయుపక్రమవాక్యములకును శ్లోకార్థము విరుద్ధ మగును. *

ఇంతదనుకను జేసినవిమర్శనమువలన “నచశ్రమాయ” యనుపాతమునందు దోష మున్నట్లు జేలుచున్నది గదా! అట్లు దోషమే యున్నయెడలఁ బండితు లేల దాని నావరించుచున్నారనునంతమా మిది చదువువారికిఁ గలుగి వచ్చును. అయినను శ్లోకము నాలవపాదము గూడఁ బరిశీలించినమోదటఁ దర్సంకయ మపనయింపఁబడును.

“రాజ్యం స్వహస్తస్థైరీదంధ మి పాతపత్రమ్” ఇది ౧, ౨, 3 పాదములఁ జెప్పఁబడినయంశమున కుపమాన మయినచతుర్థపాదము. రాజ్యము స్వహస్తమతోఁ గారును పట్టుకొన్న గోడుగువంటి దని దాని కర్థము. గోడుగు తన్ను మోయ వలసి వచ్చినందునఁ బొంఘునికిఁ గొంతశ్రమమును నాతిపాది నివారణముచేత సౌఖ్యముఁ గూడ నిచ్చు చుండును గాని కేవల మాయాగుమే యావహించదు గావున, నీయుపమానమునబట్టి రాజ్యముకూడ నట్టిదే యగునని యోచించి “నచశ్రమాయ” యనుపాతమును బెద్దలాదించు చున్నాడు. అయినను నుపమేయ మయినరాజ్యముధర్మము లిట్టి పని పయిని జెప్పఁబడి

[తెరలో వైఖాళికలు]

దేవా! జయము.

[పథ-ఉ. కొరక నీసుఖము, బ్రజ్ఞానము గానిని బొందుచుండు నే
వారము; తిన్న నేలయిటువంటిది పో భవదీయవృత్తి; ధా
త్రీమహా మాదలం దగ భరించుచుఁ దీర్చుచుండవేడిమి,
తేరినవాండ్ర తాపమును శీతల మాలనగీడఁ బావదే]

౮.

ద్వితీ-చ. మెలఁగినఁ దప్పదాతి, నియమింతువు దండము పూని; సారెను
గలిగినఁ దీర్చువుం దగవు; గావఁగఁ జాలుదు వెల్ల భంగులకే;
గలుగుదు రెన్న దేనియును జ్ఞాతులు † పాతరలాడ నుదవన;
సలువను బంధుకృత్య మభిలంబు ధరాప్రబ కివే భూవర!

౯.

యెన్నెన్నోమే తదనుగుణముగా, మహాసాధర్మము లూహించుట న్యాయ్యముగాని లాఠి
విధము నరే కాదు. కావునఁ బూర్వాగ్రాసురూపముగా నవమాన మయిన మాత్రము
మనఁ గూడ శ్రమతో కాని సౌఖ్యము లేదని స్థాపించ వలెను. అట్లు స్థాపించుట కీయాత
పత్రము పాంధుని దని తలంచుట ప్రతిబంధకము. పాంధునిదే యయినయెడల స్వహస్త
ధృతదండ మనువిశేషము దాని కనావశ్యకము. మఱియు నది రాజ్యమునకు నీచోప
మాఁ గూడ నుండు నేమా. కావున నది రాజహంభన మయిన శ్వేతాతపత్ర మనియు
నందుచేతనే దానిని దనరాజ్యముతో దుర్మోతుఁడు పోల్చుకొన్నాఁడనయు, నీ
గొడుగు చిహ్నముకొఱకే గాని యాతపాదినవారణార్థము కాదు గనుక, దానిని చరి
చారపఁడు గాక తానే స్వహస్తముతోఁ బట్టుకొనిన నెట్లు శ్రమమునే గాని సౌఖ్యము
నీయఁ జాలదో, యట్లు దాను బూనినరాజ్యము రాజునకు శ్రమకరమే గాని సౌఖ్య
కరము గా దనియు నెఱుంగునది.

ద్వితీయపాదమునఁ గ్లిశ్నాతలంఘనపాతనవృత్తి లేవయమవే త్రికపాత మున్నది.
“నచాశ్రమాను” యనుమాన్యునకు నది మఱియు ననుకూలము. ఉపమాన మయినయాత
పత్రము రాజుది యనుకొక, లోపసామాన్యని దక్షకొనుటచే నాదిమపాతము బలపథా
మానినట్లు తోఁచెను. ఆతపత్రము లోపలకు సార్థక మయి యుపయోగించునట్లు
రాజునకుఁ బోయింతుట లేదు గనుక, పల్లి యుపకమవాక్యముల నరయుఁగా నాశ్చర్య
యింపు సాధిప్రాయ మని స్ఫురించుచున్నది. ఏతద్భావానుగుణముగానే తెలుఁగు
పద్యము రచింపఁ బడినది. ఎడవు నవఁగాఁ బోఁగొట్టు నని యర్థము.

* ఏవారము=ఏదినమును; † పాతరలాడన్ =న రింపక.

రాజా—అవుఁ గాక. పరదారను జేసి మాచుట పాడి గాదు.

శకుం—(గుండలమీఁదఁ జేయి వేసికొని తనలా) శృంగభూ! యశస్య శ్రునినియభిప్రాయము తెలియజేసి నిట్లు తల్లడిల్లెద వని? ధైర్యము నవలంబింపుము.

పురో—(ముందఱకు వచ్చి) దేవా! విధి కావలయు. యథావిధిగాఁ బూజించి కొనివచ్చితిని. విరు తమయలపాధ్యాయులయొద్దనుండి యేదో సందేశము తెచ్చివా రిటు. దేవర యాకర్షింప వలయును.

రాజా—నేను సావధానుఁడఁ గల యువవానిని.

ఋషులు—(చేయొత్తి)రాజా! జయ మవుఁ గాక!

రాజా—మీ కందఱ కభివాదనము చేయుచున్నాను.

ఋషులు—స్వస్తి యవుఁ గాక! అభిష్టము సిద్ధించుఁ గాక!

రాజా—మునుజారా! మీతపస్సులు నిర్విఘ్నములై కదా!

ఋషులు—క. తమ ధర్మక్రియలకు రి

ఘ్నముల సజ్జనుల నీవు గావును మంజు?

దక్షుము దల యెత్తు నెటు ల

రథముఁడు ప్రకాశించు చుండ సంబరచికిన్?

౧౫.

రాజా—అయిన వాకాశక్తియున కర్థ మున్నది. మఱి భగవానులు కాశ్యపులు లోకాక్షగ్రహార్థము నుకలు లయి యున్నారా?

ఋషులు—తపస్సిద్ధి గలవారిఁ గుశలము పూర్ణమై గదా! వారు విష్ణుఁ గూర్చి యావామయప్రకృత్యుత్పత్తకముగా నట్లు పలుకుదున్నారు.

రాజా—రా తమని యాజ్ఞాపించుచున్నారు?

ఋషులు—“వాకాతుఁడు దీనిని బరస్పరసంకేతమున. నీవు పెండ్లి యాడితివి. అందులకు నేను సంక్రీడిఁ బొంది మీయిరువురకు నక్షత్ర యుక్తువున్నాను.

చ. అనుభవలలోపలన్ మిగుల నగ్రసంకల్ప నీవు దూరముం

వాతవినయప్రతిస్పృహయై పూర్వ కక్షంకల; కుల్యకర్షణో

త్కరు లన నాతమావయః వా సమకూరింది పెక్కు-కార్యులన్

సరసిజమాతి వాసికన్ వారె నుజారనిజాపరాదమున్.

౧౬.

అథవాచయము—అశోకర్థము—ఇది కృత్రియనిఁ గుశల మునుగుట మనయొ గింతువది.

కాబట్టి గర్భవతిని దీనిని నీ విప్పుడు సహధర్మాచరణమున కయి ప్రతిగ్రహింపు.”
మని సెల విచ్చుచున్నాను

కాలమి—అయ్యో! నేను నొకటి చెప్పిన గోరుచున్నాను గాని, నామాటకు
సవకాశము లేదు.

తే. గీ. *గురుజనానంద సీ వింత పారయ వైతి

విమెయును బంధుజనముల నేమి యడుగ

దొండొలు చెరిగొన్నయీ పెండ్లి పిదపు

నేమి చెప్పిన మీ మియ్యద్రుతును

౧౭.

శకుం—(తనలో) అర్హతకుఁ దే మనునో గదా!

రాజు—(సాశంకి మ గా విడి) ఏ మిది? మీ రీలాగున నుద్గడించెదరు!

శకుం—(తనలో సా శంకి మ గా) ధీమత్య! యీవాక్యము శేషల ముగ్ధి
హోత్రము గదా!

కార్ణ—“ఏ మిది” యనట యేటిమాట? భూకన్యకహరములయందు మీరే
యాటి తేనెవారలు గదా!

చ. అనిశము పుట్టినెండు మగ నాట వడిందిన, సాక్షి శేఖి యుగా

జనములు నేలుధంగిని మునుముని నెలచెద రట్లు కావచ్చు చా

రసువు పడక్క బంధులు తదప్రియ నైనను బ్రాహ్మపుంజెలిం

దె విటి పిదగ నే య నుపఁ బ్రీతి వహించెద భారతంబుగి.

౧౮.

రాజు—ఏమి! యీ మౌను నేమి మునుపు చెప్పియుంటివా?

శకుం—(తనలో విషాదముతో) హృదయమా! నీ కెప్పు డా రాటము భగ్గుడు

కార్ణ—తే. గీ. ముదలఁ జేసినపని నిపు డొదవు వెగటా?

పొడి బొడలెంత? అనుమానపలుకుటా మమ?

రాజు—అట్లే మనశ్శక్తి నైన గొల్పెత్తుము న న్నీల యడిగెదమ?

కార్ణ—ప్రాంతంబుగ శేషుల నెత్తిరెక్కము

గలుగుజనులకు వేనుకుదాకరము లిది.

౧౯.

రాజు—మీరు నన్ను విక్రేలే రూల నాడుచున్నారె.

కాలమి—అయ్యో! నీవు నుచూర మూత్రము నెట్ల పడ మించును. నీ కుమారుడు

దీక్షును నీదర్శని వ్వానవాం పట్టించుడు. (చేష్టించిట్లు చేయుచున్నది.)

*మియ్యద్రుతులు మీరే యెఱుంగుదురు. అట్లొప్పుయట్లు నడచుకొని వెంటి.

రాజు—(శకుంతలను గలయఁ జూచి రసభో)

ఈఁ బిచ్చము లేనిరూప మిటు లన్నది ప్రాంతము; నీవి మన్న నే

నిచ్చు బదిగ్రహించినా, యేమి యెఱుంగనా; యుల్లముఁడూ కా

ల్పచ్చుగ లేక, వేదవసు లోనఁ దుమారము గల్గకుండముక

కెచ్చురఁ దేటి వోలెను భుజింపఁ ద్యజించు నేర నయ్యెడక. ౨౦.

(విచారించుచున్నాడు.)

ప్రతీహరి—(జనాంతికముగా) ఆహా! యేదికథర్హానిలాను! ఆనాయాగముగా లభించినయిటువంటిరూపమును జూచినప్పు డీలాగున మఱి యెన్నడు కలఁగెదను?

శార్దూ—ఘోర మనన్న చేమి?

రాజు—ఓ రసోధనా! యెంత యాలోచించినను, సత్యముగా, నీమెను స్వీకరించినట్లు నాకుఁ దోచు కున్నది. “గర్భచిహ్నులు సాక్షాత్త మగుచున్నవి పెరుభర్తనా” యని శంకించుచున్న నే నీవిషయమున నేమని బ్రత్యక్షింపఁ దివ్యభాగిని?

శకుం—(వివేదముతోఁ జనలో) ఆయ్యో! వివాహమును దున్నె సంవత్సర లోఁ బడినది. నాయాన యెంతో వయి కెగఁ బ్రాప్తమగునది కలఁగెదను?

శార్దూ—నరే, మఱి—

మ. అనుభూతించుటే శౌక, క్రుచ్చిలినసా మ్రాప్తమగు నే పుచ్చుకొ

మృనియశ్శింకుగతిన్, సృక్రియసుత నీ నట్లంటి మన్నింఁ, జ

మృనిఁ గైకొ మ్మని యిట్లు నీకడను బంపం బా. పడట్టియ

మృని నీచే నవహాసముం బొరయఁ గా ముచ్చాటికిం జాగ్ర. ౨౧.

శౌకదత్త—శార్దూ! నీ కింక నూర కుండును. శకుంతల! మేము చెన్న వని క్షిల్లఁ జెప్పితిమి. ఇతఁ డీలాగున ననుచున్నాడు. ఈనడునన్నును నచ్చెడుప్రతి పదము నీవు పలుకుము.

శకుం—(రసభో) అంతటియనురాగమున శిరశ్చికిగని పట్టినప్పుడు శరలంఁగిన మాత్ర మేమి ప్రయోజనము? నా బగు కిప్పుడు కోపనీయ మని తోచెనది. (పరాశరుగా) ఆర్యపుత్ర! (సన్తోషయంతి రింబలో) పరిణయమే సంభోదమున నున్నప్పుడు నే న్నిట్ల నిలుచుట యాచారము గాదు. (పరాశరుగా) ఓ పాదవా! సమాజముగా నిక్క

“పరాశర వర్” అనిమాలము. రాజు “నే నేమని ప్రత్యక్షింపఁ దివ్యభాగిని” అన్నచునే శక (నరే, మఱి) అనిగా బ్రత్యక్షింపఁ దివ్యభాగిని పల దని శాశ్వమతో నుచున్నాఁ డని యెఱుంగునది. ఇట్లంటిన్=అట్లు (మని లేనప్పుడు) మట్టిగా,

పటహృదయ నగునప్పుడు నాఁడశ్రమపదముని నట్లు బాపలు చేసి మోసపుచ్చి, యిప్పు డీవిధము లయినయక్షరములచేతఁ బ్రత్యాభ్యాసము చేయుట పొడి గాదు.

రాజు—(చెవులు మూసికొని) పాపము కాంతిండుఁగాక. పాపము కాంతిండుఁ గాక.

క. దరిఁ గోయు నేఱు, లేఱువు

ధురజలమును చటిని బెరుఁగుద్రుమమును బలి, మే

హృదయశయనము కలుషితఁ

బోరయిరపను, నన్నుఁ గూర్పుఁ బూనెద నేలా ?

—౩౬—

శకుం—కానియ్య. సర్వముగాఁ బరచారకంఠచేతనే మీ రిట్లు లయితిరేని, యిదిగో ! నీచూనపాలుచేత మీసంబేహము తీర్చివేసెదను.

రాజు—అది యుక్తమపక్షము.

శకుం—(మృదికాస్థానము బాఁకి చూచి) అయ్యయ్యా ! నాదేల సుంకరము లేదే ! (విషాదముతో గౌరవిని జూచుచున్నది.)

గౌరవి—శక్రావతారాభ్యంతరమున శచీశిర్ధమునకు నీవు మ్రొక్కినప్పు డది జాతీ పోయినది. సిశ్చయము.

రాజు—(చిటునవ్వుతో) స్త్రీలు ప్రత్యుత్పన్నమతు లని చెప్పదు రచేయిది.

శకుం—దైవము తనప్రాధన మిందుఁ బూర్ణముగాఁ గవఁబడినెను. పోనిండు. మీకు నే తొక్కటి చెప్పెదను.

రాజు—ఇప్పు డది మరల వివర దగినది యయినదో !

శకుం—ఒకసాఁడు నవమూలికామంటపమున నీరు నిండినతామరపాకుదొప్ప తమచేతిలో నుండెను. †

రాజు—విందగు. తరువార ?

శకుం—అప్పుడు నాపెంతుడులిడ్డ దీర్ఘపాంక మనులేడిపిల్ల యచ్చోటికిఁ వచ్చి నది. రాఁగానే మీరు కనికరముతో “ముందుగా నిదియే దప్పి దీర్చుకొనుఁ గాక” యని యానీరు చూపి దానిని లిలిచితిరి ; కాని పరిచయము లేనందున నది మీచేతి దగ్గఱకు వచ్చినది కాదు. ఇప్పుడు నానీరే నాచేత నుండుకొఁ గా, వెంటనే యది చన

* “శ్రోతవ్య మిదానీం సంప్రత్య” మ్మని మూలము. చూపఁ దగినది యయినదా యని తెల్పిరియట. † రాజు పాపము చేయునిచ్చుతో ముందు దొప్ప తనచేత నుండు కొన్నాఁ డని యూహించునది.

పునః యేదమ దీప్తిః చేయవను వచ్చివది. అది చూచి “యెట్లు వారును దమపారియెడల విశ్వాస ముంతురు. మీర లిరువురు నడచువారే గదా!” యని మీర జరిహాసము చేసితిరి.

రాజు—తమయక్కలుఁ దీర్చుకొనుప్రయత్నముతో జవదాండ్రు వలకునీమొదలగుబూటక పుండే సమాటలకుఁ గేవలవిషయాసక్తులు లోబడు చుండుదు.

గాతమి—మహాభాగ ! నీ వీలాగునఁ దలంపఁ గూడదు. తపోవనమునఁ బెరిగినయూచిడ్డ కపట మున్నమాటే యెఱింగినది గాదు.

రాజు—దీప్తవృత్తపస్విని!

* చ. అగవమ మానుషీతరలయంతు నకితీతపాటవంబు జం

బుగఁబువుఁబోండ్లలో; నికఁ బ్రబోధసమేతలఁ జెప్ప నేటికా?

గగనవభంబునం దెగయఁ గానక ముం దపరద్విజారిచేఁ

దగ నెదిగింపనే వరభృతర తమకన్నయపత్తిజాతముకా?

31.

* ఇది గంభీర భావములు గలవి. వానిం దెలియుటకు మూలము దూడ నెదుట నుంట యావశ్యకము గాన నది యిటు వ్రాసుఁ బడుచున్నది.

“స్థో. శ్రీరామకితీతపటుక్య మమానుషీభు

సందృశ్యతే కిముత యాః ప్రతి బోధవశ్యః

ప్రా గంతరిషిగమనా త్వే మవత్యజాత

మన్తైర్ద్రిశైః పరభృతాః కిలు పోషయంతి.”

ఈమూలమునందలి “అమానుషీభు” అనుసప్తమిత పునియు, శ్రీరామ పునుదాసిని నిశేషగ మయ్యెనునట్లుగా దాని “వమానుషీణా” పుని నిర్ద పలయు ననియుఁ సోకరు చెప్పచున్నాడు. వ్యాఖ్యానమునందు “శ్రీరాం కామినీనాం నతు కకుంకలాయా ఏకస్యా ఏవ భవతి... అమానుషీభు మవవ్యజాతి పృథిరకాను తిర స్థాగిర్విలిరావత్” అని క్లౌకోక్తరితినే యున్నది గాని వారు చెప్పినట్లు నిర్దేశించలేదు. శ్రీరామ కగలు రిండు; అమానుషులు మానుషులు నని; అమానుషులయందే యకితీతపటుక్యము కనఁ బడుచుండగా నిక మానుషులను గుఱించి చెప్ప వలసిన దేమి? యదేనో భవతి నయర్థము ప్రాచీనపాఠమువలనఁ దోచుచున్నది. మితయు “వమానుషీభు” పుని విద్దిభవో శ్రీరామ పును పదము నిర్భాగమే కావచ్చును. కావున విద్వంసపరిసయవ సరము కనఁబడ లేదు.

జంతువులలో కును క్రూరముక శ్లేషముయొన్నది. దానికి వ్యాఖ్యానముట్లు వ్రాసుఁ బడి యున్నది. “అక్రవిశ్చేదకారకరీజానుగుణం కాద్యాభ్యోగి ద్యోత్యతే. క్రూరకో.

శబ్దం—(పోషముతో) కుటిలుఁడా! నీమనసులోనియమమానమును బట్టి సర్వము నీవలెనే చూచుకొనుచున్నాఁడవు. పయికి ధర్మకవచమును దొడుగుకొని పచ్చిక గిట్టిన పాడునూతివలె నున్న నీ శేషము మఱి యెవ్వరు శేయఁగలరు? *

రాజు—(తనలో) నన్ను సందిగ్ధ మనస్కునిఁ గావించుచు నీపడకుఁక కోపము నిష్కృపట మయినది గాఁ గాన వచ్చుచున్నది. ఇదిగో!

చ. మన మదయంబు గాఁగఁ బాడమం గడు విస్మయి, పుర మారహః

ప్రణయము నే నెఱుంగఁ నని పల్కినతోడనె, కల్పి మిక్కిలిం

గను లెఱి చేసి, పక్ర మగుకన్ను బొమర్ విఱుచుకొ గతోరపుం

† గినుకను, రెండుగా నడిమికిఁ న్నరచాపము ద్రుంచులాగునన్. ౨౪.

అంతరిక్షమనాత్మాగ్నిఁ=దువ్యంతస్యమాతలిసా నహ స్వర్గమనా త్పూర్వం, స్వ మ పత్కళాతమ్=స్వకీయంపుత్రమ్, అన్యైద్విజైః=మారీచాదిభిః, పోషయంతీతిప్రకృతార్థం నపరిత్యజతి,—(దువ్యంతుఁడు మాతలితోఁ గూడ స్వర్గలోకమునకు వెళ్ళక పూర్వము తన పుత్రుని మారీచాదులచేఁ బోషింపించిన దనుప్రకృతార్థము విడువకున్నది)'' ఇందు వలన ములములోనున్నద్విజశబ్దమునే తెలుఁగునఁ గూడఁ బ్రయోగింపవలెను. మఱియు వ్యాఖ్యాత చెప్పక పోయినను బరభృతా శబ్దము గూడ సాధిప్రాయముగాఁ గనఁబడు చున్నది. కోకిలవలె శకుంతలయుఁ బరభృతయే గదా! «తపోవనమునఁ బెరిగిన యీబిడ్డ కపట మన్నవూట యెఱిగినది కాదు'' అని గౌతమి యనినమాటలో, నాగరికు లయినభవాద్యశులయందుఁ గపట ముండు నను వ్యంగ్యము దోయ చున్నది గావున, దపోవనమునఁ బెరిగియు స్త్రీలు కపటకృత్యములు చేయుదు రనువ్యంగ్యము మరల నాతాపనస్త్రీకిఁ దోచెడునట్లు పరభృతను దృష్టాంత మిచ్చి నాఁ డని యొకసారస్యము; సజాతీయ మయినకోకిలమువలనఁ దాను గర్భము ధరించి తదపత్యమును గాకముచేతఁ బెనిపింపఁగాఁ జూచుపరభృతవలె, గర్భవతి యగు శకుంతలయుఁదన్ను మోసపుచ్చఁదలఁచి వచ్చినదని యూహించి నిరసించి పరికినాఁ డని యొకసారస్యము నెఱుంగ వలెను. ఇట్టిభావములు గ్రహించియే పద్యము వ్రాయఁ బడినది. కాన దానియందును నివి యోజించునది.

*పైపద్యములోనివ్యంగ్యార్థము పూర్ణముగా గ్రహించుటచేతనే శకుంతల యాచరానికోపము వచ్చి యిట్టిమాట యన్న దని యెఱుంగునది.

†గినుకను...ద్రుంచులాగునన్—కోపమున విరక్తిఁ జెంది మన్నకుని జయించు లాగున నని భావము.

(ప్రకాశముగా) కల్యాణీ! దువ్యంతునిచరిత్రము జగత్ప్రసిద్ధము. అం దిది గనబడదే!
 శకుం—మేల! నాలుక తీపు, లోను విషము నని యెఱుంగక, పురుషంక మను
 నమ్మికచేత నిట్టివానిచేతిలోఁ బడి స్వైరిణీస్థితికిం దేబడితిని గదా! (మొగమునఁ
 జెంగు వేసికొని యేడ్చుచున్నది.)

కార్జు—స్వయంకృత మైనయిట్టిచపలకృత్యము తన్నుఁ దప్పకదహించివేయును.

తే. గీ. చేయునది యెల్లఁ బరికించి చేయ నలయు ;

నందును రహస్యసంగత మడుగ నేల?

యిట్లు లజ్జా తప్పదయులయెడల సలుపు

సౌహృదము ప్రాణగొడ్డంపుకత్తు వగును.

—౨౪.

రాజా—ఇదే మర్యా! యీమెమాటలు నవ్వి, నరోషపరుషాక్షరముల ముచ్చ
 చూపించెదరు ?

కార్జు—(అనూయతో) తమరు విపరీతముగా గ్రహించితిరి.*

క. జననము మొదలుగఁ బరవం

చన మెఱుంగనిజనముపలు కనత్యము, తద్వం

చనమే చదువుగ నేరిచి

మనువారలె గావుతం బ్రమాణవచస్కుల్.

—౨౫.

రాజా—ఓనత్యవాది! మంచిది మే మట్టివారమే. అయినను మా కీమెను వంచించుటవలన నేమి లాభము ?

కార్జు—అధఃపతనమే.

రాజా—అధఃపతనమును బొరపు లవేక్షింతు రనుట విశ్వసనీయము గాదు.

కారద్వ—కార్జురవా! మాటకు మాట యెందుకు ? గురువు గారియాదేశము జరిపి.

తిమి. మనము మరలి పోవుదము. (రాజాతో) రాజా!

క. కొనినఁ గొను; విడిచిన విడు; నీ

మన నీది యెట్లయిన నీదుమగువయ్యె; భార్య

జనమునెడం గలప్రభుత, మ

గని కుర్వర సర్వతోముఖం బగును గదా!

—౨౬.

గౌతమి—మందు నడుపుండి. (బయలుదేలుచున్నారు.)

*“క్రతుం భవన్తి రధరోత్తర” మ్మని మూలము—మంచిని చెడ్డగాను, చెడ్డను
 చదిగాను గ్రహించితి తనుట.

శకుం—ఇం శేమి చేయుదును ? నే నీమాయావిచేత హాసపోయితిని. ఏద్యుచున్నవన్న విడ నాడి మీరును బోవుచున్నాను. (వెంటడించుచున్నది.)

గౌతమి—(ఆరి) నాయనా! శార్దూలా! యిదిగోరా! పాపము! శకుంతల యేమియు పునతోఁ గూడ వచ్చుచున్నది. పెనిమిటి కఠినచిత్తుఁ డయి నిరాకరింపఁ గా, నాబిడ్డ యిది యేమి చేయఁగలదు?

శార్దూ - (హాసముతో వెనుక దిరిగి) ఓసిపురోభాగినీ! యే మిది నీ కీస్వాతంత్ర్యము!

శకుం—(భయపడి వడఁకుచున్నది.)

శార్దూ—శకుంతలా!

చ. పలుకు నరేశ్వరుం డెటులు, వాస్తవ మట్టుల యైతి వేనియుం,
గులమునపాడికిం జెడినకూఁతుర వేటికి నీవు దండ్రడిక ?
దలఁగదు నైజభక్తచరితం బని నిక్క మెఱింగి యుంటివా,
నిలు పరియింట బానిసగ నేనియు; నీ కది చాల మేలగున్. ౨౦.

ఉం దుండు. శేమి వెళ్ళెదము.

రాజా—ఓతపన్నీ! యీమె నేల దూషించెదవు ?

క. ఉల్లసిలం జేయుచు జా

బిల్లి కుముదములనె, ప్రాద్దు బిసరుచాములనే;

యొల్లరు గద చే తొక్కరి

యిల్లాండ్రకపుంగిలిక జితేంద్రియు లెందున్. ౨౧.

శార్దూ—కళత్రాంతరసంగమువలనఁ బూర్వవృత్తమును మఱిపోయినప్పుడు నీ వధర్మభీరుడ వెట్టు లగుదువు ?

రాజా—(పురోహితునితో) ఇందలియెక్కువవక్కువలను గుఱించి మిచ్చే నే వడిగదము.

క. నేనే యెఱుఁగనొ, యీమెయె

లేనిది యడైదునొ, బెరియ లే నకటా! యి

శకుంతలతో రావల దనియు, రాజానొద్దనే యున్న నేనాఁటి కయిన పేలు గలుగు ననియు శార్దూరవుఁడు శకుంతలను గద్దించి పలికినాఁడు కావున, నాపాప దూ డిలన కలదన పలికి, యీమె యిక్కడ నున్నను నెచ్చిబిచ్చె యను భావము దృష్టాంత మౌతముగా రా జవచ్చుమునఁ గనఁబడుచున్నాఁడు.

చో నారిని నిడుతునా? మే

చానను శే నంటి కిచ్చుము వొరయుదునా? 30.

పురో—(అలోచించి) ఇప్పు డిట్లు చేయ వలయును.

రాజు—అది నా కానతిండు.

పురో—ఈ మె ప్రసవపర్యంతము మాయింట నండును. ఇ ట్లే దులకుఁ జెప్పెద వంటిరా, మీకుఁ దొలఁతఁ జక్రవర్తి యగుపుత్రుఁడు గలుగు నని సాధుజనలు ముందే చెప్పియున్నారు గదా! మునిదాహిగుఁడు తాదృశలక్షణములు గలవాఁ డయ్యెనేని మీ రభినందించి యామెకు రాణివాసమునకు రావించుకొనుఁడు. కానిచోఁ దండ్రి యొద్ద కి మెను బంపుట యుండనే యున్నది.

రాజు—రమయివ్వుము.

పురో—అమ్మ! నావెంట రా.

శకుం—భగవతి! వసుంధరా! నాకు నీలోనికి వారి యివ్వు. (ఏడ్చుచుఁ బురోహితునితోను, దపస్వీజనులతోను, నిష్క్రమించుచున్నది.)

రాజు—(కావమున స్తుతి చెడి, శకుంతలనంగరి నే యాలోచించుచున్నాఁడు.)

[తెరలో] ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము!

రాజు—(అలకించి) అ కే మయి యుండునా?

పురో—(ప్రవేశించి విప్లయముతో) దేవా! యెంత విఠ జరిగినది!

రాజు—ఏమది?

పురో—దేవా! కన్యకాశ్మయ లటు మరలఁగానే—

చ. కవనము దైన్య మొంపఁ దనపాలిటిదైవము చూలుకొందుఁ బ

యొద్ద దడియంగ గోలు మని యెడిచె బాలిక బాహు రెత్తి రా

రాజు—ఏమీ? రహసారఁ దరువార?

పురో—అది విని, యేమిమాయ యొకొ, యచ్చరతీర్థమునొద్ద నాఁడుచూ

పు దొడకుకొక్కజోతి పువ్వుబోజిని గొంచు నదృశ్య మై చినన్. ¶

¶ ఇందు మూలములో లేనిమాటలు గొన్ని యున్న నవి రసపోషకములు గావున వినుట కీపవ్యమే యింపు. కానిచో నీక్రిందిపద్యము చదువునది.

భుజంగ. నివాపృష్టమం బాల నిందించుకొంచున్

భుజా బార్ధ్యవిక్లిప్తమర్త చేనియేర్చెన్.

ప్రజానాథ! యొది డస్సర కీర్తనయ్యెన్

యజ్ఞాశ్మతి గొంచుడు శ్రీకృష్ణ యాచెన్.

అందఱు—(అద్భుతపడుచున్నారు.)

రాజు—అయ్యా! మన మీవిషయము ముందే నిరాకరించితిమి. వృథాతర్కము లకుఁ బోయెద కేల? స్తిమితపడుఁడు.

పురో—(చూచి) విజయ మొందుము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రాజు—వేత్రవతి! మనసు కలఁత పాటినది. శయనగృహమునకు మార్గము చూపుము.

ప్రతీహారి—దేవా! యిటు, ఇటు.

రాజు—(తనలో)

పంప. ఆ టే నిరాకరించి త్రోవినట్టిహానికన్య, న

క్కటా! యొకించుకేని భార్యగాఁ దలంప; నైన మి

క్కుటంబుగా మదంతరాత్త గుండుచున్న దియ్యెడన్

ఘటింపఁ బోరె నాకు నత్తుకంబు నామెప్పనన్.

3-9.

అందఱు—(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్యము. ఇది శ్రీపత మేత్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధు

వంశక్షీరనీతాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యజాత్ర హరితసగోత్ర పవిత్ర

గుణకదంబలత్యంబాగర్భశక్తిమృత్తాఫల సూరపరాజప్రధాన

తనూభవ విబుధవిధేయ కుబ్జరాయనామధేయాంధ్రీ

కృతఃఖిజ్ఞానకాకుంఠలనాటకంబునందుఁ

బంధమాంకము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీపరమాత్మనే నమః.

అభిజ్ఞాన

శాకుంతలనాటకము.

షష్ఠాంకము.

[రథవాత నగరపాలకుఁ డయినస్వాలకుఁడును, వానివెనుకఁ బెడఁబెక్కలు
గట్టినపురుషునితో నిద్దఱు రథారులును బ్రవేశించుచున్నారు.]

రథారులు—ఓరిదొంగా! చెప్పచెప్ప. రథశాలకట్టునఁ జేరు సెక్కి యున్న
మేలినవారియుంగర మిది నీ వెక్కడ దొంగిలించితివిరా?

పురు—(భయము నభినయించుచు) బాబులారా! నామీద దయ గలుగుండి.
నే నటువంటిపని నేయను బాబులారా!

మొదటిరథారి—నీ వటువంటిపని నేయ కంటే నీకుఁ గాని బాపనయ్యవార
వని రాజుగారు దార వోసి నా రట్రా?

పురు—వినుండి మారాజా! నేను శత్రావతారములేపులో బ్రతుకు జాలరివాడను
బాబుగారూ!

రెండవరథారి—ఓరిముచ్చా! మేము ని న్నేమింటివాడ వని గాని యడిగి
నార మట్రా?

స్వాల—నూచతా! వానినే వరుసగా నంత పెప్పనీరా. నడుమనడుమ నీవడ్డు రాకు.
ఇద్దఱు—మీసెలపు. (ఊర కున్నారు.)

స్వాల—ఓరీ! చెప్ప చెప్పరా.

పురు—వినుండి మారాజా! నేను వల గాలము నిటువంటిచేఁబలఁబట్టుకొను
కొలముట్టులతో నాపెండ్లాము విడ్డలను బ్రతికించుకొందును బాబుగారూ!

స్వామి—నీట్రతుకు మాకుద్ద మైనదిరా.

పురు—అలా గైన వినుండి బాబుగాయా!

తే. గీ. సడి వడిన సాజ మాపని గులుపుకొనక

మాన రాదు గదయ్య యేమాన్సికిని ?

బాలి గలబాఁపనయ్యయే జన్మమందు

బెట్టివంబుగ గొటియను బట్టి చంపు.

గీ.

స్వామి—సరే. తరువాత ?

పురు—మేటి పనుండి బాబుగాయా! నా కోకనాఁడారేవులో నొకయెట్టుమీను వొరకినది. కూరకొసము దానిని దుఱిగితిని బాబుగాయా! తఱుగఁగానే కంపులు దగదగ లాకునీయుంగరము దానికడుపులో నాకుఁ గనఁబడినది. వెంటనే దీనిని దీసికొని బాబాటులో బచ్చుల కప్పుఁ జూపుచుండఁగా నీబాబు లిద్దఱు నన్నుఁ బట్టుకొన్నారు మారాజా! మీరు సుషితిరా సుపుండ్రి. వద్దలితిరా వదలుండి. నా కిది వొరకినదిత మఁతె యింకే బాబుగాయా!

స్వామి—(ఉంగరే మాఘ్రాణించి) జానుకా ! యిది నేవకడుపులోని దన్న మాట కనుమానము లేదురా. పొటనుగలిపు పొలసుకంపు. ఇది పినికి వొరకినవాడ మాత్ర మింకను దిన్న గాఁచివారింప వలెను. నగరిల్లోనే వెళ్ళుదము.

తలారులు—మీ చిత్తము. (పురుషునితో) ఓరి పచ్చె కాఁదా! నడుపురా.

అంబలు—(నడుచుచున్నారు.)

స్వామి—నూచక! గవనివాకిటఁ గదల నీక వినిని గాచుకొని యుండును. నే నీయుంగరము వట్టువడ్డవిత మున్న దున్నట్టా లేలినవానితో మువవిసేసి, చలువుగారింపలవు తీసికొని పచ్చెదను.

ఇద్దఱు—చిత్తము. మీరు నుదలకొసము దిబాగాచునకు వెళ్ళి రండి.

స్వామి—(నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

ప్రభువులు—జానుకా! స్వామికుఁడుగాదు పోయి నేనవే పయినది.

ద్వివీరులు—హీ! యెంతవేపును గని పెట్టు కొనుండ వెంటనే యిపు తక్రా మేలినవారినయ్యురా!

ప్రభు—జానుకా! తల నరకకముందు పూలదండలు వేయ వలెను గదా యింపచ్చె కానికీ! నా దేగు లావనికొసము గురిగురి లాకుచున్నవిరా.

పురు—బాబుగాయా! తేరే మేమి చేసిదే సింపిచేసెదరా. మీకది నాయమా మారాజా!

ద్వితీ—(చూచి) ఓరీ! మాకొర యేలినవారిపెలవు దీసికొని యిటు మొగ మయి వచ్చుచున్నాడు. ఇంక నీవు గద్దలకు బలి యవుచువు లే.

స్వామి—(ప్రవేశించి) నూచక! యీజాలరిని విడిచి పెట్టుండి. వీని కీయుంగరము వచ్చినవికము సరిగా నున్నది.

ప్రథ—చిత్తము సామి!

ద్వితీ—వీడు జమునియింటికి వెళ్ళి మళ్ళీ వచ్చినాడు. (పురుషుని కట్టు విప్ప చున్నాడు.)

పురు—(స్వామికునికి మొక్కి) మారాజా! నాజీవనము మీది.

స్వామి—ఓరీ! యీయుంగరమునకు రావలసినవెల నీ కేలినవారు పసదన మిప్పించి నారు గా. (పురుషునికి సా మ్మిచ్చుచున్నాడు.)

పురు—(నమస్కరించిసామ్మ పుచ్చుకొని) నన్ను దయ దలచినారు మారాజా.

నూచ—వీనిని దయ దలచినమాట నిజమే. కొంతనండి దింపి కొమ్ముటేనుగు మూపున పెక్కించినారు గదా!

జాను—(స్వామికునితో) సామీ! యేలినవారి కాయుంగరముమీద మిక్కిలి మక్కువ పుట్టి యుండు నని పసదనము తెలియఁ జేయుచున్నది.

స్వామి—ఓరీ! దానియందుఁ దావినవెలలేనిరతనమువలన పారి కంత మక్కువ పుట్టిన దని నే ననుకొను. ఆయుంగరము నూడం గానే యేలినవారికిఁ గావలసినవారెవ్వరో తలఁపునకు వచ్చినారు. అందుచేతనే యంతగుట్టు గలమారా జయినను దానిని జూచి గడసేపు కంట నీరు పెట్టుకొన్నారు.

నూచ—సామీ! యేలినవారికొలుపు మీకు దొరకినది గదా!

జాను—ఈనేపలనూడుకానికొన మన వేమిరా? (అనూయతోఁ బురుషునిఁ జూచుచున్నాడు.)

పురు—ఇందులో సగము సామ్మ, నాకు మీరు నుట్టఁ దెచ్చినవూలవెలకొసము దీసికొండి బాబులార!

జాను—అట్లయిన మాబాగు!

స్వామి—జాలరన్నా! నీవు నా కిప్పు డనుఁగునేస్త కాండ వయిలివి. మన కి నేస్తము కట్లు ‡ కరిగా జరగ వలెను. అందుకొనము మనము గత్తుండ్లవాని దుకాణము కడకుఁ బోదము పద.

* ఈనేపల...కొనము=పల్లెవానికొఱకు; ‡ కరి=సామీ.

పురు—అట్లే పోదము.

అందఱు—(నిష్క్రమించుచున్నారు.) (ప్రవేశకము.)

[తరువాత నాకాశయానమున సానుమతి యనునప్పురస ప్రవేశించుచున్నది.]

సాను—నాపంతుప్రకార మప్పురస్తీర్థమునందు సాధుజనులన్నానము లగునంత మును ముంటిని గదా! ఇంక నిష్ఠు ధారాజర్ది పుత్రాంతమును బ్రత్యక్షముగాఁ జూచెదను. మేనకనంబంధమును బట్టి శకుంతల నాకుఁ గేవలము శరీరహవంతిది. ఇంటియ కాక తన కూతు నిమిత్తము మేనక కూడ మునుపే నన్ను నియమించి యున్నది గదా? (అంతటఁ జూచి) ఏ మిది? ఉత్సవకాలమందును నిరుత్సవము గాఁ గనఁబడుచున్న దీరాచనగరు! నాను ధ్యానముచే సర్వము నెఱుంగుకొని గలదు గాని సఖురాలియాదరణమును గార వింప పలయును. కానీ. నేను నాతిరస్కరిణీవిద్యచేత నీయుద్ధానపాలికలప్రకృప దాగి యుండి సర్వము నెఱింగెదను. (దిగి నిలిచినది.)

[తరువాతఁ జూతాంకురమును జూచుచుఁ జేటియు జూచివెనుక

వేటొక తెయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

ప్రథమ—క. చూతము వార్షికకోకిల

జాతము, మధుమాసతపనదృశము మధుప

వ్రాతచరణైకభగ్నముఁ

జూతును *ముతుమంగళంబుసాంపున దీనిక.

అ.

ద్వితీయ—సఖీ! పరభృతికా! యెంతిగా నీలో నీవు చూటాడుకొనుచున్నా వది యేమే?

ప్రథమ—మధుకరికా! చూతకలికను జూడఁ గానే పరభృతిక వున్నాదము గలుగును గదా!

ద్వితీయ—(త్వరగా హర్షముతో నమింపి) ఏమీ వసంతముతువు వచ్చినదే?

ప్రథమ—మధుకరికా! నీమదవిద్రమగీతముల కిది నయమును నుమి.

ద్వితీయ—సఖీ! నన్ను బట్టుకో. పాదాగ్రమున నిలిచి కామదేవునిఁ బూజించుటకుఁ జూతాంకురములు గోనెదను.

ప్రథమ—మఱి నీవూజాఫలముతో నాకు నగ మిచ్చెదవా?

ద్వితీయ—నే ననక పోయినను నీ కళ్లే జరుగును. మనకు రేహములు రెండు గాని ప్రాణ మొక్కటియే గదా! (సఖి తన్ను బట్టుకొనఁగాఁ జూతాంకుర ముందు

* ముతుమంగళంబుసాంపునక—సర్వకార్యములకును మంగళాచరణమువలె వసంతమునకుఁ జూతపుష్పముతోభాకర మైమొట్టమొదటఁ దోచునదియనితాత్పర్యము.

జానుచున్నది.) ఓహో! వికసించు యుంజీపను నీమమితిమొగ్గు తోడెవ్వరైనను చూడట చేతఁ బరిమళించుచున్నది. (కళాతపాస్తయు పట్టి)

క. విలా పూసనవలతేఱి

గుఱపున విసరితిని నిన్నుఁ జాతాయరమా!

యలిగినరెమిలును గుఱిగా

పలుగుల పైదింట నుండి మధ్యధికమవై. (చాతాయరము చిమ్మచున్నది)

[తెను జమ్మకొని కంచుకి కోపముతోఁ బ్రకటించి]

కంచు—ఓసియొక తెలుఁగనిదానా! దేవర వసంతోత్సవము మానిపించి యుండఁగా, నీవు మావిమెగ్గమ గోయచున్నావా? పలదు పలదు.

ఇద్దఱు—(జడిసి) అయ్యా! తమిళుము. అనంగలి మాకుఁ బెరియదు.

కంచు—ఏమీ! వసంతమునఁ బూచువృక్షములును వాని నాశ్రయించుపక్షులును దేవరశాసనమును దలఁ చాల్చి యుండఁగా మీరే యానంగలి విన లేదా? చూడండి.

చ. నెరపను మవిమొగ్గు చిరనిగ్గత మయ్యు రజంబు; గాన నాఁ

గురవక మొందియుల గ్రీబువు కోరక పుండక; గంతసంభల

త్వీరములె గండుఁగోయిలు, నన్నెను నీరు; మమందును దొనక

శర మర వాకి, కీతి నువ్వలప్పాడిఁ జేసె నటంచు నెంచెదక. ౪.

సాను—ఇందు సందేహము లేదు. ఈరాత్రి మహాప్రభావవంశముఁడు గదా!

ప్రథమ—అయ్యా! కొన్నార్కక్రిందట రాణిగాఁతోడఁబట్టపు మిత్రావనుఁడు గారు ప్రభువువారిపాదనిన్నిధినుండి మమ్ముల నీయుద్ధానవనపాలనమునకుఁ బంపి యున్నారు. అందుచేత నింతకుఁ బూర్వ మిచ్చిత్రాంతరిము మేము వినియుండ వైతిమి.

కంచు—వీరగాని యిది నిట్లు చేయకుండు.

ఇద్దఱు—అయ్యా! మాకు మిక్కిలి ఖియాపాల మగుచున్నది. విను దగుదు మేని మా కిది యానతిండు. ప్రభువువారు వసంతోత్సవము నేల పల దన్నారు?

సాను—మనుష్యు లన్నివక్షియులుగదా! ఇందుల కేదో గొప్పకారణముండును.

కంచు—జగ మెఱిగిననంగలి యిది చెప్పక పో నేల? ఇంకాగారు శకుంతలను నిరాకరించుటవలన గలిగినలోకాపవాదము మీ చెవిని బడియుండ లేదా?

గ్రీబువు=పరిపాకము; కోరక పుండకన్=కోరకాపహ్లాదము; దొనక=ముఠె= గళమునఁ దొనువడు నెలఁగు గలవి; నీరు=శీతకాలము; దొన=అమ్ములపాది.

ఇద్దఱు—అంశువీయకదర్శనపర్యంతము స్యాటకముఖమున విని యున్నాము.
 కందు—అ ట్లయిన నీకఁ జెప్పవలసినది కొంచెమే. అ ట్లాయంగఁగఁగము చూడఁ
 గానే, శకుంతలాసతిని రహస్యమునందు సత్యముగా మునుపు పెండ్లి యాడితి ననియుఁ
 దరువాతఁ బరాకున నట్టులు నిరాకరించితి ననియు, దేవరకు జ్ఞప్తి వచ్చినందున నప్పటి
 మండియుఁ బ్రభువుచారు సత్పాత్రాపవశుచున్నారు. ఆయన—

చ. వలవఁడు రమ్యముక్ ; బ్రకృతివర్గముకొల్ప గొనండు నిచ్చ మున్
 బలె; బారలాడు చిట్టు నటుఁ బాన్పునఁ బుచ్చు వినిద్రుఁడౌచు రా
 క్తులు; తగుపల్కు పల్కి యవరోధములకు మొగమెట్ట, †గోత్రసం
 స్థలనము నొందుచున్ దడవు గానఁబడున్ విడియంపునివ్వెఱు. X.
 సాను—సంతోషము సంతోషము!

కందు—అందుచేత మనసు బాగుగ సుండక యుత్సవము నిలుపు చేయించినారు.
 ఇద్దఱు—సరిగా నున్నది.

[తెరలో]

దేవా! విజయంచేయుము విజయంచేయుము.

కందు—(చెవి యొగ్గి) ఓహో! ప్రభువా రిటే వచ్చుచున్నారు. మీరు మీపని
 మీఁద నుండుడు.

ఇద్దఱు—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

[తరువాతఁ బశ్చాత్తాపపద్యశవేషఁ డయి రాజాను, విదూషకుఁడును
 బ్రహ్మాతీయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

విదూ—దేవా! విజయంచేయుము. విజయంచేయుము.

కందు—(రాజాను జూచి) ఓహో! కొన్నియారాములు సర్వావస్థలయందును
 మందరములే గదా! దేవర యావిధముగా నాత్మసక్యమును బూని యున్నను బ్రియదర్శ
 నుఁడె యగుచున్నాఁడు.

చ. ఎడమప్రశోన్ఢమం దొకపయిండికఁడెంబు ధరించి, యొక్క డౌ
 తొడవు లెడల్పి, కావిజగి తూలఁగ నూర్పుల మోవి, జింతఁ గూ
 ర్పుడుగుట నేత్రముల్ బడల, స్వోర్జితలేఖఁ దిలందు చిక్కియున్
 తెడఁ గగు కాగన్మువ్వు మయి వెల్లమహామణిరాజుమం బలె. ౬.

* అవరోధములకు = అంతఃపులస్త్రములు; † గోత్రసంస్థలనము = ఒక కురికి మఱియొక
 కురికినింపుట—మనసున నున్న శకుంతలపేరు పరాకున నుచ్చరించుట యవశ్యము.

సాను—(రాజును జూచి) మేల! తను నీయన నిరాకరించి యవమానపడినను శకుంతల యాయననిమిత్తము వేసరుచుండుట యుక్తమే.

రాజు—(పరధ్యానమున ముందుగా నడిచి)

లే. గీ. ముగ్ధసారంగనయన నామద్దుగుమ్మ
నెరయ నపు డంత దెలిసిన నిద్ర మాన
కకట! యనుతాపదుఃఖంబు ననుభవించు
మేలుకొన్నది యిపుడు నామెదకమననం.

౬.

సాను—పాపము! శకుంతలయదృష్టము నీకొలదిదే.

విదూ—(చేయడ్డము పెట్టుకొని) ఈతనికి శకుంతలావ్యాధి మరల సంకురించి నదే! అది యేలాగునఁ గుదురునో నాకుఁ దెలియ కున్నది.*

కంచు—దేవా! జయము. మహాప్రభా! ప్రమదవనప్రదేశములను బరికిరించి వచ్చితిని. అంతరివిసోదనస్థానముల నేలినవారు యథేచ్ఛముగా విహరింప వచ్చును.

రాజు—నేత్రపతీ! మేమిదినము ప్రా డైక్కి నిద్ర లేచుటచేత ధర్మాసనము నధిష్ఠింపఁ జాలము. తాను విచారించినపొరకార్యమును బ్రతికాయందు వ్రాసి పంజె ఫలయు నని మామాటగా నమాత్యశిశునునితోఁ జెప్పుము.

వ్రతీ—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నది.)

రాజు—వారాయనా! నీవును నీపని నుండుము.

కంచు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాడు.)

విదూ—మిత్రుఁడా! నీ విషయ దీక్ష నంబున లే కుండఁ జేసితివి. ఇంకఁ జల్ల నయి తాపము నడఁగింపఁ జాలినయారముజీయప్రమదవనప్రదేశమున హాయిగాఁ గ్రీడింపఁ గలవు.

*“నాబుద్ధి కేవలము మంత్రిముద్వంత్రిది” ఇత్యాదివిదూషణోక్తిని మనమింకముందు చదువఁ బోవుచున్నాము. దానివలన దుష్కంఠునకు శకుంతలానురాగము లే దని విదూషకుఁడు నన్నియున్నట్లు తోఁపఁగలదు. మఱియు “ఆమెను నేను నిరాకరించినప్పుడు నీవు (విదూషకుఁడు) నాయొద్దను లేపు” ఇత్యాదివక్యముగ రాజవాక్యమువలన, శకుంతలను రాజు నిరాకరించినపంగతి కూడ విదూషకునికిఁ దెలియనట్లులున్నప్పుడుపడఁగలదు. ఇట్టిస్థితిలో శకుంతలానామోచ్చారణ మయిన లేని “ముగ్ధసారంగనయనేత్యాది” శ్రవ్యతరాజవాక్యము శకుంతలను గూర్చి యని రలంచి “ఈతనికి శకుంతలావ్యాధి మరల సంకురించినదే” యని విదూషకుఁ డనుట యెట్లు పొసఁగునో యోచింపవలయును.

రాజు—(నిట్టూర్పు పుచ్చి) నయస్యా! యాపదలు నందు చూచి పచ్చ నను మాట యసత్యము గాదు నుని. చూడు.

తే. శీ. మునిశుభాప్రణయ స్ఫులిఁ బొనుఁగుపలుచు
తమము విడిచెను నాదుఁడెలమము నలుఁడ!
నెఱుఁగులను గాఁడ నేయలగఁ జెఱుపింట్లఁ
జాలెశరమును నుధించె నూచళరుఁడు.

2.

విమా—మఱి యుండు. నే నీదుడ్డుఁగట్టితో మ న్నభాణము నూడఁ గొట్టెదను.
(కట్ట యెత్తి చూశాంశరమును రాలఁ గొట్టఁ జూచుచున్నాఁడు.)

రాజు—(చిలువపుతో) నీబ్రహ్మతేజస్సు కనఁబడినది. సరే గాని మిత్రుఁడా! నాక్రియురాలి నిండుకంత యనుకరించు మనుష్యునిఁగలచేత నాచుఁడ్కి వేడగ్గఁ జేయఁ గోరుచున్నాను. నే నెక్కడఁ గూరుచుండును ?

విమా—నయస్యా! “మేము మాధవీనుటపమునఁ బ్రాద్దుపుచ్చుచుండెదము. స్వహస్తముతోఁడను బూజ్యురాలగుశకుంతలప్రతికృతిని మేము వ్రాసి యుంచినచిత్ర ఫలకము నక్కడకుఁ దీసికొని ర” యని యానన్నపరిచారిక యగుచతురికకు నీ వాన తిచ్చిరిని గదా!

రాజు—చెలికాఁడా! వచ్చిదయనినోడస్థాన మనఁగా నట్టిదే నుమా! అక్కడనే కూర్చును చూపుము.

విమా—ఇదిగో! నిటు పడుచున్న!

ఇద్దఱు—(వదుచుచున్నాఁటి.)

సాను—(వారిని వెంటచేంచుచున్నది.)

విమా—మిత్రుఁడా! మణిలిఖితఫలకసనాథ మయినమాధవీలతామం శు మిదిగోఁ గీలుష్పాద్యుపహారములచేతను మనోహర మయి నిశ్చయముగా మనకొఱకు స్వాగతము పుట్టెను వేది యున్నట్టి లోచుచున్నది. ఇందుఁ బ్రవేశించి కూరుచుండుము.

ఇద్దఱు—(ప్రవేశించి కూరుచున్నారు.)

సాను—ఇప్పుడు నే నీతీఁగదగ్గఱనుండి ప్రియసఖి ధీప్రతికృతి నాలోకించెదను. తరువాత బహువిధ మయినభర్తయనురాగ మామెకు నివేదించెదను. (తీఁగదగ్గఱ నిలుచున్నది.)

*పొనుఁగుపలుచు=నశింపఁజేయు; నెఱుఁగులను=శీపస్థానములను గీపుష్ప... చేతను=పూలు మొదలగుకానుకలచేత; ధీప్రతికృతి=చిత్రము.

రాజా—మిత్రుడా! నా కప్పు డంకయు జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది. శకుంతలా ప్రభువువృత్తాంతము నీతోడఁ గూడఁ జెప్పి యుంటిని గదా! ఆమెను నేను నిరాకరించి నప్పుడు నీవు నాయుద్దమ లేవు గాని యిదికుఁ బూర్వ మయిన నయ్యయియుచ్చటలయం దామెకే నెన్నఁడు నెత్త ముతివే. నావలె నీవును బరాకుపడిరివా యేమి?

విదూ—నేను బరాకుపడ లేదు గాని, నీవు సర్వము నాలోఁ జెప్పి చిట్టచివర నది నవ్వుటాలమాట గాని నిజముగా జరిగినది గానట్లు లేల్పి వేసితివి. నాబుద్ధి కేవలము మంటిముద్రవంటిది గనుక నే నది యట్లే యనుకొంటిని—ఇంకకుఁ గావలసినది కాక మానదు గదా!

సాను—అది యట్టిదే.

రాజా—(ధ్యానించి) మిత్రుడా! నన్నుఁ గాపాడుము.

విదూ—అయ్యో! యేమిది? నీయం దిటువంటిది కాక దగదు గదా! సత్పురుషు లేప్పుడును శిశువునకు లోఁకువ గారు. ఎయిస్సా! గొప్పగాలి గొట్టినను గొండ లూఁగు లాదవు గదా!

రాజా—మిత్రుడా! నేను నిష్కారము దన్ను నిరాకరించితి నని దుఃఖపర మగురా లయినద్రేయురాలియనన్ యిప్పుడు దిలభిశిలమ రాఁగా, నీకవితమును గాపాడు కొనునుపాయ మేదియు నాకుఁ దోప వున్నది. అయ్యో!

ఉ. నేను నిరాకరింప నిట, నెవ్వగలోఁ దనవారితోడఁ బో

బో, నటు నిల్చుమందు గురుఁ బోలినశిష్యుఁడు దన్నదల్పఁ బ

ద్దానన క్రూరు న న్నరల నశ్రుకణావిలద్యుష్టిఁ బాచె; నా

• దీనపుత్రాపు కట్ట! † విషదిగ్ధశరంబులు లేపు నాహృదికే. ౨.

సాను—అవురా! స్వకార్యపరత్వ మన నిట్టిదియే గదా! ఈయనసంతాపమునకు నేను సంతోషపడుదున్నాను.

విదూ—ఓహూ! నా కొక యూహ తోచుచున్నది. ఎవ్వఁడని యాకాశ సంఘారి యొకఁ డామె నెత్తుకొని పోయె నేమో!

రాజా—శ్రీ పతిదేవత నామెను బరుఁ దెచ్చఁ డంటఁ గలఁడు? మీసభికి మేనక గదా కన్నతల్లియని వింటిని. తత్సహచారిణి నామెను గొని పోయి యందు రని నా సునన్యునకుఁ దోచుచున్నది.

* ద్వితీయాంకమునందలిచిట్టచివరపద్యములోనివిషయమును స్మరించి యిట్లు చెప్పి యుండును. † విషదిగ్ధశరంబు—విషము పూసిన బాణము. శ్రీపతిదేవత=ఽనిమిటి దేవుఁడుగాఁ గలది—పతిదేవత.

సాను—మఱపునకుఁ గాని తెలివికి శాశ్వత్యపడఁ దగినది గాదు.

విమా—అట్లయినఁ గొన్నార్పణలో నామెనమాగమము నీకుఁ దప్పక కలుగును.

రాజు—అది యెట్లు?

విమా—భర్తృవియోగముచేతను బరితఃపితృతమకూఁతును దల్లిదండ్రులు చిర కాలము చూచి భరింప లేకు గదా!

రాజు—మిత్రుఁడా!

తే. గీ. స్వప్నమో, మాయయో, మతిభ్రమమో, తాప

దల్పఫల మైనపుణ్యదమాప్తియో, య

తీతమయ్యె; నదికిటఁ దిరుగ రాదు;

పాటుఁ గోర్పులు దరి లేనియేలు లగుచు.

విమా—అట్లు గాదు. వయస్యా! యవశ్యముఁ గావలసినయర్థ సమాగమ మత్కృతి తముగా సంఘటిల్లును. అందుల కీయుంగరమే తార్కాణము.

రాజు—(ఉంగరముఁ జూచి) ఆయ్యో! యటువంటి దుర్లభస్థానమునుండి జాతీ పోయినది. ఇది శోచనీయము గదా!

తే. గీ. అంగుళీయము! నీపుణ్య * మస్తదీయ

మట్టు లస దని ఫలమును గట్టి తలఁతు;

నరుణనఖనందరము లైనయామెవ్రేళ్ళఁ

బట్టఁ గలిగియు నీ వయో! భ్రష్టమైతి.

గం.

సాను—ఇది వేటొకరిచేతిలోఁ బడి యున్న నిజముగా శోచనీయమే యగును.

విమా—ఓయీ! యీనామముద్రకకు నీ వేసందర్శమున నామెహస్తవ్యవర్గము గలిగించితివి?

సాను—నాకుఁ గూడ నిది యడుగ వలయు ననియే కుతూహలము.

రాజు—అలకింపుము. అప్పుడు నగరమునకు మరలఁ బ్రయాణ మగుచున్న నన్నుఁ జూచి, ప్రియురాలు కన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచు “నెంతకాలమున శార్వభృత్రులు దహి పొందు నాకుఁ దిరుగ ననుగ్రహింతురో” యని వదించినది.

విమా—తరువాత?

రాజు—అప్పుడు నే నీనామముద్రక నామెవ్రేలికిఁ బెట్టి యిట్లు వలికితిని.

* అస్త...దని—నాపుణ్యమువలెనే యల్ప మని.

తే. ౧. దినదినము నొక్కటాకటిగా దీనిమీది

చాచుచాచుచుండు నెన్నొక్క నెండు

వన్నిచాక్కకుఁ బుత్తు నీనన్నిధికిని

నిన్ను చాచుంతిపురముఁ బొందించుచును.

౧౧.

అని పలికినపలుకు గూడ చాచుఁబడ ను ముఱపుచేత నేను జరుగ నయితిని.

పాను—ఈగడువు మంచిదే గాని, విధి యిందులకుఁ బ్రతికూలుఁ డయ్యెను.

విమా—మఱి యది జాలరివాఁడు తఱిగినయెట్టువీనుకడుపులోని కట్టు వచ్చెను?

రాజా—శచీశ్రీధరునకుఁ బ్రేమకుఁ మండఁగా మీసభివ్రేలినుండి యూడి యిది గంగా ప్రవాహమునఁ బడి పోయినది.

విమా—సరి సరి.

పాను—అందునఁ గదా పాను మధర్మభీరున కీరాజున కిహంకలయెడ వివాహ విషయమున వనమానము దట్టినది. అయిన నింతటియమరాగమున నానవా లెందులో?

రాజా—నే నిప్పు దీయుంగరము నుపాలంభించెదను.

విమా—(తనలో) ఈతఁడు పిచ్చిచారిని బడుచున్నాఁడు. (నవ్వుచుఁ బ్రకాశముగా) నేను గుఱ్ఱుండ నయి యుండఁగా నీవు కుటిలముగా నేల యుంటి పని యీదండ కాన్యమును నే నుపాలంభించెదను.

రాజా—చ. మృదులమనోహరంబు లగువేళులు గల్గినగల్గిరాస్తముకొ

వదలి, యెటుల గభీర మగుచారి మునిగితి పంగులయమా?

అయినను—

ఇది జడపట్టు చొటను గ్రహింపఁగనేరదుతో నుంబు; హా!

వృందయము జూయి చేసికొని, యేఁద్రయ శేల నిరాకరించితక? ౧౨.

విమా—ఓహయ్యా! యీయాఁడట! నేనే యెర నయ్యెదను.

* దినదినమిక్కాది యగుగడువు శకుంతలకుం గాలక్షేపార్థ వని తోఁచెడు:

౧ దీనిమూలము మాతృకాంతరమున నున్నది. †“అః అహంభులు బుధుక్షయా

భారతవ్యోమ్నీ” యని ఛాయ. “అః ఇతి పీడాయాం నిహారః (పాపీత్యటికా) బుధుక్షయా శకుంతలాం ప్రతి రిరంసయా రాజ్ఞ ఇతి శేషః. అహంభులు అహమేవ భాది తవ్యః భోక్తవ్యః. శకుంతలా దుర్లభా; నికటేవ్యః కోకినవిద్యతే; శకుంతలాధియా మామేవగ్రహివ్యతిరి పలాయనఁకా వ్యభ్యతే.” యని వ్యాఖ్య. రాజాగఁ గల శకుంతలాధోగచ్ఛాప మయిన యీయాఁకరి, శకుంతల దుర్లభురాలు గనక ను, దక్షిణ తొడు లెవ్వరు లేకు గనుకను, శకుంతల యనుతలంపున నన్నీ పట్టకొట్టుకొను నేమో యని పాపిహాసః జూచుచున్నాఁ డనుకథంగృహిండుఁ తోచుచున్నది.

రాజా—హా! ప్రియురాలా! నిన్ను నకారణముగాఁ బరిత్యజించినందులకయి యనుతాపతప్తహృదయుఁ డగునీజనుని బునర్దర్శనమున నీ వస్తుగ్రహింపవలెఁ జూచి.

చతురిక—(తెర చిమ్ముకొని వచ్చి) చిత్రగతురాలు డేవి యిదిగో! (చిత్రఫలకమును జూపుచున్నది.)

విదూ—వయస్యా! మేలుమేలు! భావములపొందిక మధురాకృతిం బట్టి యెంత దర్శనీయుముగా నున్నది! ఇందలినిమోన్నతప్రదేశములయందు నాచూపు దొట్టిల్లు మున్నట్లే యున్నది!

సాను—ఓహో! ఏమీ! యీరాజాతూలికానైపుణ్యము! క్రియసఖి నాడుకన్నుల యెదుట నున్న దనుకొనుచున్నాను.

రాజా—క. చిత్రపునఁ బొంకముగా

వాత్సనివోఁ దిన్నచేయ నగుఁ గద డనికా;

చిత్రలిపావణ్యము కిం

చిత్రే యేర్పడియె శభచే, నటు లెనన్.

౧౩.

సాను—పచ్చారామచే నధిక మయినన్నీరాయనకును, గర్వరాహిత్యమునకును నీమాట దగియే యున్నది.

విదూ—వయస్యా! యిచ్చట మువ్వ రమ్మలు గవలడుచున్నారు. ఏ రందఱు నందగలైలే. ఇందుఁ బూజ్యరాలా శకుంతల యెవరు?

సాను—ఇందు సభిరూపము తెలిసికో తేకపోయెనే. తంతనిచూపు నిరర్థకమే.

రాజా—అయినను నీ కప రని తోచుచున్నది?

విదూ—నే నామెను బ్రత్యక్షముగాఁ జూచి యుంక లేదునాని, యిదిగో! ముడి ఏడి చెదరి క్రొవ్వియులు జాటుచున్న పెన్నెలులొసలతోడను, కెమ్మటబొట్టులచు రించిన నెమ్మెగముతోడను, పోయగముగాఁ జూచినచేతులతోడను గనుపట్టుచు, నీర్లు పోయుటచేత నిగనిగ లాడుచున్నక్రింజివుళ్ళ రంజిలైదుమాచిహూనిక్రేవను గొంచెము బడలినకానివలె బ్రాహ్మణుడి యున్నయీమె శకుంతల యనియుఁ, దక్కినయిద్దఱు నామెచెలికలై లనియు చూపించెదను.

*దిద్ది తిన్నపలుచుకొనుటకు నవకాశము గలచిత్రపునందును శకుంతలసౌందర్యము పూర్ణముగా వ్రాయుటకు రాక, కొంచెమే వచ్చిన దనట. శకుంతలను జూచు నాసచ్చేత రా జట్లనుకొనుచున్నాఁడని యామెయొక మందుతో సభిగానే యున్నదని సానుమతిపాత్యము లేబులుచున్నది.

రాజు—నీవు నిపుణుడవోయి. ఇచ్చట నా సాత్విక భావవిహ్వలములున్నవినుమా.

తే. గీ. సోకక జమరించునానెట్లు చూడు మిచటఁ,

గానబడియెడు గ్రీముటక తేకలకుఁ బొంత;

నదిగో! జెక్కిట రాలె నాయశ్రుకణము,

ఛీవర్ణ ములుకుట నూహింప వచ్చు నదియు.

౧౪.

చతురికా! నే నీవినోదస్థానము నగ మే వ్రాసితిని. నీవు పోయి రంగులను దీసికొనిరా.

చతు—అయ్యా! మాశవా! చిత్రఫలముఁ బట్టుకో. రంగులబడిను దీసికొని వచ్చెదను.

రాజు—నేనే దీనిని బట్టుకొనియెదను. (అట్లు చేయుచున్నాడు.)

చతు—(నిష్క్రమించుచున్నది.)

రాజు—చ. మొదలను వచ్చి నాకి నులముందట నిల్చినప్రాణవల్లభా

వవలి, యిటువో పటంబునను వ్రాసెనమాపు బహుకరింతు నే;

సవమలవారిపూర మగుచాలును దారిని దాటి వచ్చి, పె

ట్లాదచెడువప్పి దీర్చుతలఁ పొందితి మిత్రమ! యెందుమావులన్. ౧౫.

విదూ—(తనలో) సత్యమాగా నీతఁడు నది నతిక్రమించి మృగత్వస్థుడే దగిలి నాడు. (ప్రకాశముగా) పయస్యా! నీ వింక నిందు వ్రాయ వలసిన నేమి?

సాను—నాసఖి! నేయేప్రశ్నము చూచార మగునో దాని నెల్లను వ్రాయఁ గోరుచున్నాడు గా వలయు.

రాజు—అలకింపుము.

చ. పులిసములందు హంసయుగములో గలమాలిని, దానియొర శీలం

క రెలయుమందుగోండయనఘ సుతపాదములతో లిఖింప నా;

మలకు రచ్చింపఁ గోవులను వల్కము లాటెడుప్రమానిక్రింద, దా

పలికను బింకకొమ్మకొనపై జల వోవగె రాయులేడినిక.

౧౬.

విదూ—అట్లయినచో నీచి త్తదఫలక న, నీచుగ డ్డములు వ్రేలాడుజడదారుల మూలతోఁ గూడ నితఁడు నిశ్చయముగా నింపఁగలవాఁడే.

రాజు—మిత్రుడా! యింకొకటి. శకుంతలములరకారము నెట్ల వ్రాయఁదలంచి నది మఱచిపోయితిని.

గ్రీముటక=దారు; ఛీవర్ణము=రంగు. *చాలు=పొంత; †జిడక=రెలు=రేళ్లుగలవ. ‡పాదములపూరము=పూర్వము. §చతురిక=చతురికము. ||జల=చురద.

విమా—అది యేది!

సాను—వసవాసమునకు సాకుమార్తమునకుఁ దగినట్టి దేదో యదియే గాఁగలదు.

రాజు—ఆ. వె. చెవిని వొడిమఁ జెరివి, చెక్కిలిదాఁగను

వ్రేల క్షేపకరువులు కిరివ మునుపు;

సదమలేందుకిరణమృదులమృదాళనూ

త్రముఁ గుచాంతరమున వ్రాయ సఖుఁడ!

౧౭.

విమా—మయస్యా! యే మిది! ఈ పె చెంగలువశకువంటితనకెంగలితో మొగము మా లగ్నం దెప్పు గదిరిన ట్లున్నది. (సావధానముగా నిరూపించి) ఆ! తోత్తుకొడుకు పూఁచేనియవొంగ, యీటకు పైదపాలముఁడు పూజ్యరాలిమోముమీఁదికగురుదున్నాఁడు.

రాజు—మిత్రుఁడా! యాదోనికానిని వారింపుము.

విమా—అవినీతులను దండించువాఁడవు గావున, నీవే నీనిని వారింప నమద్ధఁడవు.

రాజు—ఓపూఁదీఁగలయునుఁగువిందా! నీ విక్కడఁ బరిపతనభేద మేల యను భవించెదవు? ఇదిగో!

క. పూవున వ్రాలి మధువసతి

తాపక మగురాక వేయఁ చాకృత్యమునకొ.

ద్రావదు నీతోఁ గా కది

పూవుంజేయును దప్పి వొడమిన దయ్యుక.

౧౮.

సాను—ఇప్పుడు దీని నెంత మర్యాదగా నివారించెను!

విమా—ఎడఁ బట్టి గొరితినను జూయఁబట్టి వ్రేలాడునది గదా యీమధువసతి!

రాజు—ఓరీ! నీవు నాకాపనమున నిలువకున్నావుదా! మఱి యిది విను.

ఉ. స్రుక్కనిలేతమాచివిగుయం బరె నాగును గొల్పుచానిఁ, రె

పెక్కురదోల్పివంబుకతి నే సదయంబుగఁ గ్రోలుచాని, నా

చక్కతకాపుబియినిభవారతరాధరముకొ స్పృశించిరే

చక్కటఁ జేటి! నీకుఁ గమలోదరమందు విధింతు బంధముకొ. ౧౯

విమా—ఇంతటివంజదంజనమునకు నిది మేల భయమునక వలయును! (చక్కని నవ్వి తనలో) ఇప్పు డిదికిఁ దిప్పియొత్తినది. పూజనింపర్కమున నేను నట్టివాఁడనీ

† అక్షరములుఁ గేసరములు; కిరిమనునది పుష్పములవృక్షము. సాను... మధువసతికొ—కమలనివాసము ఈ పైద కమలమునకు ప్రాయమునకు కిరిమిమధువసతికమలమునకు మర నివాసము కదలరాదుగా నుండు నని భావము.

యయితిని. (ప్రకాశముగా) కయస్యా! యది చిత్తవృత్తా! కా!

రాజా—ఏమి?

సాను—ఇంతవఱకు నేనును బరహర్షము నెఱుంగక యుంటిని. తాను ప్రాసన
చానిని శకుంతలనుగా నే యెంచుకొనుచున్న యిరినిమాట చెప్ప వలసిన జేమి?†

రాజా—మిత్రుఁడా! నీవు దోషైకదృష్టి నయి యేమిపని చేసితివి!

తే. గీ. నందరిఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూచునభిముఁ దన్త

యాత్మతః శిగాంచుండ నే ననుఁగనభుఁడ!

జ్ఞప్తి గలిగించి నా కయో! క్రిష్ణుఁడగఁ

జిత్తవృత్తాపుగాఁ గారఁ జేసి తీవు. (కన్నీరు విడుచుచున్నాఁడు.)

సాను—పూర్వాపరవిరోధి యీవిరహమార్గ మపూర్వము X చాట్!

రాజా—కయస్యా! విరామము లేనియీదుఃఖము నే నెట్లు లనుభవించును?

క. కలలో నామెనమాగమ

మలపడు నన జాగరమున నది వృథ యయ్యెక్క;

గలుగంగ నీడు దర్శన

ఫలమును జిత్రమున నేని రాక్షము నకటా!

—౧౦.

సాను—నయస్యా! శకుంతలకుఁ గలిగించినవిరాకరణదుఃఖమును నీవు కర్మభా
తాడిచివేసితివి.

చతు—(ప్రవేశించి) దేవా! జయము జయము.† నేను శంకులబరణిని బుచ్చు
కొని యిటు వచ్చు యంటిని.

రాజా—అవ్వు జేమి జరిగినది?

† తాను... జేమి—“కంఠున ర్మభానిభిరానభా శ్శేషం” అని మూలము. “చిభి
తాం శకుంతలా మనత్క్రమ్మానభవత్యతగ దృతిధ్యాయతీతి యథానిభిరానభానీ” అని
రాజ్యశ్లో. “కాంచుచుండ=పొందుచుండ. పూర్వాపరవిరోధి=పూర్వవర్తనమున కవర
తర్తనము విరోధిగాఁ గలది—ఇది విరహమార్గమునకువిశేషము. పూర్వా... గతా
—మొదటి శకుంతల నడఁచాయ నెనీ వచ్చినందులకుఁ బలికేరింది! బ్రదు నామె తన
కడకు వచ్చినప్పు డేమి నెఱుంగ నని విరాకరణ, మరల నాకెంతోమిక్కిలై దుఃఖము
యన్నాఁడు గనుక నిట్టివిరహమార్గము పూర్వము కని వినిపిది గాదని తాత్పర్యము.

... ఇటుపూర్వకాంతరమున కిన్ని వాక్యము చెప్పున మన్నది నాని యిది యంతర
కలకంఠములుగాఁ గనఁబడలేదు.

చతు—వారిలోఁ దరలికతోడ నున్న వసుమతీదేవిగారు, దీని శార్యపుత్రునికి నేనే యిచ్చెద నని బలాత్కారముగా నాచేతలోనుండి బరచిని లాగికొన్నారు.

విమా—నీయదృష్టము మంచిది. నిన్ను విడిచిపెట్టినారు.

చతు—అప్పుడు చెట్టుకొమ్మను దగులకొన్న దేవిగారిపయిఁటకొంగును దరలిక వదలించు చుండఁగా నే నానందునఁ దస్పించుకొని బయలుఁ బడితిని.

రాజు—మిత్రుడా! దేవి చేరువకు వచ్చినది. ఈమె నామన్ననచేతను మిగుల గర్వితురాలు. నీ వీప్రతికృతిని గాపాడ వలయును.

విమా—నన్నని పలుకుము. (చిత్రఫలకము పట్టుకొని లేచి) నీ వంతఃపురకల శాయనుండివిముక్తుఁడ వయితివేని, నన్నుఁ గేక వేయుము. నేనుబోయి యేమిప్రతిచ్ఛంద ప్రాసాదమున నుండెనను. (తొందరగా నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

సాను—అన్యసంక్రాంతవృద్ధయుఁ డయ్యును బ్రథమగౌరవమును గనఁబఱచుచున్నాఁడు. ఈతనిపేరు హను కిథిలము కానిది.

ప్రతిహరి—(సత్రహస్థ యులు ప్రవేశించి) దేవా! జయము జయము!

రాజు—వేత్రవతి! నీవు దాతిలోఁ బడి గనఁబడ లేదు గదా?

ప్రతి—అప్పు గారు గనఁబడినారుగాని నాచేతఁ బ్రతికఁ జూచివరలిపోయినారు.

రాజు—కార్యక్షణాలు గావునఁ బని చెఱుపు కానీయదు.

ప్రతి—“దేవా! నేటిదినము ధనరాజుని లెక్కించుమని యొక్కన యయినందునఁ దారన్యవహార మొక్కటిమాత్రమే విచారణము జరిగినది. అది యిప్పు డిందు ప్రాసీ యండితిని. దేవర చిత్రగింతువృక్షాక్ష” యని మంత్రిగారు మనవు వేయుచున్నారు.

రాజు—ఏదీ? పత్రిక నిటు చూపుము.

ప్రతి—(చూపుచున్నది.)

రాజు—(చదివికొని) అయ్యో! సముద్రవ్యాపారము చేయునట్టిధనశ్రీకుండను నేవోర్చియొక మునిగి చనిపోయినాఁడట. పాపము! వానికి సంభానము లేనందున వానిధనసంచయము దివాణమునకుఁ జెందవలయునని యమాత్యుఁడవాని యొప్పున్నాఁడు. ఈ! సంతతి! లేదు యెంతకన్యము! వేత్రవతి! మహాధనుఁడు గనుక నతనికి బహుభార్యలుండవచ్చును. ఈసంకతి విచారింప వలయును.

ప్రతి—దేవా! యిప్పు డతనిభార్యలలో సాకేతశ్రేష్ఠియై యున్నవను బుంసవనము జరిగిన దని వినితి.

శ్రీ“చిత్రఫలకమునకు నేల” మన్నన తపోడు మని పలుకుచున్నట్లు.

రాజా—అటు లయిన గర్భస్థశకువు. పితృ మయినధనమునకుఁ దగియుండును.
నీవు పోయి యిది యమాత్యునకుఁ జెప్పము.

ప్రతి—చిత్తము దేవా! (వెళ్ళుచున్నది.)

రాజా—ఇటురా.

ప్రతి—వచ్చితిని దేవా!

రాజా—సంతతి కలదు లే దనుమాట యేటికి?

క. నేయము గలబండుగులం

దేయేజనుతోడఁ బ్రజల కడఁబాటగు, నా

యాయిజనుఁడు దువ్యంతుం

దేయఘమునఁ దక్కవారి కిది చాట పలెన్.

౨౨.

ప్రతి—ఇట్లు చాటింపఁ దగినదే. (నిష్క్రమించి మరలఁ బ్రవేశించి) ఆదనఁ
గురిసినవానకుఁ బోలే దేవరహూనకు నమాత్యుఁ డానందించెను.

రాజా—(నిష్టార్థపుచ్చి) ఆహా! సంతతి లేకపోవుటచేత నిరాధారము లయిన
వంశములసంపదలు మూలపురుషునియవసానమున నిట్లే పరునిపా లగును. నాయనంతర
మందుఁ బురుషుల సంపదలకును గతి యిట్టిదే గదా!

ప్రతి—అమంగళము తొలఁగెను గాక!

రాజా—ఇనీ! నీరి రా మోక్షా లొడ్డినాఁడను.

సాను—నిశ్చయముగా నితఁడు నభిని-తునకున నుండుకొని తన్ను నిందించుకొను
చున్నాఁడు.

రాజా—లే. గీ. గర్భమున నేనె చొచ్చియుం గాన కకట!

తలఁగితిఁ గులప్రతిష్ఠను ధర్తపల్ని,

నదన విత్తనములు చల్లి యధికమైన

భలము నీయంగ నున్న యుర్వరకు బోరె.

౨౩.

సాను— నీసంతతి యవిచ్చిన్నము గాఁగలదు.

అనుమునఁ దక్కన్ = పాపమునఁ దప్ప;—దువ్యకుఁడు తనప్రజలలోఁ దండ్రిలేని
వారికిఁ దండ్రియై, దల్లి లేనివారికిఁ దల్లి యు, నిట్లు స్వబంధువులు తానే యగును కాని
దేవబంధువుగా నున్నఁ రాపము వచ్చునో యాబంధువు మాత్రము తాను గాఁ డనఁగా
భర్త లేనిదానికి భర్తగాఁ డని తాత్పర్యము.

చతు—(జవాంతికయుగా) ఈసార్థ జాననివృత్తాంతమున దేవరమనను చెడినది.
ఈయన నూటసింపుటకు మేఘప్రతిస్పందమునండి యార్యమౌఢ్యవృద్ధిఁ దీసికొని రా.

(పతి—రాగుగాఁ జెప్పితివి. (నిమ్మ)మించుచున్నది.)

రాజా—అయ్యో! దుష్టంతునిశిర్యదేవతలు సంశయమునఁ బడినాడు.

“ఉ. వీనికిఁ బిట్టుటకొనిగమవిధ్యుదిరంబుగ వంగసంబునం,
దాసు నివాసములో మఱి యొనర్చును మా కనిఁ దమ మర్పితర,
మామఁడు లేనివారిద్రుచుచక్కలఁ గొన్నిట ధారబాఘ్యులై,
యానుదు రంపశేష మగునంబువు నక్కట! నిక్క మింతయుకొ. ౨౪.

(మూర్ఖులుచున్నాఁడు.)

చతు—(తోటిల్లముఁ బట్టుకొని) దేవా! యూరదిల్లుఁ దూరదిల్లుఁడు.

సాను—అయ్యో! సాపము! దీపము గలిగియు నని తెరవఁబఱున నన్నదోషము
చేర నీరఁడు చీకటి నమధ్యమందు చున్నాఁడు. నే నిప్పుడే యూరవిని ముఖమనిఁ
గానించెదను. అట్లు గాదు. శకుంతల నూటసింపుచు మహాప్రదానని, ముఖార్థజ్ఞ భాగ
పల్కువృత్తుల యుపదేవతలే నీధర్మ నిన్నుచిరకాలమున ధర్మతత్త్వనిగా నాదరించునట్లు
చేయఁగల రని మా సంతో నానతిచ్చుచుండఁగా విని యున్నదానను. కాబట్టి యంత
దనుకఁ బ్రతీక్షించుటే ఛాదిపను. ఈజరిగినవృత్తాంతమునఁ బ్రయశుభి నూటించెదను.
(ఆకానముం కలిగి నిమ్మ)మించుచున్నది.)

* ౧౧. అస్తాత్మరం బర యథా క్రుతిశుభ్యతాని

కో నా కరత నివహాని కలవ్య తీతి,

నూనం ప్రమూరినిః లేన మయా ప్రశిక్తం

ధౌతాశ్రుశేష ముదకం కిరః కిలంతి.

అని మూలము. ధౌతాశ్రుశేషమ్, “ధౌత మశ్రు యేవ తత్తథోక్తం తస్మా
దుపకాశ్చేష మవశ్యప్తమ్” అని వ్యాఖ్యానము. నూను...నంబువు—తాను బుత్రిహీనఁ
డయినందునఁ దన వెతుకఁ దమకుఁ నిరొకమేలు దొరక వని యేడ్చు చుండుట గానఁ దా
నున్నంతకాల మయినను దృష్టిగా నివాసవారిని గ్రోల ననవుపదక, యందులొఁ గొంత
జలమును గన్నీరు గడఁగకొనట ముఁద్రొంగుకొనముఁ దనశిర్యదేవతలు దుష్టి
కొందుమందు రనిభావము.

[తెరలో]

చంపకబడుచున్నానోయి! చంపకబడుచున్నానోయి!

రాజా—(తెలివి దెచ్చుకొని యాలకించి) అయ్యో! యాతా ర్తస్వరము మాధవ్యనిదిగా నున్నది. ఎవరక్కడ?

పతివోరి—(తొట్టుపాటుతోఁ బ్రవేశించి) దేవా! బ్రతికింపుఁడు బ్రతికింపుఁడు. ఎవడో గొంతుకఁ బట్టుకొని వయస్కునిఁ బ్రాణసంకయస్థితికిఁ దెచ్చినాఁడు.

రాజా—అమానవకునిగొంతుకఁ బట్టుకొన్నవాఁ డెవఁడు?

పతి—దేవా! యేడో భూతము మటుమాయముగా నాతని నెత్తికొని పోయి తునుచ్చందప్రాసాదముకొట్టుకొనను బెట్టినది.

రాజా—అట్లనకు. భూతములు మనగృహము నయిన పోతునా? అయినను—

క. దినదినముఁ బ్రకూదంబున

జనియించునెవ్వడోడ మే యశక్యము బెలియక;

జనులం బ్రేమఁ దేదాని

జనునో తత్పర్య మెఱుంగుకత్తి గలుగునే?

అగ.

[తెరలో]

బ్రతికింపవోయి! బ్రతికింపవోయి! కయస్య!

రాజా—(గతిభేదమున నడిచి) మిత్రుఁడా! భయపడకు భయపడకు.

[తెరలో]

బ్రతికింపవోయి! బ్రతికింపవోయి! నే నెట్లు భయపడకుండు నోయినాయనా! నీ దెవడో నామేడ వెనుకకు వంచి వెలుకుఁగట్టి పోదినట్లు పెనువైన నన్ను విఱచుచున్నాఁడు.

రాజా—(చూపు వలపి) విట్లు విట్లు.

యవనిక—(విల్లు చేతఁ బట్టుకొని ప్రవేశించి) దేవా! గోధానపీఠ మిదిగా!

భాసనము.

రాజా—(బాణసహిత మయినవిల్లు గయింపుచున్నాఁడు.)

[తెరలో]

జీ. గొంతుకక్రొత్త నెత్తుటిని గ్రోలఁగ కిఁతుము పూర్వము మొక్కపె న్నంతున నుక్షముం బొదుపు కెవడిఁ బట్టితి ని న్యధిం చెదక;

బంతుము మీఱు నా ద్రుతివివక్తుఁ డోలరవను విల్లు పూనుడు

వ్యంతుఁడు నీకు రక్షణము సల్పఁ గడంగుత మీక్షణములునన్.

రాజా—(రోషముతో) ఏమీ! నాకేర యెత్తుచున్నాఁడు! నిలువీటు. రాక్ష సాధవు! నీ విక నుండఁ జోవు నుమీ. (విల్లెత్తునెట్టి) వేరవతి! మెట్లనాకి జూపుము.

శేత్ర—హే! అటు ఇటు.

అందఱు—(త్వరగా నడుచుచున్నార.)

రాజు—(అంతటఁ జూచి) ఇచ్చట నెవడు శేత్ర!

[తెరలో]

బ్రతికింపవోయి బ్రతికింపవోయి! నేను నిన్నుఁ జూచుచున్నాను. నీవు నన్నుఁ గాఁ
కున్నావు. పిల్లి పట్టుకొన్న యెలుకవలె నాజీవితవిషయభయ నేను నిరాశఁడ నగు
చున్నాను.

రాజు—ఓరిరిరక్కరిచీగర్విర! నాశుశ్రుము నిన్నుఁ జూడఁ గలవార
పాటి పోక నిలుపుము. ఇదిగో! బాణమును సంధించుచున్నాను.

అ. వె. చంపఁ దగినవానిఁ జంపును నిన్నిది;

గావఁ దగినవానిఁ గాయ ద్వితాని;

హంస పాలు గ్రోలి యండులలోఁ గలసిన

నీరమును ద్యజింప నేర్చు గాతా? (అశ్రువులు సంధించివాఁడు.)

[తరువాత విదూషకుని విడిచి మాతలియు, విదూషకుఁడును బ్రవేశించుచున్నాడు.

మాతలి—తే.గీ. నీకు ననుదల గుఱి చేతుఁ బాకనైరి;

పారిమోదను దివియు విఘ్నోరధనవు;

సఖునై పాధులు నిగుడ్చు సాదరంపుఁ

జాపు అనుఁగాక శ్రోన్వాడికూపు అగునె?

రాజు—(అశ్రు మువసంభరించి) ఓననా! మాతలి. కేవలసారథికిఁ జూగక

విదూషణము యజ్ఞ తపత్రముం బోలి పోషించినవాని నితఁడు పూర్వతః

అభివందించుచున్నాఁడ!

మాతలి—(చిలువత్వంతో) అయ్యుద్ధంభుఁడా! కేవలప్రభువునన్ను నీలవ
లవీరపని యాలకింపుము.

రాజు—పాతభావక నున్నాను.

మాతలి—కాల నేమింతతః, చుట్టఁకు నున్నవానవగలుగు గలకు.

రాజు—నారదమనలనఁ బూర్వ మితి వినియున్నాను.

మాతలి—ఈ నీకుఁ జూచిజూచినకు వికల్ప ముదయము, యైన వానిని

ప్రానకగుండ పిల్లి సమరంబున నంతుఁ దలంప నైతి నా

వానరవల్లభుండు వెలుపంగను భేదినకాంధకారమున్

నా గులభంబుగా శర యజ్ఞాత్మకై నవలంబున్ద నేమిఁడ?

నీ విద్వే గృహీతకస్తుడ౯ దంపతియవ్వడ౯ యాయొంద్రరథ మధిలోహించి విజయముతోఁబరచిచ్చెయ వలయును.

రాజు—ఇంద్రునియాయన్న నచేతను నే ననుగ్రహింపఁబడితిని. ఇతఁ గావు మా మాధవుని నీ వట్లు లెందులకుఁ జేసితిని?

మాతలి—అదియుఁ జెప్పెదను. ఎందుచేతనో గాని నీవు భుజిస్తావయిన విజయఁడ ప్రభువట్టులు నాకుఁ గానఁబడితిని. కావున నీకుఁ గోపమును దెప్పించుటకయి నే వట్లు చేసితిని.

తే. గీ. చిడుగు లెగసన ద్రోసివఁ జయ్యు మండుఁ,
బరిభవించినచోఁ ద్రాచు పడగ యెత్తిఁ;
బ్రాయికంబుగ జనుఁడు వీధంబుచేరఁ
గాందు చుందును దన దైనకడిదిమహిమ.

30.

రాజు—నీవు చేసిన దిది మంచిది. (జనాంతికముగా) వయస్య! యిచ్చునియానతి టు రానిది. కాబట్టి యివ్వదు జరిగిననమాచారమును తెలిపి యమాత్యపినునునతో మాటగా—

క. ఎ క్కిడివయోధనున్నున
బ్ర కక్కతి యైనది ప్రయోజనాంతర మిచ్చోఁ;
తెక్కువ గలతాచకమతి
యెక్కుటి పాటింది ప్రజల నేలంగ వలయున్.

31.

ప్రతివ్రవ్వము.
నానె విమా—నీ వానతిచ్చినట్లు చేసెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)
మాతలి—అయ్యవ్వంకుడా! యిటు. ఇటు.
రాజు—(రథ మెక్కుచున్నాఁడు).
కరా అవదలు—(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

వ్యము. ఇది శ్రీవర మేవ్వరవరప్రసాదబద్ధపరవరవికాధురంధర వజ్రాదిపాధు
మంజుశీరసీరాకరరాకానుభాకరాద్యనామశ్లోకాశ్ర వారితనగోత్ర పవిత్ర
గుణదంబులయ్యెంచోగర్భకు క్షుత్తాపల మోకపరావృత్తానంద
తేనాభవ విబుధవిధేయ ముబ్బరాచనామధర్మదా
కృతార్థిజ్ఞానకామంతరపాటకంబునుగోపితయ

(కిర్రు.

(కిర్రుమాత్రనే నమః.

అ భిక్షా న

శా కుం త ల నా ట క ము.

స ప్రమాంకము.

[తరువాత నాకాశయానమున రథాధిపాదుడు రాజును,
మాతలియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

రాజు—మాతలి! యింద్రాజ్ఞును నెఱవేర్చినవాడ నయ్యును నా కాయన గాది
చసత్కర్మగూఢిశేషమును బట్టి న న్న సుపయ్యుక్తునిఁగాఁ దలఁచుకొనుచున్నాను.

మాతలి—(చిఱునవ్వుతో) ఆయుష్షంతుఁడా! మీఱుకువురకును సంకుప్తి లేక
ఉ. నాసవునన్మిన్మిప్రతిపత్తిని బట్టి తలంతు, తొల్ల నీ

చేసినతన హోపకృతిఁ జిత్తమానం గర విూవు చుల్కగళ;

నాసవుఁడున్ భవచ్చరిత పాపవదర్శనవిస్తయంబునన్

జేసి మనంబునన్ గణన నేయఁడు నూ స్యకృతోరుపత్కియల్.

రాజు—మాతలి! యల్లు కా దట్లు కాదు, నా కాయన వీడుకో లిచ్చినప్పుడ.
చనసత్కారము మనోరథములకుఁ గూడ నవిషయము గదా! సకలదేవతాసమక్షము
లఁ దనయరాసమున నన్నుఁ గూర్పుండఁ దెట్టుకొని—

చ. తనఁడి యిచ్చునా మని యెదం గడు నువ్విరు బారునంతిగ

కునిఁ దనయొంది జయవిక్రం గనుచుం జిఱునవ్వున, వత్తమం దలం

శ్చి నహరిచందనం నాకసి దీపిత మాతనపాదీభారము

ల నమరవల్ల భుండు చదిలంబుగఁ దీసి యెదంజె వామెడన్?

మాతలి—ప్రయోగంతుఁడా! నీ మురేంద్రునివలన నేమి పొందుటకుఁ దగవు

వ. అనిశము సౌఖ్య మొందగ విదౌఃసముఁ దుష్టతైత్త్యకంటకం
బునుగ నయారే! స్వర్ణవసుం, బొనరించిన వెంచ లెండె గా!
మునుపు నృసింహమూర్తినఖముల్ * నరపర్వము లిప్పు డవ్విధం
బుననె తనవృనీవిశిఖముల్ నిభిలావనిచక్రపాలకా!

3.

రాజా—మాతలి! యింద్రునిమహిమయే గదా యిందును స్తోత్రపాత్రము!

తే. గీ. గడ్డుబనులందుఁ గూడ లెంకలు జయంబు

గనుట యన్నది, దొరలమన్న నగుణంబు;

యగ్రపీఠంబు దనకు సహస్రకిరణం

డిడక యుండున నరుణంఁ డెట్టిరులు? నెఱుచు?

౪.

మాతలి—అది నిజమే. (కొంచెము దూరము పోగి) ఆయుర్వంతుఁడా! స్వర్గమునఁ
తీర్థిత మైన నీయశస్సౌభాగ్య మిదిగోఁ జూడుము.

చ. తమగొఱోభక్తై త్రిదశతామరసాశు లాశించుకంత కా

ల్ప మిగిలి యున్న పన్ని యలఁ కాటకు పాటపడంగ నర్థంబం

ధములను బుద్ధి నారసి, యుధాధతఁ గల్పలతాంకుకంబులం

దమరులు వ్రాయు చుండిరి సమంచిత మైనభవచ్చరితమున్.

౫.

రాజా—మాతలి! రాక్షససంహారమునందలియుబలాటముచేతను నిన్న నే దివమున
గి—చు స్వర్గవార్తముఁ జూడనయిరిని. మఱి చెప్పు. మన దిష్ట జేవాయుపథము?

౩౦—చ. దివి నెలకొన్న ధీమతైరువుఁడైపురి నేది వహించు, వెల్లులం

బ్రవిభజనం బొనర్చి బుషిమండలము న్నడిపించు నేది, లెం

డవహరివిక్రమంబునఁ బ్రణష్టతమస్క మనం బ్రసిద్ధ మై

పావణిలుదీని నావరిచహానిలహర్గ మటఁగ్రు భూవరా.

౬.

రాజా—అందుచేతనే బాహ్యంతోఁగఁగములతో నాయంతరాత్మ ప్రసన్నుడుగు
న్నది. (చక్రమును చాచి) కేఘచండలమునకుఁ దిగిరిమి.

మాతలి—నీ పెట్టు చెరిసికొంటివి?

—ఉ. ఆకులసందునండి యిటు లట్టులు వోయెడువానకోయిలర్,

ప్రకాశక్రొమైఱుంగులప్రభం తెలువారెడువారుపంబులున్,

* నరపర్వములు—ఇది వఖములకును విశిఖములకును గూడ విశేషణము; కావున
(హిరణ్యకశిపునివక్షమున) దిగినయంగులీగంధులు గల పనియు, జడుసుపఱచిన
బు గల పనియు నర్థ ద్వయ మూహించు వలయు; † మతైరువుఁడైపురివగలగ.

శిశిరసంచయంబునను * శత్రుడి వొందిన నేములున్, సఖా!

యీకడ నీటిమబ్బులవయిన్ జను నీరథ మంచుఁ దెల్పెడున్.

మాతలి—అయ్యున్నతుఁడా! నీ విఁక వొక్కక్షణములో నివాధికారభూమి నుండువు.

రాజు—(క్రిందు చూచి) మాతలి! మనము వేగముగా దిగు చుండుటవలన మనుష్యులొక మొత్తవింతగాఁ గనఁబడుచున్నది!

చ. † ఎగయునటుల్ స్ఫురించునుహిభృత్తులనెత్తులనుండి డిగ్గన

ట్లుగు నిల; ‡ బోదె లేర్పడ చళాంతరలీనతఁ బాయుఁ జెట్లు; § నా

పగలు తనుత్వనప్రథమవారులు స్పష్టతఁ బొందె విస్తృతికా;

¶ జగతియు వచ్చు నాదెసఁ జయ్యన నెవ్వఁడొ టుప్పినట్లుగన్.

మాతలి—చక్కగాఁ జూచితివి. (సగౌరవముగాఁ జూచి) ఓహో! పృథివి యెంతరమణీయును!

రాజు—మాతలి! పూర్వాపరసముద్రంబులం జూచి న దయి సంధ్యాకాలమేఘంబునుబోలెఁ గనకరసమును బ్రసరింపఁ జేయునిది యేపర్వతము?

మాతలి—అయ్యున్నతుఁడా! యిది హేమకూట మనఁబడుకొంపురుషపర్వతము. తపస్వీల కిది యుత్కృష్ట మయినసింధుక్షేత్రము. చూడు.

క. సరసిజగర్భవిగుతుఁడగు

మరీచికిని టుట్టి కనె గొమరులనుగ నురా

* చిత్రడి = మిక్కిలితడి ; † ఎగయు..... నిల—ఎంతో పయివండి చూసినప్పుడు పర్వతాగ్రములును భూమియు నేకసమముగానే యున్నట్లు గనఁబడును గాన క్రిందికి దిగుచున్న యీ సమయమున నవి రెండును వేరుపడి గిరిశిఖరములుపయి కగయచున్నట్లును, వానిసంఖ్యనుండి భూమి క్రిందికి దిగుచున్నట్లును దోచుచున్న దనుట ‡ బోదె... జెట్లు—మునుపు నేలవలె సమముగాఁ గనఁబడువనములలో నిప్పు రాక మఱుగు వాని ప్రతిఫలమును స్పృంధముతో వేరువేటుగా నగపడుచున్న దనుట § రీతవ..... విస్తృతికా—పూర్వము మాత్రము లయి నీరు లేనట్లు తోచునడులిప్పు వికాలము లయి స్పష్టముగాఁ గనఁబడుచున్న వనుట ; ¶ జగతి..... పట్టాగర్—ఈచూడఁ బర్వతశిఖరాదులు వేవేటుగా వర్ణింపఁబడినవి గనుక నిప్పుడు మొత్తము భూచండల మంతయుఁ దనకుఁ గనఁబడువిధము ప్రత్యేకముగా మఱత నిట్లు వర్ణించి డని యెఱుంగునది.

అభిజ్ఞానశాకుంతలనాటకము.

రాజా—(దిగ్గి) మణి నీ పెట్టు?

మాతలి—రథము నిలిపితిని. నేనును దిగెదను. (అట్లు చేసి) ఆయుష్షంతఃదా!

ఇటు. మహానుభావు లయినయువలలితపోషనభూముల నవలోకింపుము.

రాజా—నే వాత్సర్యముతోఁ జూచుచున్నాను.

చ. అనిలముచే సురద్రువనమం దుచిరం బగుప్రాణవృత్తి, శాం

చనవనజాతరేణుకపిశం బగునీటను స్నానధర్మమున్.

దనరుమణిశిలాస్థలిని ధ్యానము, నచ్చరలొద్ద సంయమం

బునుగఁ గ్గి దపింక్రు వీ రొరులు భూరితపంబులఁ గోరుచోటునన్. ౧౨.

మాతలి—మహాత్ములతోఁగి యూర్ధ్వగామి గదా! (నడిచి యాకాశమున) ఓయీ
 శ్రీధృతాకల్యా! మహానుభావులు మాచీమలవా లేమి చేయుచున్నామి? ఏమనుచున్నావు?
 పుష్టిపత్నీ సహిత యయి యదితిమహాదేవి పతివ్రతార్థర్థములను గూర్చి యడుగఁగా
 నామె కవి యుపదేశించుచున్నా రనియెదవా?

రాజా—(చెవి యెక్కి) ఓహో! యీసందర్భమున మహామహనము ప్రతిక్షింప
 వలయును.

మాతలి—(రాజును జూచి) ఆయుష్షంతఃదా! కొంచెమునేపు నీ పీఠానోకవృక్ష
 మూలమున నుండుము. నే నింతలో నిన్ను గురువులకు నివేదింప నవకాశ మరగెదను.

రాజా—నీకుఁ దోచినట్లే. (నిలుచున్నాఁడు.)

మాతలి—(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రాజా—(నిమిత్తము నూచించి.)

తే. గీ. ఇష్టవస్తువు నెడ నా కపేక్ష యుడిగె;

బాహువా! నీకు నీవృథాస్వయం మేలి?

క్షీతిని బూర్వాపధికితక్రయ మకట!

పరిణమించును దుఃఖరూపమునఁ గాదె?

౧౩.

[తెరలో]

ఫలమునుమీ వలదు నుమీ. దుడుకు మాను దుడుకు మాను. ఏమీ! నైజగుణము మాన
 కున్నాఁడు.

గ్గి తపింక్రు...చోటునన్—ఇతరులు చేసికొనుట బహుశపస్సులు చేయుదురా?
 యుష్టః పుత్రమస్థానమునందు నుండియు వీరు తపస్సు చేయుచున్నారు. వీరు కోరునది
 తీసికొనినను నుత్తమపద మని తాత్పర్యము.

